NORGES INDSKRIFTER MED DE ÆLDRE RUNER.

NORGES INDSKRIFTER

INDTIL REFORMATIONEN.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND.

FØRSTE AFDELING:

NORGES INDSKRIFTER MED DE ÆLDRE RUNER.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.
A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.
1891—1903.

TIL MINDE

OM

PETER ANDREAS MUNCH

1810—1863.

Indhold.

Senere fundne Indskrifter:

(Trykt 12 Februar 1903.)

Smaalenenes Amt.

1. Tune.

Literatur. Peder Alfssøn (1627) i Cod. A. M. 371 fol., med Tegninger (se nedenfor). — O Worm: Danica Literatura Antiquissima, ed. 1 (Hafniæ 1636), S. 68 (med Tegninger efter Peder Alfssøn); ed. 2 (1651), S. 66. — O Worm: Danic. Monum. Libri Sex (Hafniæ 1643), S. 478 f. (med Tegninger efter P Alfssøn, forskjellige fra dem i Dan. Lit. Ant.). — Kraft Beskriv.[1] (1820) I. 164. Kraft[2] (1840) I, 108. — W. C. Grimm: Über deutsche Runen (Göttingen 1821), S. 172, 174 f. 186—197, Tab. VII (Tegninger efter Worm). — „Antiqvariske Iagttagelser paa en Reise gjennem Dele af det Norden- og Søndenfjeldske Norge i Aaret 1823 af Lorentz Diderick Klüwer, 1ste Hefte“, Afskrift i Bergens Museums Arkiv „efter Originalen i det Kgl. Norske Videnskabers-Selskab i Throndhjem“ (med Tegninger). — Liljegren Run-Urk. 2065. — Werlauff i Nord. Tidsskr. f. Oldkynd. (Kjøb. 1833) I, 311. — Finn Magnusen i kgl. danske Vid Selsk. hist. og phil. Afh. VI (Kjøb. 1841), S. 485—491 — P. A. Munch i Annaler f. nord. Oldk. 1848 S. 273 Anm 1. — P. A. Munch i Langes Tidsskr f. Vid. og Lit. IV (Christ. 1850) S. 123. — Lauth: Das germanische Runen-Fudark (München 1857), S. 81—84 (Tegninger Taf., VII efter Worm).

P. A. Munch i Illustreret Nyhedsblad, Christiania 1857, Nr. 16. 28de Juni (med Tegninger efter Originalen). — Almuevennen, Christiania, 4de Juli 1857, Nr. 27 (Text i Uddrag og Tegninger efter Illustr. Nyhedsbl). — Foreningen til norske Fortidsmindesmerkers Bevaring. Aarsberetning for 1856. Christiania (udkommen i Midten af August 1857), S 6 f.

P. A. Munch i „Aarsberetning“ for 1856, S. 72—80 og Pl III (med Tegninger efter Originalen, forskjellige fra dem i Illustr. Nyhedsbl.). Denne Munchs Afhandling i „Aarsberetn.“ er optrykt i hans Samlede Afhandlinger IV (Christ. 1876), S. 9—17, med nye Tegninger efter Originalen samt med Tilføielse af nogle Stykker af Munchs Afhandling i Illust. Nyhedsblad og med enkelte Anmærkninger af Udgiveren Dr. Gustav Storm. — N. Nicolaysen i „Aarsberetning“ for 1857 S. 29. — A. Uppström i Nova Acta regiae soc. scient. Upsal., 3. ser. vol. 2 (1856—1858), fasc. 2, p. 381—389, tab. XI (Tegninger efter Munch i Illustr. Nyh.). — Daniel H. Haigh: The conquest of Britain by the Saxons, London 1861, S. 53—58, Pl. IV, 1, 2 (Tegninger efter Munch i Illustr. Nyh., men forskjellige fra dennes, i enkelte Stykker rettere, i andre mindre rigtige). — C. A E. Jessen: Undersøgelser til nord. oldhistorie, Københ. 1862, S. 56. — Fr. Dietrich: Die Blekinger Inschriften, der Stein von Tune und andere deutsche Runen in Skandinavien entziffert und erläutert, Marburg 1863, S. 22—27, Pl. Nr. VI a. b (Dietrich har kun benyttet Uppströms

Arbeide, ikke Munchs) — Thorsen: De danske Runemindesmærker I (Kjøb. 1864), S. 342—345, med Afbildning af Side *a* (denne er ikke, som Thorsen siger, Munchs, men laant af Stephens og siden udgiven af denne). — N. Nicolaysen: Norske Fornlevninger (Kristiania 1862—1866) S. 17.

George Stephens: The Old-Northern Runic Monuments of Scandinavia and England, Vol. I (London, Kobenh. 1866), S 247—249, med selvstændige Tegninger. Vol. II (1867—1868) „Old-Northern Word-Row" S. 895—986 paa mange Steder, særlig S. 904; VIII, XXIX, LII f, LXI, LXIV. Vol III (1884) S. 87—89, 335, 390 f., 395, 427, 453, 455.

Sophus Bugge i Tidskrift for Philologi og Pædagogik VII (Kjøb. 1866—67), navnlig S. 215—217, 220 f., 225—237, 242, 312 f., 356—360. VIII (1868—69) S. 189—196. — Ludv. Wimmer i Aarbøger f. nord. Oldk. 1867 S. 1—61, navnlig S. 37, 48, 51 f., 60. — E. Jessen sammesteds S. 173—176, S. 274—282. — Stephens sammesteds S. 197, 207 f., 213 f. — Ludv. Wimmer: Navneordenes bøjning i ældre Dansk (Køb. 1868), S. 40—48. — Stephens i Aarbøger 1868 S. 14—28. — Wimmer sammesteds S 61—73, S. 300—303. — Gislason sammesteds S. 351—353. — Literar. Centralblatt 1868 S 337. — Gislason i „Aarbøger" 1869, S. 35—145 (paa mange Steder). — Th. Möbius i „Zeitschr. f. vergleich Sprachforsch., herausg. v. A. Kuhn", XVIII (Berlin 1869), S. 153—157. — Lyngby, Brev fra 1869, i Tidskr. f. Philol. og Pæd. X, 82—101. — Rydqvist: Svenska sprakets lagar (Stockh 1870), S. 450 f. — Th. Möbius i Zeitschr. f. vgl. Sprachf. XIX (1870), S. 208—215. — S. Bugge i „Aarbøger" 1870 S. 187—216. — S. Bugge i „Aarbøger" 1871, S. 188 f., 191, 211. — K. Gislason i „Aarbøger" 1871, S. 353—372. — S. Bugge i Vidensk. Selsk. Forhandl., Christ. 1872 „To nyfundne norske Runeindskrifter" S. 318, 326 f.

L Wimmer i „Aarbøger" 1874 „Runeskriftens Oprindelse og Udvikling i Norden", S. 1—270, særlig 133—137 (med selvstændige Tegninger) — J. Schmidt: Zur Geschichte des indogerm. Vocalismus, II (Weimar 1875), S. 397 f. — F. Leffler i Tidskr. f. Filol., N. R. II (1875—76), S. 15, 283. — F. Leffler: Om *v*-omljudet o. s. v. (Upsala 1877), S. 24. — Richard Heinzel: Über die Endsilben der altnordischen Sprache, Wien 1877, paa mange Steder, særlig S. 139. — Wimmer i Kort Udsigt over det philol. hist. Samfunds Virksomhed i Aarene 1876—1878 (Kjøb., trykt som Manuscript for Medlemmer), S. 17. — Rosenberg: Nordboernes Aandsliv I (Kjob. 1878), S. 71 — S. Bugge i Aarbøger 1878 S. 72. — Ingvald Undset: Universitetets Samling af nordiske Oldsager (Kristiania 1878), S. 90. — Gudbrand Vigfusson (and F. York Powell): An Icelandic Prose Reader (Oxford 1879), S. 446. — P Kobke: Om Runerne i Norden (Kjøb. 1879), S. 9. Anden Udgave (1890), S. 11. — Karl Verner: Anzeiger für deutsches Altertum VIII (1880), S. 13. — O Brenner: Altnordisches Handbuch (Leipzig 1882), S. 1. 213. — A. Noreen i Arkiv for nord. Filol. I (1883), S. 151. — Gudbrand Vigfusson and F. York Powell: Corpus poeticum boreale I (Oxford 1883), S. 436; 572 f. — S. Bugge i Aarbøger 1881 S. 82, 86 f., 89—95. — A. Noreen: Altisländische und altnorwegische grammatik (Halle 1884), S. 189 f. — E. Sievers i „Beiträge z. geschichte d. deutsch. spr. u. lit. herausg. v. Paul und Braune", IX (Halle 1884), S. 561.

Fritz Burg: Die älteren nordischen runeninschriften (Berlin 1885), S. 125—134, 172; Wimmer sammesteds S. 155. — Noreen i Nordisk Revy (Upsala) 1884—85, S. 362. — Hoffory i Arkiv f. nord. Filol II (1885), S. 39, 45 f. = Bezzenbergers Beitr. IX (1885) S. 36, 41. — Holthausen i Deutsche Litteraturzeitung 1885 (Berlin) Nr. 20. S. 714. — E. Brate i Bezzenbergers Beitr. z. Kunde d. idg. Spr. XI (Gött. 1886), S. 181—183, 200—202.

Ludv. Wimmer: Die Runenschrift (Berlin 1887) paa mange Steder, særlig S. 152—155, med selvstændige Tegninger. — R. Henning: Die deutschen Runendenkmäler (Strassburg 1889), S. 4. — Kluge „Vorgeschichte der altgermanischen dialekte" og A.

Noreen „Geschichte der nord. sprachen“ i Pauls Grundriss der germ. philol. I (Strassb. 1889) paa flere Steder. — K v. Amira i Pauls Grundriss II (1890), S. 140.

Jeg har ikke opført flere nyere Skrifter, i hvilke Tunestenen eller Ordformer derfra nævnes.

Grundlag for Behandlingen. Gjentagen Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegninger. De her S. 5 benyttede Tegninger er laante fra Wimmer, der har udgivet dem i „Runenschrift“ S. 153. De betegnes der S. 152 som „eine neue Zeichnung, gegründet auf meine eigenen untersuchungen der inschrift im sommer 1881 und auf eine reihe vorzüglicher abdrücke. Diese zeichnung, bei der grosse sorgfalt auf genaue wiedergabe der einzelnen runenformen verwandt ist, bestätigt nicht nur vollständig die berichtigungen, die Bugge seiner zeit zu der zeichnung bei Stephens mitgetheilt hat, sondern zeigt auch, dass in wirklichkeit an keiner einzigen stelle irgendwelcher zweifel über die lesung bestehen kann.“ Jfr. herom nedenfor.

Ligeledes er de i det følgende meddelte Tegninger af Runeindskrifterne alene laante fra Wimmer, i hvis Skrift „Runenschrift“ de findes S. 152.

Denne Runesten omtales første Gang i „Picturæ qvarundam antiqvitatum Norvegicarum, | ex Mandato Dominj mej et magnj Mecænatis, | Christiani Frisij, serenissimi Regis Cancellarij | Magnificj, Eqvitis aurati strenuj etc. | à | Petro Adolpho Canonico, et philosophiæ | in Gymnasio Christianiensi, Lectore, | Anno 1627 collectæ, traditæ; et | Ad Clarissimum virum, Doctorem Olaum | Worm, Haffniensis Academiæ professo | rem, transmissæ“ (Cod. Arna-Magn. 371 fol.), fol. 7, saaledes:

„Paa Tune Kierregaard en Fierding wegh fra den gamble sted Sarpsborg, paa den westre side wdj Muren, som er omkring Kierregaarden, staar en steen indmured, wed 2 alne høy offuer Jorden, och dybt nedj fundamenten. Er moxen firekanted dog megitt wieffn och rudis. Er tyck neden wed Jorden henwed en alen, och smalis op ad. Den er tegned med Runebogstaffue paa tuende sider; som er baade den side som wender wd imod Kirken oh kierregaarden, och den side som vender ind wdj Muren, och haffuer och werit indmurid och skiult i Muren Huorfor den och siunis iche att haffue der staaed aff begyndellse. Ingen wed oh att giore naagen beskied och forklaring paa samme steen.“

Af Stenen meddeler Petrus Adolphus[1]) to Tegninger. Den ene af den Side, som har tre Runerader (i det følgende kaldt Side *b*), saaledes betegnet: „Dette er den side, som wender ind udi Muren och haffuer wærit slett indmured.“ Den

[1]) „Denne „Petrus Adolphus“, der saaledes sees at have aftegnet og beskrevet norske Oldtidsminder for Dr. Ole Worm, er den i den norske Historie i det 17de Aarhundrede ikke ubekjendte Dr Peder Alfsson, fød i Oslo, practiserende Læge i Bergen fra 1616 til 1626, siden i Christiania, hvor han tillige blev Lector ved Gymnasiet samt Canonicus, men endelig i 1631 Lagmand i Throndhjem til 1654, da han afstod Lagstolen (se Budstikken 3die Aargang S. 339—41)“ (P. A. Munch i Aarsber. S. 72).

anden af den Side, som har to Runerader (Side *a*), saaledes betegnet: „Denne side wender ind ad Kierregaarden och hatfuer altid wærit tillsiune."

Det vides ikke, hvor Stenen oprindelig har staaet eller naar den er bleven overført til det Sted, hvor Peder Alfsson fandt den indmuret. Munch bemærker, at den sandsynlig endog samtidig med Tune Kirkes Opbyggelse er bleven benyttet tilligemed andre Stenblokke ved Opførelsen af Kirkegaards-Hegnet. Men det er ikke bevist, at Kirkegaardsmuren blev opført omtrent samtidig med Kirken.

Ialfald maa man antage, at Stenen oprindelig har været reist i fri Luft, sandsynlig paa eller ved en Gravhaug, i Nærheden af det Sted, hvor Tune Kirke senere blev bygget.

Den Kirke i Tune, som blev nedreven omkring 1865, maa efter Meddelelse fra Prof. Dietrichson paa Grund af sin Bygningsmaade have været ældre end Aar 1200. I Borgetings Kristenret, hvis Tilblivelsestid sættes til Aarene 1140—52, siges det (Kap. 8), at Tune Kirke var Fylkeskirke. Den laa paa den store af Glommen omslyngede Ø, som danner en Hoveddel af Præstegjældet. Ikke langt derfra lod Olav den hellige tidlig i 11te Aarhundred opføre en Befæstning, hvor siden Staden Sarpsborg opstod. Ved Gaarden Tune, paa hvis Grund Kirken blev bygget, har der været en overmaade stor Mængde Gravhauge; se Nicolaysen Fornlevn. S. 17 f.; Lorange i „Aarsberetning" for 1868 S. 82 f. og for 1869 S. 97—101; Undset i „Aarbøger" 1880 S. 104, 141. Mange af de Jærnalders-Gjenstande, som er fundne paa denne Gravplads, er paaviste at være flere Aarhundreder ældre end Vikingetiden.

Den Afbildning af Tune-Stenen, som Peder Alfsson sendte Worm, er yderst unøiagtig; men den viser, at der i 1627 var ligesaameget afskallet af Runerne som nu. Efter denne Afbildning udgav Worm først i sin Literatura en Tegning og siden i sine Monumenta en anden. I begge disse findes mange vilkaarlige Afvigelser fra Peder Alfssons Tegning. En rigtig Tydning af Indskriften efter Worms Tegninger var umulig.

Stenen stod indmuret paa samme Sted indtil omtrent Midten af det 19de Aarhundred. I 1823 skriver Klüwer om den, at den „er indmuret i den vestlige Side af Thune Kirkes Kirkegaardsmuur. Den virkelige Længde kan ei angives, da den staar saa fast i Rudera af en gammmel Bygning omgivet af stærk bindende Kalk, at jeg ei vilde blotte den længere end til Runernes Begyndelse og Ende."

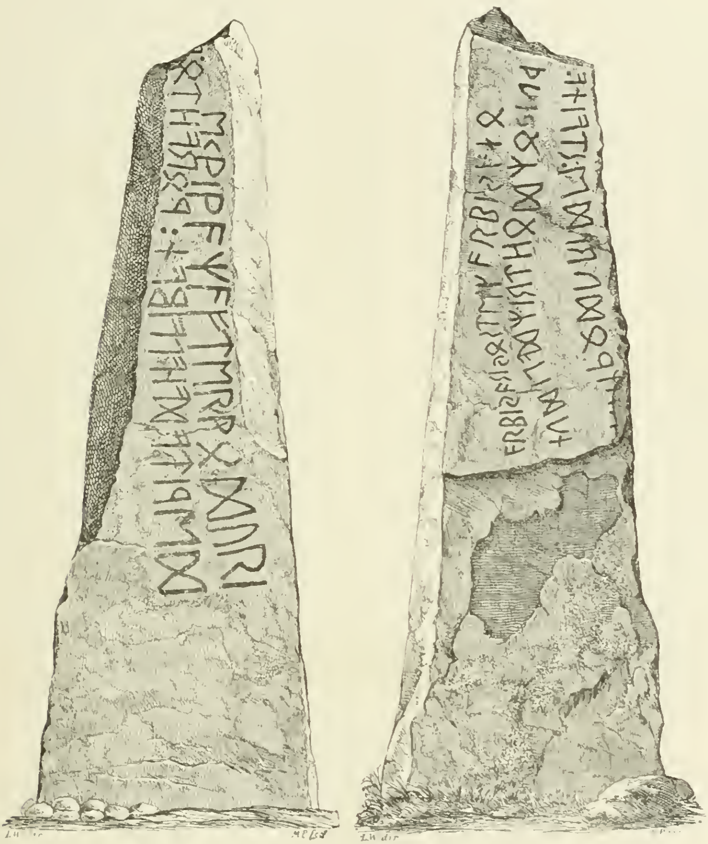
I 1857 blev Stenen opstillet i Christiania. Forinden havde den i henved 10 Aar havt sin Plads udenfor Tune Kirkegaard ved den høire Side af Nord-Indgangen dertil. For den Tid stod den, som i det foregaaende omtalt, opreist i selve Kirkegaardsmuren paa dennes indre Side, saaledes at den Side af Stenen, jeg i det følgende kalder Side *a*, vendte mod Kirkegaarden.

Da Antikvar Nicolaysen i 1856 havde forvisset sig om, at der ikke kunde tages Afskrift af Indskrifterne og at Stenen var udsat for at lide Skade, hvor den havde sin Plads ved Tune Kirkegaard, henvendte Bestyrelsen for Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring sig til Kirkeeieren J. Lindemann om Flytning af Stenen. Han overdrog den til Bestyrelsens Disposition og lod den paa Vinterføret kjøre ind til Christiania.

Her blev den indlemmet i Universitetets Samling af nordiske Oldsager som

Nr. 2092 og blev reist paa Universitetets Tomt nordenfor Bibliothekbygningen, hvor den endnu staar. Kort efter blev Tegning af Stenen udgiven og Indskrifterne tolkede af P. A. Munch.

Stenen er af rød Granit. Den er beskreven paa de to brede Sider. Den har ved begge disse Sider en Høide af 1 M., 92 Cm. over Jorden; til Toppen er der lidt mere. Side *a* har ved Basis en Bredde af 64 Cm., Side *b* af 71. Paa Side *a* er Bredden oventil ved Runen **t** i **worahto** 19 Cm.; paa Side *b* er Bredden

oventil 34 Cm. Stenens Tykkelse er oventil 41 Cm., nedentil 43 Cm. Den af Munch angivne Høide (3 Alen 7 Tommer) og Bredde (ved Foden paa de bredeste Sider 1 Alen 4 Tommer) er lidt større, hvilket forklares deraf, at ikke saa meget af Stenen dengang stak ned i Jorden. De smalere Sider har aldrig havt Indskrift. Runerne paa den Side, som nu vender mod Nord, Side *a*, er større, dybere og

tydeligere end Runerne paa Sydsiden. Side *b*. Runerne paa Side *a* er smukkere og regelmæssigere end Runerne paa Side *b*, der røbe en mindre øvet Runerister og har lidt mere.

Indskrifterne gaar i Rækker langs efter Stenen op til Skriftfladernes øverste Kant. Side *a* har to Rækker, Side *b* tre. Rækkerne paa Side *a* er rette og ligeløbende, medens de paa Side *b* gaa i uregelmæssige Krumninger.

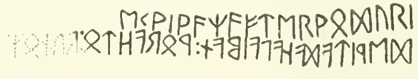
Indskriften paa Side *a* har den Bustrophedon-Form, at første Række gaar ovenfra nedad og fra venstre til høire, anden derimod nedenfra opad og fra høire mod venstre, og saaledes at Toppene af Runerne i begge Rækker vende i samme Retning. Nederste Rune paa Side *a* (**d** i **-ride**) er 36½ Cm. over Jorden.

En anden Art af Bustrophedon-Skrift findes, som vi siden skal se, paa Side *b*. Tune-Stenen giver os det ældste nordiske Exempel paa Anvendelse af Bustrophedon-Skrift paa en Mindesten. Om denne Maade at skrive paa henviser jeg til Wimmer „Runenschrift" S. 145—147 og S. 151—153.

Paa Side *a* af Tune-Stenen begynder første Række noget nedenfor Skriftfladens øverste Punkt. Foran Rune **e** i **ek** er der en halvrund Afskalling, som ikke er antydet paa den her benyttede Tegning, men derimod paa Munchs Tegning i „Aarsberetning". Slutningen af anden Række mangler nu, fordi det øverste af Stenen paa denne Side er slaaet af. Anden Række har naaet adskillig høiere op end første Rækkes Begyndelsesrune[1]).

Ordadskillelse og Interpunction er paa Side *a* anvendt inconseqvent. Efter **r** i **after** er der en tydelig Prik, som er gjort til en Sprække i den her benyttede Tegning. Den findes til høire for Midten af **r**-Runen. Det er tvivlsomt, om der over denne Prik, hvor noget er skallet af, har været tilsigtet en anden Prik eller ikke. I anden Række staar : foran **worahto**. Efter dette Ord ser man oventil en Prik, under hvilken man maa tro, at der har været en anden Prik, som nu er slaaet bort. Mellem **r** i **after** og **w** i **wodu** samt mellem andet **o** i **worahto** og den følgende Rune er der ikke større Afstand end ellers mellem to Runer i samme Ord. Derimod er der 6 Cm. mellem Staven af **n** i **halaiban** og Staven af **w** i **worahto**. Om Ordadskillelse og Skilletegn henviser jeg til Wimmer „Runenschrift" S. 161—168. Paa Side *a* er Binderuner skrevne to Gange, nemlig **da** og **ha** i Ordet **witadahalaiban**. Om Binderuner jfr. Wimmer Runenschr. S. 168.

Side *a* indeholder følgende Indskrift[2]):

I Transscription og med Orddeling:

ek wiwaʀ after · woduride witada-halaiban : worahto : r[unoʀ].

Første Række ender med **woduri** og anden begynder med **de**.

[1]) Paa Peder Alfssons Tid var, som man ser af hans Tegning, her ligesaameget slaaet bort som nu.

[2]) Om de punkterede Runer henvises til det følgende.

Stenen har sikkert **witada** og ikke, som man tidligere læste, **witaiga**. Ordformen ender med en Binderune af en sædvanlig **d**-Rune og **a**. Der er intet Bevis for, at **iga** skulde kunne skrives saaledes sammen.

Om Runeformerne, om disses Transscription og om de ved Runerne udtrykte Lyd skal her ikke nærmere tales. Disse Spørgsmaal behandles bedre i palæographiske og grammatiske Oversigter over alle ensartede Indskrifter. Her skal kun kort bemærkes følgende:

ᚹ betegner Halvvokalen **w**.

ᛉ **R** betegner en *r*-Lyd, der er opstaaet af urgermansk tonende *z* og er forskjellig fra ᚱ **r**. Hoffory kalder ᛉ **R** for rent alveolært *r*, derimod ᚱ **r** for gingivalt *r*. Det alveolære *r* adskiller sig efter ham fra det gingivale (der er det sædvanlige europæiske *r*) derved, at det har en mere hvislende Lyd, og tillige derved, at Tungeryggen ved dets Frembringelse er mere hævet op mod Ganen, hvorved den nærmer sig til *i*-Stillingen (Arkiv f. nord. Filol. I, 41—43). Noreen holder derimod ᛉ **R** for et palatalt *r*, ᚱ **r** for et dentalt.

ᚠ **f** var i alle Lydstillinger den bilabiale tonløse Spirant.

ᛞ **d** betegner mellem Vokaler den tonende Spirant *ð*.

h betegner i **worahto** den gutturale tonløse Spirant, der i nht. *Nacht* betegnes ved *ch*. Om Udtalen af **h** i **halaiban** se i det følgende.

b mellem to Vokaler var den bilabiale tonende Spirant *b*.

Om Runeformerne bemærker jeg:

Runen for **n** har her Skraastregen skraanende nedad mod den Side, hvorfra Skriften begynder. Denne Form forekommer ogsaa 3 Gange paa Side *b*. Den er bleven ubrugelig i den kortere Rækkes Runeskrift, men forekommer ofte i Indskrifter med den længere Rækkes Skrift, baade i og udenfor Norden. Se Wimmer „Runenschrift" S. 106 Anm.; Henning Runendenkm. S. 9. Til de der nævnte Exempler paa denne Forms Forekomst kan nu føies Opedal-Indskriften. Fremdeles at Stentofta-Stenen i Bleking har 2 Gange **n**-Runen med Skraastregen skraanende nedad mod den Side, fra hvilken der skrives, 5 Gange derimod med Skraastregen i den modsatte Retning. Björketorp-Stenen i Bleking har 3 Gange den førstnævnte Form, 1 Gang den sidstnævnte. Dette Skifte i Skraastregens Retning er vel foranlediget ved, at den Retning, i hvilken der skrives (enten fra høire eller fra venstre), ofte skifter, endog i en og samme Indskrift.

Paa de to **h**-Runer, som forekomme paa Side *a*, er Tværstregens Stilling ikke den samme. Ogsaa i denne Henseende kan Vaklen ellers paavises, endog i en og samme Indskrift. Jfr. Wimmer Runenschr. S. 106 Anm.

I **d**-Runen i **wodu**- gaa de to Stave nede til høire ikke paa Stenen helt sammen, men de er kun forbundne ved en grund og ubestemt Tværstreg.

Herefter skal jeg gjennemgaa Indskriftens enkelte Ord.

ek betyder „jeg"; derefter følger i Nominativ Navnet paa Runeristeren. Denne Ordform **ek** findes umiddelbart foran et Navn ogsaa i følgende urnord. Indskrifter:

1) Paa Guldhornet fra Gallehus umiddelbart foran **hlewagastiR**, der er

Navn paa den Mand, som har gjort Hornet; **ek** er ikke adskilt fra dette Navn ved Skilletegn, nagtet Indskriften ellers adskiller de forskjellige Ord ved Skilletegn.

2) Paa Strand-Stenen foran **hagustadaR**, der er Navnet paa den Mand, som har ladet Gravmindet gjore.

3) Paa Valsfjord-Berget foran **hagustaldaR**, der er Navnet paa den Mand, som har skrevet Indskriften.

4) Paa Varnum-Stenen i Vermland foran **erilaR**, Navnet paa den anden af de to Mænd, der har skrevet Runerne.

5) Paa den Benfigur, der skal være fra Lindholm-Mose i Skaane, foran **erilaR**, der er Navnet paa den Mand, der har skrevet Runerne.

6) Paa Kragehul-Spydskaftet foran **erilaR**, der er Navnet paa den Mand, som har skrevet Runerne.

Fremdeles begynder Indskriften paa Bracteaten Nr. 10 hos Stephens med **ek** „jeg“. Derimod har jeg ikke læst dette Ord paa den gotlandske Etelhem-Spænde[1]).

Ordformen **ik** „jeg“ staar umiddelbart foran Navn.

1) paa Reistad-Stenen, hvor **ik** ikke ved Skilletegn er adskilt fra **wakraR**, Navnet paa den Mand, der har skrevet Runerne, nagtet **wakraR** er adskilt fra det derpaa folgende Verbum ved Skilletegn.

2) Paa Aasum-Bracteaten (Stephens Nr. 96) umiddelbart foran **akaR**, der er Navnet paa den Mand, som har skrevet Runerne.

Fremdeles findes „jeg“ i forskjellige Former enklitisk foiet til eller stillet umiddelbart efter en Verbalform i folgende Indskrifter med den ældste Rækkes Runer:

1) **hateka** i Lindholm-Indskriften, d. e. heder jeg.

2) **haitika** paa Bracteat Nr. 57 Steph., d. e. heder jeg.

3) **snuhekA** paa Stentofta-Stenen i Bleking, d. e. vender jeg.

4) **Aihek** paa Bracteat 55 Steph., d. e. eier jeg.

5) **fAlAhAk** paa Björketorp-Stenen i Bleking, d. e. skjulte jeg. Umiddelbart derefter læser jeg nu ikke **hAdroAg**, men efter Undersogelse af Stenen **hAderAg**, som jeg oversætter „her jeg“.

Naar **ek** paa Guldhornet og **ik** paa Reistad-Stenen ikke er adskilt fra det folgende Navn, nagtet disse Indskrifter ellers anvende Skilletegn, er dette et graphisk Udtryk for Pronomenets proklitiske Stilling[2]).

Verbalformerne **hateka**, **haitika**, **snuhekA** forudsætte for „jeg“ Formen **eka*. Dette **eka* forekommer i Urnord. altsaa kun enklitisk og har efter en Verbalform paa -e (-i) tabt sit *e*. Af **eka* er gl.svensk *iak*, senere *iæk* opstaaet (Noreen i Arkiv I, 175 f. og i Pauls Grundriss I, 498). Formen *iæk* bruges for „jeg“ i Ordets forskjellige Stillinger. Urnord. **eka* kan være opstaaet af en idgerm. Urform **eĝom*, hvortil ind. *aham* og oldslav. *azŭ* med Hensyn til Udlyden regelret svarer[3]).

---

[1]) Jeg har her (Tidskr. f. Phil. VII, 246) efter Haigh læst **mkmrla**. Noreen og Kock læse derimod **ekerla**. Paa dette Spørgsmaal gaar jeg her ikke ind.

[2]) Burg Runenschr. S. 20 Anm. 2.

[3]) Anderledes Brugmann Grundriss d. vgl. Gramm. II S. 808 § 439, 1. Jfr. Falk Arkiv III, 186.

(Trykt 13 Mai 1891)

Ohtysk *ihha*, *ihcha* synes ikke, som nogle mene[1], at være etymologisk identisk med urnord. **eka*; thi til urnord. **staina** svarer oht. *stein*, og *ihha*, *ihcha* gjengiver lat. *egomet*, ikke *ego*. Oht. *ihha* er forstærket ved et enklitisk *-â*.

Formen **ek** kunde som selvstændigt Ord være opstaaet af en Grundform **ĕgŏ*; jfr. f. Ex. **godagas** i Valsfjord-Indskriften, hvor Endelsen **-as** sandsynlig er opstaaet af en Urform *-osso*. Men naar Formen **ek** ogsaa bruges proklitisk, kan den neppe i denne Stilling være opstaaet af en idg. Grundform *egŏ-*; thi *ŏ* maatte vel have holdt sig som *ă*, ligesom *ŏ* i Udlyden af et Forled i en Sammensætning. Snarere synes Forholdet mellem de to urnordiske Former **ek** og **-eka** at tale for, at **ek** er opstaaet af en idgerm. Form **eg* (uden efterfølgende Vokal), der i det idgerm. Ursprog har hørt hjemme foran tonende Lyd. Ogsaa gllitau. *esz*, litau. *asz*, armen. *es* forudsætte en Grundform, der endte paa Consonant. En idgerm. Grundform **eg-om* kan forholde sig til **eg* som ind. *id-am* til lat. *id*, ind. *tv-am* til *tu* (Kluge i Pauls Grundriss I, 394). Lyngby (i Tidskr. f. Philol. X, 81) og Bremer (i Zeitschr. f. deutsche Philol. XXII, 249) har derimod formodet, at *ek* „jeg" er paavirket med Hensyn til sin Udlyd af *mek* „mig".

Om **i** i Formen **ik** skal tales under Reistad-Indskriften.

Noreen (i Pauls Grundriss I, 498) forklarer *a* i **fAlAh-Ak** og i jydsk *ak* af en indogerm. Form **egom*, hvortil han ogsaa henfører oldslav. *azŭ*. Jeg er tilboielig til at opfatte **fAlAhAk** paa følgende Maade. Det er opstaaet af **falhek*; jfr. **Aihek**. I den oldisl. Form *falk* (som jeg ogsaa har læst i en vestergötsk Indskr. hos Torin III S. 24) er *e* svundet. Mellem *falhek* og *falk* ligger en Mellemform med en reduceret Vokal **falh^ek*. Denne reducerede Vokal blev farvet af den forudgaaende fulde Vokal til *a*. Jfr. en Skrivemaade med yngre Runer som *krimuluf* d. e. *Grímulf*.

I Pronomenet „jeg" findes **g** kun i én Indskrift med de ældre Runer, nemlig i **hAderAg** i den sene Björketorp-Indskrift[2].

Jeg antager, at **g** i **hAderAg** er opstaaet af *ek*. Modsætningen til **fAlAhAk** forklarer jeg deraf, at *ek* i det sidstnævnte Ord er føiet til en enstavelses Form, i **hAderAg** derimod til en Vokal, som ikke havde Hovedtone, i en flerstavelses Form. Den samme Forandring af *k* til *g* findes ved oldislandske Former, f. Ex. i Cod. reg. af Sæmundar Edda. Saaledes bl. a. *gerþiga* Guðr. II, 11; *calliga* Guðr. III, 8; *myndiga* Helg. Hjǫrv. 12 og fl. i Modsætning til *mrnca*, *knaka* o. s. v. *k* er altsaa her blevet uforandret efter en stærkt betonet Stavelse, men forandret til *g* efter en svagt betonet[3].

---

[1]) Noreen i Arkiv I, 176 og i Pauls Grundriss I, 498 og Johansson i Bezzenb. Beitr. XVI. 166, Brugmann Grundriss II, § 439. 1.

[2]) Paa Kragehul-Spydskaftet kan man ikke med Brate og Noreen læse **haitega** som ét Ord, thi det Tegn, de har læst som Endelsen **-ga** i **haitega**, staar 3 Gange sammen og efter Mellemkomst af 4 Runer endnu en Gang. Dette Tegn (som ogsaa forekommer paa Bracteat Nr. 19 Steph.) maa derfor paa Spydskaftet sikkert opfattes ikke som sprogligt Led af Indskriften, men som magisk Tegn, og Verbalformen er **haite**, ikke **haitega**.

[3]) Noreen (Gesch. d. nord. Spr. § 181, 1) forklarer *g* i onorsk *sêg*, *fréttag* som opstaaet af idg. *gh*, hvortil *h* i ind. *aham* svarer. Men dette forklarer ikke det ovenfor paaviste Forhold mellem *-g* og *-k* paa Björketorp-Stenen og i Cod. reg. af Sæmund. Edda.

Vokalen *e* er i Ordet for „jeg" fællesgermansk, men er i Vestgermansk paa de fleste Steder tidlig bleven fortrængt af Formen med *i*. Formen *ec* forekommer dog gjentagne Gange i en tydsk Daabsbekjendelse, der findes i et Haandskrift fra de første Aar af det 9de Aarh. og som efter Scherers Formodning er skreven i 772 eller noget senere i Fulda af høitydske Munke for en saksisk Kreds. Af dette oldsaks. *ec* kan nedertydsk *ek* i 14de og 15de Aarh. (Tümpel Paul-Braune Beitr. VII, 39) være en Fortsættelse (Burg Runeninschr. S. 21). Derimod betragter Lyngby (Tidskr. f. Philol. X, 82) *e* i nynordfris. *ek* (Lyngby Nordfrisisk S. 36, 53) vistnok med rette som en ny Udvikling.

Ogsaa i historisk nordisk Sprog kan et Navn forekomme i Apposition til *ek* „jeg". Saaledes f. Ex. Lokasenna 6: *þyrstr ek kom þessar hallar til Loptr um langan veg:* Dipl. Norv. I Nr. 70: *gerer ek Arnbiorn a Heimnesi mitt testamentum.*

wiwaʀ er Mandsnavn i Nominativ af en Stamme *wiwa-*. Hankjønsstammer paa *-a*, der svare til Stammer paa *-o* i Græsk, Latin og flere idgerm. Sprog og forudsætte Stammer paa *-o* i det idgerm. Fællessprog, danner i Urnord. regelret sin Nom. sing. paa **-aʀ**, Accus. sg. paa **-a**, Gen. sg. paa **-as** og sin Sammensætningsform paa **-a**. Allerede Sammenligningen af disse Casusformer indbyrdes og navnlig Henvisningen til Accusativformen samt til andet **a** i **hahaisla** paa Möjebro-Stenen viser, at **a** foran Nominativsmærket **ʀ** f. Ex. i **wiwaʀ** ikke kan være indskudt, saaledes som *a* i Middelalderens Norsk, navnlig i 14de Aarh., foran Nominativsmærket *r*, f. Ex. i *aslacar* paa en Sten med yngre Runer fra kristelig Tid ved Tose i Smaalenene, eller som i *þiufar* i skaanske Lov. At **a** foran **ʀ** ikke er indskudt, ser man ogsaa af **þewaʀ** Torsbjærg og Valsfjord, thi en Form **þewʀ* er uantagelig. I urnord. Indskrifter findes **a** foran Nominativsmærket **ʀ** efter hvilkensomhelst Consonant, ligesaavel efter Explosivlyd som efter Liqvider, Nasaler o. s. v.

I Nom. **-aʀ**, Acc. **-a**, Gen. **-as**, Compos.-Form **-a** findes **a** ikke blot i de Indskrifter, der anvende et Vokalindskud analogt med det i **worahto** og **halaiban** paa Tune-Stenen (se i det følgende) anvendte, men ogsaa i Indskrifter, der ikke anvende et saadant Vokalindskud.

I Nomin. findes **a** foran **-ʀ** i alle de ældre nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer, og det mangler først i Indskrifter, som ved andre Mærker vise sig at være fra en senere Tid. Saaledes i **haþuwulafʀ** Istaby, **haþuwolafʀ** og **hariwolafʀ** Stentofta. Jfr. mine Bemærkninger til Fonnaas-Indskriften. Men i Accus. har Istaby-Stenen endnu **hariwulafa**, Gommor-Stenen **haþuwolafa**.

Imellem den paa Istaby-Stenen forekommende Nominativform paa **-ʀ** umiddelbart efter en Consonant og den ældre Form paa **-aʀ** med fuldtonende kort *a* maa der ligge en Form paa *-aʀ* med reduceret *a*. Det lader sig neppe sikkert bestemme, i hvilke Indskrifter **a** i Nominativendelsen **-aʀ** betegner et fuldtonende *a*, og i hvilke det betegner et reduceret *a*. Kun metrisk Form kan her mulig give os Veiledning. Herom skal jeg tale i det følgende.

Urnordisk har bevaret det korte *o*, hvilket det idgerm. Fællessprog havde i Endestavelser foran *s* og *m*, som **a**. Derved staar Sproget i de ældste nordiske Runeindskrifter paa et oprindeligere Trin end alle andre germanske Sprog, som

vi kjende i sammenhængende Mindesmærker. Endog i Gotisk er dette *a* blevet synkoperet.

Men ogsaa de Malbergske Glosser til den saliske Lov har bevaret dette *a*: *focla* „Fugl" (Kluge i Pauls Grundriss I, 365). Og Finsk vidner i mange Laanord fra Germansk om, at det germanske Sprog, fra hvilket disse Ord er laante, havde bevaret Endestavelsens *a* i de Casusformer, som i det idg. Fællessprog endte paa *-s* og *-m*. F. Ex. finn. *ansas* Bjælke = got. *ans*, oldn. *áss*; *kulta* Guld = got. *gulþ*, onorsk *goll*, *gull*. Se herom Thomsen „Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske", navnlig S. 73—78. De finske Ord paa *-as* er snarest laante fra Gotisk paa en Tid, da dette Sprog endnu ikke havde kastet *a* foran Casusmærket *s* bort. Om Spor af dette *a* i senere nord. Betoning se Kock Arkiv VII, 364.

Det urnord. Casusmærke **-ʀ** er opstaaet af *z* (tonende *s*) og ᛉ har tidligere betegnet Lyden *z*. Hvor tidlig Overgangen fra *z* til *ʀ* har fundet Sted, lader sig ikke bestemme. Men at Lyden paa den Tid, da Tune-Stenen og Varnum-Stenen blev reiste, var **ʀ**, godtgjores ved **[afte]ʀ** paa Side *b* af Tune-Stenen, **ukaʀ** Varnum.

Allerede i fællesgermansk Form var *z* (tonende *s*) Form for Nominativsmærket. Dette *z* er i Gotisk blevet til *s* (tonlost *s*). I Indskrifternes Tid har tonlost *s* ikke været brugt som Nominativsmærke i nordisk Sprog.

I **wiwaʀ** laa Hovedtonen paa forste Stavelse. Efter Verner (Anzeiger f. deutsch. Alt. VII, 12) blev i Urnord. de tostavelses Ordformer med kort Endestavelse, der i historisk Nordisk er blevne reducerede til enstavelses, udtalte med exspiratorisk og chromatisk Accent forenet paa forste Stavelse. Dette gjælder Ordformer med lang forste Stavelse. I dem var anden Stavelse ubetonet. I tostavelses Ordformer, som i historisk Nordisk er blevne reducerede til enstavelses, og som havde forste Stavelse kort, blev anden Stavelse vistnok e[illegible]g udtalt med svag Bitone, medens den var ubetonet i en Form som **wolfaʀ* „[illegible]".

Et Deminutiv af Navnet **wiwaʀ** har vi i Veblungsnes-Indskritten: **eirilaʀ wiwila**. Personnavne af samme Stamme forekomme hos andre germanske Folk; men Navne, hvis Stamme i Fællesgermansk har begyndt med **wiw-**, er ikke i alle germanske Sprogarter lette at adskille fra de grundforskjellige Navne, hvis Stamme i Fællesgermansk har begyndt med *wib-* (som oldtysk *Wibo*, *Wippo*). Til samme Stamme som urnord. **wiwaʀ** synes at hore det forst af Munch sammenlignede *Alavivus*, Navnet paa en gotisk Hærforer ved Donau, Amm. Marcell. 31, 4, 1. Uagtet *v* (*u*) af urgerm. *b* forekommer i Indlyd ved vestgotiske Navne, kan mulig ogsaa sammenlignes *Virendus* Mansi conc. Tom. X, p. 509 E. (Dietrich Blekinger Inschr. S. 26); *Viri* (abb.) Aar 1002, Esp. sagr. Tom. 36, app. n. 7 (Stark Kosenamen S. 301); *Vivancs* Biskop af Barcelona Aar 991 (Förstemann). Dog er Formerne *Virendus* og *Vivancs* stærkt romaniserede; *Virendus* mulig endog romansk Nyskabning. Om ogsaa frank. eller saks. *Uiuerus* d. e. *Virhere*, fra omkring 900 (Dietrich Germania N. R. I, 78 f.) horer hid, er meget usikkert, da *u* i Indlyden her kan være opstaaet af *b*. Det urnord. Navn **wiwaʀ** horer maaske, som Burg (Runeninschr. S. 126) har formodet, til got. *weihan* „kjæmpe", onorsk *vega*, *viga*. I dette Tilfælde er Stammen *wiwa-* ifolge den af Sievers givne Lydregel opstaaet af **wigwá-*. Stammen *wiwa-*, af

**wigwá-*, kunde mulig ogsaa nærmest høre sammen med det gotiske Adjektiv *weihs* „hellig". Skiftet af *h* med *gw* (*w*) har ifølge Verners Lov sin Grund i, at der paa den fri Betonings Tid har fundet Sted et Betoningsskifte ved den her omhandlede Ordstammes forskjellige Fremtrædelsesformer (i Casusformer, Afledning eller Sammensætning). De oldtydske Navne *Wîho*, *Wîhing*, *Wîhenzo* (se Förstemann) samt *-wîh* som andet Led af oldtydske Mandsnavne høre vistnok til *wîh* „hellig". De i historisk nordisk Sprog forekommende Personnavne paa *-vér*, *-vir* masc., *-vi* fem. (f. Ex. *Randvér*, *Ǫlvir*, *Þyrvi*) forklarer jeg af urnord. Former paa *-wíhaʀ*, *-wēhaʀ* m., *-wíhu* f., ikke, som Enkelte har antaget, af *wiwaʀ*[1]).

Snarest har vel **wiwaʀ** langt *i*; thi kort *i* vilde vel ved Indflydelse af det følgende **a** være blevet til *e*.

Navnet **wiwaʀ** synes at være tabt i historisk Nordisk. Overhoved er det urnordiske Forraad af Personnavne meget forskjelligt fra det historisk nordiske, og de urnord. Personnavne, som ikke gjenfindes i historisk Tid i Norden, svare ofte til eller er beslægtede med Navne hos Goter eller Sydtydsker.

after betyder „efter". Gotisk har i denne Betydning ikke et formelt tilsvarende Ord, men bruger *afar* „efter". Derimod er **after** i Form og Betydning samme Ord som ags. *æfter*, eng. *after*, ofris. *efter*, osaks. og oht. *after*, *aftar*. **after** udgaar vistnok fra en forgerm. Grundform **apter*, der er dannet ved samme Suffix som lat. *supter*, *propter* og fl., gr. ἄτερ. I den forgerm. Form **apter* er det *o*, som fremtræder i gr. ἀπό, synkoperet mellem *p* og *t*; jfr. lat. *subter* i Forhold til gr. ὑπό. Andre forklare **after** som opstaaet af en forgerm. Form **apteri*. Men denne vilde vel i Urnord., som Dr. Torp bemærker, have givet **aftir*, da idgerm. *-eti* i Præs. Indic. 3. Ps. sing. bliver til urnord. *-iþ* (**bAriutiþ** paa Stentofta-Stenen).

Om Formen [**afte|ʀ** paa Side *b* af Tune-Stenen skal jeg i det følgende tale.

Historisk oldnordisk *eftir*, i nord. Indskrifter med de yngre Runer tildels skrevet med *ʀ* (*aftiʀ*, *aiftiʀ* o. s. v.) synes ikke at kunne være formelt identisk med urnord. **after**, [**afte|ʀ**. Thi **e** i **after** maa i historisk Nordisk, hvis Ordet er bevaret her, være faldt bort og kan ikke have holdt sig som et *i*, der virker Omlyd. Dr. Torp minder mig med Hensyn hertil om oldn. *júgr* „Yver". Mod at *æftiʀ*, *eftir* formelt skulde være samme Ord som **after** paa Tune-Stenen, taler ogsaa den Omstændighed, at *æftiʀ* i de ældste Sprogmindesmærker i Regelen kun bruges som præpositionelt Adverbium, ikke som proklitisk Præposition. Se min Afhandling om Rok-Stenen S. 117, 121; Sievers i Paul-Braune Beitr. V, 179—186[2]).

Derimod maa *æftiʀ*, *eptir* vise tilbage til en urnord. Form **afteri*, ligesom oldn. *yfir* formelt hører sammen med det oht. Adverbium *ubiri*. *eptir*, urnord. **afteri* forudsætter sandsynlig en forgermansk Form **apterei*, der har indeholdt den samme Locativform som gr. οἴκει κοὖτεῖ. Saaledes har Kögel i Zeitschr. f. deutsch. Alt. XXVIII, 118 f. forklaret oht. Adverbier paa *-i*: *miti*, *furi*, *upari*, *untari* o. fl.[3])

[1]) Bremer mener, at **wiwaʀ** i oldnorsk Form skulde hede *Vér*. Jeg kan ikke støtte dette ved phonetisk Analogi.

[2]) Dog allerede paa Kirkebø-Stenen (fra 9de Aarh.) *aftiʀ hruq*.

[3]) Derimod mener J. Schmidt i Kuhns Zeitschr. f. vgl. Sprachf. XXVI, 20 ff., at dette *-i* egentlig hører hjemme i første Led af Sammensætninger, hvor det er bibeholdt fra et idg. kort *ι*.

En senere Form af **after**, **[afte]R** er vistnok Præpositionen **AfatR** paa Istaby-Stenen (d. e. *aftR*), *afataR* paa Gursten-Stenen (udgivet af mig hos Brate Runverser Nr. 164) med de yngre Runer, kanské fra anden Halvdel af 9de Aarh., mulig ogsaa *aftR* paa flere yngre Runestene[1]).

I samme Betydning forekommer *aft* i mange Runeindskrifter især fra 9de og 10de Aarh.; i senere Indskrifter *ift* og *eft* (udtalt *eft*), oldisl. *ept*. At der har været en Udtaleform *aft* og at Runeindskrifternes *aft* ikke nødvendig maa betegne Udtalen *æft*, tør bl. a. sluttes af oldn. *at*, der forbundet med Accus. betyder d. s. s. *eptir* og i denne Betydning vistnok er forskjelligt fra *at* = lat. *ad*. Oldn. *at* er vistnok i proklitisk Stilling foran visse Consonanter opstaaet af *aft*. Dette *aft* er neppe en fra *aftR* (Istaby-Stenens **AfatR**) etymologisk forskjellig Form, men det proklitiske *aftR* blev foran visse Consonanter til *aft* (f. Ex. *aftR Hróald* til *aft Hróald*), og Forholdet mellem *of*, *uf* og *yfir* kunde bidrage til at gjøre Formen *aft* mere brugt. Formen *eft* har efter Noreen faaet sit *e* fra *eftir*[2]).

Paa **after** følger **woduride**, der er Dativ af et Mandsnavn. Her er **after** „efter“ altsaa forbundet med Dativ af den Dødes Navn. Derimod i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, som meddele, „efter“ hvem en Sten er reist eller Runer er ridsede, er „efter“ overalt forbundet med Accusativ. Saaledes allerede i mange danske og svenske Indskrifter fra 9de Aarh. og fra Tiden omkring 900. Ja endog paa Istaby-Stenen, der har Indskrift med den længere Rækkes Runer, er **AfatR** forbundet med Accusativ.

Men i den gammelnorske og gammelsvenske Literatur findes dog „efter“ i nær beslægtede Anvendelser forbundet med Dativ. Saaledes f. Ex.: *funduzst eftir þeim bækr* Flat. I, 247 L. 28; *hennær arvæ aftir henni* Vestgöta l. III, 67; *husfru hans sitær quær æptir hanum* Uplands l. ærf. b. XXI, 1.

I oldengelske Mindeindskrifter forbindes „efter“ regelret med Dativ ganske i samme Anvendelse som paa Tune-Stenen. Saaledes paa Falstone-Stenen i Northumberland (Stephens I, 456) med latinske Bogstaver: *eomær the settae aeftaer hroethberhtæ becun aeftaer eomae*; ved Siden deraf samme Indskrift med Runer og med lidt forskjellig Retskrivning. *becun aefter beornae* Dewsbury, Yorkshire (Stephens I, 464). *aefter his breodera ysetae* Yarm, Yorkshire (Stephens III, 190). Ligeledes forbindes denne Præposition „efter“ i andre vestgermanske Sprog med Dativ.

Om Forbindelsen **after** med Dativen **woduride** skal jeg tale mere i det følgende.

At **woduride** er Dativ af en Mands, ikke en Kvindes Navn, slutter jeg baade af den tilføiede Apposition **witadahalaiban** og af Casusmærket **-e**. **woduride**

1) I et Vers af Brage (Sn. Edda ed. AM. I, 256) forstaar Egilsson *aptr* som *eptir* og Gering forandrer det til *apt*. Dette er usikkert, thi *of* kan i dette Vers være Præposition.

2) Det oldn. Adverbium *aftr, aptr* „tilbage“ svarer efter J. Schmidt og fl. formelt til urnord. **after**. Dette er formelt muligt. Men *aftr* svarer i Betydning til got. *aftra*, og i Form kan det forholde sig til got. *aftra*, som oldn. *aftan* til got. *aftana*, on. *oft* til got. *ufta*, on. *vel* til got. *waila*, on. *min* til got. *meina*, on. *þat* til got. *þata* o. s. v.

Noreen (Gesch. d. nord. Spr. § 21) identificerer *aft* med got. *afta*. Dette forekommer Philipp. III, 14, hvor *þaim afta* gjengiver τὰ ὀπίσω og modstilles *þoei faura sind* τοῖς ἔμπροσθεν. Men *a* i Udlyden af Paasteds-Adverbiet *afta* (bag) er vel det samme som i *inna* (inde), *uta* (ude).

er Dativ af en Hankjønsstamme paa *-a*, og Nominativ maa have lydt **Wōdurīðaʀ*. Ogsaa i flere andre urnordiske Indskrifter forekommer en Dativ sing. paa **-e**: **waŋe** Torsbjærg-Dopskoen; **wage** Opedal; **hite** Varnum, og flere. Denne urnord. Endelse **-e**, der tilhører Hankjøns- og Intetkjønsstammer paa *-a*, har vistnok langt *e*. Den svarer til *-e*, *-i* med kort Vokal i historisk Nordisk og til *-e* med kort Vokal i vestgermanske Sprog, f. Ex. oht. *wolfe*, osaks. *barne*. Den er vistnok opstaaet af urgerm. *-*ai*. Flere har ment, at denne germanske Dativendelse *-*ai*, urnord. **-e** er opstaaet af idgerm. *-oi* og oprindelig er en Locativendelse, svarende til Endelsen i gr. οἴκοι. Den urnordiske Form paa **-e** har i **in** (skrevet **ni**) **waŋe** Torsbjærg Locativs Betydning.

I Gotisk danne Stammer paa *-a* sin Dat. sg. paa *-a*, f. Ex. *wulfa*. Enkelte har ment, at denne er etymologisk identisk med den urnord. paa **-e**, ligesom **-e** i urnord. **haite** svarer til *-a* i got. *haitada*. Collitz (i Bezzenbergs Beitr. XVII, 1—49) mener derimod, at Dativendelsen urnord. **-e**, oht. og osaks. *-e* af urgerm. *-*ai* er udgaaet fra en idgerm. Dativendelse *-ōi*, medens den got. Dativendelse *-a* skal være udgaaet fra en idgerm. Dativendelse *-ō*[1]).

Dativer paa **-e** blev i Urnordisk vistnok udtalte med Bitone paa Endestavelsen.

Første Led af **woduride**, Stamme *Wōdurīða-*, synes at være en Adjectivstamme *wōðu-*, der har hørt sammen med oldn. *óðr* „rasende, heftig, voldsom" (baade om Mennesker og om Kamp, Slag), got. *wods* „rasende". Kluge (Stammbildung § 182) har formodet, at ogsaa ags. *wêde* „rasende" ved Siden af *wôd* forudsætter i Modsætning til got. *wōds* en Stamme *wodu-*, af forgerm. *wātú-*. Dette Adjectiv forekommer ogsaa ellers i Personnavne. Förstemann opfører saaledes fra 8de til 10de Aarh. de oldtyske Navne *Woto*, *Wodicho*, *Wodilo*, *Wodunc*[2]). Ogsaa som første Led af et norsk Personnavn i senere Tid synes Adjectivet *óðr* „rasende" at forekomme. Prof. O. Rygh gjør mig opmærksom paa *Orixstadha kirkia* Dipl. Norv. II, Nr. 848 (Aar 1463), nu Olstad (udtalt med tykt *l*), i Oie i Gudbrandsdalen. *Orix* kan være opstaaet af **Óðríðs*, eftersom *k* ofte i Middelalderens Norsk findes indskudt foran *sst* i Stedsnavne. I historisk Nordisk er *w* i Fremlyden faldt bort foran *o*. Jfr. **worahto** i det følgende.

woduride viser, at tostavelses Stammer paa *-u*, hvis første Stavelse var lang, i Urnordisk beholdt sit *-u*, hvor de optraadte som første Sammensætningsled. Saaledes heder det ogsaa **ginuhe**... paa Spydstagen fra Kragehul, d. e. *ginnu-h.*; men i **ginoronoʀ** paa Stentofta-Stenen er dette *u* gaaet over til **o**.

Andet Led af Mandsnavnet **woduride**, Nom. **Wōdurīðaʀ* er afledet af Verbet

[1]) Heller ikke Collitz har løst alle Vanskeligheder. Hvorfor har Urnord. **-e** i **haite**, jfr. got. *haitada*, derimod **-a** i Nominativ af *n*-Stammer, hvor Got. har *-a*? Hos Collitz finder jeg ikke dette forklaret.

Andre Opfatninger nævnes af Brugmann Grundriss d. vgl. Gr. II S. 617. Imod at føre den urnord. Dativ paa **-e** tilbage til en idgerm. Dativ paa *-ē* (af *-ei*) eller Abl. paa *-ēd* eller Instrum. paa *-ē* taler urnord. Nomin. paa **-a** af *n*-Stammer og urnord. **swestar**.

[2]) Burg (Runeninschr. S. 127) sætter første Led af **woduride** i Forbindelse med got. *wōþi* Nom. sg. f., *wōþjai* Dat. sg. f. (Stamme *wōþu-*) „sød", om Lugt. Men dette synes baade fra Betydningens og fra Formens Side at ligge fjærnere, ligesom denne Combination ogsaa paa Grund af de anførte tydske Navne er mindre sandsynlig.

„ride" og betegner „Rytter". Denne Nominalstamme er dannet ligesom oldn. *-bítr* af *bíta*, *-drífr* af *drífa*, *hrjótr* af *hrjóta* o. s. v. Derfor maa i i **woduride** være opstaaet af den idgerm. Diphthong *ei*. Mandsnavne paa *-ríðr*, Gen. *-ríðs* er i historisk nordisk Sprog ikke sædvanlige. I Grímnismál 48 forekommer som Odensnavn *Atríðr* (af *ríða at*), hvori *i* efter Orddannelsesreglerne maa antages for langt. Som Modstykke hertil har man dannet Odensnavnet *Fráríðr* Snorra Edda ed. AM. II, 472 og 555. Fra sen Tid har vi *Andríðr*, Gen. *Andríðs* (hvoraf *Andríðsey*), i Kjalnesingasaga, hvilket Mandsnavn vistnok ikke er historisk. Disse Navne *Atríðr*, *Fráríðr*, *Andríðr* er dannede efter samme Princip som det urnordiske Mandsnavn **Wōðurīðaʀ*, Dat. **woduride**, men tor neppe betragtes som Vidnesbyrd om, at Mandsnavne paa *-rīðaʀ*, *-ríðr* havde holdt sig uafbrudt fra Tiden for Vikingetogene ind i den historiske Tid. Endnu mindre tor jeg antage dette ved Mandsnavnet *Gudridher* i Dipl. Norv. II Nr. 617 (Aar 1411, Lærdal). *Endridher*, *Andriðr*, Gen. *Eindriðz* (Dipl. Norv. II, Nr. 662, Aar 1421, Bergen) i norske Diplomer fra 14de Aarh. og senere holder jeg for yngre Former end *Eindriði*, Gen. *Eindriða*. Heller ikke de i historisk nordisk Sprog hyppige Kvindenavne paa *-ríðr* tor jeg nu sætte i Forbindelse med urnord. Mandsnavne paa *-rīðaʀ*. Kvindenavnene paa *-ríðr* er vistnok, som Gislason (Aarboger 1868 S. 351—353 og Aarboger 1870 S. 120—131) har udviklet, opstaaede af *-fríðr*, som Mandsnavne paa *-røðr* af *-frøðr*.

Ved Sporgsmaalet om, hvorvidt andre germanske Sprog har Navne, hvis sidste Led svarer til Stammen *rīða-* i **woduride** og horer til Verbet „ride", maa man se bort fra de gotiske Navne paa *-rith*, *-rid*, *-ritus* og *-ridus* og fra vandaliske paa *-rith*. Thi da *ē* i Gotisk og Vandalisk gaar over til *ī*, kan disse Navne være opstaaede af Navne paa *rēda-*, Nomin. *-rēþs*, og de har da intet med **woduride** at gjore. Se Dietrich Aussprache des Gotischen S. 71 f.; Bremer Paul-Braune Beitr. XI, 7, Anm. 1; Wrede: Sprache der Wandalen S. 68 f.; Wrede: Über die Sprache der Ostgoten S. 88 f. Wimmer (Runeninschr. 61 f.) og Henning (Runendenkm. S. 4 f.) forklarer den gotiske Indskrift fra Kovel i Volhynien **tilarids** som et Navn, der betyder „dygtig Rytter". Denne Forklaring er vistnok phonetisk mulig, men al Sandsynlighed taler dog for, at **tilarids** er et Navn, der i Wulfilas Sprogform skulde hede *Tilarēþs*. Paa den ene Side har nemlig Angelsaksisk Mandsnavnet *Tilred* (Lib. vit. Dunelm. fol. 41 b). Paa den anden Side er det vist, at Stammen *-rēda* hyppig forekom i gotiske Navne (Bremer Paul-Braune Beitr. XI, 9 f.), medens det er mindre vist, om et derfra forskjelligt *-rīda* tor anerkjendes i gotiske Navne. Endelig synes Betydningen af forste Led **tila-** (jfr. got. *gatils* εὔκαιρος) at passe vel saa godt til *rēdan* som til *rīdan*. Derimod forekomme hos andre germanske Stammer Mandsnavne, som sikkert synes at hore til Verbet „at ride", og at svare til urnordiske Navne paa *-rīðaʀ*. Saaledes er f. Ex. i 9de Aarhundred Mandsnavne paa *-rid*, *-rit* ikke sjældne hos Sakserne. Se herom Förstemann i Kuhns Z. f. vgl. Sprachf. I, 506—512 og III, 319 f. samt Altdeutsch. Namenbuch.

witadahalaiban forstaar jeg som et Substantiv af Hankjon i Dativ, der staar i Apposition til **woduride**. I det sammensatte Substantiv **witada-halaiban** er andet Led lettest at forklare. Det maa betyde det samme som got. *gahlaiba* (Stamme *-an*) Kammerat (συμμαθητής, συστρατιώτης), egentlig den, som deler Brod

med en anden (mlat. *companio*). Samme Ord som det gotiske er oht. *galeipo. gileibo* „sodalis". Det er tabt i historisk nordisk Sprog.

Ordet er ved Sufixet *-n* afledet af Stammen *hlaiba-* (got. *hlaifs*, Accus. Plur. *hlaibans*; oldn. *hleifr*, Nom. Plur. *hleifar*) Brod, Brodlev. Ordet er, ialfald tilsyneladende, dannet ligesom onorsk *rúni* Fortrolige (en som har Hemmeligheder sammen med en anden), *sinni* Ledsager (en som er paa Reise sammen med en anden), o. s. v. Disse Substantiver synes paa Grund af sin Betydning oprindelig at have havt et Præfix, der har betegnet „sammen". Dette finde vi ogsaa ved Ord i andre germanske Sprog, der i Betydning svare til de anførte nordiske Ord. Saaledes svarer ags. *gerûna*, oht. *kirûno* i Betydning til onorsk *rúni*; got. *gasinþja* til onorsk *sinni*, oht. *gilanto* „Landsmand" til onorsk *landi* o. s. v., ligesom got. *gahlaibin* (Dativ) til urnord. -**halaiban**. Ogsaa i Nordisk er der Spor af tilsvarende Dannelser, der har indeholdt et Præfix med Betydning „sammen"; saaledes onorsk *granni* = got. *garazna*. De i Betydning tilsvarende Substantiver paa *-n* i Latin indeholde ligeledes et Præfix med Betydning „sammen": *commilito, congerro*.

Jeg antager ikke, at i **halaiban** Præfixet *ga-* ved phonetisk Slid er faldt bort, men at man til det usammensatte **halaiba**, hvor dette indtraadte som andet Led af en Sammensætning, har overført den Betydning, som egentlig tilkom **ga-hlaiba*.

Mangelen af et Præfix „sammen" er dog ved den her omtalte Gruppe af Substantiver ikke udelukkende nordisk, men forekommer ogsaa i oht. Formationer som *ôr-rûno*, *nôt-stallo* og fl. (Grimm Deutsche Gramm. II, 749 f.). Grunden til, at Præfixet *ga-* mangler i **witada-halaiban** ligesom i de anførte oht. Ord, søger jeg i en Trang til at undgaa Sammensætninger, hvis ene Led igjen opfattedes som en Sammensætning. Thi slige „Decomposita" er de germanske Oldsprog overhoved imod. Altsaa staar -**halaiban** i **witada-halaiban** ikke paa samme Trin som det historiske Sprogs *landi, rúni, sinni* o. s. v. Formen *rúna* (istedenfor **grúna*, jfr. *granni*) overførte man fra *eyra-rúna*.

halaiban er opstaaet af ***hlaiban**. I adskillige urnordiske Indskrifter indskydes **a** mellem *l, r* eller *n* og en anden Consonant. Saaledes: **worahto** Tune (men **dohtriR**). **harabanaR** (af ***hrabnaR**); **waritu** Varnum. **hAriwulafa; hAþuwulafR; hAeruwulafiR; warAit** Istaby. **wolAfR** 2 Gange; **ArAgeu; bAriutiþ; herAmA-** Stentofta. **bArutR; uþArAbA; hAerAmA-; ArAgeu; fAlAhAk** Björketorp. **hAþuwolAfA** Gommor. Denne Eiendommelighed findes altsaa i Sverige og det sydøstlige Norge. Derimod anvendes den ikke i urnord. Indskrifter fra det sydvestlige og vestlige Norge. De eneste danske Exempler er **asugisalas** og **agala** Kragehul.

Dette indskudte **a** er ikke et fuldtonende *a*, men en reduceret Vokal. Dette viser sig af Skrivemaaden paa Istaby-Stenen, hvor et fuldtonende *a* betegnes ved ᛡ **A**, medens et reduceret *a* der betegnes ved ᚨ **a**. Det fremgaar ogsaa deraf, at det indskudte *a* i **halaiban** ikke danner nogen Stavelse, saaledes som Versemaalet i det følgende vil vise os. Af tilsvarende yngre Former ser man, at slige indskudte reducerede Vokaler her, som i andre Sprog, periodevis dukke frem og atter forsvinde. At de er et lidet fast Element af Ordene, ser man ogsaa deraf, at de i nogle Indskrifter anvendes, i andre samtidige ikke. Lignende indskudte Vokaler,

„anaptyktiske Vokaler", „Svarabhakti-Vokaler" findes i mangfoldige Sprog, f. Ex. Oldhoitydsk, Oskisk, finske Sprogarter o. s. v.

Naar en Vokal som i **halaiba** udvikler sig af den anden Consonant, bestaar dette deri, at denne Consonant bliver til den tilsvarende Sonant, efterfulgt af en consonantisk Overgangslyd (Brugmann Grundriss d. vgl. Gramm. I, § 623). Men naar, saaledes som i **worahto**, en Vokal har udviklet sig af den foregaaende Consonant, maa Stavelsen efter Brugmann have været udtalt med „tvetoppet Accent" (med Circumflex).

Vokalindskuddet i **worahto** er ganske som i Oht., f. Ex. *gauuorahtos* i Wessobrunner-Bonnen. I Indskrifter med den kortere Rækkes Runer findes en Vokal ofte indskudt i samme Lydstilling, som i de urnordiske Indskrifter, men i hine er den indskudte Vokal oftest lig den nærmest følgende Vokal. Dog er Indskuddet i *barupar* Lilj. 621, d. e. *bræðr*, analogt med det, som forekommer i **bAriutiþ** Stentofta, **bArutR** Björketorp.

Skrivemaaden **halaiban** viser, at Ordet ikke blev udtalt saaledes, som Islændingerne nu udtale *hl* i Fremlyd, nemlig med tonløst *l*, men at der hørtes to Consonanter. *h* var i Urnordisk sandsynlig, naar *l, r, n* fulgte, tonløs Spirant.

Hvor Urnordisk i Indlyd mellem tonende Lyd har **b**, d. e. den bilabiale tonende Spirant *b*, er denne i det oldnorske Literatursprog regelret gaaet over til *f*, der i den senere Middelalder udtaltes som labiodentalt *v*.

I det første Sammensætningsled **witada-** er andet **a** Stammens udlydende Vokal. Jfr. **hlewagastiR** paa Guldhornet; **walhakurne** paa Tjurko-Bracteaten. Det første Sammensætningsled **witada-** har jeg i Tidskr. f. Philol. VII, 227—229 sammenstillet med got. *witōþ* n. (som første Led *witōda-*) „Lov", oht. *wizzot*, *wizzod* (der hos Otfrid er masc. Grimm Gramm. II, 254), osaks. *witat*, *witut*, ofris. *wytat*. Jeg antog Ordets oprindelige Betydning for at være „Indstiftelse, Anordning" og henviste særlig til got. *drauhti-witōþ* „Krigstjeneste" (στρατεία). Herefter antog jeg, at **witada-halaiba** har betydet „Kammerat", oldn. *lagsmaðr*, og vel nærmest „Krigskammerat". Men **witada-** kan, som Burg har fremhævet, ikke formelt nøiagtig svare til got. *witōda-*. Thi til dettes *ō* maatte paa Tune-Stenen have svaret **o**, ikke **a**, hvilket godtgjøres af **sijosteR** paa Side *b*. Jfr. ogsaa **worahto** og paa Side *b* Endelserne **-oR** og **-ano**. Desuden kan sammenlignes Vånga-Indskriftens **haukoþuR**, hvilket Navn jeg nu forklarer som nomen agentis af **haukon* „jage med Høg".

Jeg holder nu **witada-** for at være formelt beslægtet, men ikke etymologisk identisk med got. *witōda-*, og det kan mulig i Betydning stemme overens med dette. Snarest er Formen *witāða-*, opstaaet af *witēða-*, jfr. got. *fahēds* (Burg Runeninschr. 128). I dette Tilfælde vil Ordet høre formelt til lat. *vidēre*; got. *witan*, *witaida* „se paa Noget, iagttage". *witāða-* vil da indeholde samme Stamme som onorsk *vitaðr* „udseet, anvist, bestemt"; f. Ex. Vafþr. 18: *sa er þeim vollr vitaþr*. En substantivisk Brug af dette Participium forekommer i Glúma Kap. 7: *akr er kallaðr var Vitazgjafi, þvíat hann varð aldregi ófrær*; Kap. 8: *eigi brást hann Vitazgjafi*. Dette Navn *Vitazgjafi*, som Gislason (Aarbøger 1869 S. 119) har sammenstillet med **witada-**, betyder „han som giver det, som er visst". Paa lignende Maade kan **witada-** i **witadahalaiban** egentlig betyde „det bestemte", „Anvisning" og særlig

have været anvendt om det ved faste Bestemmelser ordnede Forhold mellem de Hirdmænd, som tjene den samme Hovding, jfr. got. *drauhtiwitoþ* og onorsk *hirðlog*.

Mindre sandsynligt forekommer det mig, at **witada-** skulde have kort *a* i anden Stavelse[1]).

Efter den i det foregaaende nævnte Opfatning er forste Led **witada-** at forstaa substantivisk, saa at **witada-halaiban** betyder „Lags-Fælle", d. e. ham som havde været Vivs Kammerat i et ved faste Bestemmelser ordnet Samfund (d. e. sandsynlig i en Hovdings Hird). Det historisk nordiske Sprog vilde i en hermed logisk ensartet Sammensætning som forste Led heller bruge en Genetiv end Stammeformen. Ved den givne Forklaring kan det af Formen **witada-** ikke sees, hvilket Kjon Ordet tilhorer[2]).

Da **witada-halaiban** staar i Apposition til **woduride**, maa det være Dativ. Af denne urnord. Dativform paa *-an* ved *n*-Stammer af Hankjon har den historisk Tids nordiske Form paa *-a* udviklet sig. En Mellemform med nasaleret *ą* har holdt sig umiddelbart efter Vokal endnu i 9de Aarh., saaledes som Accusativformerne *hrųą* paa Kirkebo-Stenen fra Færoerne og *ąą* paa Frerslev-Stenen i Sjælland vise. Den urnord. Endelse *-an* i Dativ stemmer etymologisk overens med den ags. paa *-an* (f. Ex. *hanan*) og den fris. paa *-a*. Ogsaa i Oldsaks. forekommer tildels *-an* (Paul i Paul-Braune Beitr. IV, 360). Derimod afviger den fra den got. og oht. paa *-in* (got. *hanin*, oht. *henin*).

Den urnord. og ags. Endelse kan lydret svare til den græske Endelse -ονι (f. Ex. γείτονι), og den er mulig bevaret fra en forgerm. Endelse *-oni*[3]).

Men Stammeformen paa *-on*, germ. *-an* horer dog oprindelig kun hjemme i Acc. sg., ikke tillige i Gen. og Loc. sg. Det synes derfor rimeligere, at Stammeformen paa *-an*, som Nordisk og Frisisk-Engelsk viser i Dat. og Gen. sg., til disse Casus er bleven overfort fra Accus. indenfor de germanske Sprogs særlige Udvikling.

Men hvad enten den forgermanske Form for Dat. sg. ved *n*-Stammer af Hankjon er at sætte alene som *-eni* eller dels som *-eni*, dels som *-oni*, forudsættes ved begge Opfatninger her et Locativsuffix *-i*.

---

[1]) Berg (Runeninschr. S. 128) bemærker: „Endlich steht es überhaupt gar nicht fest, dass das *a* indogermanischer länge entspricht; *witadă-* kann eine bildung wie βίοτο- sein, oder auch im ablautsverhältnisse zu *witoda-* stehen, vorausgesetzt, dass *witoda-* weder das participium zu einem **witon* (Leo Meyer § 123, § 459) = ags. *witian* noch zum schwachen verb *witan* (Möller PBB. VII 478 anm.) ist. Kremer PBB VIII 431 hat in *witoda* einen älteren consonantischen stamm „*witōd-* n. νόμος, lex" vermutet und der genuswechsel wie das schwanken zwischen urgerm. ð und δ verleiht dieser vermutung einige wahrscheinlichkeit".

Men gr. βίοτος er vel afledet af en Nominalstamme βιο-. Og at got. *witōþ* er afledet af **witon*, bliver dog vel det sandsynligste

Hollandsk *wet* f. „Lov", pl. *wetten*, forklarer Möller (Paul-Braune Beitr VII, 878) af en Grundform **witadā*

[2]) Man kan sporge, om ikke **witada-** kan forstaaes adjectivisk, svarende i Form til Stammen i oldn. *vitaðr*, af **witeda-*. Oldn. *vitaðr* betyder „anvist, bestemt, viss"; f. Ex. *hans er mér nú ván vitað* Eiriksm., ham venter jeg nu vist. Kunde **witada-halaiban** herefter opfattes som „en fast anvist Kostkammerat", sammensat som f. Ex. oldn. *unglamb?* Denne Opfatning forekommer mig mindre sandsynlig. Thi ved den udtrykker **witada-** et Begreb, der ikke synes at kunne have været som Artsmærke saa betegnende for **halaiba**, at man skulde vente at finde det som forste Sammensætningsled forbundet med dette.

[3]) Jfr. Kauffmann i Paul-Braunes Beitr. XV, 561.

Trestavelses Ordformer, der i det idgerm. Fællessprog endte paa *-i*, har i Urnordisk mistet sit *i* (Kluge i Pauls Grundriss I, 360).

Ligesom historisk nordisk Sprog for Dativ og Gen. sg. af Hankjonsstammer paa *-n* havde samme Form paa *-a*, saaledes havde ogsaa Urnordisk ligesaavel i Gen. som i Dativ Endelsen *-an*, saaledes som f. Ex. Genetiven þrawiŋan paa Tanum-Stenen i Baahuslen viser. Men i Gen. har i det idg. Fællessprog Casussuffixet været et andet end i Dativ og Locativ.

worahto er Præteritum Indic. 1ste Ps. Ental og betyder „gjorde, forarbeidede". Saaledes har Munch forklaret Ordet. Det tilsvarende Verbum er i Gotisk *waurkjan*, der i Præt. Indic. 1. Ps. Ent. heder *waurhta* (udtalt *worhta*); oht. *wurchan*, *wurken*, Præt. *worahta*, *worhta*; ags. *wyrcean*, Præt. *worhte*. I Gotisk betyder Verbet „virke, gjore, frembringe, foranstalte". Det tilsvarende Verbum i Oldnorsk er *yrkja*, Præt. Indic. 1. Ps. Ental *orta*. Dette Verbum bruges i det isl. Literatursprog med Object kun om Markarbeide og om det at gjore Vers. Hvad her paa Tune-Stenen er udtrykt ved worahto, udtrykkes i Runeindskrifter fra den kristne Tid ved Præteritum af *gera*. F. Ex. *nikulas atlasun kerþe runar* paa den ene Tose-Sten i Smaalenene.

Den til worahto svarende 3dje Person forekommer i folgende to Indskrifter med den længere Rækkes Runer: wurte paa Tjurkö-Bracteaten fra Bleking (Stephens Nr. 28) med Objectet runoʀ; orte paa By-Stenen fra Sigdal med Objectet þat d. e. dette Mindesmærke. Dertil svarer urti (uden Object) paa Sölvesborg-Stenen i Bleking, hvis Indskrift viser en Blanding af den længere og den kortere Rækkes Runer. Endelig har Indskriften paa Etelhem-Smykket fra Gotland wrta (hvor Andre læse wrtaa), hvilket jeg har opfattet som 3dje Person, medens Kock og Noreen forklare det som 1ste Person. I alle disse Indskrifter betegner Verbalformen „gjorde, forarbeidede".

worahto har bibeholdt w foran o, medens dette er faldt bort i By-Stenens orte. Ved sidstnævnte Indskrift skal jeg tale om Tiden, da w i denne Lydstilling faldt bort. worahto har bibeholdt det urgermanske *or*, der endnu findes i Oldisl. *orta*. Om Forholdet til *ur* i wurte skal jeg tale ved By-Stenen. Endelig har worahto bibeholdt den tonlose Spirant h, der mellem *r* og *t* allerede er faldt bort i Tjurkö-Bracteatens Sprog.

I urnordiske Indskrifter har det svage Præteritum i Indic. i 1ste Person Endelsen -o. worahto. Ligesaa tawido Guldhornet; faihido Einang. Denne urnord. Endelse -o svarer lydret til den oldnorske *-a* (worahto = onorsk *orta*). Jfr. urnord. runoʀ = onorsk *rúnar*; urnord. -osteʀ (i Superl. Nom. pl. m.) = onorsk *-astir*. Urnord. o er her vistnok langt og kunde lydret svare til got. *ō*. Saaledes svarer urnord. -oʀ i Nom. Acc. Flertal og i Gen. Ental af *ō*-Stammer til got. *-ōs*. Men i 1ste Ps. Ental af det svage Præteritum har Gotisk Endelsen *a*, ikke *ō*. Dette *a* kan ikke lydret svare til urnord. -o: got. *tawida* kan ikke formelt være identisk med Guldhornets tawido. Dette har allerede Munch paavist.

Flere har ment, at Gotisk her staar paa et mindre oprindeligt Trin end Urnordisk og at den gotiske Form paa *-a* (*tawida*) er laant fra 3dje Person, ligesom Endelsen *i* eller *e* i Middelalderens Norsk overfores fra 3dje Person til 1ste Person.

Endelsen i urnord. **worahto, tawido, faihido** forudsætter efter Fleres Mening en forgermansk Endelse *-tōm*, der oprindelig skal have tilhørt Aorist, ikke Perfectum. Men den Mening, at Vokalen i den Endelse, som første Person Ental af det svage Præteritum har i Gotisk og Vestgermansk, skulde være overført fra tredje Person, maa vistnok opgives paa Grund af den Forklaring, Collitz har givet af disse Former. Han forklarer (i første Hefte af the Amer. Journ. of Philol. IX) 1. og 3. Ps. sg. af det svage germ. Præteritum som oprindelig tilhørende Perfectum i Medium; saaledes f. Ex. ofris. *dede*, ags. *dyde*, osaks. *deda*, oht. *teta* af idg. *dhedhaí* = oind. pf. med. *dadhé*. Endelsen *-da* i Hovedmassen af Verberne i 1. og 3. Person, ældre *-þa* (i *kunþa*) er efter ham opstaaet af forgerm. *-tai*, der oprindelig kun hørte hjemme i 3. Ps. og derfra er overført til 1. Ps., som tidligere havde Endelsen *-ai*. Udlydens *-ai* er i Gotisk lydret blevet til *-a*. I Gotisk kan første Persons Endelse *-a* efter Collitz altsaa ikke have fortrængt en ældre Endelse *-ō*.

Collitz tiltræder den Forklaring af Endelsen *-ō* i urnord. **worahto, tawido, faihido**, som Gislason i „Aarbøger" 1869 S. 127—129 har fremsat. Efter ham skal dette **o** være opstaaet af *-au* og til Præt. Indic. være overført fra 1 Ps. Præt. Conj., hvor Gotisk har Endelsen *-au*. Gotisk skulde altsaa her staa paa et oprindeligere Trin end de ældste Runeindskrifters nordiske Sprogform.

Denne Forklaring af *-ō* i **worahto** synes dog lidet sikker. Det er overhoved langt sjældnere (skjønt der kan paavises Exempler derpaa), at Conjunctivs Form paavirker den meget hyppigere brugte Indicativs Form, end omvendt. Desuden vil det være et sjældent Phænomen, hvis der, istedenfor Lighed i Form mellem 1. og 3. Person, senere er indført for 1. Person en Form, der er forskjellig fra 3. Persons, selv om denne Forandring har frembragt Lighed i Form mellem 1. Ps. Ind. og 1. Ps. Conj.

I Gotisk har det svage Præteritum i 2. Person sg. Endelsen *-(d)ēs*. Denne svarer sandsynlig til den oind. secundære Endelse i 2. Ps. sg. med. *-thās*. Altsaa synes got. 1. og 3. Ps. *waurhta* efter sin Oprindelse at være Perf. Med., 2. Ps. *waurhtēs* derimod Aor. Med. Men i 2. Ps. sg. har Oht. sædvanlig Endelsen *-ōs*, f. Ex. *kesuahtoos* i Benedictinerregelen. Det lange *o* findes i Alemann. ogsaa i 1. og 3. Ps. plur.: *suohtôn* „vi. de søgte" (Kögel i Zeitschr. f. Gymn. 34, 407). Sievers formoder (Paul-Br. Beitr. IX. 562), at dette i det svage Præteritums Endelser optrædende Skifte af *ē* og *ō* i sin Oprindelse grunder sig paa Hovedtonens forskjellige Stilling, og han holder *-ō* i de urnord. Former af 1. Ps. **worahto** o. s. v. for at være i sin Oprindelse identisk med det lange *o* i oht. Former af 2. Ps. f. Ex. *kesuahtoos*.

Det synes mig muligt, at Urnordisk engang i 2den Ps. ikke blot har havt en Form svarende til oisl. *-er, -ir*, got. *-ēs*, men ogsaa en Form med langt *o* som i oht. *-ōs*. Derefter kunde for 1. Ps. være dannet Formen *-*ōn* senere *-ō* (som foreligger i **worahto** o. s. v.), ligesom man i Oht. tildels har overført det lange *o* fra 2. Ps. sg. til Flertalsformer og ligesom man i Græsk ifølge J. Wackernagel (Kuhns Z. 30, 307) efter 2. Ps. -θης i Aorist (= oind. *-thas*) har dannet 1. Ps.-θην. Vokalen *ō* i **worahto** vilde efter denne Forklaring i sin Oprindelse tilhøre Aor. Med., medens Endelsens *-a* i got. *waurhta* oprindelig har tilhørt Perfect. Med.

Ialfald har Endelsen -o i worahto ikke noget tilsvarende i nogen ikke nordisk Form af Præt. i 1ste Person og er derfor betegnende for Tune-Indskriftens nordiske Eiendommelighed.

Af det Ord, som har fulgt efter worahto, er kun tilbage det øverste Stykke af første Rune, nemlig det øverste af en ret Stav til høire og det øverste af en til venstre derfra nedad skraanende Sidestav. Runen synes efter sin Form at have været r. Munch antager med Rette, at her Objectet stod, og at det har været Ordet for „Runer". Dette maa have været skrevet runoʀ; jfr. wurte runoʀ Tjurkö, runoʀ waritu Varnum.

Indskriften paa Side *a* er altsaa:

ek wiwaʀ after · woduride witadahalaiban : worahto : r[unoʀ]

Ordret oversat:

„Jeg Viv efter Vodurid Lags-Fælle virkede Runer".

Eller friere:

„Jeg Viv gjorde disse Runer til Minde om min Krigskammerat Vodurid".

Runeristeren taler i den her behandlede Indskrift i første Person. Til Verbalformen, der er sat i første Person, er „jeg" med Navnet i Apposition Subject. Det samme er Tilfældet i de ovenfor ved ek anførte urnord. Indskrifter fra Gallehus, Strand, Valsfjorden, Varnum, Lindholm, Kragehul, Reistad og paa flere Bracteater. I andre ovenfor anførte urnord. Indskrifter, i hvilke Runeristeren taler i første Person, staar „jeg" ikke foran et Personnavn, men er føiet til Verbalformen. Ogsaa i Einang-Stenens Mindeindskrift taler Runeristeren i første Person, saaledes som Verbalformen (faihido) viser, men Pronomenet „jeg" er her ikke særlig udtrykt.

Dette at den Person, som affatter en Indskrift, taler i første Person, kan paavises til de forskjelligste Tider og hos de forskjelligste Folk. Men Variationer med Hensyn til Skik og Brug gjør sig ogsaa her gjældende. Fra nyere Tid kan exempelvis anføres en Indskrift, ikke med Runer, paa Fodstykket af en Sølvkalk i Vossevangens Kirke, der med Opløsning af Forkortningerne lyder saa: *Anno domini MVDI die sancti georgii martyris ego frater Nicolaus Johannis feci hunc calicem fieri* (Urda II, 63; Nicolaysen Fornlevn. S. 386).[1])

Paa de talrige nordiske reiste Mindestene med Indskrift i de yngre Runer fra den første kristelige Tid er det derimod fast Skik, at Runeristeren eller den Mand, som har ladet Stenen reise, taler i tredje Person[2]). Men paa den hedenske Kärnbo-Sten i Södermanland, hvis Runer og Sprogform er nærbeslægtede med Rok-Stenens

---

[1]) I en Runeindskrift paa en Marmortavle i Tingvoll Kirke i Romsdals Amt taler Skriveren i første Person. En Sten paa Tose i Smaalenene har følgende Runeindskrift: *aslacar gerþe mik runar ek rist auk raþna staue uer* samt særskilt *sin*. Her taler først Stenen, derpaa Runeristeren i første Person. Ligeledes taler den Mand, som har ridset en Runeindskrift i Aals Kirke i Hallingdal (Steph. III, 335), i første Person.

[2]) En sjælden Undtagelse er *raistik runar* Lilj. 38, hvis dette betyder „ridsede jeg Runer". Jfr. min Bemærkning hos Brate Runverser Side 26 f.

og som vist ikke er yngre end 900, heder det: · · · *[stai]n þina (a)ft mik sialbʀ in aft kainulf bruþur uarþ iak hrau[ʀ].* Se min Afhandling om Rök-Stenen S. 99 f. Denne Eiendommelighed ligesom flere andre i denne Indskrift-Type stemmer overens med de urnordiske Indskrifter, men afviger fra den første kristelige Tids Runeindskrifter.

Ogsaa i enkelte andre meget gamle Indskrifter med den kortere Rækkes Runer forekommer den Eiendommelighed, at den Person, som har ladet Stenen reise eller har indridset Runerne, taler i første Person. Saaledes f. Ex. paa Gimso-Stenen fra Lofoten, dog her uden Tilføielse af *ek*.

I Brevskaber fra Middelalderen hos forskjellige germanske Folk finde vi en tilsvarende Udtryksmaade med „jeg" efterfulgt af Navnet som Subject. Saaledes regelmæssig hos Angelsakserne: *Ego Aethelredus rex consensi et subscripsi. Ic æþestan æþeling gesutelige. Ic Céolnôð þis festnie and write;* o. s. v. Ligesaa i et gotisk Diplom fra Neapel Aar 551, f. Ex. *ik merila bokareis handau meinai ufmelida.*

Nærmere vedkommer det os her, at den, som har sat et Gravmæle, i romerske Indskrifter ikke sjælden taler i første Person, uagtet Udtrykket med 3dje Person forekommer endnu hyppigere. Saaledes Orelli-Henzen 7370 (Pollentia): *M. Calepius T. l. Philippus titulum posui vivus et meis libertis*; i en længere Indskrift fra Lyon (Wilmanns Exempla 249): *hunc titulum mihi et illi vius posui.* Andre Exempler vil findes f. Ex. hos Wilmanns II, 690 f. Ogsaa i græske Gravskrifter forekommer denne Udtryksmaade ikke sjælden. Den er overhoved ikke begrænset til en enkelt Tid eller enkelte Folk, men kan forekomme til de forskjelligste Tider og hos de forskjelligste Folk.

Efter den i det foregaaende givne Forklaring er Runerne paa Side *a* af Tune-Stenen en Mindeindskrift, indridset af Viv til Minde om hans afdøde „Fælle", „Kammerat" (**witada-halaiban**) Vodurid. De havde sandsynlig været i samme Hird. Ligeledes er flere, især danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer indridsede til Minde om en *félagi.* F. Ex. paa Hedeby-Stenen (Thorsen Slesvig S. 142 ff.): *þurlf rispi stin þansi himþigi suins eftiʀ erik filaga sin* o. s. v. Saaledes ogsaa Lilj. 1403, 1416, 1425, 1431, 1446, 1499, Aarhus-Stenen (Thorsen Jyll. Nr. 29), Hobro-Stenen (Thorsen Jyll. Nr. 40). Thorsen (Runemindesm. i Slesvig S. 153) udvikler, hvorledes Ordet *félagi* „en Person, der er traadt i Formuesfællesskab med en Anden" paa Island og i Norge angiver et Forhold, der i Regelen tillige var et fast Venskabsforhold og under visse Betingelser begrundede en gjensidig Arveret, der paa Island og i Norge var fastsat ved Lov. Jfr. v. Amira i Pauls Grundriss II, 116 f.

Vi tør formode, at det ved **witada-halaiba** i den urnordiske Tid angivne Forhold har været nogenlunde ensartet. Dette tør vi slutte deraf, at en Mand indhugger Mindeindskrift paa en reist Steen over sin afdøde **witada-halaiba** og at Udtrykket **witada** synes at henvise til et Forhold, der er ordnet ved faste Bestemmelser.

En Runesten med de yngre Runer i Sigtuna, Sverige, indeholder efter Säve hos Stephens III, 333 en Mindeindskift *iftr krimulf matu nou[t sin]*.

I Tune-Indskriften paa Side *a* synes der tydelig, som allerede Munch har formodet, at være tilsigtet Alliteration, thi af de i Indskriften forekommende 4 Substantiver begynde de 3 med **w**, ligesom Verbalformen **worahto**, der er stillet foran det 4de Substantiv. Saavidt vi kan domme ved et Sprog, hvoraf saa lidet er levnet, synes Sammensætningen **witada-halaiban** ikke at være det enkleste Udtryk for det Begreb, som det udtrykker, men at tilhore den hoiere Stil og at være valgt netop, fordi det begynder med **w**. Det ligger herefter nær at formode, at Indskriften indeholder virkelige Vers. Disse vilde jeg ordne saaledes:

ek Wiwăʀ after
Wōđŭrīđē
wĭtăđă-hlaibăn
worhtō rūnōʀ.

Hvis **wiwaʀ** har lang forste Stavelse, synes **ek** her at være Optakt. De to forste Stavelser i *witađa-* holder jeg for metrisk Oplosning. Forste **a** i **halaiban** danner ikke nogen egen Stavelse. Heller ikke **a** i **worahto**. Jeg har derfor udeladt disse Vokaler ved den metriske Gjengivelse.

Det er at mærke, at *after* i Verset er betonet og ved Versindsnit adskilt fra *Wōđurīđe*. Dette synes lettest at forklares, naar vi antage, at *after* syntaktisk her egentlig er Adverbium, ikke Præposition. Udtrykket synes egentlig at betyde: „Viv gjorde bagefter for Vodurid Runer", d. e. Viv gjorde Runer for Vodurid efter dennes Dod. At der staar Skilletegn efter **after**, bliver naturligere, naar vi antage, at Ordet ikke er proklitisk.

Ogsaa i andre urnordiske Indskrifter er Vers bevarede. En Dopsko fra Torsbjærg (Wimmer Runenschr. 104) har Indskriften:

owlþuþewaʀ
niwaŋemariʀ

Binderunen **em** er forst læst saaledes af Holthausen, som ogsaa nævner, at **ni** mulig kan være Feil for **in**. Jeg finder her Vers:

Wolþŭþēwăʀ
in Wangē mārīʀ,

d. e. „V. i Vang, den navnkundige". At der i Begyndelsen af Linje 1 er skrevet **ow** for **wo** og forst i L. 2 **ni** for **in**, er ikke Feil, men tilsigtet Kunstleri, hvortil jeg har anfort mangfoldige Analogier fra senere nordiske især svenske Indskrifter hos Brate Runverser. Se navnlig S. 245 f., 256—259, 366 f. At Udtrykket i Torsbjærg-Indskriften er poetisk, ser man af **mariʀ**; **in** tager jeg som Optakt.

Stentofta-Stenen i Bleking begynder med 4 Linjer, som danne fire Verslinjer:

niuhᴀ borumʀ
niuha gestumʀ
hᴀþuwolᴀfʀ gᴀf
hᴀriwolᴀfʀ mᴀgiu

Ordret: „Nyt til Sønner, nyt til Gjæster Hathuvolf gav, Harivolf til Dreng“, d. e. „Dette nyopførte Mindesmærke viede Hathuvolf til sine døde Sønner og Gjæster, Harivolf til sin døde Søn“.

Gjentagelsen **niuhA** — **niuha** viser, at Udtrykket er poetisk. Efter tre Ganges Undersøgelser af Originalen tror jeg, der skal læses **mAgiu**, men Runerne **gi** er yderst utydelige, navnlig **g**.

I Modsætning til min tidligere Opfatning tror jeg nu at kunne godtgjøre, at Stentofta-Stenen har en sammenhængende Indskrift. Denne sætter jeg nu til omtr. 700 og holder den for at være ældre end Björketorp-Stenens Indskrift.

Jeg skal her ikke tale om andre urnordiske Indskrifter, ved hvilke det kan være tvivlsomt, hvorvidt de indeholde Vers. De ovenfor anførte Vers i Indskrifterne fra Torsbjærg, Tune, Stentofta er af stor Vigtighed, fordi de, sammen med et Par Verslinjer paa Spænden fra Nordendorf, er de ældste germanske Vers, som overhoved nu kjendes. Jeg finder i dem følgende Versemaal:

Hver af de parrede Linjer bestaar af to Takter. Stavelsetælling finder ikke Sted. Oftest bestaar den parrede Linje af 4 Stavelser; dog ogsaa af 5 *(in Wangē mārir; ek Wīwar after)* og af 3 *(Hāþuwolfr gaf)*. Metrisk Opløsning forekommer oftere. Tilstedelig er Formen:

$$\acute{-} \times \grave{\smile} \times$$

hvor anden Stavelse er ubetonet.

Jeg gaar nu over til Tune-Stenens Side *b*. Indskriften paa denne Side synes efter Runernes Former sikkert at være indhugget af en anden Mand end Indskriften paa Side *a*. Derimod har Indskriften paa Side *b* alt Præg af helt igjennem at være indhugget af samme Mand og til samme Tid.

Runerne paa Side *b* er mindre end Runerne paa Side *a*, naar man ser bort fra Runerne øverst paa Side *a*. Runerne paa Side *b* skifte mellem en Høide af 7 og 8 Cm.; første Rune (**e**) paa Side *a* er ikke fuldt 8 Cm. høi, derimod har **a** i **after** paa Side *a* en Høide af 11 Cm. Indskriften paa Side *b* er overhoved mindre godt indhugget, og man faar af Stenens Ydre det Indtryk, at kun Side *a* fra først af har været bestemt til at forsynes med Indskrift.

De tre Runerækker paa Side *b* gaa i uregelrette Krumninger langs efter Stenen. Rækken længst til venstre, som begynder med **arb-** og Midtrækken er nærmere sammen, medens Rækken længst til høire, som ender med **staina.**, ved et større Mellemrum er skilt fra hine og er nær ved Stenens Kant til høire. Den Række, som begynder med **arb-**, gaar fra venstre mod høire og nedenfra opad; Midtrækken derimod fra høire mod venstre og ovenfra nedad. Disse to Rækker har Runernes Toppe vendte til samme Side. Den Række, som ender med **staina.**, gaar fra høire mod venstre og nedenfra opad. Toppene af denne Rækkes Runer vende i modsat Retning af Runerne i de to forstnævnte Rækker. Wimmer (Runenschr. S. 152, jfr. 144) sammenligner hermed „eine Mischung des gewöhnlichen und des in schlangenwindungen gehenden βουστροφηδόν in einer inschrift aus Naxos (Fraenkel in der Archäol. Zeitung XXXVII, p. 85, Roehl no. 407)“.

(Trykt 6 Juni 1891.)

Paa Side *b* er der kun en eneste Binderune: da i dalidun. Skilletegn er paa denne Side kun anvendt to Gange. Foran staina staar : Efter staina skal der sandsynlig ogsaa læses to Prikker. Den overste er flydt sammen med overste Kvist af ᛆ og kan derfor ikke tydelig skjelnes.

Mellem e i woduride og s i staina er der ikke storre Afstand end ellers mellem to Runer i samme Ord. Paa den her benyttede Tegning er Afstanden mellem Toppen af s og e for stor. Her, ligesom efter after paa Side *a*, maa Interpunctionen, som Prof. Rygh bemærker, være anbragt, efterat de omstaaende Runer var skrevne.

Man ser ved forste Oiekast, at der nede til hoire paa Side *b* er slaaet bort noget af Indskriften. Vanskeligere er det derimod at afgjore, hvorvidt der ogsaa ellers er slaaet bort Stykker af Indskriften.

Der er paa denne Side en horizontal Brudrand, hvis nederste Udboining er 78 Cm. over Jorden. Denne Rand viser, at meget nedentil er slaaet bort af Stenen. Men jeg holder det for sikkert, at der ikke har været skrevet Runer nedenfor den nævnte Brudrand. Dette slutter jeg deraf, at forste Rune i Rækken til venstre (a) er 4 Cm. fra Afskallingsranden nedentil. Da dette Rum paa 4 Cm. er tomt, kan der ikke have været skrevet noget foran arb- i Rækken til venstre. Runerækken til venstre og Midtrækken er altsaa nedentil fuldstændig bevarede. Alle tre Rækker har begyndt omtrent lige langt nede. Jeg skal i det folgende soge at bestemme, hvor meget der nedentil mangler af Rækken til hoire.

Vanskeligere er det efter Stenens Ydre at afgjore, hvorvidt der af Indskriten mangler noget oventil. Det Brud af Stenen, hvorved det meste af Ordet runoʀ oventil paa Side *a* er slaaet af, har i ethvert Tilfælde ikke strakt sig til Side *b*, og den Omstændighed, at noget af Indskriften mangler overst paa Side *a*, godtgjor aldeles intet for Side *b*. Det, at de eneste Skilletegn paa Side *b* findes foran og efter staina, kan heller ikke godtgjore, at der efter staina: har fulgt mere i samme Række[1]).

Overste Rune i Midtrækken ᛩ er ikke mere end 1—1½ Cm. fra Kanten oventil[2]), saa at ikke noget tomt Rum over ᛩ forhindrer den Antagelse, at der oventil er slaaet et Stykke bort, hvorpaa der har staaet Runer foran ᛩ i Midtrækken. Og det tilsvarende gjælder Rækken til hoire.

Men overste Del af sidste Rune (o) i Rækken til venstre er hele 14 Cm. fra Kanten oventil. Dette gjor det i ethvert Fald usandsynligt, at der oventil mangler noget af Indskriften paa Side *b*. Og hvis Rækken til venstre skal læses forst, bliver dette uantageligt[3]). Jeg skal i det folgende soge at vise, at ogsaa Indskriftens Indhold taler for, at der ikke mangler Runer oventil paa Side *b*.

Efter at den Skrift og den Sprogform, hvori Tune-Stenens Runeindskrifter er affattede, i sin Almindelighed er bleven sikkert bestemt, har der dog ved Ind-

---

[1]) Lindholm-Benstykket har 3 Prikker ved Slutningen af begge Indskrifter. Paa Berga-Stenen i Södermanland er sat en Prik efter saligastiʀ, som er skrevet for sig.

[2]) Afstanden af ᛩ fra Kanten er lidt for stor paa den Side 5 meddelte Tegning.

[3]) Kanten af Skriftfladen paa Side *b* er oventil saa jevn, at den snarest taler for, at intet af Indskriften paa Side *b* oventil er slaaet bort. Men bevisende er dette Argument ikke.

skriften paa Side *b* været og kan der være Tvivl om den Orden, i hvilken de tre Runerækker skal læses. Men vi vil af det følgende se, at denne Tvivl heldigvis kun bliver af Betydning for Bestemmelsen af Ordstillingen, men ikke faar nogen væsentlig Indflydelse paa Meningen af de enkelte Ord eller af den hele Indskrift.

Fremdeles kan man ved adskillige Ord paa Side *b* nære Tvivl om Ordafdeling, Læsning og Forstaaelse. Endelig kan der være Spørgsmaal om den hele Indskrifts Betydning.

En Del af Indskriften paa Side *b* skiller sig dog snart ud som lettere og sikrere forstaaelig, og i denne har vi Hovedledene af den Sætning, som Indskriften indeholder, givne. Denne Del er midterste Runerække, med Undtagelse af dennes første Ord, og hele den Runerække, som Tegningen viser nærmest Randen til høire. Med denne Del af Indskriften vil jeg derfor her begynde.

Andet Ord i Midtrækken er **dohtriʀ**. Wimmer (Runenschrift S. 220) antager, at Runen ᛞ, som jeg transscriberer ved **d**, blev udtalt som den tonende Spirant *ð* ogsaa i Fremlyd, saalænge som den længere Rækkes Skrift var i Brug. Paa samme Maade antager han, at ligeledes ᚷ **g** og ᛒ **b** i Fremlyd blev udtalt som tonende Spiranter. Jeg finder det sandsynligt, at **d**, **g**, **b** i Norden paa den Tid, fra hvilken vi har Indskrifter, i Fremlyd udtaltes som tonende Explosivlyd. Men paa dette Spørgsmaal skal jeg her ikke gaa ind[1]).

dohtriʀ er Nomin. Flertal Hunkjøn og betyder „Døtre“. Det er Sætningens Subject.

I **dohtriʀ** er **o** kort og opstaaet af idgerm. *u* (der er bevaret bl. a. i oldind. *duhitár-* „Datter“) ved Indflydelse af det følgende **h**, der blev udtalt som den tydske tonløse gutturale Spirant *ch*. Denne Overgang fra *u* til *o* er fællesgermansk: got. *dauhtar* „Datter“ (udtalt *dohtar*), oht. *tohter*, osaks. *dohtar*, ags. *dohtor*. I **dohtriʀ** kan **o** endnu ikke sees at være omlydt ved Indflydelse af det følgende **i** som i *døtr*.

Lydforbindelsen **ht** i **dohtriʀ** er ligeledes fællesgermansk. I Vikingetiden bliver **ht** efter Vokal assimileret til *tt*[2]).

Endelsen **-iʀ** i **dohtriʀ** er gjennem urgerm. *-*iz* opstaaet af *-es*, der i det idgerm. Ursprog, ligesom i gr. θυγατέρες, var Endelse for Nomin. Flertal ved consonantiske Stammer. Consonanten **ʀ** forudsætter, at den Endelse *-es* i Ursproget, som ligger til Grund for **-iʀ**, ikke havde Hovedtone. Urnord. **dohtriʀ** er etymologisk forskjelligt fra got. *dauhtrjus*, som er en mindre oprindelig Casusdannelse ved Ordet „Datter“ og som er overført fra *u*-Stammerne. En til got. *dauhtrjus* etymologisk svarende Form kunde i Onorsk ikke hede *dotr*, men vilde have hedt **dotrir*[3]). Ogsaa Formen **kunimudiu** paa Tjurkö-Bracteaten (Stephens Nr. 28) taler for, at

---

1) Paa **d**-Runen i **dohtriʀ** gaa Stavene nedentil sammen i mere spidse Vinkler end paa Tegningen Side 5.

2) Om Behandlingen af **ht** i historisk nordisk Sprog jfr. Noreen Geschichte d. nord. Sprachen § 6, 19) og § 71, samt de der anførte Skrifter. Jeg gaar her ikke ind paa Spørgsmaalet om Forholdet mellem *tt* og *t* i historisk Nordisk af urnord. *ht*.

3) Jfr. herom Lyngby Tidskr. f. Philol. VI, 46; S. Bugge Tidskr. f. Philol. VII, 230 og Aarbøger f. nord. Oldk. 1870 S. 210 f.; Hoffory i Bezzenbergers Beitr. IX, 36 (= Arkiv II, 39). Herimod Gislason Tidskr. f. Philol. VI, 248 ff.; Mahlow „Die langen vocale A E O“ S 139 og Arkiv f. nord. Fil. II, 148–152.

urnord. **dohtriʀ** ikke etymologisk kan svare til got. *dauhtrjus*. Fremdeles den Omstændighed, at *u*-Stammer i Urnordisk bibeholde **u** foran Nominativsmærket **ʀ** i Ental.

I **dohtriʀ** er den indogerm. Slutningsstavelses Vokal (*ĕ*) bibeholdt (som *i*) og ikke faldt bort, saaledes som de idgerm. Slutningsstavelsers korte Vokaler overalt ved tostavelses Ordformer med lang forste Stavelse i alle andre germanske Sprogarter, af hvilke sammenhængende Mindesmærker er bevarede. En til urnord. **dohtriʀ** etymologisk svarende Form vilde i Gotisk, naar Stammeformen var *dauhtr-*, have lydt **dauhtrs*. Jfr. Brugmann Grundriss d. vgl. Gramm. I § 660, S. 516 f. Middeleng. *dehter* (jfr. Mätzner Wörterbuch I, 652 b) er etymologisk identisk med urnord. **dohtriʀ** (Kluge i Pauls Grundriss I, 354; 365). Omlyden skyldes her Indflydelse af det siden tabte *i* i Endelsen; *dehter* forudsætter nærmest **dohtri*[1]).

Vokalen **i** er opstaaet af idgerm. *e* i ubetonet Stavelse under Indvirkning af den folgende Consonant.

Urnord. Nomin. Fl. **dohtriʀ** svarer med Hensyn til Stammeform ikke etymologisk til gr. Nomin. Fl. θυγατέρες. I det idgerm. Ursprog fandtes i Nomin. Flert. en Vokal umiddelbart foran *t*, som i Græsk, og en Vokal umiddelbart foran *r*, som i Græsk. Men i de „svage" Casus; hvor Hovedtonen faldt paa en anden Stavelse end i Nom. Fl., fandtes allerede i det idgerm. Ursprog en Stammeform, hvori Vokal manglede umiddelbart foran *t* og *r*. Jfr. J. Schmidt i Kuhns Z. XXV, 33 f. Urnord. **dohtriʀ** forudsætter en Grundform, til hvilken Mangelen af Vokal foran *t* og *r* ved Analogi er overfort fra de „svage" Casus (Burg Runeninschr. S. 131 f.).

I **dalidun** har vi det Verbum, hvortil **dohtriʀ** „Døtre" er Subject. **dalidun** er Præter. Indic. 3dje Ps. Fl. af et svagt Verbum. Usikrere er det, at hvilket Verbum denne Form er dannet; men sandsynlig er **dalidun** d. s. s. oldn. *deildu* „delte".

Om Meningen med dette Udtryk „delte" skal tales i det folgende.

Tune-Stenens **dalidun** vilde i Gotisk hede **dailidēdun*. Vi har allerede af **halaiban** seet, at *-n*, der i Urgermansk stod i Udlyd, holdt sig i Urnordisk, medens det i Onord. er faldt bort[2]). Den urnord. Endelse *-n* i Præt. 3 Ps. pl. er igjen opstaaet af den idg. Endelse *-nt*, der tilhorte Aorist. Endelsen **-dun** stemmer overens

[1]) I Gotlands-Lovens *dytrir* „Døtre", Lilj. 1099 skrevet *tutrir*, er Endelsen *-ir* etymologisk forskjellig fra *-iʀ* i Tune-Stenens **dohtriʀ**. Den gotlandske Form er analog med got. *dauhtrjus*, men behøver ikke at staa i historisk Sammenhæng dermed.

[2]) Stephens har sogt at vise, at Endelsen *-un* i 3 Ps. Fl. af Præt. forekommer to Gange endnu i Indskrifter med yngre Runer. Den smaalandske Indskrift Lilj. 1213 ender efter ældre Tegninger med: *suikui : kuþ : þaiʀ.... ....un*, hvilket Stephens III, 287 sindrig udfylder til *þaiʀ [: han : suik]un*. I forvanskede Træk i den hos Lilj. 876 anforte Indskrift soger Stephens II, 766 *raisþun*. Hvis disse Læsninger er rigtige, maa *-un* her betegne nasalt *u*. Men dette er betænkeligt. Allerede Helnæs-Stenen har *truknaþu*, der kun kan være Flertalsform, og Flemløse-Stenen *satu*. Desuden har Indskrifter med de yngre Runer regelret *-a* = urnord. *-an*, og kun *-ą* (d. e. nasalt *a*) umiddelbart efter Vokal: *hrują* Kirkebo; *ąą* Frerslev; *knuą* og *fluą* Rök. Ja endog Indskrifterne fra Stentofta og Björketorp har **ArAgeu**, hvis **-u** synes at være opstaaet af **-on**, der forekommer i **iginŋon** paa Stenstad-Stenen. Formerne *[suik]un* og *raisþun* blive derfor usikre, saalænge der ikke foreligger paalidelige Tegninger af vedkommende Indskrifter. I en af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, paa Ske-Stenen i Baahuslen, synes *inun* at være Kvindenavn i Accus.

med oht. *-tun*, osaks. *-dun*, northumbr. *-dun* paa Ruthwell-Korset, men afviger fra got. *-dedun*. Urnord. **dalidun** er vistnok ikke sammendraget af **dailiðēdun* = got. *dailidedun*, men Nordisk har i Præter. sandsynlig aldrig havt et til *ēd-* i *-dēdun* svarende Element. Hvorledes dette Element skal forklares, kan her ikke undersøges. En skarpsindig Formodning derom begrundes af Johansson i Kuhns Zeitschr XXX, 547—555.

Den Synkope af ubetonet kort Mellemvokal efter lang første Stavelse, som foreligger i on. *deilðu*, er endnu ikke indtraadt i **dalidun**.

I **dalidun** er **a** opstaaet af *ai*, som got. *dailjan* har og som i on. *deila* er gaaet over til *ei*. Hermed sammenstiller Holthausen **a** i **hateka** i Lindholm-Indskriften; thi at dette er opstaaet af **haiteka*, godtgjøres af **haite** Kragehul, jfr. **haitika** Bracteat Nr. 57 Stephens. Noreen (Gesch. d. nord. Spr. § 38 b) formoder, at **hateka** blev udtalt med stærk Bitone paa første Stavelse, og at deraf Forandringen af *ai* til **a** er at forklare. Hvis denne Forklaring er rigtig, maa vel **a** i **dalidun** være overført fra en Entalsform, hvori Hovedtonen tidligere kan have hvilt paa Endestavelsen[1]). Exempler paa, at *ai* i første Stavelse, udtalt med stærk Bitone, i historisk Oldnorsk er gaaet over til *ā*, kunde man maaske søge i *árhjálmr* Hákonarm. 3, 8 og i et Par andre Ord, som Falk (Arkiv VI, 114) nævner. Dog er det i **dalidun**, **hateka** fremtrædende **a** istedenfor *ai* endnu ikke tilstrækkelig oplyst, og det tør paa Sagens nuværende Standpunkt siges, at man skulde vente ***dailidun**, ***haiteka**. Jeg antager her en unøiagtig Lydbetegnelse[2]), der mulig antyder, at det første Element i Tvelyden *ai* var det mest fremtrædende.

I Rækken til høire nede ved Kanten staar foran **woduride**[3]) umiddelbart ᛉ **R**, af hvilken Rune kun lidet oppe til høire er slaaet bort. Derforan skjelnes tydelig det nederste af 4 rette Stave, og jeg tror endnu temmelig bestemt at se Spor af en femte; men kun de 4 Stave er sikre. Der er stort Mellemrum mellem 3dje og 4de Stav, regnet fra ᛉ nedover (mod høire). ᛉ og de ufuldstændig bevarede Stave til høire derforan høre aldeles utvivlsomt til samme Række som **woduride : staina :** og er indhuggede af samme Mand.

wodu.ide kjende vi fra Side *a* som Dativ af et Mandsnavn, og denne Dativ følger paa Side *a* umiddelbart efter **after** . „efter". Det Ord, som paa Side *b* staar umiddelbart foran **woduride** og som ender paa **-R**, kan herefter ikke vel være andet end en Præposition. Jeg har her formodet [**afte**]**R**, der passer godt til Sporene paa Stenen. Derimod kan der ikke vel have staaet ***ubaR** eller ***aftaR**; thi Runen nærmest foran ᛉ staar saa nær denne, at den ikke vel kan have havt nogen Kvist til venstre.

1) Jfr. mine Bemærkninger til **worahto**.

2) Jfr. f. Ex. Lilj. 300 (med yngre Runer), hvor „Sten" først er skrevet *stin* og siden *stþn*. Jeg tør ved **dalidun** ikke med Wimmer Runenschr. S. 155 tænke paa „en Blanding at *a*- og *i*-Klassen". Det synes mig utilstedeligt ligetil at læse **dailidun** med Vigfusson (Corp. poet. I, 573) og her at antage en Binderune for **il**; thi, hvis der skulde læses **dailidun**, maatte første **i** paa en eller anden Maade graphisk antydes, hvilket her ikke er Tilfældet.

3) Peder Alfsson har ganske forbigaaet Runerne foran **woduride**, men har istedenfor dem foran sin Gjengivelse af **woduride** og i samme Række som denne vilkaarlig indsat en mangelfuld Gjengivelse af de 5 Runer fra **þ** til og med **o**, som skulde begynde den midterste Runerække.

Medens jeg paa Side *b* formoder [afte]**ʀ** „efter“, har vi paa Side *a* **after** „efter“. Den sidstnævnte Form er, som foran paavist, den oprindeligere. I yngre Indskrifter finde vi derimod „efter“ meget ofte skrevet med **ʀ** (ikke **r**) i Udlyden. Tidligst paa Istaby-Stenen; se foran S. 13. Men at Skrivemaaden med **ʀ** var kommen i Brug for Istaby-Stenens Tid, fremgaar ogsaa af **ubaʀ** „over“ paa Varnum-Stenen i Vermland, hvor **ʀ** paa samme Maade er traadt istedenfor det ældre **r**. Efter Vokaler gaar **r** ikke ved nogen Lydlov over til **ʀ**. Men denne Overgang skyldes analogisk Indflydelse af comparativiske Adverbier paa *-ʀ*, i hvilket dette *ʀ* var opstaaet af fællesgermansk *-z* (saaledes Adverbier paa **-iʀ*, **-ōʀ* og **maiʀ* „mere“ og fl.). At disse Adverbier kunde faa Indflydelse paa Formen af Ordene for „efter“ og „over“, var naturligt, da ogsaa disse sidste var comparativiske Ord.

At Side *b* har **afteʀ** afvigende fra den oprindeligere Form **after** paa Side *a*, kan forklares deraf, at Indskriften paa Side *b* tydelig er indhugget af en anden Mand end Indskriften paa Side *a* og sikkert lidt senere end denne. Men ogsaa en anden Omstændighed kan have bevirket, at der paa Side *a* er skrevet **after**, derimod paa Side *b* [afte]**ʀ**. Paa Side *b* er nemlig **afteʀ** proklitisk. Derimod har jeg søgt at vise, at paa Side *a* **after**, hvorefter der staar Skilletegn, i Vers er brugt med stærk Betoning og ved Versindsnit er adskilt fra **woduride**, hvormed det logisk hører sammen. Formen **afteʀ** kan have været brugt tidligere i proklitisk Stilling end der, hvor Ordet stod absolut og betonet.

staina er Accus. sg. masc. = got. *stain*, on. *stein* „Sten“, her bestemt „Stenen“. Nominativ af samme Ord har P. A. Munch først læst i den urnord. Indskrift paa Krogstad-Stenen som **stainaʀ**; men om det der skal forstaaes som Egennavn eller som Appellativ, skal ikke her søges afgjort.

Paa Tune-Stenen betegner **staina** „Stenen“ vistnok væsentlig det samme som „denne Sten“, ligesom f. Ex. *stain* uden Pronomen paa Helnæs-Stenen fra Fyn med de yngre Runer.

Samme Endelse som i **staina** forekommer i **horna** paa Guldhornet, Acc. sg. n. = got. *haurn* og i **hlaiwa** Bo = got. *hlaiw*. Andet **a** i **staina** var i Fællesgermansk nasaleret og denne Endelse er opstaaet af ældre *-on*, idgerm. *-om*, d. e. Stammens udlydende *o* med Casusmærket *m*. Se Kluge i Pauls Grundriss I, 359, § 28. Noreen mener, at Vokalen i Accus. ved Hankjønsstammer paa *-a* er nasaleret endnu paa Istaby-Stenens Tid, da denne har Accus. **-wulafa** ved Siden af Nomin. **-wulafʀ**; ja at *-u* er nasaleret endnu i *sunu* Kälfvesten og Rök i Modsætning til *sunʀ* Ingelstad. Men at denne Slutning ikke er bindende, fremgaar deraf, at vi blandt Runenavne i et Leidener-Hskr. finde ᚠᛁᚢ. ᚱᛆᛁᚦᚢ. ᚺᚢᛚᚢ ved Siden af ᚭᚢᚺ, ᛚᚭᚢᚴᛦ.

Det udlydende *-a*, som findes i Intetkjønsordene **horna**, **hlaiwa**, fandtes ogsaa i analoge germanske Ord, da de blev overførte til Finsk: f. Ex. *kulta* „Guld“, *viina* „Vin“.

staina er Object for Verbet **dalidun**.

Det staar nu tilbage paa Side *b* at tyde Runerækken til venstre og første Ord af midterste Runerække.

Rune 5, Rune 9 og Rune 19 i Rækken til venstre samt Rune 4 i Midtrækken er samme Tegn: ◇. Denne Rune er af Munch og alle Fortolkere efter ham und-

tagen Vigfusson bleven læst som ŋ, saaledes som endnu Wimmer i „Runenschrift" læser dette Tegn paa Tune-Stenen. Anden Rune i Midtrækken er af de samme Fortolkere bleven læst som **u** (dog af mig med nogen Tvivl). Ved den angivne Læsning bliver første Ord i Midtrækken: **þuiŋoʀ** og Rækken til venstre bliver: **arbiŋasiŋosteʀarbiŋano**.

þuiŋoʀ kunde efter sin Endelse være Nom. pl. fem., jfr. **runoʀ** Varnum, Tjurkö = onord. *rúnar*. Men da **dohtriʀ** „Døtre" følger efter, har jeg tidligere opfattet **þuiŋoʀ** som Genetiv af et Kvindenavn. Dette vilde da være dannet ligesom Navnet **birgŋgu** (Nomin.) paa Opedal-Stenen og ligesom de onorske Appellativer *dróttning, kerling*.

I Rækken til venstre har jeg ved den nævnte Læsning forklaret **siŋosteʀ** som en Superlativ i Nom. pl. masc. med Betydning „ældste", af et med got. *sineigs* „gammel" beslægtet Adjectiv. Dog kunde, som Brate (Bezzenb. Beitr. XI, 202) har bemærket, **siŋosteʀ** ikke være opstaaet af **sinīgōstēʀ*. Man maatte da enten med Brate antage en forgermansk Synkope af en kort Vokal mellem *n* og *g* eller ogsaa formode, at der af den i lat. *senis, senum* fremtrædende Stamme *sen-* var i forgermansk Tid dannet et Adjectiv **sen-kô-*, hvortil **siŋgosteʀ** hørte; jfr. got. *juggs* „ung", lat. *juven-cu-s*.

Ved Læsningen **arbiŋano** maa dette tages som Gen. pl. masc. af en Stamme *arbingan-* „Arving" (jfr. onorsk *erfingi* Gen. *erfingja*), saaledes som Jessen (Aarbøger 1869 S. 279) først har foreslaaet og som jeg uafhængig havde tænkt mig det (Tidskr. f. Philol. VIII, 194). **siŋosteʀ** maatte gjøre det nødvendigt at opfatte **arbiŋano** som grammatisk Hankjønsord: „de ældste af Arvingerne".

Med Hensyn til **arbiŋa** foran **siŋosteʀ** vilde man da efter mit Skjøn ikke have anden Udvei end at forstaa det som første Sammensætningsled af et Hunkjønsord **arbingu* „det at arve" af en Stamme **arbingō-*. Dette maatte være afledet af **arbjan* „at arve" ligesom f. Ex. oldn. *virðing* af *virða*. De feminine ō-Stammer antage som første Sammensætningsled i de germanske Sprog *à*-Stammernes Form. **arbiŋa-siŋosteʀ** vilde være en Sammensætning omtrent som *virðinga-mestr* Ísl. ss. II, 9, kun med den Forskjel, at første Led her har Genetivs Form. **arbiŋa-siŋosteʀ** vilde da egentlig betegne „ældste med Hensyn til det at arve", hvilket da maatte forstaaes om „de nærmest arveberettigede". Vi vilde altsaa faa: **arbiŋa-siŋosteʀ arbiŋano þuiŋoʀ dohtriʀ** „De arve-ældste (d. e. De nærmest arveberettige) af Arvingerne, Thuingas Døtre".

Man maatte da snarest tænke sig, at Thuinga var Vodurids Hustru, og vel hans første Hustru.

Men den her udviklede Opfatning er betænkelig i mange Henseender, af hvilke jeg skal fremhæve nogle.

I en Navneform **þuiŋoʀ** vilde allerede det umiddelbare Sammenstød af **u** og **i** være noget paafaldende[1]). Desuden har man ikke i andre germanske Sprog

[1] Jfr. dog **liliʀaiwui** paa Bracteaten Nr 79 Steph. Man har paa Krogstad-Stenen læst **mwstuiŋi**. Den sidste Rune har jeg ved Undersøgelse af Originalen fundet at være **n**, ikke **i**. Rune 5 afviger fra **u**-Runens sædvanlige Form og har ganske samme Form som **o** paa Opedal-Stenen.

kunnet paavise noget med þuiŋoʀ beslægtet Navn, heller ikke har man givet nogen rimelig etymologisk Forklaring af dette Navn. Ogsaa arbiŋa-siŋosteʀ vækker mange Betænkeligheder. Den mindste er, at got. *sineigs* ikke er paavist i Nordisk, og at der i Gotisk ved Siden af *sineigs* kun er fundet Superlativen *sinista* (substantivisk brugt, jfr. hos Burgunderne *Sinistus* Amm. Marcell. 28, 5). Videre maatte man til siŋosteʀ istedenfor got. *sineigs* forudsætte en ellers ikke paavist germansk Form uden det lange *i* mellem *n* og *g*. Et Hunkjonsord **arbingu* „det at arve" er ellers ikke paavist[1]. I den Betydning, som det maatte have, bruger onorsk Sprog *erfð*. I Adjectiver, der gaa ind under Kategorien „Arveret", har de germanske Sprog ellers som forste Led ikke et Ord, der betyder „det at arve", men Ordet for „Arv", f. Ex. onorsk *arfgengr*. Skjont alle disse Betænkeligheder veie tungt, lægger jeg dog mest Vægt paa den Omstændighed, at arbiŋa-siŋosteʀ „ældste med Hensyn til det at arve" vilde give et kunstlet og uklart Udtryk. Men jeg ser ingen anden rimelig Udvei end den angivne, naar man læser Runen ᛜ paa Tune-Stenen som ŋ.

Alene Vigfusson (Corp. poët. bor. I, 573) har læst Runen ikke som ŋ, men som j. Han læser i Begyndelsen af anden Række *þrijōz dōhtriz* og oversætter „tre Dotre". Dette giver et saa umiddelbart tiltalende Udtryk, at jeg vil forsoge at lægge det til Grund for Tydningen. Jeg skal ikke opholde mig ved, at Vigfusson, uden at anfore nogen Grund, her feilagtig tillægger ᛉ den tidligere Betydning *z* istedenfor den senere *ʀ* og at han vistnok med urette skriver *dohtriz* med langt *o*. Stærkere vil jeg fremhæve, at hans Tydning af Runerækken til venstre og til hoire er aldeles falsk og grundet paa vilkaarlige Forandringer. Men dette skal ikke hindre mig i at holde fast ved þrijoʀ dohtriʀ. I det følgende skal jeg tale om Runeformerne; her begrunder jeg den sproglige Tolkning.

þ þ betegner den tonlose dentale Spirant, som Engelsk har i *thorn*. Talordet 3 har i Gotisk for Accus. fem. samme Form som for Accus. masc. *þrins*. I Græsk og Latin bruges ligeledes ved „3" Hankjonsformen ogsaa for Hunkjon. Men i Angelsaks. finde vi *þrî* nom. masc., *þreó* nom. f.; i Oht. *drî* nom. masc., *drîo* nom. fem.; i Onorsk *þrír* nom. masc., *þrjár* eller (i det gamle Digtersprog) *þríar* nom. fem. Dette *þrjár*, *þríar* er udgaaet fra *þrijoʀ*, som vi læse paa Tune-Stenen, ligesom *rúnar* er udgaaet fra urnord. *runoʀ*.

Ved at læse j istedenfor ŋ faa vi i Rækken til venstre: arbija-sijosteʀ arbijano.

arbijano er Gen. pl. af Hankjonsstammen *arbijan-*, Nom. sg. **arbija* „Arving". Det tilsvarende Ord heder i Got. *arbja* (Stamme *arbjan-*), oht. *arpeo*, *erpeo*, mht. nht. *erbe*, ofris. *erva* Gen. pl. *ervana*. Det onorske Ord for „Arving" er *arfi* Gen. *arfa*. Kluge (Nom. Stammbild. § 14) mener, at dette forudsætter den i got. *arbja* foreliggende Stamme, idet *j* under visse Lydvilkaar (maaske saaledes, at i Dat. *-jin* blev til *-in*) svandt. Det samme Forhold mellem *jan*-Formationer og *an*-Formationer fremtræder ofte ellers, f. Ex. mellem got. *gudja* Præst og onorsk *goði*. I arbijano har ligesom i halaiban b været udtalt som Spirant.

[1] I et sent nedertydsk Skrift er der Tale om „Udødelighedens *arvinge*" (Arvedel).

At vi paa Tune-Stenen har **arbijano**, ikke **arbjano*, er at forklare af den idgerm. Regel, at der i Indlyd foran Vokal stod Halvvokalen *j* efter kort Vokal og enkelt Consonant, men *ij* efter lang Vokal og enkelt Consonant eller efter kort Vokal og en Consonantgruppe (Burgmann Grundriss d. vgl. Gr. I § 120 S. 113 f.). Af denne Regel har man ogsaa forklaret Modsætningen mellem got. *harjis* og *hairdeis*. Ved at læse **arbijano** istedenfor **arbiŋano** har vi altsaa vundet den Fordel, her at finde et Ord, som er fælles for de fleste gammelgermanske Sprog.

I denne Genetiv optræder Stammen i en Form paa *-ăn* ligesom i got. *gu-manē*. Men i Endelsen er her **-o** i Modsætning til Gotisk, der kun ved *n*-Stammer af Hunkjøn i Genetiv Flertal har Endelsen *-ō*, derimod ved *n*-Stammer af Han-kjøn *-ē*. Ogsaa vestgermanske Sprogarter forudsætte efter den almindelige Opfatning *-ō* som Endelse for Gen. Flert. ved *n*-Stammer af Hankjøn; f. Ex. oht. *gumôno*. Brugmann (Grundriss II § 344, 350) holder *-ō* for den oprindeligere Endelse ved Hankjønsstammer paa *-n*. Men Kluge (i Pauls Grundriss I, 366, 387) mener, at Endelsen *-ō* i oht. *gebôno* er opstaaet af urgermansk *ēⁿ* og etymologisk svarer til got. *-ē*.

Ved den her givne Forklaring af **arbijano** som Gen. pl. masc. gjør dog enkelte nordiske Former Vanskelighed.

I Runegruppen **gibuauna** paa Bracteat Nr. 75 Steph. har Läffler forklaret **auna** som Gen. pl. af Stammen *awan-*, on. *ái* „Oldefader", jfr. got. *awō* Bedstemoder. Men paa den anden Side har vi i Björketorp-Indskriften L. 6 efter den Tolkning, som jeg nu holder for den rette, **runo** som Gen. pl. = on. *rúna*. Og Björketorp-Indskriften maa være meget yngre end Bracteaten Nr. 57. Derfor kan **auna** (hvis Läfflers Forklaring er rigtig) vistnok ikke være opstaaet af **aunō*[1]. Jeg er derfor tilbøielig til at holde Läfflers Forklaring af **auna** for usikker, saameget mere som ogsaa andre Hensyn vække Tvivl om denne Forklarings Rigtighed.

Jordanes, hvis Kilde er Cassiodorius, som afsluttede sit Skrift 526, nævner i Getica III, 13 blandt Indbyggere af Scandza *Raumariciae* (eller *-rici*), hvori vi gjenkjende Indbyggerne af *Raumaríki*. Hvorledes skal nu Modsætningen mellem Genetivformerne **arbijano**, **runo** paa den ene Side, *Rauma* paa den anden forklares? Man kunde formode, at *a*-Stammerne, hvortil *Rauma* hører, har dannet sin Gen. pl. paa *-ā* = got. *ē* i Modsætning til *n*-Stammer af Hankjøn og til Hunkjønsord, der dannede sin Gen. pl. paa *-ō*. Men jeg er tilbøielig til at holde en anden Forklaring for den rette. Man kan samtidig med **Raumō* have sagt *Raumaríki*, fordi der her fulgte en Stavelse, der enten havde stærk Bitone eller Hovedtone. Naar vi i historisk Nordisk som den regelrette Genetivendelse i Flertal ved *n*-Stammer af Hankjøn finde *-a*, ikke *-na*, skyldes dette Indflydelse af de vokalisk udlydende Stammers Bøining.

At opfatte **arbijano** som grammatisk Hunkjønsform er udelukket ved det forudgaaende Ord paa **-oster**.

[1] Rigtignok mener Kock (i Paul-Braune Beitr. XV, 258), at **o** i **runo** paa Björketorp-Stenen har holdt sig ved Indflydelse af **u**-Lyden i foregaaende Stavelse (hvilket forekommer mig meget tvivlsomt). Men jeg holder det ialfald for uantageligt, at *-a* i Udlyden af **auna** skulde være overført fra Former paa *-a*, som ikke havde *u* i første Stavelse, i samme Dialekt.

(Trykt 13 Juni 1891.)

Jeg har i det foregaaende (S. 25) forudsat, at Indskrift *b* oventil er fuldstændig bevaret. Da er det nødvendigt at opfatte **staina** som Object for **dalidun** (S. 29), vistnok ogsaa at tage **arbija-sijosteʀ** som et sammensat Ord (S. 31). Men „delte Stenen" er et Udtryk, som her neppe giver tilfredsstillende Mening, og en Sammensætning **arbija-sijosteʀ** kan neppe heller forklares saa, at den giver et naturligt Udtryk. Jeg har derfor nu forladt den nævnte Opfatning.

I **arbija** har vi det fællesgermanske Ord for „Arv", got. *arbi* neutr. (Stamme *arbja*), oht. *arbi*, *erbi*, mht. nht. *erbe*, osaks. *erbi*, ofris. *erve*, ags. *erfe*, *yrfe*. Formelt samme Ord er onorsk *erfi*, glsv. *ærvi*, men dette betyder „Arveøl", medens „Arv" udtrykkes ved *arfr* eller *erfð*. Dog er der i gamle Sammensætninger, som *erfivǫrðr* = *arfvǫrðr*, *erfinyti* = *arfnyti*, og ellers Spor af, at nord. *erfi* har havt Betydningen „Arv". Ved at læse **arbija** istedenfor **arbiŋa** har vi altsaa vundet den store Fordel, istedenfor det betænkelige og i gammel Tid uhørte **arbiŋa** at faa et fællesgermansk, meget brugt Ord. Vi tør derfor stole paa, at Læsningen **j** (ikke **ŋ**) er den rette. **arbija** forstaar jeg nu som Accus. sing. neutr. I sin Endelse kan det sammenstilles med de germanske Former, som ligge til Grund for følgende finske Ord: *autia* øde (af germansk **auþija*, jfr. got. Acc. sg. m. *auþjana*), hvor første Stavelse har været lang, og *lattia* Gulv (af germ. **flatja* = onorsk *flet*), *patja* Underdyne (af germ. **badja* = got. *badi*), hvor første Stavelse har været kort. Se Thomsen „Den got. sprogkl. indfl." S. 80 f., 83.

Streitberg i Paul-Braunes Beitr. XIV, 167 og Noreen Gesch. d. nord. Spr. § 171, 2) antage, at disse Former paa *-a* i Urnord. kun har hørt hjemme i Accus., ikke i Nomin.

arbija „Arv" tager jeg nu som Object for **dalidun** „delte", „skiftede". Hvor Verbet „dele" bruges om Arvinger, er det baade efter nordisk og tydsk Udtryksmaade regelmæssig det arvede, som de dele.

sijosteʀ maa være en Superlativ i Nom. pl. masc., der i Gotisk vilde ende paa *-ōstai*, i Onorsk paa *-astir*.

I **sijosteʀ** svarer **o** til got. langt *o*, og dette Forhold tør ansees for regelret i de urnordiske Indskrifters Sprog ved Stavelser, som ikke har Hovedtone. Sammenlign **haukoþuʀ** Vånga, der efter sin Oprindelse er et Nomen agentis, der i sin Dannelse svarer til det got. Abstractum *gabaurjōþus* „Lyst". Regelret svarer ligeledes i Endestavelser urnord. **o** til got. *ō*; herpaa er der mange Exempler. Da **o** i **sijosteʀ** svarer til oldn. kort *a* i Superl. *-astir*, maa det nødvendig være en anden Lyd end det urnord. **o**, der svarer til got. kort *u* eller kort *au* og til oldn. kort *o* eller *u*. Det betegner en Lyd, som i Urgermansk har været lang, og i Tune-Indskriftens Sprogform betegner det vistnok et langt aabent *o*. Forkortningen af Vokalerne i Stavelser med Bitone synes først at finde Sted henimod Slutningen af det Tidsrum, da den længere Rækkes Runer var den eneste Skrift i Norden. En saadan Forkortning foreligger f. Ex. i **runaʀ** Istaby.

I **sijosteʀ**, til hvis **-osteʀ** svarer onorsk *-aster*, *-astir*, er **-ʀ** tilføiet ved Indflydelse af Substantivbøiningen, medens Gotisk har bevaret en oprindeligere Form *-ōstai*. Det er sandsynligst, at denne Tilføielse fandt Sted paa en Tid, da Conso-

nanten i Udlyden af Substantivernes Nom. pl. udtaltes *-ʀ*, ikke saa tidlig, at den udtaltes som tonende *s*.

I **sijosteʀ** svarer Endestavelsens **e** til got. *ai*, onorsk kort *e* eller *i*. Alt synes at tale for, at Endelsen **-eʀ** endnu i Tune-Indskriftens Sprogform havde bevaret langt *e*. Vokalen **e** i **sijosteʀ** maa ialfald have været længere eller havt større Vægt end Vokalen **i** i **gastiʀ** paa Guldhornet og paa Berga-Stenen, da denne i historisk nordisk Sprog er trængt ud, hin derimod ikke. I **sijosteʀ** er altsaa **e** vistnok langt og opstaaet af *ai*, der er bevaret i Gotisk. Det kan ikke bevises, enten **ʀ** er traadt til i Endelsen paa en Tid, da den Lyd, hvortil **ʀ** sluttede sig, endnu udtaltes som *ai* (jfr. onorsk *þeir*), eller efterat *ai* var gaaet over til *ē*.

I **sijosteʀ** er Ordets Slutning ved sit **ʀ** et karakteristisk Mærke paa Sprogformens nordiske Eiendommelighed, thi intet andet germansk Sprog har havt noget tilsvarende.

sijosteʀ er efter min Formodning istedenfor ***sibjosteʀ**. Jeg finder nu heri en Superlativ af Adjectivstammen *sibja-* „beslægtet". Dette Adjectiv forekommer oht. mht. som *sippe*, *sibe*, mnt. *sibbe*, ofris. og ags. *sib*. Ogsaa i Gotisk forekommer Adjectivet, men med noget afvigende Anvendelse, i det sammensatte *unsibja-* „ulovlig". I historisk nordisk Sprog er dette Adjectiv tabt (i samme Betydning bruges der *skyldastir*), men flere nærbeslægtede Ord er bevarede: *sifjar* inderlig Pagt, Slægtskab, Svogerskab, *sifjaðr* beslægtet, *sifjungr* Slægtning.

Adjectivstammer paa *-ja* danne i de germanske Sprog Superlativ dels paa *-ōsta*, dels og i tidligere Tid oftere paa *-ista*. Ligesom **sijosteʀ**, ***sibjosteʀ** er dannet *sluiastr* Runverser Nr. 14 (med yngre Runer), d. e. *slǿ(g)jastr*; *frægastr* Heil. m. s. II, 360 (men ældre *frægstr*); *hægjastr*, men ældre *hægstr*; *nyiast* Ól. s. helga, Chria 53, S. 205 (Hskr. fra første Halvdel af 13de Aarh.).

Ordet **sijosteʀ**, ***sibjosteʀ** betegner herefter „nærmest beslægtede", hvilket vel tør siges at give et ganske anderledes klart og passende Udtryk end **arbiŋasiŋosteʀ** „arveældste".

Grimm Rechtsalt. 467 siger: „Das deutsche e r b r e c h t gründet sich ursprünglich nur auf verwandtschaft, auf s i p p e". Her fremhæver jeg særlig, at Adjectivet *sibja-* i det frisiske og middelnedertydske Sprog ofte forekommer i Superlativ. I Ofris. findes engang *sibbost*, den samme Superlativdannelse som i urnord. ***sibjosteʀ**. Superlativ af dette Adjectiv bruges netop først og fremst, hvor der er Tale om Arveret. Det heder: *Alle erfnisse to erven in de sibbeste hant*.

Vanskeligst at forklare er Mangelen af **b** i **sijosteʀ** for ***sibjosteʀ**. Jeg holder det for nødvendigt at antage, at Runeristeren i **sijosteʀ** har glemt **b** efter **si**, fordi **b** gik tæt forud.

At tage sin Tilflugt til en saadan Forklaring er vistnok en Nødhjælp. Men det er en Urimelighed at ville paastaa, at de gamle Runeristere aldrig kunde skrive feil, og her er særlig at fremhæve, at Indskriften paa Tune-Stenens Side *b* i det hele er mindre omhyggelig indhugget. Der kan ogsaa ellers paavises Exempler paa, at en Rune er glemt. Saaledes bl. a. i **hagustadaʀ** paa Strand-Stenen, for **hagustaldaʀ**. Rök-Stenen har i øverste Linje paa Bagsiden *nf* for *nkf*, se min Tolkning S. 74.

Ialfald giver ***sibjostea** her et saa passende Udtryk, at jeg holder fast derved.

I **si(b)joster** er **i** opstaaet af *ĕ* ved Indflydelse af det følgende *j*. Paa samme Maade er **i** i **birgŋgu** Opedal **i** opstaaet af *e* ved Indflydelse af det følgende *i*. I begge Tilfælde finder denne Overgang fra *ĕ* til *ĭ* Sted i lukket Stavelse. Jeg henviser herom til Opedal-Indskriften.

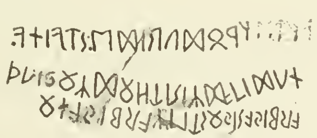
Naar **arbija** „Arv" er Object for **dalidun** „delte", maa **staina** være Object for et andet Verbum, som nu ikke staar paa Stenen og som sandsynlig har havt Betydningen „satte", „reiste" eller „mærkede" eller lignende. Indskriften paa Side *b* maa altsaa oppe til høire være ufuldstændig bevaret, tværtimod hvad jeg foran (S. 25) formodede.

Men endnu kan det være tvivlsomt, i hvilken Orden de tre Rækker skal læses, om man enten (saaledes som de fleste Fortolkere hidtil har gjort) skal læse Rækken til venstre først eller omvendt Rækken til høire. Den Maade, hvorpaa Indskriften er anbragt paa Stenen, afgjør ikke denne Tvivl. Dog synes den Omstændighed, at der efter **arbijano** er ladt et tomt Rum, snarest at tale for, at Rækken til venstre skal læses sidst. I modsat Fald maatte man forklare det tomme Rum efter **arbijano** deraf, at Runeristeren (i Modsætning til den Mand, som har indhugget Indskriften paa Side *a*) ikke har villet dele et Ord i to Rækker. Men denne Forklaring bliver betænkelig, naar der mangler noget af Indskriften øverst oppe i Rækken til høire (mulig ogsaa i Midtrækken)[1]) og naar saaledes det tomme Rum efter **arbijano** tidligere sandsynlig har været større.

Indskriftens Udtryksmaade synes at vise, at man skal læse Rækken til høire først, derpaa Midtrækken, endelig Rækken til venstre. Mod at læse Rækken til venstre først tale nemlig følgende Grunde: 1) Det synes mindre naturligt først at nævne „Arv", „de nærmest beslægtede af Arvingerne" og „Døtre", naar Voduríd, om hvis Arv, Arvinger og Døtre der her er Tale, endnu ikke er nævnt. 2) Det er ved denne Rækkefølge paafaldende, at Objectet „Arv" begynder Indskriften og kommer saa langt fra Verbet „delte". 3) Der bliver da et paafaldende Asyndeton ved Forholdet mellem „delte Arven" og „[mærkede] Stenen" (hvorhen man saa end vil henføre Udtrykket „efter Voduríd").

I det følgende udfylder jeg exempelvis det manglende Verbum ved „mærkede". Jeg vil dog ikke benegte Muligheden af, at der kan mangle flere Ord (f. Ex. „ogsaa").

Efter den i det foregaaende begrundede Læsning og Tydning faa vi altsaa paa Side *b* følgende Indskrift:

[1]) Det lader sig ikke bestemme, hvorledes det af Indskriften, som oventil nu mangler, har været anbragt. Hvis der efter **staina** : f. Ex. mangler Ordet **satun**, kan dette enten have været skrevet i Rækken til høire alene eller dels i denne Række, dels i Midtrækken eller endelig saaledes, at det forbandt Rækken til høire med Midtrækken.

[afte]ʀ woduride : staina : [. . . .] þrijoʀ dohtriʀ dalidun arbija sijosteʀ (d. e. sibjosteʀ) arbijano

„Efter Vodurid [mærkede] tre Døtre Stenen, de nærmest beslægtede af Arvingerne delte Arven".

Ordene si(b)josteʀ arbijano „de nærmest beslægtede af Arvingerne" vække endnu en Tvivl. Efter den sædvanlige Opfatning af Indskriften maatte dette Udtryk tages som Apposition til þrijoʀ dohtriʀ og forstaaes udelukkende om tre Døtre af den uden mandlige Arvinger døde Vodurid. Saaledes anvendes onorsk *arfi* masc. meget ofte om en Kvinde.

Efter Gulatings-Loven og Frostatings-Loven var Arvegangsordenen: Søn—Fader—Datter og Sønnesøn. Efter den islandske Lov derimod: Søn—Datter—Fader. Baade efter den gamle norske og islandske Lov kan Datter tage Arv, naar Søn ikke er til. Man kunde da ville antage, at Døtre paa Tune-Stenen nævnes som Arvinger. K. v. Amira siger (i Pauls Grundriss d. germ. Philol. II, 2 S. 140): „Weiber [hatten] dem ursprünglichen Prinzip nach kein Erbrecht und auch, nachdem sich ihre Stellung gebessert hatte, (ältester nord. Beleg die Inschr. v. Tune c. 550) standen sie noch gemeiniglich den Männern im Erbrecht nach". Jfr. J. Grimm Rechtsalterthümer S. 472 f.

Men ved at forstaa si(b)josteʀ arbijano som Apposition til þrijoʀ dohtriʀ faar man et uheldigt Asyndeton. Derfor tror jeg nu (i Modsætning til S. 27), at þrijoʀ dohtriʀ „tre Døtre" alene er Subject for staina : (. . . .), at si(b)josteʀ arbijano (der da ikke tages som Apposition til þrijoʀ dohtriʀ) derimod er Subject for dalidun arbija. Udtrykket „de nærmest beslægtede af Arvingerne" er da altsaa ikke at forstaa om Døtrene alene. Hvorvidt det tillige omfatter Døtrene, vover jeg ikke at bestemme. Men efter Adskillelsen mellem Udtrykkene „tre Døtre (mærkede) Stenen" og „de nærmest beslægtede af Arvingerne delte Arven" synes det mig at ligge nærmest at antage, at Døtrene ikke er medindbefattede i Arvingerne[1]). Om Arv handle de sammenhørende Indskrifter fra Upland Lilj. 2009, 2010, 2011 med de yngre Runer.

Efter den af mig fulgte Ordning begynder Indskriften paa Tune-Stenens Side *b* med en Præposition („efter"), hvorpaa følger det deraf styrede Navn. Det samme er Tilfældet i flere urnordiske Mindeindskrifter: Istaby, Möjebro, Varnum og flere. Ligeledes finde vi det samme paa Rök-Stenen og i flere Indskrifter, der høre til samme Type som den paa Rök-Stenen. Se de af mig i Brates Runverser tolkede Indskrifter fra Rotne qvarn (Nr. 110), Pilgård (Nr. 161), Gursten (Nr. 164). Fremdeles finde vi denne Eiendommelighed i Runverser 9 sammen med flere andre af mig paaviste Tegn paa Ælde. I Danmark begynder den gamle Flemløse-Indskrift med Præposition fulgt af den Dødes Navn. Ligeledes Indskriften paa en nu tabt Sten fra Skaane Lilj. 1445 (min Afhandl. om Rök-Stenen S. 124). Men i de mangfoldige senere danske, svenske og norske Mindeindskrifter leder man forgjæves efter denne Ordstilling. Ogsaa saadanne Eiendommeligheder kan blive Tidsmærker.

Objectet staina har staaet foran sit Verbum; jfr. horna tawido paa Guld-

[1]) Den Orden, i hvilken de tre Rækker læses, faar altsaa (tværtimod hvad jeg S. 26 forudsatte) Indflydelse paa Meningen af Indskriften.

hornet: **runoʀ waritu** Varnum; **runo faihido** Einang. Begge Subjecter, baade **þrijoʀ dohtriʀ** og **si(b)josteʀ arbijano** staa sidst hvert i sin Sætning, efter Verbum og Object. Denne Ordstilling forekommer endnu i historisk oldnorsk Sprog meget ofte.

Paa Side *b* af Tune-Stenen forekommer 3 Gange (Rune 5, 9 og 19) i Rækken til venstre, der er skreven fra venstre mod hoire, Runen ᛜ. I Midrækken, som er skreven fra hoire mod venstre, forekommer én Gang (Rune 4) samme Rune omvendt. Den overste Streg af hoire Del af denne Rune rækker her længere op end paa Wimmers Tegning; hoire Del er hverken oventil eller nedentil tydelig adskilt fra venstre. Jeg tror i det foregaaende at have vist, at overveiende Grunde tale for at læse denne Rune som **j**, ikke som **ŋ**. Men Afgjorelsen har været vanskelig derved, at palæographiske Grunde ikke i lige Grad synes at tale for at læse Runen som **j** og imod Læsningen som **ŋ**. Thi **ŋ**-Runen bestaar i urnordiske Indskrifter oftest af to Vinkler, Hager eller Krumninger, hvis Aabninger paa forskjellig Maade er vendte imod hinanden, men dog saaledes, at de to Vinkler ikke berore hinanden. Saaledes finde vi paa Dopskoen fra Torsbjærg og i flere andre Indskrifter ved Retning fra venstre for **ŋ** væsentlig det samme Tegn, som Tune-Stenens Indskrift ved Retning fra hoire har for den her omhandlede Rune.

Runen for **j** bestaar derimod, naar vi se bort fra Tune-Indskriften, aldrig af to Dele, som er adskilte fra hinanden. Herefter kunde det let synes utilstedeligt at læse ᛜ i Rækken til venstre paa Tune-Stenens Side *b* og det tilsvarende Tegn i Midtrækken paa samme Side som **j**. Dog er det her fremhævede Moment neppe bindende. Af Runen for **ŋ** findes ogsaa en lukket Form, i hvilken de to Dele berore hinanden, saaledes bl. a. paa Vadstena-Bracteaten og paa Opedal-Stenen. Der synes derfor intet paafaldende deri, at der for **j** foruden den Form, hvis forskjellige Dele er sammenhængende, ogsaa har været brugt en anden Form, som bestaar af to Dele, som ikke berore hinanden.

Nærmest ved Tune-Stenens aabne Form for **j** staar den lukkede Form for **j** paa en Bracteat fra Darum i Navnet **niujil** (d. e. *Niujila*) ved Skrift fra venstre, hvormed Formen paa Vadstena-Bracteaten stemmer overens[1]). Formerne af Runen *jāra* eller *āra* har overhoved skiftet mere end Formerne af nogen anden Rune.

Hvis den paa Tune-Stenen 4 Gange forekommende Rune ᛜ ikke er at læse **ŋ**, men **j**, saa er deraf at slutte, at Runens Navn paa Tune-Indskriftens Tid endnu blev udtalt **jāra*, ikke **āra*. Om den Tid, paa hvilken *j* i Fremlyd faldt bort i nordisk Sprog, skal jeg tale nærmere ved Fonnaas-Indskriften.

Efter **arbija** har Stenen i Rækken til venstre sikkert **sijosteʀ**. Trækkene af **si** er ikke lobne helt sammen; man ser, at det er tilsigtet ikke at skrive de to Runer sammen. Man kan ikke læse **-liʀ** for **-eʀ**.

I **sijosteʀ** har ved Skrift, som gaar fra venstre mod hoire, andet **s** Formen ᛊ, forste **s** den omvendte Form. I **staina** er ligesom i andet **s** af **sijosteʀ** Toppen

---

1) Om Formerne for **ŋ** jfr. Wimmer Runenschr. S. 115 f. Om Formerne for **j** (Runen *jāra, āra*) sammesteds S. 121 f.

af **s**-Runen nærmere mod det Punkt, hvorfra Rækken begynder, end Runens Basis. Ogsaa ellers finde vi, at **s**-Runen i en og samme Indskrift er vendt snart til den ene Side, snart til den anden. Saaledes paa Krogsta-Stenen i Upland, paa Björketorp-Stenen i Bleking og tildels paa Berga-Stenen i Sodermanland. Ligeledes kan, som foran nævnt, ved andre Runer Bistregerne have forskjellige Retninger i en og samme Indskrift. Saaledes Tværstregen paa **h**-Runen paa Tune-Stenens Side *a*.

Stenen har sikkert **arbijano**, ikke **-wno**. Paa Rune 3 fra Enden er lidt skallet af.

Paa **b**-Runen (6te Rune fra Enden) er Sidestaven paa Midten forbunden med den rette Stav ved en mindre dyb Tværstreg.

Anden Rune i Midtrækken[1]) er af Munch og de fleste efter ham bleven læst som **u**. Jeg har her foran efter Vigfusson læst den som **r**. Runen er paa Stenen uheldig hugget og er væsentlig forskjellig baade fra de **r**-Runer og fra de **u**-Runer, som ellers findes paa samme Side. Runens Sidestav boier sig forst nedad, men gaar derpaa udad til venstre. Denne Sidestav, som gaar udad til venstre, er i sin forste Del ligesaa dyb og jævn som Sidestaven forovrigt, og den gjor det nodvendigt at læse Runen som **r**, ikke som **u**. Den sidste Del af Sidestaven, hvorved denne forbindes med den folgende Rune **i**, er derimod mindre jævn og dyb, og den maa ansees for tilfældig.

For at oplyse Indskriftens Udseende overst paa Side *b* meddeles paa medfolgende Planche I og II to Phototypier efter Photographier, som er tagne efter Originalen. Phototypi I viser Stenens Top og Indskriftfladens Overkant. II, som er taget fra et andet Standpunkt, omfatter en mindre Del af Indskriften, men viser enkelte Runer (f. Ex. den omstridte næstoverste Rune i Midtrækken) tydeligere[2]).

Indskriften paa Side *b* er, saavidt jeg kan se, ikke i Versform; men det forekommer mig sandsynligt, at Stræben efter at frembringe Alliteration har gjort sig gjældende ved Sammenstillingen af Ordene ***dohtrir dalidun*** og ***arbija si[b]jostER arbijano***. Ogsaa i andre urnordiske Indskrifter, f. Ex. i Strand-Stenens, er tilsigtet Alliteration sandsynlig, uagtet Versform ikke kan anerkjendes.

At Dotrene paa Tune-Stenen ikke nævnes ved Navn, har Analogi ved mange Mindeindskrifter med den kortere Rækkes Runer. En Sten ved Vangs Kirke Valdres har en Indskrift, som er fra omkring Aar 1000 og som oversat lyder: „Gaases Sonner reiste denne Sten efter Gunnar sin Broder"; Gaases Sonner nævnes ikke ved Navn. Sammenlign ogsaa Lilj. R.-U. 1278; Lilj. R.-U. 1586; Dyb. fol. II, 96 (= Lilj. R.-U. 460); Dyb. oct. Nr. 60; Säve Gotlands Runinskr. Nr. 11, 14; Granevoll-Stenen paa Hadeland (Tidskr. f. Philol. VII, 360); o. s. v.

---

[1]) Denne er paa Wimmers Tegning ikke noiagtig gjengiven.

[2]) I indeholder af Rækken til hoire: **uride : staina :**, af Midtrækken: **þrijoRdohtr**, af Rækken til venstre: **Rarbijano**.

II indeholder af hoire Række: **e : staina :**, af Midtrækken: **þrijoR** og Halvdelen af **d**; af venstre Række: **jano**.

Jeg har allerede i det foregaaende bemærket, at Indskriften paa Side *b* efter Runernes Ydre maa være indhugget af en anden Mand end Indskriften paa Side *a*. Stenens Ydre synes at tale for, at kun Side *a* fra først af var bestemt til at forsynes med Indskrift. Wimmer (Runenschr. S. 155) har opfattet Forholdet saa, at Indskrift *a* blev indhugget, medens Stenen endnu laa paa Jorden og var let at haandtere for den, som hug Runerne ind. Derimod blev den anden Indskrift, mener han, indhugget, efterat Stenen var reist. Det var derfor vanskeligere for Runeristeren at udføre Arbeidet paa en smuk Maade.

Muligheden af, at dette kan forholde sig saa, kan ikke benegtes. Dog kan jo Forskjellen ogsaa grunde sig paa forskjellig Dygtighed og Omhu hos de to Runeristere. Men naar Indskrift *a* er indridset til Minde om Vodurid af hans Stalbroder og Indskrift *b* har meldt, at Stenen er (mærket?) af Vodurids Døtre, saa maa de to Indskrifter dog være fra samme Tidsalder, uagtet Indskriften paa Side *b* ikke er indhuggen af samme Mand som Indskrift *a*.

Jeg finder det derfor ogsaa betænkeligt at forklare Modsætningen mellem **after** paa Side *a* og **[afte]ʀ** paa Side *b* af forskjellig Sprogbrug i to Indskrifter, der ved et Mellemrum af mange Aar er skilte fra hinanden. Foran har jeg søgt at forklare denne Modsætning deraf, at **[afte]ʀ** staar proklitisk, medens **after** er betonet, samt baade ved Interpunction og Versindsnit skilt fra **woduride**.

Vodurid maa antages at have boet i den Egn, hvor Stenen har havt sin Plads. Om det samme har været Tilfældet med hans Stalbroder Viv, som har indhugget Indskriften paa Side *a*, lader sig ikke bestemme.

Mindestenen fra Tune har stor Lighed med Mindestenen paa Gaarden Järsberg i Varnum Sogn i Vermland (Tegning hos Stephens I, 216; Tydning af mig i Tidskr. f. Philol. og Pæd. VII, 237—244). Denne Lighed viser sig i de to Stenes ydre Form og deri, at de begge er af rødlig Granit. Skriften er paa begge Stene anbragt i Rækker langs efter Bredsiden. Begge Tune-Stenens Indskrifter har Bustrophedon-Form; det sidste Ord paa Varnum-Stenen er, for at spare Rum, skrevet Bustrophedon. Varnum-Stenen har kun én Gang Interpunction (ved 3 Prikker). Tune-Stenen 2 Gange paa hver Side ved 2 Prikker og derhos en Gang paa Side *a* enten 1 eller 2 Prikker. Binderuner forekomme i begge Indskrifter: 4 Gange paa Varnum-St. (de 3 Gange ᚨ forbunden med en anden Rune), 3 Gange paa Tune-St. (ved ᚨ).

Ogsaa i Sprog og Udtryk viser der sig stor Overensstemmelse. Begge Indskrifter indskyde **a** mellem **r** (**l**) og en anden Consonant: **halaiban**, **worahto** Tune; **harabanaʀ**, **waritu** Varnum. I Varnum-Indskriften ligesom i Tune *a* taler Runeristeren i første Person. **[afte]ʀ** Tune *b* med **ʀ** kan sammenlignes med **ubaʀ** Varnum. Begge disse Indskrifter begynde med Præpositionen.

Men Varnum-Indskriften maa være noget yngre end begge Tune-Stenens Indskrifter. Den har nemlig for **ʀ** kun én Gang den ældre Form ᛉ og 3 Gange den yngre Form ᛦ, medens Tune-Stenen kun har ᛉ. For **k** har Tune-Stenen den ældre Form ᚲ, Varnum-Stenen den yngre ᛉ.

Den mangesidige Lighed mellem den ældre Tune-Sten og den yngre Varnum-Sten kan forudsætte, at den her fremtrædende Form for Mindesten og Mindeskrift grunder sig paa Meddelelser, som har udbredt sig fra Vikens Kystegne til Oplandene, uden at vi med Sikkerhed kan bestemme, hvorvidt denne Mindeskrift-Form fra de norske Oplande har vandret til det svenske Grænselandskab Vermland.

Naar det gjælder at bestemme Tune-Stenens Tid, har vi et Hjælpemiddel i dens Forhold til Varnum-Stenen. Jeg har vist, at Tune-Indskrifterne er ældre end Varnum-Indskriften. Men paa den anden Side er de saa nær beslægtede med denne, at man neppe tør sætte Tune-Indskrifterne mere end omkr. 50 Aar bagenfor Varnum-Inskriftens Tid.

Varnum-Indskriften viser derved, at den for **R** oftere har ᛦ end ᛉ, og derved, at den for **k** har ᛉ, at den er yngre end de allerfleste Bracteat-Indskrifter. De fleste Archæologer henføre vel Bracteaterne til Tiden omkr. 450—600 eft. Chr.; Montelius til 5te og første Halvdel af 6te Aarhundred. Herefter skulde man sætte Varnum-Stenen til omkr. 550—600 og Tune-Stenen til omkr. 500—550. Fremdeles synes Varnum-Indskriften at være lidt ældre end Fonnaas-Indskriften. Denne har for **k** ᛉ og for **R** overalt ᛦ, og dens Sprogform synes, som jeg i det følgende skal søge at vise, at være noget yngre end Varnum-Stenens. Indskriften paa Fonnaas-Spænden kan være noget yngre end Spænden selv. Denne er Rygh tilbøielig til at henføre til 6te eller til 7de Aarh., medens Montelius sætter den til 5te Aarh. eller senest til 500. Ogsaa herefter kunde Varnum-Stenen sættes til omkr. 550—600 og Tune-Stenen til omkring 500—550. Efter de af Montelius givne Tidsbestemmelser maatte Tune-Stenen sættes til omkr. 400.

Allerede Munch har, dog uden Angivelse af bestemtere Grunde, udtalt, at Tune-Stenen ialfald ikke er yngre end 500. Jeg har i Aarbøger 1878 S. 72 henført den til 6te Aarh., snarest til dets Midte eller første Halvdel. Wimmer har hos Burg S. 155 sat den til 550 (575), i Runenschr. S. 303 til c. 500—600, snarest til c. 500—550.

Excurser.

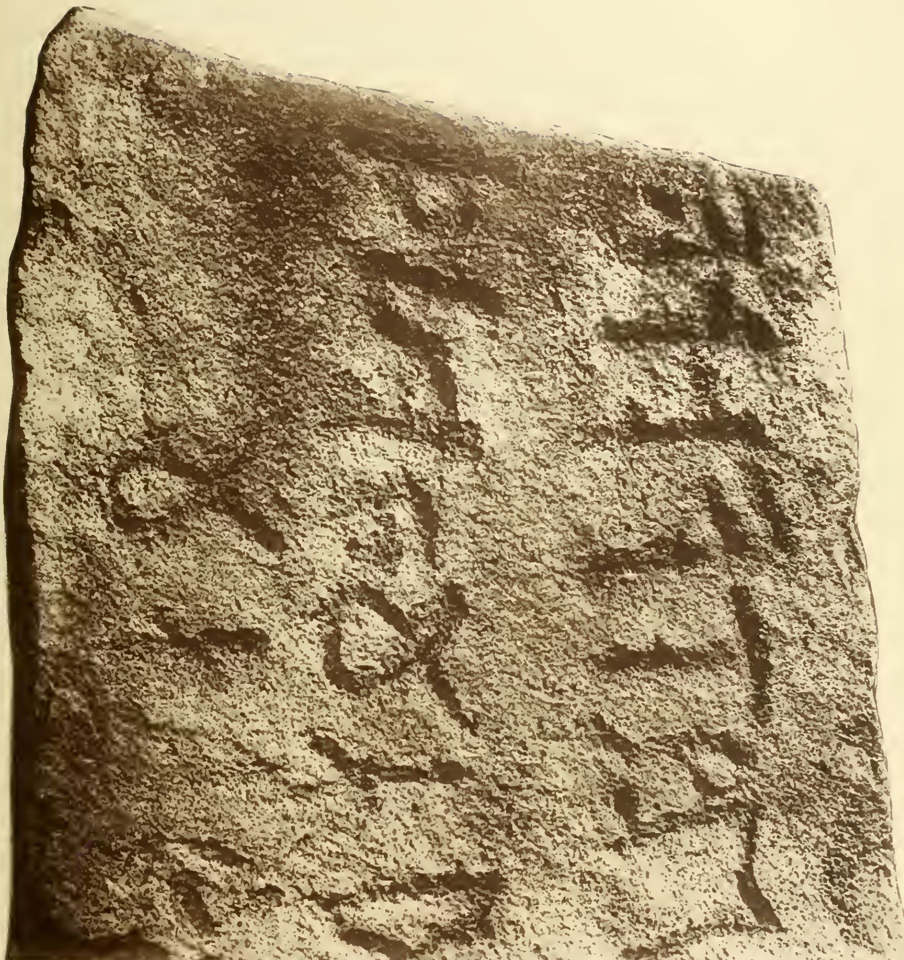
A. Afvigende Tolkninger.

1. Brate i Bezzenbergers Beitr. XI, 201 f. foreslaar at tage **woduride** som Kvindenavn, Dat. af en *i*-Stamme, og at forstaa **witada-halaiban** som „Ægtefælle". Som Grund herfor beraaber han sig paa det, at Mandsnavne paa *-ríðr* er sjældne, medens Kvindenavne paa *-ríðr* ofte forekomme (hvilke dog for det meste efter Brate er opstaaede af *-fríðr*). Men dette gjælder en Sprogperiode, som er ganske forskjellig fra den, til hvilken Tune-Indskriften hører. I urnord. Indskrifter forekommer ellers hverken Kvindenavne paa *-rīði-*

(Trykt 1 Juli 1891.)

Tune-Stenens Side b, øverste Del.

Tune-Stenens Side b, øverste Del.

eller Mandsnavne paa -*rīða-. Desuden er de oldnorske Kvindenavne paa -*ríðr* vistnok alle, saaledes som Gislason har ment, opstaaede af -*fríðr*, saa at de ikke har noget med woduride at gjøre. Derimod har en Hankjønsstamme *wōðurīða*- Analogier i det historiske Sprog, saaledes som jeg ovenfor har vist, ligeledes i andre germanske Stammers Sprog.

Jeg har ogsaa andensteds paavist urnord. Dativer paa -e af *a*-Stammer. Desuden indeholde de senere Kvindenavne paa -*ríðr* en Stamme paa -*iō*, ikke paa -*i*.

Naar Brate opfatter woduride som et Kvindenavn, er han nødt til at opfatte witada-halaiban som „Ægtefælle, Hustru". Men denne Betydning har hverken got. *ga-hlaiba* eller oht. *gileibo*; de betyde „Kammerat". Og skjønt Endelsen -an er mulig i en Betegnelse for en Kvinde, taler den dog langt mere for, at Udtrykket betegner en Mand.

Endelig taler Indskriften paa Side *b* mod Brates Opfatning. Thi her nævnes, at Døtre (mærkede?) Stenen efter Vodurid, og at de nærmeste Arvinger delte Arven. Dette synes at bevise, at Vodurid ikke har været en gift Kone, efter hvem hendes gjenlevende Mand har ridset Runer.

Det er derfor efter min Mening sikkert, at woduride er et Mandsnavn.

2. dalidun forklares af Brate og Läffler (Bezzenbergers Beitr. XI, 202) som „satte ned (i Jorden)". Det skal være Causativ til got. *dal* „Fordybning" (jfr. *dalaþ* „ned", *dalaþa* „nede", *dalaþro* „nedenfra") som isl. *yppa* af *upp*[1]). Dette synes mig fra Betydningens Side utilstedeligt. Det nævnes i Mindeskrifter aldrig, at Mindestenen er sat ned. Det heder i Indskrifter med de yngre Runer „N. N. reiste denne Sten", „satte d. St." og lignende. Brate beraaber sig paa, at *reisa*, der forekommer i det senere almindelige Udtryk *reisti stein*, hører sammen med oht. *rîsan*, der ikke blot betyder „stige" men ogsaa „falde". Men dette Argument synes mig ubrugeligt, fordi *reisti stein* ene og alene betyder „reiste Stenen" og aldrig kan have været forstaaet som „lod Stenen falde", medens omvendt et af got. *dal* afledet Verbum aldrig kunde betyde „reise".

Til en anden Formodning om dalidun, som Gislason har fremsat i Aarbøger 1869 S. 41 f., skal jeg nøie mig med at henvise. I Anledning af Burgs „Emendations-Indfald" (Runeninschr. S. 132) bemærker jeg, at der paa Stenen ikke kan læses malidun.

Jeg har tidligere forstaaet dalidun som **dallidun* „udstyrede paa en fager, prydelig Maade" og sat det i Forbindelse med ags. *deall*, der med en Dativ betegner „prangende med —". Men dette opgiver jeg nu bl. a., fordi der ikke kan paavises noget Verbum **dalljan* og fordi der i Nordisk ikke er sikre Spor af *deall*, hvortil jeg henførte oldn. *Dellingr*, *Heimdallr*, *Mardǫll* og maaské *Dalla* samt det svenske Mandsnavn *Dalle*. Heller ikke fra Betydningens Side vilde **dallidun* være fuldt tilfredsstillende, skjønt man kunde sammenligne *faþi stain þina* Lilj. 1071; *[f]aþi [auk m]arkaþi stin þini* paa Delsbo-Stenen i Helsingland (Säve hos Stephens Some Runic Stones in Northern Sweden S. 7 f.).

3. Lyngby (Tidskr. f. Philol. VIII, 194 Anm.) holdt sig paa Side *b* til Læsningen arbiŋa siŋosteʀ arbiŋano þuiŋoʀ dohtriʀ og opfattede dette som: „af de mandlige Arvinger de ældste, af de kvindelige Arvinger Thuingas Døtre". Dette synes at give et lidet naturligt Udtryk, og derimod tale flere af de i det foregaaende anførte Grunde.

B. Tydningens Historie.

Tune-Indskriftens Tydning begynder med Wilhelm Grimm (1821). De Tegninger hos Worm, som han havde at holde sig til, er saa unøiagtige, at hans Tydning i det hele maatte blive aldeles urigtig. Men Wilhelm Grimm har først (S. 182, 187) gjort

[1]) Jfr. Haighs Opfatning i det følgende.

den vigtige Opdagelse, at ᛉ er Runen *ýr* og betegner *r*. Han beraaber sig derved paa Hrabanus Maurus (som dog har ᛉ *y*, *huyri* Steph. I, 104 Nr. 17). Denne Læsning af W. Grimm blev siden upaaagtet, saa at man foreslog andre feilagtige Læsninger og saaledes at Opdagelsen maatte gjøres paa ny. Bredsdorff og Munch læste ᛉ paa Guldhornet som m, hvilken Læsning længe blev den almindelige og overførtes til andre urnord. Indskrifter. Munch paaviste derpaa (Annaler 1848), at ᛉ paa Istaby-Stenen er *r*. Rafn læste (Annaler 1855) ᛉ paa Guldhornet som *r* i sin for øvrigt ubrugbare Tydning. Først i sin anden Afhandling om Tune-Stenen (1857) fandt Munch, at ᛉ ogsaa paa denne ikke er, som han først havde antaget, *m*, men *z* eller *r*. I Tidskr. f. Philol. VI (1865) forklarede jeg saa Guldhorn-Indskriften ved Hjælp af Læsningen af ᛉ som *r*, uden at jeg vidste om, at W. Grimm allerede havde læst Runen saaledes. I de paafølgende Aar begrundede Wimmer og jeg uafhængig af hinanden, at ᛉ har Betydningen *r* (opstaaet af tonende *s*) i alle Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Stephens blev staaende alene med sin aldeles forfeilede Læsning af ᛉ som *a*. Kun Jessen (Aarbøger 1867) holdt det „for aldeles utvivlsomt", at ᛉ i Indskrifter med den længere Rækkes Runer ikke altid er *-r* eller *-s*, men „ogsaa har været Tegn for en eller fler andre Lyd, sagtens Selvlyd". Han bemærkede: „Jeg følger ikke Stephens i at kalde ᛉ for *a* allevegne; men det vilde være afsindigt at holde paa *-r* som eneste Værdi".

Paa Tune-Stenens Side *a* læste W. Grimm som første Ord et Mandsnavn i Nomin., derpaa *eft* (d. e. de tre første Runer af after). Ellers er hans Tydning af Side *a* i et og alt forfeilet. Side *b* indlod han sig ikke paa at tyde.

Finn Magnusen fremdrog i 1841 Peder Alfssøns Tegning, men maatte erkjende, at Indskriften ikke kunde sikkert tydes, før en nøiagtigere Tegning blev tagen. Som et advarende Exempel skal Lauths Forsøg paa Tydning nævnes.

P. A. Munch har den Fortjeneste, først (i 1857) at have gjort Tune-Indskriften til Videnskabens Eiendom. Hans Arbeide staar langt over hans nærmeste Efterfølgeres.

Munch meddelte Tegninger, som i de allerfleste Henseender var paalidelige, læste og tydede Indskriften paa Side *a* næsten overalt rigtig og gav Bidrag til Tydning af Indskriften paa Side *b*.

Paa Side *a* læste Munch: *Ek Vivaz* (eller *Vivar*) *after Voduride* (d. e. *-rid* Accus.) *vitai-gahalaiban worahto*, hvilket han oversatte „Ego Vivar post Vodurid intimum companionem feci". Derefter udfyldte han *r[unoz]* eller *r[unaz]*.

Uppström, som kun har benyttet Munchs første Afhandling, har (1858) intet væsentligt føiet til den i denne fremsatte Tydning af Side *a* og har ikke fundet de Rettelser, som Munch har meddelt i sin anden Afhandling.

Haigh føiede (1861) kun en Feil til Munchs første Tydning af Side *a*, idet han læste *Wiva m(arkido)* og identificerte *Wiwa* med en østangelsk Konge Wewa eller Wehha.

Dietrich, som kjendte Stenen fra Uppström, gjorde (1862) i sin Tydning af denne Indskrift et stort Tilbageskridt. Han forvanskede Munchs vitaigahalaiban til þit aigahalaiban „dies Eigengrab". Men Dietrich forstod woduride rigtig som Dativ og gav for Egennavne et Par Sammenstillinger, som fortjene Opmærksomhed.

Stephens's Tydning (udgiven 1866—1867, men trykt tidligere) indeholdt ved Side *a* der, hvor den afveg fra Munchs, slemme Feiltagelser. De to første Ord gjengav han ecwiwæ æfter og forstod ecwiwæ tilsammen som et Navn.

Min Tydning (1866) afveg navnlig i følgende Henseender fra Munchs. Jeg læste ᛉ afgjort som ʀ, ikke som m eller z; forstod a i wiwaʀ som Stammens Udlyds-Vokal; læste witada, ikke witaiga, og sammenstillede det med got. *witoþ*; opfattede woduride witadahalaiban som Dativer. At læse witada blev uafhængig foreslaaet af Jessen Aarbøger 1867 S. 175).

I sin Tydning af Side *b* er Munch ved følgende Ord tildels paa ret Vei: **arbiŋa** 2 Gange „Arving“; **dohtriz** Genetiv af „Datter“; **woduride** Navn; **staina** Dativ eller Accusativ af „Sten“. Han vaklede mellem **daedun** og **dalidun**.

Uppström søgte rigtig i **daedun** Præt. Indic. 3 Ps. Flert., men forstod dette med urette = oht. *tâtun*. Haigh var den første, som rigtig foretrak **dalidun**; han tog **staina** som Object dertil. Han oversatte **dalidun** „quarried“ og afledede **dalian* af *dal* „a pit or hole“. Foran **woduride** formodede Haigh en dette Navn styrende Præposition (**for**).

Ogsaa ved Side *b* var Dietrichs Tydning et Tilbageskridt; men jeg noterer, at han læste **arbiŋas iŋostas** og forstod **iŋostas** „jüngste“ som en Superlativ.

Stephens forstod først ᛞᛟᚺᛏᚱᛁᛉ som Nom. Flert. „Døtre“ og ᛞᚨᛚᛁᛞᚢᚾ som „delte“. Han læste: **dohtria dælidun (set)a woduride stæinæ** hvori **seta** er aldeles forfeilet) og oversatte dette: „daughters dealed to set (shared in setting) to Wodurid this stone“. Paa Tegningen hos Stephens var Runen foran **woduride** først tegnet som ᛉ. Men ogsaa ved denne Side var Stephens's Opfatning i flere Henseender et Tilbageskridt, sammenlignet med Munchs.

Jeg delte **arbiŋa siŋosteʀ** og forklarede **siŋosteʀ** som „ældste“; **þuiŋoʀ** tog jeg som Gen. af et Kvindenavn styret af Nom. **dohtriʀ** „Døtre“, og læste [**afte**]**ʀ woduride** „efter Wodnrid“. Uafhængig heraf læste Wimmer (Aarbøger 1867 S. 60) **dohtriʀ daedun (aftaʀ) voduride staina**, hvilket paa Oldnordisk vilde hede: *dætr [gørðu] eptir „Voðuriði“ stein.* Samtidig havde Wimmer i et privat Brev alternativt foreslaaet **þuiŋoʀ** som Gen. af et Kvindenavn.

Jessen (Aarbøger 1867 S. 278 f.) paapegede, at Indskriften paa Side *b* kar være ufuldstændig; han forklarede **arbiŋano** som „Arvingers“ og fremhævede med rette, at **o** sidst i denne Række ikke kan forbindes til ét Ord med **þuiŋoʀ**. W. Grimm og jeg havde nævnt dette som en Mulighed.

Vilh. Thomsen nævnte først for mig (Tidskr. f. Philol. VIII, 196), at Rækken til venstre paa Side *b* sandsynlig skal læses sidst paa Grund af det tomme Rum ved dens Slutning.

Vigfusson læste (1883) den Rune, der tidligere var læst som *ng*, som *j*. Han læste *þrijoz dohtriz*, hvilket han oversatte ved „tre Døtre“. Men forøvrigt var hans Afvigelser fra tidligere Læsninger og Tolkninger aldeles forfeilede, saaledes naar han læste Rækken til venstre paa Side *b*: *arbijas ijoz tez-arbijand* og oversatte dette: „They the heiresses share the heritage.“ Vigfussons Læsninger og Tolkninger nævnes ikke af Burg, som vel ikke har kjendt dem, ei heller af Wimmer, som altsaa vel maa forkaste dem.

I nærværende Skrift er foreslaaet ny Forstaaelse af Rækken til venstre paa Side *b* samt ny etymologisk Opfatning af **wodu**.

Under Gjennemgaaelsen af Indskriften har jeg nævnt forskjellige Bidrag til grammatisk-etymologisk Forklaring af dens Ordformer, som er givne af Burg og Andre, men som ikke har Indflydelse paa Oversættelsen eller den reelle Forstaaelse af Indskriften.

Munch antog Indskriftens Sprog for *gotisk*, men med dialektiske Afvigelser fra Donau-Goternes Sprog. Mere ensidig knyttede Uppström og Vigfusson Tune-Stenens Sprogform til Wulfilas.

Haigh mente at finde særlig Overensstemmelse med Wessobrunner-Hymnens Sprogform, og Dietrich mente, at Indskriften var affattet paa Saksisk.

Stephens holdt Sproget i denne Indskrift, ligesom i alle ensartede, for nordisk, men uden videnskabelig sproglig Bevisførelse og med Antagelse af monstrøse Former[1]).

---

[1]) Han siger om Tune-Stenen: „The whole might at first sight be mistaken for a stone carved in Northumberland, in our venerable North-English dialect“.

Wimmer (Aarbøger 1867) begrundede methodisk disse Indskrifters nordiske Sprogkarakter, og uafhængig af ham kom jeg til samme Resultat under Gjennemgaaelse af den hele Tune-Indskrift og flere ensartede i Tidskr. f. Philol. 7de og 8de Bind. Medens Jessen indskrænkede sig til at give Grunde for og imod, mente Gislason (Aarbøger 1869 S. 145), at Idiomet i disse Indskrifter synes hverken at kunne henføres til den „germanske" eller til den „skandinaviske" „Stamme", men at være en Mellemting. „Det har tilhørt et Folkefærd, som er gaaet under i Tidens Strøm og er blevet overskyllet af en indtrængende Folkebølge". Siden er disse Indskrifters nordiske Karakter bleven nærmere belyst af mange andre Sprogforskere, navnlig af Lyngby (1869, Tidskr. f. Philol. X, 82—103), Heinzel (Über die Endsilben der altnordischen Sprache 1877), Noreen (Altisl. und altnorw. Grammatik 1884 og Geschichte der nord. Sprachen 1889), Burg (Die älteren nord. runeninschriften 1885). At disse Indskrifter er forfattede i nordisk Sprog, tør nu siges at være en Kjendsgjærning.

2. Fredrikstad.

Literatur. Atlas for nord. Oldkynd. tab. XII Nr. 234, b. — C. J. Thomsen i Annaler f. nord. Oldk. 1855 S. 340. — F. Dietrich i Zeitschr. f. deutsch. Alt. N. F. I, S. 45 § 40. — Nicolaysen Norske Fornlevn. S. 15. — Stephens Run. Mon. II S. 546, Nr. 40. — Montelius: Från jernåldern. Andra häftet (Stockholm 1869), S. 39 Nr. 282.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen.

Tegninger. Den her meddelte Tegning af Bracteaten (*a*) er laant af Oldskriftselskabet i Kjøb. og først udgiven af Stephens II, 516; den er i Detailer mindre nøiagtig. Derhos meddeles her en heller ikke i alle Detailer nøiagtig Tegning af Runeindskriften alene (*b*), udført af Hr. Henrik Mathiesen.

a

Den her afbildede Guld-Bracteat findes som Nr. 689 i Universitetets Oldsagsamling i Christiania. Den er i 1835 indført i Katalogen med følgende Ord: „Funden for 25—30 Aar siden ved Brondgravning i Fredrikstad, tilhorte siden Præsten Morch og kom fra ham til Universitetet".

Med Hensyn til Gjengivelsen af Runerne i Tegning *b* bemærkes af Unoiagtigheder følgende: Forste Skraastreg til venstre skulde stode til den lodrette Stav til venstre lidt ovenfor dennes Basis. Den Korsstreg, der skraaner nedad fra høire mod venstre, skulde ikke naa helt ind til anden lodrette Stav fra venstre.

Den Mand, som har arbeidet Bracteaten, har sikkert ikke lagt nogen sproglig Mening i dens Runeindskrift, men han har vistnok copieret denne sammen med Fremstillingen for øvrigt efter en ældre Bracteat.

Saaledes som Indskriften er skreven paa denne Bracteat, indeholder den kun tildels bestemte Runetegn (Rune 2 fra venstre ᛞ d eller ᚷ g og sidste Rune tilhøire ᛉ R) og har ingen sproglig Mening. I den oprindelige Form, som Indskriften har havt paa en ældre, nu ukjendt Bracteat, af hvilken nærværende er en umiddelbar eller middelbar Efterligning, har den sandsynlig indeholdt et fra venstre til høire skrevet Mandsnavn paa -R.

Paa mange Bracteater er der for sig skrevet et Mandsnavn i Nominativ, f. Ex. paa Bracteaten hos Steph. Nr. 18: laukaR. Paa andre Bracteater er skrevet en Sætning med et Mandsnavn som Subject og med et Verbum, hvorved der angives, hvem der „arbeidede" eller „skrev" Runerne eller hvem der „eier" Bracteaten.

Det synes mig ikke hensigtsmæssigt her at forsøge en nøiagtigere Behandling af Indskrift og Fremstilling paa Fredrikstad-Bracteaten. En saadan Behandling hører snarere hjemme i et Arbeide, som sammenstiller alle nordiske Bracteater fra omtrent samme Tid.

I Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1871 S. 171 har jeg nævnt, at man i Almindelighed henfører de med Indskrifter af de ældre Runer forsynede Guldbracteater til Tiden fra omkring Aar 450 til 600. O. Rygh formoder, at Bracteaterne er begyndt i 6te Aarhundred; jfr. Norske Oldsager „Ældre Jernalder". Montelius (Runornas ålder S. 29, 35 f.) sætter Bracteaterne til 5te og første Halvdel af 6te Aarhundred. Wimmer (Runenschrift S. 304) til c. 550—700. Herefter tør Hovedmassen af de med Indskrifter forsynede Guldbracteater sættes til 6te Aarhundred. Naar Undset (i Aarbøger f. nord. Oldk. 1880 S. 180) henfører de norske Fund med Bracteater „i det væsentlige til Tiden 600—800", synes dette mig fra runologisk Standpunkt for sent.

Akershus Amt.

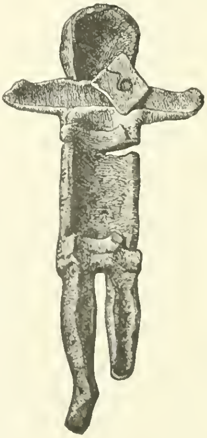
3. Froihov.

Literatur. Nicolaysen: Norske Fornlevninger S. 740 f. — Stephens: The Old-Northern Runic Monuments, I S. 250—253 efter Meddelelser fra O. Rygh (med Tegning); II S. 933; III S. 96, 426 f. — O. Rygh i Aarbøger f. n. O. 1869 S. 154. — O. Rygh og S. Bugge i Aarbøger f n. O. 1871 S 176. — A. Lorange i Foren. t. N. Fort. Bevar. Aarsberetning for 1874 S. 83. — L. Wimmer i Aarbøger f. n. O. 1874 S. 131 Anm. = „Runenschrift“ S. 148 Anm. — Undset i Aarbøger f. nord. Oldk. 1880 S. 133 Anm. — O. Rygh: Norske Oldsager (Christiania 1885) I Nr. 332 a og 332 b; II S. 17.

Grundlag for Indskriftens Behandling. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegning. Den her meddelte Tegning er laant af Oldskriftselskabet i Kjøb. og udgiven af Stephens I, 250 og har tidligere været benyttet i Ryghs N. Olds., anf. St.

Den her afbildede Figur hører til et Fund, om hvilket Professor O. Rygh har meddelt mig følgende: „Fundet blev gjort i November 1865 paa Gaarden Frøihov[1]) i Udenes Sogn, Nes Præstegjæld, Øvre Romerikes Fogderi, paa Vestsiden af Glommen, omtrent 2 norske Mile fra det Sted, hvor denne falder i Øieren. Fundet blev gjort derved, at Ploven under Pløiningen skrabede mod Gjenstandene. Disse blev samlede af Gaardens Eier Christen Frøihov og af ham skjænkede til Universitetets Oldsagsamling i Christiania. Fundet bestod af følgende Gjenstande.

1. En noget sammenklemt Broncekjedel, der var fyldt med brændte Ben. Den har en Høide af 17⁵/₁₀ Cm. og tværsover Aabningen en Vidde af 25—26 Cm. Den tilhører den i norske Fund fra ældre Jærnalder temmelig almindelige Form, som i Ryghs „Norske Oldsager“ er repræsenteret ved Nr. 352.

2. Et tveegget Jærnsværd af almindelig ældre Jærnaldersform. Det var bøiet saa, at det laa femdobbelt.

3. En Spydspids af Jærn, hvis Oddstykke manglede, med tveegget Blad og med en skarp Ryg langs efter Midten af Bladet. Den har været af Form omtrent som „Norske Oldsager“ Nr. 208.

4. Et Brudstykke af en anden tveegget Spydspids af Jærn. Dennes oprindelige Form kan ikke med Sikkerhed bestemmes.

5. En Spydspids af Jærn med Modhager, lig „Norske Oldsager“ Nr. 212. Baade 3 og 5 var sammenbøiede.

6. Større Del af en Skjoldbule af Jærn, af Form som „Norske Oldsager“ Nr. 217. Den var stærkt sammenklemt.

7. Beslag til et Skjoldhaandtag af Jærn, af Form som „Norske Oldsager“ Nr. 222.

8. Et Knivblad af Jærn med prikkede Ornamenter.

9. En Del af et Kantbeslag, som er dannet af omboiede Strimler af Bronceblik, med Nagler. Dette Beslag synes for spædt til at have kunnet høre til et Skjold.

10. Nogle halvkugleformede hule Knapper af Broncebl ik af tre forskjellige Størrelser, alle fæstede med Broncenagler, der har havt Klinkplader af Jærn. De har sandsynlig hørt til et Bælte, og den Gjenstand, hvorpaa de har været fæstede, har efter Naglernes Længde at dømme, været omtrent 5 Millimeter tyk.

11. Den her afbildede Figur (Oldsagsamlingens Nr. 3704), som nedenfor skal omtales.

Disse Gjenstande laa, da de blev fundne, over de brændte Ben i Broncekjedelen. Det hele var dækket af en Sten, som efter Finderens Udsagn lignede en Tagsten. Grunden, hvor Fundet laa, har været dyrket fra gammel Tid af. Der var ingen Stensætning omkring Kjedelen, og Jorden i Nærheden var ligesom paa Marken for øvrigt. Men alligevel kan der vistnok her have været en Gravhaug, som Dyrkningen lidt efter lidt har taget bort. Omtrent 100 Skridt derfra er en hel Gruppe af smaa Gravhauge og omtrent 500 Skridt derfra en stor Haug, hvori der er gjort Fund fra yngre Jærnalder.

[1]) Gaards-Nr. 215. Gaardens Navn har almindelig været skrevet *Frøhaug*. Det udtales *Frøiu*. I Middelalderen skreves det *Frøyhof*, d. e. *Frøyju hof*.

Saavidt det kan skjønnes, har alle de Gjenstande, der laa i Kjedelen, været lagte paa Ligbaalet. De er for det meste skadede af Rust, men de bedst bevarede af dem bære Spor af Brænding. Desuden var der mellem de brændte Ben mange smaa Klumper af smeltet Glas, sandsynlig af en Glasskaal som har været lagt med paa Ligbaalet. Dette forklarer vistnok den Omstændighed, at der paa Menneskefiguren og Knapperne ikke er Spor af den Gjenstand (det Bælte?), paa hvilken de har været fæstede, hvilket sandsynlig havde været Tilfældet, hvis Gjenstandene havde været nedlagte ubrændte.

Dette Fund maa utvivlsomt henføres til den ældre Jærnalders mellemste Del. En vidtgaaende og forsætlig Ødelæggelse som den, flere af Fundets Sager udvise, forekommer ganske almindelig i Vaabenfund fra den Del af den ældre Jærnalder, som dette Fund tilhører, ligesaavel som i de omtrent samtidige danske Mosefund.

Fra archæologisk Standpunkt kan antagelig intet være til Hinder for at sætte Frøihov-Fundet til Tiden omkring 500.

Den ovenfor afbildede og som Nr. 11 nævnte Menneskefigur, der er af Bronce, har aabenbart som en Prydelse været fæstet til den Gjenstand (det Bælte?), til hvilken de under Nr. 10 omtalte Knapper hørte. Figuren er paa Forsiden convex, paa Bagsiden hul. Paa Bagsiden er der to Stifter, som er støbte sammen med det øvrige, og paa den ene af disse fandtes der en Klinkplade af Jærn af samme Form som de, der findes paa flere af Knapperne. Den anden Stift længere nede var brudt af. Det yderste af Figurens høire Fod og af begge Arme mangler, og tværs over Brystet er den brudt itu. Alle disse Brud er gamle. Ialfald den ene Arm sees at have været bøiet opad i den ydre Del. Længden er fra Issen til Taaspidsen 75 Millimeter. Afstanden mellem Armenes nuværende Ender er 38 Millimeter.

Figuren fremstiller et Menneske, der er beklædt med en Klædning, som rækker næsten til Knæet. Figurens Hoved er kun bedækket af Haaret.

Langt nede foran paa Klædningsstykket er i en horizontal Række indridset Skrifttegn. Det er ikke vist, at disse er blevne indridsede dengang, da Figuren blev arbeidet; de kan have været indridsede meget senere".

Der sees tydelig tre indridsede Tegn. Til venstre for disse sees der endnu Spor af et eller to Tegn; men hvad her har staaet, er næsten blevet skrabet ud af Finderen, som vilde prøve, om Figuren var af Guld.

Tegnet længst til høire er en Kreds paa en ret Stav. Fra Kredsen gaar til høire ned en kort Streg, der ikke skraaner til venstre som paa Tegningen, men nærmest gaar ret ned eller maaske endog skraaner en Smule til høire. Fra den rette Stav, hvor denne støder til Kredsen, skraaner til venstre en kort Streg ned. Andet Tegn fra høire har Formen af en mod venstre vendt a-Rune ᚫ.

Tredje Tegn fra høire er et Skraakors i en firkantet Ramme. Dette Tegns venstre lodrette Streg er ikke tydelig, fordi Skrabningen har strakt sig til den. Hvad der herefter har fulgt, lader sig neppe bestemme. Man synes til

(Trykt 1 Juli 1891.)

venstre for tredje Tegn at kunne se noget af en Streg, som skraaner nedad mod venstre[1][2]).

Jeg ser intet afgjorende til Hinder for den Antagelse, at andet Tegn er ment som Runen **a**. Derimod er første Tegn fra høire sikkert ikke nogen Rune. Første Tegn synes at kunne være et Tegn, som angiver Indskriftens Begyndelse, eller et ornamentalt Tegn. Jeg er tilbøielig til dermed at sammenligne[3]) den Kreds ○, som staar foran Müncheberg-Indskriften (Henning: Die deutschen Runendenkmäler Nr. 2), der er skreven fra høire mod venstre[4]).

Om tredje Tegn paa Frøihov-Billedet er en Rune, er uvist. Men ⊠ synes at danne det naturlige Mellemled mellem den sædvanlige **d**-Rune og ☐ **d** i Kovel-Indskriften (Henning Nr. 1). Jeg er derfor mest tilbøielig til at læse Tegn 3 som **d**. Dog har det ogsaa nogen Lighed med Tegnet ⧗ i den ældste Myklebostad-Indskrift, der sandsynlig er et Skilletegn.

Om Indskriften paa Frøihov-Billedet har dannet et fuldstændigt Ord eller ikke, vover jeg ei at afgjøre.

Jeg har nævnt den svage særlige Lighed, som Tegn i Frøihov-Indskriften har med Tegn i Indskrifterne fra Kovel og Müncheberg. Begge disse er sandsynlig gotiske. Jeg vover derfor at spørge, om Frøihov-Indskriften er gotisk[5]). Dr. Undset har mundtlig for mig udtalt den Mening, at Menneskefiguren fra Frøihov neppe er arbeidet i Norge.

---

[1]) Jeg har til forskjellige Tider til venstre for den øvre Del af Tegn 3 troet at skimte et lidet Skraakors; men dette er mulig Synsvildelse.

[2]) I Aarbøger f. n. O. 1871 S. 176 fremsatte jeg „et Spørgsmaal, som Prof. O. Rygh [mundtlig for mig] har vakt: er Bogstaverne paa den ... paa Frøhov ... fundne Mandsfigur ... nordetruskiske Bogstaver og ikke Runer? Første Bogstav ♀ kjendes ikke i Runerækken, men er næsten samme Tegn som nordetrusk. ♀ = ϑ; 2det Bogstav ᚨ betyder baade i nordetrusk. Skrift og som Rune *a* (ligner ogsaa det etrusk. Tegn for *v*); 3dje Tegn ⊠ gjenkjendes hverken i Runeskrift eller i nordetrusk. Skrift, men ligner mest ᛞ, der i hin er *d*, i denne et *s*-Tegn". Siden har Wimmer bemærket: „At indskriften på en lille broncefigur fra Frøhov ... ikke er runer, skønt den indeholder et ᚨ, anser jeg med Rygh og Bugge ... for sikkert; dog vover jeg ikke at kalde tegnene „nordetruskiske"." Jeg har nu opgivet Tanken paa her at finde nordetruskiske Bogstaver.

[3]) Jfr. den Forandring, som er foregaaet med **k**-Runen, at ‹ eller ^ er blevet til ⅄ eller Y.

[4]) Skååäng-Indskriften i Södermanland ender med ᛁ, en ret Stav med en Knap paa. Dette Tegn er vistnok kun et Afslutningstegn.

[5]) Jeg vover dog ikke at udfylde Indskriften til et gotisk Navn **ad[a]**, thi umiddelbart efter Tegn 3 kan ifølge de levnede Spor neppe læses **a**.

Hedemarkens Amt.

4. Fonnaas.

Literatur. O. Rygh og S. Bugge i Aarbøger f. nord. Oldk. 1878 S. 59—72, med Tegning paa Plade 1. — O. Rygh i „Aarsberetning“ for 1877, S. 14. — Undset i „Aarbøger“ 1880 S. 133. — Stephens: The Old-Northern Runic Monuments, Vol. III (1884), S. 33, 101—105, 391, 394 (S. 101 Tegning). — F. Burg „Runeninschriften“ (1885) S. 137, 168. — O. Montelius: „Runornas ålder i Norden“ i Svenska Fornminnesföreningens tidskrift, 18:de häftet, Stockholm 1887 (efter Foredrag holdt ved Philologmødet i Stockholm 1886), S. 29 f., 35 f. — Wimmer „Runenschrift“ (1887), S. 122 anm. 1, 151, 169, 209, 212 anm. 1, 304.

„N. F. K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar 11: 3. Om Runeindskrifterne paa Rök-Stenen i Östergötland og paa Fonnaas-Spænden fra Rendalen i Norge. Af Sophus Bugge, Stockholm, 1888“. Dette Skrift er endnu ikke udkommet; men 6 Ark deraf er, da dette Ark lægges under Pressen, trykte. Skriftet er en Omarbeidelse af en Indtrædelsestale holdt ved Akademiets Møde i Stockholm 2. Juni 1885; Forordet er undertegnet: Christiania, Oktober 1887.

S. Bugge i Arkiv f. nord. Filol. VIII (Lund 1891), S. 18, 24, 32.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegninger. De her paa Pl. III meddelte Tegninger, der gjengive Spænden og dens Indskrift i fuld Maalestok, er en paa Sten med enkelte Rettelser efter Originalen udført Gjengivelse af de Tegninger, som først er udgivne i Aarbøger 1878 og derefter hos Stephens Run. Mon. Clichée er med det kgl. nord. Oldskriftsselskabs Tilladelse taget af den dette tilhørende Kobberplade.

Om den paa Pl. III afbildede Spænde har Prof. O. Rygh meddelt mig følgende Oplysninger (jfr. den udførligere Meddelelse i „Aarb." 1878):

„Spænden, der i Universitetets Oldsagsamling har No. 8154, er funden 1877 ved Opbrydning af Nyland, i henimod 1 Meters Dybde, paa Fonnaas i Øvre Rendalen Sogn, Rendalen Præstegjeld i Østerdalen. Efter Sigende tydede intet ved Fundet paa, at her havde været en Grav, eller at Stykket overhovedet havde været nedlagt i Jorden med Hensigt. Det er foræret til Samlingen af Gaardens Eier, Proprietær Halvor T. Trønnes.

Det er af Sølv og veier 215.15 Gr. Dets Størrelse og Dimensioner vil sees af den i Originalens Størrelse udførte Afbildning. Det er støbt i to Stykker, det firkantede Overstykke for sig; Stykkerne have været forbundne ved Hjælp af en fra Spændebøilens øvre Rod udskydende Plade, som har været skudt ind under Overstykkets Bagside og fæstet til denne ved en Nagle. Denne Nagle er nu borte, hvorved de to Dele ere løsnede fra hinanden. Den største Del af Forsiden er forgyldt og danner Ornamenter, udgaaende fra Dyremotiver, udførte en relief ved selve Støbningen, ved Udkanterne tildels i gjennembrudt Arbeide. De stærkt ophøiede Ribber, som begrænse og afdele de forskjellige Partier, ere af uforgyldt Sølv og have indlagte Længdestriber af Niello. Det inderste, aflang-firkantede Parti af Overstykket er en Guldplade, der er naglet til Sølvbunden og prydet med paaloddede Ornamenter af Guldfiligran. Paa denne Guldplade er langsefter anbragt 3 runde Indfatningsrammer af Guld, udfyldte med Granater, af hvilke dog den midterste, der har været noget større end de to andre, nu mangler. Disse Rammer med deres Stene dække ligesaamange Nagler, af hvilke de to yderste have fastholdt Guldpladen og den midterste holdt Spændens to Dele sammen.

Paa Bagsiden mangler Naalen og dens Skede, der synes at have været loddet til Spænden, og Charnieret er afbrudt omtrent midt paa Høiden.

Spænden tilhører en velbekjendt Type, der er udbredt over en stor Del af Europa og forekommer særlig hyppig i Norge. Der kjendes nu mellem 60 og 70 norske Exemplarer, dels af Sølv, dels af Bronce (de vigtigste af de hos os forekommende Variationer af Typen ere fremstillede i mine „Norske Oldsager" No. 254—263). I Mellemeuropa henføres de til den senere Del af Folkevandringstiden (den merovingiske Tid); i Skandinavien til „Mellemjernalderen" (500—800 e. Chr.). Denne Tidsbestemmelse, som er given allerede ved Spændernes Form og Udstyr, bekræftes fuldkommen ved de Gjenstande, som træffes i Følge med dem i Tilfælde, hvori de tilhøre større Fund, der ogsaa indeholde andre for Fundets Tid karakteristiske Gjenstande. Der synes mellem Exemplarer af denne Spændetype trods den indbyrdes Overensstemmelse i det store at være saa bestemte Forskjelligheder i Form og Ornamentik, at man maa være fuldt berettiget til at slutte, at de fleste af dem ere arbeidede i det Land eller det Landomraade, hvor de ere fundne, og specielt giver det foreliggende Exemplar det Indtryk, at det sikkert er blevet til indenfor de skandinaviske Landes Grænser. Vil man gjøre et Forsøg paa nærmere at bestemme dets Alder, synes det mig rimeligt at henføre det til det 7de Aarh., idet jeg paa den ene Side lægger Vægt paa, at de oprindelige Form- og Ornamentmotiver ere mindre end almindeligt forvanskede, og paa den anden

Side paa, at Spænden viser os Typen i sin fulde Udvikling i en af dens almindelige skandinaviske Former.

Med Hensyn til Findestedet kan bemærkes, at det tilhorer en Egn, der er paafaldende fattig paa Fund fra hele den ældre Jernalder. Fra hele den ovre Del af Glommens Dal, ovenfor Elvens Boining ved Kongsvinger, kjendes nemlig foruden Fundet fra Fonnaas kun to ældre Jernalders Fund, medens der i hele Dalforet helt op til den overste Del af Rendalen er Overflod af Gravfund fra den yngre Jernalder. Af de nævnte to Fund er det ene ligesom Fonnaasfundet truffet hoit oppe i Dalen, paa Lomnes i Ytre Rendalen; det er et Vaabenfund, der antagelig maa være adskillig ældre end det fra Fonnaas. Det andet er en enkelt Spydspids fra Dalens nedre Del (Grue i Solor)".

Paa den glatte Bagside af Fonnaas-Spændens firkantede Overstykke er 4 Rader med Runer af den længere Række indridsede med en Naal eller et lignende Redskab. Jeg betegner Raderne paa folgende Maade:

Raden langs efter, som er til hoire for Boilens Rod, naar man ser Radens Runer med Toppene opad, kalder jeg Rad 4.

Af de to korte Rader, som er ridsede paa tværs mod Rad 4, kalder jeg den overste Rad 2; den anden, der er lige under Rad 2, kalder jeg Rad 1.

Den længere Rad, som paa den anden Side af Boilens Rod er ridset i samme Retning som Rad 1 og 2 og under disse, kalder jeg Rad 3.

Grunden til, at jeg saaledes fordeler Tallene 1—4, vil vise sig af det følgende.

I Rad 4 er Runerne skrevne fra venstre mod hoire; omvendt i Rad 2, 1, 3. Ved Tune-Indskriften har vi seet, at de forskjellige Rader af samme Indskrift kan gaa i forskjellige Retninger. I Rad 4 er Runerne oventil og nedentil begrænsede af en ret Streg. Om saadanne Rammestreger se Wimmer Runenschrift S. 169 f. I de ovrige Rader er Runerne ikke og har de ikke været indesluttede af nogen Ramme. Nogle horizontale Streger under Rad 1 og 2 er vistnok betydningslose.

Jeg skal gjennemgaa Runerne én for én. Jeg læser dem alle paa samme Maade som i mit Foredrag i 1885 og med Undtagelse af Rune 5 i Rad 3 saaledes som jeg har læst dem i „Aarboger" 1878.

Rad 1. Rune 1 ŋ. Forekommer ogsaa som Rune 2 og Rune 6 i Rad 3. Paa de to sidstnævnte Steder har Runen en mere kantet Form. De to Dele, af hvilke Runen bestaar, berore hinanden oventil ved Rune 1 i Rad 1 og Rune 2 i Rad 3, men ikke ved R. 6 i Rad 3. Det sidste er det oprindeligere Forhold, og Wimmer (Runenschr. 122 Anm.) betragter den Omstændighed, at Stregerne lobe sammen, som et rent Tilfælde, fremkaldt ved Runeristerens Uagtsomhed. Dog har Runen for ŋ paa Vadstena-Bracteaten[1], paa Opedal-Stenen og i England en lukket

[1]) At den lukkede Form ikke med Wimmer S. 116 her alene er at forklare af Hensyn til Rummet, viser Runens Form paa Opedal-Stenen.

Form. Runens Form paa Fonnaas-Spænden har udviklet sig af den ældre, af to undertiden lidt afrundede Vinkler bestaaende Form, som i uvæsentlige Variationer forekommer i Indskrifter fra Torsbjærg Mose og fra Viemose. Om Formerne for ŋ jfr. Wimmer Runenschrift S. 115 f., sammenlignet med mine Bemærkninger her foran S. 37 og i det følgende ved Opedal-Stenen. Min Tydning i det følgende vil udelukke Muligheden af at læse Runen paa Fonnaas-Spænden som j. Rune 2 l. Skraastregen begynder ganske lidt nedenfor den rette Stavs Top. Rune 3 s. Væsentlig samme Form har s som Rune 4 i Rad 3, ligeledes som Rune 3 i Rad 2, hvor Runen dog er lidt længere. Rune 7 i Rad 3, Rune 10 i Rad 3 og Rune 3 i Rad 4 kan ikke være forskjellige herfra, uagtet disse Tegn er kortere. Derfor maa ogsaa disse læses som s og kan ikke forstaaes som Skilletegn, saameget mindre som lignende Skilletegn ikke ellers kan paavises. Runernes Anordning og Indskriftens Indhold godtgjør ligeledes, som jeg i det følgende skal søge at vise, at vi paa de her nævnte 6 Steder maa læse Runen s, ikke et Skilletegn. Tegnet her paa Spænden, navnlig som det er ridset ved Rune 3 i Rad 2, har væsentlig samme Form som den mangekantede s-Rune paa Hovelen og Spænden fra Viemose og paa Spænden fra Himlingøie i Danmark og som den bugtede s-Rune paa Krogsta-Stenen i Upland. Men jeg har i ingen anden Indskrift fundet s-Runen saa liden som i Fonnaas-Indskriften.

Rune 4 ᛉ k. Den ældste Form for k er <, som ved Omdreining er bleven til ʌ i Indskriften paa Bracteat Nr. 71 Steph. Ved Tilføielse af en Stav er derved opstaaet ᛦ i Indskriften fra Lindholm, paa Kragehul-Spydstagen og i Worms Runecalender, samt i Binderune for ka paa Bracteat Nr. 18 Steph. og Nr. 19 Steph.; ogsaa paa en engelsk Mynt (Wimmer Runenschr. S. 87). Tegnet ᛉ med den rette Stav vendt nedad findes foruden paa Fonnaas-Spænden ogsaa paa Björketorp-Stenen, paa Stentofta-Stenen og i Indskriften fra Førde samt paa Bracteat Nr. 6 Steph. og Nr. 55 Steph.[1]) Paa Varnum-Stenen er Sidestavene lidt krumme: ᛉ.

Af ᛉ er den kortere Runerækkes Form ᚴ opstaaet[2]).

Formen < maa længe have været brugt samtidig med flere deraf afledede Former og har sandsynlig endnu været i Brug ialfald ved Aar 600. Formen ᛦ opstod sandsynlig derved, at Formen ʌ sluttede sig til den rette Stav af ᚨ i Binderune for ka. Formen ᛉ synes i Norden at være opstaaet i 6te Aarhundred.

Rune 5 I, sædvanlig Form.

Rune 6 R. ᛦ er senere Form for ᛉ. Hin yngre Form findes tidligst i en Binderune for aR paa Spydstagen fra Kragehul Mose (Steph. III, 133), medens den samtidige Lindholm-Indskrift i samme Navn har ᛉᚨ skrevet fra venstre mod høire. Dernæst forekommer den yngre Form ᛦ 3 Gange paa Varnum-Stenen (som én Gang har Formen ᛉ i Ordet runoR), alle 3 Gange efter a og deraf 1 Gang, ligesom i Kragehul-Indskriften, i Binderune for aR. Wimmer, som fremhæver dette (Runenschrift S. 129), slutter vistnok med rette, at Formen ᛦ tidligst brugtes, hvor Runerne

[1]) Paa Bracteat Nr. 17 Steph. forekommer Tegnet ᛉ 4 Gange, uden at dets sproglige Betydning lader sig bestemme, ved Siden af det to Gange skrevne Tegn <.

[2]) Det er maaské tilfældigt og betydningsløst, at en Indskrift med de kortere Rækkes Runer hos Dybeck 8vo Nr. 54 har ᛉ for k. Jfr. Wimmer Runenschr. S. 206.

ᚨᛦ blev skrevne sammen med én Hovedstav. En saadan Forandring af Bistavenes Stilling, hvorved de kom til at vende nedad istedenfor opad, kunde ikke fremkalde Forveksling med nogen anden Rune og er ensartet med den Forandring af Bistavenes Stilling, som forekommer ved Former af **k**-Runen ᛉ og ᛦ. Se mere herom ved Indskrifterne fra By og Aarstad.

Formen ᛉ synes at holde sig ved Siden af ᛦ næsten saalænge, som den længere Rækkes Skrift holder sig; thi den ældre af disse Former forekommer endnu paa Stenene fra By, Istaby og Björketorp. Den sidstnævnte Indskrift er vistnok den yngste, i hvilken ᛉ = **ʀ** findes. Runen **ʀ** forekommer ofte i Bracteat-Indskrifter og har der altid Formen ᛉ; Bracteaten fra Sogndal (Nr. 41 b Steph.) danner ikke herfra nogen sikker Undtagelse. Formen ᛦ = **ʀ** forekommer i følgende Indskrifter med den længere Rækkes Runer, foruden de ovenfor nævnte: paa Stentofta-Stenen, paa Rök-Stenen og paa en liden Sten fra Valby ved Kjøbenhavn (Wimmer Runenschrift S. 77). Derhos findes denne Form i nogle Indskrifter, som vise Blanding af længere og kortere Rækkes Runer: paa Vatn-Stenen i Trondhjems Stift, paa Räfsal-Stenen i Baahuslen og paa Frerslev-Stenen i Sjælland. Formen ᛦ er for **ʀ** bleven enegjældende, som det synes, omkring Aar 700; jfr. Wimmer Runenschr. S. 205.

Rad 2. Rune 1 **w**. Sædvanlig Form.

Rune 2. Den rette Stav strækker sig kun hoist ubetydelig ovenfor det Punkt, hvor de to Skraastreger mødes. Det er derfor samme Rune som Rune 4 i Rad 1 og betegner **k** (ikke **ʀ**), medens Spændens Indskrift for **ʀ** to Gange har ᛦ.

Rune 3 **s**. Rune 4 **h**, sædvanlig Form. Rune 5 **u**, sædvanlig Form.

Rad 3. Rune 1 **i**. Nedad mod hoire gaar fra den rette Stavs Top en Streg, som sikkert har vist sig at være en senere tilfældig Ridse.

Rune 2 **ŋ**. Rune 3 **ʀ**. Rune 4 **s**.

Rune 5. Naar Runen vendes om ved Skrivning fra venstre mod hoire har den Formen ᛡ. Væsentlig den samme Form, men med ikke afbrudt Hovedstav, har en Rune af den længere Række paa Rök-Stenen og paa Worms Runecalender: ᛡ. Fr. Sander har først (Hvem var Sigurd Fafnersbane? Stockholm 1883) læst denne Rune paa Rök-Stenen som **a**. Jeg gjengiver Runen ved **ᴀ**. Sander har seet, at den Del af Rök-Indskriften, som er skreven med den længere Rækkes Runer, begynder med ᛋᛡᚷᚹᛗ **sᴀgwm**, det samme Ord, der paa Rök-Stenen med den kortere Rækkes Runer er skrevet *sakum*. Dette, som jeg optog, førte mig til den i mit Foredrag 1885 fremsatte Tydning af den med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrift paa Rök-Stenen og af Fonnaas-Spændens Indskrift, hvor jeg læste ᛡ som **ᴀ**. Saa har ogsaa Sander (efter privat Meddelelse) siden læst Runen paa Fonnaas-Spænden. Jeg har allerede i mit Foredrag opfattet ᛡ og ᛡ som Former af Runen *āra*, *ār*[1]). Wimmer (Runenschrift S. 127, 385), som ikke nævner Sander, læser ligeledes paa Rök-Stenen **sᴀgwm** og opfatter ᛡ paa Fonnaas-Spænden som en Form af Runen *jāra* eller *āra*, uden at sige noget om dens sproglige Betydning i Indskriften. Han mener, at Runens Form paa Fonnaas-Spænden er opstaaet ved Forandring af ᛃ, som *āra* er skrevet i andre Indskrifter med den længere Rækkes Runer.

[1]) Tidligere (Aarbøger 1878 S. 70) havde jeg heri seet Former af ᚦ.

Om Runens sproglige Betydning skal jeg tale mere i det følgende.

Rune 6 ŋ. Rune 7 s. Rune 8 r; sædvanlig Form. Rune 9 b; se mere herom i det følgende. Rune 10 s.

Rune 11 e. Den her forekommende Form forholder sig til den sædvanligere og oprindeligere Form for e ᛖ omtrent, som Formen for *m* paa Helnæs-Stenen, hvor de to Ben nedentil er sammenknebne, forholder sig til Formen ᛗ.

Rad 4. Rune 1 synes at maatte være i, der har sin sædvanlige Form som Rune 1 i Rad 3. Den lille Sidestreg til høire nedentil synes enten at være en betydningsløs Forziring eller at være opstaaet tilfældig ved Naalens Gliden.

Rune 2 h. Fra den nederste Del af høire Hovedstav straks til venstre for Naglen gaar opover mod høire en liden betydningsløs Streg, som ikke sees paa Tegningen i „Aarbøger".

Rune 3 s. Den nederste Del af den slangebugtede Rune berøres til venstre af en kort lodret Stav, af hvilken der med Afbrydelse sees Spor nedenfor s-Runen og fra hvis Endepunkt nedentil der til høire skraaner opad en svag kort Streg. Disse Streger ved s-Runen er vistnok uden Betydning.

Rune 4. Om denne Rune, hvis Hovedstav skraaner nedad noget mod venstre, har jeg i Aarbøger 1878 bemærket følgende. „Rune 4 vilde jeg uden Betænkning forstaa som b, hvis den ikke havde en Form, der saa bestemt afviger fra Rune 9 i Linje [3] (der har samme Form som b-Runen i andre Indskrifter), at disse to Tegn i samme Indskrift ikke vel synes at kunne have samme Betydning. Det er da sandsynligt, at det ene af disse Tegn betegner b, det andet p, eftersom Vadstena-Bracteaten for b og p har to nærbeslægtede Former. Jeg formoder, at Rune 4 i [Rad 4], der har sjældnere Form, her er p-Rune og at Rune 9 i [Rad 3], der har den sædvanligere Form, er b. Herfor taler ogsaa det, at nederste Sidestav paa Rune 9 i [Rad 3] ikke gaar helt ned til den rette Stavs Ende; og det samme er paa Vadstena-Bracteaten Tilfældet med b-Runen i Modsætning til p-Runen".

Wimmer (Runenschr. S. 209) finder ingen Grund til denne Adskillelse og mener, at vi i begge Tilfælde har samme b-Rune. Men min Tydning af Indskriften i det følgende vil vise, at Rune 9 i Rad 3 betegner Udtalens *b*, medens Rune 4 i Rad 4 betegner Udtalens *p* og, at altsaa min Formodning var rigtig. Paa Fonnaas-Spænden er, ligesom paa Vadstena-Bracteaten, p-Runen dannet ved Differensering af b-Runen.

Jeg har ved personlig Undersøgelse fundet, at det samme er Tilfældet paa Björketorp-Stenen (hvilket man ikke tidligere har iagttaget). Her er p i spa skrevet ᛔ, saa at Sidestavene (der snarere er kantede end krumme) ikke gaa sammen paa den rette Stavs Midte. Derimod er b i barutr og i uþaraba skrevet ᛒ med krumme Sidestave, som gaa sammen.

Rune 5 i. Afvigelsen fra den sædvanlige Form er tilfældig ligesom ved de tre følgende Runer.

Rune 6 d. Rune 7 u. Rune 8 l. Rune 9 t er noget mindre end de andre Runer. Fra den rette Stavs Basis skraaner en liden svag (paa Tegningen for

stærkt fremtrædende) Streg opad til høire. Jeg tror nu, at Wimmer (Runenschr. S. 212 Anm.) har Ret, naar han betegner denne Streg, ligesom den lignende Streg paa h i samme Rad, for tilfældig og betydningsløs. Stephens's Opfatning af denne og den følgende Rune er vilkaarlig.

Rune 10, der i det hele ikke er meget tydelig, har en Kvist, som fra den rette Stav, der synes at skjære Rammestregen oventil, et godt Stykke nedenfor Toppen gaar nedad mod høire, dog saaledes at den, ligesom ved Rune 8, ikke er sammenhængende med den rette Stav. Kvisten er ved Rune 10 noget kortere og mindre tydelig end ved Rune 8, hvilket dog kan have sin Grund deri, at Kvisten er lige ved Randen. Jeg læser dog her l, medens Prof. Rygh snarest holder Kvisten for en betydningsløs Streg. Om nogle svage Rids mellem Rune 9 og Rune 10 skal jeg tale i det følgende.

Runerne i de 4 Rader gjengiver jeg altsaa paa følgende Maade:

1. ŋlsklʀ
2. wkshu
3. iŋʀsaŋsrbse
4. ihspidultl

Endelig er paa tværs mod Bøilens Rod mellem Rad 1 og 3 indridset den enkelte Rune ᚴ a, som vender sin Top mod Toppene af Runerne i Rad 3. Dens øverste Kvist synes at være lidt længere end paa Tegningen i „Aarbøger“ og at fortsættes helt ind til den rette Stav. Dens nederste Kvist synes at være lidt høiere oppe end paa Tegningen. Denne Rune er lidet tydelig, men synes dog sikker.

Runerne er ridsede med fine, men tildels rene og tydelige Træk. Dog har i endel Runer Naalen gjort to eller tre Streger tæt ved hinanden istedenfor én Streg. Lidet tydelig er den for sig selv skrevne a-Rune. Ogsaa sidste Rune i Rad 4 l træder svagt frem. Pladen har mange tilfældige eller betydningsløse Streger, som tildels gjør Læsningen af Runerne mindre let.

At Rad 1, 2, 3 er indridsede af samme Haand, synes utvivlsomt. Men ogsaa Rad 4 er efter min Mening indridset af samme Haand og til samme Tid som de 3 øvrige Rader. Ikke alene har Runeridsene i sin Almindelighed den samme Karakter; men at samme Mand har ridset alle Rader, finder jeg godtgjort ved Ligheden mellem Rune 3 i Rad 4 (s) og Rune 7 samt Rune 10 i Rad 3. I det følgende skal jeg søge at godtgjøre, at ogsaa Indskriftens Indhold og Runernes Anordning viser, at hele Spændens Indskrift er ridset samtidig af samme Mand.

Stephens (III, 106) erklærer det for en Feiltagelse, at jeg mellem Linje 1 og Linje 3 paa tværs mod Bøilens Rod har læst Runen ᚴ a. Han paastaar: „Der er intet saadant Bogstav; Runeristeren har blot prøvet sin Naal“. Jeg deler ikke denne Opfatning. Til mine Bemærkninger om denne Rune ovenfor skal jeg her føie følgende. Naar man tæller sammen Runerne i Raderne 1 og 2, der staa sammen, saa faar man 11 Runer. Rad 3 indeholder 11 Runer. Rad 4 indeholder derimod 10 Runer; men naar man tæller ᚴ a med, saa faar man ogsaa her 11 Runer. Dette Talforhold synes ikke at være tilfældigt, og det bestyrker min Mening, at vi her har Runen ᚴ a. At Runeristeren med Vilje har ordnet Indskriften saaledes, at der blev 3 Grupper hver paa 11 Runer, støttes ved analoge Tilfælde. Paa

Bagsiden af Rök-Stenen findes 4 eller 5 Rader, hver paa 24 Tegn. Disse Rader har enten Runer af den længere Række paa 24 Runer eller er skrevne paa anden Maade, afvigende fra den i Hovedindskriften brugte ligefremme Skrivemaade med den kortere Rækkes Runer. Ogsaa paa Rök-Stenen synes Talforholdet at maatte være tilsigtet. Den Overensstemmelse mellem Fonnaas-Indskriften og Rök-Indskriften, som viser sig deri, at Runeristeren har anbragt et forud beregnet Antal Runer og det samme Antal i flere Rader, er neppe tilfældig, da Fonnaas-Indskriften i Tegnet for A viser særligt Slægtskab med den Del af Rök-Indskriften, som er skreven med den længere Rækkes Runer. I Ingelstad-Indskriften (Runverser 135), der hører til samme Type som den Del af Rök-Indskriften, der er skreven med den kortere Rækkes Runer, har hver af de to Rader 13 Runer.

At vi paa Fonnaas-Spænden skal læse Runen ᚴ a, finder jeg fremdeles bestyrket ved Indskriftens Indhold.

Det ovenfor begrundede Talforhold støtter ligeledes den Opfatning, hvortil Tegnenes Form har ført mig, at Tegn 3 i Rad 1, Tegn 4, Tegn 7 og Tegn 10 i Rad 3 samt Tegn 3 i Rad 4 er Runen s, ikke Skilletegn. Dette vil ogsaa blive klart af Indskriftens Indhold.

Indskriften kan ikke helt igjennem indeholde Ord, som er skrevne fuldstændig og ligetil. Dette viser sig f. Ex. af Runesammenstillingen ŋsrbs i Rad 3.

I min Afhandling i „Aarbøger" 1878 S. 71 søgte jeg at gjøre det sandsynligt, at Indskriften bestaar af stærkt forkortede Ord, men jeg udtalte dengang, at jeg ikke forstod den. Først ved Læsningen af Rune 5 i Rad 3 som A naaede jeg frem til en Tolkning af Indskriften, som jeg meddelte i mit Foredrag i Stockholm 2den Juni 1885. Den her i det følgende meddelte Tolkning afviger derfra væsentlig kun ved Runerne wkshu i Rad 2[1]).

Raderne 1, 2, 3 indeholde ikke Ord skrevne fuldstændig. Derimod har Rad 4 Bogstavforbindelser, som kan udtales (dog saaledes, at forkortet Skrivemaade tydelig er anvendt ved Slutningen, hvis denne rigtig er læst -ltl). Det er derfor paa Forhaand sandsynligt, at Skrivemaaden i Rad 4 er nogenlunde fuldstændig og at denne Rad vil være lettest at tolke. Jeg begynder derfor her med den, uden derfor endnu at afgjøre noget om, hvorvidt den bør læses først. Rad 4 har jeg læst ihspidultl.

Læse vi foran denne Rad Runen a, der er skreven for sig selv paa tværs mod Bøilens Rod, men saaledes at den er vendt op og ned i Forhold til de andre paa tværs skrevne Runer, da bliver denne Del af Indskriften forstaaelig.

a tager jeg sammen med ih til et Ord aih „eier" = got. *aih*, onord. *á*, ags. *âh*. Tvelyden ai findes her bevaret foran h ligesom i faihido Einang, der i Betydning svarer til onorsk *fáða*. Derimod har Aasum-Bracteaten (Steph. Nr. 96) fah eller fahi, der er graphisk forkortet for fahido[2]). I denne Ordform synes

1) Stephens giver en Tolkning af Indskriften, som jeg holder det for unødvendigt at imødegaa. Af den anfører jeg kun, at ŋlsk i Rad 1 læses *inglsk* og forstaaes som „engelsk" (Nom. sg. fem.), samt at iŋ og ŋ i Rad 3 forklares som Slutningen af et Ord paa *-ing* i Nom. sg. m.

2) Bracteaterne 59 og 59 b har Indskrifter, som er forvanskede Gjengivelser af en og samme Indskrift paa en tabt Bracteat, som synes at have havt fahido.

altsaa *ai* foran *h* at være gaaet over til *ā* for Aar 600. I Ordformen for „eier" synes *ai* paa Grund af forskjellig Betoning at have holdt sig noget længere. Paa Bracteaten Nr. 55 Steph. læser jeg **aihek** „eier jeg". Men i Upsala-Oksens Indskrift, som jeg henfører til 8de Aarh., læser jeg *ah* „eier" (*a* skrevet ᚬ).

I den stærke Præteritumform **aih** mangler Vokal lydret i Udlyden, ligesom i Formerne for 3dje Person **warait** Istaby, **gaf** Stentofta og i Formen for 1ste Person **unnam** Reistad. **h** i **aih** udtaltes vel endnu paa Fonnaas-Indskriftens Tid som en tonløs guttural Spirant (tydsk *ch*).

Andet Ord er **spidul**. Det viser sig altsaa, at min Formodning, at ᛒ her har været udtalt *p*, ikke *b*, er rigtig.

Allerede den Omstændighed, at **spidul** følger umiddelbart efter **aih** „eier", vækker den Formodning, at det betegner den Gjenstand som eies, Fibulaen paa hvilken Runerne er indridsede. **spidul**, hvori jeg ser et Substantiv i Accus. Ental, er efter en i Runeskrift brugelig graphisk Eiendommelighed skrevet istedenfor ***spindul**. Den samme graphiske Eiendommelighed forekommer i **kunimudiu** paa Tjurkö-Bracteaten, d. e. *Kunimundiu*, og i **lada**- i den ældre Torvik-Indskrift, hvilket jeg ligesom Burg (Runeninschr. S. 135) opfatter som *Landa*-. Den samme graphiske Eiendommelighed er sædvanlig i Indskrifter med den yngre Rækkes Runer: den forekommer saaledes allerede i Sölvesborg-Indskriftens *asmut*, udtalt *-mund*. En forskjellig Betegnelsesmaade finde vi i det ufuldstændige ... **undR** paa Bracteaten Nr. 82 Steph.

spidul, d. e. *spindul*, maa her betyde „Naal, fibula". Det er efter min Formodning et Ord, der er vandret ind udenfra. Jeg gjenfinder det i oldhøitydsk *spinula*, *spenula*, *spennula*, *spenala* „acus, acus crinalis, spinter, fibula", *spinlen* „fibulae" (quibus feminarum pectus ornatur) Graff VI, 348 f., mht. *spenel* f. „Stecknadel", *spendel* „monile, spinter", nedertydsk *spendel*[1]). Dette tydske Ord er laant fra lat. *spinula*, hvortil ogsaa flere romanske Ord (fransk *épingle* Knappenaal, for **espinle*, o. fl.) høre. Den nordiske Form *spindul* er maaske opstaaet under Indflydelse af et forskjelligt og egte germansk Ord: ags. *spinil* (saa skrevet omkr. Aar 700), *spinl* eller *spindel*, Dat. *spindle*, *spinle*, oht. *spindel*, *spinnel* f., der betyder Ten (paa Latin *fusus*), den spidse Pind, hvorom Traaden oprulles i Spindingen. At dette hjemlige Ord kunde paavirke det fremmede, havde sin naturlige Grund ikke blot i begge Ords Formlighed, men ogsaa deri, at begge Gjenstande „Ten" og „Naal" var smale og spidse.

Det *d*, som findes baade i urnord. **spi*n*dul** og i tydsk *spendel*, er opstaaet paa den Maade, at *d* blev indskudt mellem *n* og *l*, hvor disse Consonanter stod umiddelbart sammen. Saaledes blev ags. *spinle*, Dat. af *spinel*, til *spindle*. Jfr. onorsk

---

[1]) Mht. *spenâlde*, bair. *spenadel* „Stecknadel" er paavirket af tydsk *Nadel*, mht. *nâlde*. De her nævnte tydske Ord kan ikke stamme fra bøhm. *spinadlo* „Spange, Haftel", der er afledet af *spinati*, kirkeslav. *sŭpinati* hefte sammen, saaledes som ogsaa Prof. Vilh. Thomsen mener. Med urette antager Graff, at oht. *spinula* er et oprindelig germansk Ord og er beslægtet med *gaspan* (spinter, fibulationem), *furspan* (monile). Persson „Wurzelerweiterung" S. 191 antager, at oht. *spenala* er egte germansk og staar i Aflydsforhold til lat. *spīna*.

Eindriði af *Einriði*, gr. ἀνδρός af ἀνρός og lign. Ved Analogi overfortes dette *d* til Former, hvor der efter *n* fulgte en Vokal, som i ags. *spindel*, urnord. **spi*n*dul**.

Accusativformen **spidul** er opstaaet af ældre **spindula*. I Accusativ sg. m. og Nomin.—Accus. sg. n. af *a*-Stammer har **-a** holdt sig i Udlyden i de fleste Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Saaledes i **staina** Tune, **hlaiwa** Bø, **horna** Guldhornet. Endnu Istaby-Stenen har Accus. **hAriwulafa**, hvor **a** betegner et reduceret *a*, en Halvlyd af *a*. Fonnaas-Spænden giver os det ældste hidtil kjendte Exempel paa, at *-a* er faldt bort i Accus. af et Nomen, ligesom i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer (f. Ex. allerede i *ąsraþ* paa Gimsø-Stenen).

Jeg ser ingen Grund til at antage **spidul** for en graphisk Forkortning af *spindula*. Thi i ingen af de 4 Rader paa Spænden er en Rune i et Ords Slutning udeladt. Desuden vise baade Runeformer og Sprogformer overhoved, at Fonnaas-Indskriften hører til de seneste af dem, der er skrevne udelukkende med den længere Rækkes Runer, og da kan det ikke være paafaldende, at *-a* i Enden af Accusativformen i den er faldt bort. Vi skal se, at ogsaa *a* foran Nominativsmærket **R** mangler i Indskriftens Sprogform, ligesom paa Stenene fra Istaby og Stentofta.

Efter **spidul** synes at være skrevet **tl**. Dette er det eneste Ord i denne Rad, ved hvilket vi maa antage en for Tilfældet forkortet Skrivemaade; thi **spidul** er skrevet for *spindul* ifølge en i Runeskrift sædvanlig Betegnelse af Lyden *nd*. **tl** tænker jeg mig udtalt *tel*, opstaaet af **tila*. Jeg finder deri et Adjectiv i Accus. sg. neutr., som hører til **spidul**, og jeg oversætter **spi*n*dul t*e*l** ved „den gode Naal". Dette Adjectiv gjenfindes i ags. *til*, god, hensigtsmæssig. I den gotiske Bibeloversættelse forekommer denne Stamme sammensat med Præfixet *ga-*: *gatils*, passende (εὔκαιρος, εὔθετος); fremdeles i Sammensætningen *untilamalsks* ubesindig og i Substantivet *til*, tydsk *Ziel*. Uden Præfixet *ga-* forekommer Adjectivet i den gotiske Runeindskrift paa Spydspidsen fra Kovel i Volhynien (Henning Nr. 1): **tilarids**, der er et Mandsnavn i Nomin., som i Wulfilas Sprogform efter min Formodning vilde lyde **Tilarēþs*, = ags. *Tilred* (ovenfor S. 15). Til Adjectivstammen hører ogsaa oldhøitydske Navne *Zilward* og flere. Nogle tydske Sammensætninger (*Zilimund* og fl.) vise en fra *tila-* forskjellig Stamme; jfr. Henning (Die deutschen Runendenkm. S. 4). Dette Adjectiv er paa et eneste Sted bevaret i den norrøne Literatur, nemlig i Lokasenna 38, hvor Loke siger til Ty: *þú kunnir aldregi bera tilt með tveim* „Du har aldrig kunnet bære godt (d. e. bringe Enighed, Forlig til Veie) mellem to". Fra samme Adjectiv stammer onorsk *ótili* Skade. Den substantivisk brugte Intetkjønsform af det her omhandlede Adjectiv er enten fra Gotisk eller fra Urnordisk gaaet over i Finsk: *tila* facultas, opportunitas, o. s. v. (Thomsen Den gotiske sprogklasses indflydelse paa den finske, S. 153). Hvis Udtaleformen har været *tel*, har *e* deri været opstaaet af *i* ved Indflydelse af *a* i en ældre Form **tila*; jfr. onorsk *sela* af *sila*. Men Formen *til*, med *i* overført fra andre Bøiningsformer, er sproglig mulig[1]).

[1]) Mellem de to sidste Runer i Raden, som jeg har læst **t** og **l**, skimtes nogle Streger, som er svagere end Stregerne i Runerne **t** og **l**, men som sikkert er ridsede. Hvorledes disse Rids

tel har ikke Intetkjønsendelsen *-t*, som i historisk Nordisk er nødvendig ved Nom.—Accus. i Intetkjøn Ental af Adjectiver. **tel** er en derfra forskjellig, ved Adjectiver mere oprindelig Intetkjønsform, der gjenfindes i Gotisk og andre beslægtede Sprog, f. Ex. i den gotiske Bibeloversættelse Marc. IV, 39: *wis mikil*, et stort Havblik; Marc. IX, 2: *fairguni hauh*, et høit Fjæld. Denne Form af Intetkjøn har i Nordisk ikke holdt sig med adjectivisk Brug; men Substantiver som *djúp* Dyb, *full* fyldt Bæger, *sár* Saar, der er dannede af Adjectiver, vise, at den engang har været nordisk. **tel** er opstaaet af en ældre Form **tela* som **spidul** af **spindula*. Men i **tel** er *a* i Udlyden svundet i en tostavelses Form, hvis første Stavelse er kort. I urnordiske Indskrifter forekomme flere Exempler paa denne Formation af Adjectivernes Nom.—Accus. Ental Intetkjøn; saaledes **agala** paa Kragehul-Spydstagen. Dette har jeg i min Tolkning, som blev oplæst i Christiania Videnskabsselskab 1877, afdelt som et Ord og tolket = got. *agl* αἰσχρόν[1]).

Udtrykket **spidul tel** „den gode Naal" er ligeartet med Udtrykket i den olddanske Indskrift med den kortere Rækkes Runer paa en Kam fra Lincoln i England (Steph. Run. Mon. I, 223): *kamb koþan kiari þorfastr* „Kam god (d. e. denne gode Kam) gjorde Torfast". Jeg opfatter her med Stephens *kiari* som Præteritum, der nøiagtig skulde have været skrevet *kiarþi*, thi andre Opfatninger synes ikke at give brugelig Mening. *koþan* svarer her i Betydning til Fonnaas-Spændens **tel** og det er ligesom **tel** et Adjectiv, der i ubestemt Form er sat efter Navnet paa Gjenstanden. Ogsaa i Oldnorsk er den ubestemte Form af Adjectivet ofte brugt, hvor vi vilde bruge den bestemte, og sat efter Substantivet, f. Ex. Hym. 23: *orm eitrfáan*, Vǫlund. 2: *faðmi ljósum*. En lignende Anvendelse af Adjectivet „god", men i bestemt Form, om Gjenstanden, paa hvilken Runerne er ridsede, synes at forekomme i Indskriften paa en nu tabt Ring fra Ringsaker, Hedemarken, Norge: *þeser* (læs *þesar* eller, med Binderune for *ar*, *þessar*) *hurþir gerþe þorþr a stafi en kuri ringænæ guþo* („de gode Ringe"), hvor *guþo* synes at være graphisk Omsætning for *goþu*.

Eieren maa ligesaavel som Fabricanten kunne fremhæve den Gjenstands Godhed, paa hvilken han ridser Runerne.

At **spidul** i Urnordisk er Intetkjønsord, er paafaldende, da det tilsvarende tydske Ord er Hunkjønsord ligesom lat. *spinula*, hvorfra det stammer. **spidul**

skal opfattes, vover jeg ikke med Sikkerhed at sige. For mine Øine saa de saaledes ud, at de mulig kunde danne Runen ᛗ e. Staven i sidste Rune maatte da have været benyttet som høire Stav af e. Den forudsatte venstre Stav af e er ikke parallel med Staven i t, men skraaner mere nedad mod venstre; den skjærer høire Kvist af t. De Skraastreger, som ved Læsningen e maatte opfattes som forbindende de to Stave af e, begynde nedenfor de to Staves Toppe. Den Skraastreg, som skraaner ned mod venstre, begynder saa langt til høire, at den skjærer Staven af l, og den fortsættes et Stykke nedad efter at have mødt den Skraastreg, som skraaner nedad mod høire. Hvis nævnte Forudsætning var rigtig, maatte e-Runen være sat ind her bagefter, da hele Raden allerede var ridset, og den maatte med Flid være gjort svagere end de omstaaende Runer. Men jeg gjentager, at jeg intet sikkert tør sige om Ridsene mellem de to sidste Runer i Raden. Prof. Rygh opfatter disse Rids som betydningsløse.

[1]) Forud for **agala** læser jeg **jah** „og". Derimod forbinder Wimmer (Runenschr. S. 126) **hagala** til et Ord.

**spindula* synes at maatte være blevet Intetkjønsord ved Indflydelse af et hjemligt Ord, der har havt enten en nærliggende Form eller en nærliggende Betydning; men jeg formaar ikke at paavise, hvilket Ord dette har været[1]).

Naar Fonnaas-Indskriften har **spidul** af ældre *spindula*, men ved Siden deraf **aih**, saa taler dette imod den af Brate (Äldre Vestmannalagens ljudlära S. 15 f.) udtalte, men af mig (Arkiv IV, 134) bekjæmpede Mening, at Grundformen for oldisl. *vé* „Helligdom" **wīha* først blev til **wīa*. Dette modbevises ogsaa af andre Kjendsgjærninger, som jeg her ikke skal nævne.

Da den ene Rune **a** i Forbindelse med Runerne i Rad 4 **aih spidul tl** (d. e. *tel*) betyder „eier den gode Naal", saa maa Eierens Navn være angivet i Indskriftens Tværrader (Rad 1, 2, 3).

I Tværraderne er Ordene skrevne stærkt forkortet. Da de tilhøre et Sprog, som vi kun meget ufuldstændig kjende, tør vi ikke vente med Sikkerhed at kunne i ethvert Tilfælde paavise, hvorledes disse forkortet skrevne Ord skal læses og oversættes. Hvad jeg i det følgende fremsætter, skal overhoved betegnes som et Forsøg.

Til at finde Tværradernes Rækkefølge og sproglige Betydning har vi Veiledning i Runen ᛣ **ʀ**. Denne findes vistnok ikke altid (se f. Ex. By-Indskriften), men dog uden Sammenligning oftest i Enden af Ord og forekommer navnlig hyppig som Nominativsmærke.

Nu ender den nederste af de to korte Tværrader (Rad 1): **ŋlsklʀ** med **-ʀ**. Vi tør da paa Forhaand antage det for sandsynligt, at ogsaa et Ord ender med **-klʀ** og at vi i **ŋlsklʀ** har det søgte Navn paa Eieren i Nominativ, forkortet skrevet. Den lange Tværrad (Rad 3) begynder med **iŋʀ**. Det ligger paa Forhaand nærmest heri at finde den samme Afledningsendelse som i **holtiŋaʀ** paa Guldhornet. Er dette rigtigt, saa kan den nederste af de to korte Tværrader (Rad 1) ikke læses umiddelbart foran den lange Tværrad (Rad 3), heller ikke kan man læse den lange Tværrad foran de to korte Tværrader. Først maa man derfor læse den nederste af de to korte sammenstaaende Tværrader (Rad 1), derpaa den øverste af disse (Rad 2), og saa den lange Tværrad (Rad 3).

Det forekommer ogsaa ellers, at den nederste af to sammenstaaende horizontale Rader skal læses foran den øverste. Saaledes f. Ex. i følgende Indskrifter med den kortere Rækkes Runer: paa Stangeland-Stenen i Stavanger Amt; paa en Sten fra Klepp paa Jæderen; paa Vordingborg-Stenen i Sjælland efter min Læsning. I Runverser 66 skal af 3 sammenstaaende Rader den mellemste læses først, derpaa den øverste og sidst den nederste.

Det er, som allerede sagt, paa Forhaand klart, at Skriften i Tværraderne (Rad 1, 2, 3) er stærkt forkortet og at navnlig mange Vokaler ikke er betegnede. Forkortet Skrivemaade forekommer i mange Runeindskrifter. Som Veiledning henviser jeg her navnlig til den med den yngre Rækkes Runer skrevne Indskrift

[1]) Neppe et til onorsk *nisti* n. eller onorsk *men* n. svarende Ord. Jeg forudsætter, at der Urnord. (i Modsætning til historisk Nordisk) fandtes Intetkjønsord paa *-ula, -ul*. For Adjectivers Vedkommende kan dette ikke betvivles.

paa Bække-Stenen i Jylland (Thorsen Jyllands Runemindesm. Nr. 2; Wimmer Opusc. philol. ad Madvigium p. 213—219):

hribną : ktubi : kriukubþsi
aft : uibrukmþusin

Det forekommer mig sandsynligt, i væsentlig Overensstemmelse med C. Säve (Ant. Tidskr. 1858—1860 S. 212 f.), at udfylde dette saaledes:

hribną : (u)k tubi : k(i)ri(þ)u kub(l) þ(u)si
aft : uib(u)ruk m(u)þu(r) sin(ą)

„Revna og Tubbe (eller: Tove) gjorde disse Mærker efter Viborg sin Moder". At den første Rune af *uk* her er udeladt, kan sammenlignes med, at den første Rune af *aftiʀ* undertiden ikke er skreven. Udtrykket *gørva (gera) kumbl* er ganske almindeligt; Præteritum „gjorde" skrives i svenske Runeindskrifter ofte med Vokalen *i*. Eller skal man udfylde *k(a)ri(þ)u*?[1]) I Bække-Indskriften er baade Vokaltegn og Consonanttegn udeladte, men ingensteds to Runer i Træk, thi vi kan forudsætte, at Runeristeren ved fuldstændig Skrivning vilde have skrevet *uk* og *þusi* (for ældre *auk* og *þausi*).

Jeg har i det foregaaende søgt at gjøre det sandsynligt, at Læsningen af Tværlinjerne paa Fonnaas-Spænden skal begynde med **ŋlsklʀ** og at vi heri maa søge Navnet paa Fibulaens Eiermand i Nominativ, forkortet skrevet. Antage vi nu, at her, ligesom i Bække-Indskriften, kun én Rune ad Gangen er udeladt, saa tør vi udfylde **ŋlsklʀ** til ***aŋilaskalkʀ***. Et tilsvarende Navn *Engilscalh* forekommer ofte i det 8de, 9de og 10de Aarhundred i Tydskland, navnlig i det Salzburgske; se Förstemann. Jeg skylder Prof. Konrad Maurer den Oplysning, at et Sted tæt ved München heder *Engelschalkingen*.

Ogsaa ellers vise Personnavne i de med de ældre Runer skrevne nordiske Indskrifter Overensstemmelse med gamle sydtydske Personnavne, medens tilsvarende Personnavne ikke er i Brug i historisk nordisk Sprog.

Navnet *Angilaskalkʀ*, oht. *Engilscalh* betegner efter sin Oprindelse „en angelsk Skalk" d. e. en Svend eller Tjener af angelsk Æt. Ogsaa et andet med *scalh* sammensat tydsk Navn, nemlig *Walscalh* (i 11te Aarh.), indeholder som første Led sandsynlig et Folkenavn, saa at det betyder „en Svend af vælsk Æt". Ved „Angler" bør vi vel her snarere tænke paa det Folk af dette Navn, som boede i Elbegnene, end paa Beboerne af Angel i Slesvig. *Angil-*, *Engil-* danner første Led i mange sydtydske og nordtydske Navne. Det usammensatte Navn *Skalkr* forekommer flere Gange som Navn i gammel Tid i Danmark, ligesom *Scalh* i Tydskland. Navnet er paa Frerslev-Stenen (Stephens III, 142) skrevet i Gen. *skwlks*, udtalt *Skǫlks* (*Skålks*), der nærmest er opstaaet af **Skalᵘks*; jfr. *Goþiscolcr* Íslendingabók (Ísl. ss. I, 375). Ogsaa som Appellativ er *skalkʀ* tidlig blevet forældet i de nordiske Sprog. Det findes i Betydningen „Svend" kun i Hervar. s. Kap. 12 (Bugges Udg. S. 272),

---

[1]) Wimmers afvigende Forklaring *k(a)t u(r)bi(t)* [eller *u(r)bi(n)*] *kriu(t)kub(l)* forekommer mig mindre sandsynlig, fordi Udtrykket *verpa kumbl* ellers ikke kan paavises i nordiske Runeindskrifter og lidet passer til den oprindelige Betydning af *kumbl* „Mærke".

dog her mulig bevaret fra et ikke nordisk Digt. Senere er Ordet (f. Ex. i Marskalk) indført udenfra.

Navneformen paa Fonnaas-Spænden udfylder jeg af følgende Grunde ikke til *Angilaskalkaʀ* med *a* foran Nominativsmærket *ʀ*: 1) I Indskriften finder jeg ellers overalt det Princip iagttaget, at der ikke er udeladt mer end en Rune ad Gangen. 2) I det foregaaende har jeg sogt at gjore det sandsynligt, at **spidul** paa Fonnaas-Spænden betegner Udtalens *spindul*, ikke *spindula*. Men at *a* længer holdt sig i Udlyden i Accus. af *a*-Stammer end foran Nominativsmærket *ʀ*, maa sluttes deraf, at Istaby-Stenen har **hAriwulafa** ved Siden af **hAþuwulafʀ**. 3) Fonnaas-Indskriften staar i Runeformer nærmest ved Indskrifterne fra Stentofta og Björketorp i Bleking. Da nu *a* i disse er faldt bort foran Nominativsmærket **ʀ**, er der ingen Grund til at vente, at det skulde have holdt sig i Fonnaas-Indskriftens Sprog.

Men som forste Sammensætningsled har Stentofta-Stenen **herAmA-**, Björketorp-Stenen **hAerAmA-**, **welA-**, hvortil vel ogsaa **uþArAbA-** bor regnes. Derfor udfylder jeg i Fonnaas-Indskriften ***aŋilaskalkʀ***, ikke ***aŋilskalkʀ***.

Allerede i det foregaaende er det bemærket, at vi efter **ŋlsklʀ** d. e. *Angilaskalkʀ* maa læse den overste af de to korte Tværrader og saa den lange Tværrad. Den sidste begynder med **iŋʀ**. Det er allerede sagt, at dette sandsynlig er Slutningen af et Ord, der er dannet som **holtiŋaʀ** paa Guldhornet. Det ligger derfor nærmest at prove paa at læse sammen til ét Ord **wkshuiŋʀ**. Dette, der synes at være skrevet forkortet efter samme Princip som Navnet *Angilaskalkʀ* i Rad 1, kunde da angive, hvis Søn *Angilaskalkʀ* var, og være afledet af et sammensat Mandsnavn. **-huiŋʀ** kunde man da tænke sig udfyldt til **-hu*g*iŋʀ**, saa at man her fik en Afledning af et sammensat Mandsnavn paa *-hugiʀ*. I flere tydske Mandsnavne danner *-hugi* sidste Led. Samme sidste Led indeholdes i *ilukʀ* Lilj. 1553 (Bautil 392) d. e. *Ill(h)ugr*, en sjælden Sideform til det sædvanlige Navn *Illugi*. Disse Navne hore til oldn. *hugr* „Hu, Sind, Mod", der i Urnord. maa have lydt **hugiʀ*. Dog kunde man ved ovennævnte Forudsætning paa Fonnaas-Spænden ogsaa tænke paa at udfylde **-hu*n*iŋʀ**, da sammensatte Navne, hvis sidste Led er *-hûn*, forekomme i Oldtydsk og Oldengelsk.

Men ved at læse **wkshuiŋʀ** sammen som et Patronymicum, har det været mig umuligt at finde nogen rimelig Forklaring for forste Led **wks-**, hvordan jeg saa end udfylder dette[1]).

Jeg foreslaar derfor nu at opfatte **wks** og **huiŋʀ** som to forskjellige Ord. **wks** kan da udfyldes til **w*a*k*r*s**, Genetiv af Mandsnavnet **wakraʀ**, der forekommer

[1]) Man kan ikke udfylde **w*a*ks*u*-** og forbinde dette med mht. *wahs, wehse* „hvas, skarp". Dette tør ikke med Kluge Stammbild. § 180, 181 „forbindes med gr. ὀξύς, der ikke har Digamma i Fremlyden, men som horer sammen med ὄχρις. Heller ikke tør *wahs*, som Fick i Bezzenb. Beitr. XII, 161 vil, forbindes med gr. φοξός og lat. *con-vexus*. Mht. *wahs* er en yngre Form af oht. *hwas* = oldn. *hvass*, got. **hwass* (hvoraf *hwassaba*), ags. *hwæs*. For Mandsnavnet *Wahsmut* findes i ældre Tid *Hwasmot* (Meichelbeck hist. Fris., 8de og 9de Aarh.), senere *Wasmot*. Til oht. *hwas* svarer regelret mht. *was*. Denne Form er bleven forandret til *wahs* ved Indflydelse af *sahs* „lang Kniv", der efter sin Betydning ofte maatte nævnes i Forbindelse med *was* (*wahser danne ein scharsahs* Tristan af Gotfried af Strass-

paa Reistad-Stenen, hvortil jeg om dette Navn henviser. Den ældre Genetivform er **Wakras* (jfr. Bø- og Valsfjord-Indskrifterne); men da *a* foran Nominativsmærket -ʀ er svundet i Fonnaas-Indskriftens Sprogform, maa man antage, at *a* her ligeledes er svundet foran det i Udlyd staaende -s i Genetiv. Paa Stentofta-Stenen formoder jeg Genetiven **wel[a]duds**.

At Genetiven *Wakrs*, der følger efter et Mandsnavn i Nominativ, skulde i jævnt prosaisk Udtryksmaade uden noget styrende Ord af Betydningen „Søn" kunne betyde „Wakrs Søn", lader sig, saavidt jeg sér, ikke af nordisk Sprog godtgjøre. Derfor søger jeg nu i **huiŋʀ** ikke et Tilnavn, men et forkortet skrevet Appellativ, hvoraf **wks** d. e. *Wakrs* er styret. Jeg foreslaar at udfylde **huiŋʀ** til **hu*s*iŋʀ**. Dette betegner her efter min Formodning Huskarl, d. e. en fri Mand, som er i en Høvdings Tjeneste og bor i Hus hos ham. I en versificeret Ramse i Snorra Edda ed. AM. I, 560 forekommer *innhýsingar*, sandsynlig med Betydning af „Huskarle". Dette forholder sig til **hu*s*iŋʀ**, som onorsk *inndrótt* til *drótt*, ags. *inweorud* til *weorud*, *incniht* til *cniht*. Med forskjellig Betydning bruges ofris. *hûsing*, mntydsk *hûsink*. Dette betegner „en Bonde" (Forstanderen for en landlig Husholdning), det samme som i Ofris. ogsaa betegnes ved *hûskerl*. I Oldnorsk forekommer *Hýsingr* oftere som Navn; ligesaa oht. *Hûsinc* (i Baiern i 8de og 9de Aarh.). Paa lignende Maade gaar oldn. *húskarl* over til at bruges som Personnavn.

Om **u** i **hu*s*iŋʀ** betegner Udtalens *ū* eller *ȳ*, kan Skriften ikke vise. At **u** i den længere Rækkes Runeskrift kan betegne Udtalens *ȳ*, viser **barutʀ** Björketorp, der forudsætter den omlydte Udtaleform *brytʀ*. Om andre Spor af Omlyd i de med de ældre Runer skrevne Indskrifter skal jeg i det følgende tale.

Ligesom Runeristeren her efter min Formodning er betegnet som **w*a*k*r*s hu*s*iŋʀ** „Vakrs Huskarl", saaledes er i Valsfjord-Indskriften Runeristeren betegnet som en anden Mands **þewaʀ** „Tjener". Ligesom i Fonnaas-Indskriften den styrede Genetiv gaar forud for det styrende Ord, saaledes vil vi finde samme Ordstilling i By-Indskriften.

I Rad 3 følger efter **iŋʀ** først **s** og derpaa ᚺ **a**. Jeg forbinder **sa** til et Ord = oldn. *sá* „den". Om Betydningen af **a** skal jeg tale mere i det følgende. **sa** „den" maa bestemme et Adjectiv i Nominativ, som staar i Apposition til Mandsnavnet *Angilaskalkʀ*. Dette Adjectiv finder jeg i de tilbagestaaende Runer **ŋsrbse**, som jeg udfylder til **i*ŋ*i*s*a*r*b*i*s*k*e** (snarere end til **i*ŋ*e*s**-). Dette forklarer jeg som den bestemte Form i Nom. sg. masc. af et Adjectiv, hvis tilsvarende ubestemte

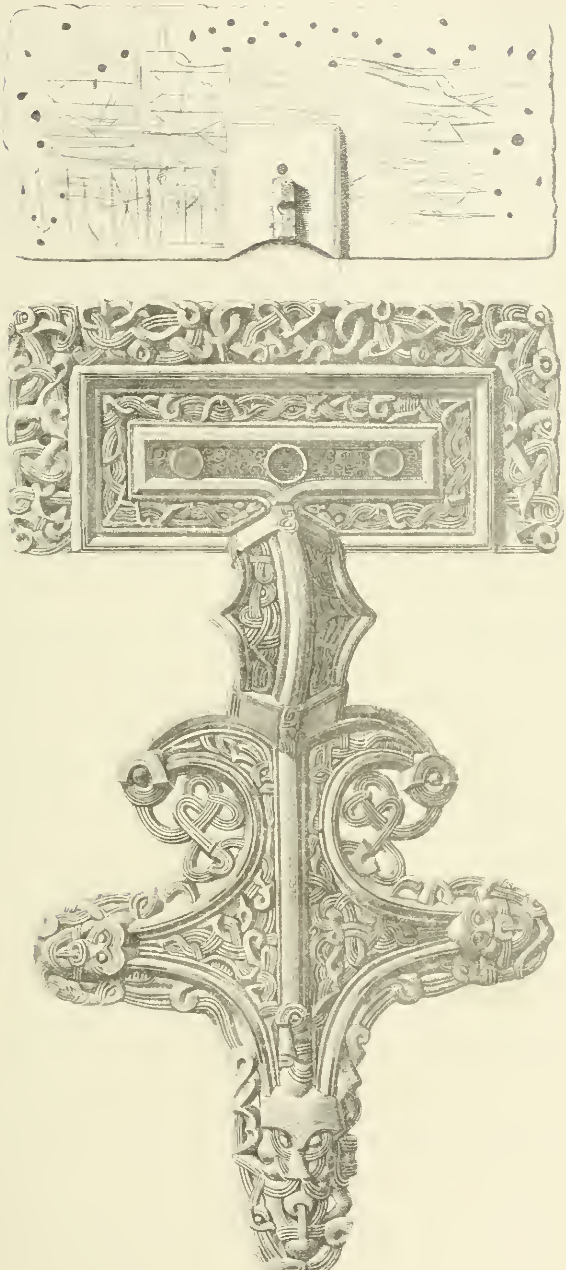
burg 9028). Til Forandringen af *was* til *wahs* kan den Omstændighed have bidraget, at man i andre Dialekter udtalte *wassen* for *wahsen*, *sas* for *sahs* o. s. v., saa at *sas* i dem dannede Rim med *was*.

Heller ikke tør man i **wks** paa Fonnaas-Spænden søge *waksa-* som første Led af et til onorsk *vax* „Voks" svarende Ord; thi dette passer ikke som Led af Navne.

Antagelsen af *waksa-* med Betydningen „Vækst" vilde formelt neppe have tilstrækkelig Støtte i mht. *hârwahs* Sene, *höuwahs* Hohøst og vilde fra Betydningens Side ikke være meget tilfredsstillende. Mod alle disse Opfatninger taler desuden **ks** i **wks**, istedenfor hvilket man da (trods *uaxa* i senere isl. Hskrr., *vaks* i svenske) skulde vente **hs**.

Endelig tør man i **wks** neppe søge et første Led *Wakisa-*, der neppe vilde have tilstrækkelig sproglig Støtte.

(Trykt 25 September 1891.)

Fonnaas-Spænden.

Form har været **ingisarbiskʀ*. Dette Adjectiv er ved Suffixet *-iska* dannet af et Stedsnavn, hvis Stamme har været **Ingisarb-* (vel snarere *-arba* end *-arbija*). Jeg oversætter altsaa: „Angelskalk . . . fra Ingesarv" [1])

sa ingisarbiske er med Hensyn til den brugte Artikel ensartet med gotiske Udtryk som *ahma sa weiha* „den hellige Aand", *hairdeis sa goda* o. s. v., med angelsaksiske som *mægðhâd se micla*. Heraf synes det at maatte sluttes, at *enn* eller *hinn* i oldnorske Udtryk som *sá enn fráni ormr, ormi þeim enum frána* er senere, specielt nordisk Tilføielse. I følgende Vers:

ok sá enn húnski Sig. 18, 5
bǫrn þau en blíðu Oddr. 8, 3
of þann enn hvíta Ghv. 16, 17

vil Sievers i Paul-Braune Beitr. VI, 336, for at faa rigtigt Metrum, stryge *sá, þau, þann*. Hvis det overhoved er nødvendigt her at stryge et Ord, kan der være Spørgsmaal, om ikke *enn, en* her er kommet senere til. Men i det islandske Literatursprog er det kun i sen Tid, at man finder skrevet Udtryk som *sá vísasti klerkr* (uden *inn*). Adjectiver paa *-skr* i bestemt Form forekomme i Nordisk ofte som Tilnavne, f. Ex. *Skefill haukdœlski, Ásdís en barreyska, Bjǫrn hinn enski*.

Endelsen -e i *ingisarbiske* afviger fra -a, der er den Endelse, som i Indskrifter med den ældre Rækkes Runer regelret forekommer for Nom. sg. masc. af *n*-Stammer, men stemmer derimod overens med Formen i historisk Nordisk.

Endelsen -a i Nomin. sg. m. af *n*-Stammer foreligger i talrige Exempler fra Danmark, men er ogsaa kjendt fra Sverige og fra Norge (bl. a. wiwila Veblungsnes). Den findes ikke blot ved Substantiver, men ogsaa ved Adjectiver i bestemt Form, f. Ex. fauauisa Bracteat Nr. 57 Steph.

Derimod er der ikke Spor af Endelsen *-e* i Nomin. sg. m. af *n*-Stammer førend i ŋsrbse paa Fonnaas-Spænden, og dennes Indskrift har flere graphiske og sproglige Eiendommeligheder, som vise, at den hører til de seneste af de Indskrifter, som udelukkende er skrevne med den længere Rækkes Runer. Ogsaa en anden Indskrift med den længere Rækkes Runer har en Nominativ sg. paa *-e* af en *an*-Stamme, nemlig Björketorp-Indskriften, hvor daude er = oldn. *dauði*; men denne Indskrift synes at være noget yngre end Fonnaas-Spændens.

Efter det foregaaende maa vi antage, at Nominativ sg. af *n*-Stammer af Hankjøn overalt i Norden i det ældste Runesprog kun havde Endelsen -a, ikke -e. Naar dette forholder sig saa, er vi nødte til at antage, at den yngre Endelse *-e* er en (i 7de Aarh. indtraadt) Forandring af den ældre -a. Aldeles paa samme Maade forholder *-e* i den historisk-nordiske Form *syster* sig til a i urnord. swestar paa Opedal-Stenen. Jeg formoder, at urnord. a i begge Tilfælde blev udtalt som et høit *a*, der nærmede sig til *æ*.

I begge Tilfælde maa urnord. a være opstaaet af fællesgerm. langt *e*. Men at Nominativ-Endelsen -a af masculine *n*-Stammer paa den Tid, da Indskrifterne

[1]) Da jeg først kom til denne Opfatning, vidste jeg endnu ikke, at der virkelig findes et Stedsnavn „Ingesarv".

blev skrevne, var kort, slutter jeg af Skååäng-Indskriften i Södermanland, hvor jeg afdeler **hariŋa aleugaʀ**. Her betegner efter min Mening ᛡ **a** langt *a*, ᚨ **a** derimod kort *a*[1]).

Det gjælder nu at oplyse Navnet paa det Sted, hvor Spændens Eiermand hørte hjemme. Det Stedsnavn, hvoraf Adjectivet *ingisarbiske* er afledet, er sammensat og indeholder som sidste Led „Arv" i Formen *arb-*. Dette Ords Boining lader sig dog for Indskriftens Sprog ikke bestemme efter det deraf afledede Adjectiv, men det har sandsynlig været en *a*-Stamme. Det hører sammen med onorsk *arfr* m. „Arv", glsv. *arf* og *ærf* n., dernæst ogsaa med onorsk *erfi*, paa Tune-Stenen **arbija**. Onorsk *arfr* ligesom glsv. *arf*, *ærf* kan betyde Jordeiendom, som efterlades i Arv. Deraf er Ordets Brug som andet Led i sammensatte Stedsnavne at forklare. Jfr. Fritzners Ordbog, 2den Udg., og A. Erdmann „Über die Heimat und den Namen der Angeln" S. 57 f. Saadanne med „Arv" sammensatte Stedsnavne findes i talrig Mængde samlede paa tre Steder i Norden: 1) i Lom, Gudbrandsdalen; 2) i Dalarne; 3) paa Gotland. Men spredt forekomme de ogsaa andensteds i Sverige[2]).

Første Led af Stedsnavnet **Ingisarb-*, hvoraf Adjectivet *ingisarbiske* er afledet, maa være et Mandsnavn, der i historisk nordisk Form har lydt **Ingiʀ* Gen. **Ingis*. I nederste Linje paa Frerslev-Stenen i Sjælland maa læses *ikis* (ikke *ikr*), og vi har da der Genetiv af samme Navn. **Ingiʀ* synes at være afledet ved Suffixet *-ia* og at forholde sig til det ellers forekommende svenske Mandsnavn *Ingi* som onorsk *Vilir* til *Vili*, *Gylvir* til *Gylvi*, oldsv. **balir** (eller **baler**) Lilj. 1006 til **bali**, **busiʀ** Lilj. 51 til *Bósi*, se Bemærkningerne til Runverser S. 28, 29. I **Ingiʀ* er ligesom i *Ingi* tabt et *v*, som er bevaret i onorsk *Yngvi*. Om denne Navnestamme skal jeg tale mere under Aarstad-Indskriften. Det, at *v* mangler efter *ng* i *Ingiʀ*, maa vel forklares ved Indflydelse af beslægtede Former, i hvilke *v* lydret var faldt bort. Anden Stavelses Vokal har i **iŋisarbiske** oprindelig været lang, men var paa Fonnaas-Indskriftens Tid sandsynlig forkortet. Jfr. herom By-Indskriften.

Første Led af de Stedsnavne, som ende paa *-arv*, dannes ofte af en Genetiv af et Mandsnavn, og i Sverige findes et Stedsnavn, der synes at kunne være ialfald sproglig det samme som det, hvoraf Adjectivet **ŋsrbse** *ingisarbiske* paa Fonnaas-Spænden er afledet. I Diplom. Dalecarl. Nr. 868 (Aar 1438, Original) nævnes „*jngisarff* som liggher ostan brona widh falona oppa Kopparbergit". I Nr. 837 (Aar 1555, Original) sælges til Kong Gustav Gaarden „*Ingesarffwet*, liggiandes vdj Tårsånger Sochnn vdij Koppar-

1) A. Kock (Skandinavisches Archiv I, 19) antager ligesom jeg, at urnord. **-a** i Nomin. af masculine *n*-Stammer lydret er blevet til historisk nord. *-e*, *-i*. Han fremsætter følgende Regel: I relativ uaccentueret Stavelse gaar urnord. *ā*, senere *ă* som Udlyd over til *e*, *i*, medens dette ikke var Tilfældet, naar en (tautosyllabisk?) Consonant fulgte efter. Men **swestar** paa Opedal-Stenen viser, at Regelen ikke i denne Form holder Stik. Desuden kan i urnord. Indskrifter i Nomin. af *n*-Stammer kun *-ă* (Skååäng), ikke *-ā*, paavises. Og endelig synes historisk nord. *e*, *i* i Endestavelser kun at svare til urnord. **a** i det Tilfælde, at det indogerm. Fællessprog har havt *ĕ*.

2) Saaledes i Helsingland. I Runverser Nr. 71 har jeg søgt at vise, at *runarf* (Accus.) forekommer i Lilj. 882 (Södermanland) som ældre Navn paa *Runtuna*. I Östkinds härad i Östergötland nævnes *Klubsens arff* og *Karlss arff* i K. Vitt. Hist. och Ant. Akad. Hand. 24 S. 326 (Aar 1377).

bergzlagen". Endnu i Rosenbergs Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige (Stockholm 1882) opføres *Ingarfsbo* som Navn paa en Gaard i Falu Landsforsamling, Kopparbergs Tinglag og Sogn, samt *Ingarfshyttan* som Navn paa en By i Skedvi Sogn i Kopparbergs Len. Men Stedsnavnet findes ikke blot i Dalarne. Ogsaa en By i Bergsjö Sogn, Gefleborgs Len, Helsingeland, heder efter Rosenberg *Ingesarfwen*. I Norge kan derimod dette Stedsnavn ikke paavises nogensteds.

Da det med Sikkerhed vides, at man har givet flere end ét Sted Navnet „Ingesarv" (som dog ikke overalt behøver at være gammelt eller af samme Oprindelse) og da endnu flere Steder tidligere kan have baaret dette Navn, lader det sig ikke med Vished sige, hvor det Sted, som paa Fibulaen er nævnt som dens Eiermands Hjemsted, har ligget. Fibulaen er funden i øvre Rendalen i det norske Landskab Østerdalen. Rendalens Præstegjæld grænser mod Øst til Särna Pastorat i Dalarne, der før Begivenhederne i 1644 og følgende Aar hørte under Elverum Præstegjæld i norsk Østerdalen[1]). Fra Østerdalen har i lang Tid gaaet Ride- og Kløvvei ind i Idre og Särna[2]). Skovveien herfra til Elfvedal i Dalarne, som i gamle Dage vistnok har været lidet befærdet, regner Hülphers (Dagbok S. 221 f.) til 8 svenske Mil. Herefter ligger det, som jeg tror, nær at tænke paa, at Fibulaens Eier har været fra Dalarne, hvor Navnet „Ingesarv" forekommer, eller ialfald fra det nordlige Sverige.

Endnu har jeg ikke besvaret det Spørgsmaal, hvilken Rad der skal læses først. Men Meningen bliver den samme, enten vi begynde med **aih spidul tl** (og derefter læse Rad 1, 2, 3) eller med **ŋlsklʀ** (og derefter læse Rad 2, 3, 4). Man kan maaské finde det naturligt, at Skriveren først skulde have skrevet Ordene fuldt ud og at han, naar han kun tildels har anvendt Forkortning, skulde have anvendt denne længer ud i Indskriften. Til Støtte herfor kunde man henvise til Bække-Stenen, hvis første Ord i hver af de to Linjer er skrevet helt ud, medens der siden i Indskriften er anvendt Forkortning. Syntaxen forbyder heller ikke at læse Verbet først: *aih spindul til Angilaskalkʀ* o. s. v.

Men den Maade, hvorpaa Indskriften er anbragt paa Spænden, synes mig at gjøre det nødvendigt at læse Raderne i følgende Rækkefølge:

ŋlsklʀ
wkshu
iŋʀsaŋsrbse
a
ihspidultl

Først herved bliver det nemlig forklarligt, hvorfor den ene Rune ᚡ **a** er ridset for sig til venstre for Bøilens Rod med Toppen vendt mod Toppen af Runerne i Rad 3. Dette er efter min Formodning gjort til Veiledning for at finde Radernes Rækkefølge. Runen **a** fører, saaledes som den er anbragt, naturlig over fra Rad 3 (**iŋʀsaŋsrbse**) til Rad 4 (**ihspidultl**). Og naar det her særlig er Rune-

[1]) Se navnlig Y. Nielsen om Idre og Särna i Norsk hist. Tidskr. III S. 195—223.
[2]) Jfr. Kraft Beskrivelse over Norge I (Christ. 1820), S. 556; Hülphers Dagbok öfver en resa o. s. v. (Westerås 1762), S. 241.

risterens Navn med Tilbehør, der ikke er skrevet ligefrem fuldt ud, saa kan hermed sammenstilles den Omstændighed, at Runeristerens Navn *airikr* paa Rotbrunna-Stenen i Upland (Bautil 646, Lilj. 774) er skrevet med *ís*-Runer, medens det øvrige er skrevet ligefrem, og at Runeristerens Navn *ærlikr* i en Indskrift fra Maeshowe paa Ornknøerne (Stephens Run. Mon. I, 237) er skrevet med Kvistruner, medens den øvrige Del af Indskriften er skreven med sædvanlige Runer.

Jeg læser altsaa Indskriften paa Fonnaas-Spænden:

ŋlsklʀ
wkshu
iŋʀsaŋsrbse
a
ihspidultl

Dette foreslaar jeg afdelt og udfyldt saaledes: *Angilaskalkʀ Wakrs husingʀ sa ingisarbiske aih spindul tel.*

Jeg oversætter: „Angelskalk Vakrs Huskarl fra Ingesarv eier den gode Naal".

Fonnaas-Indskriften er, hvis jeg forklarer den rigtig, interessant for det første derved, at vi her finder et nordisk Stedsnavn første Gang optegnet, om end paa en ufuldstændig Maade, af en Mand fra Norden selv i Folkets eget Sprog.

Dernæst har Indskriften Interesse derved, at den lærer os at kjende det Ord, ved hvilket man i hin Tid betegnede en Fibula som den, paa hvilken Runerne er indridsede. Dette Ord *spindul* stammer middelbart fra det latinske *spinula*. Samme Ord findes i Tydskland, og det er altsaa sandsynlig fra Tydskland vandret til Norden. Det romerske Ord maa være overført til Germanerne sammen med de Gjenstande, som det betegnede.

Det fortjener at fremhæves, at det her forekommende Ord for en Fibula *spindul* er forsvundet i Norden i den historiske Tid. I denne forekommer i Norsk-Islandsk flere andre Ord for Fibula. Et af disse er *dálkr*. Dette findes paa Spænden fra Hunterston eller Largs i Skotland (Stephens Run. Mon. II, 591) med yngre Runer skrevet i Accus. *talk* i den Indskrift, som kalder Spændens Eier med det keltiske Navn *malbriþa*. I den anden, sandsynlig yngre, Indskrift paa samme Spænde synes Ordet at være skrevet *tolk*. Dette Ord gjenfindes i Angelsaksisk, hvor det sædvanlig skrives *dalc*, sjælden *dolc*. Ordet er maaské laant fra irsk *delg* Torn, Fibula. Den her fremhævede sproglige Kjendsgjærning synes at forudsætte, at der i Vikingetiden til Norden blev indført fra Britannien et nyt Slags Fibulaer, som kaldtes *dálkr*, hvilket Ord ikke havde været anvendt om de før Vikingetiden i Norden brugte Fibulaer.

Indskrifterne paa Hunterston-Spænden, af hvilke den ene begynder med *malbriþa a talk* „Malbritha eier Fibulaen", er med Hensyn til Indhold og Udtryk analoge med Fonnaas-Spændens Indskrift.

Denne er navnlig vigtig derved, at den er en af de seneste med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter og at den oplyser de Forandringer, som Skrift og Sprog havde undergaaet i den senere Del af det Tidsrum, da denne Slags Runer var de eneste, som kjendtes i Norden.

Af graphiske Eiendommeligheder, som henvise til en forholdsvis sen Tid, fremhæver jeg navnlig følgende.

ᛉ Tegn for k (2 Gange). ᛦ Tegn for ʀ (2 Gange). ᛄ Tegn for Runen *jāra* (*āra*). Denne Rune ᴀ betegner her langt *a*, hvilket godtgjør, at *j* var faldt bort i Fremlyden af Runens Navn *jāra* og i andre Ord i tilsvarende Lydstilling; se herom i det følgende. Jeg henviser ogsaa til mine Bemærkninger i det foregaaende om Runen for e.

Af sproglige Eiendommeligheder i Fonnaas-Indskriften, som henvise til en forholdsvis sen Tid, fremhæver jeg her følgende.

Stammens udlydende *a* er faldt bort foran Nominativsmærket ʀ i ŋlsklʀ, udtalt *Angilaskalkʀ*, og i huiŋʀ, efter min Formodning udtalt *hūsingʀ*. I Accus. sg. n. er *a* faldt bort i Udlyd i spidul udtalt *spindul*, og i tl, udtalt *tel*.

Stammens udlydende *a* synes at være faldt bort foran Genetivendelsen s i wks, udtalt *Wakrs*. I Nom. sg. af Hankjonsstamme paa *n* er Endelsen -e, ikke -a, i ŋsrbse, udtalt *ingisarbiske*.

I disse Eiendommeligheder har vi tillige Hjælp til at bestemme Fonnaas-Indskriftens Tid.

Den synes at være yngre end Indskriften paa Varnum-Stenen, der har Nominativformerne harabanaʀ og erilaʀ. Den synes ligeledes at være lidt yngre end By-Stenens Indskrift, der har Nominativformerne eirilaʀ hroʀaʀ (skrevne med ᛉ) og Accusativformen aʀda (hvis jeg rigtig har læst saa). Derimod synes Fonnaas-Indskriften i Tid at staa nær ved Istaby-Indskriften, som har Nominativformen hᴀþuwulafʀ. Istaby-Indskriften staar paa et oprindeligere Trin derved, at den for ʀ har Tegnet ᛉ, og derved, at den har Accusativformen hᴀriwulafa. Men Fonnaas-Indskriften staar omvendt paa et oprindeligere Trin derved, at Runen ᚨ a i Ordet aih betegner et fuldtonende kort *a*, medens denne Rune paa Istaby-Stenen betegner et reduceret *a*, en Halvlyd af *a*.

Derimod maa Fonnaas-Indskriften være ældre end Indskriften paa Upsala-Oksen, hvor jeg læser ᚨᚼ ah „eier". Ligeledes maa Fonnaas-Indskriften være ældre end Vatn-Indskriften, hvor Lyden *d* synes at have været betegnet ved Runen for *t*. Jeg er herefter tilbøielig til i Overensstemmelse med Wimmer (Runenschr. S. 304) at sætte Fonnaas-Indskriften til Tiden omkr. 650—675.

Fonnaas-Spændens Tid er ikke bindende for Indskriftens Tid; thi Indskriften kan være endel yngre end Spænden. Denne sætter Rygh til 7de Aarh., medens Montelius (Runornas ålder S. 36) sætter Spænden til 5te Aarh. eller senest til Tiden omkring Aar 500 og synes at antage, at Indskriften er bleven til samtidig med Spænden.

Det fortjener at mærkes, at uagtet Fonnaas-Indskriften hører til de seneste af de Indskrifter, der udelukkende er skrevne med den længere Rækkes Runer, er

den Form af s-Runen, som bruges i den kortere Rækkes Skrift, ikke udgaaet fra den paa flere Maader varierede Form af s-Runen, som er brugt paa Fonnaas-Spænden. Vi maa antage, at der i 7de Aarhundred brugtes flere, indbyrdes væsentlig forskjellige Former af s-Runen.

Excurs.

Om Runen ᚺ.

Paa Rök-Stenen maa ᚺ være et Tegn for *a*, da Ordet, hvori Runen forekommer, maa læses *sagum*. Herefter maa ogsaa ᚺ paa Fonnas-Spænden betegne Lyden *a*. I nordisk Runeskrift har ikke andre Runer været brugte til at betegne Lyden *a* end den Rune, som i historisk Nordisk heder *óss*, og den, som i hist. Nord. heder *ár*. Nu har *óss* en forskjellig Form paa Rök-Stenen og paa Fonnaas-Spænden. Altsaa maa ᚺ paa Rök-Stenen og ᚺ paa Fonnaas-Spænden være en Form af den Rune, som i hist. Nord. heder *ár*. Jeg gjengiver den ved ᴀ, medens jeg gjengiver ᚨ ved a. Der spørges altsaa: hvilken er den sproglige Betydning af ᴀ paa Fonnaas-Spænden? Da a bruges i samme Indskrift, kan ᴀ ikke betegne enhver *a*-Lyd, men betegner sandsynlig en anden *a*-Lyd end den, som udtrykkes ved a. Da Navnet paa Runen *ár* bestandig har havt lang Vokal, antager jeg, at ᚺ ᴀ paa Fonnaas-Spænden betegner langt *a* og at derimod ᚨ a her betegner kort a. Den forstnævnte Runes Navn maa dengang have været udtalt *ār*. Artikelen sᴀ udtaltes altsaa allerede dengang, ligesom i hist. Nord., med langt *a*, medens got. *sa* sandsynlig har været udtalt med kort *a*, ligesom gr. ὁ og oldind. *sa* sikkert havde kort Vokal.

Ordet aih „eier" blev derimod af den Mand, som indridsede Fonnaas-Indskriften, udtalt med Tvelyden *ai*, hvis første Element var kort *a*, medens „eier" noget senere var blevet til *āh* med langt *a*[1]).

Den ovenfor begrundede Mening, at Runen *ār* paa Fonnaas-Spænden betegner langt *a* i Modsætning til ᚨ a, som betegner kort *a*, finder jeg bestyrket ved Skåång-Indskriften i Södermanland. Denne lyder hariŋaᴀleugaʀ. Her betegner ᚨ a kort *a*, medens ᴀ d. e. Runen *āra*, der har Formen ✱, betegner langt *a*. Denne Forskjel i Brugen af Runerne *óss* og *ár* har jeg allerede i Tidskr. f. Philol. VII, 243 formodet, og denne Formodning har nu faaet fuld Bestyrkelse ved Skååug- og Fonnaas-Indskrifterne[2]).

[1]) Paa Rök-Stenen betegner derimod ᴀ Lyden *a* uden Hensyn til Qvantitet, medens ᚨ a her betegner nasalt *a*.

[2]) Dette bemærker jeg mod Wimmer, som (Runenschr. 200) ytrer, at denne Formodning ikke lader sig bevise, og som finder det usandsynligt, at man skulde have betegnet kort og langt *a* ved to forskjellige Tegn.

At nogle Rune-Indskrifter betegne langt *a* ved et andet Tegn end kort *a*, synes mig ikke mere paafaldende, end at mange Indskrifter med den kortere Rækkes Runer betegne nasalt *a* ved en eneste Rune, der er forskjellig fra den, som bruges for ikke nasalt *a*, eller at Istaby-Indskriften betegner et reduceret *a* ved et andet Tegn end kort fuldt *a*.

Som allerede antydet i det foregaaende, forudsætter Brugen af den her omhandlede Rune (*jāra*, senere *āra*) som Tegn for en *a*-Lyd Navneformen *āra* eller *ār* og Bortfald af *j* i Fremlyd i ensartede Ordformer, medens Runens Brug som Tegn for *j* forudsætter, at *j* endnu holdt sig i Fremlyd i Ordet *jāra* „Aar“ og i andre Ord.

At *j* har holdt sig i Fremlyd, forudsættes af Indskriften paa Spydstagen i Fundet fra Kragehul paa Fyn, som Engelhardt sætter til 4de eller 5te Aarh.[3]).

Af en Indskrift paa en Bracteat fra Darum, Jylland, som har Navnet **niujil**.

Sandsynlig af Bracteaten Nr. 67 Steph. fra Skodborg i Slesvig.

Fremdeles forudsættes Formen *jāra* af Indskrift *b* paa Tune-Stenen, som jeg har sat til Tiden 500—550.

Derimod forudsættes Formen *āra* eller *ār* af Skåång-Indskriften i Södermanland.

Af Bracteaten Nr. 55 Steph. fra Sjælland, ligesom ogsaa efter min Formodning af andre Bracteat-Indskrifter, som jeg her ikke skal nævne.

Fremdeles forudsættes Formen *āra* af Indskrifterne paa blekingske Stene fra Istaby, Gommor, Stentofta, Björketorp. Endelig *ār* af Fonnaas-Indskriften. Herefter synes *j* i Fremlyd at være faldt bort i nordisk Sprog allerede i 6te Aarhundred. Dette Bortfald af *j* er eiendommeligt for Nordisk og er ikke paavist i noget andet germansk Sprog.

---

[3]) Montelius (Runornas ålder S. 34—36) sætter det senest til Tiden omkring 400; Wimmer (Runenschr. S. 303) til 500—600, snarest til dette Tidsrums første Del.

Kristians Amt.

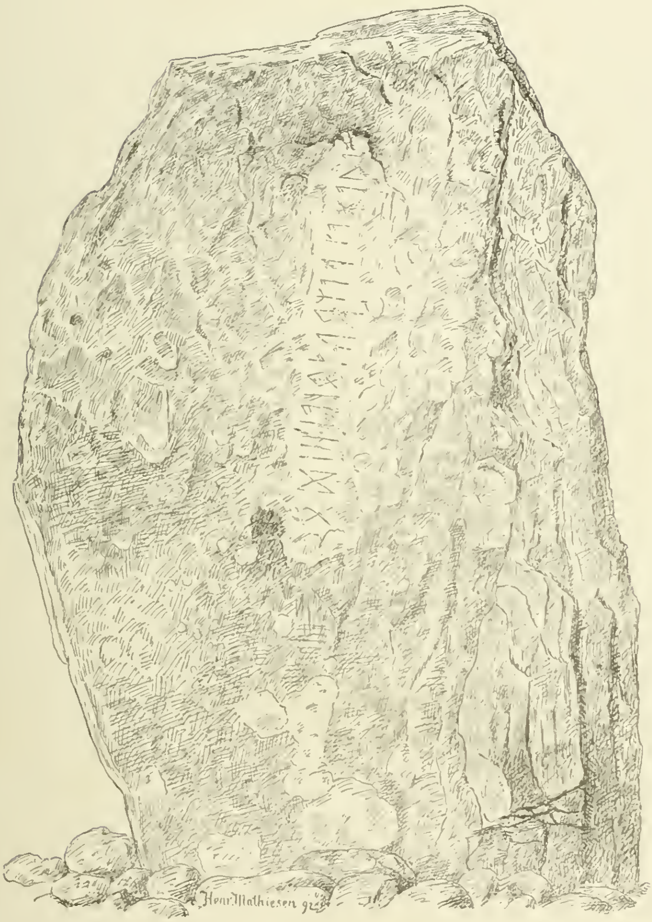
5. Einang.

Literatur. Utrykt. I Rune-Arkivet i Universitetets Oldsagsamling i Christiania: Brev fra A. Lorange til S. Bugge, dateret Christiania $^{12}/_{10}$ 1871. — Optegnelser af S. Bugge om en Undersøgelse af Einang-Stenen og dens Indskrift i Juni 1872. — Optegnelser af I. Undset om en Undersøgelse af Einang-Stenen og dens Indskrift, undertegnede 3. Sept. 1888. — Tegning af Einang-Stenen ved H. Mathiesen. — Optegnelser om en Undersøgelse af Einang-Stenen og dens Indskrift ved O. Rygh og S. Bugge 15de Juli 1891. — I Hovedarkivet sammesteds: Brev fra Distriktslæge Printz, dateret $^{6}/_{11}$ 1871.

Trykt: S. Bugge „To nyfundne norske Rune-Indskrifter fra den ældre Jærnalder" i Forhandlinger i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1871 S. 329—332 (med lithographeret Tegning af Indskriften og Stenen). — A. Lorange i Forhandl. i Vid.-Selsk. i Christ. 1873 S. 224—227. — Aarsberetning fra Foren. t. norske Fortidsm. Bevar. for 1873 S. 132 f. — L. Wimmer i „Aarbøger" 1874, S. 131 f., 144, 236, 241. — G. Stephens i Illustreret Tidende (Kjøbenh.) 18de April 1875 (med en Tegning af Stenen med dens Omgivelser og en anden af Stenen alene, begge i Chemitypi). — S. Bugge: Runeindskriften paa Ringen i Forsa Kirke (Christ. 1877), S. 23 Anm. 1. — Heinzel „Über die Endsilben d. altnord. Spr.", S. 34 [374]. — L. Wimmer i Kort Udsigt over d. philol.-hist. Samf. Virks. i 1876—78, S. 17. — S. Bugge „Rökstenen" (i Ant. Tidskr. f. Sverige V.) S. 101, 124. — Noreen i Altnord. gramm., S. 88, 107, 115, 190. — G. Stephens The Old-Northern Runic Monuments III, S. 50, 79—85 (S. 79 Tegning af Stenen med dens Omgivelser, og S. 83 af Runerne for sig og af Stenen), 79, 112, 301, 369, 391, 406, 431, 457. — Burg Runeninschriften S. 136 f. — Brate i Bezzenbergers Beiträge XI, 198. — Heinzel i Anzeiger f. deutsch. Alt. XII, S. 44 f., 48. — L. Wimmer „Die Runenschrift" S. 64, 149, 160, 163, 296, 303, 306. — Lidén i Arkiv f. nord. Filol. IV, 113. — A. Noreen i Pauls „Grundriss" I, S. 448, 491 f. — H. Falk i Arkiv f. nord. Filol. VI, 113. — S. Bugge i Arkiv f. n. Filol. VIII, 21, 31 f.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelser af Originalen; se Texten i det følgende.

(Trykt 26 September 1891.)

Einang-Stenen

Tegning. Indskriften er gjengivet efter en Tegning af S. Bugge, udført i 1872 og senere sammenlignet med Originalen og med Aftryk. Stenen er tegnet af H. Mathiesen efter en Photographi, paa hvilken Runerne næsten ikke kan sees. Da det har været ugjørligt at gjengive Runerne mechanisk nøiagtig, maa Tegningen af Indskriften overalt sammenholdes med Beskrivelsen i det følgende.

Om den Sten, hvis Runeindskrift her skal behandles, fik Almenheden i 1871 Kundskab gjennem Oldgranskeren A. Lorange. Allerede tidligere havde Runestenen været kjendt af Folk i den Bygd, hvor den staar. Indskriften blev efter flere Dages Undersøgelse paa Stedet første Gang læst af mig i Slutningen af Juni 1872. Samtidig blev den Haug, paa hvilken Stenen staar, undersøgt af Lorange. Anden Gang blev Stenen og dens Indskrift gransket af Dr. I. Undset i Forbindelse med Henrik Mathiesen i Eftersommeren 1888. Tredje Gangs Undersøgelse blev foretagen af Prof. O. Rygh og mig i Forening den 15de Juli 1891. Og endelig har Prof. Rygh gransket Indskriften 27de Juli 1892. Paa de ved disse Undersøgelser gjorte Optegnelser samt de da tagne Aftryk og Tegninger grunder sig Fremstillingen i det følgende.

Runestenen staar over Bygden i Vestre Slidre, Valdres, paa østre Side af Dalen, paa en skovgrodd Flade oppe i Skraaningen af Aasen, omtrent 7—800 Fod over Slidrefjorden. Den staar paa en Gravhaug paa Grund, som tilhører Gaarden Einang[1]). Der vil blive sørget for dens Fredning ved tinglæst Document.

Høiere end nu, oppe i Aasens Skraaning laa vistnok Hovedbygden i den ældste Tid, ligesom paa flere Steder i Valdres, og heroppe ligger endnu en Række Hjemsætre og Underbrug. Veien i Vestre Slidre har tidligere gaaet høiere, over Gaarden Opslidres Eiendom.

Langs hele Aasen findes Gravhauger. De er alle efter Lorange ensartede, temmelig vide men flade. De er gjærne samlede i smaa Grupper paa 3 til 5 Stykker. Flere af disse Gravhauger bære Bautastene. Alle de Hauger, som er undersøgte, bestod ligesom Runestenshaugen af Stene med tyndt Jordlag over og var omgivne med Randstene; de viste Spor af Kul, tildels ogsaa af Stene, som havde været udsatte for Ild. De forholdsvis faa Oldsager, som er fundne i dem, er fra den ældre Jærnalder.

Paa en Skraaning oppe i Aasen omtrent 100 Alen nord for Einang-Stenen paa et Jordstykke, som tidligere hørte til Præstegaarden, men nu er kjøbt af Forstvæsenet, er der en Række af 6 Hauger, af hvilke de fleste nu er udgravne.

---

[1]) Matr., Gaards-Nr. 45. Runestenen er Grænsesten (i Bygdens Maal *mālstein* med tykt *l*, d. e. *markstein*) mellem Einangs og Nesjas Markeeiendomme, uagtet Skigarden gaar lidt søndenfor Stenen. Ifølge Eieren af Stenen havde der i nyere Tid været indhugget paa dens Forside (den beskrevne Bredside) N, d. e. Nesja, og paa Bagsiden E, d. e. Einang; men disse Bogstaver findes nu ikke længer paa Stenen. I 1872 fandt jeg paa en af de Stenfliser, der laa ved Siden af Runestenen og var af samme Stenart som denne, en ufuldstændig Bogstav F, der ikke kunde være Runen ᚨ a, men vistnok, som Stenens Eier paastod, var Levning af E. Pladsen søndenfor Runestenen heder Nesjabraaten, men har i ny Tid faaet Navnet Haakonstad.

I disse er der gjort de fleste Fund, af hvilke det vigtigste er et Sværd[1]), der bærer et Navn (RANVICI...) med romerske Bogstaver som Klingestempel. Lignende Sværd er opgravne i Nydam Mose. Ogsaa andre Oldsager (nogle Spydspidser og Skjoldbuler, en Spænde og andet), der er fundne i samme Haug som Sværdet eller i Hauger af samme Flok, har vist sig at være ensartede med Gjenstande fra Nydam Mose[2]).

Den Gravhaug, paa hvilken Runestenen staar, var tidligere dækket af Grønsvær. Den bestaar for større Del af brudte Stenheller af samme Stenart som Runestenen, blandede med en Del Rullestene. Haugen ligger dels paa Skalberg, dels paa gul skarp Sand. Den næsten cirkelrunde, temmelig lave Haug blev i 1872 maalt at være 44 Fod i Diameter, 3 Fod høi; svagt skraanende indtil Randstenene, som i en Kreds omgav den og som laa tættest paa Sydsiden[3]). Lorange saa ved sin Undersøgelse af Haugen i 1872, at den allerede før havde været udgravet, og han fandt i den intet uden Spor af Kul og en ubetydelig Levning af et Redskab af Jærn[4]).

Runestenen har sandsynlig fra først af havt sin Plads paa denne Gravhaug og er isaafald den eneste norske Runesten fra den ældre Jærnalder, som endnu staar paa den Gravhaug, paa hvilken den oprindelig er bleven reist.

Runestenen er en svær, nu noget mosgrodd Helle af grov Skifer og er beskreven paa den ene Bredside. Den er 1 M. 47 Cm. høi, 1 M. 5 Cm. bred over den nederste Rune. Dens Tykkelse i Toppen og omtrent overalt er 13—18 Cm.

Stenens Indskriftflade vender mod Syd (SSO), dens Endekanter mod Øst og Vest. Indskriften, som er skaaret ind[5]), gaar ovenfra nedad.

Længden af Runerækken er 66 Cm. Fra Stenens øvre Kant til første Rune er der 17 Cm. Stenens Top er noget til høire for Indskriftrækken. Fra nederste Rune til den Grundvold, hvori Stenen nu efter Udgravningen staar, er der omtr. 58 Cm. Fra næstnederste Runes Underkant til Stenens venstre Kant er der 48 Cm., fra samme Runes Overkant til Stenens høire Kant 44 Cm. Indskriften skraaner lidt mod høire ovenfra nedad. Stenens nuværende Overkant synes at være den oprindelige og fremkommen ved naturligt Brud fra Berget, ligesom Stenens Overflade i det hele synes at være naturlige Brudflader.

Langs Stenens høire Kant er næsten helt ned til Foden en Plade af Overfladen slaaet eller skallet af i en Bredde af 20—30 Cm. Denne Afskalling naar dog ikke paa langt nær til Indskriftrækken. Paa Stenens ubeskrevne Bagside er en Strækning langs efter Midten afflækket i forholdsvis ny Tid i en Bredde, der svarer omtrent til det halve af Stenens. Dette viser sig baade af Mangelen paa Mos og af Overfladens Udseende i det hele paa denne Del af Stenen.

[1]) Afbildet i Vidensk.-Selsk. Forhandl. 1873 Pl. VII og i Aarsber. 1873 samt i Ryghs Norske Oldsager Nr. 187.

[2]) Jfr. herom Loranges Afhandling i Vidensk.-Selsk. Forhandl. 1873 og hans Meddelelser til Stephens (Run. Mon. III, 80 ff.).

[3]) Den vide Udsigt, bl. a. til fjærne Fjælde, som viser sig paa Loranges Tegning hos Stephens, er ved Runestenen i Virkeligheden skjult af Skov, men kan sees fra et noget høiere Punkt.

[4]) Efter et usikkert Sagn skal der i Haugen tidligere have været fundet et Skelet, som laa i en Hellekiste.

[5]) Indskriften er sikkerlig ikke, som Lorange og tidligere jeg selv antog, gneden ind.

Den Stenart, hvoraf Runestenen bestaar, er meget løs; Skiferen skaller af i større og mindre Lameller. Der er Fare for, at en stor Del af Indskriften i en ikke fjærn Fremtid vil være forsvunden, thi paa flere Steder ved Siden af Indskriftrækken klang det hult, naar man bankede paa Stenen. Jeg fik i 1891 bestemt Indtryk af, at Indskriften var bleven mindre tydelig, end da jeg først saa den i 1872, og at dette havde sin Grund deri, at større og mindre Lameller her var sprungne af Stenens Overflade.

Prof. Rygh har i 1892 meddelt mig følgende: „Det er paafaldende, at Indskriften i en Sten af saa løs Beskaffenhed kan have holdt sig saavidt, som Tilfældet er, i en Tid af sikkert over 1200 Aar. Sagen kan maaské (overensstemmende med en Opfatning, som udtaltes af en Mand i Bygden, Gaardbruger O. Brandt) forklares ved at forudsætte, at Stenen allerede temmelig snart, efter at den var sat op paa Haugen, er falden om og kommen til at ligge med Indskriften nedad, og at den saa har ligget saaledes, indtil den, formodentlig for ikke saa længe siden, er bleven reist igjen for at gjøre Tjeneste som Grænsesten mellem Einang og Nesja. Isaafald behøvede Indskriften ikke i meget lang Tid at have været udsat for Veiret.“

Runerne er c. 7 Cm. høie. Indskriften skal læses fra høire mod venstre; den har hverken Rammestreger, Skilletegn eller Ordadskillelse. De allerfleste af Runerne, der fra først af synes at have været temmelig grunde, er siden blevne ufuldstændige derved, at Stykker af dem er afskallede. Navnlig gjælder dette om Rune 3—6 fra høire.

Den Indskrift, som nu findes paa Stenen, bestaar af 19 Runer. Disse skal jeg gjennemgaa en for en.

Jeg betegner mine Optegnelser i 1872 ved B. 1; Dr. Undsets Optegnelser i 1888 ved U. og Mathiesens Tegning ved M.; Prof. Ryghs Iagttagelser i 1891 ved Rygh 1, i 1892 ved Rygh 2 og mine Iagttagelser i 1891 ved B. 2.

„Rune 1 fra høire er sikkert ᛞ d. Af Midtkorset er kun den øvre Vinkel tydelig, men denne Vinkels Spids gaar saa langt ned, at Runen ikke kan have været ᛖ e; desuden spores nedenfor Vinkelens Spids Forlængelse af den Skraastreg, som gaar fra venstre nedad mod høire“ (B. 1). „Denne Forlængelse er nu ikke synlig“ (Rygh 2). Saagodtsom hele venstre Stav sees. „At det nederste af høire Stav og af de Streger, som danne Korset, er forsvundet, kommer deraf, at en Plade af Stenens Overflade her er bleven afflækket“ (Rygh 1).

Rune 2 tydelig ᚨ a (B. 1). Nu sees tydelig kun Stav og øverste Kvist (Rygh 1 og B. 2). Jeg troede i 1891 paa Stenen dog at se svage Spor af nederste Kvist.

„Rune 3 maa være ᚷ g. Der sees Spor af begge Skraastreger, tydeligst af den, som gaar fra høire ned mod venstre; Runen kan ikke være ᛞ d, da der ikke er Spor af lodrette Sidestave“ (B. 1). U. og M. har her tegnet ᚷ g, hvis ene Skraastreg, der skraaner nedad mod venstre, sees næsten fuldstændig, medens kun det øverste og det nederste sees af den anden Skraastreg. U. bemærker: „Af R. 3 kun svage Spor“. Derhos har U. og M. mellem R. 3 (ᚷ) og R. 4 (ᚨ) tegnet Spor af en lodret Stav. U. bemærker herom: „Mellem R. 3 og R. 4 er Afstanden noget større end mellem de øvrige Runer; i Midten synes Spor af en ret Stav? Mulig er dog Afstanden lidt større netop paa Grund af Forvitringen her, der vel har foranlediget, at her ei blev ristet et Bogstav; — mulig først forsøgt her at trække en Stav?“ Paa Stenen kunde hverken Rygh eller jeg i 1891 se Spor

af R. 3, heller ikke Rygh i 1892. Rygh 1 saa, hvor U. har en Stav foran R. 4, noget, der kunde tages for en Stav, men som utvivlsomt var tilfældig fremkommet. Jeg er tilbøielig til at tro, at U. og M. har troet se saa stor Afstand mellem R. 3 og R. 4, fordi de har henført til Rune 3 andre Streger end de, hvoraf denne Rune efter min Opfatning dannes; men jeg tør dog ikke negte Muligheden af, at der her har været to Runer. Rygh 2 bemærker, at her ialfald ikke behøver at have været mere end én Rune; g kan have havt en stærkt sprikende Form.

Rune 4 sikkert ᚨ a; nederste Kvist ikke meget tydelig, men øines (B. 1). Den nederste Del af Staven kunde jeg i 1872 ikke tydelig se. Baade efter B. 1 og U. gaar nederste Kvist helt ind til Staven. Rygh og jeg var i 1891 enige om, at nederste Kvist ikke er ganske parallel med øverste. Rygh 1 troede at se, at nederste Kvist ikke sluttede helt ind til den rette Stav, og han fastholder dette i 1892, men bemærker, at en liden Flis godt kan være sprunget ud her. Jeg troede derimod i 1891 at se, at Kvisten gik helt ind til Staven, men saaledes, at den lidt til venstre for Staven havde en Knæk og at den nærmest ved Staven var mere horizontal.

Rune 5 sikkert ᛉ R. Kun høire Kvist og lidt af den lodrette Stav tydelige (B. 1). Ligesaa U. — Rygh og jeg saa paa Stenen i 1891 tydelig høire Kvist samt ubetydelige Spor af Staven nedenfor høire Kvist. Jeg har paa Aftryk taget i 1891 troet tydelig at skimte Spor af venstre Kvist. Rygh 2 troede at see Spor af dens øverste Del.

Rune 6 har været ᚹ. Den lodrette Stav er tydelig, derimod Krumstaven yderst utydelig, men jeg kunde sikkert følge den et lidet Stykke paa Midten (B. 1). Hermed stemmer Undsets Gjengivelse overens. Rygh kunde i 1891 og 1892 kun se en liden Levning af det nederste af Staven, men intet af Kvisten. Jeg troede i 1891 paa Stenen at skimte baade Toppen af Kvistens Vinkel og Spor af Kvistens øvre og nedre Del nærmest derved.

Rune 7 ᚨ a; øverste Kvist utydelig (B. 1). Af Runen sees kun Staven og Kvistenes Ansats i Toppen (U.). Undset har tegnet en tydelig a-Rune. Rygh og jeg saa paa Stenen i 1891 tydelig nederste Kvists nederste Rand.

Rune 8 ᛉ R, aldeles tydelig i 1891 som i 1872.

Rune 9 ᚱ r. Runen kan ikke være ᚹ w; jeg ser tildels det nederste af Sidestaven paa r (B. 1). Runen sees længer ned ved Sidestaven end ved den lodrette Stav (Rygh 1 og B. 2). Det nederste af Sidestaven er ikke synligt nu (Rygh 2).

Rune 10 ᚢ u. Krumstaven er utydelig, men Runen kan ikke være ᛚ l; dertil gaar Krumstaven for langt ned (B. 1). Toppen er noget lavere end paa Rune 9 (Rygh 1 og B. 2).

Rune 11 ᚾ n. Staven nedenfor Tværstregen sees ikke tydelig (B. 1). Af R. 11 sees ei nedre Del af (venstre) Sidestav; Hovedstaven skimtes (U.). Høire Del af Kvisten øines. Ovenfor denne er der afskallet (Rygh 1).

Rune 12 sikkert ᛟ o (B. 1). Af R. 12 sees venstre Langstav samt Kvisten øverst oppe (U.). Den lange Stav, som skraaner nedad mod venstre, kunde Rygh og jeg i 1891 ikke øine paa Stenen. Paa Aftryk troede jeg at øine Spor af den. Mulig er der Spor af den ved nederste Vinkel (Rygh 2).

Rune 13 aldeles tydelig ᚠ f (B. 1); tydelig undtagen Stavens Nederdel (U.). Ogsaa af Stavens Nederdel er der Spor (Rygh 1 og B. 2). Ved Undersøgelsen af Stenen i 1891 opkastede Rygh og jeg det Spørgsmaal, om der her kunde læses en Binderune af ᛉ og ᚠ, altsaa Rf, men fandt det ved Betragtning af Stenen ikke antageligt. Til ᛉ R er der foran f ikke Plads i Rækken.

Rune 14 aldeles tydelig ᚨ a (B. 1); tydelig undtagen Stavens Nederdel (U.); sikkert a (Rygh 1 og B. 2).

Rune 15 ᛁ i efter Alle.

Rune 16 ᚺ h; en tilsyneladende Tværstreg, som skraaner nedad mod venstre, er tilfældig (B. 1). Ogsaa efter Rygh 1 og B. 2 er det utvivlsomt, at Tværstregen skraaner nedad mod høire. Tværstregen saaes tydelig nær ved høire Stav.

Rune 17 ᛁ i (B. 1). Øverste Del usynlig (U.). Øverste Del tildels synlig (Rygh 1 og B. 2).

Rune 18 ᛞ d (B. 1). Utvivlsom; kun øverst til venstre mangler noget (U. samt Rygh 1 og B. 2).

Rune 19 ᛟ o. Den Vinkel, der oventil skulde forbinde de to lange Streger, er utydelig, men spores navnlig til venstre. Runen kan ikke være ᚷ g (B. 1). Tydeligt er Korset; øverste Vinkel sees nu ei (U.). Heri er Rygh 2 enig. Ogsaa af den lange Streg, som gaar fra venstre oventil mod høire nedentil, sees nu lidet eller intet. Den anden lange Streg krummer sig oventil mod venstre for at undgaa en naturlig Afsats i Stenen (Rygh 1).

Efter det foregaaende læser jeg Indskriften:

ᛟᛞᛁᚺᛁᚨᚠᛟᚾᚢᚱᛉᚨᚦᛉᚨᚷᚨᛞ

dagaʀþaʀrunofaihido

Uagtet de fleste Runer paa Stenen er saa utydelige og ufuldstændige, tror jeg dog, at alle de her angivne Runer, undtagen Rune 3 (ᚷ g), efter Trækkene paa Stenen er sikre, saa at ingen af dem kan ombyttes med en anden. Og endog Rune 3 kan, saavidt jeg sér, ikke læses med Rimelighed paa nogen anden Maade end som ᚷ g, uagtet den efter de Spor, som i 1891 saaes paa Stenen, ikke kan bevises at have været g.

dagaʀ, Nominativ af en Stamme *daga-*, er den for det ældste nordiske Runesprog regelrette Form, der svarer til den historisk oldnorske Navneform *Dagr*. Mellem Vokaler betegner ᚷ g den tonende Spirant. Navnet Dag er i den historiske Tid sædvanligt Navn i Norge. Det bruges efter I. Aasen endnu i Ryfylke, Hardanger, Voss; men i Middelalderen var det langt mere udbredt. Dengang brugtes det bl. a. meget paa Oplandene, navnlig i Gudbrandsdalen og paa Hedemarken. Navnet *Dagr* forekommer ogsaa i Sverige. Det

tilsvarende usammensatte Navn er sjældent i Tydskland; se Förstemanns Navnebog. Men hos forskjellige germanske Folk brugtes Stammen *daga-* „Dag" meget ofte i sammensatte Personnavne, dels som første, dels som andet Led, f. Ex. oldtydsk *Dagaberht*, angelsaks. *Dægberht*; oldtydsk *Heridag*, ags. *Wegdæg*. Stammen *daga-* forekommer i Navne ogsaa usammensat med Tilføielse af et Suffix, f. Ex. i vandal. *Dagila* i 5te Aarh. Saadanne Navne er sandsynlig dannede af et sammensat Navn ved Forkortning.

Appellativet „Dag" synes paa Grund af sin Betydning ikke umiddelbart at kunne være gaaet over til Personnavn, og Personnavnet Dag kan ikke etymologisk være at opfatte som „den straalende". Thi det germ. Appellativ *daga-* „Dag" betegner etymologisk ikke „den straalende", men „den hede"; jfr. preuss. *dagis* „Sommer", oldind. *ni-dāghá-s* „Hede, den hede Tid, Sommeren". Derimod kunde Appellativet „Dag" ifolge sin Betydning vel egne sig til at indtræde som Led af sammensatte Personnavne. *Dagaberht* betegner f. Ex. ligetil „straalende som Dagen". Derfor ligger den Formodning nær, at det usammensatte Navn Dag (**dagaʀ**) er senere opstaaet end sammensatte Navne, i hvilke *daga-* indeholdes.

Hermed synes dog denne Navnestamme endnu ikke at være fyldestgjorende historisk forklaret. Kluge i Pauls Grundriss I, 304 fremhæver, at flere Navnestammer er fælles for Germaner og Kelter. Deriblandt nævner han *dhagho-* i gall. *Dagovassus*, ags. *Dægbald*, *Dægfrið*. Men denne gall. Navnestamme *Dago-* horer til oldirsk *dag*, cymr. *da* „god" (Glück „Die bei Cäsar vork. kelt. Namen" S. 12). Det synes derfor muligt, at keltiske Personnavne, hvori *Dago-* „god" indeholdtes, først gav Anledning til, at Germanerne brugte sin i Lyd overensstemmende, men i Betydning afvigende Ordstamme *daga-* „Dag" i Personnavne.

Tolkningen af de to følgende Ord **þaʀ runo** volder i flere Henseender Vanskelighed. Jeg har opfattet **þaʀ** som Acc. pl. fem. = onorsk *þær* (saaledes ogsaa Brate og Falk) og **runo** har jeg forstaaet som Acc. pl. (saaledes ogsaa Brate, der dog har forklaret Formen **runo** grammatisk-etymologisk anderledes end jeg). I **þaʀ runo** „disse Runer" har jeg seet Object for **faihido** „skrev". Derimod har Wimmer opfattet **þaʀ** som Adverbium = got. oldn. *þar* og **runo** som Accus. sg. Denne Opfatning er bleven tiltraadt af flere, bl. a. af Burg, der betegner den som „alene berettiget". Jeg er nu afgjort af den Mening, at Wimmers Forklaring ikke kan være rigtig. Jeg skal i det følgende begrunde denne Mening.

1) Adverbierne her (oldn. *hér*), der (oldn. *þar*) og de dermed ensartede Ord findes, saavidt mig bekjendt, altid skrevne med *reið*-Runen, aldrig med *ýr*-Runen[1]). Det eneste Exempel paa Forekomsten af et saadant Adverbium i en med de ældre Runer skreven Indskrift er **sar** i Aarstad-Indskriften; se mine Bemærkninger om denne. Af Indskrifter med den kortere Rækkes Runer fra den ældre Periode, da *ʀ* adskiltes fra *r*, kan følgende Exempler anføres: *hir* Gimsø i Lofoten, se i det følgende; *huar* Rök d 1; *hiar* Kolunda (Runverser 147) og Lilj. 907;

---

[1]) Det er derfor efter mit Skjøn ikke rigtigt, naar Wimmer (Runenschrift S. 296), efter at have forklaret **þaʀ** paa Einang-Stenen som „der", ogsaa om denne Form siger, at den senere i Regelen bevarede **ʀ**.

hier Runverser 47; *hirsi* Aars (Tidskr. f. Filol. VII, 250). Det synes mig derfor utvivlsomt, at *þaʀ* efter *runaʀ* Rök a 1 er Nom. pl. fem., og ikke Adverbium, som Wimmer snarest antager. Ligeledes synes det mig nu sikkert, at *huaʀ* Rök a 6 ikke betyder „hvor". Det eneste Sted, hvor Adverbiet „der" kunde synes at være skrevet med *ʀ*, er paa Forsa-Ringen i Sætningen: *in þaʀ kirþu sik þita (a)nunr ą tarstaþum auk ufakʀ ą hiurtstaþum.* Her har jeg tidligere opfattet *þaʀ* som „der". Men da dette og ensartede Adverbier, som sagt, aldrig ellers findes skrevne med *ʀ*, maa *þaʀ* her være = oldn. *þeir* „de" (saaledes som Stephens Run. Mon. III, 301 har tolket Ordet). Dette passer fra Meningens Side bedre. Uagtet man paa Forsa-Ringen skulde for oldn. *þeir* vente skrevet *þaiʀ*, kan *þaʀ* = oldn. *þeir* støttes bl. a. ved *þaʀ* Lilj. 253 (= Dyb. I, 244) og Lilj. 690.

Ordene „efter" og „over", som Wimmer (Runenschrift 296) holder for analoge med „der" med Hensyn til Consonanten i Udlyden, staa tværtimod i Modsætning til „der". Thi i Indskrifter senere end Tune-Indskriften, som adskille **r** og **ʀ**, skrives „efter" altid med **ʀ**, aldrig med **r**, og det sjælden forekommende „over" er, hvor det findes i Indskrifter fra samme Periode, ligeledes skrevet med **ʀ**.

Grunden til denne Modsætning mellem „her, der, hvor" paa den ene Side og „efter, over, under" paa den anden er ogsaa klar. De Comparativer, der havde det af *z* opstaaede *ʀ* i Suffixet, havde nemlig paavirket Formen af „efter, over, under" og tilsvarende Adjectiver („øvre"), saa at disse fik *ʀ* for det ældre *r*[1]). Men efter Betydningen er det naturligt, at denne Paavirkning ikke strakte sig til „her, der, hvor".

2) Udtrykket „(skrev) der Runen" er ingensteds i Runeskrift paavist. Derimod findes „disse Runer" i Hundreder og atter Hundreder af Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. Ogsaa i nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer bruges Flertal: **runaʀ þaiaʀ** Istaby; **runoʀ** uden Pronomen Varnum og Tjurkö. Fra Udtrykkets Side kan Forstaaelsen af **runo** paa Einang-Stenen som Entalsform derfor ikke tilstrækkelig støttes ved poetiske Udtryk, som oldnorsk *rístum rún á horni* Egils s. Kap. 44, ags. *hwæt séo rûn bude* Daniel 741. Vistnok synes paa Björketorp-Stenen **ginaʀunaʀ** at være Gen. sg., men Udtrykket er heller ikke her jævnt prosaisk eller analogt med Einang-Stenens Indskrift.

Endnu mindre kan Forstaaelsen af **þaʀ** som Adverbium fra Udtrykkets Side tilstrækkelig støttes ved Udtryk som „reiste her Sten".

Da **runo** paa Einang-Stenen altsaa nødvendig maa være Accusativ i Flertal, skal jeg ikke opholde mig ved Spørgsmaalet om, hvorledes en Form **runo** for Accus. i Ental maatte opfattes.

Formen **þaʀ** i Acc. pl. f. svarer nøiagtig til hist. oldnorsk *þær* og til *þaʀ* i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, f. Ex. paa Rök-Stenen. I oldnorsk *þær* er *ā* omlydt til *æ* ved Indflydelse af den følgende Consonant. **þaʀ** paa Einang-Stenen maa altsaa antages snarest at have havt langt *a*. Derimod er det meget vanskeligt at bestemme, hvorledes oldnorsk *þær*, urnord. **þaʀ** forholder sig til det ensbetydende got. *þōs*.

[1]) Jfr. ovenfor S. 29.

(Trykt 21 November 1892.)

Noreen (Altisl. Gr. [1] § 138 Anm. 1) mener, at on. *þær, tvær* i Modsætning til got. *þōs, twōs* er Omdannelse efter Adjectivformer (*blindar*), ligesaa at Acc. sg. f. *þá* i Modsætning til got. *þō* er Omdannelse efter Former som *blinda*. Og i Pauls Grundriss I, 501 siger Noreen, at *þāʀ* Acc. pl. f. er en secundær Udvidelse af et ubetonet **þăʀ*, der er opstaaet af **þōʀ*. Falk i Arkiv for nord. Filol. VI, 113 vil i *þāʀ* finde et Exempel paa den Lydlov, at germansk *ō* i Stavelse med stærk Bitone blev til nord. *ā*. Men ved begge disse Opfatninger gjør *ō* i **runo** Vanskelighed, hvordan man saa end forøvrigt opfatter denne Form. Jfr. ogsaa *ō* i **faihido**. Naar **runo** i ubetonet Stavelse har bibeholdt *ō*, saa skulde det stærkere betonede **a** i **þaʀ** synes ikke at kunne være opstaaet af *ō*. Man vil kanske i Overensstemmelse med den af Brate fremsatte Opfatning af **runo** indvende, at dette **o** er nasaleret og opstaaet af *ōn* og at det derfor holdt sig i ubetonet Stavelse, medens *ō* er gaaet over til *ā* i **þaʀ**. Men da Einang-Stenen staar paa en Gravplads, hvorfra Fund ensartede med Nydam-Moses Fund er komne frem, maa dens Indskrift nødvendig være ældre end f. Ex. Varnum-Indskriften, der endnu har **runoʀ**. Da *ā* i **þaʀ** saaledes ikke er oplyst at være opstaaet af fællesgerm. *ō*, har jeg forsøgt en anden Forklaring.

Jeg har formodet, at onorsk Acc. sg. f. *þá* henviser til en Grundform **tēm* og *þær*, Einang-Stenens **þaʀ** til **tēs*.

I Hankjøn og Intetkjøn er flere Casusformer dannede af Stammeformen *tē-*, f. Ex. onorsk *þess*, oht. *demu*. Det synes muligt, at en Hunkjønsstamme *tē-* har svaret til Hankjøns- og Intetkjønsstammen *tē-*, da der i de idgerm. Sprog findes Stammer paa *-iē* (f. Ex. lat. *materiēs*), hvilke er indskrænkede til Hunkjøn. Efter *þær* synes *tvær* at være dannet, ligesom *tvau* i Form stemmer overens med *þau*. Dog har denne Opfatning af **þaʀ** liden Støtte i de beslægtede Sprog. En afvigende Formodning er meddelt mig af en Collega. Efter denne har en til got. Acc. pl. f. *þōs* svarende nordisk Form tidligere været brugt som Artikel og i denne Stilling været mere tonløs end anden Stavelse i Former som **runoʀ**. I denne Stilling er da **þōʀ* blevet til **þaʀ**, medens man samtidig sagde **runoʀ**. Senere maa man have overført Formen **þaʀ** til at bruges med stærk demonstrativ Betydning. Denne Opfatning kan mulig støttes ved det S. 32 belyste Forhold, at man har sagt *Raumarīki* samtidig med **Raumō* Gen. pl. Jfr. Acc. sg. f. ags. *þâ*: got. *þō*.

þaʀ oversætte vi med „disse". Ordet har her den stærkt paapegende Betydning, som det senere Sprog regelret udtrykker ved et sammensat Pronomen. Ogsaa andensteds, ja endnu i ældre Indskrifter med den kortere Rækkes Runer bruges det usammensatte Pronomen paa samme Maade. Saaledes **saʀ þat bārutʀ** Björketorp „den som bryder dette". *aft uamuþ stąnta runaʀ þaʀ* Rök „staa disse Runer"; *i þaim hauki* Fjællerad, Aalborg Amt, „i denne Haug".

Jeg gaar nu over til **runo**, der efter det foregaaende nødvendig maa opfattes som Accusativ i Flertal.

Brate ser i **runo** en rigtig Form af Accus. pl., som er opstaaet af en Grundform paa *-āns*. Han mener, at der af **runo** senere udviklede sig *runa*, hvilken Form ofte findes i yngre Runeindskrifter, især hos Runeristeren *Ubiʀ*. Noreen, som er i Tvivl, om **runo** er Acc. sg. eller Acc. pl., mener dog, at den i glsvenske Indskrifter ofte forekommende Form *runą, runa* gjør det nødvendigt at antage en

urnord. Endelse paa nasaleret *-ō* i Acc. pl. f. (Pauls Grundriss I, 492). Jeg kan ikke dele denne Opfatning. Jeg mener, at *runa*, *runą* i svenske Indskrifter med yngre Runer er (sandsynlig under Indflydelse af Endelsen *-a* i Acc. pl. masc.) opstaaet af *runaʀ*, da *ʀ* i Udlyd ogsaa i andre Ordformer er faldt bort i Indskrifter fra omtrent samme Tid som de, der har *runa*[1]).

Formen **runo** i Acc. pl. f. paa Einang-Stenen støttes altsaa ikke ved *runa* i senere svenske Indskrifter, da dette er opstaaet af *rúnaʀ*. I Urnord. heder Ordet i Accus. pl. **runoʀ** (Varnum og Tjurkö), hvoraf **runaʀ**, som først forekommer paa Istaby-Stenen, er opstaaet. Jeg kan ikke i **runo** se en fra **runoʀ** etymologisk forskjellig og af *-ōns* opstaaet Accusativform, fordi en saadan Casusform overhoved ingensomhelst Støtte har i de germanske Sprog og fordi det forekommer mig lidet rimeligt, at man skulde have brugt en Form paa *-ō* samtidig med den etymologisk derfra forskjellige, men ensbetydende Form paa *-ōʀ* i det samme Sprog og ved Siden af **þaʀ** i samme Indskrift.

Heller ikke forekommer det mig sandsynligt, at **runo** er opstaaet foran det tonløse **f** i Sætningsammenhængen ved „Sandhi" af **runoʀ**. Thi de urnordiske Indskrifter udtrykke ellers ikke lignende Virkninger af Sandhi.

Jeg tror, det er nødvendigt at antage **runo** paa Einang-Stenen for Feil, saa at der rigtig skulde have været skrevet **runoʀ**. Om Runeristeren i dette Ords Ende er kommen til feilagtig at skrive **-o**, fordi det følgende Ord **faihido** ender paa **o**, skal jeg lade være usagt.

faihido er Præter. Indic. 1ste Ps. Ental = historisk nord. *fáða*, d. e. skrev. Dette Verbum er afledet af et Adjectiv, som har betegnet „broget, spillende i mange Farver, blank", og som heder onorsk *fár*, ags. *fâh*, oht. *fêh*. Nærbeslægtet er got. *filufaihs* (*πολυποίκιλος*) = oind. *purupēça-s* „mangeformet", gr. *ποικίλος* o. s. v. Stammeverbet foreligger i oind. *piçáti*, Pf. *pipéça* „skjærer ud, gjør broget". Det tilsvarende Verbum i Kirkeslav. *pisati* betyder „indridse, skrive".

faihido forudsætter en Infinitiv **faihjan (*faihijan)*. Verbet gjenfindes i oht. *(gi-)fêhen* „variare, discriminare, spargere, tinguere pictura", Præt. *gifêhta*, og i ags. *fǽhan*; se *pingit: faehit* i Epinal-Gloss. 785, *pingebant* (saa Sievers for *pang-*): *faedun* Ep. 797 hos Sweet The Oldest Engl. Texts S. 86 f.

faihido hører til samme Klasse af svage Verber som **dalidun** Tune, d. e. *dailidun*, og **hlaaiwido** Strand; det har ligesom disse ikke synkoperet *i* i anden Stavelse. I **tawido** paa Guldhornet er *i* bibeholdt efter kort første Stavelse. Endelsen **-o** i **faihido** er den samme som i **tawido** paa Guldhornet, **worahto** Tune, **hlaaiwido** Strand; se om den foran S. 19—21.

---

[1]) Saaledes *hena* (= oldn. *hennar*) Lilj. 397 ved Siden af *runa* og *runar*. For *æptiʀ* skrives meget ofte i svenske Runeindskrifter en Form uden *ʀ*, der vel ikke er etymologisk forskjellig fra hin, men fremkaldt ved *fyri* for *fyriʀ*. Saaledes bl. a. Lilj. 149, 329, 395, 475, 522, 625, 717, 718, 728, 738, 787, 968; Dyb. I, 104; I, 150; I, 172; II, 47. *suni* Lilj. 567 (Steph. II, 623 f.) = oldn. *syniʀ* (Ordet kan nu ikke læses paa Stenen). I Runverser 76 er *tuna* maaske = *Dynaʀ*. Lilj. 968 har ikke alene *runa þasi* men ogsaa *iuti* „efter" og ᚺ*ski* = oldn. *Ásgæiʀʀ*. Hos Nestor skrives for Aar 944 *Steggi* d. e. *Stengi* = oldn. *Stæingæiʀʀ* (Arkiv f. nord. Filol. II, 168 f.). Efter Consonantmangler i svenske Indskrifter ikke sjælden Nominativsmærket *ʀ*, f. Ex. *tuþ* for *tuþʀ*, *hemik* for *hemikʀ* og flere.

Med Hensyn til Bibeholdelsen af det *ai*, der i historisk Nordisk er gaaet over til *ā*, staar faihido paa samme Trin som Gotisk og flere i Finsk optagne germanske Laanord, f. Ex. *laina* = on. *lán* (se Thomsen). Ligesaa finde vi urnord. ai foran h i aih Fonnaas og Aihek Bracteat Nr. 55 Steph.; se foran S. 57 f.

Det Verbum, hvoraf faihido er Præteritum, heder i historisk Nordisk *fá*, Præter. *fáða*, Pcp. *fáðr* og betyder „male, tegne, skrive“, men ogsaa „bemale, overdrage med noget (især med noget glimrende)“. Urnord. **faihjan* faihido skulde i Oldn. lydret blive til **fæja*, **fæða*; jfr. *flýja*, *flýða*. Efter Analogi af *strøyja* — *stráða* (Burg Runeninschr. S. 136), *þrøyja* — *þráða*, *æja* — *áða* fik vel **fæja* i Præt. *fáða*.

Paa lignende Maade bliver onorsk *flýði* i det senere isl. Sprog forandret til *flúði* og *frýði* i en telemarkisk Vise til *frudde*. Efter Præteritumformen *fáði* dannede man vel siden i Præs. Inf. *fá*, ligesom *strá*, *þrá*[1]).

Overgangen til **fæja* er historisk saaledes at opfatte, at *ai* foran *h*, sandsynlig gjennem a^e med halvlangt *a* (jfr. Overgangen af *i* foran *h* til *e*), blev til *ā*. Dengang da *ai* foran *h* først blev til a^e (der siden gik over til ā), udtaltes *h* sandsynlig endnu som tonløs Spirant (χ), ikke som blot Aandelyd. Altsaa er h endnu i Einang-Stenens Sprogform tonløs Spirant (χ) i Indlyd mellem to Vokaler. Men i 6te Aarh. er h i denne Lydstilling Betegnelse for Aandelyden. Dette maa sluttes af frohila paa en Bracteat fra Darum i Jylland. Ligesaa maa h være Aandelyd i niuha, niuhA, snuhekA paa Stentofta-Stenen, vel ogsaa i muha paa Kragehul-Spydskaftet. Vi tør antage, at paa den Tid, da den tonløse Spirant χ (betegnet ved h) i Indlyd mellem to Vokaler gik over til Aandelyden, og endnu en god Stund senere den tonløse Spirant χ blev udtalt uforandret i Udlyd (i Former som aih Fonnaas). I den enstavelses Form aih synes *ai* foran det i Udlyd staaende h (d. e. χ) at have holdt sig længere end i faihido, mulig fordi det i aih var stærkere betonet.

Jeg skal følge Verbets Forekomst i andre nordiske Indskrifter.

Istedenfor ai, som er bevaret i faihido paa Einang-Stenen, optræder a i Bracteat-Indskrifter, altsaa vel i 6te Aarhundred. fah eller fahi paa Aasum-Bracteaten, Skaane (Steph. Nr. 96), graphisk forkortet for fahido.

De forvanskede Indskrifter paa de indbyrdes nær beslægtede Bracteater 49 Steph. (Skaane, nu i Stockholms Mus.) og 49 b Steph. (Halland) forudsætte, at der i den nu tabte Originalindskrift, hvoraf de er meningsløse Gjengivelser, har staaet fahido; dette er paa Nr. 50 blevet til fihido (ikke fihado, som paa Tegningen hos Stephens) med utydeligt f, paa Nr. 50 b til f hido (h tydeligere end paa Tegningen hos Stephens).

Følgende ufuldstændige Indskrift findes i Tegning i mine Samlinger:

---

1) Brate i Bezzenbergers Beitr. XIII. 27 f. og Noreen Altisl. u. anorw. gramm. [2] § 62 anm. 2 mene derimod, at on. *fáða* er lydret opstaaet af **fāiða*, urnord. *fāhiðō*, ældre *faihiðō*, fordi en Vokal (saaledes som allerede Paul har antaget) ikke skal blive omlydt ved et umiddelbart følgende *i*. Men at *i* virkelig omlyder den umiddelbart forudgaaende Vokal, godtgjøres efter mit Skjøn bl. a. ved følgende Former: On. *hæll* af urnord. **hāilaʀ* **hāhilaʀ* (ikke **hāhjilaʀ*) urgerm. **hanhilaz*, jfr. on. *hásinar*, isl. *háband*, ags. *hôh*; *blæingr* af **bláingr*; *høð* én Gang i Gl. norsk Homiliebog, nynorsk Dial. *hø* „Høide“ af urnord. **hōiþu* **hōhiþu* **hauhiþu*. *næstr* behøver ikke at være paavirket af *næri*, heller ikke *flýði* af *flýr*.

ᛦᚠᚼᚺᛁ[1]). -**R** er Levning af et Mandsnavn i Nominativ. **fAhi-** er Begyndelsen af et Præteritum, som betyder „skrev“. Her foreligger et Brudstykke af en sen Indskrift med den længere Rækkes Runer, snarest fra Slutningen af 7de Aarhundred. Desværre er min Optegnelse om, hvor denne Sten findes, tabt, og jeg kan ikke længer efter Hukommelsen sikkert angive det. Snarest tror jeg at mindes, at Stenen findes i et svensk Museum. Jeg omtaler Stenen saa udførligt i det Haab, at en nordisk Oldgransker vil kunne paavise den.

I senere Form bruges det her omhandlede Præteritum med Betydning „skrev“ i flere Indskrifter med den kortere Rækkes Runer fra den hedenske Tid.

I en Runeindskrift paa en Sten fra Skee i det nordlige Baahuslen, nu i Statens histor. Museum i Stockholm[2]), findes Ordet, som Stephens har antaget, men i en usikker Form. I en Linje staar ᚠᚨᛁ* (4de Rune er en ret Stav, der til høire kan have havt en Kvist) og i den følgende ᛁᚦ. Jeg er tilbøielig til at tro, at Stenen har havt:

ᚠᚨᛁᚦ
ᛁᚦ

og at dette skal forstaaes som *faiþi* (udtalt *fāiði*), saa at *þ* er skrevet to Gange og *þi* i den anden Linje omsat til *iþ*. Foran dette Præteritum læser jeg *kinu*, omsat for *unir*, der er Subject for *faiþi*[3]). ᚨ betegner her mulig dybt *a* (i Modsætning til hoit *a*). Skee-Indskriften er en Overgangs-Indskrift, som jeg er tilbøielig til at sætte til c. 750—800.

I en Gravhaug paa Gaarden Valby i Jarlsberg og Larviks Fogderi er fundet en Sten med følgende Indskrift[4]), vistnok fra 9de Aarhundred:

*auarþRfaþi**lR*

Mellem *faþi* og *lR* sees det nederste af to Stave. Disse synes at kunne have dannet den ene Rune ᚢ *u*, neppe de to Runer ᛏᛁ *ti*. Det sidste Ord synes at maatte være et Tilnavn *ulR*, neppe *tilR* „den gode“,[5]) til *auarþR*.

Paa Helnæs-Stenen fra Fyn, fra c. 800, staar *faþi* (Wimmer Runenschr S. 343), og i den af samme Mand ridsede Flemlose-Indskrift har der sandsynlig staaet *faaþi* (Wimmer S. 347, 351 f.), hvor *aa* sandsynlig betegner langt *a*. Örja-Indskriften i Skaane[6]), fra c. 800, har til Slutning sandsynlig havt ᚠᚼᚦᛁ *faþi* eller

---

1) Dertil har jeg bemærket følgende: Om en Prik efter ᛦ er ment som Skilletegn, er tvivlsomt. Derefter sikkert ᚠ med meget grundere og finere Træk end de foregaaende Runer [saa har jeg skrevet; men den Tegning, som nu foreligger, har foran kun ᛦᛁ]. ᚠ krydser høire Kvist af ᛦ og synes ikke at være forlænget under denne. Følgende Rune snarere ᚼ end ᛁ; nederste Del af Korset sees ikke, da der her er Afskalling. Derefter synes ᚺ sikkert. Saa kommer ᛁ; det øverste af denne Rune sees ikke, fordi der her er en Indsænkning i Stenen. Herefter synes der endnu at være Spor af mindst en Rune, men hvilken, kan ikke nu sees.

2) Boije Bohusläns runinskrifter Nr. 4 (i Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia III); Stephens i Bidrag I S. 166 ff.

3) Jfr. mine Bemærkninger om graphisk Omsætning i Runverser S. 256—259, 366 f., 411 f.

4) S. Bugge „To nyfundne norske Rune-Indskrifter“ i Vidensk.-Selsk. Forhandl. 1872 S. 328; Stephens Run. Mon. III, 369 f.

5) Derimod kan der ikke, som Stephens mener, have staaet: ᚼᛏᚢᛚᛦ.

6) Jfr. Wimmer Runenschr. S. 352 f.; Stephens Run. Mon. III, 355.

ᚠᚼᚦᚼ *faþa.* Men af *f* sees nu kun det nederste af Staven, ikke de to Kviste, saa at kun Meningen kan vise, at der skal læses *f.* Rune 2 *a* er sikker. Rune 3 *þ* er oventil ufuldstændig, men neppe tvivlsom. Rune 4 er helt forsvunden.

I Sverige findes *faþi* i flere Indskrifter, der er skrevne med en eiendommelig Art af den kortere Rækkes Runer, som kan kaldes Stumpruner. Saaledes paa Rök-Stenen i Ostergotland (fra c. 900) a L. 2 i Vers *faþi,* hvor det forudgaaende *runaʀ þaʀ* kan tænkes til som Object. Fremdeles paa Gursten-Stenen i Smaaland (Runverser 104, fra c. 900) sandsynlig i Vers. Om Ordet har staaet paa Stenen fra Rotne-qvarn i Smaaland (Runverser 110), ligeledes i Vers, er mindre sikkert. I en prosaisk Indskrift af samme Typus fra kristelig Tid (c. 1150?) finde vi *faþi* „skrev" paa Forsa-Ringen i nordre Helsingland.

Fra Forsa-Indskriftens Typus breder Ordet sig ud til Indskrifter af andre Typer i nordre Helsingland: *faþi runaʀ þisaʀ* Lilj. R. U. 1065 og Lilj. 1067 = Stephens Some Runic Stones S. 25 f. (hvor Ordet for „disse" er utydeligt); *faþi stain þina* Lilj. 1071, d. e. beskrev denne Sten; paa Delsbo-Stenen (Stephens Some Runic Stones S. 7 f.): *[f]aþi [auk mar]kaþi stin þini?* Det synonyme *markaþi* findes ligeledes baade med *runaʀ* og med *stain* som Object. Udenfor nordre Helsingland findes *faþi* ikke med *runaʀ* som Object i Indskrifter fra kristelig Tid, men en Indskrift paa Väfversunda Kirkedor i Ostergotland lyder: *asmunter faþi tyr þasar* (Stephens Run. Mon. I, 920).

Verbets Brug om at skrive Runer forekommer ogsaa i Hávamál 142:

Rvnar mvnt þv finna
oc raðna stafi,
mioc stóra stafi,
mioc stinna stafi,
er fáþi fimbvlþvlr
oc gorðo ginnregin
oc reist Hroptr Rǫgna.
157: *sva ec rist*
oc i rúnom fác.

Der skjelnes her mellem *fá* „male" og *rísta* „indridse". Jeg formoder, at man pleiede ved Maling at angive Runernes Former paa Sten, inden man hug dem ind. Jfr. Müllenhoff Deutsche Altertumsk. V, 1, S. 290[1]).

Objectet **þaʀ runo** staar efter Subjectet **dagaʀ** og foran Verbet **faihido,** som slutter Sætningen. Den samme Ordstilling findes paa Guldhornet fra Gallehus: **ek hlewagastiʀ holtiŋaʀ horna tawido**; paa Varnum-Stenen: . . . **harabanaʀ [wi]t iah ek erilaʀ runoʀ waritu**; jfr. Indskriften paa Spydskaftet fra Kragehul.

I den oldindiske Prosa var den traditionelle Ordstilling den, at Sætningen sluttede med Verbet, som fulgte umiddelbart efter Objectet[2]). Denne Ordstilling,

---

[1]) Sievers formoder (Pauls Grundriss I, 240), at histor. nord. *fá* forudsætter **faihōn.* Dog ikke engang for *faaþi* Flemløse synes denne Forudsætning nødvendig.

[2]) Delbrück „Die altindische Wortfolge", navnlig S. 76 f.

som er sædvanlig ogsaa i Latin og i Litauisk, tør ansees for at være nedarvet fra det indogermanske Ursprog[1]).

I prosaiske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer er den nævnte Ordstilling ikke brugelig; men i versificerede Indskrifter kan den forekomme. Saaledes i Runverser 61:

stürlaugʀ auk h[u]lmbʀ
staina raistu, o. s. v.

Efter det foregaaende forstaar jeg Einang-Indskriften saaledes:

dagaʀ þaʀ runo (d. e. **runoʀ**) **faihido**
„Jeg Dag skrev disse Runer".

Den Udtryksmaade, at Runeristeren taler i første Person, har jeg omhandlet her foran S. 21 f. Urnordiske Indskifter har derved ellers Pronomenet „jeg" foran Navnet eller enklitisk foiet til Verbalformen. I den med kortere Rækkes Runer skrevne Gimsø-Indskrift fra Lofoten (c. 800) læser jeg „reiste" i forste Person uden Pronomen.

Mere paafaldende er det, at den Døde, til hvis Minde Einang-Stenen er reist, ikke er nævnt i Indskriften. Der kan derfor spørges, om denne er fuldstændig.

Efter **faihido** kan der aldrig have været skrevet mere. Da jeg første Gang undersøgte Indskriften, antog jeg, at der intet havde været skrevet foran **dagaʀ**.

Burg (Runeninschr. S. 136) antyder et Spørgsmaal om, hvorvidt der foran **dagaʀ** kan have staaet **ek**. Jeg bad, med Hensyn hertil og til Wimmers Bemærkninger i „Runenschrift" S. 306 f., Dr. Undset særlig at have sin Opmærksomhed rettet paa Muligheden af, at der kunde have været skrevet noget foran **dagaʀ**, enten **ek** eller den Dødes Navn. Undset bemærker herom: „Der er ikke mindste Spor til, at der har staaet noget **ek** foran **dagaʀ**; heller ikke af nogen Linje over Indskriften (med den Dodes Navn, som paa Strand-Stenen)". Men Prof. Rygh, der baade i 1891 og 1892 særlig har havt sin Opmærksomhed rettet paa dette Spørgsmaal, meddeler mig folgende Bemærkninger, som jeg i 1891 fandt overensstemmende med de virkelige Forhold: „Man kan ikke benegte Muligheden af, at der har staaet noget foran **dagaʀ**. Lige foran ᛞ er nemlig en Plade sprungen af Stenens Overflade, saa at der foran den nævnte Rune er en Afsats. Hvis denne Plade er sprungen af, efter at Indskriften har været ridset, kan derved dennes Begyndelse være forsvunden. Da Afsatsen, som sagt, er lige foran ᛞ, kunde isaafald (forudsat at noget har staaet foran **dagaʀ**) intet af den nærmest forangaaende Rune nu være synligt. Da Stenen maa forudsættes at have sin oprindelige Hoide og Afstanden mellem ᛞ og Stenens Top er ringe, kunde her ikke have staaet noget langt Ord foran. Selv om Indskriften havde begyndt lige ved Toppen, vilde der foran ᛞ høist have været Plads til 4 Runer".

---

[1]) Delbrück „Die Grundlagen der griech. Syntax", S. 148 ff.

Det er altsaa muligt (men ikke mere end muligt), at der foran **dagaʀ** har staaet ᛊᛗ **ek**. Derimod er der ingen Sandsynlighed for, at den Døde, til hvis Minde Stenen er reist, her har været nævnt; thi dertil er Rummet for knapt.

At noget skulde have været skrevet paa Stenens Bagside, forekommer Prof. Rygh og mig mindre sandsynligt, uagtet Muligheden heraf ikke kan benegtes, da den nuværende Overflade her, som foran oplyst, for en stor Del er fremkommen ved Afflækning i nyere Tid[1]).

Det forekommer vistnok meget sjælden, at en Gravstens Indskrift kun angiver Navnet paa den Person, som har skrevet Indskriften, og ikke paa den, til hvis Minde Stenen er sat. Men jeg minder dog her om den S. 84 anførte Valby-Indskrift, der kun synes at angive Skriverens Navn[2]). Thi den sidstnævnte Indskrift findes paa en Sten, som efter mit Skjøn vistnok ikke med Sikkerhed, men dog med Sandsynlighed tor ansees for at have været bestemt til Gravsten.

Fremdeles kan nævnes følgende. I London fandtes en dansk Runesten anbragt som Hovedsten over en Grav, hvori var et Skelet. Stenens Indskrift, som er med den kortere Rækkes nordiske Runer, er fuldstændig og lyder: *ko(?)na : let · legia : stin : þensi : auk : tuki :*[3]). Her er altsaa den Dødes Navn ikke nævnt.

Paa en Gravhaug ved Veums gamle Kirkegaard i Gaarden Veums Tun i Fyresdals Præstegjæld, øvre Telemarken, var reist en Sten med Indskrift i den kortere Rækkes Runer, som gik nedenfra opad. Denne har jeg læst saa: *knubr* × *reist ı stein · þena · sunr · þorlei(?)s : sunar : þ . . . . fs* (det Tegn, jeg har gjengivet ved *e*, skal mulig læses som *æ*).

Her synes *sunar* at være styret af *þorleis* og ikke af *stein þena*. Det er da her ikke bestemt sagt, til hvis Minde Stenen har været reist.

Einang-Stenen staar paa en Gravplads, i hvis Grave der er fundet flere Gjenstande af de samme Typer som Gjenstande fra Nydam-Mose i Slesvig. Se her foran S. 75. Nydam-Fundet er efter de fleste Archæologers Mening lidt yngre end Torsbjærg-Fundet. Den yngste Mynt i det sidstnævnte er præget Aar 194 for Septimius Severus; den yngste Mynt i Nydam-Fundet er præget Aar 217 for Macrinus. Spænderne i Nydam-Fundet er af en Type, som er forskjellig fra og yngre end den, Torsbjærg-Spænderne tilhøre. Jfr. Montelius „Runornas ålder" i Svenska fornminnesföreningens tidskrift VI, 236 ff. Nydam-Fundet henføre de fleste Archæologer til 4de Aarhundred. Til samme Tid eller senest Aar 400 sætter derfor Montelius ogsaa Einang-Stenens Indskrift.

---

1) Af en i uklare Udtryk i 1872 fremsat Paastand af Stenens ikke runekyndige Eier om, at der havde været skrevet noget ogsaa paa Bagsiden, kan intet sluttes. Denne Paastand var mulig kun foranlediget ved, at der paa Bagsiden i ny Tid havde været indhugget E d. e. *Einang*. Heinzel, som fremhæver, at Einang-Indskriften er uden Parallel, hvis den er fuldstændig, tilføier (Anzeiger 12 S. 45): „oder sind die erhaltenen worte eine gute fälschung?" Herom kan der ikke være Tale, hvad enten man ved „fälschung" mener en i gammel Tid udført Forfalskning eller ikke.

2) Her kan dog *∗∗lʀ* neppe være den Dødes Navn i Nominativ.

3) Rafn i Ann. f. nord. Oldk. 1852 S. 271—301, tab. XII.

Men Vaabenformerne kunde vel i det indre Norge holde sig noget længere i Brug end i det sydlige Danmark. Desuden kan Gravpladsen ved Einang have været benyttet i temmelig lang Tid.

Einang-Stenen har en Sprogform **faihido**, som er ældre end den af flere Bracteat-Indskrifter forudsatte Sprogform **fahido**. De med Indskrifter af den længere Rækkes Runer forsynede Guldbracteater henføre de fleste til omtr. 450—600.

Jeg er derfor mest tilbøielig til at sætte Einang-Indskriftens Tid til c. 400—450. Wimmer (Runenschr. S. 303) sætter den til c. 500—600, snarest til 500—550.

(Trykt 28 November 1892.)

Buskeruds Amt.

---

6. By.

Literatur. Utrykt. Meddelelser af G. Falch, Niels Bernhoft, Paul Haslef; se Texten i det følgende. — Brev fra Niels Ourdal til A. Mørch 1815, i Bergens Museums Arkiv.

Trykt. Finn Magnusen i Det kgl. Danske Vid. Selskabs Afh., 6te Del (1841), S. 433 og S. 491—495. — Kraft Beskriv. [2] II, 222. — „Aarsberetn." for 1856 S. 5. — „Aarsber." f. 1857 S. 29, med Tegning efter Originalen Pl. I Fig. 1. — Nicolaysen Fornlevn. S. 158 og S. 763. — „Aarsber." for 1864 S. 36. — Stephens Runic Monuments I S. 271 f., med tre ældre Tegninger; II S. 841—846, med nye Tegninger efter Photographi, Papiraftryk og Gibsafstøbning af Sten og Indskrift; S. XXIX; III S. 27, 90, 100, 392, 426. — S. Bugge i Tskr. f. Phil. og Pæd. VII, 342. — S. Bugge i „Aarbøger" 1871 S. 224. — Bendixen i „Aarbøger" 1872 S. 189 f. — S. Bugge i Ant. Tskr. f. Sverige (Tolkning af run. på Rökstenen) V, 93. — Leffler i Tidskr. f. Fil. N. R. II, 316. — Burg Runeninschriften S. 133 f., 157, 175. — Brate (og Noreen) i Bezzenbergers Beiträge XI, S. 201. — Falk i „Arkiv" III, 306. — A. Kock „Undersökningar i svensk språkhistoria" S. 109. — Noreen i Pauls Grundriss I S. 419. — S. Bugge i „Arkiv" VIII, 12. — Noreen i Altisl. u. altnorw. gramm., 2te aufl., § 291 anm. 1, anm. 4; § 305 anm.; anhang 5; s. 369, nachtrag zu § 228, 1, zu § 291 anm. 4 (med Benyttelse af mundtlige Meddelelser af S. Bugge).

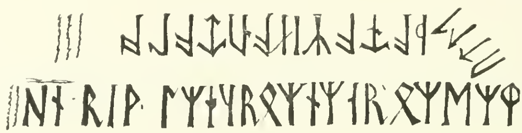
Grundlag for Behandlingen. Gjentagne Undersøgelser med Prof. O. Ryghs Bistand af Originalen samt af Papiraftryk, Gibsafstøbning og Photographier, under Sammenligning med ældre Tegninger.

Tegninger. Af Indskriften er taget en Gibsafstøbning; denne er bleven photographeret af Photograph Væring i Christiania, og Photographien er derpaa gjengivet i den her S. 93 trykte Autotypi hos Angerer & Göschl i Wien. Denne viser til venstre ikke Stenens, men Gibsafstøbningens Kant.

Af Oldskriftselskabet i Kjøb. er laant Tegningen af Stenens Indskriftside og ene Bredside, som har været udgiven af Stephens Run. Mon. II, 842, samt Kopier af Falchs og Haslefs Tegninger, som har været udgivne af Stephens Run. Mon. I, 271.

De ældste Underretninger om By-Stenen findes i Optegnelser fra 18de Aarhundred, hvilke er indtagne i Finn Magnusens Afhandling i Det kgl. Danske Vid. Selskabs hist. og philos. Afhandlinger sjette Deel (1841), S. 491—495.

I en haandskreven „Beskrivelse angaaende Eger, Modum og Sigdals Sorenskriveries District . . . . af Sorenskriver G. Falch", udfærdiget efter Regjeringens Paalæg 7de December 1744, bevaret i Kallske Samling paa det Kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn Nr. 201 fol., heder det: „Udj Sigdals Hoved Sogen paa Een Gaard kaldet Bye findes Een Stor Steen lignende Een Gravsteen, hvilken siges tilforn at have ligged paa en Jord-Houg, Der meenes at have væred et Begravelses Stæd efter forrige Tiders ældgamle Maneer. Paa den Eene Siide av samme Steen er Indhuggen Disse Efterstaaende Linier i saadan Figur." Her følger en Tegning af Runerne, som i halv Størrelse meddeles hos F. Magnusen og derefter hos Stephens og her[1]).

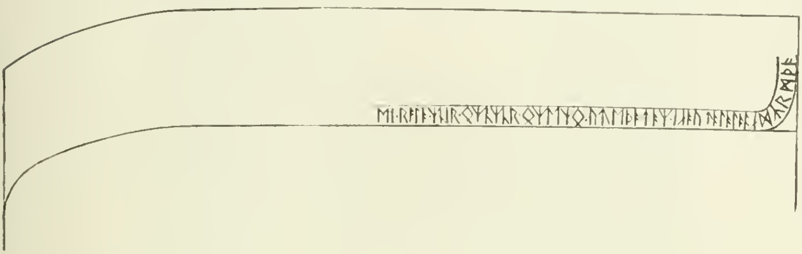
I „Sognepræsten Niels Bernhofts Beskrivelse over Sigdals Præstegjeld, sluttet paa Holmen Præstegaard den 8de Juli 1745" (bevaret i Kallske Samling Nr. 205 fol.) heder det efter F. Magnusen: „Hvad Antiqviteter betræffer findes her 2de Inscriptioner med runde" (skal være Rune-) „Bogstaver[2]), som ej af andre, saavidt mig er bekjendt, anføres, sc. en paa Bye i Hovedsognet paa en stor Gravsteen paa en Høi tilforne, men nu i Gaarden beliggende. Den bestaaer i 2de følgende Linier". Der følger en Kopi af Indskriften, som efter F. Magnusen i Hovedsagen stemmer overens med Falchs, men ikke er fuldt saa omhyggelig udført. F. Magnusen omtaler ogsaa en ham af Oberstlieutenant Sommer meddelt Kopi af Indskriften, udfærdiget af en unævnt Præst til Sigdal, ganske overensstemmende med Bernhofts, men senere end denne. Denne Kopi var ledsaget af en Efterretning, som begyndte saaledes: „Paa en stor Gravsteen, der forhen har lagt i en Høi, men nu er flyttet til Gaarden Bye".

I et af Stephens fremdraget Brev fra Paul Haslef „Provst og Sognepræst for Sigdahls Menigheder" (hvem vi ogsaa skylde værdifulde Oplysninger om og gode Tegninger af enkelte andre norske Runemindesmærker) til den kgl. Commission for Oldsagers Opbevaring, dateret Holmen Præstegaard 22de Dec. 1810 (bevaret i det Oldnordiske Museums Arkiv i Kjøbenhavn) omtales By-Stenen saaledes: „En Begravelsessteen . . . . . som nu i flere Aar har tient til Trin for Indgangen til Stuebygningen paa Gaarden Bye . . . Efter Beboernes Udsagn skal

[1]) Denne Tegning indeholder kun de 37 første Runer (efter min Læsning og Tælling af Runerne) undtagen Rune 33. Efter de Runer, som jeg læser *hrokero*, er der i Falchs Tegning en Omdreining af Rækken, som intet tilsvarende har paa Originalen.

[2]) Den anden Runeindskrift er den hos Stephens I, 278 meddelte Klokke-Indskrift.

den være taget fra en af de 2de Begravelseshøje, som findes nedenfor Huusene, men fra hvilken Høj, og paa hvilken Tid, vides ikke. For at læse Indskriften maae man ligge ovenpaa Steenen, da Runernes Øverste er vendt nedad . . . Kanten der har det nederste af Runerne er ved Slid temmelig afrundet, hvorved Bogstaverne, som ere af $1^1/_2$ Tommes Høide, har tabt deels $^1/_3$ deels $^1/_2$ Part af Størrelsen og foraarsager derved Utydelighed . . . ."

Haslefs Tegning er udgiven hos Stephens I, 271 og gjengives derefter her.

F. Magnusen omtaler fremdeles en Kopi af Indskriften, som er forsynet med følgende Paategning: „Ovenstaaende er en Afskrift af tvende Linier i Runer, udgravede i en flad Steen af Granit, af circa 2 Alens Længde og $1^1/_2$ Alens Bredde, funden i en Gravhøy paa Gaarden Bye i Sigdals Præstegjelds Hovedsogn, hvilken Høy ligger ved Siden af en anden Høy af lige Høyde og Omfang, begge Høye omtrent af 12 Alens Gjennemsnit og $3^1/_2$ Alens Høyde. Indskriften var indhuggen paa Kanten af Stenen efter vedlagte Optegnelse fra den Tid værende Sognepræst i Sigdal Hr. Hoffgaard og fra samme i Aaret 1815 tilsendt mig.

Hurum Præstegaard den 12te April 1825. A. Morch".

En anden Kopi ved A. Morch af Sognepræstens Tegning har efter F. Magnusen en Paategning, hvori det siges, at Runestenen fandtes „paa den ene Høy".

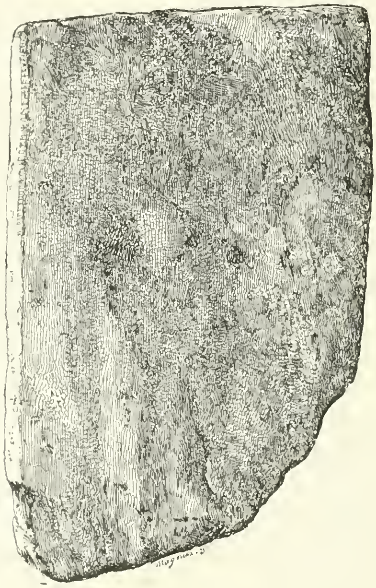
I Bergens Museums Arkiv (Afskrift i Runearkivet i Christiania) findes et Brev til A. Morch fra Niels Ourdahl, dateret Tandberg 25de April 1815, hvori By-Stenen omtales som en Sten „nu liggende til Dørhelle for Mandens Stuedør, paa hvis ene fremvendende Kant findes en Række af Bogstaver". Der tilføies: „Stenen . . . er udtagen af en Høy, der blev udjevnet til Ager".

I 1856 fandt Antikvar Nicolaysen Stenen „anbragt i omvendt stilling som fodsten foran stuebygningen" paa By. Nicolaysen siger om den Gravhaug, hvorfra Stenen var flyttet til Gaarden: „Denne haug sees endnu tæt østenfor gaarden, men viser sig at være udgraven for lang tid siden". Den af Nicolaysen i Aarsberetn. for 1857 udgivne Tegning er gjentagen hos Stephens I, 272.

Gaarden By ligger i Sigdals Præstegjeld, Buskeruds Fogderi, Buskeruds Amt, og har i Matrikelen Gaards-Nr. 19.

Stenen kom i April 1866 til Christiania og er indlemmet i Universitetets Oldsagsamling som Nr. 3810.

Den er paa Indskriftsiden 1 Meter 68 Cm. lang. Dens Tykkelse er 23 til 24 Cm. Den største Bredde, i den Ende, hvor Indskriften slutter, er 1 M.; Bredden aftager mod den anden Ende, som er stærkt afskraanet paa den fra Indskriftkanten vendte Side. Stenen har regelmæssig Form undtagen paa den Side, som er Indskriftsiden modsat. Den Smalside, paa hvilken Runerne er indridsede, er glathuggen. Ligeledes er den Bredside glat tilhuggen, som fremstilles paa den her meddelte Tegning[1]) og som maa tænkes at vende ned, naar Stenen ligger saa, at Runerne læses i horizontal Række. Den modsatte Bredside danner en jævn Flade, men er ikke glathuggen. Paa sidstnævnte Bredside skaller Overfladen stærkt af. Prof. Brøgger

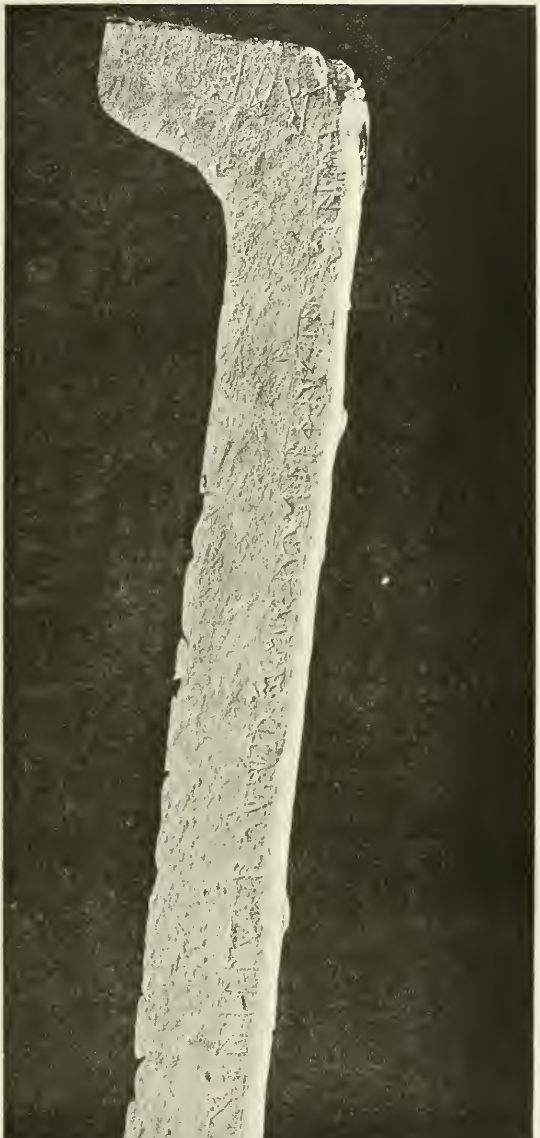

og Dr. Reusch udtale, at denne Afskalling kan komme af Brænding; men de tør ikke udelukke Muligheden af, at den kan være fremkommen ved Forvitring, bevirket f. Ex. derved, at Fladen i Aarhundreder har ligget umiddelbart mod fugtig Jord. Stenen er efter Dr. Reusch af finkornet Granulit, som ikke er kjendt fra Sigdal, men som kan være derfra.

Runerne er indridsede temmelig grundt langs Kanten af den ene Smalside saa, at de skal læses fra venstre mod høire. Runerne gaa her lige ned til Kanten. Efter at Indskriften er naaet henimod Stenens Ende til høire, fortsættes den med 4 Runer tæt ved Smalsidens Tværkant. Den Del af Indskriften, som er

---

[1]) Den her fra Stephens's Værk gjentagne Tegning giver ikke en tilstrækkelig tydelig Fremstilling af den glatte Overflade.

skreven langs efter, har fra Indskriftens Begyndelse til det Sted, hvor den svinger om, en Længde af 61 Cm.; Resten af Indskriften, der omfatter de 4 sidste Runer, er 7 Cm. lang. Indskriftens første Runer er nu 2 Cm. høie; Rune 4—2 fra Enden, som er fuldstændig bevarede, er $2^1/_2$—3 Cm. høie.

Indskriften har hverken Skilletegn eller Ordafdeling. De Runer, som er skrevne langs efter, er ikke omgivne af Rammestreger, som er indridsede af Menneskehaand. Men over en Del af den Indskrift, som gaar langs efter, strækker sig en Lagringsstribe, saa at den tildels kommer til at ligne en Rammestreg. Derimod er de 4 sidste Runer, som er skrevne paa tværs, oventil og nedentil omgivne af en indridset Rammestreg. Rammestregen nedentil fortsættes lidt til høire for sidste Rune lige indtil Stenens Kant. Den oventil stanser ved sidste Rune, men er efter et langt tomt Mellemrum fortsat omtrent i lige Linje et Stykke længer til høire. Bernhoft har bemærket: „Mange flere Linier findes, imellem hvilke intet er indhugget" og Nicolaysen har ytret (Aarsber. for 1857 S. 29): „naar man lægger merke til de linjer, som ere trukne langs efter stenen, maa det vistnok antages, at indskriften ikke er bleven fullført". Men det er utvivlsomt, saaledes som Dr. Reusch og Prof. Rygh har udtalt, at disse formentlige Linjer er naturlige Lagringsstriber. Derved, at Stenen i lang Tid har ligget som Fodsten foran Stuebygningen paa By, har den Del af Indskriften, som er skreven langs efter Stenen, lidt meget. Stykker af Stenen er her langs Kanten blevne stødte bort, og derved er den nederste Del af de fleste Runer paa denne Side forsvunden. Dengang da Falchs og Haslefs Tegninger blev tagne, maa, som man af disse Tegninger kan se, mange Runer have været fuldstændigere bevarede end nu. Falchs Tegning er daarlig, men Haslefs er, om end ikke feilfri, saa dog for sin Tid udført med Dygtighed[1]). Disse ældre Tegninger og navnlig Haslefs give derfor vigtige Bidrag til Læsning af flere Runer, som nu er utydelige. Dengang, da Nicolaysen aftegnede Indskriften, var dens Udseende, saavidt man kan se, næsten det samme som nu.

Rune 1 er sikkert ᛖ **e**. Den Tværstreg, som skraaner nedad mod venstre fra anden Stavs Top, har ikke været fortsat nedenfor det Punkt, hvor den møder den anden Tværstreg.

R. 2 er sikkert ᛁ **i**. Et Stykke er sprunget af paa Runens Midte og lidt til høire derfor.

R. 3 er sikkert ᚱ **r**. Sidestavens øvre Del er kantet.

R. 4 er sikkert ᛁ **i**[2]).

R. 5 er sikkert ᛚ **l**.

R. 6 er sikkert ᚨ **a**. Øverste Kvist, som har gaaet ud fra Stavens Top, er ved en tilfældig horizontal Streg bleven utydelig.

R. 7 er sikkert ᛉ **R**. Kvistene er meget lange. Nedenfor Kvistene sees nu meget lidet af Staven, da noget af Stenen her er stødt af. Paa Falchs og Haslefs Tegninger er derimod Staven fuldstændig.

[1]) I det følgende retter jeg i Anmærkninger efter Haslefs originale Tegning enkelte Unøiagtigheder ved den fra Stephens's Værk laante Kopi af Haslefs Tegning.

[2]) Haslefs Tegning har ikke en Stav med to korte Kviste oventil, men med én kort Tværstreg, som skjærer Staven. Denne Streg gjengiver en tilfældig Afskalling.

R. 8 bestaar af to nogenlunde rette Stave, som er adskilte fra hinanden ved et Mellemrum c. $1^1/_2$ Cm. bredt. Fra venstre Stav lidt nedenfor dennes Midte gaar en Tværstreg skraat nedad henimod høire Stav. Om Tværstregen har naaet helt ind til denne, kan nu ikke sees paa Grund af den Afflækning, som har borttaget den nederste Del af Runen. En Tværstreg, som fra høire Stav skraaner nedad til venstre Stav, er sikkert tilfældig. Jeg holder Runen afgjort for ᚺ h, hvis Tværstreg har været lidt længere nede end sædvanlig. Stephens læser ᚺ h. Ogsaa Falchs og Haslefs Tegninger har en Tværstreg, som skraaner nedad mod høire[1].

R. 9 er sikkert ᚱ r. Sidestaven gaar ud fra den rette Stavs Top[2].

R. 10 maa efter sin Form sikkert have været ᛟ o. Men af de to Ben, som sees paa Falchs og Haslefs Tegninger, er nu intet igjen, og det nederste af Firkanten er nu ligeledes forsvundet. Runens Form har været uregelret: Vinkelen til høire træder bestemtere frem end den til venstre.

R. 11 er sikkert ᛉ R. Kvistene er meget store. Staven nedenfor Kvistene er nu forsvunden, men sees paa Falchs og Haslefs Tegninger.

R. 12 er sikkert ᚨ a. Kvistene er nu lidt utydelige, navnlig den nederste. Staven er temmelig fuldstændig bevaret. Den øverste Kvist gaar ud fra den rette Stavs Top[3].

R. 13, som staar meget nær R. 12, er sikkert ᛉ R. Kvistene er paa R. 13 lidt kortere end paa R. 7 og R. 11. Paa R. 13 sees noget af Staven nedenfor Kvistene.

Efter R. 13 sees først tydelig en ret Stav. Fra denne gaar der lidt nedenfor Stavens Midte ud en nu utydelig Sidestav, som skraaner nedad mod høire: denne Skraastreg er tydelig paa Haslefs Tegning. Herefter følger ᚱ r, hvis Sidestav gaar ud fra den rette Stav en Smule nedenfor dennes Top. Om den mod høire skraanende Sidestav, som gaar ud fra den rette Stav til venstre for r, har berørt Hovedstaven af r, kan nu paa Grund af Afflækningen nedentil ikke sees. Paa Haslefs Tegning gaar den ikke helt ind til Staven af r. Jeg tror, at der her som R. 14—15 med Stephens maa læses en Binderune af ᚺ h og ᚱ r.

R. 16 er sikkert ᛟ o. Runen er nogenlunde fuldstændig paa Falchs og Haslefs Tegninger. De to Ben og det nederste af Firkanten er nu forsvundet.

R. 17 er sikkert ᛉ R. Af Staven kan nu næsten intet sees nedenfor det Punkt, hvor Kvistene begynde. Men Runen er fuldstændig paa Falchs og Haslefs Tegninger.

R. 17 er sikkert ᛖ e. Tværstregene er blevne lidt utydelige ved en tilfældig Afskalling over dem. Her har e havt sin sædvanlige Form, forskjellig fra R. 1. Runen er fuldstændig tydelig paa Falchs og Haslefs Tegninger.

R. 19 er sikkert ᛉ R. Høire Kvist krummer sig lidt indad oventil. Runen er fuldstændig paa Falchs og Haslefs Tegninger. Staven er under Kvistene nu forsvunden.

R. 20 er sikkert ᛟ o. Spidsen af Vinkelen er til høire meget høiere oppe end til venstre. Benene er forsvundne, men sees paa Haslefs Tegning. Venstre Del af Firkanten er fuldstændigst bevaret.

R. 21 maa have været enten ᚢ u (som Falchs og Haslefs Tegninger har og som Stephens har læst) eller ᚱ r. Det nederste af Runen er forsvundet. Formen af Sidestaven nederst nede, hvor den er bevaret, taler snarest for at læse r. Jeg tror af sproglige Grunde, at Runen har været ᚱ r, hvis Sidestav maa have været meget lidet indbøiet paa Midten. R. 21 er langt bredere end den Form, r har som R. 3, R. 9 og R. 15.

R. 22 er sikkert ᛏ t. Nedenfor høire Kvist er en tilfældig Afflækning (som har faaet for bestemt Form paa Haslefs Tegning). De to Sidestave begynde ved den rette Stavs Top. Ogsaa Falchs og Nicolaysens Tegninger har her ᛏ, og Stephens læser ligeledes t.

---

1) Den naar paa Haslefs originale Tegning ikke helt til høire Stav ved dennes Basis.

2) Efter R. 9 har Haslefs originale Tegning ikke nogen Prik.

3) R. 12 har paa Haslefs originale Tegning en lidt anden Form end paa Kopien.

R. 23 er sikkert ᛖ e. Runens høire Parti gaar adskillig høiere op end dens venstre. Den Tværstreg, som skraaner ned mod høire, er ikke fortsat helt til høire Stav, som paa e R. 1, men kun til Skjæringspunktet med den anden Tværstreg. R. 23 er meget bredere end e R. 18.

R. 24 er sikkert ᚦ þ. Toppunktet af den Vinkel, som Sidestavene danne, gaar ikke ud i en Spids, men er lidt afrundet. Det meste af Hovedstaven er nedenfor Sidestaven nu forsvundet, men den sees paa Falchs, Haslefs og Nicolaysens Tegninger.

R. 25 er sikkert ᚨ a. Øverste Kvist gaar ud fra den rette Stavs Top. Enden til venstre af de to Kviste sees paa venstre Side af Hovedstaven.

R. 26 er sikkert ᛏ t. Kvistene er meget længer nede paa Staven end ved R. 22. Under de to Kviste er nogle betydningsløse Afskallinger. Staven er over Kvistene lodret; Autotypien er her feilagtig.

R. 27 er sikkert ᚨ a. Øverste Kvist gaar ud fra den rette Stav en Smule nedenfor dennes Top.

R. 28 er sikkert ᛉ R. Venstre Kvist, som er lige inde ved øverste Kvist af R. 27, spriker oventil ikke saa langt ud som høire Kvist. Af Staven paa R. 28 øines intet nedenfor det Punkt, hvor Kvistene begynde, men den sees paa Falchs og Haslefs Tegninger.

Efter R. 28 sees tydelig to rette Stave, som nedentil er lidt længere skilte fra hinanden end oventil. Paa ingen af disse Stave sees der oventil nogen Kvist. Paa begge disse Stave er der nedentil Afskallinger. Til høire for høire Stav nederst nede, hvor denne nu er levnet, sees en Tværstreg, som skraaner svagt ned mod venstre og som har berørt høire rette Stav. Denne Tværstreg synes mig ikke at være en tilfældig Afskalling. Hvis dette er rigtigt, maa her have staaet ᛁᚾ in. En ned mod venstre skraaenende Tværstreg høiere oppe synes mig derimod at være en tilfældig Afskalling. Ogsaa Falchs og Bernhofts Tegninger har her ᛁᚾ. Haslefs originale Tegning ligesaa, dog saa at Skraastregen ikke sees paa høire Side af den rette Stav (hvilket er feilagtigt). Nicolaysens Tegning har ᛁᛁ. Stephens har læst ᚺ h[1]). Jeg tæller altsaa in som R. 29—30.

R. 31 er sikkert ᚨ a. Øverste Kvist slutter sig til Staven lidt nedenfor dennes Top. Ogsaa nederste Kvist og en Del af Staven under denne er (tværtimod Stephens's Ytring) tydelig. Runen er fuldstændig paa Falchs og Haslefs Tegninger.

Af R. 32 ser man sikkert en ret Stav, som til venstre ikke har nogen Kvist eller Sidestav. Derimod er Partiet ved høire Side af Staven nu meget utydeligt. Man synes at øine en krum Stav af Form som den krumme Sidestav paa en u-Rune. R. 32 er paa Falchs, Haslefs og Nicolaysens Tegninger ᚢ[2]).

R. 33 er yderst utydelig, dog synes baade levnede Spor og Mellemrummets Størrelse at vise, at der her har været en Rune[3]). Denne, der mulig ikke har naaet saa høit op som de omstaaende Runer, synes at have havt Formen af den krummede Sidestav paa ᛒ b. Den krummer sig oventil henimod den krumme høire Stav af R. 32, men berører ikke denne. Jeg læser Runen af sproglige Grunde som p eller b. Se i det følgende.

Ogsaa R. 34 er utydelig. Dog synes man at kunne se, at Runen har været ᛏ t. Høire Kvist er utydelig, og Staven nedenfor det Punkt, hvor Kvisten til venstre begynder, er nu næsten ganske forsvunden. Falchs og Haslefs Tegninger har ᛏ, men det er sikkert, at Kvistene ikke har gaaet ud fra den rette Stavs Top[4]).

[1]) Min tidligere Læsning d (S. 69) var feilagtig.
[2]) Stephens har læst Runen som ᚴ l.
[3]) Runen mangler paa Falchs og Haslefs Tegninger. R. 33—35 er af Nic. betegnede som ulæselige. Det er sikkert, at Runen ikke kan læses ᛞ d, som Stephens har læst den.
[4]) Stephens har læst R. 34 som ᚨ.

(Trykt 13 December 1892.)

R. 35 er ligeledes meget utydelig, men synes sikkert at have været ᚨ a. Baade Spidsen af øverste Kvist og noget af nederste Kvist nær ved Staven sees sikkert. Falchs og Haslefs Tegninger har ᚨ. Stephens har læst Runen som ᛟ eller ᚨ.

R. 36 er sikkert ᛚ l. Det nederste af den rette Stav er nu stødt bort, men Runen er fuldstændig paa Falchs og Haslefs Tegninger.

R. 37 er sikkert ᚨ a[1]. Den øverste Kvist gaar ud fra Stavens Top.

R. 38 er sikkert ᛁ i[2]. Runen skraaner lidt nedad mod høire. Mellem denne og følgende Rune er der en langagtig Prik, som synes tilfældig.

R. 39 er til høire utydelig. Runen bestaar af en ret Stav. Fra denne gaar der et Stykke nedenfor Toppen men ovenfor Stavens Midte en tydelig Sidestav ud til venstre. Denne skraaner nedad, stærkest i sin midterste Del. Sidestaven har en Knæk eller Udbøining lidt ovenfor sin Midte. Denne Sidestav synes ikke at naa fuldt saa langt ned som Runernes Basis. Om Hovedstaven paa R 39 har Sidestav eller Kviste til høire, er ikke sikkert. Man synes paa høire Side af Hovedstaven at se nogle Streger; men det er usikkert, om disse Streger er tilfældige eller ikke. Hvis de ikke er tilfældige, synes Runen snarest at være en Binderune, som bestaar af u til venstre og en utydelig Rune til høire[3]. Om Læsningen skal jeg tale mere i det følgende.

R. 40 er nu ved Afstødning bleven saa utydelig, at den ikke med Sikkerhed kan læses. Haslefs Tegning har her en tydelig ᛞ d. Sporene paa Stenen tale for, at dette er rigtigt. Jeg tror navnlig at skimte det meste af den venstre rette Stav og det øverste af den Tværstreg, som skraaner ned mod høire. Stephens læser Runen som ᚨ.

R. 41 er nu tildels utydelig, men man synes at kunne se, at Runen har været ᛉ ʀ[5]. Man ser tydelig den rette Stav og øiner tillige Kvisten nede til høire. Haslefs Tegning har her en tydelig ᛉ.

Rune 42—45 er skrevne tværs efter Smalsiden.

R. 42 er en sikker og tydelig ᚱ r. Sidestaven spriker stærkt ud nedentil.

R. 43 er sikkert og tydelig ᛗ m.

R. 44 er sikkert ᚦ þ; Sidestaven er kantet.

R. 45 er sikkert ᛇ, som jeg transscriberer ᴇ. Runen rækker ikke som R. 42—44 ned til nedre Rammestreg. Fra Runens Basis gaar en sikker Kvist (som krydses af en tilfældig Afskalling) skraat opad mod venstre. Denne Kvist findes ikke paa nogen af de ældre Tegninger[6].

Afstanden mellem de forskjellige Runer er meget ujævn. I det hele er Runerne ved Langrækkens Begyndelse skrevne mere rumt, ved dens Slutning tættere sammen. Men herfra er der Undtagelser. Ved størst Mellemrum (næsten $1^1/_2$ Cm.) er R. 3 adskilt fra 4 og R. 9 fra R. 10. Derimod staa R. 11—14 meget tæt sammen.

Den eneste, som hidtil har meddelt en fuldstændig Læsning og Tolkning af Indskriften, er Stephens, men hans Tolkning kan ikke være rigtig. Jeg har allerede forhen tolket flere enkelte af Indskriftens Ord.

Som de tre første Ord udskiller jeg: **eirilaʀ hroʀaʀ hroʀeʀ**. Af disse tolker jeg først 2det og 3dje.

---

1) Herefter har Falchs Tegning af Indskriften kun 3 utydelige Streger og saa intet mere.

2) Haslef har feilagtig tegnet Runen som ᚴ, forledet af en betydningsløs Stribe i Stenen. Hvad der følger efter R. 38 paa Langsiden, er af Nic. betegnet som ulæseligt.

3) R. 39 læses af Stephens som ᚹ w.

4) Stephens læser R. 40 som ᛟ eller ᚨ.

5) Stephens læser R. 41 som ᛁ i.

6) Runen kan ikke med Stephens læses som ᛚ l.

hroraR er et Mandsnavn i Nominativ. Dette Navn er egentlig et Adjectiv, der er identisk med ags. *hrôr* „rørig, rask“, oldsaks. *hrôr*. En Afledning af et tilsvarende oldisl. Adjectiv er *hrøþe* „Rørighed“, der i det ældste Haandskrift af Elucidarius gjengiver lat. *motus* (plur.) og er opstaaet af **hrǿre*; se Arkiv f. n. Fil. II, 241 f. Af samme Stamme er Verbet oldn. *hrœra* røre.

Kluge (Etym. Wtb. d. deutsch. Spr.) har udledet *hrœra*, tysk *rühren*, ags. *hrêran* af en Grundform, som i Got. vilde hede **hrōzjan*. At dette er rigtigt, godtgjøres af **hroraR**. Denne Form er vigtig derved, at **R** (som er opstaaet af urgerm. *z*) her forekommer i Indlyd. Dette er sjælden Tilfældet i Runeindskrifter, men forekommer dog ogsaa ellers, f. Ex. i *nuRa kuþi* paa Stenene fra Helnæs og Flemløse, *kaiRulf* paa Kärnbo-Stenen.

Oldn. *hrœra*, urnord. **hroraR**, ags. *hrôr hrêran*, urgerm. **hrōza- *hrōzijan* er sandsynlig i Slægt med oldn. *hrǫnn*, ags. *hærn* „Flod og Ebbe“, urgerm. **hraznu*; fremdeles med oldn. *hrosti* „mæsket Malt“[1]). Disse germanske Ord synes at høre sammen med græsk *κεράννυμι* „blander“ af **κεράσνυμι*[2]). Vokalforholdet er det samme som i oldn. *róa, róðr* overfor oind. *aritra-m* og i oldn. *hróðr* overfor oind. *kari- akariṣam*[3]).

Adjectivet **hroraR** er i By-Indskriften uden nogen Forandring brugt som Mandsnavn. Denne Brug af Adjectiver som Mandsnavne er hos de forskjellige germanske Folk sædvanlig. Mærk saaledes bl. a. følgende Navne i nordiske Sprog *Brattr, Djarfr, Gamall, Kvikr, Ljótr, Loðinn, Ǫndóttr, Rauðr, Svartr, Tryggr, Úfeigr*, **WakraR**, *Vreiðr*; i Oldtysk: *Bald, Erpf* (som nord. *Jarpr, Erpr*), *Ôtac, Snel, Suint*; i Ags. *Déor, Snel, Wæls* (= got. *Walis*). Jfr. Müllenhoff i Zeitschr. f. d. Alt. N. F. VI, 255; Söderberg „Om några nyfunna gotländska runinskrifter“ i Lunds Univ. Årsskrift Tom. XXIV.

hroraR, ags. og osaks. *hrôr* kan jeg ellers ikke sikkert paavise i Navne hos noget germansk Folk, hverken uforandret eller i Afledninger, hverken usammensat eller sammensat[4]).

---

hroreR synes efter Sammenhængen, da Verbet i det følgende er en Entalsform, ikke at kunne betyde andet end „Søn af **hroraR**“. Da **hroreR** efter sin Form ikke kan være Genetiv, maa det være et Patronymikon. Dette synes at være dannet paa samme Maade som **hAeruwulafiR** paa Istaby-Stenen „Søn af *HaeruwulafR*“. Dette sidste har Lidén (hos Brate i Bezzenb. Beitr. XI, 193) forklaret som opstaaet af **heruwulfinhoz*, Sideform til *-ingr* efter Verners Lov. Men

---

1) „mæske“ er: omrøre, blande Maltet i Brygning.

2) Jfr. O. A. Danielsson „Gramm. u. etym. Studien I“ S. 24 f.

3) Jfr. de Saussure „Système prim. des voyelles“ S. 245, 287 f.

4) Dog kan nævnes, at Kemble (The Saxons in England I, 471) af Stedsnavnet *Rorrington* i Salopshire slutter et Stammenavn *Hrôringas*. Det af Goldast (Rer. Alemann. script. II a, 127) opførte Kvindenavn *Ruora* er usikkert. Hid hører vistnok ikke Stedsnavnet *Hrorlevessen* Wigand trad. Corb. 44 (9de Aarh.), der nu heder *Rolssen* („bei Steinheim, S. O. von Paderborn“). Förstemann formoder her *Hrotleves-* (*Hrot-* forekommer oftere ved Navne hos Wigand trad. Corb.).

mod denne skarpsindige Forklaring taler **hrorer** paa By-Stenen; thi da *a*-Stammernes Nominativ paa denne har Formen **-ar**, synes **hrorer** neppe at kunne være opstaaet af **hrorinhar*. Ogsaa den Omstændighed, at vi paa By-Stenen vil finde ᛇ som Tegn for langt *e*, taler mod denne Forklaring[1]).

Lyngby og Wimmer har i **haeruwulafir** seet en Nominativ af en Patronymikon-Stamme paa *-ia*. Denne Forklaring holder jeg nu for den rette, og ligeledes holder jeg **hrorer** for et Patronymikon i Nominativ af en Stamme paa *-ia*.

Jeg tror, at **hrorer** har kort *e* og er opstaaet af **hrōrīr*, jfr. got. Nominativer paa *-eis* af Stammer paa *-ia*[2]). Overgangen til *e* forudsætter, at Vokalen er kort. Vi finder altsaa her en i Gotisk lang Vokal i en svagt betonet Endestavelse forkortet. En saadan Forkortning var endnu ikke indtraadt i den ældste Runestens-Periode, men er et af de mange Mærker, som vise, at vi her har en af de senere Indskrifter med den længere Rækkes Runer for os. Ensartet Forkortning viser sig i **runar** Istaby, af **runor**. Den Overgang fra *i* til *e* foran **r**, som foreligger i **hrorer**, gjenfinde vi f. Ex. i oldisl. *-er (hirðer)* for *-ir*[3]).

I historisk Oldnorsk har tostavelses Ord paa *-ir -er*, der er dannede ved samme Suffix som urnord. **hrorer** og got. *hairdeis*, første Stavelses Vokal omlydt (hvis den er modtagelig for Omlyd) ved Indflydelse af anden Stavelses *i*. By-Stenen har **hrorer** med det ikke omlydte **o**. Men jeg skal i det følgende søge at gjøre det sandsynligt, at Omlyd her hørtes i Udtalen allerede paa By-Stenens Tid, uagtet den i Runeskriften ikke er betegnet.

I Urnordisk findes foruden Patronymika paa **-ir**, **-er**, som det synes, ogsaa Patronymika paa **-iŋar**. Hvilken Forskjel i Brug der har været mellem disse to forskjellige Afledningsendelser, lader sig neppe endnu bestemme.

I historisk nordisk Sprog kan jeg ikke paavise Patronymika, der er dannede som **hrorer**, **haeruwulafir**; heller ikke i andre germanske Sprog. Derimod er tilsvarende Patronymika brugelige i andre indoeuropæiske Sprog. Saaledes gallisk *Bimmos Litumāreos* „Bimmos Søn af Litumaros"; *Uritākos Ēluskonios* „Uritakos Søn af Eluskonos". Græsk hos Homer *Τελαμώνιος Αἴας* „Aias Telamons Søn", hos andre Digtere *Ζεὺς Κρόνιος*. Oldind. *Kauravyas* Patron. af *Kuru-*, *Sāhadēvas* af *Sahadēvas*. Ogsaa i flere andre indoeuropæiske Sprog; jfr. Deecke „Die Falisker" S. 276 ff.

Naar Endelsen *-īr* er bleven til *ĕr*, synes dette at forudsætte, at Endelsen *-ăr* (uagtet Betoningen her ikke var den samme som i hin Form) ligeledes er bleven forkortet. Jeg formoder derfor, at **a** i **eirilar** og **hrorar** af den Mand, som indridsede By-Indskriften, blev udtalt ikke som et fuldtonende kort *a*, men som et reduceret, minimalt *ă*. Dette støttes derved, at **-ar** paa Stenene fra Istaby og Stentofta er blevet til **-r**.

---

1) Derimod kan der være Spørgsmaal, om ikke *kilfihr* paa Skee-Stenen er en Afledningsform som den af Lidén antagne.

2) Jeg henfører ikke **hrorer** til den af Streitberg paaviste idgerm. Nominativform paa *-īs* af Stammer paa *-io*.

3) Men i Udlyd er kort **u** beholdt i **alaibu** paa By-Stenen. Derimod er **ginu-** (d. e. *ginnu-*), som er bevaret paa Kragehul-Spydskaftet, allerede paa Stentofta-Stenen blevet til **gino-**.

Ved **hroraʀ hroreʀ** „Hror Søn af Hror" se vi, at Sønnen har samme Navn som Faderen. Ogsaa i den historiske Tid findes der Exempler paa dette hos de gamle Nordboer. Gustav Storm opstiller[1]) den Regel, at Faderen ikke blev opkaldt, uden naar Sønnen var født efter Faderens Død, men da blev han regelmæssig opkaldt. Paa dette sidste anfører Storm flere Exempler. Saaledes er baade *Bolli Bollason* (Laxd., Kålunds Udg., S. 216) og *Þorgrímr Þorgrímsson* (Gísla s. Súrss. S. 32) født efter sin Faders Død. Dog findes der ogsaa Exempler paa, at Faderen er bleven opkaldt i levende Live: *þeim sveini gaf Hallfreðr nafn sitt, ok var hann kallaðr Hallfreðr* Fms. II, 213 (dette sker, efter at Skalden Hallfred er bleven kristen). *Vésteinn Vésteinsson* (Gísla s. Súrss. S. 8 og 91) er ligeledes født i Faderens levende Live.

Jeg vender mig nu til Tolkningen af **eirilaʀ**. Dette Ord forekommer i samme Form i Veblungsnes-Indskriften: **eirilaʀ wiwila**. I en oprindeligere Form paa Varnum-Stenen i Forbindelsen: **harabanaʀ [wi]t iah ek erilaʀ runoʀ waritu**. Paa Benstykket fra Lindholm Mose: **ek erilaʀ sa wilagaʀ hateka**. Paa Kragehul-Spydskaftet: **ek erilaʀ asugisalas muha haite**. Indskrifterne paa Bracteaterne Nr. 49 (Halland) og 49 b (Skaane) hos Steph. er forvanskede Kopier af en tabt Bracteatindskrift. Denne synes sikkert at have indeholdt **erilaʀ fahido**, medens jeg forøvrigt ikke sikkert kan bestemme, hvorledes den har lydt. Mulig er ogsaa Indskrifterne paa Bracteaterne Nr. 43—45 b og Nr. 85—87 Steph. forvanskede Gjengivelser af en Stump af samme Indskrift (**eelil** af **-e eril[aʀ]**?). Professor Läffler har i Brev til mig udtalt den samme Opfatning af Bracteatindskrifterne.

erilaʀ er væsentlig samme Ord som oldn. *jarl* „Jarl", i den heroiske Digtning „høiættet Kriger", ags. *eorl*, osaks. *erl*, der bruges i Digtersproget med Betydning „Mand", især „høiættet, fornem Mand". Hertil hører det Folkenavn, som hos latinske Forfattere har Formen *Erŭli* eller *Heruli*. Ligesaa er talrige Personnavne dannede af Stammen *erla-* eller indeholde denne som første Sammensætningsled[2]).

Formen **erilaʀ** er ikke opstaaet af **erlaʀ*, men **i** hører her til Ordets gamle Stamme. Ligesom **erilaʀ** forholder sig til *jarl*, saaledes forholder det fra Germansk (snarest Gotisk) laante finske *karilas* „en udlevet Gubbe", osvensk *karilʀ* (Runverser Nr. 135) sig til onorsk *karl* (V. Thomsen „Den got. sprogkl. indfl. på den finske" S. 121). Det synes mig muligt, at vi har en til *erila-* svarende Stamme i det østgotiske Navn paa Theoderiks Moder, hvilket skrives *Erelieua* hos Jordanes, *Ererilива* (efter *mater*, rettere *Erilива*) hos Anon. Vales. c. 58, *Ereleuua* i Pavebreve[3]). Dette kunde forstaaes saa, at det overført i Wulfilas Sprogform skulde lyde **Airilagiba*.

Af **erilaʀ** er **eirilaʀ** opstaaet. I **eirilaʀ** opfatter jeg **ei** som kort *e* med et Efterslag af kort *i*; dette sidste er fremkaldt ved Indflydelse af *i* i følgende Stavelse; jfr. Burg Runeninschr. S. 134. **erilaʀ** skulde i historisk nordisk Sprog lydret blive

---

[1]) Arkiv f. n. Filol. 9de Bind, 3dje Hefte.

[2]) Paa Etelhem-Spænden læser jeg ikke **erla**, men **mrla**, se Excurs B.

[3]) Se Wrede „Sprache der Ostgoten" S. 60 f., hvor der gives en anden Forklaring.

til **irill*; **eirilaʀ**, der ikke synes at være ældre end 7de Aarhundred, er en Mellemform, som danner Overgangen til fuldstændig Vokalassimilation.

Vokalen mellem *r* og *l* maa endnu have været bevaret i Nordisk i 9de Aarh., thi de irske Ulster-Annaler nævne ved Aar 847 Nordboen *Tomrair erell*, se Zimmer Keltische Beiträge III (i Zeitschr. f. deutsch. Alt. XXXV) S. 136 f.

At Ordformen i de ældste Runeindskrifter er **erilaʀ**, ikke **irilaʀ*, viser, at *ĕ* i aaben Stavelse ikke i Urnordisk blev omlydt ved Indflydelse af et følgende *i* til *i*; se herom min Udvikling i Arkiv VIII, S. 9 f.

Historisk nord. *jarl* (istedenfor **irill*) er en Analogidannelse efter Flertalsformerne *jarlar, jarla, jǫrlum*. Ags. *eorl* viser, som navnlig Burg (Runenschr. S. 38), Brate (Bezzenb. Beitr. XI, S. 183—187) og Noreen (Urgermansk judlära S. 57) har fremhævet, at Stammeformen *erla-* allerede i Urgermansk fandtes ved Siden af *erila-*, da hin Form ikke kan være opstaaet af denne efter de Lydlove, som særlig gjælde for Ags. og Oldsaksisk.

Om **i** i **erilaʀ** er indoeurop. *i* eller *e*, er usikkert (Burg S. 38). Ordet har været udtalt med Hovedtone paa første og med Bitone paa anden Stavelse[1]).

Paa By-Stenen synes **hroʀaʀ**, paa Grund af Tillægget **hroʀeʀ** „Søn af Hror", at maatte være det egentlige Navn paa den Mand, som har gjort Mindesmærket; **eirilaʀ** kan da her ikke være Mandsnavn.

Erulerne nævnes som en i Norden boende Stamme. Jordanes (Getica cap. 3) meddeler efter Fortælling af en nordisk Konge Roduulf, som (før 525) kom til Theoderik, at Danerne fordrev Erulerne fra det Land, hvori disse tidligere havde boet: *et Dani, ex ipsorum (Scandzae cultorum) stirpe progressi, *qui Herulos propriis sedibus expulerunt, inter omniae Scandiae nationes nomen sibi ob nimia proceritate affectant praecipuum.* Og Prokop (Bell. Get. 2, 15) fortæller, at en Del af Herulerne, som havde været ved Donau, i Aaret 512 bestemte sig til at drage tilbage til sit Hjem. De kom lykkelig forbi Danernes Stammer og fik derpaa Boliger hos Gauterne[2]).

Man kunde herefter spørge, om ikke **eirilaʀ hroʀaʀ** betyder „Eruleren Hror". Men da vi finde **erilaʀ eirilaʀ** i Runeindskrifter fra Norge (Romsdalen og Sigdal), Sverige (Vermland og det forhen danske Skaane) samt Danmark (Fyn) og da Ordet „Jarl" i historisk Tid har holdt sig som Appellativ, tror jeg snarere, at det ogsaa paa By-Stenen er Appellativ og at **eirilaʀ hroʀaʀ** betyder „Jarlen (det vil sige Krigerhøvdingen) Hror"[3]). Man vil kanske finde det paafaldende, at det Appellativ, som angiver Mandens Samfundsstilling, staar foran Mandens Navn. Men at den nævnte Ordstilling stemmer overens med gammel Sprogbrug, synes at godtgjøres ved ags. *eorl Ongenþio* Beowulf 2951. Jfr. ogsaa *buąnti kuþr hulmkaetr* Runverser 101.

Sammenligningen med By-Indskriften taler for, at **eirilaʀ wiwila** i Veblungsnes-

---

1) Anderledes om **erilaʀ, eirilaʀ** Falk i Arkiv III, 306.

2) Zeuss „Die Deutschen" S. 481. Jfr. Müllenhoff Beowulf S. 30—32; R. Much i Sievers Beitr. XVII, 201 f.

3) Munch (Det norske Folks Historie I, 53 f.) mener, at Erulerne „var ikke oprindelig et Folk, men Skarer af Krigere". Müllenhoff (Beowulf S. 31), som ikke nævner Munch, siger, at „die Heruler gar nicht ein einzelnes volk, sondern eine vereinigung, ein conglomerat mehrerer kleiner nordischer völker waren".

Indskriften skal forstaaes som „Krigerhøvdingen Wiwila". Derimod er **erilaʀ** paa Varnum-Stenen sikkert Mandsnavn. Ligesaa forekommer *Jarl* i senere Tider ofte som svensk Navn.

Ligheden i Skrifttræk mellem Kragehul-Indskriften og Lindholm-Indskriften gjør det sandsynligt, at **erilaʀ** i de to Indskrifter har samme Betydning og samme syntaktiske Stilling. Derfor tror jeg ikke med Noreen, at Genetiven **asugisalas** i Kragehul-Indskriften er styret af et Appellativ **erilaʀ** „Aasgisls Jarl", men jeg forstaar **erilaʀ** i begge Indskrifter som Navn.

Det efter **hroʀeʀ** følgende Ord **orte** er Præt. Indic. 3. Pers. sing. med Betydning „gjorde, forarbeidede". Det er samme Ord som **wurte** paa Tjurkö-Bracteaten. Jfr. mine Bemærkninger til Indskriften fra Ödemotland i det følgende. Den tilsvarende Form for 1ste Person er **worahto** paa Tune-Stenen (S. 19). Om **wrta** paa Etelhem-Spænden se Excurs B. *orte*, *orti* er den i historisk Oldnorsk brugelige Form. Om Ordets Betydning se her foran S. 19.

Der er al Grund til at tro, at **orte** har været udtalt, som det skrives, med *o* i Fremlyden[1]). Vi finde altsaa her i en Indskrift med den længere Rækkes Runer, at *w* er faldt bort foran *o* i Fremlyd, medens Tune-Stenen har **worahto** med **w**.

I Sverige, hvor **w** foran **u** er bevaret i **wurte** paa Tjurkö-Bracteaten, er det tidligste Exempel paa Bortfald af *w* i Fremlyd (foran *u* eller *o*) **urti** paa Sölvesborg-Stenen (= **orte**), hvis Indskrift har **P w** ved Siden af Eiendommeligheder, som tilhøre den kortere Runerækkes Skrift. Wimmer henfører Sölvesborg-Indskriften til c. 750—775.

I Dansk er Consonanten **w** bevaret foran **o** i **owlþuþewaʀ** Torsbjærg, d. e. **wolþuþewaʀ** (S. 23). Men derimod skrives i Einhardi Annales (ed. Pertz, p. 62) ved Aar 811 som dansk Navn *Urm*. Altsaa synes paa denne Tid *w* at være svundet foran *u* og *o* i Fremlyd. Hermed kan det stemme overens, at Hammel-Indskriften, som Wimmer (Runenschr. S. 355 f.) henfører til c. 800, har *ulfs*, skjønt **wulfs* dengang kunde have været skrevet paa samme Maade. Hvor vi i Engelsk finde Laanord fra Dansk, hvis urnordiske Former havde *wu* eller *wo* i Fremlyd, forudsætter de engelske Former, at *w* var svundet i Dansk, dengang Ordene blev optagne i Engelsk[2]).

Bortfald af intervocalisk *w* foran *o* og *u* behøver ikke at have været nøiagtig samtidigt med Bortfald af *w* i Fremlyd. I Indlyd er **w** foran **u** eller **o** endnu bibeholdt i Indskrifterne fra Istaby, Stentofta, Gommor, ja ogsaa i den efter Wimmer med Sölvesborg-Indskriften samtidige Räfsal-Indskritt, hvis man tør læse **hAriwulfs** (og ikke behøver at læse **hAriþulfs**).

Jeg antager, at *w* foran *u* i Indlyd var svundet i Dansk, da Indskrifterne fra Helnæs, Flemløse, Voldtofte blev indridsede, men det lader sig ikke strængt

[1]) Der er ingen Grund til at forklare **orte** som **oorte** d. e. *worte*, efter **hoaʀ** d. e. *hwaʀ* paa Røk-Stenen.

[2]) F. Ex. de ags. Laanord *Oden, Odon* (= ægte ags. *Wóden*), *Ulf*, *Orm* og fl., se Kluge i Pauls Grundriss I, 788; Brate i Paul-Braunes Beitr. X, 78.

bevise af de i disse Indskrifter forekommende Ordformer *rhuulfʀ*, *ruulf*, *ruulfʀ*, fordi Runen ᚹ i denne Skrift ikke længer bruges og den derved tidligere betegnede Lyd udtrykkes ved ᚢ.

Efter hvad her er sammenstillet, hørtes *w* i Fremlyd foran *o* (og *u*) i norsk Udtale endnu i 6te Aarhundred, men ved Midten af 7de Aarhundred synes *w* foran *o* (og *u*) at være faldt bort. Zimmer (Kuhns Zeitschr. XXXII, 169—171 Anm.) meddeler, at Chronicon Scotorum til Aar 870 har: *Maelsechlainn . . . . interfectus est dolo ō Fulf dubgall* (af den danske Mand *Fulf*). Han slutter deraf, at Danerne endnu i 870 sagde *Wulf(ʀ)*. Ligeledes forklarer Zimmer glirsk *folasa*, *folasai* som et Laanord fra nord. **wullhosa*, en ældre Form af *ullhosa*. Dette synes ikke vel at lade sig forlige med de foran af mig meddelte Oplysninger, der synes at vise, at *w* i alle nordiske Sprogarter var faldt bort foran *o* og *u* ved Aar 870. I Middelirsk træder *f* ofte foran en Vokal i Fremlyden: *focus* „nær“ = oldir. *ocus*, *fúacht* „Kulde“ = oldir. *úacht*, *for* „sagde han“ = oldir. *or*. Er det ikke da muligt, at de nordiske Ordformer, som i Irsk gjengives ved *Fulf*, *folasa*, havde *u*, ikke *wu*, i Fremlyd? [1])

orte By, **worahto** Tune med **or** staar i Modsætning til **wurte** Tjurkö. I urnordiske Indskrifter finde vi ellers ligeledes dels **ol or**, dels **ul ur**: 1) **owluþewaʀ** Torsbjærg, d. e. **wolþuþewaʀ**; **holtiŋaʀ** Guldhornet; **hAþuwolAfʀ** Stentofta; **hAri-wolAfʀ** Stentofta; **hAþuwolAfA** Gommor; **horna** Guldhornet; **orb[a]**? (b usikkert) Vimose-Høvl; **borumʀ** Stentofta; jfr. i det følgende Myklebostad b. 2) **hAriwulafa**, **hAþuwulafʀ**, **hAeruwulafiʀ** Istaby; **kurne** Tjurkö. Sædvanlig opfatter man[2]) Forholdet mellem *ul ur* paa den ene Side og *ol or* paa den anden saaledes, at *ul ur* er de oprindeligere Lyd, og at disse ved Indflydelse af *a* eller *o* i følgende Stavelse er blevne forandrede til *ol or*, medens *ul ur* ellers lydret holdt sig. Ved denne Opfatning maa **holtiŋaʀ wolþuþewaʀ** forklares som Analogidannelser[3]).

Men imod denne Opfatning tale følgende Grunde: 1) **ol or** findes netop i de ældste Indskrifter: Torsbjærg, Guldhornet, Vimose, Tune. Derimod er de Indskrifter, hvori **ul ur** forekommer, yngre; den ældste af dem er Indskriften paa Bracteaten fra Tjurkö, altsaa fra Mellemjærnalderen. 2) At **wolþuþewaʀ** skulde være en Analogidannelse for ***wulþuþewaʀ**, er meget lidet sandsynligt, da der er Grund til at antage, at Ordet **wolþu-** netop brugtes oftest som første Led i sammensatte Personnavne. I høitysk Form er jo dette Ord kun bevaret i denne Anvendelse. 3) De etymologisk tilsvarende Lyd i Latin er *ol* (hvoraf senere oftest *ul*), *or* (*tollo*, *cornu*).

Jeg antager derfor i Nordisk *ol or* for oprindeligere end *ul ur*. I de ældste Indskrifters Sprog har *ol or* holdt sig uden Hensyn til følgende Stavelses Vokal: **wolþu-** Torsbjærg, **holtiŋaʀ** Guldhornet, **worahto** Tune. Senere gjorde efter min

---

1) Af Alliterationen *Víðarr* med *úlfs* Lok. 10, som har mange Sidestykker, tør man ikke slutte, at Digteren har udtalt *wulfs*. Jfr. Gering i Paul-Braunes Beitr. XIII, 202—209.

2) Saaledes Sievers Ags. Gr. [1] § 45, Noreen bl. a. i Urgerm. judlära, kap. 2, § 3, 1. 2., Brugmann Grundriss I, § 51.

3) Jeg finder ikke fuld Grund til med Wimmer (Runenschr. S. 213, 219) at antage, at **u** i **wurte**, **-kurne**, **-wulafʀ** betegner Udtalens *o*.

Formodning følgende Lydregel sig gjældende: *ol or* gik over til *ul ur* foran *e, i, j*, som fulgte i anden Stavelse. Med denne Regel stemmer **kurne**, **wurte**, **wulafiʀ** overens. Derimod antager jeg **wulafʀ**, **wulafa**, **wulfs** for Analogidannelser efter Dativ ***wulafe**. Oldisl. *úlfr* i Modsætning til *gólf*, *kólfr* synes at vise, at det forudgaaende *w* i dette Ord har været medvirkende ved Overgangen fra *o* til *u*. **wolAfʀ**, **wolAfA** stemmer overens med den antagne Lydregel. Derimod holder jeg **orte** paa By-Stenen for Analogidannelse efter Formen for 1ste Person, der heder **worahto** paa Tune-Stenen, *orta* i Oldislandsk. **borumʀ** har faaet sit **o** fra Gen. sg. og Gen. pl., hvor **o** efter den givne Regel lydret holdt sig.

Det **h**, som har holdt sig i **worahto** Tune, er, ligesom allerede i **wurte** Tjurkø, blevet trængt ud i **orte** By mellem to Consonanter. Det mangler ligeledes i Ordets historiske Form.

þat „dette"[1]), samme Form som i det historiske Sprog. Om Betydningen „dette" se S. 80. Ordet forekommer ogsaa paa Björketorp-Stenen skrevet **þAt**. Paa Bracteat Nr. 55 Steph. (Maglemose, Sjælland) skal maaske læses **þAt**. Jfr. Gimsø-Indskriften i det følgende. Noreen (Altisl. u. anorw. gr. § 133 anm.) identificerer on. *þat* i Form ikke med got. *þata* (hvortil skulde svare on. **þǫt*), men med got. *þat* i *þat-ūh*, altsaa med oldind. *tad*. On. *hvat* maa da være Sætningsdublet til got. *hwa*.

At det følgende Ord skal læses **aʀina**, er nogenlunde sikkert, og det bekræftes ved Falchs og Haslefs Tegninger. Se i det foregaaende. Det følgende vil vise, at **aʀina** ikke kan være eller høre til den Dødes Navn. Efter Sammenhængen synes det at maatte være et Substantiv, hvortil **þat** hører, Object for **orte**. Altsaa maa **aʀina** betegne enten selve Gravstenen eller noget, som hører til Gravmindet.

aʀina neutr. er vistnok samme Ord som oldnorsk *arinn* masc. Dette betyder „Arne, Arnesten", men ogsaa „Forhøining, Stillas". Det bruges f. Ex. om en Forhøining af Træ i et Hus, paa hvilken der staar en prægtig Seng[2]). Det heder i Glsvensk *œrin*, sjælden *arin* (nysv. *äril*) „Arne, Arnesten, Ildsted". Som Laanord findes samme Ord i Finsk: *arina* „Arne", men ogsaa „Klippe eller Grund i Havet".

Dette Ord synes at være identisk med oht. *arin*, *aeirin* „altare", pl. neutr. *arin*, *erin* (Graff Ahd. Sprachschatz I, 463). Hermed stemmer i Betydning fortræffelig overens lat. *āra* „Alter eller lignende Forhøing" „ophøiet Mindesmærke af Sten", hos Vergil „Klippe eller Banke i Havet" (jfr. Betydningen af finn. *arina*). Men den ældre Form af lat. *ara* var *asa*; Ordet hed i Oskisk *āso*. Heri finder jeg

---

[1]) Stephens har som et Ord for sig udskilt **þætæ** „dette". Naar jeg undtager dette Ord og de to første Runer i den Række, som gaar paa tværs, adskiller min Tolkning af By-Indskriften sig fuldstændig fra den af Stephens fremsatte.

[2]) Vokalforlængelsen i den oldisl. Dativ *árni* forklarer Falk (Arkiv III, 305) som bevirket ved den Vokal, der er bleven trængt ud mellem *r* og *n*. Ved Analogi blev den lange Vokal overført til andre Casusformer, saa at Ordet nu i de fleste norske Dialekter heder *åre*.

(Trykt 22 December 1892.)

en Støtte for min Mening, at oldnorsk *arinn*, glsv. *ærin* „Arne“ hører sammen med **aʀina** paa By-Stenen og at *r* i *arinn* altsaa gjennem *ʀ* er opstaaet af *z* [1]).

Samme Ord som on. *arinn* „Arne“, oht. *arin* „Alter“, er fremdeles, som det synes, oht. *erin* „pavimentum“, *airin* „pavimenta“. mht. *ern*, *eren* m. „Fussboden, Tenne“, neutr. „Erdboden, Grund“, nht. Dial. *ähren* m. „Hausflur“. Hermed har man sammenstillet lat. *ārĕa* „en fri, flad Plads, Tomt, Gaardsrum, Tærskeplads“. Dr. Torp sammenstiller med mht. *eren* litau. *aslà* „Stuegulv“ [2]). Ogsaa herved støttes den Mening. at *r* i denne Ordstamme er opstaaet af *s* [3]).

I oldnorsk *arinn* er *a* vistnok indtraadt istedenfor *æ*, som glsv. *ærin* har bevaret. Denne Ændring er bleven foretagen ved Indflydelse af den Regel, at oldnorske tostavelses Ord paa *-inn*, fem. *-in* med kort første Stavelse aldrig har Vokalen kort *æ* uden foran *g* og *k* (hvor der almindelig vistnok udtaltes *e*); saaledes foruden Participia (*farinn* o. s. v.) Navne *Varinn*, *Svarinn*, *Svalinn*, *Dvalinn*, *Sparinsheiðr*, ogsaa *alin*, hvor *a* overføres fra Casusformer, i hvilke Synkope var indtraadt foran *n*.

At *a* i on. *arinn* ikke er til Hinder for at antage, at *r* her kan være opstaaet af *ʀ*, *z*, synes ogsaa at fremgaa bl. a. af oldnorsk *variðr* „klædt, omviklet“ af **waʀiðaʀ* **waziðaz*, *aldrnari* der synes at høre til ags. *ealdornearu*; maaské nyisl. *laraðr* „træt“, der synes at være beslægtet med got. *lasiws* „svag“ [4]). Om Runeristeren har udtalt **aʀina** med *ă* i første Stavelse som oldnorsk *arina* eller med *æ* som glsv. *ærin*, lader sig ikke af Vokalens Betegnelse ved **a** bestemme. Kjønnet skifter mellem Hankjøn og Intetkjøn; det urnordiske Ord var ligesom det oldhøityske Ord af Intetkjøn.

aʀina har samme Endelse som **staina** Tune, **hlaiwa** Bo, **horna** Guldhornet, og fl. Om Ordets Betydning skal jeg tale mere i det følgende.

Efter **aʀina** har Falchs og Haslefs Tegninger **ut**. Runerne for **u** og **t** kan endnu skjelnes, navnlig sikkert **t**. Men efter **u** er der et utydeligt Tegn, som synes at ligne Sidestaven af **b**. Da Sammenhængen her kræver „efter“, læser jeg her **ubt** eller **upt**.

Det lader sig neppe afgjøre, om Runeristeren har kjendt samme Tegn for **p** og for **b** eller to forskjellige Tegn, der isaafald var indbyrdes beslægtede og opstaaede ved Differensering af et og samme. Jfr. foran S. 55 om Runeformer for **p**.

---

1) Baade Fick og Kluge mener, at *r* i oldnorsk *arinn* er = idgerm. *r*.

2) Hvis lat. *ara* hører sammen med mht. *eren*, kan det paa Grund af dettes Betydning ikke godt høre til *ardeo*, *areo*, *assus* og oprindelig have betegnet „Ildsted, Brændalter“.

3) Kluge (Etym. Wtb. d. deutsch. Spr.) forbinder oldnorsk *arinn*, mht. *eren* med oht. *ero* „Jord“, on. *jǫrfi* „Sandbanke, Jordvold“, gr. *ἔραζε* „til Jorden“, lat. *arvum* „Sædemark“. Men on. *arinn* „Arne, Arnesten“ kan paa Grund af sin Betydning ikke høre til lat. *arvum*, *arare*. Betydningen er ogsaa til Hinder for med Fick at forbinde on. *arinn* „Arne“ med lit. *oras* „som er udenfor“, oldind. *āra-* „fjærn“.

4) I finsk *arina* er *r* = oldnord. *ʀ* af *z* ligesom i finsk *kaira* = oldnorsk *geiri*, finsk *napakaira* = oldnorsk *nafarr*.

Til Sammenligning med det her forekommende Tegn for **p** eller **b** kan mærkes, at den yngre Myklebostad-Indskrift, som det synes, har en **r**-Rune uden den rette Stav. Ligeledes har Gursten-Indskriften (Runverser 164), der hører til samme Type af den kortere Rækkes Skrift som Rök-Indskriften, en **r**-Rune uden den rette Stav.

For Udtalen kommer det ud paa ét, enten man læser **ubt** eller **upt**. Ordet forudsætter ialfald Udtalen *øpt*. I mange isl. Haandskrifter findes Ordet „efter" skrevet med *pt* for *ft*. Den samme Lydovergang forekommer ogsaa i Norge. Saa er f. Ex. skrevet *eptir* i en Runeindskrift fra 1325 paa Rauland, Telemarken, og *epter* i et Brev fra Sigdal 1471 (Dipl. Norv. VIII Nr. 393) og i et Brev fra Eggedal 1483 (Dipl. Norv. XIII Nr. 149).

Med *bt* skrives Ordet for „efter" ofte i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, dog ikke i de ældste; saaledes f. Ex. *abtiʀ* i Upland Lilj. R.-U. 90, 115, 116; *abt* paa Gunderup-Stenen i Jylland. Ligeledes skrives „efter" ofte med *u* i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, f. Ex. *uft* paa den større Søndervissing-Sten og Lilj. 1425, 1447, *uftiʀ* paa Danevirke-Stenen. Den ældste af de Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, som har „efter" skrevet med *u*, er Kirkebø-Indskriften fra Færøerne (Wimmer S. 312), som visselig ikke kan være yngre end første Halvdel af 9de Aarhundred. Den har *uftiʀ*. Ordet skrives i norske Diplomer fra Middelalderen *æptir*, *øftyr* og lign., jfr. Wadstein Månadsblad 1891 S. 77 f.

Udtaleformen *øpt*, *øft* er ved Indflydelse af den følgende Consonantforbindelse opstaaet af *æft*. Jeg formoder nu (i Modsætning til S. 13), at *æft* er opstaaet af en urnord. Form **afti*, førgerm. **aptei*, der har Locativs Endelse. Samme Endelse fandtes bl. a. i oldnorsk *fyr* (for *fur*) = oht. osaks. *furi*.

ubt eller **upt** (hvori dog, som jeg foran har nævnt, **p** eller **b** ikke er læst paa Stenen med fuld Sikkerhed) synes at være det ældste hidtil fra nogen Runeindskrift kjendte Exempel paa *i*-Omlyd af *a*. Dernæst finde vi et Exempel i **gestumʀ** paa Stentofta-Stenen. Ligesaa synes **ubt** at være det første Exempel fra en Runeindskrift paa Synkope af urnord. *i* efter lang Stavelse. **gestumʀ** forudsætter ***gestʀ** af **gastiʀ**. Jeg tror dog at kunne godtgjøre, at *i*-Omlyd i første Stavelse er indtraadt i Norsk længe for By-Indskriftens Tid.

Den gotiske Historieskriver Jordanes har udgivet sine *Getica* i Aaret 551. I dette Skrift giver han efter Cassiodorius (som sandsynlig skrev mellem 526 og 533) i geographisk Rækkefølge en Oversigt over de vigtigste Folkestammer paa den skandinaviske Halvø[1]). Den oprindelige Hjemmelsmand for disse Meddelelser er uden Tvivl den nordiske Konge Roduulf, om hvem Jordanes sammesteds (Get. cap. 3) fortæller, at han „for ikke mange Aar siden" var kommen til Goternes Konge Theoderik. Ialfald tør man henføre de af Jordanes meddelte Oplysninger om Norden til c. 500[2]).

[1]) Denne Oversigt er navnlig bleven oplyst af Müllenhoff i „Deutsche Altertumskunde" II, 61—67 og i Anmærkninger til Mommsens Udgave.

[2]) Mommsen (Jordanes Romana et Getica p. 154) mener, at Roduulf er identisk med en af Prokop omtalt erulisk Konge og at han har besøgt Theoderik i Moesien før 489. Müllenhoff opfatter Jordanes's Ord saa, at Roduulf har været Konge over Trønderne. Men her-

Hos Jordanes finde vi en Navneform, som viser, at *a* i kort første Stavelse af en tostavelses Ordform paa den Tid ikke var omlydt af et følgende *i*: *grannii* (Varr. *granni*, *granii*) d. e. historisk *Grenir* = *Grœnir*, jfr. *Grenland*, *Grenmarr*, *grenskr*. Foran *arochi*, d. e. *Arothi Hǫrðar*, staar hos Jordanes *eunixi taetel rugi* (Varr. *eunixi aetel rugi*, *eunixi gethel rugi*, *ae unixet ethelrugi*). Dette bør vistnok læses: *Eunis et Ethelrugi* (eller *Aethelrugi*). Jeg skylder Prof. Gustav Storm Forklaringen af *Eunix* som historisk oldnorsk *Eynir* „Øboere", her med Betydning af *Hôlmrygir*. *euniset* er blevet til *eunixet*, fordi man i Latin skrev *nixi* = *nisi* og fordi lat. *x* dengang udtaltes som *s*, saa at man f. Ex. skrev *milex* for *miles*. *Eunis* indeholder den got. Endelse Nom. pl. *-eis* ligesom *Ansis* Jordan. Cap. 13.

Oldnorsk *Eynir* er opstaaet af **aujinīz*. Formen *Eunis* viser, at *i*-Omlyd og Synkope af anden Stavelses *i* allerede ved Aar 500 var indtraadt i Norsk.

Forklaringen af *Eunis* om Holmryger viser, at *Ethelrugi* betyder *Aðalrygir* Fastlandsryger eller de Ryger, som danne Folkets Hovedstok, uagtet Müllenhoff (D. Alt. II, 66) med sin sædvanlige hovmodige Udtryksmaade afviser dette. Formelt vilde *Ethelrugi* i historisk nordisk Form lyde **Eðilrygir*, **Aðilrygir*. I det første Led søger jeg et til ags. *æðele*, osaks. *eðili*, oht. *edili* svarende Adjectiv, hvoraf det oldisl. Subst. *aðili*, Hovedmand i en Retssag, er afledet. At *Ethelrugi* viser *i*-Omlyd af *a* i kort Stavelse i Modsætning til *Grannii* eller *Granii*, forklarer jeg deraf, at Hovedtonen i det sammensatte Ord laa paa andet Led *-*rugīʀ*, saa at første Led var svagt betonet.

Af hvad jeg her har udviklet følger, at *i*-Omlyden i nordisk Sprog havde gjort sig gjældende længe, forend den i Runeskriften blev betegnet.

Om *i*-Omlyden af urgerm. *eu* i Urnordisk henviser jeg til **iuþingaʀ** Reistad.

Det efter **upt** følgende Ord synes efter Sporene paa Stenen at maatte læses **alaiu͡*** eller **alai͡*u**, saa at sidste Rune er en Binderune, som bestaar af **u** til venstre og en utydelig Rune til høire.

At vi her har en Binderune, hvis venstre Del er **u**, finder jeg bestyrket ved den yngre Myklebostad-Indskrift, der efter min Formodning er omtrent fra samme Tid som By-Indskriften. I dens tredje Ord læser jeg Binderunen **uþ** skreven saaledes, at en meget smal **u**-Rune, hvis Sidestav vender til venstre, har Hovedstav tilfælles med **þ**, og saa at Sidestaven paa **u**-Runen gaar ud fra Hovedstaven et godt Stykke nedenfor dennes Top. Jeg finder en Analogi ogsaa i Varnum-Indskriften. Denne hører, om end ældre end By-Indskriften, ogsaa til de yngre Indskrifter med den længere Rækkes Runer og har enkelte Runeformer, som særlig ligne By-Stenens. Paa Varnum-Stenen er **ah** skrevet som Binderune, saa at **a** vender sine Kviste mod venstre, uagtet dennes Kviste i Indskriften ellers er vendte mod høire. Mærk ogsaa de omvendte Runer paa Gimsø-Stenen; se i det følgende.

---

imod taler den Omstændighed, at Jordanes meddeler mest om det sydøstlige Norge og kun giver to Navne fra det nordlige Norge.

Af sproglige Grunde læser jeg alai*u (ikke alaiu*). Dette vilde jeg af sproglige Grunde helst udfylde til alaibu; men af b-Runen kan jeg her intet sikkert Spor se. Derimod er der oppe til høire for den rette Stav, hvor der er skallet af, to Skraastreger, som af Form ligne Kvistene paa f-Runen. Man kunde derfor være fristet til at læse alaifu. Men efter disse Stregers Udseende er jeg mere tilbøielig til at antage dem for tilfældige Afskallinger. Jeg holder derfor fast ved Læsningen alai*u, men kan efter Sporene paa Stenen slet ikke bestemme, om her har været skrevet alaibu eller alaifu eller om sidste Rune har været Binderune af en anden Rune end b eller f med u. Det er ene og alene af sproglige Grunde, at jeg i det følgende udfylder Ordet til alaibu.

alaibu holder jeg for Accus. af det Kvindenavn, som i historisk Oldnorsk heder *Álof* eller *Ólof*. Ved denne Opfatning af Ordet vil jeg holde fast, selv om b i Ordet skulde være tilføiet med urette. Dette Kvindenavn bruges endnu i Norge; i Raabygdelaget *Olov*, ved Mandal *Olo* og *Olu*; det søndenfjælds meget brugelige *Olöu*[1]) er vistnok ikke forskjelligt. I norske Brevskaber fra Middelalderen skrives Navnet *Olof*. Det brugtes dengang næsten ikke i det Bergenske, men af og til i det Trondhjemske og i Ryfylke. Derhos var det et af de sædvanligste Navne paa Østlandet. Det findes bl. a. i Breve fra Valdres, Ringerike, Eker, Modum, Sandsvær. En anden i islandske Sagaer forekommende Form af Navnet er *Álof* Gen. *Álofar*. Man finder en og samme Kvinde kaldt i forskjellige Haandskrifter i Accus. *Álofu*, *Ólufu*, *Ólaufu*, i Gen. *Álofar*, *Ólufar* (Ísl. ss. I, 314). Kvindenavnet *Ǫ́lof*, *Álof*, *Ólof* svarer til Mandsnavnet *Áleifr*, *Óleifr*, *Óláfr*, *Ólafr*. Hint forudsætter en urnord Form **Anlaibu*.

Det paa By-Stenen skrevne Kvindenavn giver os indirecte det ældste nu kjendte Vidnesbyrd om Brugen af Mandsnavnet Olav, der i senere Tid blev sædvanligere i Norge end noget andet Mandsnavn.

Da det nordiske Navn *Áleifr* i Angelsaksisk gjengives ved *Anlâf*, *Onlâf*, i Irsk ved *Amlaib* (*Amhlaibh*), maa vi antage, at det første a i alaibu paa By-Stenen har været udtalt nasalt. Næselyden er her i Runeskriften ikke betegnet, ligesaalidet som i asugisalas paa Kragehul-Spydskaftet. I alaibu har det oprindelige ai, der i *Ólof*, *Ólofo* er forandret, holdt sig. Endelsen u i alaibu holder jeg ikke for etymologisk identisk med Endelsen *-u* i den historiske Accusativform *Álofo* Ísl. ss. I, 314, oldsvensk *ulafu* Dybeck oct. Nr. 4, thi denne synes at være laant fra *n*-Stammerne og maatte paa By-Indskriftens Tid have bevaret sit *n*. Jeg tror derimod, at Endelsen -u i alaibu er den regelrette urnord. Endelse for *ō*-Stammernes Accus. og Nomin., jfr. f. Ex. minu og liubu Opedal.

Hvis der paa Stenen havde været skrevet alaifu med f, vilde dette være meget paafaldende. Man venter her alaibu med b som Tegn for den tonende Spirant *b*. Jfr. f. Ex. halaiban Tune, liubu Opedal. Saaledes skrives endnu paa Rök-Stenen med den kortere Rækkes Runer *ualraubaʀ*. Først i senere Indskrifter med den kortere Rækkes Runer er *f* den faste Betegnelse for den tilsvarende Lyd i det historiske Sprogs Ordformer.

---

[1]) I. Aasen har opfattet dette som *Olaug*.

Skrivemaaden alaifu, hvis saa var skrevet paa By-Stenen, maatte nærmest sammenstilles med *rɪfunþʀ* (*þ* usikker) paa Amulet-Stenen fra Valby ved Kjøbenhavn hvis denne, som jeg formoder, har en Overgangsindskrift fra c. 750 og hvis *rɪfunþʀ* hører til oldnorsk *rif*. Se i det følgende under Excurs A.

Hvis f var brugt som Tegn for den tonende Spirant *ƀ* paa By-Stenen og paa Amulet-Stenen fra Valby, maatte dette være fremkaldt derved, at *ƀ* skiftede med *f* i mange Ords Bøining; f. Ex. i Ental gᴀf, i Flertal **gāƀun*. Man kunde derved ogsaa minde om Brugen af *þ* som Tegn for den tonende Spirant *ð*, der allerede forekommer i waþ[i] paa Sölvesborg-Stenen.

De to sidste Runer, der er skrevne langs efter, er paa Haslefs Tegning ᛞᛦ, altsaa dʀ. Den anden af disse Runer lader sig endnu nogenlunde sikkert læse, og af den første kan nogle Spor endnu skimtes; se foran. Da nu Haslef sandsynlig ikke kjendte de ældre Runer andenstedsfra nærmere, men var en dygtig Tegner, maa hans Læsning som ᛞᛦ staa til Troende.

dʀ opfatter jeg som graphisk Forkortning af Ordet for „Datter“, snarest af Accus. *dohtuʀ, af hvilket Ord Nom. Fl. dohtriʀ forekommer paa Tune-Stenen.

dʀ er, hvis det betegner dohtuʀ, yngre Form for *dohtur. Den er da saaledes at forklare. Fra den sædvanlige Bøining, hvor -ʀ var Casusmærke for Nom. Ental, blev dette -ʀ ved Analogi overført til Nom. Ental af Ordene „Fader, Moder, Datter, Broder, Søster“, som tidligere i Nom. Ent. havde havt Endelsen -r; jfr. urnord. swestar Opedal, got. *fadar, broþar, dauhtar*. Former af Nom. Ent. paa -*ʀ* af de nævnte Ord forekommer i gamle Indskrifter med den kortere Rækkes Runer; f. Ex. *faþiʀ* Rök og Strö, *tutiʀ* Björkö og Skjærn, *sustiʀ* Tryggevælde, *bruþiʀ* Runverser 112 og Dybeck i Skaane. Fra Nominativ blev igjen -*ʀ* istedenfor -*r* ved Analogi overført til Accus. Ent. Saaledes *faþuʀ* Lilj. R.-U. 289; Lilj. 1069 (Steph. Some Run. Stones S. 12); *totuʀ* Dyb. fol. 128 (Lilj. 69); *broþuʀ* Lilj. 266 (Dyb. Runa 1873 S. 90); Lilj. 988[1]). Med baade *r* og *ʀ* Accus. *faþurʀ* Dyb. fol. II, 165; *faþurʀ, bruþurʀ* Dyb. fol. II, 170.

Disse Accusativformer paa -*ʀ* og -*rʀ* er dog meget sjældne og sene. Jeg kan ikke paavise dem før i 11te Aarh. I de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer er -*ʀ* i Nom., men -*r* i Acc. fast. Det er derfor meget paafaldende allerede paa By-Stenen, i en Indskrift med den længere Rækkes Runer at finde i Accus. dʀ, d. e. *dohtuʀ. Men da der her ikke er Tale om en Lydlov, men om en Analogidannelse, kan denne tænkes at have gjort sig gjældende til meget forskjellige Tider paa de forskjellige Steder.

*dohtuʀ kunde skrives forkortet som dʀ, fordi Ordet for „Datter“ forekom i Runeindskrifter saa ofte, at det let maatte kunne forstaaes af Sammenhængen, om det end var skrevet forkortet. Man synes ogsaa let at kunne gjætte sig til,

---

1) Men Dyb. fol. 83 har *faþur* for *faþuʀ* Lilj. 713 og Dyb. fol. II, 241 har *m*þur* for *moþuʀ* Lilj. 636.

hvorfor Runeristeren her har skrevet Ordet forkortet. Han har paa Forhaand vistnok bestemt, at hele Indskriftens første Sætning, hvis sidste Ord „Datter“ er, skulde faa Plads ved Smalsidens Langkant. Men da han ikke beregnede Rummet nøie, fik han ved Langkantens Ende for knapt Rum til *dohtuʀ og skrev dette Ord derfor forkortet dʀ. Ogsaa ellers forekommer graphisk Forkortning af Slægtskabsord. Dyb. fol. 261 har *bru* for *bruþur*; Dyb. fol. 7 har blandt andre Forkortninger *mþr* for *muþir*; Runverser 117 *rþr* for *bruþr*; den danske Bække-Sten *mþu* for *muþur*; den danske Haning-Sten *mor* for *moþur*. I den sene Indskrift fra Brattahlíð i Grønland synes *d* at betegne *dóttir*.

Ved det Nomen (oftest Slægtskabsord), som angiver den Dødes Forhold til den Person, der har sat Mindesmærket eller skrevet Indskriften, staar i Runeindskrifter oftest et Eiendomspronomen (af 3dje eller 1ste Person, eftersom Verbet staar i 3dje eller 1ste Person); saaledes allerede magu minino Strand, sunu sin Sölvesborg. Men Eiendomspronomenet mangler ofte. Saaledes ved witadahalaiban Tune, ved borumʀ, gestumʀ og magiu Stentofta. Af Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, i hvilke Eiendomspronomenet ved det her omhandlede Forhold mangler, kan exempelvis nævnes Lilj. R.-U. 156, 173, 190, 229, 251, 306, 417, 855, 859, 989, 999, o. s. v.; de norske Indskrifter fra Gjærde og Grindem.

Præpositionen upt „efter“ er paa By-Stenen forbundet med Accus., ikke som after Tune med Dativ. Constructionen af „efter“ med Accus., der i det historiske Sprog er den regelrette, findes ogsaa allerede paa Istaby-Stenen, hvor Formen Afatʀ er brugt.

Mindre sandsynligt forekommer det mig, at dʀ skal betegne Nominativformen *dohteʀ, som da maatte repræsentere Sætningen „hun var hans Datter“[1]).

Med dʀ er den Del af Indskriften, som er skreven langs efter Smalsiden, afsluttet. De følgende Runer er, som for sagt, skrevne mellem to Rammestreger langs Smalsidens Tværkant. Disse Runer er rmþ↿ d. e. rmþe. Om Runen ↿ henviser jeg til Excurs A.

rmþe, som danner uudtalelige Bogstavforbindelser, hører vistnok ikke med til foregaaende Sætning og er sandsynlig, som Stephens har formodet, Begyndelsesbogstaver af Ord, som ikke er skrevne helt ud. Disse Runer skal sandsynlig, som ogsaa Stephens mener, angive, hvem der har indridset Indskriften. De Ord, som kun er antydede ved sin Begyndelsesrune, lade sig vistnok ikke med fuld Sikkerhed udfylde, men hvis vi her, som jeg formoder, har en i hin Tids Runeskrift jævnlig brugt Formel, synes vi dog med Sandsynlighed at kunne udfylde Ordene. r betegner vistnok r(unoʀ), neppe r(unaʀ)[2]). Hvilken af disse to Ordformer der har tilhørt Runeristerens Sprog, lader sig ikke med Sikkerhed sige, da

[1]) I Indskrifter med den kortere Rækkes Runer er ikke sjælden sat Nominativ istedenfor Apposition i Accus. F. Ex. *kuþrun raisti stain at hiþin uaʀ nafi suais* Runverser 69: . . . . *raisþu stain þansi aft fraþa franti sin* paa Tirsted-Stenen (Runverser S. 62); jfr. Lilj. R.-U. 224 o. s. v.

[2]) Stephens udfylder r til r(unos).

ingen tilsvarende Ordform forekommer i Indskriften. Denne er en af de senere Indskrifter med den længere Rækkes Runer, og medens Varnum-Indskriften har runoʀ, bruger Istaby-Indskriften Formen runaʀ. Dog antager jeg for By-Indskriften helst r(unoʀ), da ă foran ʀ her i Skrift er bevaret i Nominativformer paa -aʀ.

I m formoder jeg med Stephens Begyndelsesrunen af en Ordform, som har betydet „mærkede". Men Ordformen kan ikke under denne Forudsætning med Sikkerhed udfyldes. Muligt er i 3dje Person m(arkide) og m(arkode), neppe m(arkade)[1]; mindre sandsynlig er en Form i 1ste Person. Ordet „mærkede" forekommer meget ofte i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer.

þ udfylder jeg til þ(aʀ) „disse"; jfr. þaʀ Einang. Med Ordstillingen r(unoʀ) m(arkide) þ(aʀ) jfr. i Vers *þana ristu stin* Runverser 167, *lit þina rita stain* Runverser 77. I oldisl. Prosa: *þó at þungi væri á borinn mikill*; *viðrtaka varð engi* (Lund Ordföjn. S. 457); *mun mǫnnum þat mǫrgum þykkja eigi undarligt* Ól. s. helga Chria 53 S. 189; *allir menn sváfu aðrir* Nornag. þ. Kap. 1 i S; *sú er ok sagan, at*... Fms. VI, 355.

Hvis jeg med rette forstaar rmþ som „disse Runer mærkede", saa maa Indskriftens sidste Rune ᛇ, som jeg transscriberer ved ᴇ eller ɪ, nødvendig antyde Runeristerens Navn i Nominativ. Men (vil man maaske indvende) da flere Navne begyndte med samme Rune, kunde et Navn ikke (naar man ei vilde udsætte sig for Misforstaaelse) alene antydes ved den Rune, hvormed Navnet begynder. Det var dog muligt med tilstrækkelig Tydelighed at betegne et Personnavn ved en eneste Rune. Baade hos Nordboer og hos Angelsakser kan nemlig en Rune betegne det Ord, som er Runens Navn eller som i Lyd er overensstemmende med Runens Navn. Saaledes kan i islandske Haandskrifter ᛘ betegne *maðr*. Hvis nu et Runenavn i Lyd stemmer overens med et Personnavn, saa maa Runen ved Anvendelse af forkortet Skrivemaade kunne betegne dette Personnavn. Runen ᛇ heder paa Angelsaks. *îh* eller *éoh*. Jeg formoder, at dette Navn i Urnordisk har lydt *ēhaʀ* eller *īhaʀ*, skrevet ᛇhaʀ, d. e. Barlind; jfr. Excurs A. At ᴇhaʀ ogsaa brugtes som Mandsnavn, slutter jeg af Indskriften paa Aasum-Bracteaten (Stephens Nr 96), som jeg læser: ᴇhe (eller ɪhe) akaʀ fah (eller fahi, d. e. fahido) „For Eh skrev jeg Ak"[2]. Jeg tror derfor, at ᛇ paa By-Stenen betegner Runeristerens Navn ᴇhaʀ. Forstaaelsen af ᛇ her maatte i gammel Tid lettes derved, at vistnok kun meget faa Ord fast skreves med ᛇ som første Rune.

Efter den foreslaaede Udfyldning af rmþᴇ til r(unoʀ) m(arkide) þ(aʀ) ᴇhaʀ begynder denne Sætning med Objectet, hvorefter Verbet følger, medens Subjectet kommer sidst. Denne Ordstilling findes ogsaa i den historiske Tids Sprog. I Vers:

sǫnsi karþi
sunʀ kut[ǫ]ǫ karilʀ

Runverser 135 (Ingelstad, Östergötl., fra c. 850—900). I oldisl. Prosa: *mikil tíðindi kanntu at segja*; *mǫrg undr gerði Eysteinn* (Lund Ordf. S. 452). I norske prosaiske Runeindskrifter med den kortere Rækkes Runer: *stein þænnna gærðe botolfr stein-*

[1] Stephens: m(arcaþo).

[2] Denne Læsning af første Ord er offentliggjort i Noreens Altisl. u. anorw. Gramm.[2] S. 267 efter mundtlig Meddelelse af S. Bugge.

meistaræ (Skjeberg Kirke, Smaalenene). *þeser* (læs: *þesar*?) *hurþir gerþe þorþr a stafi* (Ring i Ringsaker Kirke, Hedemarkens Amt). Navnlig er Ordstillingen ved r(unoR) m(arkide) þ(aR) ehaR ganske den samme som ved Lilj. R.-U. 895 (Södermanl.): *kuml kiarþi þatsi kitil slakR*, hvilke Ord er skrevne i en Række for sig.

De Runer paa By-Stenen, som angive, hvem der har indridset Runerne, er med Vilje skrevne i en Række for sig, thi Runeristeren har, som foran oplyst, for ikke at lade den forudgaaende Sætning udstrække sig til Tværlinjen, skrevet hin Sætnings sidste Ord forkortet. Der findes paa Mindestene mange Exempler paa, at Angivelsen af, hvem der har ridset Runerne, er skreven i en Linje for sig.

Ordene „disse Runer mærkede" er ikke skrevne fuldt ud, men blot angivne ved Begyndelsesrunerne, og Runeristerens Navn ehaR er til Slutning blot angivet ved Runen ᛇ. Hermed kan sammenlignes, at Dybeck fol. Nr. 155 ender med: *suin rþþt*, der vel betegner *suin riþ þita*; jfr. *riþ runaR ubiR* Dyb. fol. 271, *ihulfastr riþ* Dyb. fol. 174. Paa forskjellige Maader finde vi i andre Indskrifter Sætningen „disse Runer skrev N. N." skreven saaledes, at den er vanskelig at læse. Paa Rotbrunna-Stenen i Upland (Bautil 646) har Runeristeren airikr skrevet sit Navn med *ís*-Runer. I en Indskrift i Maeshowe paa Orknøerne (Steph. Run. Mon. II, 237) har Runeristeren skrevet sit Navn *ærlikr* (d. e. *Erlingr*) med Kvistruner, ligesaa i en anden Indskrift (Steph. II, 138) sammesteds Ordene *þisar runar* med Kvistruner. Paa Rök-Stenen er Angivelsen af Runeristerens Virksomhed skreven paa en saa indviklet Maade, at disse Ord hidtil ikke er læste med Sikkerhed; jeg har formodet: *biari (h)iau uii uis runimqþR*. Jfr. her foran S. 67.

Herefter gjengiver jeg By-Indskriften, som jeg læser den i dens Helhed Runer, som ikke er tydelige, er i denne Gjengivelse underprikkede. To aldeles usikre Runer er sat i skarpe Klammer. Binderuner er betegnede ved en forbindende Halvkreds over.

ᛖᛁᚱᛁᛚᚨᛉᚺᚱᛟᛉᚨᛉᚺᚱᛟᛉᛖᛉᛟᚱᛏᛖᚦᚨᛏᚨᛉᛁᚾᚨᚢ[ᛈ]ᛏᚨᛚᚨᛁ[ᛒ]ᚢᛞᛦ
ᚱᛗᚦᛇ

Afdelt i Ord:

eirilaR hroraR hroreR orte þat aRina u[p]t alai[b]u dR (d. e. dohtuR)

rmþᛇ (d. e. runoR markide þaR ehaR).

Jeg oversætter:

„Krigerhovdingen Hror Hrors Søn gjorde denne Stenplade efter Aaleiv Datter (sin).

Disse Runer mærkede Eh".

Indskriften synes at være affattet i Prosa. Herfor taler for det første den Omstændighed, at intet af dens Udtryk (saavidt vi med vort ufuldstændige Kjendskab til den Tids Sprog kan dømme) afviger fra det jævne prosaiske. For det andet kan herfor anføres følgende. Hvis det var Vers, maatte vi dele:

(Trykt 28 December 1892.)

eirilaʀ Hroʀaʀ
Hroʀeʀ orte
þat aʀina upt
Alaibu dohtuʀ.

Men det strider mod senere Tiders Sprogbrug, at den korte Form **upt** bruges betonet (hvilket den her maatte være) i Slutningen af Verslinjen.

Som eiendommeligt for S k r i f t e n paa By-Stenen fremhæver jeg, at den mangler Fasthed og Ensartethed. En og samme Rune har ikke overalt, hvor den forekommer i Indskriften, væsentlig samme Form, men kan skifte i væsentlig forskjellige Former. Dette tyder paa, at den ældste Runerækkes Skrift paa den Tid, da By-Indskriften blev indridset, var i en „Nedgangens og Forfaldets Tid." Jeg forklarer dog ikke den nævnte Eiendommelighed af Runeristerens Ubehjælpsomhed men deraf, at han med Vilje har efterlignet indbyrdes forskjellige — ældre og yngre — Skriftformer, som han kjendte.

Som Rune 18 har e-Runen sin sædvanlige gamle Form, saa at Tværstregerne mellem de to Stave danner en Vinkel. Dette er ogsaa Tilfældet ved **e** som R. 23, der dog, som foran forklaret, er skrevet meget forskjellig fra R. 18. Men ved **e** som R. 1 gaar den ene Tværstreg fra venstre Stavs Top helt ned til høire Stav. Dette er en senere Form af e-Runen. Den findes ogsaa som første Rune i Veblungsnes-Indskriften og mærkelig nok i samme Ord som første Rune paa By-Stenen: **eirilaʀ**[1]). Dette Ord er i begge Indskrifter forøvrigt skrevet med de samme Runeformer og fra venstre i en horizontal Række uden at være adskilt fra det følgende Ord. Man kunde her være fristet til at sporge, om den Mand, som har indridset By-Indskriften, skulde have seet Veblungsnes-Indskriften. Lignende senere Former af **e**-Runen med Forlængelse af den ene Tværstreg forekommer andensteds. Ved Runen for **e** i den yngre Torvik-Indskrift fortsættes den Tværstreg, som gaar ud fra høire Stavs Top, helt til den berører venstre Stav langt ovenfor dennes Midte. I den Del af Rök-Indskriften, som er skreven med den længere Rækkes Runer, fortsættes ved e-Runen den Tværstreg, som skraaner ned fra høire Stavs Top, lige til den berører venstre Stavs Basis[2]). ᛗ paa Etelhem-Spænden læser jeg som **m**, ikke som **e**; se Excurs B.

Spiren til de her omtalte Former af e-Runen viser sig i Indskriften paa Kragehul-Spydskaftet, hvor enten den fra hoire eller den fra venstre gaaende Skraastreg paa **e**-Runen eller begge er forlænget lidt nedenfor de to Skraastregers Skjæringspunkt. I den engelske Runeindskrift fra Coquet Island i Northumberland

---

[1]) At man ikke, som jeg mundtlig har hørt foreslaa, kan læse **ekirilaʀ** (med Binderune for **ek**), fremgaar, bortseet fra andet, af Verbet **orte** paa By-Stenen. At Runen ikke betyder **m**, som Stephens antager og Burg S. 134 formoder, godtgjøres ved mine Oplysninger om Runeformen og om det Ord, hvori den forekommer. En Navneform ***mirilaʀ** vilde heller ikke med Rimelighed lade sig forklare.

[2]) En Rune af Form væsentlig som Rök-Stenens **e** findes paa Bracteaten Nr. 17 hos Stephens, men dens Betydning lader sig der ikke bestemme. Denne Bracteat har ogsaa en Runeform, der væsentlig er den samme som den sædvanlige **e**-Rune.

(Stephens Run. Mon. I, 480) læser jeg ikke med Stephens **siuilfur**, men **sielfur**. Her er ved **e**-Runen den Skraastreg, som gaar fra venstre Stavs Top, fortsat et Stykke efter de to Skraastregers Skjæringspunkt, men ikke helt til høire Stav[1]).

Heller ikke **t**-Runen har paa By-Stenen overalt samme Form. Ved Rune 22 gaa **t**-Runens Kviste ud fra den rette Stav lige ved dennes Top; derimod ved R. 26 fra Staven langt nedenfor Toppen. Ligesaa, som det synes, ved Rune 34. Ogsaa i andre Indskrifter med den længere Rækkes Runer, dog ikke i de ældste, gaa **t**-Runens Kviste ud fra den rette Stav langt nedenfor dennes Top. Saaledes paa Bracteat Nr. 55 Steph. (Maglemose, Sjælland), hvor jeg er tilbøielig til at læse **þAt**. Fremdeles paa Bracteat Nr. 79 Steph. (Næsbjærg, Jylland) og Nr. 34 Steph. (fra Skaane). Jfr. Bracteat Nr. 53. I den ikke nordiske Freilaubersheim-Indskrift (Henning Nr. 6) gaa **t**-Runens Kviste ud fra den rette Stav kun lidet nedenfor dennes Top. Lignende kan man finde i nordiske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, f. Ex. paa Skee-Stenen fra Baahus-Len.

r-Runen er paa By-Stenen som Nr. 21 ganske anderledes formet end de 4 andre Gange, den i Indskriften forekommer.

Ved **a**-Runen paa By-Stenen gaar øverste Kvist oftest ud fra den rette Stavs Top (saaledes ved Rune 6), men undertiden fra Staven lidt nedenfor Toppen; saaledes ved R. 31. Denne sidste Form er yngre og forekommer ogsaa ellers.

Runen **R** har 6 Gange Formen ᛉ med Kvistene opad, gjærne saa at de er meget lange. Men som R. 41 er Runen skreven ᛣ med Kvistene nedad. At denne sidste Form her er valgt, har maaské sin Grund deri, at den øvre Rammestreg for Tværrækken af Runerne her begynder. Runeformen ᛉ med Kvistene opad vilde her have staaet uheldig i Forhold til denne Rammestreg. Ogsaa Varnum-Stenen i Vermland har begge Former af **R**-Runen: 3 Gange ᛣ (deraf 1 Gang i en Binderune for **aR**), 1 Gang ᛉ. Om Forekomsten af den senere Form ᛣ i andre Indskrifter med den længere Rækkes Runer kan henvises til mine Bemærkninger her foran S. 53 f. og til Wimmer Runenschrift S. 129 f. Jfr. ogsaa Aarstad-Indskriften i det følgende.

I andre Henseender synes By-Stenens Skriftform ligeledes at vise Slægtskab med Varnum-Stenens. Den første **h**-Rune er baade paa Varnum-Stenen og paa By-Stenen usædvanlig bred. Der er ogsaa særlig Lighed i den Maade, hvorpaa **r**-Runen i begge Indskrifter er skreven. Begge Indskrifter har flere Binderuner.

Ovenfor har jeg søgt at paavise en særlig Lighed mellem **u** i en Binderune paa By-Stenen og i Binderunen **uþ** i den yngre Myklebostad-Indskrift.

Overhoved viser Skriftformen, at By-Indskriften er en af de yngre af de Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer.

Særlig Overensstemmelse med Bracteat-Indskrifters Runeform har jeg foran paavist ved den Form af **t**-Runen paa By-Stenen, som har Kvistene langt nedenfor

[1]) En Forlængelse af den ene Tværstreg, der er saa ringe, at den kan være tilfældig og frembragt ved Naalens Gliden under Indridsningen, har jeg seet ved **e**-Runen paa den mindre Nordendorf-Spænde (Henning Nr. VIII). I Runeindskriften paa et Sværdhjalte fra Gilton i Kent (Steph. Run. Mon. III, 164) synes **e**-Runen at have den Form, at der mellem de to rette Stave kun er én Forbindelsesstreg. Denne skraaner i en ret Linje fra høire Stavs Top ned mod venstre Stav ovenfor Midten.

den rette Stavs Top. h-Runen paa By-Stenen, navnlig den i Binderunen hr, har med Hensyn til Tværstregens Stilling særlig Lighed med h paa Bracteaterne 49 og 49 b Stephens.

Paa By-Stenen forekommer, som det synes, én Gang ᚿ n. Om denne Form se her foran S. 7.

Jeg har i det foregaaende paapeget flere Ligheder i Skriftform mellem By-Indskriften og Varnum-Indskriften, bl. a. at begge Indskrifter har Runeformen ᛦ ved Siden af ᛉ. Men By-Indskriften gjør bestemt Indtryk af at være yngre end Varnum-Indskriften. Hin har eirilaʀ, denne erilaʀ. Varnum-Indskriften har jeg (S. 40) henført til c. 550—600. Naar By-Indskriften er yngre end Varnum-Indskriften, er det naturligt, at By-Indskriftens orte er en mindre oprindelig Sprogform end Tjurkö-Bracteatens wurte, for ikke at tale om Tune-Stenens worahto. Som andre Mærker, der vise, at By-Indskriften hører til de senere Indskrifter med den længere Rækkes Runer, kan nævnes den foran paapegede Vaklen i Runernes Former og Formen af første e-Rune. Fremdeles? Sprogformen hroʀeʀ med e og to Sprogformer, som grunde sig paa noget usikker Læsning: ubt eller upt, dʀ d. e. *dohtuʀ[1]).

Mulig er By-Indskriften lidt (dog vist ikke meget) ældre end Fonnaas-Indskriften. Hin har Accusativformen aʀina, denne spidul (ikke *spidula). Fonnaas-Indskriften har jeg sat til c. 650—675.

By-Indskriften har som Nominativendelse af Hankjønsstammer paa *-a* -aʀ, medens *a* mangler foran -ʀ i de blekingske Indskrifter fra Istaby, Stentofta, Björketorp. Disse blekingske Indskrifter har Runen *ár* (*ᴀʀa) som den regelrette Betegnelse for *a*, medens By-Indskriften har som saadan bibeholdt ᚨ[2]). By-Indskriften er derfor vistnok ældre end de blekingske Indskrifter.

Efter alt tror jeg at By-Indskriften tilhører 7de Aarhundred, snarest dettes Midte.

Prof. Rygh fremhæver, at By-Stenens hele Form og Tilhugning, Runernes ringe Størrelse i Forhold til Stenens og deres Anbringelse lige ved Smalsidens Kanter afviger fra, hvad der ellers kjendes. Han vover ikke at afgjøre, i hvilken Stilling eller paa hvilken Maade, enten i fri Luft eller i en Gravhaug, Stenen fra først af har været anbragt.

Naar Stenen i Indskriften betegnes som aʀina med det Ord, som i historisk Oldnorsk betyder „Arne, Arnesten", synes deraf efter mit Skjøn at maatte sluttes, at Stenen fra først af har været anbragt i liggende, ikke i staaende Stilling. Ogsaa dens Form synes mig at passe godt hertil. Naar Stenen har ligget, synes det naturligst, at den har ligget saa, at Indskriften dannede en horizontal Række, og saaledes, at Runerne ikke var vendte op og ned. Er dette saa, da maa Stenens

[1]) Til den foran givne Tolkning kan føies. S. 104: Om oldn. *þat* jfr. Tamm Paul-Br. Beitr. VI, 400 ff. og Johansson i Bezzenb. Beitr. XVI, 161. — S. 111: En usynkoperet Form *markide harmonerer neppe med det synkoperede upt.

[2]) Dog har endnu Upsala-Øksens Indskrift ᚨ for a.

glathugne Bredside, som er fremstillet paa Tegningen S. 92, have vendt ned og den modsatte Bredside have ligget op.

I de foran aftrykte ældre Optegnelser om By-Stenen siges denne at have ligget paa en Høi (en Gravhaug) eller i en Høi eller at være „udtagen af en Høi“.

Hvis By-Stenen fra først af har været anbragt i liggende Stilling i en Gravhaug, synes den Formodning mig at ligge nærmest, at den har været Overligger over et stort, omhyggelig bygget Gravkammer. Saadanne store Gravkamre var i den ældre Jærnalder sædvanlige i Norge, dog saaledes, at Mængden af dem, der er fra Mellemjærnalderen (hvilken Tid Stenen efter Indskriften maa tilhøre), efter Undset er funden ved Kysten vesten for Lindesnes og nordover[1]).

Men Prof. Rygh anfører ligeoverfor denne min Formodning, at der ved Gravkamrene fra den ældre Jærnalder i Norge hidtil ikke er fundet nogen Overligger af tilhuggen Sten. Det Ord **arina**, der i Indskriften betegner By-Stenen, svarer formelt til oht. *arin* „Alter“. Man fristes herved til at spørge, om der paa Runestenen fra By har været ofret Dødsofre, før Haugen, hvori Stenen laa, blev kastet igjen.

Jeg har i det foregaaende søgt at vise, at Stenen har ligget i Gravhaugen saaledes, at den glattilhugne Bredside vendte ned. Derimod er den Bredside, som efter dette maa have ligget op, vistnok jævn men ikke glat tilhuggen, og dens Overflade skaller stærkt af. Jeg vover at nævne den usikre Formodning, at man har brændt Dødsofre paa den Bredside, som vendte op, hvoraf da Afskallingen skulde være bevirket, og at den modsatte Bredside blev omhyggelig tilhugget, fordi den skulde danne Taget i den Dødes Bolig. Jeg tænker mig, at de ubeskrevne Smalsider, som har uregelmæssig Form, laa fast mod Gravkammerets Stenmur.

Snart efterat By-Stenen var kommen til Christiania, udtalte jeg den Formodning, at dens Indskrift var indridset paa en Tid, da den ældste Rækkes Runer ikke længer var den almindelige Skrift, og at Indskriften var en Efterligning uden sammenhængende Indhold af ældre Indskrifter[2]). Men jeg er nu overbevist om, at Indskriften selv modbeviser denne Opfatning, og jeg har i det foregaaende ved min Tolkning søgt at godtgjøre, at den virkelig tilhører Tiden for Vikingeperioden.

---

[1]) Se Rygh Aarbøger f. nord. Oldkyndighed 1869 S. 162 ff.; Undset i Aarbøger 1880 S. 160 ff.

[2]) Se mine Bemærkninger i Nicolaysens Fornlevn. S. 763 og i Tidskr. f. Philol. VII, 342. Jeg blev ledet til denne Formodning bl. a. deraf, at jeg troede, der paa Stenen stod **oute**, som jeg antog for en meningsløs Efterligning af en ældre Indskrifts **(w)orte**.

Excurser.

A. Runen ᛇ eller ᛇ.

Den ældste Runerækkes 13de Rune, hvis sædvanlige Former her i Overskriften er angivne, er den Rune, om hvis Brug i Nordboernes og andre germanske Folks ældste Skrift man hidtil har havt ufuldstændigst Kundskab. Om denne Runes Betydning har der været fremsat flere indbyrdes uoverensstemmende Opfatninger end om Betydningen af nogen anden Rune.

Runens Brug og Betydning i den angelsaksiske Skrift lader sig tilnærmelsesvis med Sikkerhed bestemme.

I Optegnelser, som sammenstille de angelsaksiske Runer enten i deres oprindelige Rækkefølge (Futhorcs) eller i det latinske ABC's Orden (Alphabeter), finde vi angivet, til hvilke latinske Bogstaver ᛇ ᛇ i Betydning svarer.

For det første er Runens Betydning angivet som eo i følgende angelsaksiske Optegnelser, der findes eller fandtes i den Cottonske Haandskriftsamling: 1) Futhorc i den nu tabte Optegnelse, som fandtes i Cott. Mscr. Otho B. 10 og som indeholdt et angelsaksisk Digt om Runerne[1]). Her var tillige Runens Navn angivet som eoh. 2) Futhorc i Cott. Mscr. 8vo Domitian A 9, fra 11te Aarh.[2]). 3) Alphabet i Cott. Mscr. Otho B 10[3]). 4) Alphabet i Cott. Mscr. 8vo Dom. A 9[4]). Hertil kommer en Optegnelse af en Futhorc, mulig fra 12te Aarh., i et Hskr. i det kgl. Bibl. i Kjøbenhavn, hvilken er meget nær beslægtet med den, der her er opført som Nr. 2[5]).

Digtet om Runerne synes at være afskrevet af en vestsaksisk Skriver, og vi tør antage, at eo har været Runens Vokalværdi særlig i Vestsaksisk. Men det findes andensteds angivet, at Runen brugtes som Consonanttegn. En Optegnelse i et Haandskrift i St. Johns College, Oxford, C, 27 af de angelsaksiske Runer i Alphabetorden[6]) har for h to Tegn, først den sædvanlige angelsaksiske h-Rune, derpaa ᛋ. At dette er den her omhandlede Rune, ser man deraf, at Optegnelsen i Cott. Mscr. Otho B 10 for eoh har de to Former ᛇ Z.

En Optegnelse fra 890—910 af den ags. Runerække i et Wiener Hskr. (Cod. Salisb. Nr. 71)[7]) har ved ᛇ som Runens Betydning *i* & *h* og som dens Navn *ih*. Optegnelsen har ikke vestsaksiske Sprogformer; *ih* er det northumbriske Navn,

[1]) Hickes Thesaur. I, 135 Jfr. bl. a. Wimmer, Runenschr. S. 85, 1. Kemble Archæologia XXVIII, S. 339 ff., Nr. 9. Pl. XVI, fig. 11. Stephens Nr. 5 (Run. Mon. I, 100; II, 829). W. Grimm Deutsche Runen Tab. III Nr. 1., S. 217 ff.

[2]) Hickes I, 136; Steph. Nr. 9 (I, 102); Grimm D. R. Tab. III Nr. 2. Rettere hos Steph. Nr. 62 bis (II, 830).

[3]) Hickes III, Tab. 2, Nr. 2; Steph. Nr. 16 (I, 104).

[4]) Hickes III, Tab. 2 Nr. 3; Stephens Nr. 23 (I, 107).

[5]) Stephens Nr. 61 (II, 829).

[6]) Hickes Thes. III, Tab. 2 Nr. 10; Stephens Nr. 35 (I, 109).

[7]) W. Grimm Wiener Jahrb. Bd. 43 S. 1; Wimmer S. 85, 2; Kemble Nr. 5, Pl. XV, fig. 7; Stephens Nr. 8 (I, 102).

som svarer til vestsaks. *eoh.* Efter Ordlyden kan „*i* & *h*“ angive, at Runen dels bruges for at betegne Vokalen **i**, dels for at betegne Consonanten **h**. Jeg antager, at dette er Meningen. Men da „*n* & *g*“ er angivet som Betydning af Runen *ing*, kunde det efter Ordlyden ogsaa angive, at ᛇ betegner Stavelsen *ih.*

I et Hskr. i St. Gallen fra 10de eller Slutningen af 9de Aarh., Nr. 270 4to, Blad 52 findes de angelsaksiske Runer med Tilføielse af tilsvarende latinske Bogstaver og af Navne, afskrevne af en Tysker[1]). Her er Navnet paa ᛇ rigtig angivet som *ih*, men naar Betydningen er angivet som *k*, da maa dette være feilagtigt; thi *k* indeholdes ikke i Runenavnet.

Et Haandskrift af Isidor (maaské fra 8de Aarh.) i Brüssel (Nr. 155) indeholder[2]) den angelsaksiske Futhorc med tilsvarende latinske Bogstaver og med Navne. Disse Navne er her ikke optegnede i ægte engelske Former, men forandrede ved Indflydelse af en tysk Sprogart. Her er Betydningen af ᛇ angivet som *ih* og Runens Navn som *hic*[3]). Denne Navneform er forvansket[4]).

Det er paa Forhaand klart, at hvor Runens Navn var *ih* (ikke *eoh*), der kunde dens Vokalbetydning ikke være *eo*, men maatte være en *i*-Lyd.

Jeg gaar nu over til de angelsaksiske Runemindesmærker[5]), i hvilke Runen er brugt i virkelige Ord, for at se, hvorvidt dens Brug i disse stemmer overens med Haandskrifternes Angivelser om Runens Betydning.

Korset fra Ruthwell (der hørte til Northumberland), Dumfriesshire, kanské fra 8de Aarh., har[6]) for „almægtig“ **almeᛇttig**, der med Dietrich, Zupitza, Brate og Wimmer maa læses **almehttig**, d. e. *almechtig*[7]). Ordet heder i Vestsaksisk *ælmihtig*. Denne Brug af Runen ᛇ er ikke paavist paa noget andet Mindesmærke. Med Runen *hægl* er derimod skrevet **roetberhtæ** Falstone, **eadbierht** eller **eadberht** Bingley, **eþelberht** Thornhill a, **worh[t]e, elchfrith** paa en Fibula fra Northumberland Stephens I 386[8]). Naar jeg hermed sammenholder den Angivelse i Cod. Salisb. Nr. 71, at ᛇ betyder „*i* & *h*“, saa finder jeg det sandsynligt, at Runen paa Ruth-

---

1) W. Grimm Deutsche R., T. 2 Nr. 1. Hattemer „Denkmahle“ I, 417. Kemble Nr. 2 (Pl. XV fig. 4). Stephens Nr. 10 (I, 103).

2) W. Grimm D. R. T. II Nr. 5; Mone Quellen u. Forschungen (1830) S. 552, Facs. Nr. 1; Kemble Nr. 1 (Pl. XV fig. 3); Stephens Nr. 4 (I, 100).

3) Andre har læst *hio.* Herfor har et Pariser-Hskr. af Isidor (Grimm D. R. T. II, Kemble Nr. 7, Pl. XVI, fig. 9) *inc.*

4) En Futhorc i Cott. Mscr. Galba A 2 (Hickes III Tab. 6 Nr. 6; Grimm D. R. T. III, Nr. 3; Stephens Nr. 13, I S. 103) har den forvanskede Navneform *eth*, der maa være opstaaet af *eoh.*

5) Af disse nævner Brate (Månadsblad 1886 S. 2) og Wimmer (Runenschrift S. 134) kun Indskrifterne fra Ruthwell og Thornhill.

6) Stephens Run. Mon. I, 416 med Tegning.

7) Mod denne Læsning kan ikke **tt** tale, da der paa Hartlepool-Stenen er skrevet **hilddigyþ** med **dd** og paa Ruthwell-Korset selv **gistoddun**, samt i Bewcastle-Indskriften **kristtus**. Henning (Die deutschen Runendenkmäler S. 68) læser **älmeęttig** eller **älmeittig** og mener, at **tt** er assimileret af *ht.* Men i Northumbrisk blev jo *ht* netop ikke assimileret. F. Ex. i det ældste Hskr. af Bedas Kirkehistorie, der er skrevet c. 737, skrives *aedilberct.*

8) Paa Skrinet af Hvalben **fegtaþ**; i Bridekirk-Indskriften **iwrokte** og **brokte**.

well-Korset i almeᛇttig betegner *ich*-Lyden, den palatale Spirant, der ogsaa hørtes i Runenavnet *ih*. Derimod har man hidtil ikke fundet ᛇ som Betegnelse for den gutturale Spirant *ch*, medens den gutturale eller palatale Spirant *ch* i angelsaksisk Runeskrift oftere findes betegnet ved Runen *hægl*, saaledes som jeg ovenfor har paavist.

Angelsaksiske Runemindesmærker vise, at Haandskrifternes Angivelse om, at ᛇ brugtes som Vokaltegn, er rigtig.

Som Tegn for en *i*-Lyd bruges Runen sikkert paa en Gravsten fra Dover, Kent (Stephens II, 865 f., jfr. I, 465), i Navnet † gᛇslheard. Jeg foreslaar at transscribere ᛇ ved ı, til Forskjel fra i d. e. Runen *îs*.

Fremdeles findes Runen, aabenbart ikke som Tegn for h, men som Vokaltegn paa det engelske i Braunschweig bevarede Reliqvieskrin (Stephens I, 381) to Gange. Dettes Indskrift har hidtil ikke været rigtig tydet. Jeg læser:

hælᛇgæliea

uritneþiisighᛇræliinmu ^c

Tegnet til Slutning er ingen Rune, men et Afslutningstegn. Sproget er northumbrisk. Jeg deler Ordene saaledes: hælᛇg ælie auritne þii sig hᛇræ liinmu. Dette betyder ordret oversat: „sancta Eliae hoc (titulo) inscripta aspice eius membra". D. e. „Den Indskrift, som du her ser, angiver, at de Klosteret Ely tilhørende hellige Lemmer (d. e. Reliqvier) gjæmmes i dette Skrin".

Klosteret Ely, NNO. for Cambridge, blev anlagt i 673 af Aethelthryth, der var gift med den northumbriske Konge Ecgfrith. Indskriften er altsaa ikke ældre end 673.

hælᛇg d. e. hælıg Acc. pl. n. „hellige" at forbinde med liinmu. Adjectivet skrives ogsaa ellers i North. *hælig*. — ælie Genetiv. Den O, paa hvilken Klosteret blev anlagt, kaldtes *Elge* (Sweet Old. Engl. Texts S. 144), ogsaa *Elig* (deraf *Eligburh, Eliburh*), *æt Elige*. Navnet, der har langt *e*, er dannet af *ǣl ēl* Aal ved Adjectivendelsen *-ig* (ikke sammensat med *îg* O). — Formen af det Rum, paa hvilket Runerne er anbragte, har bevirket, at Kunstneren har skilt Præfixet a fra Ordets andet Led uritne. — auritne = *awritne*; jfr. fauauisa paa Bracteat Nr. 57 Stephens. — þii jfr. *thi* Sweet Oldest Engl. Texts S. 162, = vestsaks. *þŷ*. — sig Imperativ „se!", i Durham-Ritualet *sih, sigh*? Kanskè er h at tage med (sigh), saa at h læses dobbelt, uagtet Indskriften har ii. — hᛇræ d. e. hıræ „hendes", ellers i Ags. *hire*, jfr. hinæ, darstæ og lign. paa Ruthwell-Korset. hıræ viser tilbage til og optager ælie. Jfr. Grimm Deutsche Gramm. IV, 351, 4. — liinmu, udtalt *lįmu* med nasalt *i*, = *limu, leomu*, Lemmer. Jfr. for Ordets Brug: *ðæs biscopes leoma on ðysse byrigenne syndon betýned* i Oversættelsen af Bedas Kirkehistorie. For Skrivemaaden liinmu med nm jfr. i svenske Runeindskrifter *henminkr, skanmals* Runverser S. 126.

Ikke fuldt sikker er den her behandlede Rune paa Hjaltet af et Sværd fra Gilton, Kent (Stephens III, 164). Jeg formoder, at Indskriftens Begyndelse skal læses **ᛡce ic sigi** . . . „jeg øger Seier". **ᛡce** d. e. **ıce**. Jfr. for første Stavelses Vokal *âflîgan* i de kentiske Glosser; 1ste Ps. sing. Indic. Praes. kan i gamle Documenter fra Kent have Endelsen *-e*. Af Runen ᛡ sees i Gilton-Indskriften nu ikke Kvisten oventil. I Angelsaksisk skifter *îcan* „øge" dialektisk med *ŷcan, iécan*. Det er Sværdet, som indføres talende.

Runen forekommer ogsaa sikkert som Vokaltegn, ikke som Tegn for **h**, paa et Stykke af en Broncegjenstand, som er funden i Themsen ved Westminster-Broen (Stephens III, 204). Dennes Runeindskrift, som synes at være ufuldstændig i Begyndelsen, lyder (naar man transscriberer Rune 3 og 14 ved **e**): . . . **sberædhtᛡbuaierhadæbs**

Den Gjenstand, i hvilken Runerne er indslaaede med et Stempel, er lang og smal og ender i et ornamentalt Dyrehoved, som vel nærmest kan kaldes et Dragehoved. Den bærer Spor af Forgyldning og har ved Nagler været fæstet til en anden Gjenstand. Stephens forklarer Indskriften saaledes:

[hir ionas eorla] **sberædh**
tyo bua i erha dæbs

„Here Jonah of the men asks to bide in the waves of the deep". Denne Forklaring kan ikke i alle Dele være rigtig. Men jeg formoder, at Stephens rigtig har seet, at Indskriften hentyder til Jonas i Hvalfiskens Bug, og at han rigtig har oversat de fem sidste Ord.

Jeg tyder Indskriften snarest saaledes:

*[fisc iona]***s berædh**
tı bua i erha dæbs

„Fisken bærer Jonas at bo i Dybets Vand".

Dog kan Indskriften have været længere. Den synes at være affattet i en engelsk (northumbrisk?) Dialekt, der har lidt mere tilfælles med Frisisk end de hidtil kjendte engelske Dialekter. Da Indskriften er skreven uden Ordadskillelse, kan første **s** høre til et andet Ord end **berædh**, uagtet **s** har været adskilt fra den foregaaende ved Nagler.

berædh = vestsaks. *bereð*. **tı** i samme Betydning som *tô* kan jeg ikke ellers paavise i Engelsk, men jfr. osaks. og ofris. *ti*, *te*, York-shire Dial. *te*. **bua** Infin. paa **-a**, som i Northumbr. og i Fris. — **i** for *in*, som dialektisk i Middelengelsk. **erha** Dativ som *felda*, north. *hâda*, *déoða*, *wonga*, *binna*. Poet. i vestsaks. Form *earh* „Hav", *eare geblonden* Gaade 4 [22], *earhgeblond* Elene 239, o. s. v., se Grein. **erh** som i North. = vestsaks. *earh*. **dæbs**, udtalt **dæps* = vestsaks. *déopes*? Jfr. middeleng. *é*, fris. *ié* = vestsaks. *éo*. Synkope af Vokalen foran *s* som undertiden i Ofris. Men Skrivemaaden med *æ* er paafaldende ligesom *-s* for *-es*.

At Indskriften er versificeret, som ogsaa Stephens har formodet, synes Ordet **erha** at vise. Med **i erha dæbs** kan sammenlignes *in profundum in corde maris* Ion. II, 4. *Ionas* har sandsynligvis dannet Alliteration med **erha**. Med Verslinjen **tı bua i erha dæbs** kan i metrisk Henseende jævnføres f. Ex. Beow. 2884:

(Trykt 23 Januar 1893.)

þâ hine siô þrâg biewôm (Sievers Paul-Braune Beitr. X, 238 f.). Jeg skal lade det uafgjort, om den Gjenstand, paa hvilken Runerne findes, skal forestille den Fisk, i hvis Bug Jonas var. Indskriften kan efter sit Indhold kanské nærmest sammenstilles med den versificerede Indskrift paa Clermont-Skrinet, som begynder med **hronæs ban** (Stephens I, 474).

Endelig findes Runen ᛇ paa Thornhill-Stenen b. Yorkshire (Stephens III, 211). Stephens læser dennes Indskrift: **eadred sete æfte eateyonne** og oversætter „Eadred set up this after the lady Eateya.“ Haigh læser tredje Linje: **eate inne** „Eata a Hermit“. Jeg forstaar ikke sidste Ord, og det synes mig at burde paany undersøges, om alle Runer i sidste Linje er rigtig læste. Men ᛇ synes ogsaa her at være **ı**. **eateınne** er mulig Dativ af et Kvindenavn, der er dannet som *gyden* Dat. *gydenne*. Er **eat-eınne** sammensat? Hører **eat-** sammen med Navnet *Éata*? og er **eınne** beslægtet med *eh* „Hest“?

Runen ᛇ **ı** betegner altsaa i Angelsaksisk *i*-Lyden 1) i Runenavnet *ih*, der dialektisk skifter med *coh*. 2) I **gısl** som Forled af et Navn. Ordet *gîsel* „obses“ skrives senere ogsaa *gysel*. 3) I **hælıg** „hellig“, som ogsaa skrives *haleg* (Cædmons Hymne). 4) I **hıræ** „hendes“, som dialektisk skifter med *hiere, hyre*. 5) I **ıce** „øger“ af *îcan*, som dialektisk skifter med *iécan, ýcan*. 6) I **tı**, som svarer til osaks. fris. *ti* ved Siden af *te*. 7) I **eateınne**, hvis Endelse **-ınne** synes at svare til vestsaks. *-enne*.

Heraf synes at fremgaa, 1) at ᛇ **ı** kan betegne baade en kort og en lang Vokal. 2) ᛇ **ı** bruges regelret kun som Betegnelse for det *i*, som dialektisk skifter med *ie, eo, y, e* og som derfor tør antages at have havt en mindre ren *i*-Lyd[1]). Vi har seet, at Runen ᛇ i angelsaksisk Runeskrift dels betegner en Consonant, nemlig den palatale Spirant *ch*; dels en Vokal, nemlig et ikke rent *i* eller i Vestsaksisk *eo*. At samme Rune kan udtrykke disse indbyrdes forskjellige Lyd, er at forklare af Runens Navn *ih (eoh)*. Runen kunde dels betegne den Vokal, hvormed Runenavnet begyndte; dels den Consonant, hvormed Runenavnet sluttede. Paa lignende Maade har ᛦ *yr* i den særlig nordiske Skrift dels betegnet en Consonant *(R)*, hvormed Runenavnet sluttede; dels en Vokal *(y)*, hvormed Runenavnet begyndte. Runen ᛇ finder jeg i Angelsaksisk ingensteds som Tegn for *e*, og dens Navn finder jeg ingensteds skrevet *eh*.

Det angelsaksiske Runenavn forklares i Runedigtet saaledes:

eoh byþ utan
unsmeþe treow
heard hrusan fæst
hyrde fyres
wyrtrumun underwreþyd
wynan on eþle.

[1]) Jfr. Sievers Angelsächs. Gramm. [1] § 22.

D. e. *eoh* er et udvendig ikke glat Træ, haardt, fast til Jorden, Ildens Vogter (d. e. det holder Ilden længe fast, nærer længe Ilden), nedenunder støttet af Rødder . . .[1]).

Man antager sædvanlig, at *eoh*, *ih* betyder „Taxus, Barlind", hvilket Træ i Angelsaks. ellers heder *éow*, *îw*. Formen med *h* har Kluge (Paul-Braune Beitr. XII, 379 f.) støttet ved følgende oldnedertyske Ordform: *taxi · ichas* Altdeutsche Gloss. II, 716 [5] (efter Zeitschr. f. d. Alt. 28, 260 maaské *iehas*). I Etym. Wtb. [4] (under *Eibe*) opfører Kluge „schweiz. *îche*, *îge*, ahd. *îha*, altniederdeutsch. *îch*". Herefter synes ags. *éoh*, *îh* at have lang Vokal[2]). Samme Træ heder ellers i Angelsaksisk *éow* eller *îw* (= eng. *yew*, oht. *îwa*, mht. *îwe*, nht. *Eibe*, oldnorsk *ýr*)[3]). Naar Ordformerne *éow*, *îw* ikke findes ved Runenavnet, saa maa Grunden hertil være den, at Angelsakserne ikke selv har opfundet at give Runen ᛇ som Navn det Ord, som i deres eget Sprog betydede „Taxus", men at de fra en germansk Stamme paa Fastlandet har optaget Runenavnet og har faaet dette i Formen *îh*, men ikke i Formen *îw*, dog med Forklaringen „Taxus".

Af min Udvikling i det foregaaende viser det sig, at *îh* var en ældre Form for det engelske Runenavn end *éoh*. Runen betegnede derfor hos Englænderne i den ældste Tid en *i*-Lyd. Runens Brug for at betegne *eo* er senere og, som det synes, kun vestsaksisk. Med Betydningen *eo* er Runen ᛇ ᛇ hidtil kun funden i engelske Haandskrifter, men ikke paa engelske Mindesmærker.

Den angelsaksiske Runerække har Runen ᛇ eller ᛇ, hvis ags. Navn er *éoh* *îh*, efter Runen for j og foran Runen for p. Den svenske Vadstena-Bracteat har i sin Runerække, som er skreven fra hoire, paa samme Plads ᛇ, altsaa — naar der skrives fra venstre — ᛇ. Denne Rune forekom altsaa ogsaa i den ældste nordiske Runerække[4]). Dette gjøres ogsaa sandsynligt derved, at Runen mange Gange er skreven paa Rök-Stenen, hvor den dog ikke er egentligt Lydtegn.

Wimmer (Runenschr. 134) og Brate (Månadsblad 1886 S. 1—9) mener, at Runen ᛇ eller ᛇ overhoved ikke forekommer som Lydtegn i nordiske Indskrifter. Men det lader sig ved det nu foreliggende rigere Material godtgjore, at denne Mening ikke er rigtig.

---

1) Den sidste Linje har hidtil ikke været sikkert forklaret. De fleste læse: *wyn on eple* „en Fryd i Hjemlandet".

2) Det ags. Navn paa ᛇ *îh éoh* er aldeles forskjelligt fra Navnet paa ᛖ *eh* med kort *e* (der betyder „Hest"), skjønt dette sidste har Sideformen *eoh* (Alphabet Nr. 17 hos Stephens). Henning (Die deutschen Runendenkm. S. 67) mener, at ᛇ i Ags. egentlig hed *eow*, og at Navneformen *eoh* er overført fra ᛖ. Denne Mening gjendrives ved *ih* som Navn paa ᛇ.

3) Haigh og Brate (Månadsblad 1886) mener, at Runenavnet *éoh, ih* ikke betyder „Taxus"; men dette støttes ved de af Kluge paaviste tyske Former af Trænavnet. Brate bemærker vistnok med nogen Grund, at Udtrykket *ûtan unsmêðe treow* ikke synes at passe om Taxus. Dog maa mærkes, at medens Barken paa Taxus, naar Træet er ungt, er glat, saa har det ældre Træ skjællet Bark. Brate gjætter paa, hvilket andet Træ Navnet betegner: men dette synes frugtesløst, saalænge han ikke sproglig kan paavise et saadant Trænavn.

4) Brate har i Månadsblad 1886 S. 7 formodet, at Vadstena-Bracteaten er fremmed eller at der ved dens Forfærdigelse har gjort sig gjældende fremmed Indflydelse, fordi Bracteaten har den her omhandlede Rune. Herimod har allerede Wimmer (Runenschr. S. 383) med rette udtalt sig. At Brates Formodning er uholdbar, godtgjøres nu bl. a. ved Runens Forekomst paa By-Stenen

1) Aasum-Bracteaten fra Skaane (Stephens Nr. 96) har jeg i Stockholm 1885 undersogt i Original. Dens Indskrift, som er skreven fra høire, læser jeg: ᛇheikakaʀfah (eller -fahi). Næstforste Rune er Binderune af h og e. Første Rune er utydelig. Den bestaar af en ret, fra neden mod oven lidt til høire skraanende Stav, fra hvis Basis der skraaner en Kvist opad mod venstre. Fra den rette Stavs Top gaar der en kort Kvist nedad mod høire. Adskilt fra denne Kvist stikker der til høire for den en liden Tagg nedad fra Omfatningslinjen. Denne Tagg holder jeg for betydningsløs. Runen, der ikke er noiagtig gjengivet paa Stephens's Tegning[1]), læser jeg som ᛇ. Første Ord læser jeg altsaa som ᛇhe, der tydelig er Dativ af et Mandsnavn. Jfr. med Hensyn til den syntaktiske Forbindelse Dativen kunimudiu paa Tjurkö-Bracteaten. Det gjælder nu at finde Runens Lydværdi i denne Indskrift. Herved maa Runenavnet veilede os, thi Runernes Lydværdi er knyttet til Runenavnenes Form, saaledes som det navnlig ved Runerne *ár* (ags. *gér*) og *óss* (ags. *ós*) er blevet godtgjort. Runen ᛇ heder i Ags. *éoh*, tidligere *îh* og betyder „Taxus". Hvis det tilsvarende nordiske Ord har været en *a*-Stamme af Hankjøn, som oldnorsk *ýr* „Taxus", skal til ags. *îh* i Urnord. lydret svare Nomin. **ēhaʀ*, Dativ **īhē*[2]), hvoraf ved Analogi enten **īhaʀ* eller **ēhē* let kunde opstaa. Det er selvindlysende, at ᛇ i ᛇhe ikke kan betegne den palatale Spirant *ch*, der i ags. Runeskrift kan betegnes ved ᛇ, men at det er Vokaltegn. Vi maa derfor antage, at ᛇ i Nordisk som Vokaltegn har betegnet enten en *e*-Lyd eller en *i*-Lyd, eller ogsaa snart det ene snart det andet. Jeg transscriberer ᛇ i Nordisk ved ɪ eller ᴇ. ᛇhe bliver at læse enten ɪhe eller ᴇhe, hvilket maa tænkes udtalt med lang Vokal i første Stavelse. Dette Mandsnavn maa egentlig have betydet „Barlind" og være samme Ord som det ags. Runenavn *îh éoh*.

2) For det andet har vi, som i det foregaaende paavist, Runen ᛇ i Norden paa den norske By-Sten. Her betegner ᛇ efter min Tolkning det Ord, der er Runens Navn, *ᛇhaʀ (hvilket jeg transscriberer ɪhaʀ eller ᴇhaʀ), anvendt som Mandsnavn.

3) Paa Myklebostad i Vistdal Sogn, Nesset Præstegjæld, Romsdals Amt er fundet en Sten, som har Indskriften: asugasΣi[3]). Til høire for i-Runen er Stenen brudt af. Lige i Bruddet sees Enden af en fra Runernes Basis til venstre opad gaaende Kvist. Denne Kvists Ende synes efter sin Form og Stilling at maatte være en liden Levning af Runen ᛇ. Der er neppe nogen Grund til at betvivle Muligheden af, at ᛇ her har været brugt som Lydtegn, da Indskriften

[1]) Paa en galvanoplastisk Gjengivelse i Lunds Museum er Runen mindre tydelig end paa Originalen.

[2]) Se den Lydregel, som er fremsat af mig i Arkiv IV, 134 og udviklet af Lindgren Sv. Landsm. XII, 154.

[3]) Tegnet til venstre for i er et Skraakors, halvt saa stort som de andre Tegn og lukket oventil og nedentil ved en horizontal Streg.

begynder med et virkeligt Ord. Men det Ord, hvortil ᛇ har hørt, kan jeg ikke udfylde. Heller ikke kan jeg afgjøre, hvorledes det skal forklares, at det Ord, hvortil Runen hører, som det synes, har havt Lydforbindelsen iᛇ. Jfr. under Myklebostad-Indskrift A i det følgende.

---

4) Paa Qvarntorp i Svanshals Sogn i Östergötland blev i 1869 fundet en Sten med en lang, hidtil uudgiven Runeindskrift, som vistnok er besynderlig, men som dog saavel paa Grund af sin Eiendommelighed som paa Grund af Fundomstændighederne ikke kan være et nyere Falskneri. Indskriften, som jeg i 1885 har undersøgt, viser sig ved sit Kors at være kristelig, og den kan endogsaa ikke være fra den ældste kristelige Tid, men er efter mit Skjøn snarest fra anden Halvdel af 11te Aarhundred. Qvarntorp-Indskriften er ligesom et Prøvekort af Skriftformer fra forskjellige Tider. For det første finde vi Runeformer fra Runeristerens egen Tid. Hertil regner jeg bl. a. ᛂ e. For det andet Runeformer af Rök-Stenens Typus. Hertil regner jeg bl. a. ᛐ t og en to Gange forekommende Form af u-Runen med Sidestaven udgaaende fra den rette Stav langt nedenfor dennes Top. Endelig finde vi Runeformer, som er laante fra den længere Række. Saaledes ᛋ s og ᛦ k. Ogsaa Sprogformen *sinin sunu* „sin Søn" (Accus.) maa være laant fra en Indskrift med den længere Rækkes Runer, jfr. minino Strand. I Qvarntorp-Indskriften er Ordet „Sten" i Accus. skrevet ᛋᛐᛇᚿ. Denne Rune ᛇ hører hjemme i den længere Rækkes Skrift[1]) og er den Rune, som i Angelsaksisk heder *ïh* eller *éoh*. Den Mand, som har indridset Qvarntorp-Indskriften, har kjendt Runen ᛇ fra den længere Rækkes Runeskrift og har forstaaet, at den var Tegn for en *i*- eller *e*-Lyd. Men den Indskrift (eller de Indskrifter), fra hvilken han har kjendt Runen ᛇ, kan dog ikke have havt Ordet „Sten" skrevet paa denne Maade. Dette Ord skrives paa Tune-Stenen i Accus. staina, og selv om Ordet i en Indskrift med den længere Rækkes Runer var skrevet med Runen ᛇ som jeg transscriberer ı (ikke med Runen ᛁ), saa maatte det have været skrevet *staına eller *staın, ikke stın. Brugen af ᛇ paa Qvarntorp-Stenen vidner alligevel om, at Runeristeren fra en Indskrift med den længere Rækkes Runer har kjendt Runen brugt som Lydtegn. At den Indskrift med den længere Rækkes Runer, fra hvilken den Mand, som har indridset Runerne paa Qvarntorp-Stenen, har kjendt ᛇ, ikke har været ældre end 6te Aarhundred, men snarere yngre, tror jeg at turde slutte af Tegnet ᛦ for *k* paa Qvarntorp-Stenen.

---

[1]) Brate (Månadsblad 1886 S. 8 f.) forklarer ᛇ i Qvarntorp-Indskriften som „en Udviklingsform af ᛦ med Betydning af *i*". Uagtet jeg i det følgende formoder en Forbindelse mellem ᛦ i den kortere Række og ᛇ i den længere, synes denne Brates Forklaring mig uholdbar. Mellemformer mellem ᛇ og ᛦ i samme Landskab kan ikke paavises. Derimod har jeg ovenfor paavist, at ᛇ i den længere Række har en Vokalbetydning, som passer i Qvarntorp-Indskriften.

5) Runen ᛇ findes i flere nordiske Bracteat-Indskrifter, som ikke synes at indeholde virkelige Ord. Saaledes 1 Gang ᛇ paa Bracteat Nr. 17 Stephens (Danmark). ᛇ (men saaledes formet, at den øvre Kvist gaar ud fra den rette Stav lidt nedenfor Toppen og den nedre langt ovenfor Basis) paa Bracteat Nr. 28 (Overhornbæk ved Randers, Jylland). Paa en Bracteat fra Darum (Jylland): lae : toʀrᛇllᛇaþʀet. Naar vi sammenligne denne Indskrift med Bracteat Nr. 8 Steph., saa se vi, at ᛇ ᚨ ᛣ ᛟ Darum svarer til ᛚ ᚢ ᛉ ᛟ Nr. 8, og at vi her har for os Runer, som kopieres uden Tanke paa nogen sproglig Betydning.

Usikrere er det, om Indskriften paa Bracteaten Nr. 10 (Danmark) indeholder Ord, tildels forkortet skrevne, eller ikke. Jeg formoder snarest, at vi her har for os en forvansket Kopi af en Bracteat, hvis Indskrift har indeholdt virkelige Ord, tildels forkortet skrevne. Tegningen hos Stephens er ikke overalt rigtig. Jeg læser efter Originalen til høire: ekhglþ (h er ikke ganske sikkert); derpaa staa adskilte Runerne ᚻ og ᛏ og ᛟ, endelig læser jeg ᛇlwu. Det nederste af u-Rune sees usikkert under Hæmpen paa Originalen; der er her ingen Prik, som paa Stephens's Tegning. Det, at Indskriften tilhøire begynder med ek, taler for, at den indeholder eller forudsætter virkelige Ord. Efter ek maatte følge et Navn, som var forkortet skrevet, f. Ex. hg forkortet af hagustaldaʀ (jfr. hag paa Bracteat Nr. 68 Stephens). lþ kunde være det paa Bracteater oftere forekommende laþu, d. e. Vennegave (se Arkiv VIII, 20). ᚻ og ᛏ er Runeformer, som ellers ikke forekommer i de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter og som vel her er fremkomne ved feilagtig Kopiering. Stephens læser ᛏ som t og han forklarer to som „til".

At ᛇ i ᛇlwu er Vokaltegn, synes indlysende, forudsat at vi her har virkelige Ord for os.

ılwu eller ᴇlwu kunde, hvad enten det har fulgt efter to „til"[1]) eller ikke, være et Navn i Accusativ. Et Navn ᴇlwu kunde have sin Oprindelse fra en Adjectivstamme *elwa-* oht. *elo*[2]) „lohbraun, hochgelb", endnu i Sydtysk *elb* (Deutsch. Wtb. III, 401), hvortil de oldtyske Navne *Eluwin* (Verbrüderungsbuch von St. Peter zu Salzburg) og *Elungo* (Cod. Lauresh. Nr. 726, 9de Aarh.) vel ogsa høre. ᴇlwu maatte da være et Kvindenavn med samme Endelse som liubu, minu Opedal, alaibu By. w er i ᴇlwu bevaret foran u ligesom f. Ex. i hᴀþuwulafʀ Istaby.

6) En ved Dannenberg i Hannover funden Bracteat (Henning Nr. 16; Stephens Nr. 7) med Runeindskrift har to Gange Runen ᛇ. Henning formoder, at Bracteaten efter sin Oprindelse er longobardisk-saksisk og at Indskriften er bleven til i Nærheden af Findestedet ved nedre Elben. Som Grund herfor anfører han (S. 130) det, at Bracteaten har ᛉ, der hidtil, bortseet fra Alphabeterne, kun er fundet i nordiske Indskrifter, medens ᛇ næsten ligesaa udelukkende skal

---

[1]) I Oldhøitysk kan *ze* „til" forbindes med Accus., se Müllenhoff Denkmäler [2] 292; avest. *-da* og græsk *-δε* „til" følger efter en Accusativ.

[2]) Jfr. oldind. *ārū* „lohfarben".

forekomme i tyske og angelsaksiske Indskrifter, og dette skal efter Henning tale for, at Indskriften er affattet, hvor begge Skrifttraditioner mødtes.

Men jeg har foran vist, at ᛇ ligesaavel brugtes i nordisk Runeskrift som i tysk og angelsaksisk. Jeg holder Bracteat-Indskriften afgjort for nordisk. Herfor taler for det første den Omstændighed, at den to Gange har Runen ᛉ, der er saa sædvanlig i nordiske Indskrifter, medens den ikke er paavist i tyske. For det andet den sproglige Grund, at den Consonant, som ᛉ i nordiske Indskrifter betegner, nemlig *R*, regelret forekommer i nordisk Sprog i Flexionsendelser, medens hverken *R* eller *z*, hvoraf *R* er opstaaet, ved Substantiver kan paavises i nogen tysk Sprogart paa den Tid, fra hvilken Bracteaten maa være.

Hertil kommer endnu en Grund. Bracteaten fra Dannenberg fandtes sammen med en anden Bracteat (Henning Nr. 15, Steph. Nr. 8). De to Bracteaters Fremstillinger er indbyrdes nær beslægtede med Fremstillinger paa Bracteater, som er fundne paa Fyn (Nr. 51 og 52 Steph.). Ja der synes endog at være Forbindelse mellem Runerne paa Bracteaten fra Dannenberg Nr. 8 Steph. og Runerne paa den fynske Bracteat Nr. 51. Men da taler al Sandsynlighed for, at de ved Dannenberg fundne Bracteater er vandrede fra Danmark, thi i Danmark er jo Bracteater med ægte nordisk Runeindskrift sædvanlige, medens ingen Bracteat med Runeindskrift kan bevises at være bleven til i de saksisk-longobardiske Egne. Den ved Heide i Ditmarsken fundne Bracteat kan jo ogsaa meget vel være arbeidet i Danmark.

De 8 første Runer paa Nr. 16 hos Henning synes mig sikkert at være **glᛇaugiR**, ikke **glᛇargiR**, som Henning læser. De 3 følgende Runer læser jeg heller **uᛇu**, end **rᛇu** med Henning, thi **r** i det følgende har en væsentlig forskjellig Form. De 3 sidste Runer kunde synes snarest at være **rgR**. Men naar man tænker sig den midterste af disse Runer staaende paa samme Basis som **r**, kan den læses som **n**, altsaa **rnR**. Runen **n** er her bleven lidt skraa, fordi dens Stav oventil har maattet skrives til høire for den cirkelrunde Figur.

glᛇaugiR synes aabenbart at være en Sammensætning med samme andet Led som oldnorsk *eineygr*, *Báleygr* o. s. v., Nomin. af en Stamme paa *-augia*[1]).

Det første Led **glᛇ-**, hvor ᛇ nødvendig maa være Vokaltegn, er vel i Slægt med følgende Ord: oldnorsk *glita* glimre; nynorsk Dial. *glima* og *glina* „glinse", *glira* „plire, kige, glimte", *glisa* „glimte". Nærmest hører **glı-** til svensk Dial. *glia* (Impf. *glidde*) „lyse, glinse", om Ilden (Smaaland), om Sneen i Solskin (Helsingland), om Metallers Glans (Upland); i Finland *gli* (Impf. og Supin. *glia*) (Rietz)[2]). I Runømaalet *gli* n., et Hul (egentlig en Aabning, hvorigjennem det lyser). Udenfor de nordiske Sprog kan som et beslægtet Ord nævnes f. Ex. osaks. *glîmo* „Glans".

Første Led i **glıaugiR** er en Nominalstamme, enten substantivisk med Betyd-

[1]) Saaledes allerede Sander (Hvem var Sigurd Fafnersbane? S. 232), hvis Tolkninger af Bracteat-Indskrifter dog i det hele maa betegnes som uvidenskabelige.

[2]) Vendell har fra Finnby, Åbo län, Finland, *gli* (med cacuminalt *l*), Impf *glidd*. Ordet er meget udbredt i Finland; se Vendell Östsvenska Monografier S. 91. Fra Store Rågö anfører Vendell Præs. *gligər* ved Siden at *glir* (Runömålet S. 76). I „Nyländska Etymologier" S. 12 antager Vendell en Grundform got. **gleih(w)an*.

ning „Glans“ eller adjectivisk „glinsende. lysende“. gli- er maaské opstaaet af *glīja- eller glĭja-; jfr. uiu i det følgende. gliaugiʀ betyder altaa „han med de lysende Oine“. Jeg skal i det følgende søge at besvare Sporgsmaalet om, hvem der menes ved dette Navn.

Ogsaa de følgende Runer synes at danne virkelige Ord, uagtet Runerne tildels er vendte op ned.

uiu synes at maatte være = wiju paa Kragehul-Spydskaftet, hvilket jeg allerede i 1877 har tolket som „jeg vier“[1]). I uiu betegner forste u Lyden *w*, ligesom u 2 Gange i fauauisa Bracteat Nr. 57 Steph. og ligesom u i uritne paa Braunschweiger-Skrinet. uiu synes at være opstaaet med wiju af **wīhiu*. Ligesom det tilsvarende tyske Verbum har *h*: oht. *wîhen*, saaledes forudsætter wiju, uiu *h* ikke det sædvanlige nordiske *g*. Omvendt finde vi paa Nordendorf-Spænden A wigi med g som *vígja*. Hvis der kan læses rnʀ, saa maa dette udfyldes r(u)n(o)ʀ. Efter ʀ er der ifolge Hennings Tegning ikke flere Runer.

Den hele Indskrift udsiger altsaa kanské: „Jeg gliaugiʀ (Manden med de lysende Oine) vier Runerne“. Paa Kragehul-Spydskaftet maa wiju „jeg vier“ tænkes sagt af Runeristeren. Han udsiger der, at han ved de magiske Runer, han har indridset, frembringer magisk Virkning og holder Ondt borte. Men er det rimeligt, at det skulde være Runeristeren, som i Bracteat-Indskriften siger „jeg vier Runerne“? Dette Udsagn minder om *þur uiki þasi runaʀ* „Thor vie disse Runer“ paa Glavendrup-Stenen og om wigi þonar „Thonar vie“[2]) paa Nordendorf-Spænden A. Det ligger derfor nær at formode, at gliaugiʀ „han med de lysende Oine“, som siger „jeg vier Runerne“, er ment som en Betegnelse for Thonar, Thor. Som Tordenens og Lynets Gud maatte denne have flammende eller stærkt lysende Oine. Jætten Thrym siger om ham: *þicci mer or augom [eldr of] brenna.*

Men hvorledes passer forste Person „jeg vier“ hertil? Paa Bracteaten er fremstillet en raat tegnet mandlig Figur med kolossalt Hoved, men smaa Ben og Arme, med Skjæg, med Haar, der staar op som Børster, og med stærkt fremtrædende rundt Oie. Det er sandsynligt, at denne Figur, ligesom andre Fremstillinger paa Bracteater, gjennem mange Mellemled gaar tilbage til et Forbillede paa en fremmed Mynt. Men det synes mig meget muligt, at Runeristeren i denne Figur har troet at se Thonar, og at han med Hensyn til det stærkt fremtrædende Oie paa Bracteaten betegner ham som gliaugiʀ. Naar han, som jeg formoder, lader Thonar sige „jeg vier Runerne“, har Runerne derved faaet magisk Kraft, saa at Bracteaten er bleven en virkningsfuld Amulet. Ligesom et Navn, der ender paa -augiʀ, her efter min Formodning er brugt som Betegnelse for Thonar, saaledes ende to af Odens Navne paa *-eygr*.

Den anden Bracteat fra Dannenberg har efter Tegningen hos Henning Runen ᛏ, men dens Indskrift indeholder ikke virkelige Ord.

---

[1]) Saaledes nu ogsaa Noreen Altisl. u. anorw. gr.[2] S. 260.

[2]) Saaledes er dette Udtryk blevet tolket af mig i „Studier over de nord. Gude- og Heltesagns Oprindelse“ S. 2 og siden af Henning (Runendenkmäler S. 94), som der ikke henviser til mit Skrift.

7) En Rune af samme Form findes to Gange paa Krogsta-Stenen i Upland (Stephens I, 184). Denne har Indskrift, skreven fra høire, paa to Sider. Den ene Indskrift, som staar ved Billedet af en Mand, har Runen (ved Skrift fra høire) i Formen ᛇ. Her læser jeg efter egen Undersøgelse: **mwsᛇᚢiŋn**. Paa den anden Side (hvor Runen ved Skrift fra høire har Formen ᛇ) staar: **sᛇainaʀ**. P. A. Munch har først antaget, at den her omhandlede Rune paa denne Sten skulde læses som **t**. Dette var meget tiltalende, da **stainaʀ** syntes let forstaaeligt, medens **siainaʀ** eller **sᴇainaʀ** her syntes meningsløst. Derfor er Munchs Læsning bleven antagen af Alle undtagen Stephens[1]).

Dog vækker den i flere Henseender Betænkelighed: 1) **t** har ellers overalt i Indskrifter med den længere Rækkes Runer Formen ᛏ, kun tildels med den Forskjel, at Kvistene kan slutte sig til Staven lidt nedenfor Toppen. Rigtig Methode tilsiger derfor, ikke paa Krogsta-Stenen uden Nødvendighed at antage en aldeles forskjellig Form af **t**-Runen. 2) ᛇ ᛇ er overalt ellers, baade i Norden, England og (som vi i det følgende skal se) i Tyskland, Vokaltegn (kun med Undtagelse af, at Runen i England undertiden kan bruges som Tegn for den tonløse palatale Spirant *ch*). Rigtig Methode tilsiger derfor, ogsaa paa Krogsta-Stenen at opfatte ᛇ ᛇ som Vokaltegn (ɪ eller ᴇ). Wimmer (Runenschr. 212 Anm.) er tilbøielig til at tro, at Brugen af ᛇ ᛇ for **t** paa Krogsta-Stenen skyldes „et Lune af Runeristeren", hvilket dog skal vise, at Runen ellers i Norden ingen Betydning havde som Lydtegn. Antagelsen af et Lune synes mig at være en meget mislig Udvei. Og selv om Runeristeren ikke havde kjendt nogen positiv Betydning af ᛇ ᛇ, maatte han dog af Runefutharken vide, at det var en anden Rune end ᛏ **t**. Det fra Krogsta-Indskriften hentede Bevis for, at ᛇ ᛇ ikke havde nogen Betydning som Lydtegn, forsvinder, hvis Runen her ikke betegner **t**. 3) Ved Munchs Læsning som **t** har man ikke kunnet paavise nogen fyldestgjørende Tolkning af første Sides Indskrift[2]); heller ikke formaar jeg ved denne Læsning nu at paavise en saadan.

Paa Grund af disse Betænkeligheder vil jeg her forsøge en Tolkning, idet jeg gaar ud fra den Forudsætning, at ᛇ ᛇ her, som i alle andre nordiske Indskrifter, er Vokaltegn. Jeg transscriberer Runen i Krogsta-Indskriften ved ᴇ.

mwsᴇ Mandsnavn i Nominativ af Stamme *Mūsan-*. Dette Mandsnavn kan, efter Meddelelse fra Lektor Lundgren, i Sverige ikke sikkert paavises i senere Tid. Men O. Nielsen (Olddanske Personnavne) opfører *Muse* som dansk Personnavn (15. Aarh.) Diplom. Flensborg.; som Tilnavn i *Jacobus Musæ* c. 1500 Script. R. Dan. Det samme Tilnavn har været brugt i Norge. En Birkebein c. 1240 hed *Petr músi* Fms. IX, 507 (her i Acc. *músa*), jfr. Flat. III, 148. Acc. *Kolbein muusza* Dipl. Norv. XII Nr. 42 (Aar 1306, Brev om en Gaard i Strandebarm). Dette Tilnavn forekommer mulig ogsaa i svenske og norske Stedsnavne, saaledes i det mig

1) Saaledes af Haigh, Wimmer, S. Bugge, Läffler, Burg, Noreen, Brate, Henning.

2) Se herom bl. a. S. Bugge i Tidskr. f. Philol. VIII, 167—172; Burg Runeninschr. S. 104 f.; Wimmer Runenschr. S. 218 Anm.; her foran S. 30 Anm.; Noreen Altisl. u. anorw. gramm. [2], anhang 21.

(Trykt 8 Februar 1893.)

af Lektor Lundgren meddelte *Musared* Frillesås s. Halland og i det norske *Músaruð*, der dog ogsaa, som Prof. Rygh bemærker, kan være opstaaet af **Músarruð*.

Afledet af samme Stamme som mwsE er Sokongenavnet *Mysingr*.

I mwsE er ᚹ w brugt som Vokaltegn. I den Del af Rök-Indskriften, som er skreven med den længere Rækkes Runer, er w brugt som Vokaltegn i Ordet sAgwm, der paa samme Sten med den kortere Rækkes Runer er skrevet *sakum*. Ogsaa paa Freslev-Stenen i Sjælland, hvis Indskrift i det hele er skreven med den kortere Rækkes Runer, er ᚹ w Vokaltegn i skwlks og iwk. skwlks forstaar seg som *Skǫlks* Gen. af Mandsnavnet *Skǫlkr, Skalkr*. iwk betyder „hug" og er enten at opfatte som *(h)jók* af *hjó ek* eller som *(h)jogg*.

Wimmer (Runenschr. 232 Anm. 2) mener, at Brugen af w som Vokaltegn er opstaaet ved Misforstaaelse først paa en Tid, da ᚹ i Virkeligheden forlængst var erstattet ved ᚢ, og at ᚹ aldrig havde Vokalbetydning, saalænge Runen virkelig var i Brug. Men herved forklares ikke Overensstemmelsen mellem Rök-Indskriften og Frerslev-Indskriften.

Den Omstændighed, at Runen ᚢ u allerede i den længere Rækkes Skrift undertiden kan betegne Udtalens *w*, gjør ogsaa den omvendte Brug af ᚹ w som Vokaltegn mindre paafaldende.

mwsE, Nomin. af Stammen *Mūsan-*, er ved sin Endelse analog med ŋsrbse paa Fonnaas-Spænden, d. e. *Ingisarbiske* (se her foran S. 65), og med dAude paa Björketorp-Stenen.

I det følgende Ord eiŋn har e Formen ᛖ ligesom i Indskrifter fra Torsbjærg og Strarup, samt paa Opedal-Stenen. Ogsaa i Valsfjord-Indskriften synes at forekomme en lignende Form af e-Runen. Jfr. mine Bemærkninger i Arkiv VIII, 5 f. Til at læse ᚢ paa Krogsta-Stenen som u har vi ingen Ret.

eiŋn er graphisk forkortet for *eiŋan; jfr. f. Ex. dnlo Balingen for *Danilo*, *hns* Egaa for *hans*. Jeg finder heri Genetiv af et Mandsnavn, og denne Genetiv synes mig styret af Ordet for „Søn", som maa tænkes til. Mandsnavnet vilde i Krogsta-Indskriftens Sprogform i Nomin. hede **Ēingɛ*, men i ældre Sprogform *Ëhinga*. Det er afledet ved samme Suffix som þrawiŋan (Gen.) Tanum, hariŋa Skååäng, harŋa Vimose-Kam.

eiŋn er afledet af det Ord for „Hest", som var Navn paa Runen ᛗ og hvis fællesgermanske Stammeform var **ĕhwo-*, **ĕhwa-*. Dette Ord tror jeg at finde som første Led i Formen ehu- i den yngre Myklebostad-Indskrift. Ordet indeholdes i en Mængde germanske Personnavne.

eiŋn er opstaaet af **Ehingan*. Efterat *h* i Indlyd mellem to Vokaler var blevet til Aandelyden, kunde det let falde bort. Foran *i* er *h* faldt bort i wiju Kragehul = uıu Bract. Nr. 8 Steph.

Indskriften paa den anden Side sEainAR deler jeg sE ainAR. sE forstaar jeg som Artikel „den", saaledes som Stephens, der feilagtig transscriberer s*y*o, har forstaaet Ordet.

I Oldislandsk bruges kun Formen *sá*; jfr. sA Fonnaas, sa Lindholm. Men det kan paa flere Maader godtgjores, at nordisk Sprog engang har havt Formen **se* = ags. *se* (*sē* og *sĕ*). Herfor taler for det første siR i Kinnevad-Indskriften, se

i det følgende under Aarstad, *siʀ : si* Lilj. R.-U. 868 og glsv. *sær* i ældre Vestgöta-L. For det andet oldnorsk *sjá* „denne“ af **se-a, *se-ōh*; se Lidéns skarpsindige Udvikling Arkiv IV, 111. Om **se** paa Krogsta-Stenen har kort eller lang Vokal, lader sig neppe godtgjøre.

ainaʀ er = hist. nord. *æinn*, her i Betydning „ene“, der vel ikke er at forstaa som „eneste Søn“, men som „enestaaende“. Det er at mærke, at Adjectivet ikke har bestemt Form efter **se** Den samme syntaktiske Eiendommelighed forekommer af og til i Angelsaksisk, se Grein Sprachschatz II, 417. Særlig er at mærke, at *se ân* findes Béow. 2237, 2453. Den samme Eiendommelighed har vi i den nordiske Lindholm-Indskrift: **sa wilagaʀ**.

Ags. *ân* kan bruges i Betydningen „enestaaende“, „*unicus, eximius*“, f. Ex. *þæt wæs ân cyning* Béow. 1885. Ligesaa oldnorsk *einn* som første Led, f. Ex. i det poetiske *einsmurning*.

se ainaʀ „den enestaaende“ opfatter jeg ikke som et Tilnavn, hvormed Muse almindelig betegnedes i levende Live, men som en rosende Betegnelse, hvormed den Efterlevende i Gravskriften hædrer den kjære Afdøde. Saadanne Udtryk forekommer ofte i romerske Gravskrifter: *incomparabili; viro rarissimo.*

Uagtet den paa Krogsta-Stenen forekommende Form af e-Runen ⊓ ellers ikke er kjendt uden fra meget gamle Indskrifter, kan Krogsta-Indskriften dog, fordi den har **w** som Vokaltegn og en Nominativ paa **-e** af en Hankjønsstamme paa *-n*, sandsynlig ikke være ældre end c. 650—700.

8) Den her behandlede Rune forekommer endelig paa en ganske liden Granitsten, som er funden ved Valby i Nærheden af Kjøbenhavn og som antages at have været brugt som Amulet. Paa den af Naturen dannede flade Side har den en Indskrift (Wimmer Runenschr. 77; Stephens II, 861) i to Linjer og endnu en enkelt Rune midt under anden Linje. Efter Tegningerne synes Indskriften snarest at snarest at maatte læses:

wiþrᛇ
funþ (?)
ʀ

Rune 3 i Linje 1 har kantet Sidestav, medens den aldeles forskjellig formede R. 4 i Linje 2 har rundagtig Sidestav. Derfor nærer jeg Tvivl, om sidstnævnte Rune skal læses þ. Ved ᛇ gaar den øvre Kvist ud lidt nedenfor Toppen, den nedre lidt ovenfor Basis af Staven. Runen ᛦ er sandsynlig for Symmetriens Skyld sat under Midten af anden Linje.

Wimmer (Runenschr. 77) mener, at L. 2 **funþ** kan staa i Forbindelse med Runerækken, der begynder med **fuþ**, og finder dette støttet derved, at hine 4 Runer staa sammen med den senere Runerækkes 16 Tegn paa en Sten i Vermland (E. Fernow Beskrifning öfver Wermland, Götheborg 1773, S. 128; Lilj. R.-U. 2003). Men denne Støtte svigter, thi Djurklou (Bidrag till Östra Wermlands ant. top., Mscr., S. 119, Pl. XXXVI) har der ikke ᚠᚢᚿᚦ, men ᚠᚢᚦᛁᛁᛁ. Man skjønner desuden ikke, hvorfor der skulde skrives **funþ** istedenfor **fuþ**.

Jeg vover en anden meget usikker Forklaring. Hvis Indskriften indeholder virkelige Ord, maa ᛅ her nodvendig være Vokaltegn. **wiþ** kan være Præposition = oldnord. *við*, ags. *wið*, osaks. *wið*. On. *við* kan betyde „imod“ „for“ og bruges forbundet med Dativ, hvor der er Tale om Midler mod Sygdomme og lign. F. Ex. Hávam. 137: *iorð tecr viþ ǫlþri, eun eldr viþ sóttom, eik viþ abbindi*, o. s. v.; Háv. 146: *þat þer hialpa mvn viþ sǫcom oc sorgom*. Det ligger derfor nær at formode, at Stenens Indskrift angiver det Onde, mod hvilket Stenen som Amulet skal bruges.

Hvis denne Formodning er rigtig, maa vi soge en Betegnelse for dette Onde i Runerne efter **wiþ**. Da oldn. *við* i den nævnte Betydning forbindes med Dativ, maa vi da her soge en Dativ. Denne kan vi i **rıfunþʀ** (hvis dette er rigtig læst) kun finde ved at antage, at det er for ***rıfumþʀ** og indeholder Dat. pl. ***rıfum**. Dette vilde jeg da forklare som Dat. pl. af et til oldisl. *rif* n. svarende Ord, i den Betydning, som nynorsk Dial. *riv* (aab. *i*) har: „Smerter, som ligne en Rivning i Legemet“ (*riv i magen*, Mavepine), svensk *ref* „Vrid (i Maven)“.

Jeg formoder, at Indskriften er en Overgangsindskrift, omtrent fra samme Tid som Sölvesborg-Stenen (c. 750—775 Wimmer). Den sidstnævnte har ligesom Amulet-Stenen fra Valby Runen **w**. ***rıfum** skulde i Urnord. hede ***ribumʀ**, Nom.-Acc. sg. ***riba**. Efterat *a* i Nom.-Acc. sg. var faldt bort, gik *b* i Udlyd sandsynlig over til den tonlose Spirant *f*. Dette kunde give Anledning til, at man ogsaa i Dat. pl., hvor der hortes en tonende Spirant, skrev ***rıfum** med **f**. Dog findes Skrivemaadan *ualraubaʀ* med *b* endnu paa Rök-Stenen, men Gimso-Indskriften (fra 800—850) har *nafʀsun* d. e. *nafarssun* med *f*. Jfr. foran S. 108 f.

Til oldn. *rífa* svarer nynedertysk *wriven*, holl. *wrijven*, men til *w* er intet Spor i Nordisk. Formen med *r* findes ved oldnorsk *rifnaðe* Hym. 31, *rifnir* Guðr. II, 40, ligeledes i Svensk og Dansk.

Hvis **rıfunþʀ** er rigtig læst, véd jeg ikke at forklare -**þʀ** uden ved den Formodning, at det er opstaaet af **þĕʀ* „dig“ (Dativ), der enklitisk har sluttet sig til det forudgaaende Ord[1]).

Efter de nævnte Forudsætninger skulde da **wiþ rıfunþʀ** betyde „mod Mavesmerter for dig“, d. e. Naar du har Mavesmerter, skal du anbringe denne Sten, og den vil bringe dig Lindring[2]).

Men trods den forsøgte Forklaring synes Formen paa -**unþʀ** mig meget paafaldende, ligesom det ogsaa synes mig lidet rimeligt, at 4de Rune i 2den Rad

[1]) Det er bekjendt, at de personlige Pronomener i Oldnordisk kan slutte sig enklitisk til det foregaaende Ord, oftest til Verbalformer, men ogsaa til andre Ord, f. Ex. *þóttu*. Hvor *ek*, *mik, sik* slutte sig enklitisk til det foregaaende Ord, har de tidlig tabt sin Vokal. Det samme er Tilfældet med Dativformerne, hvor der ved Siden af *mér*, *sér* har været Former **mĕʀ*, *sĕʀ* = got. *mis, sis*. Oldn. *erom* „est mihi“ indeholder **mĕʀ*: Reflexivformens -*as* er, hvor -*s* staar i Dativs Forhold, opstaaet af -*a sĕʀ*. Paa samme Maade var der ved Siden af *þér* en Form **þĕʀ*. Af denne maatte under de nævnte Forudsætninger **rıfunþʀ** forklares som opstaaet af ***rıfumþʀ**, ***rıfumþeʀ**: jfr. glsv. *hænta* = oldnorsk *heimta*, oldn. *hvárungi* at **hvárumgi*. I flere oldnorske Vers i Eddadigtene antager Sievers (Paul-Braune Beitr. VI, 332 f.) et enklitisk *þĕr*, saaledes efter en Dativ pl. paa -*um*: *at fyr augum þer* | *Atla hjøggim* Sig. 32, 4.

[2]) Anden Person bruges oftere paa lignende Maade, f. Ex. i Indskriften paa en Ring (Runverser 130), der begynder: „Se kan du paa mig, ei kan du faa mig“.

skal have samme Betydning som 3dje Rune i første Rad, da disse to Runer har aldeles forskjellig Form. Sidste Rune i 2den Rad er en lodret Stav med en Halvkreds, der paa Midten er lidt fladtrykt, oppe paa høire Side af Staven. Skulde dette kunne være en sjælden Form af **m**, der i danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer oftere har Formen ᛙ? **rıfunmʀ** kunde være Dativ pl. som **borumʀ**, **gestumʀ** Stentofta. **-unmʀ** vilde betegne *-umʀ* med nasalt **u**; jfr. *henminkr*, *skanmals* paa svenske Runestene (Runverser S. 126), **liinmu** paa Braunschweiger-Skrinet (her foran S. 119). **wiþ rıfunmʀ** vilde betyde „mod Mavesmerter".

Med Hensyn til Indskriftens formodede Indhold kan sammenlignes følgende. Worm (Fasti Danici, 1643, p. 160) omtaler to store Amulet-Charakterer indesluttede af Kredse, tegnede i den af ham udgivne gotlandske Rune-Almanak (Calendarium perpetuum), der var skreven 1328. Ved den første stod med Runer *moti braþum tauþa* d. e. mod brat Død, og ved den anden *moti vatni*, d. e. mod Vattersot (?).

Ligesom den lille Granitsten har en Indskrift, der, hvis den her forsøgte Forklaring er rigtig, viser, at man har tillagt den Kraft mod Mavesmerter, saaledes tilskrev man efter Meddelelse af Prof. Moltke Moe i Middelalderen enkelte Stene Kraft baade „ad dolorem matricis et dolorem ventris" (hvilke to Sygdomme i Folkemedicinen betragtedes som identiske eller nærbeslægtede). Se Zeitschr. f. deutsch. Alt. XVIII S. 395, jfr. S. 427 og 436; v. d. Hagen Museum II S. 134 (efter Arnoldus Saxo og Albertus Magnus).

Men jeg gjentager, at min Forklaring af Amulet-Stenen fra Valby er meget usikker[1]).

Gjennemgaaelsen af de nordiske Indskrifter, i hvilke Runen ᛇ eller ᛇ forekommer, har godtgjort, at Runen i Nordisk betegner dels en lang, dels en kort Vokal, dels en *i*-Lyd, dels en *e*-Lyd. I **uᛇu** = **wiju** synes ᛇ at maatte betegne en lang *i*-Lyd; thi at Ordformen ved Analogi skulde have faaet *e* fra beslægtede Ord (jfr. oldn. *vé*), synes lidet rimeligt. Jeg transscriberer altsaa **uıu**. I **glᛇaugiʀ** betegner ᛇ ligeledes snarest *ī*, maaské opstaaet af *īj* eller *ĭj*, da svenske Dialekter har *glia*. Jeg transscriberer derfor **glı**. I **rᛇfunþʀ** eller **rᛇfunmʀ** synes ᛇ at betegne kort *i* (jfr. oldnorsk *rif*), uagtet urnord. **riba* lydret skulde blive til **ref*.

Derimod synes Runen i **ᛇlwu** at betegne kort *e*, jfr. oht. *elo*; thi det synes lidet rimeligt, at *i* her skulde være kommet ind fra beslægtede Former ved Analogi.

I Nomin. **mwsᛇ** paa Krogsta-Stenen af en *n*-Stamme, betegner Runen snarest et *e*, som var kort, men havde Bitone. ᛇ kan her ikke betegne *i*, da vi i Nomin. af en *n*-Stamme f. Ex. endnu paa Skååug-Stenen finde **hariŋa**. Derimod ved Aar 1000 har Hankjønsstammer paa *-n* i Dansk Endelsen *-i*[2]). Jeg transscriberer **mwse**. I **sᛇ** paa Krogsta-Stenen, Nomin. af Artikelen „den", betegner Runen vistnok ligeledes *e* (jfr. ags. *se*) og snarest kort *e*. Jeg gjengiver Ordet ved **se**.

[1]) Efter Stephens skal Runen ᛇ endnu forekomme paa et Bæger fra Danmark (Run. Mon. III, 153) og paa en liden Sten fra Danmark (II, 860). Men disse Indskrifter er fra Tider, som ikke vedkommer os her.

[2]) Sievers i Paul-Braunes Beitr. XII, 484 f.

At Runen saaledes betegner dels en *i*-Lyd dels en *e*-Lyd, har efter min Mening sin Grund deri, at Runens Navn, som lydret skulde være **ēhaR* Dat. **īhē*, dialektisk blev udtalt dels med *ē* dels med *ī*. Jeg transscriberer **ehaR**, **ihe**; men her kan det ikke med Sikkerhed afgjøres, om Runeristeren har udtalt Ordformen med *ē* eller *ī*. Endelig **stᛇn** paa Qvarntorp-Stenen maa Runeristeren i Slutningen af 11te Aarh. have udtalt *stēn*, men Ordet kan ikke have været skrevet med ᛇ uden forudgaaende *a* i den Indskrift med den længere Rækkes Runer, som han her har efterlignet.

At Runen ᛇ ᛇ i Norden forholdsvis sjælden brugtes, har sin Grund deri, at den betegnede Lyd, som ogsaa kunde betegnes og sædvanligere betegnedes enten ved ᛁ **i** (hvis Navn var **īsaR*) eller ved ᛖ **e** (hvis Navn sandsynlig var **ēhwaR*).

Naar ᛇ ᛇ brugtes, betegnede den vel i Regelen enten en *i*-Lyd, der laa nærmere ved *e*, i Modsætning til den rene *i*-Lyd, som betegnedes ved ᛁ **i**, eller en lukket *e*-Lyd, der laa nærmere ved *i*, i Modsætning til den mere aabne *e*-Lyd, som betegnes ved ᛖ **e**. Men jeg vil ikke paastaa, at disse Forskjelligheder overalt opretholdtes.

I nordiske Runeindskrifter holdt ᛇ ᛇ sig som Lydtegn, om end forholdsvis sjælden brugt, ligesaa længe som nogen anden for den længere Runerække særegen Rune (kanské med Undtagelse af **w**). Den forekommer, efter hvad vi har seet, som Lydtegn i flere Bracteat-Indskrifter, paa Krogsta-Stenen fra 7de Aarh. og i den Skriftart, som er efterlignet paa Qvarntorp-Stenen, samt paa Valby-Amuleten, hvis Indskrift efter min Formodning er fra 8de Aarhundred.

At den Rune, som i Ags. heder *îh* eller *éoh*, i Nordisk har været brugt som Tegn for *e* og *i*, lader sig endnu ved andre Grunde gjøre sandsynligt.

Sidste Rune i den kortere Række ᛦ kaldes sædvanlig *ýr*. Denne Rune betegner i senere Tid *y*[1]. Men i den ældste Tid er ᛦ *R* Tegn for den *r*-Lyd, som er opstaaet af det tonende *z*.

Wimmer (Runenschr. S. 244—249) har godtgjort, at ᛦ i danske og svenske Indskrifter fra Slutningen af 10de og fra 11te Aarh. undertiden ogsaa kan betegne *e*. Jeg transscriberer Runen i dette Tilfælde ved *E*. Saaledes *lEt*, *trEk*, *fE laka*, *þEkn*, *Eftir*.

Brate (Månadsblad 1886 S. 36—39) mener, at ᛦ ogsaa er blevet brugt som *i*-Rune. Dette synes muligt, skjønt de af Brate anførte Exempler ikke er fuldt bevisende. Saaledes kan *ranbᛦarn* og *uᛦhᛦalm* i Lilj. 288 (= Bautil 470) transscriberes *ranbEarn*, *uEhEalm*, da man ogsaa i Islandsk finder skrevet *bearnar* og lign. *irfᛦkᛦ* i Dyb. fol. II, 28 kan være *irfEkE*, da man i Glsvensk finder skrevet *oleng*, *gærneng*, *hofdengiæ* (Rydqvist IV, 41).

[1] Wimmer (Runenschr. 241 og 250 Anm.) omtaler, at ᛦ med Betydning af *y* findes i en Indskrift fra Orknøerne, der sandsynlig er fra Midten af 12te Aarh., og i Runehskr. af Skaanske Lov, der er skrevet lidt før 1300. I Norge bruges Runen ᛦ med Betydning *y* allerede i flere Indskrifter, som ikke kan være yngre end anden Halvdel af 11te Aarhundred.

Men hvorledes skal det forklares, at ᛦ kan betegne *e*? Wimmer (Runenschr. S. 243 f., 249 f.) fremsætter til Forklaring heraf den Formodning, at Navnet *ýr* er laant fra den angelsaksiske *y*-Runes Navn *yr* og at ᛦ paa den Tid, da Runen betegnede *e*, endnu ikke hed *yr*, men havde et ældre derfra ganske forskjelligt Navn *elgʀ*, som svarede til det ags. Runenavn *eolhx*. Denne skarpsindige Formodning kan efter min Mening ikke være rigtig.

At ᛦ paa den Tid, da Runen betegnede *e*, altsaa i Slutningen af 10de og i 11te Aarhundred, endnu har hedt *elgʀ* og at Navnet *ýr* er givet Runen efter denne Tid, modbevises ved flere sikre Vidnesbyrd. 1) ᛦ heder i Abecedarium Nordm. i et Hskr. i St. Gallen fra 9de Aarh. *yr*. At dette ikke, som Wimmer (S. 244) mener, grunder sig paa en Misforstaaelse, godtgjøres ved de følgende Vidnesbyrd. 2) I to irske Haandskrifter (af hvilke det ene er fra 1391) findes Afskrifter af en Optegnelse af den norrøne Runerække, her kaldet *Gall oghum*, d. e. fremmed Skrift, med Angivelse af Runernes Navne og Betydning. Den originale Optegnelse kan bl. a. paa Grund af Formen for *s*-Runen neppe have været ældre end fra 925—950, uagtet vi her finde Navneformen *lagor*, d. e. *logr*. I denne Optegnelse er Runeformen ᛦ nu tabt, men Runens Navn, der findes paa den rette Plads, er angivet som *eir* og dens Betydning som *e* (Stephens Run. Mon. III. S. 10 f.). 3) Et Leidener-Hskr. (Cod. lat. 4to, 83) fra 10de Aarh. har en Optegnelse af den kortere Rækkes Runer med Runernes Navne skrevne baade med Runer og med latinske Bogstaver. Denne Optegnelse, som Professor H. Kern velvillig har meddelt mig, maa være skreven af efter en Original, som grundede sig paa Meddelelse fra en dansk Mand og som har været ældre end ABCDar. Nordm.; dette sidste ser man af Navneformerne *fiu, reidu, soulu*. Her heder ᛦ *ir*.

At det nordiske Runenavn *ýr* ikke kan være laant fra ags. *yr*, ser man af Navneformerne *eir* i det irske Haandskrift og *ir* i Leidener-Haandskriftet[1]). Ogsaa Betydningen af ᛦ som *ʀ* og *e* taler imod, at Navnet *ýr* skulde være laant fra Angelsaksisk. Den irske Optegnelse af den norrøne Runerække giver os efter min Mening Veiledning til at finde den sande Grund til, at ᛦ har kunnet betegne en *e*-Lyd. I denne Optegnelse er Runens Betydning angivet som *e* og dens Navn som *eir*. Denne Navneform *eir* maa være en irsk Gjengivelse af nord. **éʀ*. Skrivemaaden *eir* er at forklare deraf, at Irerne skrev *éiricc* ved Siden af *éric*, *eire* ved Siden af *ere* o. s. v.

Fordi Runen ᛦ i Nordboernes Sprog dialektisk hed *éʀ*, *íʀ*, derfor er det altsaa, at den kunde betegne en *e*-Lyd, undertiden muligens ogsaa en *i*-Lyd.

Men hvorledes kan en og samme Rune hede ikke blot *yr*, *ýʀ*, men ogsaa *íʀ*, *éʀ*? *ýr*, der er Navn paa Runen ᛦ, betyder baade „Bue" (som Navnet forklares i den islandske Runeramse, Wimmer Runenschr. S. 286) og „Barlind, Taxus" (som

[1]) I en Udvikling, som i for stort Omfang synes mig at hvile paa Hypotheser, søger Brate (Månadsblad 1886) at vise, at ᛦ har faaet sin Betydning *e*, *i* deraf, at Runen tidligere hed **inegg*, hvilket Navn skal svare til et got. Runenavn *ezec*. Denne Formodning kan jeg ikke tiltræde. Dens Forudsætning svigter, hvis Zacher (Das goth. Alph. Vulfilas S. VI) for *ezec* med rette har læst *ezet*, hvori han ser en Forandring af det fremmede *zeta*.

det forklares i det norske Runedigt, Wimmer S. 280). Men nu betyder, som vi har seet i det foregaaende, det angelsaksiske Navn paa Runen ᛇ *îh, éoh* ligeledes „Taxus". Og til denne Navneform svarer nord. **éʀ* regelret. Denne svarer ligeledes, bortseet fra Kjonnet, til schweiz. *îche*, oht. *îha*, onedt. *îch*. Da Leidener-Haandskriftet ved Siden af *ir* har som Navn paa *t*-Runen *tiur*, kan *ir* ligesaalidet som **éʀ* gaa ud fra en Grundform **īwaʀ*, men maa være opstaaet af **īhaʀ*. Derimod maa *ýr* være opstaaet af **īwaʀ*, som bortseet fra Kjonnet svarer til ags. *îw*, oht. *îwa*.

Vi se altsaa, at det nordiske Navn paa Runen ᛦ **éʀ* (bevaret i irsk Optegnelse som *eir*) eller *íʀ* (som i Leidener-Haandskriftet) er sproglig identisk med det angelsaksiske Navn paa Runen ᛇ *îh* eller *éoh*[1]). Og ligesom ᛇ i Angelsaksisk betegner en ikke fast *i*-Lyd eller i Vestsaksisk *eo*, saa kan ᛦ i Nordisk betegne *e*, mulig undertiden ogsaa en *i*-Lyd.

Runen ᛦ, hvis ældre Form er ᛉ, har dog i de ældste Runeindskrifter aldrig Betydningen *e*, men kun Betydningen *ʀ*. Den i Form hertil svarende ags. Rune har et ganske andet Navn end *ýr*, *ír* eller *ér*, nemlig *eolhx*.

Heraf slutter jeg følgende. Sidste Rune i den nordiske kortere Række ᛦ med Navn *ýr, ír* eller *ér*, med Betydning *ʀ* og *e* (samt *i*?) er en Sammensmeltning af to forskjellige Runer. Sin Form og sin Betydning *ʀ* har den fra 15de Rune ᛦ, tidligere ᛉ i den længere Rækkes Skrift, der er identisk med ags. ᛉ *eolhx*. Men den kortere Rækkes sidste Rune ᛦ har sin Betydning *e* (og tillige *i*?) samt sit Navn (*ýr, ír, *ér*) fra 13de Rune ᛇ eller ᛇ i den længere Rækkes nordiske Skrift, hvilken Rune betegnede *i* og *e* og havde Navnet **īhaʀ* eller **ēhaʀ* = ags. *îh, éoh*. Naar denne Sammensmeltning først har fundet Sted, mangle vi endnu Midler til nøiagtig at bestemme; men den var allerede i 9de Aarhundred fuldbragt. Paa den anden Side synes ᛇ at have været brugt endnu i 8de Aarh.

Sammensmeltningen af de to Runer ᛇ og ᛉ blev vistnok lettet derved, at de i den længere Runerække kun var adskilte ved 14de Rune for *p*, som i den kortere Række faldt bort.

At *ýr* i den kortere Række staar sidst, har vistnok, som Wimmer (Runenschr. S. 242) formoder, sin Grund deri, at denne Rune adskiller sig fra alle de andre derved, at dens Betydning *ʀ* indeholdes i Runenavnets Slutning. Ligesaa er det den eneste Rune, som har to aldeles forskjellige Betydninger.

Jeg har paavist, at Navnet paa den nordiske Rune ᛦ ikke kan være laant fra det ags. Runenavn *yr*, fordi hint ikke alene har havt Formen *ýr*, men ogsaa *ír (íʀ)* og *ér (éʀ)*. Dog finder jeg det sandsynligt, at det ags. Runenavn *yr* har bidraget til, at Ordformen *ýr* senere blev den enegjældende for det nordiske Runenavn.

---

[1]) Allerede Müllenhoff (Zur Runenlehre S. 60 f.) var kommen til væsentlig samme Resultat. Wimmer (Runenschr. 243) har, som jeg tror, med urette udtalt sig herimod.

Runen ᛇ eller ᛇ, der forekommer i den engelske og ældste nordiske Runeskrift, tilhørte ogsaa andre germanske Folks Skrift. Paa samme Plads i Runerækken som i England og i Norden, nemlig mellem Runen for j og Runen for p findes den som 13de Rune ligeledes paa Spænden fra Charnay i Burgundernes gamle Rige.

Hvilken Lydværdi havde Runen i Burgundernes og i de forskjellige vestgermanske paa Fastlandet boende Stammers Skrift? Da den hos Angelsakserne oftest brugtes som Vokaltegn og i Norden ene og alene som Vokaltegn, saa maa vi vente, at ᛇ ogsaa hos Tyskerne (for her for Kortheds Skyld at bruge dette Folkenavn) var Vokaltegn. Vi har seet, at Runens Vokalværdi hos Angelsakser og Nordboer rettede sig efter den Vokal, hvormed Runens Navn begyndte. Den betegnede altsaa hos Angelsakserne *eo* eller *i*, eftersom dens Navn udtaltes *éoh* eller *îh*. Hos Nordboerne, i hvis Sprog Runens Navn maa have været **ihaR** eller **EhaR**, betegnede den en *i*- eller *e*-Lyd.

Runenavnet, ags. *îh*, *éoh* har Betydningen „Taxus". Hertil svarer oht. *îha*, schweiz. *îche, îge*, gammelnedertysk *îch*. Heraf synes med Nødvendighed at maatte sluttes, at Runen hos Tyskerne betegnede en *i*-Lyd.

Vi skal nu i det følgende se, hvorvidt Runemindesmærkerne selv støtte denne Slutning, som er hentet fra den Form, som Runenavnet maa forudsættes at have havt.

De Runemindesmærker med den længere Rækkes Runer, som ikke tilhøre Norden eller England, Holland, Frisland, er samlede og udgivne først af Stephens, siden af Rudolf Henning i hans værdifulde Skrift „Die deutschen Runendenkmäler" (Strassburg 1889). Denne Udgave meddeler fortrinlige Tegninger, omhyggelige Undersøgelser af Runeindskrifterne og de Gjenstande, paa hvilke de findes, samt rige Oplysninger om Fundet af Gjenstandene og om de archæologiske, historiske, palæographiske og sproglige Forhold, som kan belyse Indskrifterne. Jeg maa dog fremhæve, at vi her bevæge os paa meget usikrere Grund end i Norden og i England, og jeg maa advare mod, at man her for tidlig slaar formentlige Resultater fast. Usikkerheden har her for største Del sin Grund deri, at Materialet er saa ringe og at mange af Indskrifterne er yderst utydelige og vanskelige at læse[1]). Nogle Indskrifter, som indeholde et enkelt Navn, tør siges at være blevne rigtig tolkede; saaledes Indskrifterne fra Kowel, Müncheberg, Wapno, Friedberg. Neppe i alle Dele rigtig tolket er Indskriften paa Guldringen fra Pietroassa. Kun tildels rigtig tolket er efter min Formodning Indskriften paa den store *Nordendorf-Spænde. Den Indskrift paa Spænden fra Charnay, som indeholder Ord, er hidtil vistnok ikke rigtig tolket. Indskrifterne paa Spænderne fra *Osthofen, *Ems og paa den lille Spænde fra *Nordendorf er efter min Mening hverken rigtig oversatte eller rigtig læste. Det samme gjælder om den Del af Indskriften paa *Freilaubersheim-Spænden, som følger efter de tre første Ord[2]).

[1]) I det følgende betegner jeg ved en Stjærne de Indskrifter, som jeg selv har undersøgt.
[2]) Indskriften paa „das Thonköpfchen" er efter min Mening ikke gammel.

(Trykt 18 Februar 1893.)

De Læsninger og Tolkninger, som jeg i det følgende meddeler og som afvige fra de for fremsatte, skal heller ikke paa nogen Maade udgives for sikre, men kun gjælde som Forslag, der fremsættes med Reservation[1]).

Først behandler jeg Indskriften paa den i Freilaubersheim (Henning Fig. 6, S. 78 ff.) i Rhinhessen (sydøst for Kreuznach) fundne Spænde. Denne undersøgte jeg nøiagtig i Mainz i 1885. Jeg kunde ved denne Indskrift, ligesom ved de andre, som jeg dengang undersøgte, benytte Stephens's Tegninger og de Tegninger, som var ældre end Stephens's Udgave, men ikke Hennings Tegninger.

Indskriftens Begyndelse **boso : wraet runa** : „Bosa indridsede Runerne“ gjør ikke store Vanskeligheder. **runa** er paa Grund af den faste Udtryksmaade i Runeindskrifter afgjort at forstaa som Flertalsform. **n** syntes mig at have Formen ᚾ (ikke ᚼ som hos Henning).

Men forøvrigt har jeg læst og tolket Spændens Indskrift ganske anderledes end Henning. Jeg troede at se, at der var ridset noget til høire for **boso : wraet runa** i samme Række, uagtet det var yderst utydeligt. Efter **runa** troede jeg først at skimte : et Skilletegn bestaaende af to smaa langagtige usikre Streger. Saa ᛟ **o**. Derpaa ᛞ **d**. Endelig en usikker ret Stav[2]). I anden Række mulig :, der efter min Formodning skal angive, at et Ord fortsættes fra foregaaende Række. Første Rune i anden Række er sikkert ᚦ **þ**. Derpaa efter min Læsning ᛟ **o** (uagtet høire Del af Runen næsten fuldstændig er forsvunden; ikke ᚲ **k**). Saa Skilletegn :, dog ikke sikre. 3dje Rune **m**, neppe **d**. 4de ᚨ **a**. 5te ᛚ; ikke ᚦ, hvortil der ei er Rum. Derefter tydeligt og sikkert ᛚᚾᚨ : Første Rune efter sidste Skilletegn, der staar tæt ved dette, er meget utydelig, men er dog nogenlunde sikkert ᚷ **g**. 2den Rune ᛟ **o**. Saa snarest ᛁ **i**; kun den øverste Del af Staven kunde jeg sikkert se. 4de Rune læste jeg **m**, ikke **d**. Herefter har der sandsynligvis endnu været en smal Rune; men hvilken, kunde jeg ikke se paa Grund af Rustgange. Efter **runa** : skal der altsaa, som jeg formoder, læses: **odiþo : maᛚᛚna : goim**.

At Runen ᛚ her ikke kan betyde **n**, er klart, da **n** i Indskriften to Gange har en aldeles forskjellig Form ᚾ. Jeg læser ᛚ her som **l**; se herom mere i det følgende.

mal tolker jeg = oht. osaks. *mâl*, ags *mǽl* „Tegn, Mærke“. I **mal** finder jeg Sætningens Subject. Deraf er styret **odiþo**.

Dette **odiþo** forstaar jeg som Gen. pl. af **ôdiþa* „Velsignelse, Lyksalighed“. Stammeordet er Substantivstammen *auda-* „det at være benaadet, Rigdom“, on. *auðr*, osaks. *ôd*, ags. *éad*, hvoraf got. *audahafts* „benaadet“, got. *audags* „salig“, osaks. *ôdag* „rig“ o. s. v. Af Substantivstammen *auda-* blev efter min Formodning dannet et Adjectiv **audja-* „benaadet, velsignet“, ligesom got. *sleidja-* „skadelig“, osaks. *slîði* „grum“ af got. *sleiþa* „Skade“. Adjectivet **audja-* forholder sig til got. *audags* omtrent (men ikke ganske) som got. *sleidja-* til oht. *slîdic*.

---

[1]) Efter at Hennings Bog var udkommen, har Dr. Söderberg i Prähist. Blätter. II Jahrg., Nr. 3 offentliggjort en af ham opdaget Runeindskrift paa en Spænde fra Balingen i Würtemberg. Han meddeler der en Ytring af mig om de Runer, som paa denne er skrevne foran Navnet **dnlo** (d. e. *Danilo*). Denne Ytring, som ikke var bestemt for Offentligheden, tager jeg herved tilbage.

[2]) Stephens har her læst **iod**. Henning tror, at der her ikke har været ridset Runer.

Af Adjectivet *audja- er regelret afledet *audiþa, *ôdiþa, hvoraf **odiþo** paa Freilaubersheim-Spænden er Gen. pl. Med Endelsen **-o** i Gen. pl. af en Hunkjønsstamme paa *-ô* kan sammenlignes Gen. pl. osaks. *gebo* Hel. 4397 Mon., ags. *yrmða*, ofris. *merka*, oht. *-o* (for *-ôno*) nogle Gange hos Otfrid for Metrets Skyld.

At der her er brugt en Flertalsform **odiþo** , stemmer overens med vestgermansk Sprogbrug. Grimm siger (Deutsche Gr. IV, 288): „Det oht. og mht. Sprog sætter gjærne Hunkjønsordene *wonne, ehre, gnade, sælde, huld, treue, pflege* i Flertal". I Angelsaks. forekommer i Flertal *sǣlðu* „Lykke", *yrmðu* „Elendighed", *wyn* „Fryd", *bliss* „Glæde, Fryd, Salighed" og flere Ord af lignende Betydning. Ligesaa i Osaks. *sâlða, wunnia, armôdi.*

I **odiþo** er den fællesgermanske Diphtong *au* bleven til *ô*. Herpaa vil vi i Indskriften finde endnu et andet Exempel. Hermed maa sammenstilles Indskriftens Form **wraet** = osaks. *wrêt*, hvor jeg med Wimmer (Runenschr. S. 64) opfatter **ae** som en Lydbetegnelse, der antyder, at den gamle Diphthong *ai* dengang var paa Vei til at blive en enkelt lang Vokal.

odiþo mal „Velsignelsernes Mærke", „Lyksalighedens Tegn" er en Betegnelse for Korsets Tegn. Korset kan i Ags. kaldes *Cristes mǣl*, i Mht. *gotes mâl*.

At **mal** ikke ved Skilletegn er skilt fra det følgende Ord, kan ikke hindre min Tolkning, thi **wraet** er ved Skilletegn ikke skilt fra **runa**.

I det følgende Ord **ᛇna** maa **ᛇ** være Vokaltegn. Jeg læser Ordet **ına** og og forstaar det = osaks. *ina* „ham". Afvigende er den oht. Form *inan*. **ına** viser tilbage til **boso**.

Det sidste Ord **goim**⁝ udfylder jeg til **goim[i]**, hvorimod Sporene paa Spænden ikke stride. **goim[i]** tolker jeg som Præs. Opt. 3. Ps. sg. Med Hensyn til Endelsen kan sammenlignes *gineri* „frelse" i den oldnederfrankiske Psalme-Oversættelse 70, 11 og **furadi** paa Osthofen-Spænden, d. e. *fur-râdi*. Af et Verbum, som svarer til osaks. *gômean* „bevare". I **goim[i]** betegner **oi** *i*-Omlyden af *ô* = fællesgerm. *au*. Med samme Betydning forekommer *oi* (hvis vi tør tro de sene Afskrifter) i den nederfrankiske Psalmeoversættelse 56, 7: *boigedun* (incurvaverunt) og i Gloss. Lips. 723 *oigi* (ostende), medens der i disse Glosser andensteds er skrevet *oginon*. Osaks. *gômean* forbindes med Genetiv, men det tilsvarende ags. *gêman*, *gyman* kan tillige forbindes med Personens Accus. F. Ex. *Ic cymo and gêmo hine* (ego veniam et curabo eum) Matth. Lindisf. 8, 7; Luc. Lind. 10, 9; jfr. *ic gyme mîn wedd* Lev. 26, 42. Oldnorsk *geyma* forbindes ikke blot med Gen. og Dat., men ogsaa med Accus.

Jeg forstaar altsaa Indskriften paa Freilaubersheim-Spænden saaledes:

boso wraet runa

odiþo mal ına goim[i]

„Boso indridsede Runerne. Velsignelsernes Tegn (d. e. Korsets Tegn) ham bevare!"

Indskriften er affattet i en enten nederfrankisk eller saksisk Dialekt. Den er afgjort kristelig.

Ogsaa paa Osthofen-Spænden har en kristen Runerister indridset et fromt Ønske for sig, thi denne Indskrift har jeg læst og tolket saaledes, vidt afvigende fra Henning (Fig. 5, S. 70 ff.):

god furad[i×] mi[×]ofile×
„Gud sorge for mig Offil!"

Med Hensyn til den anden Sætning paa Freilaubersheim-Spænden kan sammenlignes Begyndelsen af en angelsaksisk Indskrift med latinske Bogstaver paa en Skjoldbule[1]): † *ædwen me ag. age hyo drihten.* Her indeholder, ligesom i Freilaubersheim-Indskriften, den anden Sætning et fromt kristeligt Ønske for den Person, som er nævnt i første Sætning. I begge Indskrifter henvises til Personens Navn ved samme Pronomen (ına; *hyo*). I begge staar Verbet i Optativ.

Den store Spænde fra Nordendorf (Henning Fig. 7, S. 87 ff.) undersøgte jeg i Augsburg først i 1877, derpaa i 1885[2]). Den Del af Indskriften, som er skreven fra Pladens venstre Kant i en eneste Linje, læser Henning:

awaleubwiniᛇ

Anden Rune, som er yderst utydelig, har Hofmann først læst som n, siden som þ. Jeg blev i 1885 overbevist om, at Runen er ᛟ o. Tydeligst saa jeg Overstykket til høire og Enden af høire Ben nedentil. Under Rune 3 saa jeg baade i 1877 og 1885 for sig nogle Rids, som ikke syntes mig tilfældige, men syntes at danne Runen ᚾ n. Denne er nu delt i to Dele ved det nye Brud. Altsaa:

aoaleubwiniᛇ
n

ao synes at maatte være et Mandsnavn. Om dette kan være det samme som det hos Förstemann opførte *Avo*, vover jeg ikke at afgjøre.

n under Linjen er mulig at opfatte som bagefter tilføiet af Runeristeren, saa at der skal læses: ao an leubwiniᛇ. Først havde han, tænker jeg mig, unøiagtig undladt at skrive n, ligesom *n*-Lyden foran en Consonant ofte ikke udtrykkes i Runeskrift, f. Ex. kunimudiu Tjurkö. Hvis dette er rigtigt, maa an være Præposition, brugt som nu i Tysk ved „an einen Mann schreiben".

leubwiniᛇ, d. e. leubwinii, maa da være Accusativ af Mandsnavnet. Runeristeren har været i Tvivl, om han skulde betegne Vokalen i Udlyden ved Runen *is* eller ved ᛇ, og han har da skrevet begge Runer ved Siden af hinanden. Paa lignende Maade er i nordiske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer *óss*-Runen og *ár*-Runen ikke sjælden skrevne begge sammen: *þąasi, kuþąa, kuþąan* baade med ᚬ og ᛅ paa Hobro-Stenen i Jylland, *ąaki* Bjergsjö, Skaane (Wimmer Runenschr. 246 f., 323). *ąasulfʀ, sąatr* (d. e. *stændr*), *ąat* (= oldnorsk *ǫnd*), *[ru]nąaʀ* Runverser 5. *ąaslikær* paa et ved Korsødegaarden, Hedemarken, fundet Sværd (Stephens Runic

---

[1]) Hickes Thesaurus I p. 186—188; Stephens Run. Mon. I, 290—292.

[2]) Da jeg saa Spænden i 1877, var den hel. I 1885 fandt jeg til min Forbauselse Overdelen i to Stykker. Saaledes fordærvet var det vigtigste tyske Runemindesmærke kommet tilbage fra Berliner-Udstillingen. Paa Hennings Tegning ser man Bruddet.

Mon. III, 168). Om den ved ᛇ i leubwinii betegnede Vokallyd skal jeg tale mere i det følgende[1]).

Runen ᛇ findes paa Charnay-Spænden (Henning Fig. 4, S. 47 ff.) ikke blot i Runerækken, men ogsaa ved den nedre Rand til høire, hvor Runerne ᛇᛁᚨ staa. Henning læser dette eia og forstaar det = got. *ija* Acc. sg. fem. „hende“ om Runeskriften paa Spænden. Jeg kan ikke holde Hennings Tolkning af Indskriften i det hele for den rette; men det er klart, at Læsningen iia vilde passe bedre til denne.

Heller ikke jeg formaar at give en tilfredsstillende Tolkning af Charnay-Indskriften, men jeg skal dog om denne fremsætte nogle Bemærkninger.

ᚲiano bør visselig ikke læses kiano, men (som ogsaa Wimmer Runenschr. S. 81 mener) liano. Thi da en Rune af Formen ᚲ ikke findes i Futharken paa Spænden, er der overveiende Sandsynlighed for, at ᚲ er en af de Runer, som mangler i Futharken og ikke ellers findes paa Spænden. Men hvis dette er rigtigt, kan der ikke være Tale om andre Runer end l og ŋ. Da Runen for l i andre tyske Indskrifter har Kvisten langt nedenfor den rette Stavs Top, kan det ikke overraske, her at finde den endnu lidt længere nede.

liano er Navn og efter min Formodning Kvindenavn i Nominativ; jfr. *Lianhalm* hos Förstemann efter Ried Cod. Ratisbon. n. 114 a. 980. Ligeledes er iddan Navn, saaledes som Stephens og siden Henning har antaget. Jeg formoder, et Mandsnavn i Dativ.

For øvrigt er mit Forsøg paa Tolkning meget usikkert og tages gjærne tilbage, naar et sandsynligere fremsættes.

Jeg har i en Mængde nordiske Indskrifter, af hvilke en er af de ældste, paavist tilsigtet graphisk Omsætning. Saaledes: owlþuþewaʀ niwaŋemariʀ Torsbjærg for wolþuþewaʀ in waŋe mariʀ. *risiþ* for *rispi* og *kirm* for *krim* Runverser S. 412. *aristi sein* for *raisti sten* og *oalib* for *olaib* Runv. S. 366. *kusþ* for *kuþs*, *sinalr* for *snialr* o. s. v. Runv. S. 367. *rstui sitn* for *ristu stin*, *kumlʀ* for *ulmkʀ*, *ʀsau* for *asuʀ* Runv. S. 257, jfr. S. 258—259, o. s. v.

I Henhold til disse og flere analoge Exempler ansér jeg det for muligt, at uþfnþai paa Charnay-Spænden er med Vilje omsat for unþa faþi. unþa Præt. 3. eller 1. Ps. sg. Indic. af *unnan* „undte, skjænkede“. Jfr. f. Ex. *ic þe an fela sincgestréona* Beow. 1225. faþi Dativ af et Ord, som har svaret til det i Sammensætninger forekommende got. *faþs, fadis, fada* snarest i Betydning „Brudgom“, got. *bruþs-faþs*, eller „Ægtemand“, gr. *πόσις*, ind. *páti-s*. Consonanten *þ* er regelret, da det græske og ind. Ord har Tonen paa første Stavelse; *d* i got. *-fadis* er opstaaet af *þ*, fordi her i det sammensatte Ord første Stavelse ikke havde Hovedtonen.

---

[1]) Wimmer (Runenschr. 134 Anm. 1) formoder derimod, at ᛇ paa Nordendorf-Spænden er Skilletegn. Men Anvendelsen af et saadant Skilletegn synes lidet rimelig, da jo Forveksling med den Rune, som havde samme Form, var uundgaaelig. Paa den nedre Del af den store Nordendorf-Spænde har jeg troet at se Runen ᛇ for sig. Tegningen hos Henning har den ikke.

ɭia, d. e. **ıia**, der er skrevet paa Spændens nedre Del med samme Haand som Indskriften paa den øvre Del, hører efter Henning med til den Sætning, som er skreven paa Spændens øvre Del. Efter Henning (som læser **eia**) er **ıia** = got. *ija*, Acc. sg. fem. "hende". Hvis dette er rigtigt, véd jeg ikke at forstaa **ıia** anderledes end som Object for **unþa**. Verbet *unnan* forbindes vistnok i Germansk oftest med Personens Dativ og Tingens Genetiv; dog ogsaa med Tingens Accusativ, navnlig af Pronomener. F. Ex. ags. *ðæt ðæt him góde menn geúðon* „det som gode Mennesker har givet ham", mht. *nu gunne mir doch den tac*; *als ich dir daz gunne*.

Henning forstaar **eia** om den paa Spænden skrevne Runerække, der skal have været betegnet som *runa*. Det vilde vistnok give bedre Mening, hvis **ıia** kunde betegne Spænden selv (oht. *spinula* „spinter, fibula" er Hunkjønsord). Men herimod taler den Omstændighed, at Pronomenet *i-* i Germansk betyder „han, hun", ikke „denne".

Det er altsaa kun med stærk Tvivl, at jeg foreslaar følgende Tolkning af Indskriften: **uþfnþai** (d. e. **unþa faþi**) **iddan liano ıia** „Liano undte (d. e. har skjænket) (sin) Brudgom Idda hende (d. e. denne Spænde?)".

Midt paa Spændens nedre Del er for sig skrevet to større Runer, efter Henning med en anden Haand end de andre Runer. Den første af disse to er ᚴ. En Rune af samme Form findes paa den mindre Nordendorf-Spænde. Dens Betydning er tvivlsom[1]). Jeg læser ᚴ med Tvivl som **k**, uagtet **k** i Runerækken paa Charnay-Spænden har Formen **<**. Formen ᚴ maa, hvis den betegner **k**, i Tyskland have udviklet sig uafhængig af den sent nordiske Form ᚴ for **k**. I England har Runen for **k** Formen ᛣ.

Anden Rune midt paa Charnay-Spændens Nederdel er efter Wimmer **r**, efter Henning **u**. Jeg vover ikke at afgjøre om disse to Runer blot er en Skriveøvelse eller om de danne Begyndelsen af et Ord f. Ex. *Krist*.

Indskriften ᛒᛁᚱᛚᚾᛁᛟᛗᛚᚴ paa den mindre Nordendorf-Spænde læser Henning (Fig. 8. S. 106 ff.) **birlnioelk**, der ikke synes at give rimelige Ordformer. Freilaubersheim-Indskriften har lært os, at ᚾ i tyske Indskrifter ikke er **n**, men **l**. Derfor kan ᛚ, som to Gange forekommer paa den mindre Nordendorf-Spænde, ikke være **l**. Jeg formoder, at ᛚ er en yngre særlig tysk Form for **ɭ**. Jeg læser derfor første Ord **birılio**.

[1]) Henning læser ᚴ paa Charnay-Spænden som **f**, men paa Nordendorf-Spænden som **k** Wimmer Runenschr. læser ᚴ paa Charnay-Spænden som **l**, paa Nordendorf-Spænden som **n**. Jeg har tænkt paa, at ᚴ mulig kunde være **ŋ**, da dette er den eneste Rune, der ellers ikke paa Charnay-Spænden forekommer i en anden Form. Denne Læsning behøver ikke, som Wimmer mener, at udelukkes derved, at ᚴ paa Charnay-Spænden begynder et Ord. Thi den Rune, som i Ags. heder *Ing*, betegner ikke sjælden Stavelsen **iŋ**: jfr. **ŋsrbse** Fonnaas, d. e. *Ingisarbiske*. Desuden er det usikkert, om ᚴ paa Charnay-Spænden hører til et virkeligt Ord. Men naar ᚴ er skrevet med en anden Haand end Hovedindskriften, er ikke den anførte Grund for, at denne Rune skulde betegne **ŋ**, afgjørende: og de ellers forekommende Former for **ŋ** er altfor meget afvigende fra ᚴ, til at dette Tegn med Sandsynlighed kan læses som **ŋ**.

I **birilio** formoder jeg et sammensat Mandsnavn i Nominativ. Andet Led af **biri-lio** synes at være *lio* „Løve“, hvilken Form forekommer i Oht. i første Halvdel af 9de Aarh. (Paul-Braune Beitr. XIII, 386). Hertil hører vel de hos Förstemann opførte Mandsnavne *Sturilio* Pardessus n. 391, a. 680, *Cuntileo* og *Wehileo* St. Peter i Salzburg i 9de Aarh., *Rotleu* Neugart Cod. dipl. Alam. a. 786.

Med Hensyn til første Led kan **birilio** sammenstilles med *Biridio, Perideo, Peredeo, Pirard, Perihart, Perileihc, Beriher, Bereheri, Peridrud* o. s. v. Navnet **birilio** synes at forene Betegnelserne for „Bjørn“ og „Løve“.

Andet Ord ᛖᛁᚲ læser jeg med Tvivl **eik**. Jfr. Charnay-Indskriften. **eik** forklarer jeg som opstaaet af **êh* „eier“ med enklitisk *ik* „jeg“. Pronomenet „jeg“ føies hyppig i Vestgermansk, ligesom i Nordisk, enklitisk til Verbalformer. I **eik** for **êhik* er *h* faldt ud mellem to Vokaler ligesom i osaks. *gea* for *geha* Hel. 1522 Mon., *fâan* for *fâhan*, *wîeda* for *wîheda* o. s. v. Ligesaa i Oldnederfrankisk *gewîet*, *hôista* o. s. v., og i Oldhøitysk undertiden *dîan* for *dîhan* og lignende. **êh* maa engang have været den saks., nederfrank. og oht. Form for „eier“, men i de levnede Sprogmindesmærker er ellers kun Flertal af Indic. bevaret (osaks. *êgun*, Opt. *êgi*, Præt. *êhta*).

Jeg læser altsaa paa den mindre Nordendorf-Spænde: **birilio eik**, hvilket jeg oversætter: „Jeg Birilio eier (denne Spænde)“.

Ogsaa paa Emser-Spænden har Henning (Fig. 9, S. 111—114) læst ᚾ **n** i Ordet **madan**. Jeg læste derimod **madali**. Rune 5 har Kvisten udgaaende lidt nedenfor Stavens Top. En tilsyneladende Kvist længer nede syntes mig betydningsløs. **madali** opfatter jeg som Mandsnavn i Nominativ af samme Stamme som *Madalo* (hos Förstemann efter Hontheim Hist. Trevir.) og mange oldtyske Navne, hvis første Led er *Madal-*. **madali** dannet som Navnet *Mahali* hos Meichelbeck Hist. Frising. Nr. 89 (8de Aarh.) og Nr. 459 (9de Aarh.).

Ogsaa i en anden Henseende afveg min Læsning af Emser-Spændens Indskrift fra Hennings; men derpaa skal jeg her ikke gaar ind[1]).

Efter de i det foregaaende givne Oplysninger holder jeg det for sikkert, at den her behandlede Rune i tyske Indskrifter har været brugt som Vokaltegn. Den maa have betegnet en *i*-Lyd, da Runens Navn, som har havt Betydningen „Taxus“ (jfr. oht. *îha*), har begyndt med *ī*. Se herom mere i det følgende. Runen har i tysk Runeskrift, ligesom i ags. og nordisk, betegnet baade en lang Vokal (hvilket maa sluttes af Runens Navn) og en kort (dette sikkert i Indskrifter).

Jeg har i det foregaaende paavist, at Runen ᛇ eller ᛇ har været brugt hos Nordboer, Angelsakser, vestgermanske Folk paa Fastlandet og hos Burgunder.

---

[1]) Hj. Kempff (Jahrb. d. Ver. v. Alterthumsfr. im Rheinl. XCIII S. 86 f.) vil læse Runen ᛇ som Bestanddel af en i germansk Sprog affattet Indskrift paa en Guldplade, som tilhører et barbarisk Fund fra Mykenæ i Grækenland, og ligesaa paa en Guldkrukke fra Nagy-Szent-Miklós i Ungarn. Dette synes mig aldeles uvist eller mere end uvist.

Denne Rune maa derfor sikkerlig have hørt til Runeskriften i dens ældste Form, der efter min Mening, som jeg her ikke skal begrunde, blev dannet hos en gotisk Stamme.

Hvilken Betydning havde nu ᛇ ᛇ i Runeskriftens ældste Form?

I sit fortræffelige, klare og methodiske Værk „Die Runenschrift“ (1887) modbeviser Wimmer først den Mening, han tidligere havde antaget, at ᛇ ᛇ oprindelig har betegnet **eu**. Derpaa tilføier han (S. 135): „Snarere kunde man med Wulfilas Alphabet for Øine tænke sig, at man i Runeskriften fra Begyndelsen af havde brugt ᛁ som Tegn for ĭ og havde dannet ᛇ eller ᛇ som Tegn for ī“. Dette er en af Bredsdorff i 1840 udtalt Mening; se i det følgende. Mod denne indvender Wimmer: „Da imidlertid de fire andre Vokaltegn i Runeskriften (ᚨ ᛖ ᛟ ᚢ) bruges saavel for de korte som for de lange Lyd, saa finder jeg det usandsynligt, at man skulde have følt Trang til to Tegn for ĭ. Desuden anvende Runeindskrifterne paaviselig ᛁ saavel i Betydningen ĭ som ī“. Wimmer kommer til følgende Resultat: „Da jeg heller ikke let kan tænke mig en anden Lyd, som det fællesgermanske Runealphabet skulde have seet sig foranlediget til at udtrykke ved dette Tegn[1]), saa fremstiller det sig for mig som en Mulighed, der synes mig at have en ikke ringe Grad af Sandsynlighed, at ᛇ fra Begyndelsen af slet ikke er blevet brugt som Lydtegn, men blev dannet af en anden Grund, for at fuldstændiggjøre Runealphabetet, saa at hver af de tre „Ætter“ kunde faa sine otte Tegn“.

Denne Opfatning, mod hvilken Henning (Runendenkm. S. 66 Anm. 1) har udtalt sig, synes mig at være en Fortvivlelsens Udvei. Mod den taler: 1) Alle de andre 23 Runer har fra Begyndelsen af været Lydtegn. 2) Runen ᛇ eller ᛇ har været brugt som Lydtegn i angelsaksiske, tyske og nordiske Indskrifter, og i alle disse som Tegn for en Vokal uden anden Forskjel end den, som er begrundet i Forandringen af den Vokal, hvormed Runens Navn begyndte. Heraf maa sluttes, at ᛇ allerede i den Runerække, fra hvilken den tyske, angelsaksiske og nordiske stammer, har været brugt som Vokaltegn og havt det samme Navn, skjønt i en ældre Navneform. 3) Hvis ᛇ havde været den eneste Rune, som ikke fra Begyndelsen af var Lydtegn, men kun havde været dannet for at fuldstændiggjøre Runerækken, skulde man have ventet, at den havde været stillet sidst i Rækken[2]).

Jeg har i det foregaaende begrundet den Mening, at Runen ᛇ i tyske Indskrifter ligesom i angelsaksiske betegnede en *i*-Lyd og at dens tyske Navn (**īh*-) begyndte med *ī*. Men nu heder Runen ᛁ i Norden *íss*, i Angelsaks. *īs*, og dens gotiske Navn skrives i Wiener-Haandskriftet *iiz*. Da denne Runes Tegn ᛁ aabenbart er identisk med det latinske Tegn for *i*, maa denne Rune fra først af have betegnet *i* (ialfald langt *i*, men sandsynlig ogsaa kort *i*). Det er klart, at Runen ᛇ ikke fra først af kan have betegnet ganske samme Vokal som ᛁ. Spørgsmaalet er altsaa: Hvilken fra ᛁ i forskjellig Vokal har ᛇ i den ældste Form af Runeskriften betegnet? Jeg har overveiet to Muligheder.

---

[1]) I en Anmærkning afviser Wimmer her den Tanke, at ᛇ skulde have betegnet Lydforbindelsen **nd**.

[2]) Wimmer kan ikke bestemme Runens Betydning i de engelske Indskrifter uden paa Ruthwell-Korset, heller ikke i de tyske Indskrifter.

Navnet paa Runen ᛇ var hos Angelsakserne *īh*, *éoh*, hos Nordboerne sandsynlig **ēhaʀ* Dat. **īhē*, hos Tyskerne sandsynlig *īha* eller ialfald en Navneform, som begyndte med *īh-*. Ligesom nu ags. *geþéón* (af **geþéohan*), oht. *gedīhan* er opstaaet af **gaþinhan*, saaledes kunde man tænke sig, at ags. *éoh*, *īh*, oht. *īha* „Taxus" var opstaaet af **īh-*, **inh-*, og at Runen ᛇ oprindelig betegnede nasalt *i*. Man kunde ville finde en Støtte herfor deri, at det oldpreuss. Vocabularium for „Eibenbaum" (oht. *īwa*) har *inwis*[1]). Man kunde da tænke sig Muligheden af, at Runen ᛇ endnu i enkelte af de ældste tyske Runeindskrifter havde bevaret Betydningen af nasalt *i*, saaledes at **leubwiniᛇ** skulde forstaaes som *Leubwinį* og **ᛇna** som *įna*. Men denne Opfatning af den oprindelige Betydning af ᛇ har jeg opgivet.

At Ordet for „Taxus" ikke oprindelig har havt *n* efter *i*, synes at fremgaa af den oldhoityske Form *īgo*. Ogsaa Formen *īwa* og tilsvarende Former i andre indogerm. Sprog synes at vise, at der ikke har været noget *n* i Ordets Stamme[2]). Jeg er derfor tilbøielig til at foreslaa en anden Opfatning af ᛇ.

I Germansk gaar *ĭ* foran *h* over til *ĕ* (i Gotisk skrevet *ai*), *ŭ* over til *ŏ* (i Got. skrevet *au*). I Nordisk er derhos *ī* foran *h* (hvor ikke *e* eller *i* fulgte efter) gaaet over til *ē*; f. Ex. glsv. *tea* af **tēhan*, **tīhan*. Herefter forekommer det mig muligt, at *ī* i en gotisk Dialekt er blevet afficeret af følgende *h*, uagtet Wulfila ogsaa foran *h* skriver *ei*.

Jeg formoder, at det lange *ɪ* foran *h* i Navnet paa Runen ᛇ i den ældste germanske Runeskrift (* *ɪha* eller * *ɪhs*) er blevet udtalt anderledes end det lange *i* i **īs*, Navnet paa Runen ᛁ. Dette sidste blev udtalt som rent *i*. Derimod blev *ɪ* i * *ɪha* eller * *ɪhs* efter min Formodning udtalt som en Mellemlyd mellem *i* og *e*, eller vel egentlig som et lukket *e*, der paa den anden Side var forskjelligt ikke blot i Qvantitet fra det mere aabne *e* f. Ex. i Stammen *ehwa-* „Hest".

Den samme Mening om den oprindelige Betydning af ᛇ har allerede i 1847 været fremsat af P. A. Munch. Se i det følgende. Jeg glæder mig ved her i det væsentlige ogsaa at stemme overens med Henning. Han bemærker i sin Undersøgelse om Betydningen af Runen ᛇ i sit Skrift „Die deutschen Runendenkmäler" (1889) S. 66 f.: „Jedenfalls weisen die handschriftlichen Alphabete einzig und allein darauf hin, dass die Rune einen Laut bezeichnete, der mit e und i nähere Berührungspunkte aufwies. Da nun das europäische und altgermanische e in der Regel ein offenes (e^a) war; so werden wir zunächst an das geschlossene und helle, dem i näher stehende ẹ zu denken haben". Henning gjengiver ᛇ ved ẹ i tyske Ind-

---

1) For at Ordet for „Taxus" havde havt *n* efter *i*, kunde man ogsaa ville anføre følgende. Munch har formodet, at Mandsnavnet on. *Ívarr* er dannet af *ýr* „Taxus, Bue", og dette Navn gjengives i Ags. ved *Inwær* Kemble Cod. Dipl. 352, 364, 1107; Chron. Sax. (Var. *Ingwær*, *Inwer*). Mon Navnets Oprindelse er usikker. Noreen (Altisl. u. anorw. gr. 2 § 239, 5) mener, at *Ívarr* er opstaaet af **Inugaiʀaʀ*.

2) Fra Germansk synes at være laant lit *ëwà*, *iewà*, *jewà* „Faulbaum", lett. *ewa*; kslav. *iva* „salix"; corn. *hiuen* „Taxus, Eibe", cymr. *yw*, ir. *eo*, fransk *if*. Derimod gr. *ἰός* „Pil" hører vistnok ikke, som Müllenhoff og Wimmer (Runenschr. S. 243) har ment, hid, men til oldind. *iṣu-*. Som svenske Navne paa Taxus opføres *yd*, *ydetra*, *idgran*, *idegran*, gotl. *aidägran* eller *aidgrän*. Her er vel *d* opstaaet som i östgöt. *broder* = *broar*, *fruder* = *fruar* (Rydq. IV, 285).

(Trykt 3 Marts 1893.)

skrifter[1]). Jeg maa dog i Modsætning til Henning fremhæve, at til det angelsaksiske Ord, der er Runens Navn, *îh* eller *éoh* „Taxus" svarer i Tysk Ordformer, som begynde med *î*. Derfor bor Runen ᛇ i tyske Indskrifter ikke gjengives ved e. Jeg gjengiver den ved *ı* og antager, som foran begrundet, at den i tyske Indskrifter betegner en *i*-Lyd. Men det forekommer mig sandsynligt, at den her i Regelen betegner ikke en ren *i*-Lyd, men en *i*-Lyd, som ligger nærmere ved *e*. Saaledes er vel sidste Vokal i **leubwiniᛇ** blevet udtalt som et kort *i*, der laa nær ved *e*. Dette kan vel ogsaa antages om **ı** i **ık** „jeg" paa den mindre Nordendorf-Spænde (jfr. oldsaks. *ec* i den gamle Daabsbekjendelse) og i **birılio** paa samme Spænde (jfr. *Pere-* og *Peri-* i Navne). Fremdeles i **ına** paa Freilaubersheim-Spænden; jfr. middelnederl. *ene*[2]).

Efter at jeg har søgt at oplyse Brugen af Runen ᛇ, skal jeg gjennemgaa, hvad Runegranskerne tidligere om dens Lydværdi og Brug har fremsat, idet jeg tilføier kritiske Bemærkninger.

Med den danske Naturforsker J. H. Bredsdorff, Lector i Botanik og Mineralogi ved Sorø Akademi, og den norske Historiker P. A. Munch begynder i Norden et videnskabelig frugtbart Studium af Indskrifter med den ældste Rækkes Runer. Disse Mænds Afhandlinger herom udmærke sig ved Methode, Klarhed og Skarpsind fremfor en lang Række af efterfølgende Skrifter. Ja Munchs Udtalelser i 1847 om Lydværdien af Runen ᛇ, paa hvilke Ingen, saa vidt jeg finder, har henledet Opmærksomheden, er efter min Mening rigtigere end hvad der herom almindelig læres den Dag i Dag efter snart et halvt Aarhundreds Forløb, da langt rigere Material foreligger.

Bredsdorff siger i sin Afhandling „Om Guldhornsrunernes Oprindelse" i Brage og Idun, udg. af Frederik Barfod, 3die Bd., København 1840, S. 509 om ᛇ: „Jeg antager, at det har betegnet *î* eller *ih*, som det forklares i den parisiske Codex af Isidorus, altsaa *î* til Modsætning mod *ĭ* — endskjønt de fleste angelsaksiske Alphabeter tillægge det Betydningen *eo*". Han nævner, at Tegnet findes paa Krogsta-Stenen, men tilføier: „dennes Læsning er høist tvivlsom."

P. A. Munch siger i Annaler for nord. Oldk. 1847 S. 332: „ᛇ, kaldes i Alphabeterne *eoh*, synes ligeledes at have betegnet etslags *i*, maaskee det brudte eller mere aabne".

I Annaler f. nord. Oldk. 1848 S. 288 læste Munch ᛇ ᛇ paa Krogsta-Stenen som **t**. I „Det gotiske Sprogs Formlære" (1848 S. 16 siger Munch, at det er usikkert, hvilken Betydning og hvilket Navn Runen ᛇ hos Goterne har havt; „maaskee den betegner kort *e*". I Overerensstemmelse med denne Opfatning, der er mindre rigtig end den af Munch i 1847 udtalte, opfører han i den Afhandling, som blev oplæst i Berliner-Akademiet 6te Jan. 1848, Runens gotiske Navn som *aíhs*, nordgot. *ehs*?, medens han giver ᛖ Navnet *aíhvs*, nordgot. *êhvs*. Dette kan dog ikke være rigtigt, thi Navnet for ᛖ var hos Angelsakserne *eh* eller *eoh* „Hest", til hvilket Ord den got. Stamme *ĕhwa-* (*aihwa-*), Nom. **ĕhws* svarer.

---

[1]) Ogsaa (med urette) i Ruthwell-Indskriften.

[2]) Et Bogstavtegn af samme Form som den her behandlede Rune findes baade i den Skrift, som er anvendt paa Gjenstande af det store ungarske Guldfund („Attilas Skat"), og i den Skrift, hvori Indskrifterne fra Orkhon og Jenissei i Mongoliet og Sibirien er affattede. Men om disse Indskrifters Tegn staar i nogen historisk Forbindelse med den af mig behandlede Rune, skal jeg her ikke undersøge.

Müllenhoff „Zur Runenlehre" (1852) S. 61 f. identificerte det ags. Runenavn *éoh* med det nord. *ýr*, hvortil han, som jeg tror, med urette føiede got. **eivs* (skrevet *eyz*). Feilagtig betegnede han ᛉ som Differensering af ᛁ. Derpaa bemærkede han uden at nævne Munch: „Ist [die Rune Yr] das Zeichen für die getrübten Vocale überhaupt, goth. Eivs der Name für E, ags. Eóh für EO d. i. die ags. Brechung von I und zugleich der Diphthong, der goth. und ahd. IU geschrieben wird, so gelangt man fast notwendig zu dem Schluss dass die Modification des I-zeichens ursprünglich auch nur die Modification des I-lauts bedeutete". Det kan ikke paavises, at den ags. Rune *éoh* nogensinde (saaledes som Müllenhoff her siger) betegner det til got. *iu* svarende ags. *éo*.

Zacher „Das gothische alphabet Vulfilas und das runenalphabet" (1855) antog **iuja* som det gotiske Navn paa den Rune, der ags. hed *éoh* (S. 10—14). Den betegnede efter ham *iu* (S. 16, 55). ᛇ er efter Zacher (S. 25) en Differensering („sprossform") af ᛁ.

Zachers Bestemmelse af ᛇ som **iu** blev ligetil Nutiden den sædvanlige[1]. Men den maa af følgende Grunde ansees for feilagtig: 1) Man har ikke godtgjort, at ᛇ i en eneste Indskrift betegner **iu**. 2) At ags. *éoh* ikke svarer til et got. Ord, som begynder med *iu*, godtgjøres af Sideformen *íh*. 3) I intet germansk Sprog findes for „Taxus" et Ord, hvortil got. **iuja* vilde svare. 4) Ved to Runer betegnes **eu** i tyske, engelske og nordiske Indskrifter: **leub-** Nordendorf A, **greut** Clermont-Skrinet, **aleugaʀ** Skåäng, **skiþaleubaʀ** Skärkind, **hleuno** Vimose-Høvl; ligesaa betegnes **iu** i nordiske Indskrifter ved to Runer: **liubu** Opedal, o. s. v.

Haigh i „The Conquest of Britain by the Saxons" (1862) opførte den ags. Runes Navn som *eôh* eller *êh* (S. 31). Den sidstnævnte Form har jeg ingensteds seet. „It represents the long *e*". Haigh gjengav Runen ᛇ ved *e* i Indskrifterne fra Ruthwell („**ælmeettig**"), Gilton („**ecu ic sigi**") og paa Braunschweiger-Skrinet (hvis Indskrift han tolkede aldeles feilagtig).

Naar vi følge Runestudiets Historie ved denne Enkelthed, viser sig i Stephens's store Runeværk ved Siden af de iøinefaldende Feil, der har sin Grund i Forfatterens fuldstændige Mangel paa sprogvidenskabelig Methode, den ikke ringe Fortjeneste, som Skriftet har havt derved, at Forfatteren har fremdraget og i gode Afbildninger meddelt mange tidligere ukjendte eller lidet kjendte Indskrifter og andre Oplysninger om Runers Brug, saa at Runestudiet herved har faaet et bredere Grundlag end det tidligere havde[2].

Stephens antager aldeles feilagtig for Runen ᛇ overalt, ogsaa udenfor England, Betydningen *y*o og han opfører saa monstrøse Former som oldsvensk **mws*y*ouingi**. Men ved Stephens's Værk blev Kundskaben om Runen ᛇ paa Mindesmærker i høi Grad lettet og udvidet.

Dietrich har paa Ruthwell-Korset rigtig læst **almehttig**, Germania XI, 190 (1866), men han gjør det største Feilskridt ved at læse ᛇ paa mange Mindesmærker som **s**. Saaledes i „Die Runeninschriften der Goldbracteaten" (1866) i Zeitschr. f. deutsch. Alt. XIII, S. 12, 14, 32, 34, 70 f., 99, 101; i sin Tolkning af Charnay-Indskriften sammesteds S. 118—123 og af Bracteaterne fra Dannenberg i Germania X, S. 263 f., 268 f. Dietrich beraaber sig bl. a. paa, at Navnet *sigel* staar over Tegnet ᛇ i den af Hickes I p. 136 (rigtigere af Stephens II, 830) meddelte Futhorc. Men dette er en aabenbar Feil i Haandskriftet, da der under ᛇ som Runens Lydværdi rigtig staar *eo* (ikke *s*). Navnet *sigel* tilhører *s*-Runen, ved hvilken det mangler i Haandskriftet. Alle andre Optegnelser af den ags. Runerække rette Feilen. Heller ikke i Indskrifter er ᛇ nogensinde **s**. Siden

[1] Endnu i 1891 læser Hj. Kemptf ᛇ som **iu** (Jahrb. d. Ver. v. Alterthumsfr. im Rheinl. XCIII, S. 86).

[2] I Sievers's Omtale af Stephens's Skrift i Pauls Grundriss I, 249 finder jeg dette ikke tilstrækkelig fremhævet

har Dietrich i den ags. Indskrift paa en Gjenstand, som er funden i Themsen, læst Runen som **e** (Zeitschr. f. d. Alt. XIV, 115 [1]).

I Tidskrift for Philologi og Pædagogik VIII, 168 (1868) nævnte jeg, at ᛇ ᛇ i Oldengelsk har Betydningen *eo* eller *i*, eftersom Navnet var *eoh* eller *ih*. Jeg bemærkede: „ᛇ ᛇ som Tegn for en Tvelyd eller Selvlyd maa meget tidlig være gaaet af Brug i Nordisk. Deraf at det, som Vadstena-Braeteaten viser, blev staaende i Futharken, følger ikke, at det blev brugt som egentligt Skrifttegn. Runens Lydværdi sees ikke af dens Forekomst paa Rök-Stenen blandt den længere Rækkes Runer . . . eller i flere Braeteatindskrifter; ja disse sidste give os ikke engang Sikkerhed for, at Tegnet fremdeles var egentligt Skrifttegn. ᛇ ᛇ forekommer ikke i nogen anden nordisk Indskrift, som tydelig indeholder Ord, end Krogstadindskriften". Denne Mening har jeg nu i det foregaaende bekjæmpet. Paa Krogsta-Stenen læste jeg Tegnet i 1868 som **t**.

Dietrichs feilagtige Læsning af ᛇ som **s** blev fulgt af Rieger i hans Tolkning af Freilaubersheim-Indskriften i Zeitschr. f. deutsche Philol. V (1874) S. 378. Siden (i 1875) har Rieger (i en Anmeldelse af Wimmers Afhandling om Runeskriftens Oprindelse) i Zeitschr. f. d. Philol. V, 335—337 fremsat en selvstændig Forklaring, der er ligesaa feilagtig som Dietrichs. Rieger mener, at ᛇ er opstaaet af lat. **Z** og i det gotiske Runealphabet har betegnet *z*. Herom skal jeg paa dette Sted slet ikke udtale mig; men jeg paastaar, at ᛇ ikke i en eneste en af de levnede germanske Runeindskrifter betegner *z*. Rieger bemærker: „wie aber dann, wenn gothisches *z* zu *r* wurde? . . . ᛇ konte . . . nunmehr für das neuentstandene *r*, so lange man dessen unterschied vom organischen *r* fühlte, verwant werden". Dette er aldeles feilagtigt, thi det af *z* opstaaede **ʀ** betegnedes jo i Norden ved ᛉ. Ligesaa feilagtigt er det, naar Rieger med Henvisning til Hickes I p. 136 mener, at ᛇ *z* kunde gaa over til Betydningen *s*, og naar han (uden Skygge af Bevis) mener, at Runen i den Skrift, som vi kjende fra Vadstena-Braeteaten, Charnay-Spænden og Thems-Kniven, var et til Indlyd og Udlyd indskrænket *s*. Hvad Rieger bemærker om Runens Navn, synes mig ligesaa uholdbart.

Wimmer lod i sin Afhandling om Runeskriftens Oprindelse og Udvikling i Norden (Aarbøger f. nord. Oldk. 1874 S. 103, 120, 181) Dietrichs Forvildelse med Grund uomtalt. Wimmer sluttede sig ved ᛇ til Zacher, idet han udtalte den Mening, at denne Rune oprindelig har været Tegn for den Tvelyd, hvis fællesgermanske Form var *eu* (= got. *iu*). Men denne Mening, som foran ved min Omtale af Zacher er modbevist, har Wimmer opgivet i sit Skrift „Die Runenschrift".

Fremdeles har Wimmer 1874 udtalt den med mine Bemærkninger i Tidskr. f. Philol. VIII, 168 (1868) overensstemmende Mening, som han fastholder i 1887, at Runen ᛇ ᛇ i Norden ikke har faaet nogen praktisk Anvendelse som Lydtegn, og at den hos os ikke kan paavises som saadant, medens den har holdt sig længe i Futharken og kan være bleven brugt som magisk Tegn. At Runen i Norden ikke forekommer som Lydtegn, gjentages af Brate og Henning. Jeg har i det foregaaende udforlig søgt at modbevise denne Mening, medens ogsaa jeg nu antager, at dens Anvendelse som Lydtegn i Norden var temmelig indskrænket.

Runen ᛇ omhandles af Isaac Taylor i „Greeks and Goths" (1879) S. 67—69. Forfatteren undersøger her ikke Runens Forekomst og Brug paa Mindesmærkerne, men fremsætter blot en Hypothese om Runetegnets Oprindelse af en Form af **h**-Runen. Han siger, at Runens Betydning i de ældste Haandskrifter er „*ih*, that is, an aspirated *i*". Ved disse hans Udtalelser, som neppe har fremmet Undersøgelsen i nogen Henseende, synes det ikke nødvendigt at dvæle længere.

[1]) Feilagtig opfører Dietrich (Die Runeninschr. d. Goldbract. S. 52) andet Ord i en hos Fountaine i Hickes Thes. diss. ep. p. 165 meddelt Myntindskrift som ᛚᚢᚾᛏᛁᛇ. Sidste Bogstav er i Hickes Thes. et latinsk S.

Brate har i Manadsblad 1886 S. 1—9 skrevet en Afhandling om „runan *eoh*“. Hans Resultater er følgende: 1) ᛇ ᛇ har Lydværdien tonløs guttural (palatal) Spirant, undtagen paa Krogsta-Stenen, hvor den skal betegne **t**. 2) ᛇ er opkommen ved en Differensering af **h** ᚺ. 3) Runens Udbredelse var indskrænket til de vestgermanske Folk, og Typen ᛇ savnedes maaské oprindelig i Goters og Nordboers Runerække.

I denne Afhandling har Brate med rette optaget Dietrichs og Zupitzas Opfatning at ᛇ paa Ruthwell-Korset som Tegn for den tonløse Spirant *ch*, men næsten i intet andet kan jeg slutte mig til Brates Opfatning. Naar han mener, at Runen hos Angelsakser og andre Vestgermaner ikke har betegnet anden Lyd end den tonløse Spirant *ch*, strider dette mod bestemte Angivelser i ags. Haandskrifter og tillige mod Runens Brug saavel i engelske som i tyske Indskrifter.

I det foregaaende har jeg allerede nævnt de Opfatninger, som udtales af Wimmer i hans Værk „Die Runenschrift“ (1887) og af Henning i „Die deutschen Runendenkmäler“ (1889).

Noreen „Altisl. u. altnorw. gramm.“ [2], 1892, S. 20, 267 transscriberer Runen ᛇ ved *ẻ*? (d. e. nasalt *e*), hvorved han støtter sig til mundtlige Meddelelser af mig.

E. Sievers (Pauls Grundriss I, 246) betegner Runens Betydning og Oprindelse som ubekjendt.

I nærværende Afhandling har jeg kun søgt at paavise Lydværdien af Runen ᛇ ᛇ. Derimod skal jeg her ikke fremsætte nogen Formodning om, af hvilket andet Tegn i en germansk eller ikke germansk Skrift ᛇ ᛇ er opstaaet. Jeg vil kun advare imod, at man af en formodet Sammenhæng med et andet hjemligt eller fremmed (latinsk) Tegn slutter noget med Hensyn til den her omhandlede Runes Betydning.

Denne Advarsel vil jeg give Vægt ved at sammenstille de hidtil fremsatte Hypotheser om Runeformens Oprindelse. Man vil deraf se, at det ikke har faldt vanskeligt i Runens Form at finde en formentlig Støtte for hvilkensomhelst Theori om dens oprindelige Betydning. 1) ᛇ ᛇ er efter Bredsdorff opstaaet af den Form, som *i* har i gotiske Brevskaber fra Neapel (ᛇ). 2) Efter Zacher Differensering af ᛁ **i**. 3) Efter Dietrich af ᛊ ᛋ **s**. 4) Efter Rieger af latinsk **Z**. 5) Efter Brate og Taylor af ᚺ **h**. 6) Mulig af ᚢ **u** efter Wimmer i „Runeskriftens Oprindelse“. 7) Af latinsk **Y** efter Wimmer i „Runenschrift“.

B. Etelhem-Indskriften

Gotlands ældste Sprogmindesmærke.

En Spænde fra Etelhem (udtalt Aitelaim) paa Gotland har Indskriften:

ᛗᚲᛗᚱᛚᚨᚹᚱᛏᚨ

Om der efter andet ᚨ endnu følger ᚨ eller ikke, skal i det følgende omtales. Væsentlig i Overensstemmelse med Haigh har jeg i Tidskr. f. Philol. VII, 246 f. læst denne Indskrift: **mkmrlawrta** og forstaaet den som *mik* (eller *mek*) *Mărila worta* „mig Marila gjorde“. Derimod har Noreen (hos Brate i Bezzenbergers Beitr. XI, 20, Arkiv VI, 383 f., Altisl. u. anorw. gramm. [2], anhang 10) og Kock (Undersökningar i svensk sprakhistoria S. 108—111) læst Indskriften som **ekerlawrta**, hvilket de oversatte „Jeg Erla gjorde“. Denne Noreens og Kocks Tolkning, som Brate har anbefalet, er i flere Henseender tiltalende, men jeg maa dog efter

fornyet Overveielse holde fast ved min tidligere Tolkning og skal her udvikle mine Grunde, der hovedsagelig er palæographiske. 1) I den længere Rækkes Runeskrift har ᛗ overalt ellers, hvor Tegnet forekommer, Betydningen **m**. Vi er da efter mit Skjøn nødte til ogsaa her at antage denne Betydning af Tegnet, hvis dette ikke viser sig afgjort utilstedeligt. Denne Grund synes mig saa meget mere bindende, som Etelhem-Indskriften ellers ikke i Runernes Former viser Afvigelser fra andre i Norden fundne Indskrifter. Desuden maa det fremhæves, at den nævnte Form for **m** forekommer baade i Norden og udenfor Norden; baade i nordiske Indskrifter, som maa være ældre end Etelhem-Indskriften, og i Indskrifter, som maa være yngre end denne. 2) Vistnok har **e** i nogle forholdsvis sene Indskrifter en Form, som deri afviger fra den sædvanlige, at den ene af de to Tværstreger er forlænget ligetil Runens anden Stav, saaledes som ved ᛗ paa By-Stenen; men **e** har ingensteds den Form, som Noreen og Kock paa Etelhem-Spænden antage. 3) Fremdeles bemærker jeg, at N.s og K.s Læsning af Runen paa Etelhem-Spænden som **e** neppe kan være rigtig, fordi denne Læsning næsten med Nødvendighed fører til den Forudsætning, at **e** og **m** i Runeristerens Skrift har havt samme Form, hvilket ikke tør antages.

Kock (S. 110 f.) har selv fremdraget denne Indvending, som han søger at imødegaa. Han bemærker først, at **m** paa den afsidesliggende O kan have havt en afvigende Form. Muligheden heraf kan indrømmes; men Usandsynligheden bliver staaende, saalænge ingen afvigende Form af **m** nogensteds er paavist. Thi at **m** i Indskrifter med den kortere Rækkes Skrift (dog ikke i flere af de ældste) kun har én Stav, kan her ikke komme i Betragtning.

Men — fortsætter Kock — man behøver ikke at antage, at **m** i Runeristerens Skrift har havt en afvigende Form, thi det er ingenlunde noget uhørt, at samme Rune, endog i samme Indskrift, har to forskjellige Lydværdier. Saaledes kan ᛦ i den kortere Rækkes Skrift paa samme Sten betegne baade *e* og *ʀ*. Paa lignende Maade kan, mener Kock, ᛗ paa Gotland samtidig have været brugt som Tegn for **e** og for **m**. Men den anførte Analogi er efter mit Skjøn ikke fyldestgjørende. ᛦ er med Betydningen *e* og med Betydningen *ʀ* en og samme Rune, kun paa ét Sted forekommende i Runerækken, med et og samme Navn *éʀ*[1]). Denne Rune betegnede dels den Vokal *e*, hvormed Runenavnet begyndte, dels den Consonant *ʀ*, hvormed Runenavnet endte. Derimod var i den længere Rækkes Skrift Runen for **m** og Runen for **e** to aldeles forskjellige Runer, hver paa sin Plads i Runerækken og hver med sit Navn (ags. *mon* og *eh*). At disse to forskjellige Runer i en og samme Skrift skulde have en og samme Form, er en Forudsætning, der, saavidt jeg ser, ikke lader sig støtte ved nogen Analogi og som jeg derfor maa afvise.

4) Efter N. og K. er **wrta** første Person, = **worahto** paa Tune-Stenen, saa at **a** i Udlyden skal være opstaaet af **-o**, der ogsaa er bevaret i **tawido** paa Guldhornet og andensteds. Herimod gjør jeg følgende Indvending: Paa den Tid, da

---

[1]) Ogsaa Wimmer mener, at ᛉ i Betydning *e* og i Betydning *ʀ* er en og samme Rune, men han formoder, at Navnet har været *elgʀ*. Se herom her foran S. 133—135.

-o i svagt betonede Endestavelser gik over til -*a*, brugtes, efter hvad vi maa slutte af de bevarede Indskrifter, ikke længer Runeformen < som Tegn for k.

Varnum-Stenen har runoR, altsaa en oprindeligere Sprogform end wrta efter N.s og K.s Opfatning, men har for k Y, der er en mindre oprindelig Runeform end den paa Etelhem-Spænden forekommende. Førde-Indskriften har aluko, hvor o er bevaret, medens dette efter N. og K. skal være blevet til a i wrta, og alligevel har Førde-Indskriften for k Y, hvilket Tegn er opstaaet, og end ikke umiddelbart, af <, som Etelhem-Spænden har.

5) I wrta skal -a efter N. og K. være opstaaet af -*ō*. Men Indskrifterne synes at tale for, at *ō* i svagt betonede Endestavelser endnu holdt sig paa den Tid, fra hvilken Etelhem-Indskriften efter Spændens Eiendommelighed maa være. Formen runaR kjendes først fra Istaby-Stenen, og endnu Varnum-Stenen har runoR. Desuden synes Forandring af *ō* til *a* i svagt betonede Endestavelser at være omtrent samtidig med Synkope af ubetonet *ă* i Endestavelser. Men By-Indskriften, som jeg henforer til Midten af 7de Aarh., har endnu eirilaR hroRaR.

6) Noreen holder erla for samme Navn som glsv. *Jærle* (hvortil kunde have været føiet oldtysk *Erlo*). Men det er uvist, om -a i Nominativ af *n*-Stammer af Hankjøn har været samtidigt med -a i Præt. Indic. 1. Ps. sg. for ældre -o. mwsE paa Krogsta-Stenen og ŋsrbse paa Fonnaas-Spænden, d. e. *Ingisarbiske*, synes mig at tale derimod.

Kock sammenligner erla med isl. *Sturla*. Men hvis erla var dannet som *Sturla*, kunde det vel ikke være afledet af et til *jarl* svarende Ord. Og hvoraf skulde det saa komme? Desuden er der intet Spor til et Mandsnavn, som i historisk Nordisk skulde hede **Jarla*.

Efter at jeg har fremsat mine Indvendinger mod Noreens og Kocks Tolkning af Etelhem-Indskriften, skal jeg søge at imodegaa de Grunde, som har været fremsatte mod min Tolkning af Indskriften.

Efter Brate vækker det Betænkelighed, at Spænden taler i første Person. Herimod anfører jeg følgende. Den engelske Runeindskrift paa en i Northumberland funden Spænde lyder: gudr(i)d mec worh[t]e ælchfrith mec a[h] „Gudrid mig gjorde, Ælchfrith mig eier“ (Stephens I, 386). Denne Indskrift findes ligesom Etelhem-Indskriften paa en Spænde; begge har samme Verbum for „gjorde“.

I en Gravskrift, som man har henført til Begyndelsen af 8de Aarh., ikke med Runer, fra Alnmouth i Northumberland, har man læst: . . . . *myredah meh wo[rhte] [hl]udwyg meh feg[de]* (Stephens I, 461 f.). Her har vi det samme Verbum med „mig“ som Object. En Fingerring har tildels med Runer den ags. Indskrift: *ædred mec ah eanred mec agrof*, se Stephens I, 463, hvor der anføres en anden engelsk Indskrift, som ligeledes lader Fingerringen tale i første Person. En Dobefont fra Bridekirk, Cumberland, har en Indskrift, dels med nordiske Runer af den kortere Række, dels med engelske Bogstaver. Den begynder: *rikarþ he me iwrokte* (Stephens I, 489—491). I senere nordiske Indskrifter er den samme Udtryksmaade, som Brate selv indrømmer, sædvanlig[1]). Et Skjold fra Sætersdalen har

[1]) Jfr. Abrahamson i Skandin. Museum 1803, II. 2. S. 54.

f. Ex. Indskriften: *kunnar gerþi mik hlhi a mik.* Særlig i gotlandske Indskrifter fra Middelalderen er det ofte Tilfældet, at den Gjenstand, paa hvilken Runerne findes, taler i første Person. F. Ex. *sihlaifir · amik.* Se Söderberg „Om några nyfunna gotländska runinskrifter“ i Lunds Univ. Årsskrift Tom. XXIV. Se ogsaa Lilj. R.-U. 1854, 1858. Denne Udtryksmaade tilhører ikke blot Middelalderen. Vi finde den bl. a. i gammelromerske Indskrifter, f. Ex. paa den Ficoroniske Cista: *novios plautios med romai fecid.*

Herefter finder jeg deri, at Spænden ved min Tolkning af Etelhem-Indskriften taler i første Person, ikke en Betænkelighed ved min Tolkning, men snarere en Støtte for denne.

Kock indvender, at det er betænkeligt at antage Udeladelsen af saamange Vokaler i Indskriften. Selv antager Kock, at **wrta** er graphisk Forkortning af **w(o)rta.** Men det kan vel ikke være mere betænkeligt at antage en consequent Gjennemførelse af denne Skrivemaade, at Vokaler udelades i Indlyd. Skrivemaaden **mrla** kan sammenstilles med **dnlo** paa Balingen-Spænden, d. e. *Danilo.* Jfr. S. 61 f., 109—112, 127, 129. Udeladelse af Vokaler i Indlyd er ogsaa i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer ikke sjælden.

Noreen nævner som en Mulighed, at **w** i **wrta** kan betegne Vokalen *u.* Men Brugen af **w** som Vokaltegn synes ikke at have været samtidig med Runeformen **<** for **k.**

Kock indvender mod min Tolkning, at man vel snarere havde ventet en anden Ordstilling. Hertil svarer jeg: Det er vistnok sandsynligt, at Ordstillingen med Subject først, derpaa Object og endelig Verbum, som paa Einang-Stenen, var den sædvanlige i Urnordisk. Men der synes mig ikke at være noget paafaldende deri, at Objectet er blevet fremhævet ved at stilles først. Saaledes ags. *Mec féonda sum feore besnyðede* Gaade 28 i Exeterbogen; *Mec se wǽta wong .... cende* Gaade 36. Oldnorsk: *þik Drótt of bar* Fas. II, 485. Disse Exempler er hentede fra Vers[1]). Digtene har her sandsynlig bevaret en Udtryksmaade, som tidligere var brugelig ogsaa i Prosa.

Endelig fremhæver Kock og med fuld Ret, at **a** i **wrta**, naar dette opfattes som 3. Ps., volder Vanskelighed, da Endelsen er **-e** i **wurte** paa Tjurkö-Bracteaten. Denne Vanskelighed synes mig ikke at være løst af Brate i Bezzenb. Beitr. XI, 186 f. **-e** findes ogsaa i **orte** By, **sAte** Gommor; jfr. Ödemotland. Jeg har tidligere formodet, at **wrta** med Hensyn til Slutningsvokal forholdt sig til **wurte, orte,** ligesom Nominativer paa -a af *n*-Stammer (**niuwila** o. s. v.) forholde sig til Nominativer paa **-e** (f. Ex. **mwsE, dAude**) og som **swestar** Opedal forholder sig til oldn. *syster* Jeg formodede, at urnord. **a** i alle disse Former betegnede et meget høit *a*, som nærmede sig til *æ* og som var opstaaet af indogerm. *ē*. Imod denne Op-

---

[1]) Et Exempel fra en senere Runeindskrift er mindre sikkert. I Skandinavisk Museum 1803, II, 2, S. 59 (Lilj. R.-U. 1963) anføres følgende Runeindskrift, sandsynlig paa et Røgelsekar, fra Steenstrup Kirke, Sunds Herred, Svendborg Amt, Fyn: *Mik Jakop Rolut gorte.* Her er *Rolut* tydelig feillæst, snarest af *rauþ*, som Lilj. R.-U. 1959 har. Mulig har Indskriften gaaet rundt Karret og mulig skulde den læses: *iakop rauþ gorþe mik.*

fatning taler dog den Omstændighed, at -**e** i Præter. 3. Ps. optræder tidligere end i Nominativer af *n*-Stammer.

Men skulde ikke Gotlændingerne Sprog engang kunne have været gotisk? Og kunde ikke -**a** i **wrta** = got. *waurhta* være en gotlandsk Dialekteiendommelighed, som er bevaret fra den Tid? Se herom i det følgende.

I **wrta** er *h* faldt bort mellem **r** og **t**. I **wurte** Tjurkö og **orte** By ligesom i de historisk nordiske Former er *h* ligeledes faldt ud. Men ogsaa i Gotisk kan *h* paa lignende Maade falde ud: *uswaurts* 2 Kor. 9, 9; *drausnos* Joh. 6, 12, men andensteds *drauhsna*; *þairwakands* Luk. 6, 12; hos Vestgoterne skrives *Gisebertus*, *Sisebertus* af *bairhts*.

Navnet **mrla** forekommer hos Goterne som *Mērila* og vilde i urnord. Form hede **Mārila*. I urnordiske Indskrifter finde vi Navnene **frohila**, **niuwila**, **wiwila**, der er dannede paa samme Maade.

Hvis det Spørgsmaal, om -**a** i **wrta** er en i sin Oprindelse gotisk Dialekteiendommelighed, tør besvares med ja, saa bliver det tvivlsomt, om den ikke skrevne første Vokal i **mrla** har været som i gotisk eller som i urnordisk Sprog.

De 10 Runer, som i det foregaaende er nævnte, er skrevne mellem to Rammestreger. Efter Rune 10 følger endnu et Tegn, som bestaar af en ret Stav med to Kviste til høire ligesom Runen **a**. Den nedre Rammestreg, hvorpaa Indskriftens fleste Runer staa, er kun fortsat lidt til høire for Rune 10, men ikke saa langt som til 11te Tegn. Dettes Stav rækker et Stykke længere ned end nedre Rammestreg. Paa 11te Tegns Stav er der oppe til høire to nedad skraanende Kviste, af hvilke den øverste gaar ud fra den rette Stavs Top. Nederste Kvist er meget længere end øverste.

Prof. Axel Kock har i et Brev til mig af 9. Sept. 1887, skrevet efterat han havde seet Originalen, udtalt den Mening, at 11te Tegn er Runen **a** og at **aa** her betegner langt *ā*, som er opstaaet af *o*. Jeg har ved Betragtning af Originalen faaet det Indtryk, at 11te Tegn snarest ikke er en Rune. Derfor syntes mig den Omstændighed at tale, at dette Tegn i Modsætning til de forudgaaende ikke staar paa Rammestregen og strækker sig længere ned end i Linje med denne. Ogsaa syntes Tegnets nederste Kvist i Forhold til øverste mig at være for lang til, at Tegnet med Rimelighed kunde ansees for en **a**-Rune. Jeg antog, at Tegnet snarest skulde opfattes som et Tegn, der afsluttede Indskriften, og at man med Wimmer (Runenschr. S. 169) kunde sammenligne, at Skåäng-Indskriften ender med en ret Stav med en Knap paa, hvilket Tegn ikke synes at have nogen sproglig Betydning. Men jeg indrømmer Muligheden af, at 11te Tegn paa Etelhem-Spænden er Runen **a**.

Gotlands Indbyggere kaldte sig selv *Gutar*, Gen. *Guta* eller (ældre) *Gutna* (som er bevaret i *Gutnalþing*). De kaldtes af Svenskerne i Middelalderen *Gutar* eller *Gotar*, af Islændingerne *Gotar*[1]).

[1]) I det følgende bruger jeg „gutnisk“, forkortet „gutn.“ om Sproget paa Gotland.

(Trykt 4 Marts 1893.)

Formelt er dette Navn det samme som det, de sydeuropæiske, i Østgoter og Vestgoter (egentlig Visigoter) delte Goter bar.

Disse Goter optræder under dette Navn i Historien tidligst ved Weichsels nedre Løb, sandsynlig omtrent fra det Sted, hvor Bug falder i Weichsel, til Weichsels Munding[1]). Og det er at mærke, at Øen Gotland ligger lige i Nord for Weichsels Munding, uden at noget Land ligger imellem.

Finsk Sprog har, som Vilh. Thomsens Granskninger har godtgjort, fra Goter og Nordboer optaget en Mængde Laanord, navnlig Ord, som hentyde paa en høiere Cultur. Flere af disse Ord, og særlig af de ældste, er sikkert optagne fra Gotisk, ikke fra Nordisk, f. Ex. finsk *niekla neula* „Naal" af got. *nēþla*, finsk *siekla seula* „Sold" af got. **sēdl*, ældre **sēdla* = oldnorsk *sáld*. Efter Thomsen er disse Ord senest i 3dje Aarh. eft. Chr. gaaet over i Finsk, og dengang boede Finnerne saa temmelig samlet øst for den finske Bugt ved Ladoga-Sjøen og Onega-Sjøen.

Efter dette maa Goterne, som i de første Aarhundreder af vor Tidsregning stærkt paavirkede Finnerne, dengang sandsynlig have boet et godt Stykke op langs Østersøens østlige Kyst.

Vi finder altsaa Fastlandets Goter i den ældste Tid geographisk saa nær ved Gotland, at der paa Forhaand synes at være al Sandsynlighed for, at Gotlands Indbyggere hed *Gutar*, fordi de, da de fik dette Navn, hørte til samme Folk som Fastlandets *Gutar* eller Goter.

Naar norrøne Skalde bruge Ordet *gotar* og *gotnar* i Betydning „Mænd, Mennesker", saa tør ikke dette opfattes saaledes, at de har bevaret en oprindelig appellativisk Betydning af Ordet. Det var tværtimod Folkenavnet *Gotar* Gen. *Gotna* „Goter", der forekom i gamle heroiske Kvad, f. Ex. Hamðismál, som af senere Skalde blev overført fra disse Kvad, men i forandret, mere generel Betydning. Paa lignende Maade har Folkenavnet *Hreiðgotar* i Vafþr. 12, hvor det om Dagens Hest heder: *hesta beztr þykkir hann með Hreiðgotum*, faaet en mere omfattende Betydning[2]).

Hvis Gotlands Indbyggere oprindelig hørte til samme Folk som Fastlandets Goter, saa maa hine i de første Aarhundreder e. Chr., da der endnu boede Goter i Østersø-Egnene, have talt Gotisk og ikke Nordisk.

I det følgende antager jeg hypothetisk denne Forudsætning og søger at belyse dens Conseqvenser.

---

[1]) Tac. Germ. 43; Ptolem. 3, 5. Jfr. Zeuss Die Deutschen S. 135 f.; Müllenhoff Deutsche Alt. II, 3; 18 f.; Much i Sievers Beiträge XVII, 178 ff.

[2]) Fastlandets Goter fortalte, efter hvad Jordanes beretter, at de paa Skibe var komne *ex Scandza insula*. Hvad enten man i denne Fortælling vil finde et historisk Minde eller ikke, synes den at tale for gamle Forbindelser mellem Fastlandets Goter og Folkene i de nordiske Farvande. Men den afgiver derved dog kun svag Støtte for den Opfatning, at Gotlands *Gutar* oprindelig har hørt til samme Folk som Fastlandets Folk af samme Navn.

Gutasaga Kap. 1 har et fuldstændig uhistorisk Sagn om, at en Del af Gotlands Befolkning i hedensk Tid udvandrede og endelig kom til Grækenland; „der bo de endnu, og endnu har de noget af vort Maal". Dette Sagn synes at tyde paa, at Gotlændinger i Middelalderen mente, at de hørte til samme Folk som Sydeuropas Goter. Herpaa lægger jeg dog ingen Vægt.

I tredje Aarhundred e. Chr. er Østersøegnenes Goter paa Vandring sydover. Lidt efter lidt forsvinde Goter ganske fra Østersøegnene. Gotlands Indbyggere adskilles derved fra sine Stammefrænder paa Fastlandet. Derimod knytter, eftersom Tiden gaar, Samfærsel, Handel, Politik og Religion flere og stærkere Baand mellem Gotlændingerne og Svenskerne samt andre nordiske Stammer[1]). Heraf er den naturlige Følge den, at Gotlands Sprog bliver forandret fra gotisk til nordisk, skandinavisk, svensk. Paa lignende Maade bliver af analoge Grunde Sproget i Skaane i vor Tid mere og mere forandret fra dansk til svensk, Sproget i Baahus-Len mere og mere forandret fra norsk til svensk.

Den formodede Overgang af Gotlands Sprog fra gotisk til nordisk maa i høi Grad være bleven lettet derved, at Gotisk og Nordisk afveg forholdsvis lidet fra hinanden dengang, da *Gutar* paa Gotland blev isolerede fra Goterne paa Fastlandet.

Naar vi se bort fra de ganske korte Indskrifter[2]) paa et Par Bracteater (Steph. Nr. 72 og 73), ved hvilke vi ikke kan vide, om de er arbeidede paa Øen selv, er fra Tiden før Vikingeperioden den af 3 Ord bestaaende Indskrift paa Etelhem-Spænden det eneste Sprogmindesmærke fra Gotland. Montelius sætter denne Spænde, der med Sandsynlighed tør ansees for gotlandsk Arbeide, til 5te Aarh. eller senest til Tiden omkring 500; andre Archæologer sætte den ikke saa lidet senere. Jeg har fremhævet den Mulighed, at -a i wrta „gjorde" paa denne Spænde adskiller denne Indskrifts Sprogform fra Nordisk og knytter den til Gotisk.

De ældste gotlandske Sprogmindesmærker, som tilhøre den historiske Tid, er fra 10de Aarhundred: Runeindskrifterne fra Tjängvide (Runverser 152) og Pilgård (Runverser 161). I disse er Sproget afgjort rent nordisk og ikke gotisk.

Det gutniske Sprog, som vi lærer at kjende af senere Runeindskrifter og af Gotlandsloven med Gutasaga, er et rent nordisk Sprog, særlig beslægtet med Svensk, dog stærkt afvigende fra Svensk paa Fastlandet, saaledes som dette fremtræder i alle Optegnelser fra Middelalderen. Og ligetil Nutiden har Gotlands Maal havt en ganske eiendommelig Udvikling[3]).

Mine Bemærkninger i det foregaaende maa naturlig vække det Spørgsmaal, om Gotlands nordiske Sprog i den historiske Tid støtter den Formodning, at Øens Indbyggere i de første Aarhundreder eft. Chr. talte Gotisk, ikke Nordisk. Dette Spørgsmaal kan jeg ikke fyldestgjørende besvare, og de følgende løsrevne Bemærkninger skal kun gjælde som en Opfordring ligeoverfor svenske Sproggranskere, som kjende Gotlands Sprog og navnlig dets Ordforraad bedre, end det efter trykte Kilder kan kjendes, til at have sin Opmærksomhed henvendt paa dette Spørgsmaal og til at bringe det nærmere til sin Afgjørelse.

Gotlandsmaalets Ordforraad har meget eiendommeligt, og deriblandt nogle Ord, som med Rimelighed synes at kunne være bevarede fra en gotisk Sprogperiode.

Nygutn. *skurä* og *skäurä* f. „Spade, Skovl" har, saavidt jeg véd, intet

[1]) Jfr. H. Hildebrand „Svenska folket under hedna tiden" [2] S. 204 f.
[2]) Den ene indeholder et Mandsnavn paa -ʀ.
[3]) Jfr. Lundell „Om de svenska folkmålen" S. 16.

tilsvarende i andre nordiske Sprogarter. *skurä* svarer noiagtig til got. *skaurō* i *winþiskaurō* „Kasteskovl" (Säve). Ogsaa i Oht. findes *scora* f. „Skovl, Spade", der endnu er bevaret i schwab. *schore.*

Rietz anfører fra Gotland *lukarna-staki* m. „ljusstake". Dette kan, hvis det er rigtigt, vel med Hensyn til sit første Led ikke skilles fra got. *lukarna-staþa*[1], som betyder det samme (λυχνία). Jeg finder ikke hint Ord i andre nordiske Sprogarter[2]). Det er sandsynligt, at gut. *lukarr* n. „liten eld", hvoraf *lukra, lukkra* „smått brinna" er afledet, ligeledes hører til got. *lukarn* n. Lygte (λύχνος). Dette got. *lukarn* er et Laanord fra den vulgær-latinske Form *lucarna* (Schuchardt Vocalismus I. 209 f.) = class.-lat. *lucerna.* Goterne maa have optaget dette Ord, da de, efter at have forladt sine Boliger ved Østersøen, i sydligere Egne kom i Berørelse med den romerske Cultur. Hvis nu det samme Ord gjenfindes i gut. *lukarna-staki*, skulde dette synes at vise, at Goterne, efter at Hovedmassen af dem var dragen sydpaa, endnu nogen Tid tildels vedligeholdt Forbindelser med Goterne paa Gotland, vel snarest gjennem Stammefrænder, som var blevne tilbage ved Østersøens Kyst.

Nygutn. *blöjnä* „bli mildt väder", som forudsætter ældre **blýna*, sammenstiller Säve med det ensbetydende isl. *hlýna*[3]); men herved forklares ikke *b. blöjnä* synes at være opstaaet af **bi-hlýna* og at indeholde Præfixet *bi-*, der ofte forekommer i Gotisk, f. Ex. i *biauknan* „tiltage". Uagtet dette Præfix vistnok engang ogsaa har været nordisk, synes det, bortseet fra enkelte Spor, at være forsvundet saa tidlig i Nordisk, at det bliver sandsynligere, dets Forekomst i nygutn. *blöjnä* skyldes Indflydelse fra Øens tidligere gotiske Sprog. I Nygutn. bruges Præpositionen *bej, bi*, f. Ex. *bej ilingum* „skiftevis", *bi böjum* „byvis"; men denne Præposition, som ikke forekommer i Gotlandsloven, er vistnok laant fra Nedertysk.

Glgutn. *ver* „Læbe" Gotl.l. 19, 16 synes at være forskjelligt fra oldnorsk *vǫrr* Fl. *varrar*, jfr. sv. Dial. (Halland) *varkula* „Fraade for Læberne". Derimod synes glgutn. *ver* at svare til det Stammeord, hvis Deminutiv got. *wairilo* „Læbe" er; jfr. glfris. *were* „Læbe".

I Gutasaga 4 mod Slutningen heder det: *af þaim briscaþus kirchiur allar .j. gutlandi*, hvilket Schlyter oversætter „af dem föröktes alla kyrkor på Gotland". Efter Säve (Gutn. Urk. XXVI f.) er *briska* samme Ord som got. *wrisqan*, der forekommer i *gawrisqand* Luc. 8, 14 τελεσφοροῦσιν (bære Frugt), thi Nygutn. har *br* af *wr* i flere Ord. Denne Forklaring er maaské rigtig, og da fortjener det Opmærksomhed, at Verbet alene har holdt sig i Gotisk og i Gutnisk, medens der ellers i Nordisk kun forekommer Afledninger deraf, f. Ex. oldnorsk *roskinn.* Dog forstaar jeg ikke, hvorfor det intransitive *wrisqan* skulde i *briscaþus* have faaet reflexiv Form. Regler for Ordafledning synes ikke at tilstede at forstaa *briska* som et af *wrisqan* afledet svagt transitivt Verbum.

---

1) Men *a* kan i Enden af første Led af *lukarna-staki* ikke være det samme som i Enden af første Led af got. *lukarna-staþa.*

2) Fra Bleking og Skaane anføres *loka'n* f. „utbygge på taket för at skaffa ljus åt vinden", men dette afviger i Betydning og hører til fransk *lucarne* „Tagvindu".

3) Det af Rietz nævnte „fn. *blýna*" existerer ikke.

Ross (Norsk Ordbog) har *briska* „brede ud“, der adskilles fra *breiska.* Hvis *briska* staar i Aflydsforhold til on. *breiðr,* kunde gutn. *briska* være samme Ord.

Til denne Opfatning synes *af þaim* at passe bedre: „fra dem udbredte Kirker sig“. Men hvad enten *briscaþus* opfattes som „forøgedes i Antal“ eller som „udbredte sig“, forstaar jeg ikke Betydningen af Nom. pl. fem. *allar* i den nævnte Sætning. Jeg formoder derfor, at *allar* her er Adverbium og betyder „overalt“. Herved faa vi en Overensstemmelse med Gotisk, der ikke blot som Nordisk har enstavelses Adverbier paa *-r þar, hwar, her,* men ogsaa tostavelses: *aljar* „andensteds“, *jainar,* „hist“, og som derfor vist har havt **allar* „overalt“, der har forholdt sig til *allaþrō* „fra alle Sider“ som *aljar* til *aljaþrō.*

Nogle Ord, som er fælles for Gotlands-Sproget og andre nordiske Sprog, har i Gutnisk en Betydning, som afviger fra Betydningen af de tilsvarende Ord ellers i Nordisk, men som stemmer overens med vedkommende Ords Betydning i Gotisk.

lamb betyder i Glgutn. og Nygutn. „et Faar“, medens det tilsvarende Ord overalt ellers i Norden betyder „Lam“. Derimod betyder got. *lamb* „Faar“. Ligesaa finsk *lammas* Gen. *lampaan,* der vel er laant fra Østgermansk.

Oldnorsk *sverfa* (*svarf*) betyder „file“. En beslægtet Betydning af Verbet forudsættes af *svarv* „den sneda och plana slipningen, som bildar eggen på eggjärn“ i Helsingland. I nynorske Dialekter er *sverva* (*svarv*) „hvirvle“, og samme Betydning spores i flere svenske Afledninger. I Oldnorsk kan *svarf* betyde „Tummel, Voldsomhed, Rov“ (jfr. *polotasvarf*), og gammelsvensk *suarf* findes brugt om „det at noget stryger med eller bortrives“ i Sammensætninger i Östgötalagen. Jfr. Tamm i Uppsalastudier S. 34 f. Men paa Gotland betyder *svärva av* (der synes at boies svagt) „torre af, stryge af“. Med denne Betydning finder jeg ikke Verbet i nogen anden nordisk Sprogart. Men det gotlandske Ord slutter sig til got. *afswairban* „stryge af“ (*ἐξαλείφειν, ἐκμάσσειν*). Ogsaa i vestgermanske Sprog findes Ordet: oht. osaks. *swerban* „torre af“.

Nygutn. *jäul-rakü* „vedtrafve, ämnad till bränsle öfver julen“, *tillrakä* „vedtraf“ slutter sig i Betydning nærmere til got. *rikan* „ophobe, stable op“ end andre nordiske Afledninger af samme Rod.

Her kan mærkes, at Gutnisk har optaget enkelte Ord fra de baltiske Sprog. Dette taler kanské noget (om end ikke afgjorende) for den Opfatning, at Gotlands Beboere engang var et Led af det samme gotiske Folk som det, der var de baltiske Folks Naboer ved Ostersoen.

Nygutn. *mausü* „Flue“; jfr. lett. *musa,* lit. *musė́,* preuss. *muso.* Man skulde vente gutn. *müusü.* Glgutn. *kleti* n. „Madbod, Forraadshus“ Gotlandsloven 10, 20 er laant fra litau. *klė́tis* „Forraadshus“, lett. *klēts* (Säve Gutn. Urkund. S. XXX). Säve formoder, at sidstnævnte Ord er kommet til Gotland fra Estsvenskerne; men hos disse er det, saavidt jeg véd, ikke paavist.

I Forbindelse med de i det foregaaende nævnte gutniske Ord vil jeg anfore et Navn. I Gutasaga Kap. 3 kaldes den Gotlænding, som først lod sig kristne af Olav den hellige, *Ormica.* Endelsen *-a* i dette Navn kunde vistnok, som Rydqvist II, 266 og A. Kock (Skandin. Archiv S. 5 og 7) gjor, sammenstilles med

-a i *Órækja* (hvilket Navn ogsaa har været svensk) og *Sturla*. Men et Suffix, som i Nominativ har Formen *-ika*, kan, saavidt jeg véd, ingensteds paavises i nordiske Mandsnavne. I *Ormica* synes *i* at stride mod de i nordiske Sprog gjældende Regler for Vokalsynkope. Mandsnavnet *Ormica* er mig ogsaa ved det ikke omlydte *o* som ægte nordisk uforklarligt. Man kunde formode, at vi i *Ormica* havde et gotisk Navn bevaret, som i Wulfilas Sprogform vilde hede **Waurmika*. I gotiske Mandsnavne er nemlig *-ika* en sædvanlig Endelse. Saaledes østgot. *Mirica*, *Gerica*, *Ardica* eller *Ardeca*, jfr. *Tzalico* og *Wereca*. Se Wrede Sprache der Ostgoten. Vestgot. *Adica*, *Egica*.

Men Navnet *Ormica* maatte ved denne Opfatning forudsætte, at gotisk Sprog havde holdt sig i enkelte Egne af Gotland, efter at Loven om Vokalsynkope var trængt igjennem i Nordisk. Thi ellers maatte vel *Ormica* som de oprindelig nordiske Ord være blevet ændret efter Loven om Vokalsynkope. Men denne Forudsætning synes altfor betænkelig.

Jeg finder derfor en anden Opfatning af *Ormica* sandsynlig. Kock (Skand. Arch. S. 14 f.) nævner ikke faa i Sverige forekommende Mandsnavne paa *-ika*, *-eka*, som er af nedertysk Oprindelse: *Kønika*, *Lydec(h)a*, *Hænika*, *Tideka* og flere. Jeg formoder, at den første Kristne paa Gotland til sit Navn, som begyndte med *Orm-*, i senere Tid af Sagnet har faaet føiet Endelsen *-ika* ved Indflydelse fra fremmede Navne, der var dannede som *Lydecha* [1]).

Naar vi betragte Gotlandsmaalets Lydlære, vil vi finde det at være rent nordisk. De gutniske Former kan føres tilbage til samme Urformer som de andre nordiske Sprogs Former. Men med Hensyn til Vokalerne staa dog de gutniske Former i flere Henseender nærmere ved de gotiske end Formerne i nogen anden nordisk Sprogart. Dette synes, naar det sammenstilles med, hvad jeg i det foregaaende har anført, neppe at kunne være tilfældigt. Skulde det ikke kunne forklares saa, at den svenske Sprogart, som udviklede sig paa Gotland, fik sin eiendommelige Nuance under Indflydelse fra det gotiske Sprog, som taltes paa Øen før det nordiske [2])?

Glgutn. *i* svarer ofte til oldnorsk kort *e* (Söderberg Forngutn. ljudl. § 4), f. Ex. *niþan* = on. *neðan*, *miþan* = on. *meðan*. Dette beviser ei, at der er et gotisk, ikke nordisk Element i Gutnisk. Thi glsv. Haandskrifter fra andre svenske Landskaber har *niþan*, *midhal*, se Rydqvist VI. Men Gutnisk gaar videre i Brugen af *i* end nogen anden svensk Sprogart. Den har saaledes *iʀ*, *ir* [3]), 3. Ps. sg.

---

[1]) Ved flere gotlandske Personnavne er det vanskeligt at adskille Navne, som oprindelig kan have været gotiske, fra senere Laan fra Nedertysk. Genetiver af mange gotlandske Personnavne er bevarede som Stedsnavne. I Stedsnavnet *Amlings* ligger det nær at søge en Afledning af det østgotiske Navn *Amal*, hvoraf *Amelung* er afledet. Men dette bliver uvist, saa længe man ikke kjender Stedsnavnets gamle Form.

[2]) Som Analogi kan f. Ex. nævnes, at Dialekten i Sørbygden i Baahuslen, som tidligere hørte til Norge, har bevaret *ū* i Overensstemmelse med Norsk, hvor Svensk har *ō*, f. Ex. *bū* = svensk *bō*, oldnorsk *bua* (Axel Kock Indogerm. Forsch. II, 336 f.).

[3]) Plur. *iru*. Efter Kock (Arkiv VI, 224) er gutn. *ir* den lydrette Form, som ellers i Nordisk er bleven forandret til *er* ved Indflydelse fra Flertalsformen *eru*. Herimod synes den Omstændighed at tale, at *er* i Oldisl. umiddelbart afløser den ældre Form *es*, saa at en Form *ir* her aldrig kan have været brugt. Paa den anden Side kan for Kocks Mening anføres **siʀ** paa Kinneved-Stenen (her foran S. 129 f.) „denne“, der er opstaaet af *se* ved Tilføielse af Nominativsmærket *-ʀ*.

= oldnorsk *er*, Præpos. *miþ* = on. *með*. Er det da ikke muligt, at vi her har en Eftervirkning af det gotiske Sprog, som engang taltes paa Øen? I Gotisk svarer i Betydning til de nævnte Former *is*, *miþ*, *miþþan*. Til oldnorsk *é* af *ëwa* = got. *iu* svarer glgutn. langt *i*, f. Ex. *kni* Knæ. Gutnisk deler overhoved med Gotisk en Tendens til Overgang fra mere aabne Vokallyd til mere lukte. Ligesom i Gutnisk svarer vistnok ogsaa i danske og i andre svenske Sprogarter *u* ofte til oldnorsk kort *o*. Men heller ikke her staar nogen nordisk Sprogart saa nær ved Gotisk som Gutnisk. Glgutn. har ikke kort *o*, men overalt *u* undtagen foran anteconsonantisk *r*. Denne Lydregel afviger fra den gotiske kun deri, at Glgutn. har *u* foran antevocalisk *r*, medens Gotisk her har *au*, d. e. *o*. Naar gutn. langt *y* svarer til oldnord. langt *ø* (gutn. *bryþr* Brodre), saa er Forandringen her gaaet i samme Retning som i Krimgot., hvor *u* svarer til got. langt *o* (*bruder* Broder).

Gutnisk anvender sjældnere en af *u* og *v* foraarsaget Omlyd og staar derved nærmere ved Gotisk end nogen anden nordisk Sprogart. Saaledes heder „hugge“ i Glgutn. *hagga*, medens første Stavelses Vokal i alle andre nordiske Sprogarter er omlydt ved *v*-Omlyd. Ordet findes ikke i Levningerne af Wulfilas Bibeloversættelse, men maa i Gotisk have lydt **haggwan*.

Den gutniske Form for Adjectivet „hoi“ fjærner sig fra Ordets Former i alle andre nordiske Sprogarter derved, at Glgutn. her har Diphthongen *au* ogsaa, hvor *g* ikke følger efter: *haur* m., *hau* f., *haut* n. Det er neppe tilfældigt, at Gutnisk ogsaa her mest af alle nordiske Sprogarter nærmer sig til Gotisk, som har *hauhs* m. *hauha* f., *hauhata* n

Hvad jeg her har sammenstillet som formentlige Spor af et paa Gotland engang talt gotisk Sprog, er dog kun Enkeltheder, der for en stor Del tilsteder en anden Forklaring. Derfor fremsætter jeg kun som et til svenske Sproggranskere rettet Spørgsmaal den Opfatning, at der paa Gotland engang har været talt gotisk Sprog.

Jarlsberg og Larviks Amt.

7[1]. Elgesem.

Literatur. Brev (nu i Runearkivet i Christiania) fra Antikvar Nicolaysen til S. Bugge, dateret Lasken ved Sandefjord 10. August 1870. — Aarsberetning for 1870, S. 144 f. (med Tegning af Runerne). — S. Bugge i Aarbøger f. nord. Oldk. 1871, S. 219 f. — G. Stephens, The Old-Northern Runic Monum., vol. III, S. 95 f. (med Tegning af Stenen efter Originalen), S. 426. — Ludv. Wimmer, Die Runenschrift (Berlin 1887), S. 151, 301, 304 anm. [1]).

Om Runegruppen alu: F. Magnusen i kgl. danske Vid. Selsk. hist. og phil. Afh. VI (Kjøb. 1841), S. 222 f., 650. — K. Müllenhoff, Vierzehnter Bericht der Schlesw.-Holst.-Lauenb. Gesellsch. f. d. Samml. u. Erhalt. Vaterl. Alterthümer (1849), S. 12. — Haigh, The Conquest of Britain (1861), S. 62. — F. Dietrich i Zeitschr. f. deutsch. Alt. XIII, N. F. I (1867), S. 11—19. — G. Stephens, The Old-North. Run. Mon., bl. a. vol. II (1867—68) S. 903. — Ludv. Wimmer i Aarbøger f. nord. Oldk. 1867, S. 27 *). — S. Bugge i Aarbøger f. nord. Oldk. 1871, S. 182—185, 219—221. — L. Wimmer i Aarbøger f. nord. Oldk. 1874, S. 58 f. — K. Müllenhoff i Zeitschr. f. deutsch. Alt. XVIII, N. F. VI, S. 255. — S. Bugge i Aarsberetn. for 1874, S. 175—178. — F. Burg Die älteren nord. runeninschriften (1887), S. 97, 117, 136. — L. Wimmer, Die Runenschrift (Berlin 1887), S. 57 f. — A. Henning, Die deutschen Runendenkmäler, (Strassburg 1889), S. 120 f. — S. Bugge Forhandlinger i Videnskabsselsk. i Christiania i 1892, S. 4 f. — S. Bugge i Arkiv f. nord. Filol. VIII, 28 f. — A. Noreen, Altisl. u. altnorw. gramm. [2] (1892), § 308 anm. 1; S. 258 Nr. 9, S. 260 Nr. 22, S. 262 Nr. 28, S. 266 f. Nr. 52. — Wadstein i Uppsalastudier (1892), S. 177 f. — Japetus Steenstrup, Yak-Lungta-Bracteaterne (1893), S. 411 (103) f.

Grundlag for Behandlingen. Meddelelser fra Antikvar Nicolaysen (se i det følgende) og Undersøgelse med Prof. Ryghs Bistand af Originalen.

Tegning. Laant af det kgl. nord. Oldskriftselskab i Kjøb. og tidligere udgiven af Steph. Run. Mon. III, 95. Den er udført efter Tegning og Papiraftryk tagne af A. Lorange.

---

[1]) Her forbigaaes foreløbig en kort Indskrift paa en liden Sten fra Belgu i Sandeherred. Denne Indskrift synes at have Runer af den længere Række, men dens Alder, Læsning og Betydning er Tvivl underkastet.

Paa Gaarden Elgesem[1]) i Sandeherred Præstegjæld, Jarlsberg og Larviks Amt, har der ligget en Gravplads, om hvilken jeg henviser til Nicolaysens Norske Fornlevninger S. 197 f. og især til Nicolaysens Meddelelser i Aarsberetn. for 1870 S. 142—147. Under Gravning paa denne blev den her afbildede Runesten funden af Antikvar Nicolaysen 10de August 1870. Den følgende Beretning om Fundet er hentet fra hans Meddelelser.

Paa Skraaningen af en rund Gravhaug, der var $42^1/_2$ Alen i Tværmaal, $3^1/_4$ Alen dyb i Midten, laa $8^3/_4$ Alen fra Midten imod Nordnordvest og lige under Torven, hvori der stod en Enerbusk, en Helle af grovkornet Granit, næsten retvinklet i de to mod Sydvest vendende Hjørner, men noget nær halvcirkelformet i den modsatte Ende, noget ru paa den opadvendende Flade, men tydelig nok tilhuggen paa Kanterne og paa den nedadvendende Flade[2]), hvorpaa tillige er indhugget tre Runer. Skjønt Stenens halvrunde Form i den ene Smalende kunde lade formode, at den egentlig havde været bestemt til at opstilles, maa den vistnok fra først af have havt samme liggende Stilling som den, hvori den blev funden. Herfor taler nemlig, at medens der ellers i Haugen var et Lag Jord under Torven, forend Sanden begyndte, laa Stenen lige paa Sanden, saa at dens Opside var i Flugt med Jordlagets Overkant. Fra Stenens Overkant var der to Alen til Haugens Bund, hvor der paa dette Sted kun blev truffet smaa Stumper af Kul og brændte Ben. Haugen var over Bunden stenlagt tildels med store Løftestene, hvorunder foruden paa nysnævnte Sted fandtes paa flere Steder smaa Samlinger af brændt Jord og Kulstumper og i Midten nogle ganske faa Stykker af brændte Ben. Foruden den omtalte Runesten blev 10 Alen Nordnordost for Midten paa Bunden og $2^1/_2$ Alen under Overfladen truffet 8 smaa Stykker af en Lerurne og $6^1/_2$ Alen i samme Retning fra Midten og 1 Alen under Overfladen en halvmaaneformet Flintekniv, som vel har fulgt med Fylden fra Marken, da Haugen blev oplagt. Stenen laa med Rundingen mod Nordøst, den anden Ende mod Sydvest. Den er nu i Universitetets Oldsamling.

Runestenen er 1 M. 72 C. lang, 90 C. bred. Tykkelsen er nogenlunde jævnt 18 C.

Stenens Runer, som vende mod venstre, er, naar de vendes om, følgende:

ᚨᛚᚢ

a l u

Disse er ridsede langs efter omtrent i Stenfladens Midtlinje, men meget nærmere ved Stenens afrundede Ende end ved den modsatte. Afstanden fra den ydre Kant af a til Foden af Sidestaven paa u er 32 C. Runen a er vel 17 C. høi, l knapt 16 C., u 15 C.

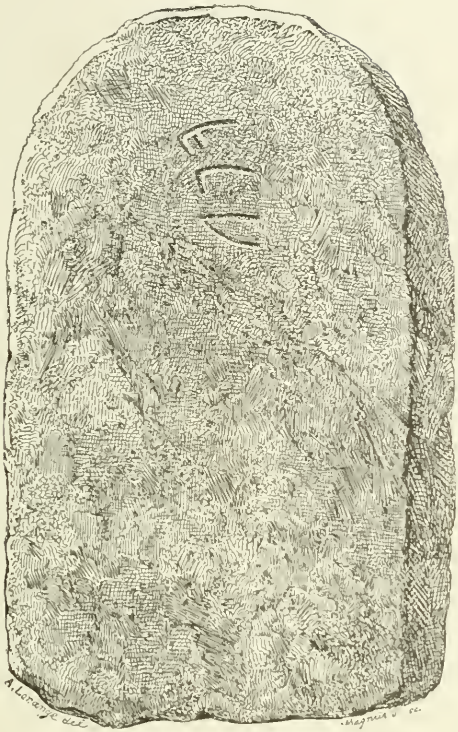
Sidestaven paa u er ikke saa krum som paa den her benyttede Tegning, men næsten ret.

---

[1]) Matr Gaards-Nr. 153. Navnet udtales Øljesem med tykt *l*. Det skrives *aa Oylghisin* i Dipl. Norv. VIII Nr. 235 (Aar 1404).

[2]) Sammenlign hermed, at By-Stenen, efter hvad jeg S. 115 f. har søgt at gjøre sandsynligt, har ligget i en Gravhaug saaledes, at den glattilhugne Bredside vendte ned, medens den Bredside, som vendte op, vistnok var jævn, men ikke glat tilhuggen.

(Trykt 8 Februar 1894.)

alu findes skrevet med den længere Rækkes Runer ogsaa paa mange andre Gjenstande, dels alene, dels sammen med andre Runer.

Alene for sig findes alu paa følgende Gjenstande:

1) Elgesem-Stenen, h.—v. (d. e. skrevet fra høire mod venstre).

2) Bracteat fra Slangerup, Sjælland, Stephens Nr. 15. v.—h. (d. e. skrevet fra venstre mod høire).

3) Bracteat fra Ditmarsken (Stephens Nr. 16; Henning, Die deutsch. Runendenkm. Nr. XV, Taf. IV, Fig. 18) v.—h.[1])

4) Bracteat fra Snydstrup ved Haderslev, Slesvig, Stephens Nr. 18[2]), h.—v., hvilken Bracteat adskilt fra alu har Indskriften laukaʀ.

---

[1]) Efter velvillig Meddelelse fra Museums-Direktør Frøken J. Mestorf er Originalen forsvunden, men Kopier findes i Hamburgs og i Kiels Museer. „Den Fundort kann man mit Sicherheit nur angeben „Ditmarschen", die genaueren Angaben, z. B. in einem Grabhügel bei Heide, sind unverbürgt".

[2]) Stephens Nr. 18 har feilagtig aru; men Originalen alu, se Aarbøger f. n. N. 1871 S. 183, Stephens III, 228.

5) Bracteat fra Olst ved Randers, Jylland, Stephens Nr. 68, h.—v., hvilken Bracteat adskilt fra **alu** har Indskriften **hag**; se om denne her foran S. 125.

6) Bracteat fra Gotland, Stephens Nr. 88, h.—v.

7) En Bracteat fra Darum, Jylland, der er bestemt til at optages i Stephens's Runic Mon. vol. IV som Nr 103. Den har **niujil** adskilt fra **alu**.

8) En Ring fra Körlin (ikke Köslin), Pommern (Stephens I S. 600; Henning Die deutsch. Runendenkm. Nr. XI, Taf. IV, Fig. 10), har **alu**, h.—v., under en horizontal Linje, og over denne en Binderune (jfr. S. 163).

9) En Benfigur fra Lindholm Mose, Skaane (Stephens I S. 219), har paa den ene Side Indskriften:

aaaaaaaaRRRnnbmuttt : alu ⁝

Paa den anden:

ekerilaRsawilagaRhateka ⁝ [1])

Runerne **alu** findes ogsaa som Del af en længere Indskrift uden at være afsondret ved Skilletegn eller paa anden Maade.

10) En Bracteat fra Skaane, Stephens Nr. 19, har følgende Indskrift, v.—h.:

laþulaukaR · gakaRalu [2])

11) En Bracteat fra Sellinge, Sjælland, Stephens Nr. 20, har Indskriften h.—v.: **salusalu**

12) Gravstenen fra Aarstad, Stavanger Amt (se Wimmer „Runenschr." S. 214 og min Udgave i det følgende) har en Indskrift, v.—h., hvis to øverste Rækker, som staa sammen, er:

hiwigaR

saralu

Tredje Række staar langt nedenfor disse.

13) En liden Sten fra Kinneved, Vestergötland (Stephens III, 21), har Indskriften, h.—v.:

siRaluh

14) En aflang Gjenstand af Klæbersten, maaské en Sænkesten, fra Førde Nordre Bergenhus Amt (Stephens III, 106), har Indskriften, v.—h.:

ᚨᛚᚢᛉᛟ

aluko [3]).

1) Sidstnævnte Indskrift meddeles her berigtiget efter Dr. Söderbergs og min fælles Undersøgelse i 1885. I førstnævnte Indskrift er der mellem anden **n** og **b** Brud og bredere Mellemrum end ellers. Mulig har der da her oprindelig været en Rune, uagtet der nu ikke sees noget Spor af en saadan. I saa Fald vilde begge Sider oprindelig have havt 23 Runer.

2) Tredje Rune er tydelig **þ**, ikke **w**; man ser den rette Stav over Sidestaven. Runen har hos Stephens en urigtig Form. Rune 6 er ᚨ **a**; har hos Stephens urigtig Form. 3dje Rune fra høire er ᚨ **a**, ikke ᛚ **l**. Første Rune efter Prikken har Formen af ᚷ **g** med to Kviste, som paa Runen **a**, oppe paa Staven til høire. Naar jeg gjengiver Runen ved **ga**, udtaler jeg ikke derved nogen Mening, om Runen her har sproglig Betydning eller ei.

3) Jeg opregner her ikke de Bracteat-Indskrifter, som mulig indeholde en forvansket Gjengivelse af **alu**. Saaledes har Bracteaterne Nr. 24 Steph. og Nr. 55 oppe til høire ᚨᚦᚦ, der synes at være opstaaet af ᚨᛚᚢ, som paa Nr. 15 Steph. og Nr. 16 Steph. er skrevet oppe til høire. Bracteaten Nr. 80 Stephens har **lþl** adskilt fra **niuwila**. Om dette **lþl** er graphisk forkortet for **laþu alu**, lader sig ikke bestemme.

Paa Forhaand er det ikke sikkert, at alu i alle disse Forbindelser har samme Betydning; men det er ialfald berettiget at forudsætte Muligheden heraf.

Hvilken Betydning har nu alu?

Wimmer har først heri fundet et Exempel paa Runernes magiske Brug. Han betegner alu som Variant til lua, der findes paa en Pil fra Nydam Mose (Stephens I, 300). Fremdeles til lau, som vi (efter Wimmer) ofte finde paa Bracteaterne[1]). Endelig betegner Wimmer alu som Variant til al og la. Han formoder ᛅᛚ paa Bracteaten Steph. 21. Paa Ringen fra Körlin over den horizontale Linje læser han en Binderune af ᚨ og ᛚ og ligesaa paa en Pil fra Nydam. Han bemærker: „At netop ᚨ regelmæssig forekommer i disse magiske Sammenstillinger, staar sikkert i Forbindelse med Runens Navn *áss, óss*“[2]).

Ogsaa jeg har tidligere antaget, at alu har magisk, ikke sproglig, Betydning, og til denne Opfatning har Müllenhoff sluttet sig[3]).

Men flere Grunde tale dog for, at alu i sin Oprindelse er et virkeligt Ord med sproglig Betydning og af hjemlig Oprindelse. 1) alu forekommer paa Aarstad-Stenen som Led af en Indskrift, der for øvrigt indeholder virkelige Ord. 2) aluh er paa Kinneved-Stenen skrevet umiddelbart efter siʀ, der synes at være et virkeligt Ord; se her foran S. 129 f. 3) Skiftet mellem alu og aluh synes at tyde paa et sprogligt Forhold. 4) I aluko synes alu at være forsynet med et Suffix. Endelig kan nævnes, at Oprindelsen til alu, naar det opfattes som en magisk Formel, bliver dunkel.

Jeg forsøger derfor at forklare alu som virkeligt Ord. Jeg holder det for et Substantiv. Det forekommer i Aarstad-Indskriften i Accusativs Forhold, men andensteds, f. Ex. hvor det staar alene, som Nominativ. Da det ikke har noget Nominativsmærke, men samme Form i Nomin. og Accus., og da alu har Sideformen aluh, ligger det nærmest at formode, at det er af Intetkjøn; men fuldt sikker er denne Slutning ikke.

Dette Substantiv er nær beslægtet med got. *alhs* fem. Tempel (*ἱερόν, ναός*), der bøies som consonantisk Stamme, ags. *ealh, alh* masc. „Tempel“[4], oldsaks. i Heliand *alah* masc., oht. i mange Stedsnavne *alah*. For ags. *ealh* forudsættes en northumbrisk Form *aluch* ved de i Liber Vitae forekommende Navneformer *Aluchburg, Aluchsig, Aluchstân, Aluchuald*; se Sweet, The Oldest English Texts. Got. *alhs*. ags. *ealh* hører igjen sammen med ags. *ealgian* „forsvare, beskytte“[5]). Herefter formoder jeg, at det urnord. Substantiv (Intetkjønsord?) alu er af en consonantisk

---

1) Her sigter Wimmer sandsynlig til ᚢᛅᛚᛊ ᛟᚠ Steph. 14 og til laukaʀ Steph. 18, Steph. 19 og Steph. 71. Dette laukaʀ er dog vistnok et virkeligt Ord. Jeg har forklaret det som Mandsnavn, dannet af Appellativet, der betyder „Løg“, og samme Mandsnavn fandt Carl Säve i det gotlandske Gaardnavn *Lauks*, hvis Eier kaldes *Laukur*.

2) Denne sidste Bemærkning finder Henning S. 121 svagt begrundet.

3) Jeg formodede i Aarb. 1871 S. 184, at alu som magisk Formel var opstaaet af salu Steph. 20 og dette af *SALVS* paa romerske Mynter. Men denne Formodning, som Henning finder sandsynlig, har jeg nu opgivet.

4) Se Grein Sprachschatz under *ealh, ealhstede, eolhstede*.

5) Hertil hører vistnok ogsaa det Navn, som efter Tacit. Germ. 43 blev givet det guddommelige Broderpar, som blev dyrket hos Nahanarvalerne: *Alci*, d. e. de værnende. Jfr. lett. *elks*, en Afgud.

Stamme *aluh-*, altsaa for den germanske Lydforskydning **aluk-*. I Urgermansk maatte et *h* (af forgerm. *k*), som skulde staa i Udlyd, regelret falde bort[1]).

alu er et Nomen, som ikke er dannet ved noget Suffix. Som Intetkjønsord, der er dannede uden Suffix, kan nævnes lat. *cor*, *os oris*, *vas vasis*, gr. *κῆρ*. I alu, paa Kinneved-Stenen aluh er u af samme Art som i got. *miluks* Melk.

Herefter formoder jeg, at urnord. alu af Stamme *aluh-*, der er beslægtet med ags. *ealgian* „beskytte“, betyder „Værn“ „en Gjenstand som beskytter“, særlig „en Gjenstand, som giver magisk Beskyttelse mod onde Aander og andet Ondt“, „noget, som ved sin magiske Beskyttelse frembringer Fredhellighed.“

Efter sin Form svarer den urnord. Stamme *aluh-* væsentlig til den græske Stamme *ἀλκ-* i Dativen *ἀλκί* „Styrke“, men efter sin Betydning staar det urnord. Ord nærmere ved *ἄλκαρ* neutr. „Værn, Middel til Beskyttelse“. Græsk *ἀλέξω* „afværger, forsvarer“ indeholder en tostavelses Rodform *ἀλεκ-*, hvoraf *ἀλκ-* er en Variation. Det *u*, som viser sig i urnord. aluh, er sandsynlig opstaaet ved Reduction af *ĕ*, som findes i *ἀλεκ-*.

Paa Bracteaten Nr. 71 Steph. (fra Skaane) er til venstre skrevet laukaʀ, til hoire tanulu : al Sidste Rune er snarere ᛚ l end ᚨ a. Der er vistnok en Skraastreg under den, som gaar ud fra den rette Stavs Top, men den er saa tynd, at den synes betydningsløs. al synes mig ensbetydende med alu og er mulig graphisk Forkortning af alu. Men Stammeformen i Gen. og Dat. kan maaské dialektisk have været **alh-*, og derfra kan Formen uden *u* have været overført til Nominativ.

Naar Ordet alu er skrevet paa mange Bracteater, paa Benfiguren fra Lindholm-Mose og paa Ringen fra Körlin, saa synes disse Gjenstande ved dette Ord at være betegnede som Amuletter, der skal være til Beskyttelse mod Ondt. Naar det samme Ord er skrevet paa Gravstene, synes det at skulle angive, enten at Stenen med sin Indskrift skal være „et Værn“ for den Dødes Fred i Graven, eller at Mindesmærket skal være fredet og helligt. Det kan derved fortjene at mærkes, at Elgesem-Stenen og Aarstad-Stenen, paa hvilke alu er skrevet, begge er fundne inde i Gravhaugen, og at Kinneved-Stenen, paa hvilken vi læse aluh, efter sin ringe Størrelse ikke kan have staaet i fri Luft paa en Gravhaug.

Formen aluh paa Kinneved-Stenen synes mig i Nominativ at være mindre oprindelig end alu og at have faaet sit *h* fra andre Casusformer (Genetiv og Dativ) i hvilke *h* lydret havde holdt sig i Indlyd. Jeg forstaar Kinneved-Stenens Indskrift siʀ aluh som „denne (Sten er) et Værn (mod Ondt)“.

Da Kinneved-Indskriften efter palæographiske Mærker er en af de senere Indskrifter med den længere Rækkes Runer, passer dertil godt den Mening, at aluh er en senere Nominativform end alu.

aluko paa Forde-Stenen synes at være et af alu dannet Deminutiv „et lidet Værn“ „en liden Amulet“. aluko er dannet af alu ligesom oldn. **blaðka* fem. „Blad“ (der forudsættes af nyisl. *blaðka* og nynorske Bygdemaals *blokka*) af *blað*; medens det dog ikke kan afgjøres, om aluko er Hunkjønsord som *blaðka* eller

[1]) Jfr. Brugmann, Grundriss I S. 515, § 659, 6.

Intetkjønsord som **alu**. Man kan ogsaa sammenligne ags. *geoloca* masc. „Æggeblomme" af *geolo* neutr. „gult"; jfr. Kluge Stammbildung § 61.

Bracteat-Indskriften **salusalu** [1]) forstaar jeg snarest som **sa alu**, **sa alu** „denne (er) en Amulet".

Paa Aarstad-Stenen betegner **alu** efter min Tolkning enten Runestenen, i hvilken Ordet er indhugget, eller Mindesmærket overhoved som et Værn, der skal værne den Døde mod alt Ondt. Jeg forstaar her **alu** som Accus. og Object. Verbet er ikke udtrykkelig sat, men maa tænkes til. I **sar**, som her gaar umiddelbart foran **alu**, ser jeg et Adverbium, der betyder „her" [2]).

Elgesem-Stenen og Aarstad-Stenen, paa hvilke vi læse Ordet **alu**, synes herved at afgive Vidnesbyrd om, at Nordmændene flere Aarhundreder for Vikingetiden søgte at værne om Gravens Fred ved Hjælp af religiøse Forestillinger. Man havde sandsynlig den Forestilling, at Runerne **alu**, som var indhuggede i den Sten, der blev sat inde i Graven, havde magisk Kraft til at værne Graven mod Ondt.

Af de Gjenstande, som harIndskriften **alu**, er to fundne udenfor Norden, nemlig Bracteaten fra Ditmarsken og Ringen fra Körlin i Pommern. Men disse løse Gjenstande er naturligvis ikke fuldgyldige Beviser for, at Runeindskriften **alu** ogsaa har været brugt af andre Germaner end Nordboerne. Allermindst beviser Bracteaten fra Ditmarsken dette, da den ogsaa med Hensyn til de billedlige Fremstillinger viser nært Slægtskab med Bracteaten fra Slangerup paa Sjælland.

Ordet **alu**, **aluh** er ikke bevaret i historisk nordisk Sprogform. At et saa udbredt og efter sin Betydning saa vigtigt Ord er glemt i Hedendommens Slutning i Norden, er et af de mange Vidnesbyrd om, at Nordboerne i den sidste hedenske Tid sammenlignede med Folket, som det var for Vikingetidens Begyndelse, har undergaaet en gjennemgribende Forandring, der har ladet dem opgive meget, som de fra ældgammel Tid af havde tilfælles med sine germanske Stammefrænder.

---

[1]) E. Jessen. Noter til Hr. Etatsraad J. J. A. Worsaaes Foredrag om Forestillinger paa Guldbracteaterne, Kjøb. 1871. S. 15 bemærker: „Det kunde tænkes, at **salu**, **salu** . . . var et Commandoraab til Dyr; skjøndt ligefremt Beviis herfor jo neppe lod sig opdrive". Denne her antydede Tolkning kan jeg ikke finde rimelig.

[2]) Wadstein i Uppsalastudier (1892), S. 177 f. forklarer **alu** af **albu* plur. neutr. „alfiska (makter)" og formoder, at det samme *alu-* findes i isl. *ǫlrún*, *ǫlmóðr*, *ǫlvalde* og nynorsk *ølnæver* = *alvnæver*. Denne Forklaring af **alu** (der fra Meningens Side nærmer sig til Finn Magnusens Forklaring af dette som Nom. sg. „Alv") kan jeg ikke holde for rigtig. Imod den taler 1) Formen **aluh**. 2) Forbindelsen **siʀ aluh**, hvorved selve Stenen synes betegnet som **aluh**. 3) **salu**. 4) Forbindelsen **sar alu** paa Aarstad-Stenen, hvor Stenen eller Mindesmærket synes betegnet som **alu**. 5) Formen **aluko**. 6) Af **liubu** Opedal og **ebur-** Ødemotland ser man, at *b* i Urnordisk ialfald ikke overalt faldt bort foran *u*. Man skulde da, hvis Wadsteins Forklaring var rigtig, vente at finde ***albu**, ikke blot **alu**, men hint findes ikke. At **alu** ei kan være opstaaet af **albu*, bestyrkes derved, at Indskriften fra Ødemotland, hvor jeg læser **ebur-**, maa være yngre end de fleste Bracteat-Indskrifter. Vistnok synes Vånga-Indskriften at have **haukoþuʀ** af **Habukoþuʀ*, men dette Trestavelses- (i ældre Form 4-stavelses-) Ord er med Hensyn til Betoning ikke ensartet med **alu**. 7) „Alver" uden noget Tillæg synes fra Betydningens Side ikke at kunne være nogen passende Indskrift paa Stene, Bracteater, Ringe og andre Gjenstande.

Noreen (Altisl. u. altnorw. gramm. [2] § 308 anm. 1) mener, at **alu** er en Nom. sg. fem. som **minu liubu** Opedal. Men herimod taler **aluh** og den af mig givne etymologiske Forklaring.

Det her behandlede Ord viser, at denne Forandring berørte baade Sprog og religiøse Forestillinger.

Uagtet **alu**, **aluh** som selvstændigt Ord er tabt i historisk Oldnorsk, kunde det dog mulig have efterladt sig Spor. Flere Personnavne paa *Ol-*, f. Ex. *Ǫlrún*, kan for Formens Skyld enten forklares af *ǫl* „Ol“ eller af urnord. **alu**. Det med **alu** nærbeslægtede oldtyske *alah*, ags. *ealh* forekommer ofte som første Led af Personnavne. Dog er der intet Personnavn, ved hvilket Forklaringen af urnord. **alu** forekommer mig overveiende sandsynlig. At f. Ex. *Olrún* indeholder *ǫl* „Ol“, finder jeg paa Grund af Appellativet *ǫlrúnar* Sigrdr. 7 rimeligt.

Paa Gaarden Elgesem har været en stor Gravplads. Den Haug, i hvilken Runestenen blev funden, maa, som Runerne vise, være fra Tiden for Vikingetogene, snarest fra Mellemjærnalderen. Endnu en Gravhaug paa Gaarden har vist sig at være fra den ældre Jærnalder[1]). Disse Hauger fandtes ved en Stenkreds. Denne har bestaaet af 34 eller 36 Stene, som dannede en Ellipse af $52^1/_3$ Alens Længde og af $10^3/_4$ Alens Bredde paa det bredeste, hvortil kom to Stene, høiere end alle andre, staaende 6 Alen fra hver sin Ende af Kredsen[2]). Brolagte Kredse, omsatte med reiste Stene, har paa nogle Steder i Norge vist sig at være fra den ældre Jærnalder[3]). Efter det foregaaende synes vi at have Ret til at antage, at der paa Elgesem allerede i den ældre Jærnalder har været en anseelig Gravplads.

Mulig faa vi herigjennem en Forklaring af Gaardens Navn, der i Oldnorsk var *Øylghisin*. Dette kan lydret være opstaaet af en urnord. Form **alugīswinju*. Et Intetkjønsord **alugī* kunde regelret være dannet af **alu**, Stamme *aluh-*. Overgangen fra *h* til *g*, ligesom i ags. *ealgian*, maatte forklares efter Verners Lov af Betoningsflytning[4]). Intetkjønsord, der er dannede ved Suffixet *-ja* (*-ija*), har collectiv Betydning. Nu har vi seet, at den paa Elgesem inde i en Gravhaug fundne Runesten har Indskriften **alu**. Jeg har søgt at vise, at dette betegner Runestenen eller Mindesmærket som værnende om den Dødes Fred. Derfor har **alugī* maaské betegnet „en Samling af fredhellige Mindesmærker“ og **alugīswinju*, *Øylghisin*, E l g e s e m „en Gaard, paa hvilken der findes en Samling af fredhellige Mindesmærker.“ Jeg skal her ikke undersøge, om andre Stedsnavne i Norge indeholde den samme Ordstamme.

Ved Bestemmelsen af den Tid, fra hvilken Elgesem-Stenen er, har vi Veiledning deri, at dens Indskrift **alu** ogsaa findes paa flere Bracteater. Thi de med Indskrifter af den længere Rækkes Runer forsynede Guldbracteater synes at maatte henføres til Tiden omkring 450—600. Bracteaten Nr. 55 Steph., der oppe til høire har Runegruppen ᚨᚾᚾ som synes at være en Forvanskning af ᚨᛚᚢ, blev funden sammen med Nr. 5 Steph., hvis Billede efter Thomsen er en Efterligning af en byzantinsk Mynt fra 5te Aarhundred. Ringen fra Körlin, som har Indskriften **alu**, skal være bleven funden sammen med tre Guldbracteater og med to Guld-

1) Nicolaysen i Aarsberetn. for 1870, S. 117.
2) Nicolaysen i Aarsberetn. 1870 S. 112.
3) O. Rygh i Aarbøger f. nord. Oldk. 1869 S. 155 f.
4) Jfr. got. *jiuleis*, ags. *geola* af ags. *gehhol*; oldn. *ey* af **aujō*, afledet af *á*, ældre **ahwō*; armen. *kogi* Smør af *kov* Ko; oldind. *kšatriyam* o. s. v.

mynter, den ene af Theodosius I (379—395), den anden af Leo I (457—474). Aarstad-Stenen, i hvis Indskrifts anden Linje alu forekommer, var sat i en Haug, der havde et stort Gravkammer af Sten, og det er godtgjort, at saadanne i Norge brugtes i Mellemjærnalderen; jfr. O. Rygh i Aarbøger f. n. Oldk. 1869 S. 169. Lindholm-Indskriften, som har alu, synes at være fra samme Tid som Indskrifter fra Kragehul Mose, der af Montelius henføres til 4de Aarh. eller senest Aar 400, af andre til c. 500. Førde-Indskriften aluko har for k den senere Form ᛉ. Ogsaa Kinneved-Indskriften siʀaluh viser senere Runeformer.

Efter disse Sammenstillinger ligger det nærmest at antage, at Elgesem-Indskriften tilhører Mellemjærnalderen, maaské 6te Aarhundred. Wimmer (Runenschrift 304 Anm.) henfører den til c. 550—700 og snarest til denne Periodes Slutning.

Om det, at flere Runestene er fundne eller antages at have havt sin Plads inde i Gravhauger, skal jeg siden nærmere tale.

Bratsberg Amt.

8. Sotvet.

Literatur. O. Rygh i Aarsberetning for 1879, S. 184, Nr. 72 a. — Th. Winther i Aarsberetn. for 1880, S. 150. — I. Undset i Aarbøger f. nord. Oldk. 1880, S. 155. — Stephens, The Old-North. Run. Mon. III, S. 260 f. Nr. 94 (med Tegning efter Originalen). — O. Rygh, Norske Oldsager I Nr. 290 (Tegning efter Originalen); II S. 15.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalerne.

Tegning laant af det kgl. nord. Oldskriftsselskab i Kjøb., tidligere udgiven hos Stephens Run. Mon. III, 260 og hos Rygh Norske Oldsager Nr. 290.

Professor Rygh har velvillig meddelt følgende Oplysninger.

„Et større Fund gjordes i Sommeren 1879 af Skolelærer J. Hanssen i en Gravhaug paa Søtvet[1]) i Solum Sogn og Pgd., Bratsberg Amt. Oplysningerne om Fundet ere meddelte af Finderen og for en Del af Overlærer Th. Winther, som besøgte Stedet ikke længe efter.

1. De nedenfor omtalte 2 Guldbracteater (Universitetets Oldsagsamling Nr. 9440).

2. Stykker af en Spænde af forgyldt Sølv, afb. i Aarsberetn. fra Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1879 Fig. 28, oprindelig c. 12.5 cm. lang, nu ufuldstændig. Den er delvis prydet med Nielloornamenter og har havt 4 indfattede Granater, hvoraf nu kun 1 er tilstede.

3. En Knap til en Hegtespænde lig „Norske Oldsager“ No. 268, af Sølv, forgyldt, med ganske de samme Ornamenter, som Knapperne paa det i „Norske Oldsager afb. Expl. have, men af betydelig mindre Dimensioner.

4. 10 Glasperler, hvoraf 2 ensfarvede blaa og 1 Mosaikperle med Schakbretmønster; de øvrige af forskjellige Farver med indstøbte Ornamenter af anden Farve.

5. Et lidet tyndt, fladhamret Guldstykke af 0.2 gr. Vægt.

---

[1]) Matr. Gaards-Nr. 32, 1. Gaardens ældre Navn har vist været *Suðrþveit*, da Nabogaarden heder Meltvet.

(Trykt 28 Februar 1894.)

6. 3 Nøgler af Bronce (Krognøgler, lig f. Ex. „Norske Olds." Nr. 163), ornamenterede, nu mere eller mindre ufuldstændige.

7. Et Glasbæger, af Formen med flere (her 2) Rader indslebne Ovaler paa Ydersiden, som „Norske Olds." 335, uden Fod, 9.5 cm. høit og 8.8 cm. vidt i Mundingen. Mærkeligt derved, at det efter at være blevet brudt i 3 Stykker, sees igjen at være sammenføiet paa den Maade, at der har været paanaglet forgyldte Sølvbeslag rundtom Karret nedenfor dets Rand og tversover Bruddene. Heraf er levnet Smaastykker af Beslagene selv, der have bestaaet af flade Strimler, 0,5 cm. brede, med 3 Furer langsefter paa Forsiden, og de fleste af Naglerne, der ere af uforgyldt Sølv. Det ene af de tre Stykker af Karret mangler nu.

8. Stykker af 2 Lerurner, hvoraf den ene har været „urtepotteformet" (som „Norske Olds." Nr. 370—377), rigt ornamenteret og forsynet med Jernbaand under Randen, og den anden har hørt til Typen med udstaaende Knotter rundt Bugen (som „Norske Olds." Nr. 369).

9. Et Træstykke, der har Lighed med den øvre Del af en Stav af et af de i Fund fra ældre Jernalder ofte forekommende Træspand med Broncebeslag, men som dog ialfald ikke i sin nuværende Form kan have havt denne Bestemmelse, da nogle Udsnit i Kanten og Broncenagler, der ere drevne ind dels i Overkanten, dels paa Siden, ikke kunne forliges dermed.

10. En liden, af en glat rund Stang dannet Ring af Sølv, oprindelig forgyldt, af Størrelse som en liden Fingerring, men neppe brugt saaledes, da den etsteds har en meget stærk Indknibning i 3 mm. Længde, og saaledes maa antages bestemt til at hænges i noget.

Haugen, der var meget stærkt beskadiget ved Grustag, havde oprindelig holdt 54 Fod i Tvermaal og 7¼ Fod i Høide og bestod af Rødmuld og svære Stene. Oldsagerne laa omtrent midt i Haugen og paa dens Bund, omkring en Plet Kul og kulblandet Jord; hvor de fandtes, var der tidligere taget saa meget bort af Haugen, at det meget vel kunde tænkes, at endel af det oprindelige Gravgods var ødelagt eller beskadiget ved denne tidligere Gravning. Efter Iagttagelser, som Finderen troede at have gjort, skulde her have været nedlagt et ubrændt Lig, ligesom han mente at have seet smaa gravkammerlignende Rum i flere Etager over hinanden, der havde omgivet Hovedgraven i en Halvcirkel eller mulig oprindelig i en Cirkel, men som ikke indeholdt Levninger af Mennesker eller Oldsager. Herom kan eftersees de udførligere Meddelelser i Aarsb. 1879 S. 184—186 (jfr. ogsaa 1880 S. 150).

Efter de nedlagte Gjenstandes Art maa en Kvinde antages at have hvilet i denne Grav.

Spændens Form og Ornamenter give Grund til at formode, at den tilhører et temmeligt tidligt Stadium af „Mellemjernalderen", og med Rimelighed kan henføres til Tiden ved 600 e. Kr. Hermed stemmer Glaskarret, der hører til en Type, hvoraf de fleste Exemplarer ere trufne i Fund, der maa sættes for Mellemjernalderens Begyndelse, og blandt de øvrige Sager kan der neppe siges at være nogen, som modsiger denne Tidsbestemmelse."

De ved dette Fund fremkomne to Guldbracteater, som har Runeindskrift, er slagne med samme Stempel, hvorfor jeg i det følgende taler om én Bracteat i to Exemplarer. Den beskrives af Prof. Rygh saaledes: „Forestillingen et menneskeligt Hoved over et firføddet Dyr med Horn, opstaaende Øren og Hale . . . . Vægt 3.3 og 3.1 gr., Tvermaal med Indfatningskanten 2.6 cm.“

Bracteatens billedlige Fremstilling er nær beslægtet med den, vi finde paa mange andre Bracteater, og maa derfor være en Efterligning af Fremstillingen paa en anden nu tabt Bracteat. Runeindskriften gjenfindes derimod ikke paa andre Bracteater og kan derfor være tilføiet af den Mand, som har arbeidet Stemplet til Søtvet-Bracteaten.

Oppe til høire viser Tegningen følgende Runer, som er vendte mod venstre:

1 2 3 4 5 6
ᚨᛖᛚᚹᚨᛟ
a e l w a o

og oppe til venstre

7 8
ᚾᛚ
n l

Rune 1 er paa det ene Exemplar (b) meget utydelig. Paa Exemplar a synes derimod ᚨ at være sikker. Runen har her de to Kviste tæt sammen, især nærmest ved den lodrette Stav. — Paa Rune 3 gaar Kvisten ud fra den lodrette Stav lidt nedenfor dennes Top. Paa Rune 4 er Sidestavene kantede. — Rune 7—8 er paa Exemplar a lidt utydelige, men er sikre baade paa a og paa b.

Hvis Runerne skulde læses, saa at man begyndte Læsningen, hvor jeg har begyndt den, kunde de ikke danne Ord skrevne fuldstændig og ligefrem, og Indskriften maatte da for os blive fuldstændig uforstaaelig i sin Betydning og Oprindelse.

Hvis vi derimod begynde Læsningen med Rune 2, saa faa vi

elwa onla,

og hvis vi begynde med Rune 6, saa faa vi

onla elwa.

Herved faa vi Runeforbindelser, som kan udtales og som har Præget af virkelige Ord. Jeg vil derfor ud fra denne Forudsætning forsøge en Tolkning af Indskriften.

Baade **onla** og **elwa** kan efter sin Endelse være Nominativ af en Stamme paa *-an*. Da mange Braeteat-Indskrifter indeholder et Mandsnavn i Nomin., ligger det nær, i **onla** og **elwa** at formode en af Navn og Tilnavn bestaaende Betegnelse for en Mand, ligesom vi har en saadan i **hariuha fauauisa** paa Baeteaten Nr. 57

Steph., d. e. Hariuha den enfoldige (oldn. *fávísi*). **onla** synes at være et Mandsnavn, væsentlig dannet som **wiwila** (Veblungsnes), **frohila**, **niuwila**, **niujil[a]**, **mrla**, dog uden Vokalen *i* foran *-la*. **onla** synes at være det nordiske Navn *Óli*, *Ǫ́li* eller *Áli*[1]).

I det angelsaksiske Digt Beowulf nævnes en svensk Konge *Onela*, der sandsynlig har levet i 6te Aarhundred. Han er samme Person som Islændingernes *Áli* eller *Óli enn upplenzki*[2]). Dette beviser, at Navnet brugtes i Norden saa tidlig som paa Sotvet-Bracteatens Tid, og at et *n* er faldt ud foran *l* i *Óli*, ligesom i *Áleifr*, ags. *Onlâf*. Einhard nævner som dansk Konge Aar 812 *Anulo*; dette er en latiniseret Form af det samme Navn. I *Óli* er nasaleret langt *ǫ* blevet til *ó*[3]).

Men imod Opfatningen af **onla** som *Óli* kan gjores følgende sproglige Indvending: Hvis *Óli* er opstaaet af **Anula*, skulde man, kunde det siges, paa Sotvet-Bracteatens Tid vente denne Form **Anula* bevaret, da *i* foran *-la* er bevaret i **wiwila** i Veblungsnes-Indskriften, der ikke synes at være meget ældre end By-Indskriften, samt i de danske Bracteat-Indskrifter **frohila**, **niuwila**, **niujil[a]**. Dette, kunde man sige, maatte man saameget mere vente, som Vokalsynkope tidligere indtræder efter lang forste Stavelse end efter kort. At ikke Modsætningen mellem **onla** og **wiwila** er at forklare deraf, at *u* blev synkoperet tidligere end *i*, synes at fremgaa af følgende Former: **aluko** Forde; **hAþuwulafR** **hAeruwulafiR** Istaby og analoge Former paa Stenene fra Stentofta og Gommor. Ja endnu i irske Skrifter *Hiruath*, latiniseret *Hirota* som Navn paa Norge, hvilket forudsætter, at man i Vestnorsk i 9de Aarhundred sagde **Haruðar*, ikk *Hǫrðar*.

Jeg tror dog ikke, at den nævnte Indvending er afgjorende.

At **onla** er = *Óli*, stottes ved, at vi har ikke **anulaibu*, men **alai[b]u** paa By-Stenen, for **anlaibu* = *Álof* (her foran S. 107 f.), om end By-Indskriften (fra c. 650 675) sikkert er noget yngre end Sotvet-Indskriften.

Som Exempler paa Omlyd i Nordisk for Vikingetiden har jeg (S. 106 f.) bl. a. nævnt: **u[b]t** paa By-Stenen „efter", udtalt *øpt*, og Navneformerne *eunixet-ethelrugi*, d. e. *Eunis et Ethelrugi* hos Jordanes fra c. 500.

I Former som **aluko** og **Haruðar* antager jeg et urgerm. *u*, som horer til Ordets Stamme. I disse Former blev anden Stavelse vistnok udtalt med Bitone, sandsynlig stærkere længere tilbage i Tiden. Jeg antager, at *u* derimod i **Anula* var en reduceret Vokal („Svarabhakti-Vokal"), som havde udfoldet sig mellem *n* og *l* og som ikke var betonet. Netop fordi dette *u* ikke var betonet, kunde det igjen trænges ud paa en Tid, da *u* endnu holdt sig i Former som **aluko**, **Haruðar*. Ved Indflydelse baade fra det *u*, som trængtes ud mellem *n* og *l*, og fra *n*

---

1) *Óli* kan i ét Skrift den Person kaldes, som i et andet kaldes *Áli*. *Óli Svarthǫfðason* Landn. II, 25 (Ísl. ss. I, 136) kaldes i Gen. *Ála* Landn V, 9 (Ísl. ss. I, 302). *Olo vegetus* Saxo 367 ff. (M.) kaldes *Áli enn frækni* i Yngl. s. Kap. 25 (F. J.), hvor Varianten *ǫli* anføres. Cod. Fris. (Udg. S 21) nævner *Áli hinn upplenzki*. Dat. *Ála*, m n i Verset (S. 22) Gen. *Ola*. Som en af Æserne nævnes i Snorra Edda 1. 554 *Áli*, hvorfor cod. reg. har *ǫli*. I Fms. V. 57 skifter i Hskrr. *ala* med *ola* Gen. som Søkongenavn.

2) Se mine Bemærkninger i Zeitschr. f. deutsche Philol. IV, 214 og i Paul-Braunes Beitr. XII, 12 f.

3) Se Falk Arkiv VI, 114 f.; Noreen Altisl. u. an. gramm. [2] § 73, 2.

forandredes første *a* i **An*ula* til o i onla. Har Sideformen *Áli* foran *l* aldrig havt noget *u*?

Første Element i oldnord. *Áleifr*, *Óláfr*, i ags. Form *Onlâf* synes tillige at indeholdes i *Áli*, *Óli*, ags. *Onela*. Efter at *Óláfr Tryggvason* havde været i Gardarike og derfra var kommen til Britannien, kaldte han sig *Óli* og sagde, at han var „gerdsk", d. e. fra Gardarike[1]). Denne Sagaens Fortælling synes at vise, at *Áli*, *Óli*, som indeholder Deminutivsuffixet *-li*, urnord. *-la*, tildels er blevet brugt som Kjælenavn for *Áleifr*, *Óleifr*.

At Einhard kalder en dansk Konge saa sent som Aar 812 *Anulo*, gjendriver ikke den her givne Tolkning af onla; thi Navneformen kan hos Einhard være paavirket fra Oldtysk, hvor Navnet findes i Formerne *Anulo*, *Anolo*, *Analo*, got. *Anila*, se Förstemann. At dette Navn ikke fra først af er opstaaet som Kjælenavn af nord. *Áleifr*, *Óláfr*, i ags. Form *Onlâf*, synes at fremgaa deraf, at sidstnævnte Navn ikke er paavist hos Vestgermanerne paa Fastlandet eller hos Goterne.

elwa paa Søtvet-Bracteaten synes at være den substantiviske eller bestemte Form af en Adjectivstamme *elwa-*, Nom. **elwaʀ*; jfr. fauauisa paa Bracteaten Nr. 57 Steph., d. e. oldn. *fávísi*. Adjectivstammen *elwa-* findes i oht. *elo*, *elawêr* „lohbraun. hochgelb", mht. *el*, *elwer*, endnu i Sydtysk *elb* (Deutsch. Wtb. III, 401). Dertil høre sandsynlig de oldtyske af Förstemann opførte Navne *Eluwin* (St. Peter), *Elungo* (Cod. Lauresh.). Jeg har her foran S. 125 nævnt det som en Mulighed, at ᛇlwu paa Bracteaten Nr. 10 Steph. (Danm.), d. e. ᴇlwu eller ɪlwu, er et til Adjectivstammen *elwa-* hørende Kvindenavn[2]). Med den nævnte Adjectivstamme *elwa-* „gul" forbinder R. Much (i Sievers Beiträge XVII, 25 f.) Navnet paa et Folk i det østlige Germanien *Helveeones* hos Tacitus German. 43, *Αἰλουαίωνες* hos Ptolemæus.

Det Adjectiv, som jeg finder i elwa, er, saavidt jeg véd, ikke bevaret i historisk Nordisk. I elwa er ikke indtraadt Brydning, som maatte være indtraadt i historisk Oldnorsk, hvor Formen maatte have hedt **jǫlvi*. Jfr. heldaʀ Tjurkö = oldn. *Hjaldr*; hᴀeru- Istaby = oldn. *hjǫr-*; gibu Bracteat Nr. 57 Steph. = oldn. *gjǫf*.

Adjectivstammen *elwa-* indeholder Suffixet *-wa*, der findes i mange Adjectiver, som angiver en Farve; f. Ex. german. *gelwa-* tysk *gelb*, *falwa-* oldn. *fǫlr*, o. s. v., se Kluge Nominale Stammbildungslehre § 186, b. Brugmann Grundriss II S. 128 f. Adjectiver, som angiver en Farve, bruges i bestemt Form overhoved som Tilnavne i de germanske Sprog. Hvis elwa „den gule" er Betegnelse for en Person, har det vel snarere sigtet til Haarfarven end til Hudfarven.

Efter den her foran givne Tolkning skulde altsaa onla være Navn og elwa Tilnavn. Jeg formoder, at vi her snarere har Eierens end Fabricantens Navn. Paa Bracteaten Nr. 55 Steph. læser jeg nemlig: ho·ʀ (d. e. horaʀ) ᴀihek þᴀt „jeg Hor eier dette", medens Nr. 24 Steph. har samme Navn horaʀ uden Verbum.

Da Indskriften, som den paa Søtvet-Bracteaten er afdelt i de to Runegrupper aelwao og nl, ikke giver nogen sproglig Mening, medens den, naar vi

1) Heimskr. Ól. s. Tr. Kap. 32, 33, 51, 52.

2) Skulde ᴇlwu kunne være Dativ? Indskriften paa Nr. 47 Steph. kan, som jeg ved Undersøgelse af Originalen har fundet, ikke læses elwu.

begynde Læsningen med **o**, bliver **onla elwa**, der giver god Mening, saa vover jeg at holde den her fremsatte Tolkning for den rette trods den Maade, paa hvilken Runerne er stillede sammen paa Bracteaten.

Det synes mig muligt, at Fabricanten har faaet Navnet paa den Mand, som skulde blive Bracteatens Eier, **onlaelwa** skriftlig opgivet af den, som bestilte Bracteaten og at Fabricanten har anbragt Indskriften uden Hensyn til Ordafdeling og mulig tillige saaledes, at han med Flid vanskeliggjorde Forstaaelsen.

Noget fuldstændig analogt Tilfælde kjender jeg ikke. Men det forekommer paa Bracteater oftere, at Indskriftens Runer er adskilte efter Rummets Krav uden Hensyn til Ordafdeling[1]). Paa Bracteaten Nr. 59 Steph. (se Steph. III, 234) er Indskriftens forskjellige Runer stillede sammen uden Hensyn til den sproglige Betydning[2]). Paa Nr. 79 Steph. er de to første Runer af den Indskrift, som gaar mod venstre, adskilte fra de øvrige og staa sammen med den Indskrift, som gaar mod høire.

I denne Udgave er det ikke min Hensigt at meddele Undersøgelser om de billedlige Fremstillinger eller om de hellige Tegn, som findes paa de med Runeindskrifter forsynede Bracteater. Søtvet-Bracteaten viser os et menneskeligt Hoved over et Dyr, hvis Hoved er forsynet med to hornlignende Fremspring. Denne Fremstilling hører til en paa Bracteater meget udbredt Billed-Type. Exempelvis nævner jeg, at der findes beslægtede Fremstillinger paa Fredrikstad-Bracteaten (her Nr. 2), paa Nr. 36 Steph. (fra Fyn), paa Nr. 86 Steph. (Gotland) og paa Nr. 123 i Atlas f. nord. Oldk. (Broholm, Fyn). Men Fremstillingen paa Søtvet-Bracteaten stemmer dog ikke fuldstændig overens med Fremstillingen paa nogen anden Bracteat. Den afviger fra de foran nævnte i flere Enkeltheder, f. Ex. derved, at Dyret kun har ét Bagben, ikke to, medens paa flere andre Bracteater, f. Ex. paa Fredrikstad-Bracteaten, et Bagben er strakt bagud. Den Fremstilling, som mest ligner Søtvet-Bracteatens, er kanské den, som findes paa Nr. 140 i Atlas f. nord. Oldk., der i to Exemplarer er funden i Norge. Men her har Dyret „Skjæg", og Billedet er her meget mere forvansket end paa Søtvet-Bracteaten.

Oppe til venstre foran Runegruppen **nl** sees paa Søtvet-Bracteaten et trearmet Tegn. Det bestaar af en lodret Streg, som nedentil deler sig i to Streger, af hvilke den ene skraaner nedad mod venstre, den anden mod høire. Alle tre Streger ender i en rund Prik. Dette Tegn har vistnok været anseet for helligt. Paa lignende Maade er et Hagekors tegnet oppe til venstre paa Bracteaten fra Aagedal i Bjelland og paa mange andre Bracteater, et Kors paa Fredrikstad-Bracteaten.

---

[1]) Paa Bracteaten Nr. 27 Steph. læses til venstre for Hovedet **tawol**, til høire **aþodu**. Man skal her vistnok forbinde **tawo laþodu** d. e. „vi to gav Kjærlighedsgaven". **tawo** for *twō* Dualis. For **a** i **tawo** jfr. Ordformerne **waritu**, **bAriutiþ**, **bArutR**; oht. *zawei* = *zwei*, *thowahan* = *thwahan*; avest. *daibiṣyañt-* „fiendtlig" til oldind. *dviṣ-*. **laþodu** Præter. Dual. som **waritu** Varnum, af et til oldn. *laða*, nht. *laden* „indbyde" svarende Verbum, med en Betydning, som svarer til den, **laþu** = oldn. *lǫð* har i Bracteat-Indskrifter, nemlig „Kjærlighedsgave".

[2]) Nede til høire er paa denne skrevet sammen **luRþa**. Her maa **-luR** vistnok være Slutningen af et Mandsnavn. Dettes Begyndelse er sandsynlig udtrykt ved Runer, som er skrevne for sig selv, andetsteds paa Bracteaten. **þa** er snarest Begyndelsen af **þat**.

Det nævnte trearmede Tegn, som sees paa Søtvet-Bracteaten, forekommer ogsaa paa ikke faa andre Bracteater. Jeg har saaledes noteret, at det findes paa Nr. 20, 68, 80 Steph.; Nr. 6 hos Montelius Fran Jernåldern; Nr. 123 i Atlas f. nord. Oldk.; paa den ovenfor nævnte Bracteat Atlas Nr. 140; Atl. Nr. 224. Paa Bracteaten Nr. 55 Steph. = Nr. 226 i Atl. f. n. Oldk. gaar Skraaarmen til venstre næsten ret ned.

Andensteds finde vi et Tegn, som afviger derved, at der istedenfor de to skraa Arme er en horizontal ret Tværstreg. Saaledes paa Bracteaterne Nr. 51 Steph. og Montelius Från Jernåld. Pl. I Nr. 5; Atl. f. nord. Oldk. Nr 135 og 213.

Tegnet formet saaledes som paa Søtvet-Bracteaten har jeg ogsaa fundet i en norsk Indskrift med den kortere Rækkes Runer, nemlig i Bjorneby-Indskriften fra Smaalenene (fra c. 900), oppe over *ar* i Ordet *kakar*.

Naar Tegnet ikke sjælden forekommer paa Bracteater, er vel dette at forklare deraf, at Bracteaterne har været benyttede som Amuletter.

Jeg skal her ikke undersøge Brugen af det paa Søtvet-Bracteaten forekommende Tegn hos andre Folkeslag og heller ikke underkaste de Meninger, som har været fremsatte om dette Tegns særlige Betydning, en Drøftelse.

---

9. Stenstad.

Literatur. Breve fra Foged Thornsohn; se Texten i det følgende. — Brev (med Afskrift af Indskriften) fra H. J. Wille til Suhm, dateret Gryttens Præstegaard pr. Molde 21de Jan. 1790, bevaret i Antiqv.-topogr. Arkiv i Kjobenhavn, i Mappe betegnet „Runestene i Norge“ II, meddelt (uden Afskriften) i F. Magnusens Afhandling (se nedenfor) S. 389. — To Tegninger med Paaskrift i Abrahamsons runologiske Samlinger, anførte hos F. Magnusen S. 388.

F. Magnusen i Det kgl. danske Vid. Selsk. hist. og phil. Afh., 6te Deel, Kjøb. 1811, S. 388—395, 416, 656, med Tegning af Runestenen efter Originalen Tab. XIII Fig. 5. — Ant. Tidskr. for 1852—54 S. 450—452. — C. C. Rafn i Annaler f. nord. Oldk. 1855 S. 371. — C. F. Wegener i Ann. f. nord. Oldk. 1856 S. 182—184 med Tegning af Runestenen efter Originalen. — N. Nicolaysen i Aarsberetn. fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1856 S. 57 Anm. 2. — N. Nicolaysen i Aarsber. f. 1857 S. 28 f. — Illustreret Nyhedsblad, Christ. 1859, Nr. 7, S. 31 (med Tegning efter Annaler 1856). — Haigh: The conquest of Britain by the Saxons (London 1861), S. 65, Pl. IV fig. 29. — Nicolaysen: Norske Fornlevninger, S. 211, 216. — Thorsen: De danske Runemindesmærker (Kjøb. 1861), S. 339 Anm. 1.

Stephens: The Old Northern Runic Monuments, vol. I S. 254 f. (med Gjengivelse af F. Magnusens Tegning og med ny Tegning efter Originalen); vol. II S. 839 f., 946; S. XXVII; vol. III S. 27, 40, 78, 374 f., 391. — S. Bugge i Tidskr. f. Philol. og Pædag. VII, 219, 250, 351 Anm. 1; VIII, 176 f. — L. Wimmer i Aarb. f. nord. Oldk. 1867 S. 53. — E. Jessen, sammesteds S. 280 f. Anm. — L. Wimmer i Aarbøger 1868 S. 71. — L. Wimmer: Navneordenes bøjning i ældre dansk (Køb. 1868), S. 45 f., 119. — O. Rygh i Aarbøger 1869 S. 169 f. — Montelius: Fran jernåldern II (Stockh. 1869) S. 37. — S. Bugge i Aarbøger 1870 S. 189, 201, 216. — S. Bugge i Aarbøger 1871

S. 196. — K. Gislason sammesteds S. 365. — Lyngby i Tidskr. f. Philol. og Pæd. X, 84, 92. — L. Wimmer i Aarbøger 1874 S. 98, 106, 132, 137, 144 f. — R. Heinzel: Die Endsilben der altnord. Sprache S. 12, 28, 35, 138. — I. Undset: Norske oldsager i fremmede museer (Krist. 1878), S. 16—20 (med Gjengivelse af Stephens's Tegning). — Undset i Aarbøger 1880 S. 144—147, 158. — Noreen: Altisl. u. altnorw. gramm., S. 107, 126, 192. — F. Burg: Die älteren nord. Runeninschriften (Berlin 1885), S. 124 f., 171. — O. Rygh: Norske Oldsager II (Christ. 1885), S. 13 a Nr. 267. — Montelius: „Runornas ålder i Norden", i Svenska fornminnesföreningens tidskr., 18:de häftet, Stockh. 1887, S. 22, 25, 28, 32, 36. — L. Wimmer: Die Runenschrift (Berlin 1887), S. 149, 156 Anm., 160, 163, 165, 169, 203, 303. — Noreen i Pauls Grundriss d. germ. Philol. I, 219. — S. Bugge i Arkiv f. nord. Filol. VIII, 7, 32 Anm. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm., 2te aufl. (Halle 1892), S. 156 § 291 Anm. 1; S. 179 § 339 Anm. 2; S. 262 Nr. 33.

Grundlag for Behandlingen. Tegninger af Originalen og Meddelelser om denne i de anførte Skrifter samt den her udgivne Tegning. Selv har jeg ikke seet Originalen.

Tegning udført i $^1/_6$ Maalestok af Prof. Magnus Petersen 1ste Juli 1882 under Tilsyn af Prof. Ludv. Wimmer, som har skjænket mig den.

Foged i Bamle og Nedre Telemarken Samuel Thornsohn indberettede i Brev af 22de Okt. 1781[1]) til Rentekammeret i Kjobenhavn, „at der i en Hoi paa Gaarden Steenstads Jorde i Holden Præstegield er opgravet og funden denne Sommer" en hel Del Oldsager. I Opregningen af disse nævner han sidst: „i denne Hoi fandtes og 1 alen Dybt liggende en Rundagtig Steen af en besynderlig haard Materie, hvorpaa folgende Runne-Bogstaver staaer udgravede"; hvorefter følger en Kopi af den Indskrift, som her skal omhandles. I Brev af 23de Februar 1782 melder Thornsohn, at han ifolge Befaling fremsender Runestenen og flere sammen med den fundne Oldsager, som han opregner.

Wille sendte i et Brev af 21de Jan. 1790 fra Gryttens Præstegaard (kort Tid efter at han var flyttet fra det Sondenfjældske) til Suhm Afskrift af Indskriften paa samme Sten, hvilken han omtaler som „en Steen, som laa i en Kjempehoi, to Alen under Jorden."

Gaarden, hvor Stenen er funden, Stenstad[2]) ligger i Helgen Sogn i Hollen Præstegjeld i Nedre Telemarkens Fogderi.

Runestenen blev i Kjobenhavn skjænket til Arveprins Frederik, som lod den opsætte paa Jægerspris ovenpaa Julianehoi, fastgjort til en Soile af halvtredje Alens Hoide. Der findes den endnu.

Prof. Forchhammer bestemte den meget haarde Stenart som „en Qvartsbergart, som ligner den, der findes i Telemarken og flere dertil grænsende Egne af Norge". Professor i Metallurgi Vogt og Prof. Rygh udtale, at Stenen efter Tegningen bestemt gjor Indtryk af at være en erratisk Blok (Rullesten). Den er

---

[1]) Begge Breve fra Thornsohn er trykte i Ann. f. n. Oldk. 1856 S. 182 f. Anm. 2 og derefter hos Undset „Norske olds. i fr. mus." S. 18—20.

[2]) Matr. Gaards-No. 56. Navnet udtales *Stennsta*.

[3]) F. Magnusen S. 392.

temmelig rund af Form: 23 Tommer hoi; dens største Bredde 21 Tommer; Tykkelse paa Midten 24 Tommer[4]). Stenens Form synes at tale for, at den fra først af har været bestemt til ikke at anbringes paa en Gravhaug i fri Luft, men inde i en Gravhaug. Om Anbringelse af Runestene inde i Gravhauge agter jeg nærmere at tale efter Gjennemgaaelsen af de enkelte Runeindskrifter.

Runeindskriften gaar ovenfra nedad i Retningen fra venstre mod hoire. Runerne er indridsede paa en Skraaflade af Stenens ellers fladeste Side og staa paa en indhugget Linje, som er 16 Tommer lang. Karaktererne har en Hoide, som varierer imellem 3 Tommer 20 L. og 3 T. 5 L.; de indtager i Længden en Udstrækning af 12 Tommer ÷ 1 L.[1]). Stenen bestaar af en saa fast Masse og Stregerne er tillige saa tydelig indhuggede, at hverken Luftens Indflydelse eller Tidens Længde hidtil synes at have skadet dem det allermindste.

Paa Tegningen hos Stephens er der foran Midten af første Rune til venstre en kort lodret Streg, men denne mangler paa den ældre Tegning hos Finn Magnusen, og Wimmer (Runenschrift 165) siger udtrykkelig, at det kun er en Ujævnhed i Stenen, som man feilagtig har taget for en Streg. Paa den her benyttede Tegning mangler Stregen. At en Runeindskrift, saaledes som her, er anbragt paa en ret Streg, er ikke sædvanligt. Men det findes ogsaa undertiden ellers, saaledes paa Mojebro-Stenen i Upland. Jfr. Wimmer „Die Runenschrift" S. 169 f.

[1]) F. Magnusen S. 392.

(Trykt 2 Mai 1891.)

Indskriften, som bestaar af 11 Runer, er ikke ved Skilletegn afdelt i flere Grupper. Rune 7—8 er skrevne sammen, saa at de har en lodret Stav tilfælles. Rune 4 er af Stephens og af Alle efter ham bleven læst som **ŋ**. Hvis vi foreløbig uden Begrundelse holder os til denne Læsning, saa bliver Indskriften at gjengive[1]):

ᛁᚷᛁᛜᛟᚾᚺᚨᛚᚨᛉ
i g i ŋ o n h a l a ʀ

Runen for **n** har Tværstregen skraanende ned mod den Side, hvorfra Skriften begynder. Se herom Norges Indskr. I, 7 og de Skrifter, til hvilke der er henvist.

Indskriften indeholder to Ord, det første **igiŋon**, dersom Rune 4 rigtig læses **ŋ**, hvilket jeg foreløbig antager; det andet **halaʀ**.

igiŋon maa være et Kvindenavn i en casus obliquus af en Stamme paa *-ōn*. Den tilsvarende Nominativform maa have været ***igiŋo**, der er dannet ligesom **taliŋo** paa Viemose-Høvelen. Tilsvarende Hankjonsord i Nominativ er sandsynlig **hariŋa** Skååug, **harŋa** paa Viemose-Kammen[2]) samt **ranŋa** paa Müncheberg-Spydspidsen[3]).

igiŋon kan efter sin Form være Accus., Dat. og Gen. sing. Af Hankjønsstammer paa *-n* forekommer nemlig Dativ **halaiban** Tune og Genetiv **þrawiŋan** Tanum. Hvilken Casus **igiŋon** her er, kan kun bestemmes ved Tydningen af **halaʀ** og ved den deraf afhængige syntaktiske Forbindelse med dette Ord.

I den ældste Rækkes Runeskrift undlades regelret indenfor samme Ord eller Sammensætningsled Consonantfordobling; jfr. f. Ex. **fino** paa Berga-Stenen i Södermanland d. e. *Finno* = oldn. *Finna*. **halaʀ** kan altsaa forstaaes som **hallaʀ*, hvortil historisk oldn. *hallr* „Sten" regelret svarer. Ordet betegner her efter min Mening den Sten, hvori Indskriften er indhugget. Denne er af rundagtig Form. At en saadan kan betegnes som *hallr*, derom har vi fra Middelalderen Vidnesbyrd. En rundagtig Sten paa Tose, Holms Sogn, Smaalenene, har følgende Indskrift med kortere Rækkes Runer: *nikulas atla sun kerþe runar a mrkom* (eller *markom*) *hal* „Nikulas Atlessøn gjorde Runer paa mangen Sten." Efter Aasen bruges *hall* nu i Norge mest om en mindre rundagtig Sten; *hallar* m. pl. betegner i svenske Dialekter runde eller flade Smaastene, der bruges som Sænkestene paa Næt.

Jeg formoder ogsaa i en svensk Indskrift et gammelt Vidnesbyrd om Ordets Brug i Norden. Stenoksen i Upsala Museum (Stephens I, 203) har en i Ord ikke afdelt Indskrift, hvori mange Runer er utydelige og usikre. Den synes mig at kunne være fra Tiden 700—750. Jeg har gjentagne Gange selv undersøgt den og har snarest, skjønt med Tvivl, troet at læse:

ᚼᚨᛚᛁᚾ ᚦᚾ ᚨᚼ ᛁᛋᚨᚱᚾ
h a l i n þn a h i s a r n

---

1) Indskriften blev først læst af F. Magnusen **igi son halax** eller **igi soa hölöm**; derpaa af Rafn **i(n)gi son hal(l)ar**; af Stephens **igiŋ on hælæa**, siden **igiŋón hælæa**. Wimmer og jeg har uafhængig af hinanden læst **igiŋon halaʀ** (d. e. *hallaʀ*) „Igingas Sten".

2) Den Mulighed, at de to sidstnævnte Navneformer skulde være opstaaede af **Hringa* (Noreen), forekommer mig ikke sandsynlig.

3) Denne Forklaring, som først er fremsat af mig i Tidskr. f. Philol. og Pæd. VII, 282, antages ogsaa af Wimmer (De tyske runemindesmærker, S. 22).

„Isarn eier denne Sten". Men dette er usikkert (Rune 4 fra venstre kan mulig være ᛦ). Ligesom efter min Tolkning **halaʀ** betegner Gravstenen, bruges ifølge Rietz i Vestergötland og Östbo i Smaaland *likhall* m. „liksten, grafvård".

Naar **halaʀ** i Stenstad-Indskriften betyder „Sten", saa kan **igiŋon** slet ikke være Accusativ. Det synes kunstlet at opfatte **igiŋon** som Dativ og at forstaa Indskriften saaledes: „Til Igingo (er) Stenen (given)". Naturligt er det derimod at forstaa **igiŋon** som Genetiv. **igiŋon halaʀ** betyder da „Igingas Sten"[1]).

At Gravstenen, hvor den end anbringes, i den derpaa skrevne Indskrift betegnes som den Afdodes Sten, er en meget naturlig og oftere forekommende Udtryksmaade. Saaledes har Räfsal-Stenen i Baahus-Len følgende Indskrift (efter Wimmer fra 750—775): *hariwulfs* (vistnok ikke *haripulfs*) · *stainaʀ* d. e. Herjulvs Stene. Samme Udtryksmaade, men med nærmere Betegnelse af den Døde, finde vi i de ældste danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer: *hurnbura stain suiþks* Kallerup; *kun ualtstain sunaʀ ruhalts þulaʀ ąsalhauku[m]* Snoldelev, d. e. *Gunnvalds stœinn sunaʀ Hróalds, þulaʀ á Salhǫugum.* Men i senere Indskrifter fra Middelalderen er ikke denne Udtryksmaade sædvanlig. Dog har Lilj. R.—U. 1637, en Gravsten med svensk Indskrift i Runer og med latinsk i Munkebogstaver, den Dødes Navn i Gen. styret af „Sten": *biarn let kara sten þorþar.*

Nær beslægtet med Stenstad-Indskriften er Indskriften paa Bø-Stenen **h—das hlaiwa** „H's Grav". Ligeledes kan sammenlignes Indskriften fra Tomstad. Indskriften paa Gravstenen kan ogsaa indeholde den Afdødes Navn i Genetiv uden Tilføielse af et Ord, hvoraf denne Genetiv er styret, saa at et saadant, og snarest Ordet for „Sten", maa tænkes til. Jfr. Indskrifterne fra Saude, Belland, Tanum i Baahuslen og fl.

Keltiske Folk har ligesom Nordboerne og Angelsakserne sat reiste Stene med Indskrift til Minde om Døde. Indskriften er i Britannien enten skreven med latinske Bogstaver eller med Ogam-Tegn eller med begge Slags Skrifttegn paa samme Sten. Den Dødes Navn staar i de keltiske Indskrifter oftest alene i Genetiv, der maa tænkes styret af et Ord for „Sten". Men undertiden staar der til et Ord, hvoraf den Dødes Navn er styret i Genetiv. Saaledes i en Indskrift paa en Sten fra Trallong, nær Brecon, i Syd-Wales (Hübner Inscr. Christ. Brit. Nr. 48), med Ogam: *Cunacennivi ilvveto*, d. e. Cunocennos's Søns Grav (W. Stokes Bezzenbergers Beitr. XI, 145). Altsaa ganske som **h—das hlaiwa.** Paa Øen Inchaguile i Lough Corrib, Irland, er en Sten med Indskrift i irsk Sprog, men med romerske Bogstaver. Denne har man oversat: lapis Lugnadonis filii Liemaniae[2]).

---

[1]) De grammatiske Former tillader ogsaa andre Oversættelser. Man kan spørge, om ikke **halaʀ** = oldn. *Hallr* her er Navnet paa den Mand, som har sat Stenen, og **igiŋon** en afdød kvindelig Slægtnings Navn i Dativ; altsaa „Hall (gjorde denne Sten) for Iginga" eller: „Hall (gav denne Sten) til Iginga". Dette holder jeg ikke for sandsynligt. Man skulde vente, at de to Navne da var adskilte ved Skilletegn eller ved Mellemrum. Desuden er en saadan Brug af Dativ i norske Mindeindskrifter ulige sjældnere end Udtrykket „N. N.s Sten". Endelig kjender jeg intet Bevis for, at Navnet *Hallr* er saa gammelt som fra de urnordiske Runeindskrifters Tid. Jeg tror, at man heller ikke bør forstaa Stenstad-Indskriften som „Igingas (Søn eller Husbond eller Fader) Hall".

[2]) Jfr. Stephens II, 534; W. Stokes Beitr. z. vgl. Sprachf. X, 364 f.

Rune 4 fra venstre er i det foregaaende læst ŋ. De to Dele, af hvilke denne Rune bestaar, berøre hinanden ikke ganske, men de to Halvdeles yderste Dele er lige ved hinanden. Af de forskjellige Former, i hvilke ŋ-Runen forekommer, er den, som findes paa Dopskoen fra Torsbjærg Mose (Wimmer Runenschr. S. 104), meget lig Stenstad-Stenens Rune. Dog er de to Halvdele paa hin mere krumme. Endnu mere lig er ŋ-Runen paa Skåång-Stenen (Stephens II, 888), som har ᛡ (Runen *āra*) for langt *a*. Jfr. Wimmer Runenschr. 115 f. Ligesaa Runen ŋ paa Fonnaas-Spænden (Norg. Indskr. I Pl. III og S. 54—55), som har ᛄ (Runen *ār*) for langt *a*.

Runen for ŋ er ofte vanskelig at skjelne fra Runen for j (Runen *jāra*, siden *āra*, *ár*); jfr. Norg. Indskr. I S. 29—31 og S. 37. Runen paa Stenstad-Stenen ligner saaledes j-Runen paa Vadstena-Bracteaten (Wimmer Runenschr. Tafel III Fig. 1), hvor Skriften gaar fra høire, og en dermed overensstemmende Form af j-Runen paa en Bracteat fra Darum (bestemt til at danne Nr. 103 hos Stephens, i Kjøbenhavns Museum Nr. 5230) i Ordet niujil[a], hvor Skriften gaar fra venstre. Man kan derfor spørge, om der paa Stenstad-Stenen kan læses igijon, hvorimod afgjørende sproglige Grunde neppe kan anføres. Men hertil maa der efter min Mening svares Nei. Thi j-Tegnet paa Bracteaterne fra Vadstena og Darum er bestemt lukket. Runen paa Stenstad-Stenen ligner mere Runen paa Skåång-Stenen, hvis Betydning som ŋ er sikker. Jfr. om Forholdet mellem j-Runen og ŋ-Runen Wimmer Runenschr. 121 f. Jeg læser derfor, som tidligere, paa Stenstad-Stenen igiŋon.

Kvindenavnet igiŋon, i Nomin. *Igingō* viser en Navnestamme, som har begyndt med *ig-*, til hvilken der ogsaa hos andre germanske Folk er Spor. Stark (Kosenamen S. 37 Anm. 2) anfører af spanske Kilder got. *Igo* (Aar 860), *Igitza* masc. (Aar 961). I et gotisk Diplom i Neapel, udstedt Aar 551, forekommer Underskriften *Igila*[1]). Samme Navnestamme synes ogsaa at forekomme hos andre germanske Folk. Heyne (Altniederd. Eigennamen) opfører efter Crecelius Index bonorum etc. 21 *Ige* (Kvindenavn?). Förstemann har *Igo* fra Pertz Monum. II, 415 (Vita S. Liudgeri); *Igulf* fra Marini Pap. dipl. Nr. 54, Aar 789.

I Norge kan man i det ældste Runesprogs Tid have havt et Mandsnavn **Iga* (Stamme *Igan-*), og deraf kan man have dannet **Igingaʀ* „Igas Ætling", som holtiŋaʀ paa Guldhornet er dannet af **Holta*. Af **Igingaʀ* dannede man saa igjen ved Tillæg af Suffixet *-n* Stammen *Igingan-*, Nomin. masc. **Iginga*, fem. **Igingō*, Gen. igiŋon. Dette Navn kan, hvis første *i* er langt, staa i Forbindelse med oht. *īigo* (Ahd. Glossen II, 9), ont. *îch*, schweiz. *îche*, *îge* „Barlind, Taxus"; jfr. om dette Ord Norg. Indskr. I, 122. Da vilde *g* ifølge Verners Lov være opstaaet af *h*. Ordet for Barlind kunde egne sig til deraf at danne Personnavne, fordi man af Barlind pleiede at gjøre Buer[2]).

[1]) Dette behøver ikke, som Bernhardt i sin Udgave af Vulfila S. 652 mener, at være det samme som *Egila*, eller at være opstaaet af *Iggila* (*Ingila*). Vestgot. *Egila* (i Spanien i 7de Aarh.) forklarer Bezzenberger (A-Reihe S. 9) som opstaaet af *Agila*.

[2]) Jeg har tidligere (Tidskr. f. Philol. og Pæd. VIII, 179) som en usikker Mulighed nævnt, at igiŋon, *Igila* o. s. v. kunde staa i Forbindelse med oldn. *igull*, et Pindsvin. Dette har Wrede (Über die Sprache der Ostgoten S. 144) tiltraadt. Men da *igull*, oht. *igil* er opstaaet

Efter det foregaaende er der ikke tilstrækkelig Grund til at holde **igiŋon** for opstaaet af **Ingingon.* Da Runen **ŋ** én Gang er brugt i dette Navn, kan det ikke antages, at samme Lyd en anden Gang skulde være betegnet ved **g**.

Endelsen *-ōn* i **igiŋon** svarer til den got. Endelse *-ōns*, til hvilken den med Hensyn til Consonant forholder sig, ligesom den urnordiske Genetivendelse *-an* i tilsvarende Hankjønsord, f. Ex. **þrawiŋan** Tanum, forholder sig til den got. Endelse *-ins*.

I Endestavelsen af **igiŋon** svarer **o** regelret til gotisk langt *o* og maa antages paa Stenstad-Indskriftens Tid at have været udtalt langt. Genetivendelsen paa kort *u* eller *o* ved Hunkjønsstammer paa *-n* i historisk nordisk Sprog forholder sig regelret til den urnordiske Endelse *-ōn* deri, at *n* i Udlyden er faldt bort. Vi maa antage, at dette *n* længe sporedes deri, at den udlydende Vokal blev udtalt gjennem Næsen.

Forholdet mellem det lange *o* i got. *-ōns* (*tuggons*), urnord. *-ōn* (**igiŋon**) paa den ene Side og historisk nordisk kort *-o* eller *-u* paa den anden gjør derimod Vanskelighed. Dette Forhold er nemlig forskjelligt fra det, som iagttages ved Sammenligning af gotiske Infinitiver paa *-ōn* (*kallōn*) med Infinitiver i historisk Nordisk paa *-a* (*kalla*), samt ved Forholdet mellem gotiske Former paa *-ōnais* (f. Ex. *laþōnais* Gen.) og oldn. paa *-anar* (f. Ex. *laðanar*). Moller (Paul-Braune Beitr. VII, 544 f.), Noreen (Altisl. Grammatik § 339 Anm. 2), Streitberg (Paul-Braune Beitr. XIV, 219), Johansson (Gött. gel. Anz. 1890 S. 792) og fl. mene derfor, at urnord. *-ōn* i Gen. sing. af *n*-Stammer ikke er den directe Forgjænger for den senere Endelse *-o*, *-u*, men at denne forudsætter urnord. *-ūn*; jfr. oht. *zungûn*. Streitberg udtaler udtrykkelig den Mening, at *-ōn* og *-ūn* i Urnordisk har bestaaet ved Siden af hinanden. Denne Mening synes mig meget betænkelig. Da urnord. *-ōn* i **igiŋon** med Hensyn til Vokal svarer til got. *-ōns* og da Gotisk aldrig i Gen. sg. f. har *-uns*, synes det mig meget usandsynligt, at Urnordisk skulde have havt en af *-ōn* ikke opstaaet, men dermed ligebetydende Endelse *-ūn*. Paa Stentofta-Stenen i Bleking er **ronoʀ** Accus. plur. af en Hunkjønsstamme paa *-n*, og dette Ord svarer til nyisl. *runur* „Rækker". Paa Björketorp-Stenen i Bleking, hvis Indskrift tildels er fremkommen under Efterligning af Stentofta-Stenens, er **ronu** (hvis der herefter ikke følger en **ʀ**-Rune) Accus. sg. = nyisl. *runu*. Samme Indskrift har **runaʀ**. Jeg formoder nu (i Modsætning til min tidligere, af de fleste Runologer antagne Mening), at Indskrifterne paa Stentofta-Stenen og paa Björketorp-Stenen er fra Slutningen af den Tid, da den længere Rækkes Skrift i Bleking endnu ikke var fortrængt af den kortere, og at disse Indskrifter er ældre end Sølvesborg-Indskriften, der viser en Blanding af den længere og den kortere Runerækkes Eiendommeligheder. Hvis dette er rigtigt, maa det ansees for bevist, at Endelsen *-o*, *-u* i Acc. sg. og *-or*, *-ur* i Nomin. og Accus. plur. af Hunkjønsstammer paa *-n* i historisk nordisk Sprog er udgaaet fra urnordiske Endelser, der havde Vokalen *-ō* ligesom de gotiske Endelser *-ōn*, *-ōns* (*tuggon*, *tuggons*).

af **egilaz*, saa kan *Igo* o. s. v. vistnok ikke have noget at gjøre dermed. Disse Navne høre vistnok heller ikke til got. *aigan*, oldn. *eiga*.

Hermed vil det da tillige være bevist, at Endelsen *-o*, *-u* i oldn. Gen. sg. *tungo, tungu* er en Fortsættelse af den urnordiske Endelse *-ōn* i igiŋon.

Jeg formoder, at et af førgerm. *ō* opstaaet urgerm. *ō* foran *n* i svagt betonede Stavelser bliver til historisk nordisk *ŏ*, *ŭ*. Derimod blev et af førgerm. *ā* opstaaet urgerm. *ō* foran *n* i historisk Nordisk til *a*. Dette forudsætter, at et af førgerm. *ō* opstaaet *ō* baade i Urgermansk og i Urnordisk blev udtalt anderledes end et af førgerm. *ā* opstaaet *ō*.[1])

Endnu skal jeg tilføie nogle Ord om urnord. halaʀ d. e. *hallaʀ* „Sten". Fra et til oldn. *hella* „flad Sten" svarende got. eller urnord. **halljō* er finsk *kallio*, est. *kalju*, svensk-lapp. *kallo*, norsk-lapp. *gālle* „Klippe" laant (Thomsen „Den got. sprogklasses indflydelse paa den finske" S. 120).

Ligeoverfor oldn. *hallr*, urnord. halaʀ har Gotisk *hallus* πέτρα. Men lit. *kálnas* „Bjærg", der synes at høre herhen, er ligesom urnord. halaʀ en *a*-Stamme. Beslægtet er ogsaa lat. *collis*, gr. κολωνός. Maaské tør man antage en førgerm. Grundstamme **kolén-*. Deraf kunde regelret opstaa got. Accus. pl. *halluns* (for **halnuns*), hvorefter got. *hallus* kunde dannes. Af førgerm. Stamme **kolén-* kunde regelret ogsaa opstaa oldn. Gen. pl. *halla* (af **halna*) og derefter kunde oldn. *hallr* dannes. Anderledes maa Skifte af *a-* og *u*-Stamme forklares i *Heimdallr*, Gen. *Heimdallar* og *Heimdǫllr* (Accus. *heimdaull* Postola ss. 146).

Foruden Runestenen fandtes i Haugen paa Stenstad flere andre Gjenstande. De blev nedsendte til Kjøbenhavn sammen med Runestenen[2]), og de fleste er endnu bevarede i det oldnordiske Museum i Kjøbenhavn. De nævnes her med Tilføielse af Bemærkninger, som skyldes Prof. O. Rygh.

1) En korsformet Broncespænde[3]) af samme Hovedform som Rygh, Norske Oldsager Fig. 247 og Montelius, Svenska fornsaker Fig. 326. Knopperne oventil er støbte i ét med Spænden.

2) Et Spand af Træ med Broncebeslag[4]). Midt i Bunden er en Broncenagle.

3) Et rigt prydet Smykke af forgyldt Sølv[5]). Det bestaar af to Dele, som er bevægelige omkring den i Midten anbragte Stift. Smykket har efter Rygh maaské været brugt som Led i et Belte.

4—7) 4 Lerurner, af hvilke én nu mangler. Den ene af dem er en saakaldet „Ansigtsurne"[6]), der er nemlig i Bunden indsat et Stykke grønt Glas. Urnerne var, da de fandtes, fyldte med „Aske, Ben og Kul".

8) En Guld-Fingerring, som nu mangler.

9) „Noget gammelt Jærn af en liden Kaarde", hvilket nu mangler.

10) 4 smaa Stenperler, som nu ligeledes mangle.

---

[1]) Anderledes Heinzel Endsilben 44 [384]; van Helten i Paul-Braunes Beitr. XV, 460—467.

[2]) Se herom Thornsohns Breve.

[3]) Afbildet hos Stephens Run. Mon. II. 840, hos Undset „Norske oldsager i fremmede museer", S. 17 Fig. 13, og hos Montelius „Runornas ålder" Fig. 13.

[4]) Afbildet hos Stephens II, 839, hos Undset S. 17 Fig. 12 og hos Worsaae Nordiske Oldsager (2den Udg.) Nr. 311.

[5]) Afbildet hos Undset S. 18 Fig. 14 og hos Rygh Norske Oldsager Fig. 267.

[6]) Som Rygh, Norske Oldsager Fig. 362.

Thornsohn meddeler, at man i Haugen to Alen under Runestenen fandt Lerurnerne og de andre Gjenstande mellem 3 flade Stene, af hvilke to stod ved Siderne, medens den tredje var lagt ovenpaa.

Prof. O. Rygh meddeler mig følgende: „I Stenstad-Graven er vistnok kun ét Menneske begravet. Et større Antal Kar findes jevnlig i enkelt Menneskes Grav i ældre Jernalder, og forøvrigt er der intet i Fundet, som ikke kunde være lagt ned med et og samme Menneske, medmindre man vil antage den gamle Beretning om, at her fandtes „Stykker af et Jernsværd", for rigtig. Den er imidlertid høist sandsynlig urigtig. De øvrige Fundgjenstande tyde nærmest paa en Kvindegrav, og de i norske Kvindegrave fra ældre Jernalder jevnlig forekommende Jernredskaber som Rygh, Norske Oldsager Fig. 150 blive af Ukyndige ofte forvekslede med Sværd. Denne Forveksling har sandsynlig ogsaa her fundet Sted. Der kan altsaa anføres gode Grunde for at antage, at en Kvinde har hvilet i denne Grav."

Herved støttes Tolkningen af Indskriften som „Igingas Sten" og Forstaaelsen af **igiŋon** som et Kvindenavn, thi jeg holder det for overveiende sandsynligt, at Runestenen fra først af har været bestemt til at anbringes inde i samme Haug.

Indskriften indeholder intet, som skulde kunne forhindre at regne den blandt de ældste norske Runeindskrifter; men den er for kort til at give Holdepunkter for en nøiagtigere Tidsbestemmelse. Derfor maa de Gjenstande, som blev fundne sammen med Runestenen, hjælpe til at bestemme dennes Tid. Montelius (Runornas ålder S. 28, 32, 36) henfører Bøilespænden og de andre Gjenstande fra Stenstad til 5te Aarhundred eller senest til Aar 500. Undset (Aarbøger 1880 S. 158) fremhæver, at Ornamenterne paa Sølvsmykket er i en fremmed Stil, som i Norden optræder i Kragehul og Mellemjærnalderen. Prof. O. Rygh er snarest tilbøielig til at sætte Fundet til c. 500 eller lidt senere Tid. Wimmer (Runenschrift S. 303) henfører Indskriften til 500—600 og snarest til Aarhundredets anden Halvdel.

Stenstad-Indskriften slutter sig ved sit kortfattede Udtryk „Igingas Sten", som indeholder den Dødes Navn i Genetiv, tilligemed Saude-Indskriften (Nr. 10) nærmest til Indskrifter længere mod Sydvest, Belland, Tomstad, Bo; men heraf lader sig neppe med Sikkerhed gjøre nogen Slutning om den Retning, i hvilken Skikken med Anbringelse af Indskrift paa Gravstenen er bleven udbredt i Norge.

10. Saude.

Literatur. Worms Dan. Lit. ant., se i det følgende. — F. Magnusen i kgl. danske Vid. Selsk. hist. og phil. Afh. VI (Kjøb. 1841) S. 495 f. (med Gjengivelse af Tegningen i Qvart-Udg. af Lit run.). — P. A. Munch i Langes Tidsskr. f. Vid. og Lit. IV (Christ. 1850) S. 123 = Saml. Afh. II, 373. — Nicolaysen i Aarsberetn. for 1857 S. 28. — Nicolaysen Norske Fornlevn. (1862—1866) S. 214. — Stephens Run. Monum. I, 273 (med Gjengivelse af Tegningen baade i Qvart-Udg. og i Folio-Udg. af Dan. Lit ant..); I, XXVII; III, 114. — Brev til S. Bugge fra Sognepræst Münster, dateret Saude Præstegaard 13de Aug. 1868 (i Rune-Arkivet i Christiania). — Wimmer i Aarbøger f. nord. Oldk. 1869 S. 26. — Burg Runeninschr. S. 125. — Undset i „Akademiske Afhandlinger til Prof. Dr. Sophus Bugge" (Krist. 1889), S. 103.

Grundlag for Behandlingen. Worms Dan. Liter. ant.

Tegninger. Efter Worms Dan. Liter. ant.

I Qvart-Udgaven af Olai Wormii Danica Literatura antiquissima (Hafniæ 1636) S. 68 findes følgende (efter Afbildningen af Tune-Stenen):

„Monumentum Söffuerense. Est in eadam dioecesi in Tellemarchia in Parochiâ Søffuer quoddam, cujus characteres in hunc modum delineati sunt et transmissi".

ᚹ ᚨᛚ ᛚ ᚨᛚ ᛊ ᚨ ᛞ ᚨ ᛊ.

I Folio-Udgaven af Dan. Literatura ant. (1651) S. 66 f. findes det samme med følgende lidt afvigende Tegning:

ᚹ ᚨᛚ ᛚ ᚨᛚ ᛉ ᚨ |ᛞ| ᚨ ᛊ.

Denne Indskrift, som Worm ikke har tolket, omtales ikke i hans Monumenta. Det vides ikke, fra hvem Worm har faaet Meddelelse om dette Mindesmærke. Det findes ikke i det her foran S. 3 omtalte Haandskrift af Peder Alfssøn.

Mindesmærket kjendes kun fra Worms Skrift og er senere forsvundet. Paa en Forespørgsel fra mig svarede Sognepræst Münster i Saude i 1868 følgende: „Strax jeg fik Deres Brev, lod jeg anstille Undersøgelser om bemeldte Runesten men forgjæves. Ingen her i Præstegjeldet veed noget om den".

Mindesmærket har været i Saude Præstegjæld. Nedre Telemarkens Fogderi. Bratsberg Amt. Det har tydelig været en Mindesten eller Gravsten med kort Indskrift i den længere Rækkes Runer. Denne Indskrift kan ikke i alt være rigtig gjengivet hos Worm.

F. Magnusen søgte at restituere Indskriften saaledes: ᚹᚨᛚᛚᚨᛚᛊᚨᛞᚨᛊ. Hans Tolkning er umulig. Det samme gjælder om den af Stephens fremsatte.

F. Magnusen har vistnok rigtig læst Rune 1 fra høire som **s** og Rune 3 fra høire som **d**. Derimod kan Indskriften ikke, som F. Magnusen og Stephens mene, 3 Gange have havt ᛏ **t**; thi dette Tegn hører ikke hjemme i den længere Rækkes Runeskrift, og der kan ikke have været skrevet **tt** med Gjentagelse af Runen. Worms Gjengivelse af Indskriften maa derfor her være forvansket. Jeg formoder, at Indskriften har været følgende:

ᚹᚨᛞᚨᚱᚨᛞᚨᛊ

wadaradas

Korset mellem de to rette Stave af første **d** har efter min Formodning paa Stenen været utydeligt. De to horizontale Streger paa Worms Tegning til venstre oventil paa de to rette Stave, som har tilhørt **d**-Runen, maa være tilfældige. Det samme gjælder om den horizontale Streg, som paa Worms Tegning gaar ud til venstre fra Toppen af den rette Stav, som efter min Tolkning har hørt til **r**-Runen. Den af mig formodede Forbindelsesstreg mellem den rette Stav og Krumstaven af **r**-Runen maa have været utydelig paa Stenen, siden den ikke gjengives hos Worm. **s** synes paa Saude-Stenen at have havt omtrent samme Form som paa Tanum-Stenen i Baahuslen. Ogsaa kan sammenlignes den første **s**-Rune paa Berga-Stenen i Södermanland.

Min Formodning **wadaradas** er, tror jeg, sandsynlig, thi Worms Gjengivelse tilsteder neppe nogen anden Læsning, ved hvilken man kan faa et rimeligt eller andensteds forekommende Navn[1]).

Jeg forstaar **wadaradas** som Genetiv af et Mandsnavn ***wadaradaʀ** d. e. *Wandarāðaʀ* = oldn. *Vandráðr.*

Dette Mandsnavn findes i Norge i Gaardsnavnet *Vandráðsruð* Dipl. Norv. II Nr. 801, Eysteins Jordebog S. 128, 129, 517, nu Vandraas i Saaner Sogn, Vestby Præstegjæld, Akershus Amt (Matr. Gaards-Nr. 121)[2]). *Vandradus* en *Noricus* (Nordmand) opføres i Necrol. Lund. (Scr. r. Dan. III, 459); *Wandraht* Liber Daticus vetust. (Scr. r. Dan. III, 557). I Sturlunga (Vigf. I S. 283, 354, 385, II S. 121) nævnes i 1ste Halvdel af 13de Aarh. en Islænding *Vandráðr.* I Íslands Árbækur I, 83 en Mand af samme Navn i 1351.

I den islandske Roman Víglundar saga (Vigf. S. 79) kalder Víglundr sig engang *Vandráðr.* Derom forklarer han siden: *Því nefndist ek Vandráðr, at þar eru nóg til vandræði mín.* Her er *vandráðr* altsaa forstaaet som „værende i vanskelige Forhold". Men da *vandráðr* først blev til Navn, forstodes det vel snarere som „den der foretager sig det som volder andre Uleilighed" „slem at have med at gjøre". Jfr. *vandræðamaðr* „Menneske som det er vanskeligt at komme til Rette med", *vandræði* i Betydning „Tvist". Med *Vandráðr* sammenligner Prof. Rygh det oldisl. Navn *Torráðr.*

---

1) Vistnok kunde man efter Gjengivelsen hos Worm formode Læsningen **sadas** med **s** foran -**adas**, men andet **s** er aldeles forskjelligt og en Sammensætning med -**ai.a n)das** er usandsynlig.

2) Prof. Rygh meddeler mig, at en Gaard i Stod (Gaards-Nr. 152) heder *Vandraas*, udtalt *Vanneraas* (med palatalt *n*), men bemærker, at det er uvist, om dette Navn indeholder Mandsnavnet *Vandráðr.*

(Trykt 12 Juni 1894.)

I Nordisk findes ogsaa enkelte andre Mandsnavne paa *-ráðr* (som *Ásráðr*, *Ástráðr*). Langt oftere forekommer Navne, hvis sidste Led svarer til oldn. *-ráðr*, i vestgermanske Sprog og Gotisk (ags. *-red* af *rǣd*, oht. *-rât*, got. *-rêds*, *-rîds*). I det angelsaksiske Digt om Beowulf nævnes blandt Geaterne (d. e. Jyderne) *Wonred*. Dette Navn er identisk med oldhtysk *Wanrât* og forskjelligt fra oldn. *Vandráðr*.

I **wadaradas** for **wandaradas** er Udtalens *n* foran *d* ikke udtrykt i Skrift. Det samme er Tilfældet i **kunimudiu** paa Tjurkö-Bracteaten, for *-mundiu*, og sandsynlig i **ladawariŋaʀ** Torvik A, se denne Indskrift. Derimod er *n* foran *d* skrevet paa Bracteaten Nr. 82 Steph. **-undʀ**. I de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer er det sædvanligt, at Lyden *nd* udtrykkes ved *t*, saa at *n* ikke er skrevet; f. Ex. *asmut* Sölvesborg. Se Wimmer Runenschrift S. 334, § 18. a.

I **wadaradas** har vi en Gen. paa **-as** af en Hankjønsstamme paa *-a* (Nomin. **-aʀ**). Andre Exempler er f. Ex. **godagas** Valsfjorden; **asugisalas** Spydstagen fra Kragehul. Se om denne Genetivform Bø-Indskriften.

Første Led **wada-** er med Hensyn til andet **a** analogt med f. Ex. **witadahalaiban** Tune, **hlewagastiʀ** paa Guldhornet; se her foran S. 17.

Flere andre Mindestens-Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer, indeholder et Personnavn i Genetiv tilligemed et Substantiv, som betyder „Sten" „Grav" eller lign. og hvoraf Genetiven er styret. F. Ex. **igiŋon halaʀ** Stenstad „Igingas Sten"; **h—das hlaiwa** Bo „H—ds Gravhaug". Se ogsaa Tomstad-Stenen. Det samme gjælder om nogle af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. F. Ex. *hurnbura stain suiþks* (Wimmer Runenschr. 336) Kallerup, d. e. „Hornbores Svidings (d. e. Svides Søns) Sten".

Naar vi paa Saude-Stenen har et Mandsnavn i Genetiv alene, maa et Substantiv, som har betegnet „Sten" eller „Grav" eller lign., tænkes til. Jeg tolker altsaa Saude-Indskriften saaledes:

w a d a r a d a s

d. e. „V a n d r a a d s (Sten)". Ogsaa andre Indskrifter med den længere Rækkes Runer indeholde den dødes Navn i Genetiv, som maa tænkes styret af et Substantiv med Betydning „Sten", der ikke er udtrykt. Se Belland; Aarstad; jfr. Myklebostad A. Saaledes er paa Tanum-Stenen i Baahus-Len Mandsnavnet **þrawiŋan** i Genetiv styret af Substantivet „Sten", som maa tænkes til. Jfr. Norg. Indskr. I, 178.

Worm giver ingen Meddelelse om, hvad Form Saude-Mindesmærket havde, hvorledes det blev fundet eller hvorvidt andre Gjenstande blev fundne sammen med det. Af disse Grunde, samt fordi Indskriften er meget kort og fordi Worms Gjengivelse af den er unøiagtig, mangle vi tilstrækkelige Midler til nærmere at bestemme Indskriftens Tid. Den eneste Rune, hvis Form synes at have været mindre sædvanlig, er **s**-Runen.

Intet synes at være til Hinder for at sætte Saude-Indskriften til 6te Aarhundred.

Lister og Mandals Amt.

11. Aagedal.

Literatur. Brev fra A. Lorange til S. Bugge, dateret Bergen 1ste Nov. 1879 (i Runearkivet i Christiania). — A. Lorange i Aarsberetning for 1879, S. 238 Nr. 20 g, Tavle VII Fig. 42 (Tegning efter Originalen); jfr. Aarsberetning 1882 S. 115 Nr. 147. — Stephens Runic Monuments Vol. III (1884), S. 261 f. ifølge Meddelelser fra A. Lorange (med Tegning efter en Elektrotyp af Originalen). — Bemærkninger af I. Undset ved en Undersøgelse af Originalen i Bergen, daterede Oktober 1887 (i Runearkivet i Christiania). Han bemærker: „Tegningen i Aarsberetningen er i det hele bedre end den hos Stephens". — Japetus Steenstrup, Yak-Lungta-Bracteaterne, Tab. III, 21 (Gjentagelse af Tegningen hos Stephens).

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegninger. Øverst er her paa S. 188 meddelt Tegning af den hele Bracteat i naturlig Størrelse og en Tegning af Partiet under Hempen i tredobbelt Størrelse, begge udførte efter Originalen af H. Mathiesen under Tilsyn af Prof. O. Rygh og Udgiveren. Dog har jeg ingen Indflydelse havt paa Gjengivelsen af Partiet under Hempen Dette er nøiagtigere gjengivet paa den Tegning, der er i tredobbelt Størrelse, end paa den, som er i naturlig Størrelse. Herunder er meddelt phototypisk Gjengivelse af en Photographi i tredobbelt Maalestok. Denne Photographi, som er udført af Photograph Væring, er paa enkelte Steder retoucheret for at skjule tilfældige nye Streger paa Originalen eller for at lade gamle betydningsfulde Streger, som var traadt i Skyggen, træde frem.

Den 31te Oktober 1879 indkom til Bergens Museum et stort Gravfund fra Ytre Aagedal[1]) i Bjelland Sogn og Præstegjeld, Mandals Fogderi, Lister og Mandals Amt. Om Fundet, der bevares i Museet som Nr. 3410 og 4132, har A. Lorange offentliggjort Meddelelser, af hvilke jeg her giver følgende af Prof. O. Rygh forfattede Bearbeidelse.

[1]) Matr Gaards-Nr. 35. Aagedal, oldn. *Akradalr* (Dipl. Norv. VI Nr. 424; XI Nr. 158; XIII Nr. 152) (O. Rygh).

„Fundet blev gjort i en Langhaug, bygget af større og mindre Stene i Form af et Sadeltag, i et 5 m. langt og 1.3 m. bredt Gravkammer, der, som oftere er Tilfældet med Gravkamre fra den ældre Jernalders senere Del i den sydvestlige Del af Norge, bestod af en i den faste Jordbund under Haugen nedskaaret Fordybning, omtr. 1 m. dyb, dækket med 5 svære Stenheller, der hvilede umiddelbart paa Auren. I Enden af Gravkammeret fandtes en Mængde „Aske“ og Kul og brændte Stene, i Lerurnerne „Aske“ og Grus. Af Oldsager fandtes følgende:

a) 2 Lerurner og større eller mindre Stykker af 3 andre. Af de 2 hele var den ene urtepotteformet (som Rygh, Norske Oldsager fig. 370—377), og den anden tilhørte Typen fig. 361 sammesteds. Af de 3 i Brudstykker bevarede havde den ene, hvoraf kun et Randstykke var tilbage, været urtepotteformet, og de to antagelig af Typen fig. 365 i „Norske Oldsager“.

b) Et af Ild skadet Glasbæger af samme Art som „Norske Oldsager“ fig. 337, 338, med paastøbte Glastraade paa Ydersiden.

c) Den i det følgende behandlede Guldbrakteat og en anden mindre, uden Indskrift, den sidste afbildet i Aarsberetning 1879 fig. 42. Den har samme Slags Præg som Runebrakteaten (et Hoved over et firføddet Dyr; foran Hovedet noget, der sandsynlig er Forvanskning af den paa saadanne Brakteater hyppigt paa dette Sted anbragte Fugl).

d) En stor Spænde af forgyldt og med Niello indlagt Sølv, desuden prydet med indfattede blaa Glasstykker, af den for „Mellemjernalderen“ særegne Form, som „Norske Oldsager“ fig. 259 o. lign. Stykkets Længde er 11.7 cm.

e) En Spænde af forgyldt og nielleret Sølv af Form som „Norske Oldsager“ fig. 256, 7 cm. lang, samt 2 mindre Sølvspænder af samme Form.

f) 2 Broncespænder, af hvilke kun den ene, der har korsformet Overstykke og halvrundt Nederstykke med takket Rand, er fuldstændig.

g) 6 smaa forgyldte Knapper til en Hegtespænde, som „Norske Oldsager“ fig. 269, og en større Knap af samme Slags.

h) En Beltering af Bronce (som „Norske Oldsager“ fig. 321, 322), med et trekantet Udspring fra Ringen, i hvilket endnu hænger en Remholder med en Stump af en Læderrem.

i) En Broncenøgel, af samme Slags som de i „Norske Oldsager“ fig. 163 afbildede, oventil formet som et Dyrehoved.

j) 2 dreiede Sneldehjul af Sten.

k) Et Redskab af Jern som „Norske Oldsager“ fig. 150, med en Rest af Træskaftet, der har været afsluttet med en tynd oval Jernholk, i Enden lukket med en Jernplade.

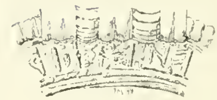
l) Smaastykker af fint vævet Tøi.

m) 2 smaa Glasperler (først fundne senere i det fra Haugen udkastede Grus).

Fundets Indhold viser uimodsigelig, at Graven tilhører en Kvinde. Dets Tid maa efter flere af de fundne Oldsager, navnlig de urtepotteformede Urner, Glaskarret, Spænderne og Hegtespænderne, saavidt Oldsagerne kunne bedømmes efter de foreliggende Oplysninger, antages at falde i den ældre Jernalders allersidste Aarhundreder, snarest vel henimod Aar 700.“

1/1

3/1

Runebracteaten (Nr. 95 hos Stephens), der, som Bracteater sædvanlig, er forsynet med paaloddet Hempe og Perlering (riflet Ring), har med denne Ring et Tværmaal af 2.9 Cm. Fremstillingen er en paa Bracteater sædvanlig: et Menneskehoved over et med Brystgjord og Buggjord forsynet firføddet, langhalet Dyr, som mest synes at ligne en Hest. Foran Dyrets Pande og Oren er en Gjenstand, der ligner et Par Horn, paa hvis to Ender tre smaa runde Kugler er anbragte. Foran Menneskeansigtet er et Hagekors. Haaret stritter ud fra Hovedet. Til høire fra Øret stikker ud noget, der ser ud som en flettet Pisk af Nakkehaar. Over og bag Menneskehovedet er tegnet smaa runde Kugler. Nærmest beslægtet er Fremstillingen paa Bracteaten Nr. 56 Steph. (fra Fyn), men denne er vendt til den anden Side.

Runeindskriften, hvis fleste Runer vende mod venstre, gaar helt rundt Bracteatens Rand. Under Hempen er Runerne meget utydelige. Prof. Rygh gjør mig opmærksom paa, at dette Parti af Indskriften er skadet ved klodset Paa-

lodning af Hempen, hvorved Slaglod delvis er løbet ud over Runetrækkene, som maaské tillige har lidt ved Heden og ved Stød eller Tryk. Derfor har det ikke kunnet undgaaes, at den her meddelte Tegning af Trækkene under Hempen beror paa et subjectivt Indtryk.

Jeg skal først uden noget Hensyn til Indskriftens formodede Indhold gjennemgaa Runerne en for en. Jeg begynder derved af Grunde, som i det følgende skal nævnes, med Runen ᚲ, som staar tilhøire under Hempen, saa at Staven er udenfor Hempen men Kvistene under Hempen. Jeg regner denne Rune som Rune 1. Ved min Gjengivelse i det følgende vender jeg Runerne om mod hoire (undtagen Rune 5—6).

Rune 1 er sikkert ᚨ a.

Det følgende Tegn, hvis øverste Del er skadet af Slagloddet, kan være ᚺ h vendt mod venstre; man ser tydelig to rette Stave og mellem dem en Tværstreg, som skraaner opad mod venstre. Baade i Loranges Brev og paa Tegningen i Aarsberetn. er her tegnet den mod venstre vendte Rune ᚦ og til venstre derfor ᛁ. Ogsaa jeg troede at se dette, endnu inden jeg havde nogen Forestilling om Indholdet. Jeg holder det efter Tegnets Form endnu for muligt, at her skal læses ᚦᛁ þi, idet jeg antager, at øverste Skraastreg paa ᚦ kan være ødelagt af Slagloddet. Prof. Rygh tror, at her ikke kan læses ᚦᛁ, fordi ᚦ da vilde have staaet lige ind paa den følgende Rune og nærmere ved denne end ellers to Runer i Indskriften staa ved hinanden. Men jfr. R. 5—6. Jeg tæller dette Tegn h eller þi som R. 2—3.

R. 4 er temmelig sikkert ᛚ l vendt mod venstre. Man ser ikke mere end én Kvist. Denne staar saa høit oppe, at der ikke kan have været en Kvist høiere oppe, som er bleven skjult af Hempen eller ødelagt af Slagloddet. Runen synes altsaa ikke at kunne have været ᚨ a.

De følgende Par Runer er meget utydelige. Under den af Hempens to riflede Ringe, som er til venstre, ser man en smal Zikzakstreg. Denne synes efter sin Form at maatte være, som Prof. Rygh formoder, enten ᛊ s eller den kantede Sidestav til venstre af ᚱ r. Rygh formoder, at Trækkene i denne Stav ved Beskadigelse er blevne smalere end Runerne i Almindelighed. Hvis denne Rune er s, er der til høire for den efter ᛁ Plads til 2 Runer. Hvis den er r, da er til høire for den efter ᛁ Plads til én Rune. Jeg tror til venstre for ᛁ at øine ᚱᛉ ʀ r, saa at venstre Kvist af ᛉ staar lige indpaa den rette Stav af r-Runen. Af ᛉ ʀ synes venstre Kvist, som er lidt krummet, mig tydeligst; men jeg tror ogsaa at øine Dele af Staven og af høire Kvist. Man kan af Phothographiet (men ei af Tegningen) faa en Forestilling om denne Rune. Prof. Rygh kan ikke se ᛉ og tror, at det, som jeg ansér for Kviste og for Dele af Staven, ikke er andet end tilfældige Ophøbninger af Slaglod. Jeg tæller de Tegn, i hvilke jeg tror at finde ʀ r, som R. 5—6.

R. 7 er sikkert ᛁ i. Runen er oventil ikke saameget skadet af Slagloddet, som Tegningen i naturlig Maalestok antyder.

R. 8 er en meget kort Stav, der ikke rækker saa langt ned som de andre Runer og som oventil er skadet af Slagloddet. Nedentil er den lidt tilspidset, idet Runens høire Kant nedentil krummer sig lidt til venstre. Runen kan efter Formen neppe være ment som andet end ᚲ k vendt mod venstre. Mellemrummet mellem de to omstaaende rette Stave (R. 7 og R. 9) er for trangt til, at R. 8 kan tages for ᛜ, hvilket ogsaa ellers forekommer mig lidet rimeligt.

R. 9 ᛁ i. — R. 10 ᚦ þ, ikke w. — R. 11 ᛁ i. Nederdelen mangler ved Feil i Stemplet.

R. 12 ᛉ R. Staven nedenfor den tredelte Top mangler paa Grund af Feil i Stemplet. Kvisten til venstre gaar ubetydelig længere ned end den til høire. Til venstre for denne Rune bøier den indre Rammestreg sig op ved Feil i Stemplet. — R. 13 ᚨ a. — R. 14 ᛁ i, temmelig kort. — R. 15 ᛖ e. — R. 16 ᛁ i. — R. 17. En uheldig formet Rune, der neppe er ᚢ u, da R. 21, som sikkert er u, er forskjellig. Snarere ᚱ r. Sidestaven er nedentil krummet lidt udad. En kort Tværstreg nederst paa Sidestaven maa være betydningsløs. — R. 18 har ikke rigtig Runeform. Fra den lodrette Stav udgaar der til venstre en Sidestav af en feilagtig Form. Man kan ikke af Tegnets Figur alene bestemme, hvorledes det fra først af har været ment. Se herom mere i det følgende.

R. 19 ᛞ d. — R. 20 ᛁ i.

R. 21. Herfra til og med R. 32 er Runerne tildels vendte til en anden Side end de foregaaende Runer. Noget lignende forekommer ogsaa i Myntindskrifter. Saaledes er f. Ex. paa den hos Stephens Run. Mon. II, 563 afbildede Mynt, der er funden ved Wyk i Nærheden af Durstede i Holland og hvis Advers har en angelsaksisk Runeindskrift, anden l-Rune vendt op og ned i Forhold til første.

Rune 21 ᚢ u med Benene udad og med den kantede Sidestav mod Indskriftens Begyndelse. — R. 22 ᚺ h. — R. 23 ᛚ l med Toppen indad. — R. 24 ᛁ i. — R. 25. Enten ᚠ f med Toppen indad og uden Fortsættelse af Staven nedenfor Kvistene, eller ᚨ a med Toppen udad Kvistene vende mod Indskriftens Begyndelse. Yderste Kvist er ikke forenet med Staven.

R. 26. Enten ᚨ a med Toppen indad eller ᚠ f med Toppen vendt udad. I begge Tilfælde er Runen uheldig formet. — R. 27. Uheldig formet Rune. Synes at være ᛚ l med Toppen vendt udad, med Kvisten mod Indskriftens Begyndelse og med Staven nedentil for kort. Neppe ᚲ k paa skraa med Toppen vendt udad, da k som R. 8 er aldeles forskjellig. — R. 28 ᚺ h. — R. 29, hvis Kviste vende mod Indskriftens Begyndelse, er enten ᚠ f med Toppen vendt indad, eller ᚨ a med Toppen vendt udad. Mellem Rune 28 og 29 er der ved Stemplets Feil noget Kludder ved den indre Rand.

Mellem R. 29 og 30 er der for sig en i den ene Ende tilspidset Skraastreg, som skraaner mod den ydre Rand. Denne Streg maa skyldes en Forvanskning, da den ikke danner en Del af nogen rigtig formet Rune. Om Stregen er den løsrevne Stav af R. 30, vover jeg ikke at afgjøre.

R. 30. Snarest ᚨ med Toppen vendt indad og uden Stav nedenfor nederste Kvist. Kvistene vende fra Indskriftens Begyndelse, medens de paa R. 25, 26, 28 vende mod Indskriftens Begyndelse. — R. 31 ᚺ h med Tværstreg fra den ene Stavs Top til den andens Basis.

R. 32 ᛞ d. — R. 33 ᛏ t med Toppen indad; forholdsvis meget store Kviste, navnlig den sidste. — R. 34 ᛁ i. — R. 35 ᚨ a.

Herefter følger en ret Stav. Men denne synes ikke oprindelig ment som i, thi det følgende Tegn, som ikke er en rigtig formet Rune, er neppe ment som et kantet þ, hvis Sidestav vender sin Spids mod Indskriftens Udgangspunkt. Snarere er den lodrette Streg i Forbindelse med det følgende trekantede Tegn Forvanskning af ᛞ (R. 36), af hvilken Rune de to Skraastreger, som skulde være nærmest den første lodrette Stav, mangle.

Det følgende Tegn er ikke nogen rigtig formet Rune. R. 37 skulde vistnok være ᛖ e, men Tværstregen naar ikke helt til anden lodrette Stav. Ogsaa paa Bracteaten Nr. 49 Steph. er Tværstregen paa den ene ᛖ bleven ufuldstændig, medens den paa den tilsvarende ᛖ paa Nr. 49 b er fuldstændig.

R. 38 ᛖ e. Paa Bracteaten Nr. 49 b Steph. staar to e-Runer umiddelbart sammen.

R. 39. ᛚ l vendt mod høire, uagtet Indskriften i det hele vender mod venstre.

R. 40 ᛁ i. — R. 41 ᚠ f; Staven nedenfor Kvistene er meget kort. — R. 42 ᛁ i. — R. 43 Binderune af ᚨ a og ᚾ n. Altsaa enten a͡n eller n͡a.

R. 44 ᛁ i. — R. 45 ᛏ t.

Herefter meddeler jeg en Gjengivelse af den hele Indskrift. Hvor Runen lader sig efter Formen læse paa to Maader, anfører jeg begge Læsninger ved at sætte den ene Bogstav over den anden. Hvor der ikke er fuld Grund til at læse Tegnet paa mere end én Maade, men hvor Tegnet paa Originalen har en feilagtig Form eller er utydeligt, underprikker jeg den Bogstav, hvorved jeg gjengiver det.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38
a	þ	i	l	ʀ	r	i	k	i	þ	i	ʀ	a	i	e	i	r	*	d	i	u	h	l	i	f	a	l	h	f	a	h	d	t	i	a	d	e	e
		h		?	s		·									u								a	f	·		a	·						·	·	

39	40	41	42	43	44	45
l	i	f	i	a͡n	i	t
				n͡a		

Det synes ikke vel tænkeligt, at en Mand, som vilde forsyne en Bracteat med en Indskrift, der i virkelige Ord skulde give Udtryk for, hvad han selv havde at sige, kunde indgrave i Stemplet en Indskrift saa feilagtig som den, der sees paa Aagedal-Bracteaten. Thi vi finde her flere Tegn, som ikke er rigtige Runetegn, men Forvanskninger af saadanne. Saaledes Rune 18, 36, 37 og Tegnet mellem R. 29 og 30. Ogsaa flere af de øvrige Runer er saa uheldig formede, at Aagedal-Bracteatens Stempelskjærer neppe kan være Indskriftens oprindelige Forfatter. Jeg mener derfor, at Aagedal-Bracteatens Indskrift er en forvansket Kopi af en nu tabt Bracteat-Indskrift.

Paa den anden Side skal jeg i det følgende søge at vise, at Aagedal-Indskriften er en Efterligning paa første Haand, der saa lidet har fjærnet sig fra den af virkelige Ord bestaaende Original, som maa forudsættes, at den, trods Forvanskningen af nogle Runetegn, kan, ialfald for største Del, tydes. En Række af Runeforbindelser vise sig efter mit Skjøn tydelig som ligefremme Betegnelser for virkelige Ord. Men rigtignok maa det erkjendes, at vi her ved Tolkningen af en Kopi bevæger os paa usikrere Grund end ved en Originalindskrift. Jeg sammenligner Forholdet ved Aagedal-Indskriften tildels med Forholdet ved et Haandskrift, der efter en tabt Original er afskrevet af en Skriver, som har skrevet mechanisk og ikke har forstaaet eller ikke har tænkt paa, hvad han skrev. Man baade tør og maa her enkelte Gange anvende Conjectur.

Men inden jeg kan gaa til Forsøget paa at tolke Aagedal-Bracteatens Indskrift, hvilket tidligere ikke har været gjort, maa jeg ytre nogle Ord om følgende Spørgsmaal, som man har reist: Findes der overhoved Bracteat-Indskrifter, som ligetil indeholde virkelige germanske og særlig nordiske Ord? Hertil svarer jeg. Det er paa den ene Side aldeles uimodsigeligt og almindelig anerkjendt, at mange Bracteat-Indskrifter, saaledes som de foreligger os, ikke indholde virkelige Ord i noget Sprog og ikke kan være Gjenstand for sproglig Tolkning.

Ved længere Indskrifter har dette oftest visselig sin Grund deri, at de er aldeles forvanskede Efterligningers Efterligninger, udførte uden nogen Tanke paa et sprogligt Indhold. Derved kan Originalerne have været af forskjellig Art. Men jeg erklærer det for at være paa den anden Side ligesaa sikkert og ligesaa f u l d t b e v i s t, at flere i Norden fundne Guldbracteaters Indskrifter, som er skrevne med den længere

Rækkes Runer, indeholde virkelige Ord i det samme nordiske Sprog som det, hvori de med samme Slags Runer skrevne Indskrifter paa nordiske jordfaste Mindesmærker er affattede. Sagkyndige tør f. Ex. ved flere paa Bracteater forekommende Runegrupper, som **frohila** og vistnok tillige **niuwila**, ikke nære nogen Tvivl om, at de indeholde germanske Navne. Det maa ogsaa ansees for at være bevist, at Indskriften paa Tjurkö-Bracteaten (Steph. Nr. 25): **wurterunoʀanwalhakurne..heldaʀkunimudiu...** indeholder virkelige nordiske Ord, selv om ikke hvert enkelt Led af Indskriften er sikkert tolket. Om Betydningen af **wurterunoʀ** bør blandt Sprogforskere ikke herske Tvivl. Ligesaa lidet nærer jeg nogen Tvivl om, at Indskrifterne paa f. Ex. Bracteaterne Nr. 57 og Nr. 96 Steph. indeholde virkelige nordiske Ord (dog paa Nr. 96 **fah** skrevet forkortet for **fahido**).

Vi har efter min Mening ogsaa sikre Exempler paa Bracteat-Indskrifter, der er forvanskede Efterligninger af tabte Bracteat-Indskrifter, som har indeholdt virkelige Ord, der tildels af de forvanskede Kopier kan udfindes. Saaledes er Indskrifterne paa Bracteaterne 49 og 49 b Steph. forvanskede Kopier af en tabt Indskrift; men af Kopierne kan man tydelig skjonne endel, f. Ex. at Originalen har havt **erilaʀ**.

Jeg har allerede tidligere antaget, at flere Bracteat-Indskrifter nævne dels den Mand, som skrev Runerne for en anden Mand, dels Eiermanden. Og i det følgende forsøger jeg at vise, at Aagedal-Bracteatens Indskrift begynder med „Rikithir eier Smykket“.

Japetus Steenstrup har i sin Afhandling „Yak-Lungta-Bracteaterne“ S. 415 (107) f. bl. a. ytret: „Ved skaarne Metal-Stempler, ensformig frembragte i et Flertal og — baade efter Analogi og talrige Fund tør man sige det — i større Mængde, kunne [Bracteaterne] ikke tænkes fremkaldte til Erindring om en Enkelt, og ikke til Gave eller Brug for en Enkelt; heller ikke kan en Enkelt ret naturligen tænkes betegnet som Ejer af dem, knap nok som Forfærdiger af Stemplet alene, eller af hele Bracteaten“.

Hertil bemærker jeg. At en Enkelt i en Bracteat-Indskrift kan betegnes som Forfærdiger af Runerne, er bevist ved Ordene: **wurte runoʀ ... heldaʀ** paa Bracteaten Nr. 25 Steph. „Held gjorde Runerne“. Ab esse ad posse valet consequentia.

At Eiermanden kan nævnes i en Bracteat-Indskrift, viser sig af Nr. 55 Steph. Her er skrevet under Hestens Hoved **ho˙ʀ** (jfr. **horaʀ** Nr. 24) og oppe til venstre: **ᴀihek þᴀt**, d. e. eier jeg dette. Tvivlsomt finder jeg her kun Vokalen i **þᴀt**, som er skreven ᛋ.

Jeg indsér heller ikke, hvorfor Bracteat-Indskrifter ei kan nævne en Enkelt som Eiermand. Thi en rig Hovding kunde jo bestille et Bracteat-Stempel og dermed faa gjort mange Bracteater til sig. Det er jo bekjendt, at ikke faa Bracteater jævnlig blev baarne i samme Smykke[1]). Hovdingen kunde vel ogsaa lade Mennesker, der var afhængige af ham, bære Bracteater, i hvis Indskrift han var angivet som Eier.

[1]) Se f. Ex. Thomsen i Annaler f. nord. Oldk. 1855 S. 270.

(Trykt 5 Juli 1891.)

For at kunne tolke Aagedal-Bracteatens Indskrift nogenlunde fuldstændig, maa man finde, hvor den begynder. Til nogen Veiledning herved er Sammenligning af andre Bracteat-Indskrifter. Indskriften paa Tjurkö-Bracteaten (Stephens Nr. 25), som gaar mod venstre helt rundt, synes at begynde med anden Rune til hoire for Hempen (med wurte).

Indskriften paa Skodborg-Bracteaten (Steph. 67), som ligeledes gaar mod venstre helt rundt, synes at begynde under Hempen med 3dje Rune fra hoire (med au). Indskriften paa Vadstena-Bracteaten (Steph. 22), som gaar næsten helt rundt mod venstre, begynder strax til venstre for Hempen. Vi ser, at Indskriften, naar den gaar helt rundt Bracteaten, pleier at begynde under eller tæt ved Hempen. Ogsaa flere Bracteat-Indskrifter, som ikke gaar helt rundt, begynde ved Hempen.

Naar vi nu efter dette soger Aagedal-Indskriftens Begyndelse under eller i Nærheden af Hempen, kan kun Bestemmelsen af Sætningens Hovedled vise os, med hvilken Rune Indskriften begynder[1]).

Som forste Ord læser jeg Rune 1—5 ᚨᚦᛁᛚᛉ aþilʀ. Heri finder jeg Nom. sg. m. af et Adjectiv, som svarer til ags. *æðele*, osaks. *eðili*, oht. *edili*, nyht. *edel*, der betyder „som er af god Slægt, fornem, hoibaaren". Dette Adjectiv er ved Suffixet *-ja* afledet af et Substantiv, som har betydet „Art, Beskaffenhed, navnlig godt Slag, Kjærnen eller den bedste Del af noget, god Slægt". Dette Substantiv foreligger i oldn. *aðal* neutr. (men i nynorske Bygdemaal *adel* masc. Kjærneved), oht. *adal* n. Af Adjectivstammen *aþilja-* er afledet oldisl. *aðili* „Hovedmand i en Retssag", der synes at skylde Stammeordet *aðal* sit *a*. Adjectivet har jeg i Norg. Indskr. I, 107 troet at finde som første Led i *Ethelrugi* hos Jordanes. Adjectivet er i historisk Nordisk bevaret i Helsingelagens *aþuls mans* „Ægtemands", hvor Suffixet *-ull* er traadt istedenfor *-ill*. Hertil horer ogsaa *ǫðla* i Brages Vers:

Gefjon dró fra Gylfa
glǫð djúprǫðuls ǫðla
. . . . Danmarkar auka.

Betydningen er sandsynlig der: „fra Gylve, ham som var hovedrig paa Guld".

Om Mandsnavnet *aþilʀ* Lilj. 698, *aþil* Lilj. 370 er sikkert, kan jeg ikke afgjøre.

I aþilʀ er i opstaaet ved Indflydelse af *j* (*i*) i tredje Stavelse. aþilʀ forudsætter en ældre Form **aþiliʀ*. Jeg antager, at Endelsen *-iʀ* samtidig har været bevaret i tostavelses Ordformer med kort forste Stavelse. Endnu paa Rök-Stenen forekommer *sitiʀ* med kort forste Stavelse, medens Björketorp-Stenen har bʀutʀ, udtalt *brýtʀ*, af **briutiʀ* (*briutiþ*). Istedenfor -lʀ i aþilʀ indtræder i historisk Nordisk *-ll*. Jfr. lausʀ Björketorp.

R. 6—12 ᚱᛁᚲᛁᚦᛁᛉ rikiþiʀ forstaar jeg som et Mandsnavn i Nominativ. Hertil er aþilʀ nærmere Bestemmelse: „den hoibaarne Rikithir." Ogsaa paa By-

---

[1]) Da de 3 sidste Runer til venstre under Hempen maa læses iki, hvorefter folger þiʀ, har jeg forst forsøgt at opfatte ikiþiʀ som ik iþiʀ „Jeg Ithir" og at antage, at Indskriften begynder hermed. Men derved kunde jeg af de Runer, som gaa nærmest forud for ik, ikke faa noget brugbart ud, som kunde forliges med Sporene paa Originalen. Efterat jeg paa Originalen bestemt har troet at se, at ʀr er de Runer, som gaa nærmest forud for ikiþiʀ, har jeg opgivet Tanken paa, at Indskriften begynder med ikiþiʀ, og holder den ovenfor meddelte Opfatning for den rette.

Stenen følger i eirilaʀ hroʀaʀ „Krigerhøvdingen Hror" Mandsnavnet efter den dertil hørende Bibestemmelse (Norg. Indskr. I, 101). Jfr. *heáh Healfdene* Beowulf 57 „den høie Halvdan" og Udtryk i Eddadigtene som *vápngofugr Óðinn, skírum Frey* o. s. v.

I rikiþiʀ ser jeg ikke gjærne en Afledning af et til oldn. *ríkja* „herske" svarende Verbum. Dette støttes ikke tilstrækkelig ved de af Noreen (Uppsalastudier 203) nævnte Afledninger *Sveigðir* af *sveigjask, lǫgðir* af *leggja, skygðir* af *skyggja*. Thi disse Ord tilhøre udelukkende det poetiske Sprog. Formerne *skyggþær, lǫgþær* („*lǫgbær*") Sn. E. II, 476 tyde desuden paa, at disse Ord ikke indeholde Suffixet *-ir*, Gen. *-is*. Jeg holder derimod rikiþiʀ for samme Navn som oht. *Rihideo* Meichelbeck Hist. Frising. Nr. 654, *Rihdeo* Nr. 504 (Aar 826), ogsaa i Stedsnavnet *Rihdiosdorf* hos Meichelbeck (Aar 1030), nu „Reissdorf bei Schweidenkirchen, Landgericht Pfaffenhofen an der Ilm" i Baiern.

rikiþiʀ, d. e. *Rīkiþĭʀ*, er opstaaet af en ældre Form **Rīkiþĕwaʀ* og vilde i gotisk Form hede **Reikjaþius* eller **Reikiþius*. Jeg formoder, at man samtidig med rikiþiʀ har sagt *þewaʀ*. Jfr. eirilaʀ hroʀaʀ By. Stammens udlydende *a* er foran Nominativsmærket ʀ faldt bort i blekingske Indskrifter med den længere Rækkes Runer: haþuwulafʀ Istaby, haþuwolafʀ og hariwolafʀ Stentofta, haeramalausʀ Björketorp. Ligeledes, som det synes, paa Fonnaas-Spænden; se Norg. Indskr. I, 69. **Rikiþewaʀ* gik vistnok først over til **Rikiþeuʀ*, hvori *e* havde Bitone, medens *u* var ubetonet. Dette vistnok til **Rikiþēʀ*, **Rikiþĕʀ*, **Rikiþĭʀ*. Björketorp-Stenen har uþaʀabaspa af *spāhu*. rikiþiʀ har derved, at det i sidste Stavelse har i, ikke e, sluttet sig til *ia*-Stammernes Nominativform. rikiþiʀ istedenfor **Rikiþēwaʀ* er at forklare deraf, at *þewaʀ* med Bitone har fulgt efter to Stavelser i Ordet. Min Tolkning gjendrives ikke derved, at der skrives *eggþęr* med Accent over *ę* i Vǫluspá cod. reg. 41, *sigþær* Snorra Edda ed. AM. II, 472, thi disse Navne er ikke fuldt analoge med hint. By-Stenen har hroʀeʀ (af *Hrōrīʀ*) med kort Vokal i sidste Stavelse.

Første Led i Navnet rikiþiʀ er Adjectivet *rīkia-* „myndig, mægtig". Dette Ord findes ofte, som det synes, som første Led af germanske Navne, uagtet det i denne Stilling er vanskeligt at skjelne fra got. *reiks* „Hersker"; saaledes f. Ex. østgot. *Ρεκιμουνδος, Riccitanc*. Sjældnere i nordiske Navne i historisk Tid, f. Ex. oldnorsk *Ríkulfr*, oldsvensk *Rikviðr*.

Andet Led i rikiþiʀ er det Substantiv, som i Gotisk heder *þius*, ags. *þeó, þeów*, urnord. þewaʀ. Dette danner sidste Led i mange germanske Personnavne, f. Ex. owlþuþewaʀ Torsbjærg d. e. *Wolþuþewaʀ*, got. *Odotheus*, oht. *Helmdeo*, ags. *Ecgþeów*, oldn. *Hamðir*, og fl. Got. *þius* gjengiver *οἰκέτης*, ags. *þeó* betyder „Træl", ligesom det tilsvarende Hunkjønsord *þý* i Oldnorsk betyder „Trælkvinde". Men Betydningen „Træl" er paafaldende i saamange høibyrdige fri Mænds Navne, omend en voksen Høvding kunde betegnes derefter, at han var bleven gjort til Træl af en fiendtlig Stamme. Derfor har Ordet engang sandsynlig betydet omtrent d. s. s. *þegn* „en fri Mand, som er i en Høvdings Tjeneste". Denne Betydning har Ordet sandsynlig i Valsfjord-Indskriften: ek hagustaldaʀ þewaʀ godagas. Navnet **Rikiþewaʀ*, rikiþiʀ, oht. *Rihideo* betyder vel altsaa etymologisk omtrent d. s. s. „den myndige Hirdmand".

Tolkningen af R. 1—12 kan ikke slaaes fast. fordi flere af disse Runer, og navnlig R. 2—3 og 5—6, paa Bracteaten er usikre. Men paa Grund af Sætningsforholdet, som vil fremgaa af Forbindelsen med det følgende, holder jeg det for utvivlsomt, at vi i de nævnte Runer (eller ialfald i endel af dem) har Indskriftens Begyndelse og første Sætnings Subject, og at dettes sidste Bogstav er Rune 12.

R. 13—14 ᚨᛁ ai betyder „eier". Den ældre Form aih forekommer paa Fonnaas-Spænden og Aih paa Bracteat Nr. 56 Steph., medens jeg paa Upsala-Oksen læser *ah*[1]). Da *h*, forend det faldt bort, i Oldnord. har forandret *ai* til *á* og da Aagedal-Bracteaten, som vi i det følgende skal se, har fahd af **faihide*, saa kunde man sporge, om der paa Aagedal-Bracteatens Original havde været skrevet ah saaledes, at ᚺ havde havt venstre rette Stav tilfælles med den følgende Rune ᛖ. Men dette tror jeg dog ikke. Bracteaten Nr. 79 Steph. (fra Næsbjærg i Jylland) har en Indskrift, som bestaar af to Dele, af hvilke den ene gaar fra høire mod venstre, den anden i omvendt Retning. Den første er liliʀaiwui, hvilket jeg deler liliʀ ai wui. Her forstaar jeg ai = aih „eier". ai holder jeg for unoiagtig Skrivemaade for aih; den er at forklare deraf, at *h* lod svagt. Med Skrivemaaden ai for aih kan man sammenligne følgende Former i gotiske Haandskrifter: *hvarjo* Mc. 15, 6; *hvarjano* Skeir. IV b; *hvamme* Gal. 5, 3. Jfr. aijid Odemotland i det følgende.

Efter ai „eier" udskiller jeg som ét Ord R. 15—20 ᛖᛁᚱ⁎ᛞᛁ eir⁎di; Tegnet mellem eir og di lader jeg forelobig ubestemt. Det synes paa Forhaand indlysende, at dette Ord er Object for ai „eier" og betegner Bracteaten, paa hvilken Runerne er skrevne. Thi paa samme Maade følger i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer paa løse Gjenstande det Ord, som betegner den Gjenstand, paa hvilken Indskriften findes, umiddelbart efter Verbet „eier". Den ene Indskrift paa Hunterston-Spænden i Skotland (Stephens Run. Mon. II, 591) begynder saaledes med: *malbriþa a talk* „Malbrida eier Fibulaen". Ligesaa har jeg søgt at vise (Norg. Indskr. I, 57—60), at der skal læses aih „eier" og umiddelbart derefter spidul „Spænden" skrevet med den længere Rækkes Runer paa Fonnaas-Spænden. Paa en Bracteat fra Næsbjærg i Jylland (Stephens Nr. 79) er, som alt sagt, den Indskrift, som gaar mod venstre: liliʀaiwui d. e liliʀ (d. e. Navn) ai (eier) wui. Det sidste Ord forstaar jeg som Object for ai. wui d. e. *wī* af **wīha* „den hellige Gjenstand" er Betegnelse for Bracteaten.

eir⁎di maa være Intetkjønsord, thi it „det" ved Slutningen af Indskriften henviser dertil. Fremdeles maa eir⁎di ved *i*-Omlyd være opstaaet af **er⁎di*, ligesom eirilaʀ i Indskrifterne fra By og Veblungsnes af erilaʀ. Heraf tør sluttes, at i skal følge efter eir-. Endelig er -di tydelig Suffix. Saa meget tror jeg med Tryghed at kunne sige. Den i det følgende foreslaaede Forklaring af Ordet skal kun gjælde for en Formodning[2]).

---

[1]) Verbet „eier" med foranstaaende Subject formoder jeg ogsaa paa Bracteat Nr. 30 Steph. Dennes Indskrift er en forvansket Kopi efter en tabt Original. Denne har efter min Formodning til Slutning havt ah „eier" efter et Kvindenavn paa -o

[2]) Man kunde efter Formen af det feilagtige Tegn i Ordet gjætte paa en forvansket Gjengivelse af *eiriŋdi, men et saadant Ord vilde, saavidt jeg sér, ikke med nogen Rimelighed lade sig forklare.

Jeg formoder, at Originalen har havt **eirilidi**. I den feilagtig formede 4de Rune i Ordet ser man endnu alle Streger af **I1I ili**, men de tre Runer **ili** er paa en aldeles usædvanlig Maade forenede[1]). I **eirilidi** finder jeg en Afledning af **eirilaʀ**, **erilaʀ** „Krigerhovding" (Norg. Indskr. I, 100—102). Jeg oversætter **eirilidi** „Hovdingesmykket". Dette Ord indeholder Suffixet *-i-dia* eller *-i-þia*, hvorved Intetkjonsord dannes i germanske Sprog. Formelt (men ikke logisk) er navnlig analogt glgutn. *kerldi* „Mandkjon, Menneske af Mandkjon" af *karl*. Som nordiske Ord, der er dannede ved dette Suffix, kan fremdeles nævnes: oldnorsk *kvendi*, glsvensk *qvendi* coll. Mennesker af Kvindekjon, et Menneske af Kvindekjon (ogsaa oldn. *kvendi* i Flertal); oldn. *skæði* Læder til et Par Sko, Skotoi, glgutn. *skyþi* = mht. *geschüehede*. Ved dette Suffix dannes i Hoitysk mange Collectiver, se Kluge Stammbild. § 70: oht. *juhhidi* „Spand (som gaar i Aag sammen)", *gimahhidi* „Par", *girazzidi* „Bündel, Habseligkeiten", o. s. v. Foran dette Suffix fremtræder tildels langt *i*, f. Ex. mht. *geswistrîde* ved Siden af *geswisterde* „Geschwister". Suffixet har ikke blot Consonanten *þ*, men ogsaa *d* (hoitysk *t*), f. Ex. oht. *ouwiti* og *ewit*, ags. *côwed* ved Siden af got. *aweþi* „Saueflok". Suffixet har desuden deminutiv Betydning (Kluge Stammb. § 60), f. Ex. oht. *jungîdi* „Unge af Dyr".

Den Anvendelse, Suffixet efter min Formodning har i urnord. **eirilidi** „Hovdingesmykke" af **eirilaʀ** „Krigerhovding", kan nærmest sammenstilles med dets Anvendelse i mht. *vingerîde* „Fingerring" af *vinger* og i oht. *hemidi*, ags. *hemeðe* „Underplagg"[2]). I **eirilidi** er **d** snarest den urgamle tonende Lyd, som svarer til hoitysk *t* i oht. *ouwiti*. I dette Tilfælde forholder **-di** i **eirilidi** sig til *-ðe* i ags. *hemeðe*, som got. *wratodus*, *auhjodus* forholder sig til *gabaurjoþus*. Mindre sandsynlig er en anden Mulighed. Af **elifi** i det folgende synes man at maatte slutte, at det tonløse *f* og den tonende Spirant *b* i Indskriftforfatterens Sprog var faldne sammen i Indlyd umiddelbart foran Vokaler til en tonende Spirant. Derfor synes det muligt, at **eirilidi** forst paa den Tid, da alle tonløse Spiranter mellem to Vokaler gik over til tonende, er opstaaet af **eriliþi*. Men herimod taler den Omstændighed, at Aagedal-Indskriften ellers ganske som Urgermansk skjelner mellem **d** og **þ** i Indlyd: **fahd**, **tiade**, men **aþilʀ**.

Jeg finder det sandsynligt, at næstsidste **i** i **eirilidi** fra forst af har været kort.

Endnu kan mærkes, at samme Suffix gjenfindes i beslægtede Sprog udenfor Germansk, f. Ex. i lat. *capillitium*, *servitium* o. s. v.

Med Hensyn til Anvendelsen af **eirilaʀ** i **eirilidi** kan mindes om ags. *eorlgewǽde* „Rustning", *eorlgestreón* „Rigdom"[3]).

1) Jfr. I Rune 21, der er for kort.

2) Ogsaa Adjectiver dannes ved samme Suffix, f. Ex. oht. *fremidi* „fremmed".

3) Det forekommer mig usandsynligt og altfor dristigt at forstaa *erila-* i **eirilidi** i mere speciel Betydning om „Eruler" eller om Krigerhovdinger som havde været paa Krigstog i Syden. Eruler betegnes som Nordgermaner og synes at have været de eneste Nordgermaner, som i større Mængde deltog i Goternes Tog mod Syden. En Del af Erulerne drog efter Prokop i 512 fra Karpaterne tilbage til Norden, kom igjennem Danernes Land og blev optagne af Gauterne. Erulerne i Syden sender efter at have dræbt sin Konge „Ochon" Bud til sine Brødre i „Thule" for at faa en Konge fra dem. Se Zeuss, Die Deutschen, S. 481 f.; Müllenhoff Beovulf, S. 30 f. Man kunde tænke sig, at romerske Mynter, der blev efterlignede i Bracteaterne, ogsaa bl. a. gjennem Eruler blev kjendte i Norden og at derfor en

I det følgende deler jeg R. 21—28 ᚢᚺᛚᛁᚠᚨᛚᚺ uhᛚifalh i to Ord uhᛚ ifalh. Mandsnavnet uha forekommer i Ødemotland-Indskriften, ved hvis Gjennemgaaelse jeg nærmere skal behandle det. Det danner andet Led i Mandsnavnet hariuha (saa har Originalen, ikke hauiuha) paa en Bracteat fra Sjælland. Steph. Nr. 37. Derfor tror jeg, at uhᛚ paa Aagedal-Bracteaten er Feil for Originalens uhᚨ, uha. Ogsaa ellers er ᚨ og ᛚ blevne forvekslede i gammel Tid ved Kopiering af Bracteat-Indskrifter. Saaledes svarer ᛉᚢᛁ paa Bracteat Nr. 51 Steph. til ᛉᚢᛋ paa Nr. 52; ᛁ paa Nr. 49 b svarer én Gang til ᛋ paa Nr. 49 a[1]).

R. 24—28 læser jeg, naar de vendes om, ᛁᚠᚨᛚᚺ ifalh. falh er formelt = got. *falh* „skjulte, begrov", oldn. *fal* „skjulte". Ordet forekommer med enklitisk „jeg" i fAlAhAk paa Björketorp-Stenen, hvor Objectet er en Betegnelse for Runer. Jeg har tidligere forstaaet fAlAhAk som „skjulte" (Runer), d. e. indhug hemmelighedsfulde Runer, men jeg opfatter det nu som „indgrov" (Runer). For Betydningsovergangen ved dette Verbum kan sammenlignes „indgrave" i Forhold til „begrave". Paa samme Maade forstaar jeg Ordet paa Aagedal-Bracteaten. Forklaringen af i foran falh er mindre sikker. Jeg ser deri et Præfix til falh og formoder, at ifalh er graphisk for *infalh „indgrov". Jeg sammenstiller dette Præfix med got. *in*- f. Ex. i *intrusgjan* ἐγκεντρίζειν „indpode", ikke med got. *inn*-. I Angelsaksisk findes *in* forbundet med *feólan* = got. *filhan*, men hvor dette Verbum ikke har Betydningen „indgrave": *ðæt ic in ne fele* „ut non inhaeream".

Foran den tonløse Spirant *þ* er *n* udeladt i skiþa- paa Skärkind-Stenen i Östergötland, d. e. *skinþa*-, og ellers. Ligeledes er *n* oftere udeladt foran d og foran s. Dog har jeg ellers ikke fundet *n* udeladt i Slutningen af første Sammensætningsled.

R. 29—32, der ligesom Runerne i forrige Ord har faaet uheldige Former paa Bracteaten, har efter min Antagelse oprindelig været mente som ᚠᚨᚺᛞ fahd. Dette holder jeg for en graphisk Forkortning af *fahide „skrev". Om dette Verbum se Norg. Indskr. I, 82—85. At det brugtes i Bracteat-Indskrifter, godtgjøres ved Aasum-Bracteatens Indskrift (Stephens Nr. 96), som ender med fah eller fahi d. e. fahido „(jeg) skrev", og ved de forvanskede Bracteat-Indskrifter Nr. 49 og 49 b Steph.; se Norg. Indskr. I, 83. Netop fordi dette Præteritum jævnlig forekom i Indskrifter, kunde det skrives forkortet; det var jo alligevel let forstaaeligt. Vi har det forkortet skrevet ikke blot i den netop anførte Form paa Aasum-Bracteaten, men ogsaa i Ødemotland-Indskriften. Se i det følgende. Jeg har allerede i Norg. Indskr. I, 57 f. paapeget Sandsynligheden af, at *ai* holdt sig længer i aih „eier" end i faihido. Derfor behøver paa Aagedal-Bracteaten fahd ikke at udfyldes til **faihide*.

Her skjelnes der mellem ifalh „indgrov" og fahd (d. e. *fahide*) „skrev". Saaledes skjelnes der mellem *reist* „ridsede" og *fáði* i Hávam. 142:

Bracteat var betegnet som eirilidi „Erulersmykket". Men denne Opfatning forekommer mig, som sagt, usandsynlig.

[1]) Jeg holder det for usandsynligt, at uhᛚfalh skulde deles uhli falh og at uhli, fuldstændig skrevet *uhili skulde være Demin. af uha, i Lighed med hvad Kluge Stammbild. §§ 58, 59 nævner.

mioc stinna stafi,
er fąþi fimbvlþvlr . . . .
oc reist Hroptr Ravgna.

Paa Rök-Stenen er *runimąþʀ* en anden Mand end han, som *faþi runaʀ*.

Paa Aagedal-Bracteaten angiver **ifalh** Indgravningen baade af Fremstilling og Indskrift. **fahd** (d. e. *fahide*) angiver Istandbringelsen af Indskriften med Hensyn ikke blot til Runernes Former, men sandsynlig ogsaa med Hensyn til Ordenes Valg og Skrivemaade.

R. 33—42 deler jeg i to Ord ᛏᛁᚨᛞᛖ ᛖᛚᛁᚠᛁ **tiade elifi**. Denne Ordafdeling antydes allerede ved de to e-Runer, som staa sammen. R. 38—42 **elifi** forstaar jeg som Accusativ af et Ord, der betyder „Alvekvinde“[1]). **elifi** skulde i historisk Oldnorsk hede **elfi* Nomin. **elfr*, i Gotisk **albja* Nomin. **albi*. Dette Hunkjønsord er dannet af *álfr* som oldn. *merr* f. af *marr*, ags. *wylf* f. af *wulf*, o. s. v., se Kluge Stammbild. § 37. *elfr* „Alvekvinde“ er formelt identisk med det *elfr*, der i historisk Nordisk findes som andet Led af menneskelige sammensatte Kvindenavne, der svare til Mandsnavne paa *-álfr*: oldn. *Þórelfr* Landn. 2, 18 (Ísl. ss. I, 115); oldsvensk *Arnelfʀ*, *Áselfʀ*, *Díselfʀ*, *Friðelfʀ*, *Gunnelfʀ*, *Hróðelfʀ*, o. s. v., se Lundgren „Spår af hednisk Tro“ S. 36 f. Disse danne Accus. paa *-elfi*. Et til **elfr* „Alvekvinde“ svarende Hunkjønsord findes i mht. *elbe*. Med et forskjelligt Suffix er dannet mht. *elbinne*, ags. *elfen*. I historisk Oldnorsk bruges det sammensatte *álfkona*[2]). **elifi** med **f** er yngre Skrivemaade for en tilsvarende med **b**. Jfr. herom Norges Indskr. I, 108 f. og 131. I det foregaaende har jeg ene og alene af sproglige Grunde læst **alai[b]u** paa By-Stenen. I Forening med Prof. Rygh har jeg nu paany undersøgt den Rune, som med **u** er forbundet til en Binderune, og vi har ment at se, at Runen kan være ᚠ **f**, men ikke kan være **b**. **elifi** paa Aagedal-Bracteaten er altsaa analogt med **alaifu** paa By-Stenen. Da Rök-Stenen endnu skriver *ualraubaʀ* men *ulfaʀ*, tor man formode, at Forskjellen mellem den tonende Spirant *b* og den tonløse Spirant *f* er bleven opretholdt længere i Østsvensk end i Norsk. I **elifi** er **e**, der vel har været udtalt aabent, opstaaet ved *i*-Omlyd af *a*. Jfr. **gestumʀ** Stentofta, **u[b]t** By og *Ethelrugi* hos Jordanes. Se Norg. Indskr. I, 106 f. Medens der mangler en Vokal mellem **l** og **h** i **falh**, har der mellem **l** og **f** i **elifi** udfoldet sig en „Svarabhakti“-Vokal, der fremtræder som **i** i Lighed med **i** i Udlyden. Tilsvarende Former forekommer i

---

[1]) Jeg forsøgte først at opfatte **elifi** som Dativ af et menneskeligt Kvindenavn og at oversætte **tiade elifi** „bestemte (Bracteaten som Gave) for Elf“. Men herimod taler det følgende **an it** „paa det“ (d. e. paa Smykket). Thi det vilde være en altfor haard Construction, at **an it**, naar dette ikke kunde forbindes med **tiade elifi**, skulde ved disse Ord være adskilt fra **ifalh fahd**. Desuden kunde det ikke vel siges „Uha bestemte (Smykket) for Elf“, naar det først heder „Rikithir eier Smykket“.

[2]) I Själinna Thröst S. 31 heder det paa Glsvensk: Thu skalt ey thro oppa maro eller elfwa. Rydqvist II, 75 anfører af et svensk Skrift fra 1774 den Folketro, at Engle „som blifvit kastade i strömar äro blefne älfvar“. Det synes tvivlsomt, om Ordet i disse Steder, som Rydqvist mener, er opfattet som Hunkjønsord. I Nysvensk heder det *älfva* pl. *älfvor*. Gldansk *elv*, Flertal *elve*; se Kalkar. Om de svenske og danske Former med Vokalen *e*, *a* egentlig tilhøre Hunkjøn eller om de svare til ags. *ielfe*, *ylfe* pl. (der synes at være Hankjøns- og ikke Hunkjønsform), kan jeg ikke afgjøre.

de med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter: *ialibi* Lilj. 708, d. e. *hjalpi*, men i Lilj. 707 (paa en Sten, der er reist af samme Mand som Stenen Lilj. 708) *hialubi*; *efitiʀ* Lilj. 19; *abitir* Lilj. 1069 efter C. Säve, og lign. Af angelsaksiske Runeindskrifter kan sammenlignes **wylif** Stephens II, 471 f., **helipæ** III, 180 f.

I tidligere Indskrifter med den længere Rækkes Runer er den indskudte Vokal **a** uden Hensyn til, hvilken Vokal der følger; f. Ex. **worahto** Tune, se Norg. Indskr. I, 16.

elifi viser samme Endelse i Accusativ som historisk Nordisk, medens Gotisk danner Accus. *haiþja* til Nomin. *haiþi*.

Accus. **elifi** er Object for det foregaaende Ord **tiade**. Dette er Præter. 3dje Ps. Ental. Endelsen -**e** forekommer ellers f. Ex. i **orte** By (Norg. Indskr. I, 102). Det vilde fra Betydningens Side passe godt at opfatte **tiade** som oldisl. *tjáði*. Da vilde **tiade elifi** være „fremviste Alvekvinden", d. e. fremstillede Billedet af Alvekvinden. Men *tjáði* synes at være en forholdsvis sen Analogidannelse efter *tjá* (af *téa*) i Infin., Præs. Indic. 3 Ps. pl. og i Præs. Cj 1 Ps. sg. Jeg har tidligst fundet *tiaþi* af *tjá* „fremstille" i Ól. s. helga (Chri.a 53) S. 175 L. 30. Derimod Pcp. *tęþ* Vǫlund. 15, *tęþi* Brot af Sig. 13, *téði* i Rim med *réð* Har. s. harðr. Kap. 70. Formen *tjáði* er maaské kun islandsk, ikke norsk, thi Aasen har fra nynorske Bygdemaal kun *tedde*. *tjáði* er heller ikke dansk eller svensk. Derfor opfatter jeg **tiade** som Præter. af et til oht. *gizehôn* „anordne", mht. *zechen* „anordne, foranstalte, bringe istand", ags. *teohhian* „anordne, bestemme, indrette" svarende Verbum[1]). Jfr. **tiard** i Ødemotland-Indskriften. **tiade** er da opstaaet af en ældre Form **tehōde*. At *h* her er faldt bort mellem to Vokaler, medens det er bevaret i **fahd**, d. e. *fahide*, forklarer jeg deraf, at der i **tiade** laa stærkere Tone paa anden Stavelse, hvis Vokal oprindelig var lang, end i **fahide*, hvis *i* var kort. At **i** i **tiade** er indtraadt istedenfor det oprindelige *e* (jfr. **rikiþiʀ**), staar maaské ogsaa i Forbindelse med den stærke Tone, som laa paa den anden Stavelses Vokal. I første Stavelse kunde derfor indtræde et Vokalskifte, som kun hørte hjemme i svagt betonede Stavelser. At første Stavelses Vokal i Former, som phonetisk var analoge med **tiade**, senere gik over til Consonant, viser, at **i** i **tiade** var svagt betonet.

I **tiade** er **a** opstaaet af langt *o*, medens **o** er bevaret i **haukoþuʀ** paa Vånga-Stenen i Vest.-Gotl. (hvor tredje Stavelse har været svagere betonet end i **tiade**) og i **sijosteʀ** (efter en anden Læsning **siŋosteʀ**) paa Tune-Stenen.

Med Hensyn til **a** af ældre *ō* kan **tiade** sammenlignes med **runaʀ** Istaby, Björketorp. Jeg er nu tilbøielig til, i Modsætning til Norg. Indskr. I, 17, at vende tilbage til min første Opfatning, at **witadahalaiban** Tune er opstaaet af **witōðahlaiban*, thi anden Stavelses Vokal kan her i det sammensatte Ord have havt en svagere Bitone end **o** i **sijosteʀ**, **worahto**, **þrijoʀ**, **arbijano**[2]).

De tre Udtryk **ifalh**, **fahd** (d. e. *fahide*) og **tiade elifi** er stillede ved Siden af hinanden uden at være forbundne ved nogen Partikel: „Uha indgrov, skrev (og)

[1]) Ags. *teohhian*, mht. *zechen* af en Grundform **tehwōn* (Kluge).

[2]) Graphisk er det muligt at opfatte **witada-** som **witanda-*, men fra Betydningens Side forekommer dette mig usandsynligt.

anordnede Alvekvinden". Det sidste Udtryk betegner: bragte Fremstillingen af Alvekvinden istand. Se herom mere i det følgende. Lignende Asyndeton er jo i forskjellige Sprog sædvanligt ved tre sidestillede Led.

Binderunen 43 læser jeg an, og jeg forstaar dette an som Præposition „paa" = oldn. *á*. Den samme Form af Præpositionen forekommer paa Bracteat Nr. 25 Steph. i Forbindelsen an walhakurne, hvilket man har tolket „paa den vælske Krone", d. e. paa Bracteaten, hvorpaa et udenlandsk Diadem er afbildet[1]). Derimod har Möjebro-Indskriften Præpos. ana. Jfr. min Afh. „Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden" S. 29.

R. 44—45 it er Acc. sg. n., styret af an. Det betyder „det" og viser tilbage til Betegnelsen for Smykket eirilidi i det foregaaende. it hører sammen med det ensbetydende got. *ita*, oht. mht. *ez*, nht. *es*, lat. *id* o. s. v. Urnord. it forholder sig til got. *ita* som urnord. þat til got. *þata*. Se Norg. Indskr. I, 104. Om it jfr. aijid i Odemotland-Indskriften i det følgende. Udtrykket an it „paa det" synes at vise, at *þat* paa Aagedal-Indskriftens Tid endnu ikke havde overtaget sin anaphoriske Anvendelse, ialfald ikke i dens fulde Omfang. *þat* brugtes vel dengang mest med demonstrativ Betydning. Jfr. dog ogsaa SA Fonnaas (Norg. Indskr. I, 64 f.) som Artikel.

Pronominalstammen *i-* „den", Nomin.-Acc. *it* er, flecteret med Betydningen „den", ikke længer i Brug i historisk Nordisk. Men Relativpartikelen *er* synes formelt at være = got. *is* „den".

I an it er an forbundet med Accus., medens det i Udtrykket wurte runoR an walhakurne paa Tjurkö-Bracteaten er forbundet med Dativ. I historisk Oldnorsk siges *rísta* eller *merkja rúnar á horni*, *skrifa sǫgur á eldhúsi*, o. s. v. Men i Nyisl. heder det *draga líkneski* (*mynd*) *e—s á e—ð* (f. Ex. *á skjöld*), med Accus. Hos Luther heder det: *der sein haus auf einen felsen bauet*, men hos Ulfila: *gatimrida razn sein ana staina*. Paa Latin heder det *incidere aliquid in aes* og *in tabula*.

Efter det foregaaende antager jeg, at den her behandlede Bracteat-Indskrift skulde afdelt i Ord rigtig lyde som følger[2]): aþilR rikiþiR ai (d. e. aih) eirilidi uha ifalh (d. e. infalh) fahd (d. e. fahide) tiade elifi an it.

Dette oversætter jeg saa: „Den høibaarne Rikithir eier Hovdingesmykket. Uha indgrov, skrev (og) anordnede (Billedet af) Alvekvinden paa det (d. e. paa Smykket)".

Denne Tolkning er ikke i alle Dele sikker. Men jeg tror ialfald uigjendrivelig at have godtgjort, at Aagedal-Bracteatens Indskrift eller rettere dennes Original har indeholdt nordiske Ord. Aagedal-Bracteaten og dens Original maa derfor have været arbeidede af Nordboer.

---

[1]) Denne Forklaring er given af Henning (Die deutsch. Runendenkm. S. 123) og var mange Aar tidligere meddelt mig af Prof. Vilh. Thomsen. Jfr. ags. *corenbêg* Anglia XI. 173. der indeholder lat. *corona*.

[2]) De Runer, som paa Bracteaten er forvanskede eller utydelige, gjengiver jeg ved underprikkede Bogstaver.

(Trykt 23 Juli 1894.)

Intet af de to paa Aagedal-Bracteaten forekommende Personnavne rikiþiʀ (oht. *Rîchideo*) og uha (oht. *Uwo*) forefindes som historisk nordisk Personnavn, men begge Navne har ogsaa været brugte i Sydtyskland. Det samme er Tilfældet ved en Række andre Personnavne, som forekommer i urnordiske Indskrifter. Saaledes hadulaikaʀ (oht. *Hadaleih*); hagustaldaʀ (oht. *Hagustalt*); niuwila (oht. *Niwilo*); *Angilaskalkʀ* (oht. *Engilscalh*); iuþingaʀ (oht. *Eodunc*) og flere andre. Dette kan i Fremtiden bidrage til at kaste Lys over de germanske Stammers ældste Vandringer.

Naar paa den anden Side de fleste af de i den historiske Tid sædvanligste nordiske Personnavne mangler i de urnordiske Indskrifter, saa se vi, at nordisk Eiendommelighed med Hensyn til Personnavne ikke har udviklet sig i fremtrædende Grad førend i Vikingetiden.

I Aagedal-Indskriften siges det ifølge min Tolkning, at der paa Bracteaten er fremstillet en Alvekvinde (Accus. elifi). Udtrykket elifi kan ikke oplyse noget om, hvad vedkommende Billede, et Menneskehoved over et firføddet Dyr, fra først af har skullet betegne eller hvorfra dette Billede har sin Oprindelse. Men derimod godtgjør Udtrykket elifi, at den Mand, som grov Billedet ind i det Stempel, hvorefter Aagedal-Bracteatens Original blev dannet, troede, at Billedet forestillede en Alvekvinde. Om dette blot var hans individuelle Opfatning eller om det stemte overens med en blandt hans Samtidige mere udbredt Antagelse, derom kan vi intet vide.

Fremstillingen, et Menneskehoved over et firføddet Dyr, har uden Tvivl fremmede Forbilleder. Hvor disse har hørt hjemme, hvad de oprindelig har udtrykt og paa hvilke Gjenstande de har været at se, det behøver jeg her ikke at undersøge. De fremmede Forbilleder er i denne Fremstilling omdannede til en for Nordboerne eiendommelig Type, som paa forskjellige Maader varieret fandtes paa en Mængde Smykker, der udbredtes rundt om i Norden. Vi maa derfor nødvendig tænke os, at et saa fantasirigt og selvstændigt Folk som Nordboerne lagde sin egen af de fremmede Forbilleders Mening uafhængige Opfatning ind i disse Billeder, og det ligger nærmest at formode, at de i dem søgte Fremstillinger af sin egen Sagnverdens Skikkelser.

Vi kan her sammenligne en af Rygh i Afhandlingen „To norske Oldfund" i Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger 1872 udgiven Guldmynt, som er funden sammen med mange andre Oldsager i en Grav paa Aak i Romsdalen. Rygh har i denne Mynt, der er forsynet med Indfatning og Hempe for at kunne bæres som Smykke, paavist en barbarisk Efterligning af en romersk Mynt af Magnentius fra 350—353. Originalens Kappeflig paa Keiserens Skulder er i Efterligningen bleven til en Fuglehals med Hovedet vendt mod Brystbilledets Nakke. Rygh bemærker derom: „En saadan Efterligning aabnede Rum for Forestillinger, som havde en ny, for det romerske Forbillede fremmed Mening."

Vi véd desuden, at Nordboerne og andre Germaner har omtydet Kunstværker, som de saa i fremmede Lande, til Fremstillinger af hjemlige Sagnfigurer.

Germanske Pilegrimme fortalte saaledes, at Marcus Aurelius's Rytterstatue i Rom fremstillede den gotiske Konge Theoderik, hvis Navn fløi viden om paa den germanske Heltedigtnings Vinger. I Miklegards Hippodrom troede Væringerne at se Billeder af Æser, Volsunger og Gjukunger, støbte i Kobber. Rigt smykkede Kors, som Nordmændene saa rage op paa Englands Jordbund, blev af deres Fantasi flyttet over i den hjemlige Gudeverdens Midte. Hvormeget lettere kunde ikke en Nordmand paa et Smykke af en i Norden sædvanlig Form i et eiendommelig nordisk Billede, der ofte fandtes paa slige Hængesmykker, tro at se en Fantasiskabning fra den hjemlige Forestillingskreds, en Alvekvinde?

Troen paa Alverne, disse Aander der først og fremst færdes i Luft og Vind, men ogsaa i Vand, i Skov og Mark, er ældgammel, langt ældre end Eddadigtningens Mythologi. Mange Træk af denne Forestillingskreds, som ikke træde frem i Eddadigtene, har Nutidens Folketro bevaret som Arv fra umindelige Tider.

Den Omstændighed, at Bracteatens Billede kun viser et Hoved, uden Hals eller Ryg, ikke en hel Rytter paa Hesten, kunde let fremkalde Forestillingen om, at det var et overnaturligt Væsen, som her var afbildet. Og Hovedgrunden til, at Stempelskjæreren i det Bracteatbillede, som han efterlignede, troede at se en Alvekvinde, er vistnok det lange strittende Haar oventil og den sammenflettede langt udstaaende Pisk af Nakkehaaret (hvilken er opstaaet ved en Forvanskning af Diademets Ender i det fremmede Forbillede). Haaret fremhæves jo netop ved Alvekvinder og beslægtede kvindelige Væsener. Det heder f. Ex. i det germanske Folkesagn, at Alvekvinderne bære langt lyst Haar[1]), eller at Skovens Alvekvinder flygte for den vilde Jæger med flyvende gult Haar[2]). Væsener som „Frau Holle" og „die wilde Bertha" har uredt Haar. At man har tænkt sig Alvekvinder med sammenfiltret Haar, tør man slutte deraf, at Alver og Marer sammenfiltre Man og Hale paa de Heste, de ride, til *marelockar*, *elflock*, *Alpzopf*, *Alpschwanz*[3]). Dette staar i Forbindelse med, at Alvekvinder og beslægtede Væsener, som den nordtyske *Walriderske*, farer i Hvirvelvinden[4]). Hvad her er anført, viser, at Alvekvinder og beslægtede Væsener tildels tænktes ridende. Ogsaa i andre Sagn rider Alver[5]).

Vi har altsaa, tror jeg, i Ordet **elifi** „Alvekvinde" paa Aagedal-Bracteaten en af de yderst sparsomme Oplysninger om Nordboernes mythiske Forestillinger før Vikingetiden[6]).

For Bestemmelsen af den Tid, som Indskriften paa den os foreliggende Bracteat og dens Original tilhører, skal jeg først nævne nogle Sprogformer, som henvise til en senere Tid end den, i hvilken flere andre urnordiske Indskrifter er

1) E. H. Meyer, German. Mythol. S. 124.

2) Meyer S. 129. Prof. Moltke Moe henviser bl. a. til „Värend" I S. 253, F. Magnusen Eddalære IV, 281 ff.

3) Grimm Deutsche Myth. ^{3} 433; E. H. Meyer 121, 275.

4) E. H. Meyer 120.

5) Prof. Moltke Moe henviser bl. a. til Guðm. s. góða Kap. 4.

6) Jeg har S. 200 nævnt den Formodning, at Ordet **walhakurne** paa Tjurkö-Bracteaten (Stephens Nr. 25) hentyder til Fremstillingen paa Bracteaten. Det samme har jeg (Norg. Indskr. I, 126 f.) formodet om Ordet **ghaugiʀ** paa en Bracteat fra Dannenberg.

tilblevne. I **eirilidi** synes **ei** at maatte være opstaaet af *ĕ* ved Indflydelse af følgende *i*, ligesom i **eirilaR** i By-Indskriften (som jeg sætter til c 650—675) og i Veblungsnes-Indskriften, der neppe er meget ældre, medens vi finder **erilaR** i Indskrifterne fra Varnum (c. 550—600?), Lindholm, Kragehul (5te Aarhundred?).

fahd skal sandsynlig udfyldes til *fahide* og er da en yngre Sprogform end **faihido** Einang (c. 450), men overensstemmende med **fah** paa Aasum-Bracteaten og **fAhi-** i den Indskrift, som er nævnt i Norg. Indskr. I, 84. **tiade** er opstaaet af en ældre Form **tēhōdē*, men **a** af *ō* findes dog mulig allerede i **witadahalaiban** paa Tune-Stenen. **tiade** viser sig ogsaa ved Mangel af **h** og ved **i** som en yngre Form.

I **elifi** viser Skrivemaaden med **f**, ikke **b**, hen til forholdsvis sen Tid. En analog Form **alaifu** har jeg ovenfor S. 198 troet at finde paa By-Stenen. Tidligere forekommer ikke noget tilsvarende. Ogsaa det af *a* ved Indflydelse af følgende *i* opstaaede **e** i **elifi** viser hen til forholdsvis sen Tid. Sammenlign hermed **gestumR** Stentofta, **u[b]t** By (Norg. Indskr. I, 105—107); jfr. **onla** paa Sotvet-Bracteaten (I, 171 f.).

rikiþiR, sandsynlig med kort *i* i sidste Stavelse, af **Rīkiþĕwăʀ*, er en forholdsvis sen Sprogform, som staar i bestemt Modsætning til **owlþuþewaR**, d. e. *Wolþuþewaʀ*, paa Torsbjærg-Dopskoen. Ogsaa **aþilR** af **aþiliʀ* er en forholdsvis sen Sprogform. Skrivemaaden **ai** for **aih** er ellers paavist paa en Bracteat fra Næsbjærg i Jylland.

Sprogformerne synes efter dette at tale for, at Aagedal-Bracteatens Indskrift forudsætter en Original, som har været omtrent samtidig med By-Indskriften eller lidt senere.

I Runernes Former viser den senere Tid sig mindre. Medens **h** i **uha** og i **falh** har Former, som ikke væsentlig afvige fra de sædvanlige, har **h** i **fahd** en senere Form med Tværstregen fra den ene Stavs Top til den anden Stavs Basis. Jfr. om denne Odemotland-Indskriften. Paa den anden Side kan det fremhæves, at Aagedal-Indskriften har nogle Runeformer, som er mere oprindelige end Runeformer, som forekommer i flere andre Indskrifter med den længere Rækkes Runer.

Bracteaten har to Gange ᛉ med Kvistene opad, hvilken Form 6 Gange forekommer paa By-Stenen, der én Gang har ᛣ (Norg. Indskr. I, 114). Flere andre Indskrifter viser, at de to Former længe blev brugt samtidig. Formen ᛉ forekommer endnu i de blekingske Indskrifter fra Istaby og Björketorp.

Aagedal-Bracteaten har for **k** bevaret en oprindeligere Runeform end den, som findes f. Ex. paa Varnum-Stenen (hvis Indskrift dog sandsynlig er ældre end Aagedal-Bracteatens) og paa Kragehul-Spydskaftet samt paa Lindholm-Amuletten. Ogsaa her se vi, at ældre og yngre Former af samme Rune længe har været brugte samtidig. Aagedal-Bracteaten har 2 Gange den gamle Form for **e**, og denne forudsættes af den forvanskede Rune 37. By-Stenen har 2 Gange en gammel Form for **e**, men 1 Gang en yngre, der kan betegnes som mere sporadisk (Norg. Indskr. I, 113).

Den eneste Rune for **a** er paa Aagedal-Bracteaten, som i de ældste Indskrifter, ᚨ. Dette er ogsaa Tilfældet i Indskrifterne fra By og Ødemotland, ja endnu i

Upsala-Oksens Indskrift, medens det derimod afviger fra de blekingske Indskrifters Skrivemaade.

Naar jeg sammenfatter alle sproglige og graphiske Eiendommeligheder, forekommer det mig efter et subjectivt Skjøn rimeligt, at Indskriften paa den Bracteat, af hvilken Aagedal-Bracteaten er en Efterligning, har været omtrent samtidig med By-Indskriften, fra c. 650—675 eller lidt senere end By-Indskriften. Aagedal-Bracteaten, som jeg ansér for en Efterligning paa første Haand, er neppe meget yngre. Dette Skjøn stemmer overens med det paa lignende Maade opgjorte Skjøn, som Prof. Rygh S. 187 har udtalt om Aagedal-Fundets Tid[1]).

Aagedal-Indskriften har overbevist mig om, at de yngre Bracteat-Indskrifter gaa længere ned i Tiden end jeg endnu S. 166 har vovet at antage.

12*). Tomstad.

Literatur. Utrykt. To Breve (i Oldsagsamlingens Hovedarkiv i Christiania) fra J. Fritzner til Prof. R. Keyser daterede Vanse Præstegaard, det ene 10de April 1852, det andet 18de Sept. 1852. — Brev (i Runearkivet i Christiania) fra J. Fritzner til Prof. O. Rygh, dateret Tjølling Præstegaard 2den Febr. 1865. — Brev (i Runearkivet) fra Skolelærer J. M. Osmundsen til S. Bugge, dateret Farsund 9de Juni 1866.

Trykt. Oversigt over den Tilvext, Universitetets Samling af Oldsager har faaet i 4de Kvartal 1865 [af O. Rygh] Nr. 35, i den „Den norske Rigstidende" for 6te Marts 1866 (Nr. 38). — N. Nicolaysen Norske Fornlevninger S. 784, jfr. S. 283. — Stephens Runic Monuments Vol. I, 264 f. (med Tegning efter Photographi og Papiraftryk af Originalen). Jfr. S. 260. Vol. II, 841. 980. XXVII. Vol. III, 108. 426. — L. Wimmer, Navneordenes bøjning i ældre Dansk (1868), S. 46. 71 Anm. 119. — Wimmer i Aarbøger f. nord. Oldk. 1868 S. 71 f. — S. Bugge i Tidskr. f. Philol. og Pæd. VIII (1868—69) S. 179 f. — Lyngby i Brev af $^{26}/_{9}$ 1869, trykt i Tidskr. f. Philol. og Pæd. X (1872—1873) S. 85. — Wimmer „Runeskriftens oprindelse" i Aarbøger for n. Oldk. 1874, S. 98. 132. — Heinzel, Über die Endsilben der altnord. Sprache (1877), S. 22 [362]. 138 [478]. — A. Noreen Altisl. u. anorw. gramm. [1] (1884) § 5. § 311 anm. 2. § 307 anm. 1. — Hoffory Arkiv f. nord. Filol. II (1885), 46 = Bezzenbergers Beitr. IX (1885), 42. — Burg Die ält. nord. runeninschriften (1885), S. 112 f. 172. 176. — L. Wimmer, Die runenschrift (1887), S. 106. 149. 160. 164. 300. 303. — Noreen i Pauls Grundriss I, 419. — Noreen Altisl. u. anorw. gramm. [2] (1892) § 5. § 328 anm. 1. § 332 anm. 2. Anhang. S. 264 Nr. 41.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegning. Autotypi af et Photographi, som er taget efter Originalen af Photograph Væring.

[1]) Lorange hos Stephens III, 262 satte Aagedal-Fundet til c. 500.

*) Paa dette Sted forbigaaes to Stene, som er fundne paa Frestad i Vanse og som har flere Tegn eller Streger, der er gjorte i gammel Tid af Menneskehaand. Jfr. Aarsberetn. for 1877 S. 82 og 103 samt Nicolaysen Norske Fornlevn. S. 784.

Den Runesten, som her skal behandles, er fra Tomstad[1]) i Vanse Sogn og Præstegjeld i Lister og Mandals Amt. Den blev i 1865 ført til Christiania og indlemmet i Universitetets Oldsagsamling som Nr. 3727.

At Stenen er bleven kjendt, skyldes J. Fritzner. Han skriver om den i Brev af 18de Sept. 1852: „. . . . i Vaar . . . omtalte jeg . . ., at jeg nylig havde faaet Underretning om et paa Gaarden Tomstad skeet Fund, hvorved iblandt andet en Runesten var kommen for Lyset. Senere har jeg havt Anledning til at undersøge det, og er saaledes kommen i Besiddelse af nogle derved i en allerede længst forstyrret Gravhøj fundne Sager, som jeg nu giver mig den Fornøjelse at fremsende . . . . Den nævnte Runesten havde Finderen indlagt i det øverste Trin af Trappen til sit Hus, og det var først en Tid efter at den havde faaet denne Plads, at Indhugningerne i samme tiltrak sig Opmærksomheden.“

Fremdeles skriver Fritzner 2den Febr. 1865 fra Tjølling: „Tomstadstenen . . . laa som den øverste Sten i Kjøkkentrappen paa Bagsiden af Gaardmand Jonas Finkelsens Hus, saavidt jeg nu kan erindre, og det kunde tydeligen sees, at et Stykke var afbrudt i dens ene Ende; men dette Stykke var nok ikke at opspore. Hvorfra Stenen er hentet, kan jeg nu ikke sige, omendskjønt det nok da blev mig sagt.“

Skolelærer Osmundsen skriver 9de Juni 1866: „Angaaende Tomstad-Stenen har jeg i min Dagbog noteret under 17de November 1865: „Elias Berntsen Tomstad, paa hvis Eiendom Runestenen fandtes, var idag efter Anmodning hos mig og afgav yderligere Beretning om Stenen. Den fandtes i 1851 eller 52 ved at oprydde Mark til Ager, omtrent 100 Skridt fra Gaardens Huse i en mod Øst heldende Skraaning eller Bakke paa hvis Midte der fandtes en ligesom lidt ophøiet Flade og paa denne fandtes liggende i Jordskorpen endel lagelige Sten adspredte omkring et Areal af Størrelse som et Stuegulv, en hist og en her. Han kunde ikke rigtig erindre om nogle af disse med enkelte Kanter ragede opover Jordfladen. . . . . Han bragte nogle hjem og brugte til Dørtrappe. . . . Den indsendte Runesten havde ligget som Dørtrappetrin i cirka 1 Aar før det observeredes, at der var indhugget noget i den og den var ogsaa den største af Stenene. Han erklærede, at han ved Behandlingen ikke havde slaaet noget bort af den, men at den var saaledes som den var funden. Da Stenen øiensynligen er kun et Brudstykke . . .. spurgte jeg om han ikke havde mærket, at nogen af de øvrige Stene passede til samme, hvilket han besvarede benægtende.“

Samtidig med Runestenen og paa samme Sted blev efter Fritzners og Osmundsens Breve fundet flere Oldsager, af hvilke der i 1852 til Universitetets Oldsagsamling indkom følgende, som jeg anfører efter Prof. Ryghs Meddelelse: en Vævske af Jærn (som „Norske Oldsager“ Nr. 440), der feilagtig har været anseet for et Sigdblad eller en Spydspids, og to gjennemborede runde Lerskiver af det Slags, der maa antages at have været brugte som Tyngder i Vævstole. Disse Sager stamme fra en Kvindegrav fra yngre Jærnalder og kan ikke have noget at gjøre med den paa samme Gaard fundne Runesten.

[1]) Matr. Gaards-Nr. 83.

Ifølge Osmundsens Oplysninger synes der ikke at være nogen Sandsynlighed for, at Elias Berntsen Tomstad fandt Runestenen i en Gravhaug. Men dette forhindrer ikke, at den oprindelig kan have været anbragt i en saadan. Finderens Navn opgives, som det synes, rigtig af Osmundsen, men ikke af Fritzner.

Stephens mener, at det bevarede Stykke af en Runesten har dannet Toppen af en Sten, som har været reist paa en Gravhaug, og at Indskriften altsaa har strakt sig nedenfra opad. Ogsaa Wimmer og Burg mener, at Indskriften har gaaet nedenfra opad. Men det synes muligt, saaledes som Prof. Rygh først har udtalt, at Stenen fra først af kan have været anbragt inde i en Haug[1]). Da kan Indskriftens Runer have dannet en horizontal Række.

Stenen er en flad Helle af Hornblendegranit. Den er af firkantet Form, fra 66 til 85 Cm. lang, 47 Cm. bred, 11 Cm. tyk. Stenen er ikke tilhugget, og dens Overflade er temmelig ujævn.

Stenen er et Brudstykke. Paa det foreliggende Stykke er skrevet fra høire mod venstre:

ᛉᚢᚱᚨᚹ⁝ᚾᚨ

··· an ⁝ waruʀ

Der er Grund til at tro, at Indskriften til høire er ufuldstændig. Herfor taler, som vi i det følgende skal sé, Indskriftens Indhold. Første Rune fra høire (a) er saa nær Randen, at der af den Grund ikke til høire for den kan sees Spor af den foregaaende Rune. Paa Grund af Indskriftens Indhold finder jeg det sandsynligt, at Indskriften til venstre er fuldstændig. Men Stenens Udseende kan ikke afgjørende vise dette, thi om end sidste Rune staar lidt fjærnere fra venstre Rand end første fra høire, saa staar ᛉ dog saa nær ved venstre Rand, at man, om noget havde været indhugget til venstre derfor, ikke havde behøvet at sé noget Spor af nærmeste Tegn paa det bevarede Stykke.

Runerækken bøier sig mod venstre lidt opad. Midterste Prik er lidt grundere end de to andre, og Adskillelsen mellem de to nederste Prikker er ved en betydningsløs Fure bleven mindre tydelig.

Høire Stav af 4de Rune i andet Ord (u) er nedentil meget svag. Saavidt jeg kan sé, er Runen vendt mod høire: ᚢ. Den venstre Stav er nogenlunde ret, men den høire lidt krum[2]). Af Runen ᛉ er Midtstaven nedenfor Kvistene for største Del forsvunden.

At to Ord er adskilte ved tre Prikker, er i Stenindskrifter med den længere Rækkes Runer ellers ikke paavist, men det forekommer undertiden i Indskrifter med den længere Rækkes Runer paa andre Gjenstande. Se Wimmer Runenschrift S. 162—165. Paa Reistad-Stenen er to Ord i anden Række adskilte ved to Prikker. Til høire for an maa mangle noget. ... an er ikke et fuldstændigt Ord, men Slutningen af et Ord. Fordi Ordet waruʀ ellers ikke forekommer og fordi Indskriften er ufuldstændig, lader den sig ikke med Sikkerhed forklare.

Sandsynligst er vel ... an Slutningen af et Mandsnavn i Genetiv, hvilket i Nominativ har endt paa -a og været af en Stamme paa *-an*. Dette tør sluttes af

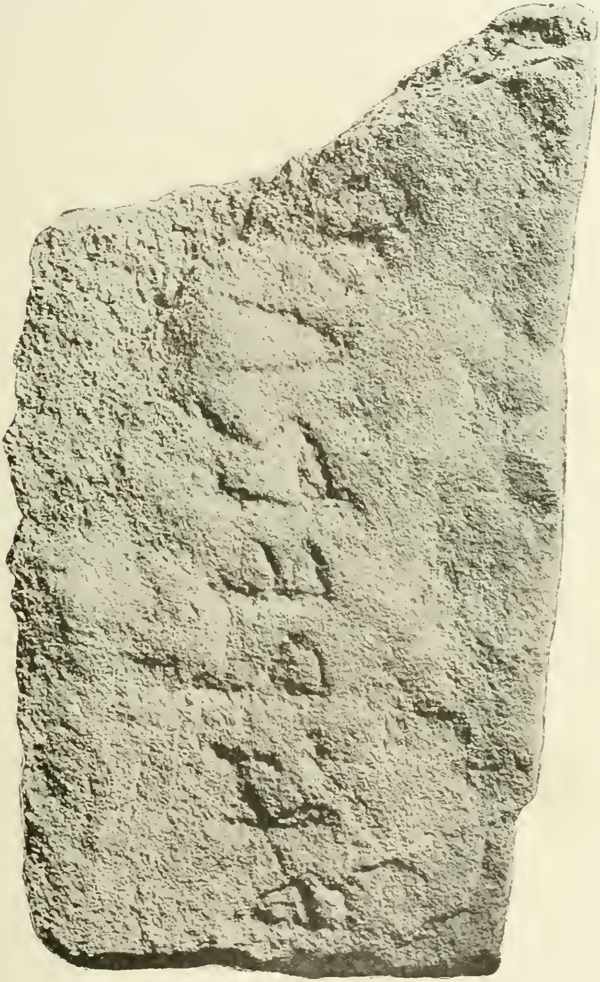
---

[1]) Det samme antager Wimmer Runenschr. S. 301.

[2]) Autotypien giver her ikke en nøiagtig Forestilling om det virkelige Forhold.

þrawiŋan paa Tanum-Stenen i Baahus-Len, af **keþan** paa Belland-Stenen og af Kvindenavnet **igiŋon** paa Stenstad-Stenen.

waruʀ maa være Nominativ af en Stamme paa *-u*. Jfr. **haukoþuʀ** paa Vånga-Stenen i Vestergøtland og følgende Former i Indskrifter med den kortere

Rækkes Runer: *sunuʀ* Gursten i Småland, *stikuʀ* Kälfvesten i Østergøtland, og maaské *fatuʀ* paa Arrild-Stenen i Slesvig. En irsk Optegnelse fra c. 950 af de norske Runer og Runenavne, hvilken er bevaret i sene Afskrifter, har endnu *lagor* = oldn. *lǫgr*. I **waruʀ** er, saavidt vi af Skriften kan se, første Stavelses Vokal

ikke paavirket af det følgende *u*. Jfr. mine „Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie" S. 14—25.

Sandsynligst forekommer det mig paa Grund af Stillingen umiddelbart efter **-an**, at **waruʀ** er et Appellativ, som betyder „Sten" „Mindesmærke" „Grav" „Gravhaug" eller lignende. Herfor taler Bø-Indskriften **h—das hlaiwa** „H's Gravhaug" og Stenstad-Indskriften **igiŋon halaʀ** „Igingas Sten". Hvis den nævnte Opfatning er rigtig, har den fuldstændige Indskrift sandsynligst kun indeholdt to Ord: det, hvis Slutning er bevaret i **-an**, og **waruʀ**.

Den nævnte Opfatning har Wimmer og jeg fremsat uafhængig af hinanden. Wimmer har bemærket, at **waruʀ** er „dannet af roden *vaʀ* i oldn. *verja* (sml. oldnord. *vörðr*, *vörn*), der vilde være et passende ord for en mindesten („varde")." Jeg har ytret: „For mulig at bestemme Betydningen nærmere vover jeg at fremsætte en usikker Formodning: i de islandske Sagaer bruges *vör* fem., nu i Norge vesten- og nordenfjælds *vor* (aabent *o*) masc. om en Række af oplagte Stene ved et Landingssted, især paa begge Sider af en „Sto", hvori Baadene trækkes paa Land. [Lapp. *varr*, pl. *vārak* Qvigstad Lehnwörter S. 344.] Desuden bruges Ordet nu i Norge „sjældnere om en opkastet Vold af Grus og Sten, f. Ex. ved Skred" (I. Aasen). Til dette Ord kunde **waruʀ** regelret svare, og man tør da mulig formode, at dette betegner: Stensætning, stensat Grav . . . . [Wimmers] Opfatning af **waruʀ** . . . . [synes] voveligere end min, da et saadant Ord som det, Wimmer forudsætter, ingensteds findes, medens jeg kun forudsætter en noget afvigende Anvendelse af et ellers kjendt Ord." Burg bemærker, at en Overgang fra **vǫrr* Gen. *varar* til *vǫr* Gen. *varar* vilde være let forstaaelig, og at **waruʀ** desuden kunde være fem., jfr. oldn. *kvern* — got. *qairnus*.

Oldn. *vǫr* hører vistnok til *verja* og betyder etymologisk „den omsluttende" ligesom nyeng. *wear weir* „Dæmning", ags. og middeleng. *wer*. **waruʀ** er ved den i det foregaaende nævnte Opfatning dannet som got. *magus* m. eller *handus* f. eller (bortseet fra Kjønnet) som gr. *δόρυ*, og **waruʀ** skiller sig da ved første Stavelses Vokal fra Stammen *weru-* „beskytte", der foreligger f. Ex. i gr. *Ϝερυ-*.

Jeg har ogsaa tænkt paa Muligheden af, at **waruʀ** kunde være *wāruʀ* og betyde „Hvilested" eller „fredhellige Sted" ell. lign. Denne Betydning maatte i saa Tilfælde støttes enten ved got. *unwērjan* „vredes"[1]) eller ved oht. *wâra* „Treueversprechen, Vertrag, Friede, Schutz", ags. *wǣr*, jfr. oldn. *várar* Troskabsløfter[2]).

---

[1]) Oldnorsk har *úværi* Uro, *úvært er mér* jeg kan ikke holde mig i Ro, *værleikr* og *værð* Fred, Ro. Men Udtryk som *verit er nú meðan vært er*, *þér er ekki vel vært hér* og fl. vise tydelig Forbindelse med *vera*, *vesa*.

[2]) Jeg nævner her endnu to andre Opfatninger af **waruʀ**, som jeg har tænkt paa, men som jeg ikke holder for sandsynlige.

waruʀ har neppe været udtalt **warruʀ*, opstaaet af **warnuʀ*, der skulde være samme Ord som ags. *wearr* m. „callus, nodus" og nær beslægtet med lat. *verrūca* „Høide, Vorte", lit. *wirszus* „Top, Overflade", oldslav. *vrŭchŭ* m. „Høide, Top", oldind. *var̀man-* „Høide", glirsk *farr* „Søile". Ved denne Combination maatte man formode, at **waruʀ** havde Betydningen „en Haug".

Sandsynligt finder jeg det heller ikke, at **waruʀ** er et Mandsnavn i Nomin. Dog er denne Mulighed neppe udelukket, hvilket navnlig tør sluttes af Möjebro-Indskiften i Upland: **ana hahaisla ✕ iniʀ frawaradaʀ**.

(Trykt 2 August 1894.)

Om Indskriftens Tid ytrer Wimmer (Runenschr. S. 300 f.): Ordene: . . . **an : waruʀ** paa Tomstad-Stenen kunde uden Tvivl ikke have nogen anden Form end netop denne, hvad enten den er fra samme Tid som Dopskoen fra Torsbjærg Mose eller som Reistad-Stenen. Naar jeg antager, at den staar den sidstnævntes Tid langt nærmere end den forstnævntes, saa er Grunden dertil den, at den hører til en Gruppe af norske Runemindesmærker, om hvilke man véd eller med Sikkerhed kan antage, at de oprindelig blev reiste i det indre af Gravhauger (Stenene fra Stenstad, Bratsberg, Tanem, Aarstad og Elgesem . . . er dragne frem af Gravhauger og det samme er at antage om Stenene fra Belland, Tomstad, Reistad), og hvilke ikke kan regnes til de ældste norske Indskrifter med den længere Runerække. S. 303 sætter Wimmer disse Mindesmærker til 6te Aarhundred e. Chr., snarest dettes anden Halvdel.

For Tomstad-Stenens Vedkommende finder jeg intet ved disse Wimmers Udtalelser at bemærke.

13. Belland.

Literatur. Utrykt (i Runearkivet i Christiania). Tegning med Paaskrift af Civilingeniør Kielland, tagen 1850 eller deromkring, men først meddelt 1865. — Brev til O. Rygh fra Student H. C. Kielland (Broder til Ingeniør K.), dateret Berge i Lyngdal 18de April 1865 (med Tegning). — Notis med Tegning af Runerne af S. Bugge nedskreven paa Belland i Sommeren 1865. — Photographi, som ikke viser Stenens Runer, taget samtidig. — Brev til Foreningen for n. Fort. Bevaring fra Skolelærer I. M. Osmundsen, dateret Farsund 28de Sept. 1867.

Trykt. Nicolaysen Norske Fornlevninger (1862—1866) S. 783. — Stephens Runic Monuments, Vol. I (1866), 261—263 (med Tegninger). 265. XXVI. LIV. Vol. II, 899 f. Vol III, 100. — Stephens i Aarbøger f. nord. Oldk. 1867 S. 218. — Wimmer Navneordenes bøjning (1868), S. 46. 119. — Wimmer og Bugge i Aarbøger f. n. Oldk. 1868, S. 68. — Nicolaysen i Aarsberetning for 1872 S. 135. — Wimmer „Runeskr. opr." i Aarbøger 1874, S. 98. 132. 137 f. — Heinzel, Über die Endsilben d. altnord. Spr. (1877), S. 8 [348]. 31 [371]. 137 [477]. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. [1] (1884) § 311 anm. 2. [2] (1892) § 132 anm. 2. Anhang S. 256 Nr. 1. — Burg, Die ält. nord. runeninschr. (1885), S. 111 f. 167. 175. — Wimmer, Die runenschrift (1887), S. 106. 147. 156 anm. 301. 303.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegninger. Her meddeles Autotypier efter Photographier tagne af Photograph Væring. Det ene (S. 211) efter Originalen, af hele Stenen; det andet (S. 212) efter en Gibsafstøbning af Partiet med Runerne.

Den Runesten, som her skal behandles, er fra Belland (Matr. Gaards-Nr. 21) i Austad Sogn, Lyngdal Præstegjeld, Lister og Mandals Amt. Den ældste Tegning af den er udført c. 1850 af Civilingeniør Kielland[1]). Nærmere Oplysning fik man ved et Brev fra H. C. Kielland, Sidstnævntes Broder, som 18de April 1865 skrev til O. Rygh: „Igaar var jeg ude for at opsøge den Runesten. De tilskrev mig om, og jeg var saa heldig at finde den . . . paa . . Belland i Oustad Sogn. Den danner Bro over en Bæk, som deler Gaarden efter Længden af Dalføret, den kjendes paa Gaarden under Navn af „Oustegars-Bruna“ omtrent i ret Linie mellem Hans Bellands og Bernt Nielsens Vaaningshuse“[2]). Udgiveren af nærværende Skrift saa den i Sommeren 1865 ligge som Bro over en Bæk paa Gaarden Østre Bellands Grund med Runerne op. Jeg hørte, at den skulde have ligget der fra umindelige Tider. Ogsaa Osmundsen skriver 1867: „Efter Bellands Beboeres Vidnesbyrd har Stenen mindst i 100 Aar ligget som Bro, og det vides ikke, hvor den har ligget før“[3]).

I 1893 blev Belland-Stenenført til Christiania og indlemmet i Universitetets Oldsagsamling som Nr. 17797. Den er af Granit.

Stenen er 1 M. 65 Cm. lang; 95 Cm. bred paa det bredeste, 70 Cm. paa det smaleste; 25—30 Cm. tyk. Den synes ikke at være tilhuggen.

Fordi Stenen længe har ligget som Bro med Runerne vendte opad, er der paa Indskriftsiden mange tilfældige Fordybninger og Rifter.

Stenen har sikkert følgende Runer:

ᚲᛖᚦᚨᚾ

keþan

ᚲ er ligesaa høi som de øvrige Runer og staar paa samme Basis. En Streg, som er parallel med og til høire for den øvre Del af ᚲ og som skraaner mod venstre lige ned til Runens Basis, er betydningsløs.

ᚦ har kantede Sidestreger.

ᚾ har Skraastregen skraanende ned mod Indskriftens Udgangspunkt. Jfr. Norges Indskr. I, 7.

Tegningen hos Stephens har til venstre for ᚲ feilagtig ᛉ. Det, som er taget for denne Rune, er tilfældige og betydningsløse Indhulinger[4]).

Vanskeligere er det at bestemme, hvorvidt der overhoved har været nogen Rune til venstre for **k**. Navnlig her er der mange tilfældige Fordybninger og Rifter. Der kan ikke opdages noget sikkert Spor af nogen Rune til venstre for ᚲ. Prof. Rygh og jeg mener, at der er overveiende Sandsynlighed for, at her aldrig har været nogen Rune[5]) og at **keþan** altsaa fra først af har været den hele Indskrift[6]).

---

1) Denne er gjengivet hos Stephens I, 262.

2) H. C. Kiellands Tegninger er gjengivne hos Stephens I, 261 f.

3) Det er vildledende, naar Civilingeniør Kiellands Tegning har Paaskriften: „Funden ved Gaarden Omland i Austad Sogn“. Omland eller Aamland er Nabogaarden til Belland.

4) Wimmers og Noreens Formodning **[staina]ʀ keþan**, som støtter sig til Tegningen hos Stephens, er efter Sporene paa Stenen utilstedelig.

5) Det samme mener Nicolayson Aarsber. for 1872 S. 135.

6) Jeg har undersøgt, hvorvidt det skulde være muligt at læse **ikeþan** (hvilket saa kunde deles **ik eþan**). Men dette synes mig ikke muligt. Der er vistnok til venstre for ᚲ parallelt

keþan er sandsynlig Genetiv af et Mandsnavn, som i Nominativ har lydt **Keþa*. Indskriften betegner da „Kethas“ d. e. „Kethas Sten“; „dette er en Sten, som er anbragt til Minde om den døde Ketha“.

Ogsaa andre Indskrifter med den længere Rækkes Runer indeholde den

med anden Runes øvre Del en kort lodret Streg, som mulig kunde være hugget. Men denne kan, saavidt jeg kan sé, aldrig have været fortsat saa langt ned, at den kan have dannet en **i**-Rune. Dette antager ogsaa Prof. Rygh.

Dødes Navn i Genetiv uden Tilføielse af det Substantiv, af hvilket Genetiven maa tænkes styret. Se Norg. Indskr. I, 178; 184 f.

I Gravskrifter hos fremmede Folk forekommer ligeledes denne Udtryksmaade. Den er saaledes den sædvanlige i oldirske Indskrifter; se Whitley Stokes i Bezzenbergers Beiträge XI, 145 ff. Ogsaa hos Grækerne kan Gravskrifter indeholde den Dødes Navn i Genetiv uden noget styrende Substantiv; se Larfeld Griech. Epigraphik S. 590. Og det samme er Tilfældet hos flere andre Folk.

keþan kan efter Formen ogsaa være Dativ; jfr. **witadahalaiban** paa Tune-Stenen. Burg siger: „Der dativ wäre vielleicht wahrscheinlicher". Heri kan jeg ikke være enig. Medens jeg har støttet Forstaaelsen af **keþan** som Genetiv ved flere fuldstændige Analogier, vil man til Støtte for Opfattelsen af **keþan** som Dativ neppe kunne paaberaabe sig nærmere Analogier end Begyndelsen af Stentofta-Indskriften: **niuhA borumR | niuha gestumR | hAþuwolAfR gAf | hAriwolAfR mAgiu** og Sparlösa-Indskriften i Vestergötland (fra 9de Aarh.): *a̧iuls* (d. e. *auils*) *kaf airikis sunR kaf airiki*[1]).

Det Navn, som jeg har læst paa Belland-Stenen, **keþan** (Gen.) har jeg ellers ingensteds fundet. Heller ikke kan jeg angive Navnets Oprindelse. Her maa *e* være kort. Noreen antager, at Navnet i historisk Oldnorsk skulde hede *Kiaðe*[2]).

Jeg véd ikke, om Mandsnavnet *Kēþa*, Stamme *Kēþan-*, kan være beslægtet med Kvindenavnet *kiþa* Dyb. fol. I, 54 = Lilj. 668[3]). Dieterich „Runen-Sprachschatz" henfører baade dette og Mandsnavnet *kiþr* Lilj. 871 til oldn. *kið* n. „et Kid", som er af en Stamme *kiðja-*. Kok (Det danske Folkesprog i Sønderjylland II, 31) sammenstiller med *kiþa* Lilj. 668 det slesvigske, hyppig syd for Tønder brugte Kvindenavn *Kie*, der findes som *Cye* i Flensborg i 14de Aarh. og som *Kyæ* i Sorø 1399. Jeg skal ikke dvæle ved alle de Tvivl, som maa fjærnes, inden man her kan træffe nogen Afgjørelse.

Urnordiske Genetiver paa *-an* af Hankjøns-Stammer paa *-n* er bevarede i **keþan** Belland, **þrawiŋan** Tanum i Baahus-Len, ... **an** Tomstad. Dativ havde den samme Form: **witadahalaiban** Tune. Sandsynlig. efter historisk nordisk Sprog at dømme, ogsaa Accus.; men herpaa mangler Exempler. Endelsen urnord. **-an** er i historisk Nordisk regelret bleven til *-a* i Gen. Dat. Acc. sg. Mellemtrinet er *-ą* med nasaleret *a*.

Vi kan nogenlunde bestemme Lydovergangenes Tid.

De ældste danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer har Gen. paa *-a*: ***hurnbura*** Kallerup, *ala* Glavendrup; jfr. Wimmer Runenschr. 312. At Kirkebo-

---

[1]) Hos Romerne kan den Dødes Navn paa Gravstenen staa i Dativ. Ligesaa hos Grækerne under de romerske Keisere.

[2]) Det forekommer mig ikke sandsynligt, at **keþan** skulde betegne Udtalen **Kenþan*, som **skiþa-** Skärkind Udtalen *skinþa-*, og at **Kenþa* skulde svare til isl. *kjanni*; se om dette Egilsson. Thi i *kjanni* er *nn* neppe opstaaet af *nþ*. Burg S. 111 nævner ved **keþan** med urette *Keto* hos Saxo p. 162—169 M., som i Ser. run. alt. (Lang. SRD. I, 32) kaldes *Gote*. Dette Navn maa bl. a. paa Grund af *t* i Indlyd være forskjelligt.

[3]) Denne Sten er fra Gidsmarken, Husby Sjutolfts socken, Trögds härad, Fjerdhundraland-Upland. Men *kiþa* kan ikke, som Dybeck mener, have noget at gjøre med Navnet *Gidsmarken*. Dette gjenkjender jeg i Stedsnavnet *Gislmo̧rk* i Braavalla-Kvædet (Arkiv X, 233. 253).

Stenen fra Færoerne har Acc. *hruą* med nasaleret *ą*, er vistnok ikke med Wimmer ene og alene at forklare deraf, at Næselyden holdt sig længer i Norge og paa Færoerne end i Danmark. Jeg har derimod (Rökstenen og Fonnaas-Spænden S. 40) forklaret det deraf, at Næselyden holdt sig længer umiddelbart efter Vokal end i andre Lydstillinger. Saaledes har Rök-Stenen Dat. sg. m. *kuta* = oldisl. *Gota*, Acc. pl. m. *fiakura* „fire“, 3 Ps. pl. Præs. *stąnta* = oldisl. *standa*, *likia* = oldisl. *liggja*; men Infin. *knuą* = oldisl. *knýja* og *fluą*, hvilket jeg tidligere opfattede som Infin. *flýja*, men nu er tilbøielig til at forstaa som Dat. sg. m. = oldisl. *flóa*. Den sjællandske Frerslev-Sten har Gen. *afa* = oldisl. *afa*, men Acc. *aą* = oldisl. *áa* af *ái* Oldefader. Det udlydende nasale *a* af urnord. *an* synes altsaa i svagt betonet Stavelse af flerstavelses Former at have holdt sig i hele Norden umiddelbart efter Vokal til c. 900, men ellers at være forandret til ikke nasalt *a* allerede c. 800.

At nasalt *a* dog, hvor Vokal ikke gik umiddelbart forud, holdt sig længer i Norsk end i Dansk, tør maaské sluttes af *þausą* Acc. pl. n. „dette“ paa Gimso-Stenen (c. 800—850?) ved Siden af *staina þisa*. Men Ordet er usikkert.

Allerede i de blekingske Indskrifter med den længere Rækkes Runer synes et i Urnordisk bevaret *n* efter Vokal at være faldt bort i Udlyd. Björketorp-Stenen har **ronu** (som det synes, ikke **ronuR**), der vel maa være = nyisl. *runu* og opstaaet af **ronun*[1]). Men endnu paa Skee-Stenen fra Baahus-Len (c. 775—800?) er skrevet *inun*, hvilket jeg forstaar som Accus. af et Kvindenavn med Stamme paa *-n*. Paafaldende er finsk *maanantai* „Mandag“, *sunnuntai* „Søndag“. Disse Ugedagsnavne maa være laante fra Nordisk; men man skulde tro, at de sandsynlig ikke var optagne før i anden Halvdel af 10de Aarhundred. Jfr. mine Bemærkninger i Arkiv IV, 122. Forudsætter *maanantai, sunnuntai* nordiske Former *máną-*, *sunnu-*? Og har *inun* været udtalt *Inu*? Er Næselyden i disse Former støttet ved det forudgaaende *n*?[2])

Gen., Dativ og Accus. sg. af Hankjønsstammer paa *-n* er i historisk Nordisk lige (Endelse *-a*). Det kan heller ikke betvivles, at Acc. sg. i Urnord. ligesom Gen. og Dat. har endt paa *-an*, uagtet Exempler mangle. Ogsaa i Angelsaks., Oldfris., Oldsaks. er Gen., Dat. og Acc. sg. af Hankjønsstammer paa *-n* lige (Ags. *-an*, Ofris. *-a*, Oldsaks. *-an* og *-on*). Derimod i Gotisk er Endelserne forskjellige for de nævnte tre Casus: Gen. *-ins*, Dat. *-in*, Accus. *-an*. Oldhoitysk har i Gen. og Dat. *-en*, *-in*, i Accus. *-on*, *-un*[3]). Det synes ikke tvivlsomt, at Forskjelligheden, som Gotisk viser, er det oprindelige og at Enheden skyldes en senere Uniformering. Dette viser sig tydelig i Oldhoitysk. I senere (især baierske) Kilder er *-un*, *-on* undertiden overført til Gen. Dat. sg., medens *-in*, *-en* omvendt viser sig tillige i Acc.

[1]) **arAgeu** paa Stenene fra Stentofta og Björketorp har jeg tidligere forklaret som Gen. = nyisl. *ergju*, og i Hunkjønsstammer paa *n* er i Gen. *n* faldt bort efter *u*. Men **arAgeu** er kanské snarere instrumental Dativ af et til oldn. *ergi* svarende Ord. Endelsen *-u* kan da være tilføiet ved Analogi enten efter oldn. Dativer som *sölu* eller efter urnord. Dativer som **gibu*. Jfr ags. *menigeo*. **arAgeu** er neppe Dativ af en Intetkjønsstamme **argu-*.

[2]) Rök-Stenen har Postpositionen *ą* i samme Betydning som isl. *á*, men formelt svarer den til urnord. **ana**. Stephens har med urette i mange Former i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer troet at finde et *n* bevaret i Udlyd, hvor det i Oldisl. er faldt bort. Jeg tør nu ikke engang (som i Runverser 48) tro paa det af Stephens III, 287 antagne [*suik*]*un*.

[3]) Jfr. dog Kluge i Idg. Forsch. IV, 310 f.

sg. (Braune Ahd. gramm. § 221 Anm. 3). Den Analogidannelse, som viser sig i Nord., Ags., Fris., Osaks. deri, at Vokalen *a* fra Acc. sg. er bleven overført til Gen. og Dat. sg., har sit Sidestykke i Græsk i Endelserne *-ονος*, *-ονι* efter *-ονα*, f. Ex. i *γείτων* Gen. *γείτονος*.

Med Hensyn til den consonantiske Udlyd forholder Gen. sg. oldn. *hana*, urnord. **hanan* sig ialfald tilsyneladende til got. *hanins* som Acc. pl. *daga*, urnord. **dagan* til got. *dagans*. Got. *dagans* forudsætter en forgerm. Form *-ŏns*. Formen for Gen. sg. af de germanske Hankjønsord paa *-n* fører man derimod tilbage til Grundformen *-enos* (Hirt i Sievers Beitr. XVIII, 298) eller *-enes*. Men derved har man hverken forklaret Forskjellen mellem oldn. Gen. sg. *hana* (urnord. **hanan*) og Nom. sg. *þjóðann* (urnord. **þeudanaʀ*), *dróttinn* (urnord. **drohtinaʀ*) eller Overensstemmelsen mellem oldn. Gen. sg. *hana* og Acc. pl. *daga*. Jeg forklarer derfor Formen for Gen. sg. af Hankjønsstammer paa *-n* i de germanske Sprog af en Grundform *-ns*. Denne kan støttes derved, at Formen for Gen. sg. af de neutrale *n*-Stammer i Oldirsk viser tilbage til en Grundform *-ens*, f. Ex. *imbe* Gen. af *imb* „Smør", *anme* Gen. af *ainm* „Navn" (Brugmann Grundriss II S. 579), ligesom Gen. sg. paa *-ns* af *n*-Stammer ogsaa ellers sporadisk maa forudsættes (Brugmann II S. 578 f.). Den urnord. Endelse *-n* for Gen. sg. af *n*-Stammer synes gjennem *-nz* at være opstaaet af *-ns*.

Paa Grund af sin uregelmæssige Form synes Belland-Stenen ikke at kunne have været reist i fri Luft som Mindesten over en Afdød. Jeg holder det med Wimmer (Runenschr. 301) for sandsynligt, at den fra først af har været anbragt inde i en Gravhaug.

Wimmer S. 303 sætter den ligesom Stenene fra Stenstad og Tomstad til 6te Aarhundred, snarest til dettes anden Halvdel. Herimod har jeg for Belland-Stenens Vedkommende ingen Indvending at gjøre. Men der er ved den saa faa Støttepunkter for Tidsbestemmelsen, at der ikke, endog blot tilnærmelsesvis, kan være Tale om Sikkerhed. I Indskriften har k-Runen den i de ældste Indskrifter brugte Form (uden forsaavidt som den her er ligesaa høi som de andre Runer). Den er ikke forsynet med nogen ret Stav, som i senere Indskrifter med den længere Rækkes Runer, og Vinkelens Aabning vender mod høire. Men dette giver en meget ubestemt Tidsgrænse nedad, da k-Runen endnu paa Aagedal-Bracteaten mangler Stav.

14. Reistad.

Literatur. Christiania Universitets Oldsagsamlings Katalog under Nr. 2837. — Aarsberetn. fra Foren. t. norske Fortidsmind. Bevar. for 1861 S. 35 f. — Nicolaysen, Norske Fornlevn. S. 287. — Stephens, Runic Monuments, Vol. I, 256 f. (med Tegning efter Papiraftryk og Photographi; denne Tegning indeholder flere Feil). Jfr. I, 200. 222. 260. 265. 310. XXVIII. Vol. II, 946 f. 980. 985. III, 99. 406. 426 f. — S. Bugge i Tidskr. f. Philol. og Pæd. VII (1866—1867) S. 219. — Wimmer i Aarbøger f. n. Oldk. 1867 S. 38. 53. — Wimmer i Aarbøger 1868 S. 71 f. — S. Bugge i Tidskr. f. Philol. og Pæd. VIII (1868—1869) S. 172—176. — Stephens i Tidskr. f. Philol. VIII S. 307 f. — Lyngby i Brev 1869, trykt i Tidskr. f. Philol. X (1872—1873) S. 82. 84 f. 87. — Bugge i Aarbøger 1870 S. 189. 198. 204. 215 f. — Bugge i Aarbøger 1871 S. 204. — Gislason i Aarbøger 1871 S. 365. — Wimmer, Runeskr. oprind., i Aarbøger 1874 S. 98. 132. 144. 179—181. — Rieger i Zeitschr. f. deutsche Philol. VI, 339. — Heinzel, Über die Endsilben der altnord. Spr. (1877), S. 28 [368]. 138 [478]. — S. Bugge i Aarbøger 1884, S. 86. 92. 94 f. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. ¹ (1884) § 5. § 94 anm. 1. § 266 anm. 1. § 379 anm. 1. § 448 anm. 1. Anhang S. 191 Nr. 8. Nachtr. S. 210. 212. — Burg, Die ält. nord. runeninschr. (1885), S. 113. — Wimmer hos Burg S. 154—156. — Heinzel i Anzeiger für deutsch. Alt. XII, 45. — Wimmer, Die runenschrift (1887), S. 149. 160. 163 f. 210—213. 217. 222—224. 301. 304 (S. 210 Tegning af Indskriften efter Originalen). — Wrede, Über die Sprache der Ostgoten in Italien (1891), S. 67. — Sievers i Pauls Grundriss I (1891) S. 240. — Noreen i Pauls Grundriss I, 419. 498. — Bugge i Arkiv VIII (undertegnet 1891), 22. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. ² (1891) § 5. § 217, 3 § 291 anm. 1 og 5. § 393 anm. 1. § 460 anm. 1. Anhang S. 261 Nr. 26. — Noreen, Abriss der urgerm. Lautlehre (1894), S. 169.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

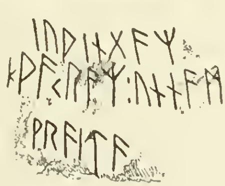
Tegninger. Paa S. 217 Autotypi efter et Photographi af Originalen, taget af Photograph Væring. Derunder Gjengivelse af Runerne, laant fra Wimmer „Die runenschrift" S. 210. Paa Wimmers Tegning krydser de to Sidestreger paa ᚦ hinanden; dette kan man ikke se paa Gjengivelsen her.

Den paa næste Side afbildede Runesten fandtes, efter hvad der i 1862 blev opgivet, 4 eller 5 Aar tidligere ved Ploining i Jorden paa Gaarden Reistad[1]) i Hitterø Sogn, Flekkefjord Præstegjeld, Lister og Mandals Amt. Det skyldes daværende Lector i Chemi Waage, at den blev bekjendt, og ved hans Medvirkning blev den i 1862 indsendt til Christiania, hvor den blev indlemmet i Universitetets Oldsagsamling som Nr. 2837. Stenen, der er af Hornblændegranit, er raat tilhuggen, 65 Cm. høi, 60 Cm. bred paa det bredeste, men jævnt aftagende i Bredde opad og 22 Cm. tyk. Den har paa den ene Bredside Indskrift af Runer, som er skrevne i tre Rader fra venstre mod høire uden at være stillede paa rette Linjer.

[1]) Matr. Gaards-Nr. 17.

(Trykt 30 August 1894.)

Indskriften er allerede i Tidskr. f. Philol. VIII bleven læst og tolket af mig væsentlig paa samme Maade som i det følgende.

Runerne i første Række maa læses:

ᛁᚢᚦᛁᚾᚷᚨᛉ

iuþingaʀ

þ har kantet Sidestav, der gaar fra den rette Stavs Top og næsten helt ned til dennes Basis. De to Streger, af hvilke Sidestaven bestaar, synes at krydse hinanden. Istedenfor þi kan der ikke læses ᛞ d; thi nogle Furer, som gaar over fra tredje Rune henimod fjerde, maa efter sin Form være tilfældige.

Anden Rækkes Runer skal sandsynlig læses:

ᛁᚲᚹᚨᚲᚱᚨᛉ:ᚢᚾᚾᚨᛗ

ikwakraʀ: unnam

Længst til venstre i anden Række øines en lodret Streg af uregelmæssig Form (ikke gjengivet paa Wimmers Tegning), som naar op til den derpaa følgende første sikre Runes halve Høide, hvor den afbrydes af en tilfældig Afskalling. Denne Streg er maaské hugget, men synes ikke at have kunnet danne en Rune[1]).

Herpaa følger ᛁ i og saa ᚲ k. Den venstre Spids af ᚲ berører ᛁ, lidt nedenfor Midten. Rune 5 er sikkert ᚲ k og R. 6 ᚱ r. Paa Rune 7 ᚨ a er øverste Skraastreg ved en tilfældig Afflækning bleven utydelig.

Mellem R. 8 og R. 9, men nærmere R. 9 er to sikre aflange Prikker.

Mellem de to Kviste paa R. 12 ᚨ a er der en tilfældig Streg. — Rune 13 er sikkert ᛗ m. Tværstregerne er lidt utydelige, men dog sikre. Runen er forholdsvis smal. Af de to trekantede Rum, som indesluttes af Korsstregerne og det øverste af de rette Stave, er det høire mindre og utydeligere end det venstre.

Efter m sees yderst til høire en lodret Streg eller Fure (ikke gjengivet paa Wimmers Tegning) af omtrent samme Høide som de foranstaaende Runer, men noget grundere end disse. Det synes muligt, at denne Streg er hugget. Hvis Stregen var en Rune, maatte den være ᛁ i, men jeg finder det sandsynligst, at den ikke har været ment som en Rune.

Mulig er baade denne Streg og Stregen til venstre for ik betydningsløse. Men man kan neppe benegte Muligheden af, at de begge er mente som Rammestreger. Naar Runeristeren, ifølge denne Opfatning, har anbragt Rammestreger foran og efter anden Række, men ikke ved første eller tredje, kan Grunden mulig have været den, at han har villet begrænse anden Række, fordi den til begge Sider gik næsten helt ud mod Randen. Første og tredje Række var derimod tydelig begrænset ved den omgivende tomme Flade. Jfr. Wimmer Runenschr. S. 169—171 om Indfatningslinjer.

Tredje Rækkes Runer er sikkert og tydelig:

ᚹᚱᚨᛁᛏᚨ

wraita

Første Rækkes Runer iuþingaʀ indeholder et Mandsnavn i Nominativ. Dette Mandsnavn er sproglig vistnok, som Stephens først har seet, nær beslægtet med

[1]) Stregen kan ikke med den følgende lodrette Stav have dannet ᛖ e.

Navnet paa en alemannisk Stamme, som i latinsk Form oftest skrives *Iuthungi*; se Zeuss Die Deutschen S. 312 f., Müllenhoff i Haupts Zeitschr. X, 562; R. Much i Sievers's Beitr. XVII, 85[1]). De optræder i Raetia ved Donaus øvre Løb og nævnes sidste Gang Aar 432. Dette Folkenavn gjenfinder Grimm (Gesch. d. deutsch. Spr. [2] 349) i det oldtyske Mandsnavn *Eodunc* (i Baiern), mht. *Iedunc*. Fra dette Navn er **iuþingaʀ**, hvori þ betegner den tonløse Spirant, formelt kun deri forskjelligt, at det indeholder Suffixformen *-inga*, ikke *-unga*. Disse to Suffixformer skifter ogsaa ellers: mht. *nîdinc* og *nîdunc*; ags. *Scylding* og *Scyldung*; oht. *chuning* og ligesaa i andre vestgermanske Sprog med Endelsen *-ing*, men oldn. mindre oprindelig *konungr*. Navnlig ligger det nær her at sammenligne *Greuthungi* ved Siden af *Greothingi*, *Γρούθιγγοι* (Zeuss S. 407), oldn. *Grýtingar* (Hervar. s. Bugges Udg. S. 273). I **iuþingaʀ** betegner første **i** altsaa ikke en Spirant *j*, men vi har her Diphthongen *iu*. Denne findes i Urnordisk foruden i **iuþingaʀ** ogsaa i **niuwila** paa en Bracteat fra Varde (Steph. Nr. 80), **niujil** (d. e. *Niujila*) paa en Bracteat fra Darum, **niuha** og **niuhA** paa Stentofta-Stenen „nyt" for **niuja*, **bAriutiþ** Stentofta. Naar vi sammenligne disse Former med **Aleugaʀ** Skääng, **skiþaleubaʀ** Skärkind, **hleuno** Viemose-Hovelen, saa se vi, at Diphthongen *eu* holdt sig i Urnordisk, naar der i næste Stavelse fulgte *ă* eller *ō*, men at den ved et følgende *i* eller *j* blev forandret til *iu*. **liubu** Opedal viser, at *eu* ogsaa ved Indflydelse af et følgende *u* blev forandret til *iu*[2]). Senere blev *iu* foran *i* forandret til *ý*. Denne Forandring kan tidligst spores i **bArutʀ** paa Björketorp-Stenen, udtalt *brýtʀ*.

Stammeordet til **iuþingaʀ**, til Folkenavnet *Iuthungi* og til det oldtyske Mandsnavn *Eodunc* er sandsynlig, som allerede Grimm for de tyske Navne har formodet, oldn. *jóð* n., Barn (navnlig om Barnet, som skal fødes eller nylig er født), der synes at forudsætte en urgermansk Stamme *euþa-*[3]). Dette Ord synes at gjenfindes i flere oldgermanske Navne; jfr. Förstemann under *EUTH*. Navnlig kan fremhæves det af Burg sammenlignede *Eutharicus*, Navnet paa en Goter i 6te Aarhundred, Theoderik den stores Svigersøn[4]).

Det er tvivlsomt, hvorledes Betydningsforholdet mellem Folkenavnet *Iuthungi* og oldn. *jóð* „Barn" skal opfattes. Much (i Sievers's Beitr. XVII, 85) henviser til oldn. *jóðligr* „trivelig" (om Barn) og forklarer *Iuthungi* ved „floridi" „de ungdomsfriske". Ligeledes er det tvivlsomt, om **iuþingaʀ** kun gjennem Stammeordet (oldn. *jóð*) staar i Forbindelse med *Iuthungi* eller om hint Mandsnavn forudsætter et Folkenavn[5]).

---

1) Much mener at finde den ældste Form af dette Navn i en Indskrift fra Köln (Rhein. Mus. N. F. 45, 639; Westd. Zeitschr. 9 Corr.-Bl. Nr. 147 S. 250), som beretter, at et Alter er reist *[MATJRIBUS SUEBIS | EUTHUNGABUS*. Men i det sidste Navn synes en Bogstav at mangle foran *E*.

2) Jfr. min Udvikling i Arkiv VIII, 22 f. **iu** i **iuþingaʀ** betegner altsaa ikke Udtalens *eu*.

3) Wimmer (Runenschr. S. 211) indvender herimod med urette, at *jóð*, som got. *audags* o. s. v. skal vise, er af Stamme *iuða-*, ikke *iuþa-*. For det første er det ikke sikkert, at oldn. *jóð* er beslægtet med *auðigr*; jfr. Much i Sievers's Beitr. XVII, 206 f. For det andet kunde Forholdet mellem *euþa-* og got. *audags* forklares ifølge Verners Lov. For det tredje viser ikke blot *Iuthungi*, men ogsaa *Eutharicus*, at Wimmer har Uret.

4) Jfr. Wrede Sprache der Ostgoten S. 67.

5) For beslægtet med *Iuthungi* holder man Folkenavnet *Eudoses* Tac. Germ. 40. Blandt Ariovists Hjælpetropper nævner Cæsar BG. I, 37 *Sedusii*, hvilket man forandrer til *Eudusii*, da

I historisk Tid forekomme flere nordiske Mandsnavne paa *-ingr*. Samme Suffix, der ogsaa forekommer i mange Navne hos andre germanske Folk, findes i Urnordisk bl. a. i **holtingaʀ** paa Guldhornet, der er føiet til Mandsnavnet **hlewagastiʀ** og synes at betyde „Søn af **Holta*“ (Stamme *Holtan-*)[1]. Jfr. Norg. Indskr. I, 63 f. 129. 179.

ik wakraʀ „jeg Vakr“. Om den i de urnordiske Indskrifter sædvanlige Udtryksmaade, at Runeristeren taler i første Person, se Norg. Indskr. I, 7—10. Der er det paavist, at „jeg“ i proklitisk Stilling i de urnord. Indskrifter sædvanlig har Formen **ek**. Formen **ik** forekommer ogsaa paa Aasum-Bracteaten (Stephens Nr. 96), se Norg. Indskr. I, 123. Da denne har egen Rune for **e**, saa ser man deraf, at **i** i **ik** paa Reistad-Stenen ikke[2]) betegner Udtalens *e*. Da historisk Oldnorsk har *ek*, maa **ik** være en sporadisk Udtaleform, som aldrig har været den eneste brugelige og som senere igjen i Norge er forsvunden. Dalmaalet har betonet *ik* og ubetonet *ig* eller *i*, af hvilke Former snart den ene, snart den anden er bleven eneraadig inden ulige Varieteter af Dalmaalet (Noreen i Arkiv I, 177 f.). Ags. *ic*, oht. *ih* har ligeledes Vokalen *i*. Overgangen fra **ek** til **ik** synes at maatte forklares deraf, at Ordet var svagt betonet i proklitisk Stilling[3]). Jfr. **tiade** paa Aagedal-Bracteaten af **tēhōðe*; **rikiþiʀ** sammesteds af **Rikiþĕwaʀ*; **haitika** Bracteat Nr. 57 Steph. af **haitēka*, **haitēka*; **fþi** Odemotland (se i det følgende) af **faihiðē*, *-iðē*.

Den proklitiske Stilling af **ik** er i Skriften antydet derved, at det ikke ved Skilletegn er adskilt fra det følgende Navn, medens dette ved Skilletegn er adskilt fra det følgende Verbum. Paa samme Maade har Guldhorn-Indskriften ikke Skilletegn imellem **ek** og **hlewagastiʀ**, medens den dog ellers bruger Skilletegn.

wakraʀ er Mandsnavn i Nominativ. Dette er opstaaet af det enslydende Adjectiv, oldn. *vakr*, ags. *wacor*, oht. *wacchar*, der betyder „aarvaagen, livlig, frisk,

Haandskrifter af Orosius (VI, 7) har *Eduses*, *Edures*, *Eudures*. Se Zeuss S. 152; Much i Sievers's Beitr. XVII, 206. Samme Stammestavelse som i *Eudoses* finder Møller (Paul-Br. Beitr. VII, 506) i *Iáde*. Much S. 207 skiller baade dette og *Eudoses* med Hensyn til etymologisk Betydning fra *Iuthungi*.

Navnet *iuþa* (Accus.) Lilj. Run Urk. 1247 hører ikke til oldn. *jóð* eller til **iuþingaʀ**, thi Bure og Djurklou læser *auþa*, hvilket aabenbart er det rette.

iuþingaʀ vilde i historisk Oldnorsk hede **Ýðingr*. I Dipl. Norv. V Nr. 900 (Aar 1477) betegnes en Del af *Vessal* (Matr. Gaards-Nr. 55 i Norderhov Sogn, Ringerike), der eies af Evind i *Uppen* (Oppen, Matr. Nr. 62), som liggende *j Ydings herade a Ringerikie*. Om dette har noget med **iuþingaʀ** at gjøre, er aldeles uvist. I *Ydings herad* (hvilket Stedsnavn nu er forsvundet) kan *y* betegne *i* eller *í*, da samme Brev har *myn* = *min*, *sydhen* = *siðan*, *myduyko*. Jfr. *Idinghstadum* Røde Bog S. 26 (i Gjerpen).

1) Om Oprindelsen til Suffixet *-inga* og om dettes Forhold til *-unga* jfr. S. Bugge i Tidskr. f. Philol VII, 219. 312; J. Schmidt Vocal. I, 82 f.; Kluge Stammbild. § 23; Brugmann Grundriss II S. 252. 254; Streitberg i Paul-Braunes Beitr. XIV, 224. Suffixformen *-unga* synes at forudsætte førgerm. *-ənqé* eller *-n̥qé*, hvori Suffixet *-qé* er traadt til den tonløse Form af Suffixet *-én*. Suffixformen *-inga* er mulig ved Indtlydelse af *-unga* opstaaet af *-inha*, førgerm. *-énqo*, hvori *-qo* er traadt til det betonede Suffix *-én*.

2) Dette mente jeg i Tidskr. f. Philol. VIII, 174, og dette mener Wimmer endnu i Runenschr. S. 211.

3) Saaledes forklares **ik** paa Reistad-Stenen af Noreen Altisl. gramm.[2] S. 261 og vestgerm. *ik* af Kluge i Pauls Grundriss I, 394. I Nordisk kunde man formode, at *i* i *ik* var overført fra *mik*, men herimod taler ags. *ic* ved Siden af *mec*. I Arkiv I, 177 har Noreen forklaret Dalmaalets *ik* af *ek*, men i Pauls Grundriss I, 498 identificerer han det med urnord. **ik**, ags. *ic*.

rask." Det er sædvanligt i de germanske Oldsprog, at Adjectiver ogsaa uden Tilføielse af nogen Afledningsendelse bruges som Mandsnavne. Se Norg. Indskr. I, 98. 184.

Et til **wakraʀ** svarende Mandsnavn forekommer hos andre germanske Folk. Tidligst i 7de Aarhundred *Οὐάκκαρος ὁ Οὔαρνος τὸ γένος* Agath. I, 21. I 8de og 9de Aarhundred oftere *Wacar*, *Waccar*, *Wachar* i Nordtyskland og Sydtyskland. Samme Ordstamme forekommer undertiden dels som første Led af et sammensat Mandsnavn, dels som andet Led, saaledes i det navnkundige *Odowacar*, der i Oldn. vilde hede **Auðvakr*. Efter Stedsnavnet *Wakering* i Essex antager Kemble (The Saxons in England I, 476) et ags. Stammenavn *Wæceringas*.

I Norden er Mandsnavnet *Vakr* i historisk Tid ikke almindeligt. En af Kjæmperne paa Ormen lange i Svolderslaget kaldes *Vakr elfski*. *Vakr* nævnes ogsaa blandt Odens Navne. En afledet Form har vi som Navn i *uakra* (Accus.) Lilj. R.-U. 1275 (Lundagården, Vederslöf socken, Kinnevalds härad, Värend) og i *uakro* (Gen. vistnok af et Kvindenavn) Lilj. R.-U. 522 (Lunda socken, Seminghundra härad, Upland). I **wks** paa Fonnaas-Spænden har jeg i Norg. Indskr. I, 63 f. formodet **Wakrs* Gen. af det paa Reistad-Stenen forekommende Mandsnavn.

unnam forstaar jeg som 1. Pers. Præt. Indic. i Ental af et stærkt Verbum. Jeg antager **unnam** for opstaaet af **undnam*. At *d* falder ud mellem to *n*'er, er et naturligt Lydfænomen, der kan paavises i germansk Sprog til forskjellige Tider. Saaledes hyppig i gamle islandske og norske Haandskrifter. *hunnir* i cod. Arna-Magn. 619 qv. (Ungers Udg. S. 159 L. 26); *hrūa* cod. A. M. 623 qv. (Gislason Um frumparta S. 113); *laxams* Íslendingabók (Ísl. ss. I, 363); *annes* Ísl. ss. II, 244, Flat. I, 140 L. 23 o. s. v. Samme Lydovergang antages allerede for Samgermansk. F. Ex. *hunno* Centurion for **hundno*. Se Noreen, Abriss der urgerm. Lautlehre, S. 173. I Angelsaks. er proklitisk *ond-* foran en anden Consonant blevet til *on-*.

unnam er skrevet med to **n**-Runer. Consonantfordobling anvendes ellers ikke i Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Jfr. **fino** Berga, d. e. *Finno*; **ginu-** Spydstagen fra Kragehul, d. e. *ginnu-*; **gino-** Stentofta; **ginᴀ-** Björketorp; **mogmeni** Rök, d. e. *-menni*. Grunden til, at Consonantfordobling er anvendt i **unnam**, finder jeg deri, at det er et sammensat Ord, hvori hvert af de to **n**'er hører til sit Led.[1])

unnam forklarer jeg som opstaaet af **undnam*, Præteritum 1. Pers. Ental af et stærkt Verbum, der i Gotisk vilde hede **undniman*. Denne Verbalform indeholder Præfixet *und*, der her synes at være brugt omtrent i samme Betydning som i got. *undgreipan* „gribe", *undrēdan* „yde, forskaffe", *undrinnan* „løbe hen til". **unnam** har vel egentlig betydet „jeg tog fat i", deraf „jeg paatog mig, iværksatte" eller lignende. I Verbalformen **unnam** synes Hovedtonen, overensstemmende med

---

[1]) Wimmer (Runenschrift S. 223) mener derimod, at første **n** i **unnam** snarest er Tegn for Udtalens *nd*, og Burg S. 115 f. siger, at denne Forklaring ubestridelig fortjener Fortrinet for min. Den synes mig ikke tilstedelig. Ingensteds kan **n** ellers paavises som Tegn for *nd*. At *nd* ikke i de urnord. Indskrifter har været betegnet ved **n**, godtgjøres efter min Mening derved, at det i disse ikke sjælden findes betegnet ved **d**: **kunimudiu** Tjurkö-Bracteaten; **spidul** Fonnaas-Spænden; **ladawariŋaʀ** Torvik-Stenen A; sandsynlig har Saude-Stenen ligeledes havt **wadaradas**. Paa Bracteat Nr. 48 Steph. er Udtalens *nd* betegnet ved **nd** i . . . **undʀ**.

det almindelige Forhold i de germanske Sprog, at maatte have ligget paa **nam**. Denne Verbalform synes da at vidne om, at nordisk Sprog i de ældste Runeindskrifters Tid brugte proklitiske Præfixer i Sammensætning med Verbalformer omtrent ligesom Gotisk. I historisk nordisk Sprog er denne Brug derimod bleven i høi Grad indskrænket, saa at vi endog heri har et meget fremtrædende Skjelnemærke mellem de nordiske Sprog paa den ene Side og de vestgermanske paa den anden.

De stærke Verbers Præteritum Indic. har i urnord. Indskrifter ingen Endelse i 1. Ps. sg.: **unnam**; **Aihek** Bract. Nr. 55 Steph.; *falh* i **fAlAhAk** Björketorp (Norg. Indskr. I, 9). Efter **m** i **unnam** er der faldt bort en Vokal, der har svaret til *a* i gr. *οἶδα*, oldind. *vḗda*[1]).

Ogsaa i 3. Ps. sg. har de stærke Verbers Præteritum Indic. i urnord. Indskrifter ingen Endelse.

At Præfixet i **unnam** har enstavelses Form og ikke ender paa Vokal, forklarer Burg S. 116 efter Joh. Schmidt (Kuhns Zeitschr. XXVI, 25 f.) ligesom i got. *andbeitan* i Modsætning til *andabeit* deraf, at Præpositionen først blev fast forbundet med Verbet, efterat den samgermanske Udlydslov havde virket og bragt Vokalen i den oprindelig tostavelses Præpositions Udlyd til at svinde.

und er i historisk Oldnorsk bevaret bl. a. i Conjunctionen *unz* „indtil“, d. e. *und-(e)s* ; jfr. got. Præpos. *und* „indtil“.

wraita er et Substantiv i Accusativ af en Stamme paa *-a* (jfr. **staina** Tune, **hahaisla** Mojebro, **aRina** By, **hlaiwa** Bo og fl.) og Object for **unnam**. Dette Substantiv synes her at betyde „Indridsning“; **unnam wraita** vil vel altsaa sige „jeg paatog mig eller iværksatte Indridsningen“. Substantivstammen *wraita-* er afledet af Verbet **wrītan* „at indridse“. Af dette findes i de urnord. Indskrifter Formerne **waritu** Præter. Indic. 1. Pers. Dualis paa Varnum-Stenen og **warAit** Præter. Indic. Ental paa Istaby-Stenen. *wraita-* er afledet ligesom oldn. *seiðr* af *síða*, oldn. *deigr* af got. *deigan*, som gr. *λοιγός* o. s. v. Om **wraita** er Hankjønsord eller Intetkjønsord, kan Formen i Accusativ ikke vise. Samme Ord er oht. *reiz* „linea, nota“, mht. *reiz* masc. „Linie, Ritz, Kratz.“ I historisk Oldnorsk forekommer *reitr* masc. i Betydning „Rids, Fure“, i de ældre Haandskrifter bøiet som *u*-Stamme (Accus. plur. *reito* Grágás cod. reg. S. 72 L. 22; Nom. plur. *reitir* om Ruder paa et Tavlbret), men i de senere som en *a*-Stamme (f. Ex. *reita* Flat. I. S. 556 L. 23; Nom. plur. *reitar* Korm. s. Kap. 10, S. 20 nederst Möb. Udg.).

Den hele Indskrift

iuþingaR
ikwakraR : unnam
wraita

betyder altsaa: „Iuthing. Jeg Vakr udførte Indridsningen“.

iuþingaR synes at maatte være den Dødes Navn, der er sat i Nominativ uden Tilføielse af noget andet Ord i samme Sætning og uden syntaktisk Sammen-

[1]) **unnam** synes ikke at kunne forudsætte en Form med Endelsen *-om* som gr. *ἦγον*, thi af *-om* skulde man vente **-a** bibeholdt i Urnordisk.

hæng med det følgende, aldeles som hadulaikaʀ paa Strand-Stenen (se i det følgende)[1]. iuþingaʀ vil altsaa sige: „Inthing hviler her.“

Indskrifterne paa Stenene fra Reistad og Strand indeholder en Udvidelse af den Gravskriftform, som bestaar af den Dødes Navn i Nominativ alene eller med et Epitheton. Saadanne Indskrifter skrevne med den længere Rækkes Runer findes paa Stene i Norge (Bratsberg, Torvik A) og Sverige (Berga, Skärkind, Vånga; med et Epitheton Skååäng og Krogsta). Vatn-Stenen har en norsk Overgangs-Indskrift af samme Slag. Udtryksmaaden holder sig i enkelte Indskrifter, der er skrevne med den kortere Rækkes Runer, saaledes i Indskriften paa den slesvigske Haverslund-Sten.

Udtrykket unnam wraita (ikke Verbet *wrait) synes at være løftet over det jævne Prosasprogs Udtryk. Sandsynlig har Allitteration været tilsigtet: *ik Wakraʀ unnam wraita*, men Indskriften synes ikke at indeholde et egentligt Vers[2].

Det gjælder om Personnavnene paa Reistad-Stenen iuþingaʀ og wakraʀ, som om de fleste Navne, der forekommer i de med den længere Rækkes Runer skrevne nordiske Indskrifter, at de finde nærmere Tilknytning blandt oldtyske Navne end blandt de i Middelalderen brugelige nordiske Navne.

Med Hensyn til Skriften paa Reistad-Stenen mærkes foruden det, som for er sagt, følgende. De to Runer ᚾ ᚷ n g betegne tilsammen her den samme Lyd som ellers sædvanlig i den længere Rækkes Skrift betegnes ved den ene Rune ŋ. Skrivemaaden ng er mindre oprindelig. Bl. a. Indskriften fra Stenstad har endnu ŋ. Vi tør dog ikke af ng paa Reistad-Stenen slutte, at Runen ŋ paa den Tid, da dens Indskrift blev indhugget, var opgivet overalt i Norden[3]. Fonnaas-Indskriften, som har et mindre oprindeligt Tegn for k end Reistad-Indskriften og har spidul (af *spindula), medens Reistad-Indskriften har wraita, og som derfor sikkerlig er yngre end denne, anvender endnu ŋ-Runen. Se Norg. Indskr. I, 52—56. Ogsaa Krogsta-Stenen i Upland (Norg. Indskr. I, 128—130), der har Nominatiformen mwsᴇ med ᚹ som Vokaltegn og med Nomin. paa ᛚ af en *n*-Stemme, anvender ŋ-Runen. Derimod har Torvik-Stenen B (se i det følgende), hvis Indskrift gaar fra høire mod venstre, en Skrivemaade, som er analog med Reistad-Stenens, i þrodwingk skrevet med ᚲᚷᚾ, der betegner Udtalens *-ink* (med gutturalt *n*)[4]. Dette synes at tyde paa, at man i det vestlige Norge tidligere end i Sverige begyndte at skrive, ialfald af og til, ng for ŋ.

---

[1] At iuþingaʀ skulde være Patronymicum til wakraʀ, tør ikke antages. Derimod taler Ordstillingen; thi selv om vi muligens andensteds har Exempel paa, at et Patronymicum er stillet foran det Navn, hvortil det hører, vilde en saadan Antagelse her være dobbelt betænkelig, fordi ik staar foran wakraʀ. At iuþingaʀ her skulde være Patronymicum til wakraʀ, er ogsaa af den Grund lidet sandsynligt, at Stenens Indskrift da ikke vilde meddele den Dødes Navn. Men at Mindeindskriften ikke indeholder nogen Meddelelse om den Døde, er og maa efter Sagens Natur have været sjældent, om vi end har enkelte Exempler herpaa; se Norg. Indskr. I, 86 f.

[2] ik kan ikke danne Allitteration med unnam, hvis jeg har Ret i, at ik er proklitisk og at Hovedtonen i unnam ligger paa anden Stavelse.

[3] Dette finder Wimmer Runenschr. S. 212 sandsynligt. Men jfr. Burg S. 114.

[4] Wimmer (Runenschr. 212 f., 222 f.) mener, at ngk paa Torvik-Stenen betegner samme Lyd som ellers Runen ŋ alene. Se herom mere i det følgende.

Wimmer (Runenschr. S. 222) forklarer Brugen af ᚾᚷ ng paa Reistad-Stenen istedenfor ŋ deraf, at Navnet paa Runen ᚷ paa den Tid, da Indskriften blev indhugget, ikke længer begyndte med en Spirant, men med en Muta. Men man tør neppe slutte, at ᚷ g forst omtrent fra Reistad-Indskriftens Tid begyndte at udtales som Muta i Fremlyd.

Wimmer (Runenschr. S. 211) mener, at Runeristeren ikke har havt til Hensigt at lade ᚲ k i Begyndelsen af anden Række berøre ᛁ i[1]. Uagtet k i wakraʀ ikke læner sig til nogen Stav, synes det dog muligt, at Runeristeren har ladet k i ik læne sig til den rette Stav af i for at faa frem et Tegn, der var mere conformt med de andre Runer. En saadan Hensigt viser sig deri, at man senere giver k-Runen Former med ret Stav: ᛦ, ᛉ og ᚴ.

Ogsaa ellers forekommer to Prikker som Skilletegn; se Wimmer Runenschrift S. 163 f.

Indskriften har uden „Svarabhakti"-Vokal wraita og wakraʀ, medens Varnum-Indskriften har waritu, harabanaʀ, Tune-Indskriften halaiban og Istaby-Indskriften waʀait. Da Bo-Stenen har hlaiwa, synes „Vokalindskud" i Skrift at have været mere brugeligt i Sverige og det østlige Norge end i det vestlige Norge.

Reistad-Stenen synes paa Grund af sin Form ikke at have været reist i fri Luft paa en Gravhaug, men fra forst af have været anbragt inde i en Gravhaug[2].

Wimmer (Runenschr. S. 304) henforer Reistad-Stenen ligesom Aarstad-Stenen til c. 600 (625)—675, medens han henfører bl. a. Varnum-Stenen til forste Halvdel og bl. a. Stenstad-Stenen til anden Halvdel af 6te Aarhundred.

Jeg har i det foregaaende vist, at man af iu og þ i iuþingaʀ ikke tor slutte til senere Tid og at ik ikke godtgjor, at egen Rune for *e* manglede i Runeristerens Skrift. Dog taler Formen ik, som ellers kun findes paa en Bracteat, mulig for forholdsvis senere Tid. Ligesaa ng for ŋ. Reistad-Stenen har et oprindeligere Tegn for k end bl. a. Indskrifterne fra Kragehul, Lindholm, Varnum, Fonnaas. Men den ældre Form af k-Runen synes at have holdt sig længer i det vestlige Norge end i Danmark og Sverige; jfr. Norg. Indskr. I, 215. Reistad-Stenen synes, som ogsaa Wimmer antager, i Tid at staa den ikke langt borte hjemmehorende Aarstad-Sten nær. Disse to Stene, som begge synes at have været bestemte til at anbringes inde i en Gravhaug, ligne hinanden af Form. De er ikke meget hoie i Forhold til Bredden og smalere opad. Ingen af dem er glat tilhuggen. Paa begge er Indskriften anbragt i tre Tværrækker, som gaa fra venstre mod hoire og ikke er stillede paa Rammestreger. Da Reistad-Indskriften har ng, Aarstad-Indskriften sandsynlig ŋ (se i det følgende), er Reistad-Indskriften mulig lidt yngre end Aarstad-Indskriften. Den sidstnævnte har baade ᛉ og sandsynlig ᛦ.

Jeg er efter et lost Skjøn mest tilboielig til at henfore Reistad-Stenen til Slutningen af 6te Aarhundred.

[1] Wimmer (S. 213 Anm. 1) sammenligner, at Runen for þ berører den umiddelbart efterfølgende Rune for i i Torvik-Indskriften B.

[2] Det samme mener Wimmer Runenschr. S. 301.

(Trykt 3 September 1894)

Stavanger Amt.

15. Aarstad.

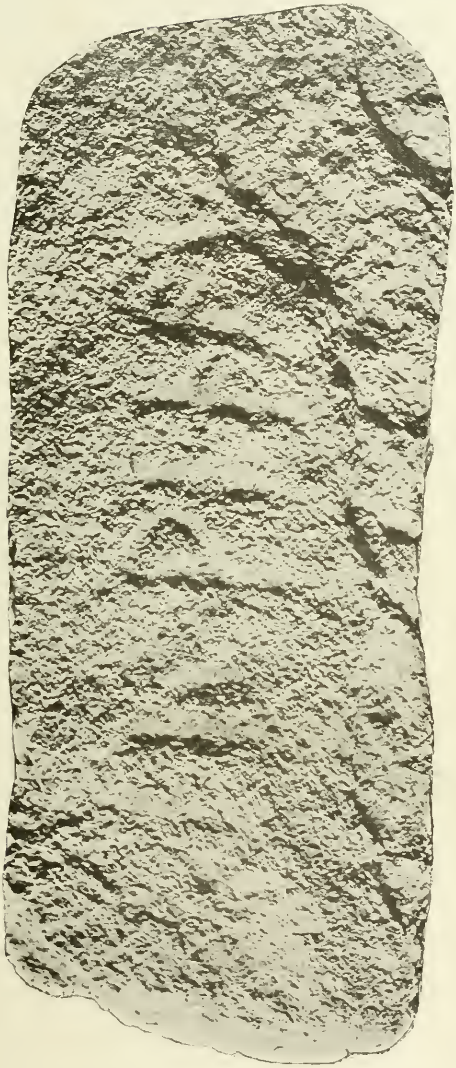
Litteratur. Utrykt (i Runearkivet i Christiania). Optegnelser af S. Bugge nedskrevne i Sogndal i Sommeren 1865. — Brev fra G. Kirsebom til S. Bugge, dateret Sogndal 23de Okt. 1865.

Trykt. Oversigt over den Tilvext, Universitetets Samling af Oldsager har faaet i andet og 3die Kvartal 1865 [af O. Rygh] i „Den norske Rigstidende" for 8de Dec. 1865 (Nr. 199), Nr. 12 og 13 — Aarsberetning for 1865 S. 30. — Nicolaysen, Norske Fornlevninger S. 786. — Stephens, Runic Monuments, Vol. I, S. 258—260 (med Tegning efter Photographi og Papiraftryk. Denne Tegning gjengiver baade første og især tredje Runerad af Indskriften feilagtig). Vol. II, 767. 933. 938 f. 960. 963. XXIX, LIV. Vol. III, 99. 390. 426 f. — Svend Grundtvig, Om nordens gamle literatur (1867), S. 108. — L. Wimmer i Aarbøger f. nord. Oldk. 1867. S. 29. 53. — Stephens i Aarbøger 1867, S. 217 f. — Wimmer i Aarbøger 1868 S. 67. 71 f. — S. Bugge i Tidskr. f. Philol. og Pæd. VIII (1868—69), S. 185. 190. — O. Rygh i Aarbøger 1869 S. 169 f. — S. Bugge i Aarbøger 1871 S. 190. 204. 209. 217. — Wimmer, Runeskriftens oprind., i Aarbøger 1874, S. 131 f. 182. — S. Bugge i Aarsberetn. 1874 S. 176 f. — Heinzel, Über die Endsilben der altnord. Sprache (1877), S. 6 [346]. 28 [368]. 35 [375] f. 138 [478]. — Undset i Aarbøger 1880 S. 158. — Noreen, Altisl. u. altnorw. gr. [1] (1884) § 266 anm. 1. — Burg, Die ält. nord. runeninschr. (1885), S. 116—118. 170. — Wimmer, Die runenschr. (1887), S. 149. 160. 163. 214 f. (med Tegning af Runerne efter Originalen). 301. 304. — S. Bugge i Arkiv VIII (1892, skrevet Marts 1891), S. 10 Anm. 20 Anm. 25. 29. — Noreen Altisl. und altnorw. gramm. [2] (1892), § 291 anm. 1. Anhang S. 266 f. Nr. 52 (med Benyttelse af mundtlige Meddelelser af S. Bugge). — S. Bugge i Forhandlinger i Videnskabsselskabet i 1892 S. 4 f. — Stephens, The Runes (1894), S. 67, Nr. 238.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegninger. Paa S. 226 meddeles Autotypi efter et Photographi af Stenen selv og paa S. 227 Autotypi efter et Photographi af en Gibsafstøbning af nederste Runerad, hvilken Afbildning af Mangel paa Plads er sat verticalt istedenfor horizontalt. Begge Photographier er tagne af Photograph Væring. Derhos meddeles paa S. 229 en Tegning af Runeindskriften, som er laant fra Wimmers „Runenschrift" S. 214.

Det her som Nr. 15 opforte Runemindesmærke er fundet paa Gaarden Aarstad[1]) i Sogndal Præstegjeld, Stavanger Amt. Meddelelse om det blev først given af Gaardbruger G. Kirsebom til mig i Sommeren 1865, da jeg paa min Runereise var i Sogndal. Om Fundet gav Finderen derpaa følgende Oplysninger til mig og til Hr. Kirsebom.

Omkring Aaret 1855 udgrov Tobias Torgersson Aarstad en rund Haug, som laa paa en Bakke tæt ved Elven og som var „omtrent 6 Favne til hver Side". I Haugen fandtes omtrent i Jordlinjen en firkantet Grav, der paa alle fire Sider var stensat. I Midten af Gravkammeret stod en stor hoi „Krukke", der ved Opgravningen var ganske hel og fuld af „Aske", men som siden blev slaaet sonder Desuden fandtes i denne Grav „i Dyngevis" forskjellige Jærnsager: „Sabler", der ved Opgravningen var hele, men snart faldt i Stykker. Fremdeles Spyd og „Biler"; af dem kunde der vel være „et halvt Kju" (Snes). Jærnsagerne var meget forrustede, og da Finderen ansaa dem for værdiløse, blev de kastede ned i Bunden af Ageren blandt Smaastene, hvor de siden ikke let kunde findes. Ligeledes fandtes i Graven flere Perler. En liden hvid Glasperle var i 1865 bevaret. (Den er nu i Oldsagsamlingen i Christiania, Nr. 3603.) Andre Perler, som ikke længer forefandtes i 1865, var ogsaa hvide, men med meget større Hul; dem havde Smaabornene faaet fat i og kastet bort. Derhos gik der det — vistnok uefterrettelige — Rygte, at en for Tyvagtighed berygtet Person, som deltog i Udgravningen, derunder havde fundet Guld, som han havde solgt til en Guldsmed i Bygden for 30 Spd.

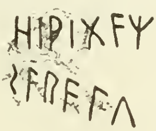
Ovenpaa Krukken laa hvilende paa Stensætningen en Helle saa stor, at ikke tre Heste kunde drage den. Udenfor den vestre Væg af Gravkammeret stod lige ved Kanten af Hellen opreist den her behandlede Runesten, der stak omtrent en halv Alen ned i Jorden, saa at nederste Runerække var skjult. Stenens Skrift vendte mod Krukken. Rundt om var der en stor Ur med Stene, der paa den ene Side laa lige ind til Runestenen.

Tobias Aarstad, der i 1865 fortalte om Fundet, var overalt sikker i sin Sag; han syntes at være fuldkommen paa det rene med, hvorledes enhver Gjenstand i Haugen forefandtes, og han syntes intet at have glemt. Runestenen havde han lagt som Tag i sin Poteteskjælder og lod den 1865 efter Opfordring tage ud. Den kom i samme Aar ind til Christiania, hvor den nu findes i Universitetets Oldsagsamling som Nr. 3639.

Runestenen, som er af Granit, er 1 Meter 21 Cm. hoi, 78 Cm. bred paa det bredeste, 13 Cm. tyk. Den bliver efterhaanden smalere opad og ender næsten i en Spids. Den er ikke regelmæssig tilhugget eller glattet paa Indskriftsiden. Stenen har Indskrift paa den ene Bredside. Denne Indskrift bestaar af tre horizontale Tværrader, som ikke er stillede paa Rammestreger. Runerne gaa fra venstre mod hoire. Hoit oppe staa to ikke ganske parallele Runerader tæt sammen. Nederst paa samme Side lige ved Kanten er anbragt en tredje Tværrad. Under

[1]) Udtalt med kort *ö*; ogsaa skrevet *Orstad*. Matr. Gaards-Nr. 47. Det er denne Gaard, som i Dipl. Norv. IV Nr. 374 (Aar 1355) kaldes *j Ormstadum* (med senere Haand skrevet *Ormstadh*), i Dipl. Norv. IV Nr. 936 (Aar 1454) *j Ormstodhom*.

denne er noget slaaet bort af Stenen. Flere Runetræk er mindre tydelige, dels paa Grund af Forvitring eller Afflækning, dels fordi de fra først af har været lidet heldig indhuggede. Navnlig er flere Træk utydelige i tredje Rad, som har lidt meget baade ved Begyndelse og Slutning. Skilletegn er ikke anvendte i Indskriften.

I første Rad er Rune 2 meget utydelig, men dog vistnok sikkert ᛁ i. Den kan ikke læses ᚨ a; dertil staar den for nær ved Rune 3. Paa høire Side af Rune 2 er der en Afskalling, men Runens Stav rager saa meget op over Afskallingen, at man synes at kunne se, at Runen til høire ikke har havt en Kvist, som har gaaet ud fra Toppen. Ogsaa Wimmer læser Rune 2 som i.

Rune 3 er utydelig og usikker, da der paa høire Side af den er en Afskalling. Snarest bør den kanské med Wimmer læses som ᚹ w. Dog synes Muligheden af, at Runen har været ᛚ l, ikke at kunne benegtes, og herfor kunde anføres den Omstændighed, at den Skraastreg til høire, som oventil begrænser Afskallingen, er ret, ikke krum[1]). Runen har neppe været ᚦ med Kvist næsten til den rette Stavs Basis. Afskallingen til høire for den nedre Del af den rette Stav er snarere betydningsløs.

Rune 5 er sikkert ᚷ g, men Staven nede til venstre er lidt utydelig og har lidt uregelret Form.

Første Rad læser jeg altsaa

enten ᚺᛁᚹᛁᚷᚨᛉ hiwigaʀ
eller ᚺᛁᛚᛁᚷᚨᛉ hiligaʀ.

Anden Rad læser jeg

ᛊᚨᚱᚨᛚᚢ
s a r a l u.

Rune 2 er sikkert ᚨ a, men den er bleven noget utydelig derved, at der er skallet noget af til høire for Kvistene.

Paa Rune 5 gaar Kvisten ud lidt nedenfor den rette Stavs Top, dog ganske ubetydeligt. Rune 6 har en sjelden Form derved, at Staven tilvenstre ikke er

[1]) Wimmers Tegning er her unøiagtig.

lodret, men skraa, ligesom den til høire. Denne Form for **u** er sædvanlig i Skindbogers Gjengivelse af det angelsaksiske Runealphabet; se Stephens Nr. 4, 8, 15, 19, 27, 29, 36, 41, 48. Den forekommer ogsaa paa den engelske Ring fra Coquet (Stephens I, 480) og andensteds i engelske Indskrifter. Denne Overensstemmelse mellem det urnordiske og det engelske Runetegns Form grunder sig dog neppe paa historisk Forbindelse, men snarere paa ensartet Forandring af den samme Grundform for Runen, hvori Staven til høire har været ret, ikke krum. Rune 6 er for stor til at læses som **k**.

Tredje Rad af Runer er indhuggen saa lavt nede ved Stenens nedre Rand, at den var aldeles tilhyllet af Jord, da Stenen stod paa sin Plads inde i Gravhaugen. Denne Rad har hidtil ikke været fuldstændig læst. Paa Tegningen hos Stephens er den aldeles feilagtig gjengivet. Jeg læser:

ᛖᛜᚹᛁᚾᚨᛉ

e ŋ w i n a ʀ

Nede længst til venstre er der en rundagtig Indhuling; men denne er sikkert betydningsløs. Til høire for denne ser man to sikre lodrette Stave. Jeg formoder, at første Rune har været ᛖ **e**, uagtet den forbindende Tværstreg er usikker. Trækkene forbyder ikke at læse ᛁ ᛁ **i i**, men dette er palaeographisk og sproglig høist usandsynligt. Professor Rygh finder det efter Sporene usandsynligt, at første Rune har været **e**.

Rune 2 er ligeledes meget utydelig. Til høire for anden Stav af Rune 1 ser man en sikker kort Stav, der efter sin Form, som jeg tror, kun kan være Del af en Form af **ŋ**-Runen. Dennes Halvdel nede til venstre ⌊ tror jeg at se, medens den anden Halvdel oppe til høire er usikker. Jeg formoder, at Runens Form har været omtrent ⌶.

Rune 3—6 er sikkert, som ogsaa Wimmer har læst, ᚹᛁᚾᚨ **wina**. Staven paa Rune 6 skraaner ovenfra høire ned mod venstre og er nedentil lidt krum.

Rune 7 bestaar af en Stav, som er perpendiculær, medens Staven paa Rune 6 skraaner stærkt. Rune 7 er nedentil ufuldstændig og har hverken oventil eller paa Midten havt Kvist. Den maa efter sin Form nødvendig have været enten ᛁ **i** eller ᛉ **ʀ**. Jeg foretrækker nu at læse den som ᛉ **ʀ** ikke blot af sproglige Grunde, men ogsaa fordi Afskallingen nede til venstre for Staven har en saadan Form, at jeg her tror at se Spor af venstre Kvist paa ᛉ **ʀ**. Den Omstændighed, at første Rad har Runeformen ᛘ, kan ikke gjendrive min Læsning.

Jeg tror ikke, at der nogensinde har været skrevet noget til høire for denne Rune. Uagtet der her er Afskalling, vilde man sandsynlig have seet det øverste af Runerne, hvis der her havde været Runer.

Jeg læser altsaa tredje Rad:

ᛖᛜᚹᛁᚾᚨᛉ **eŋwinaʀ**.

Ligesom jeg efter Trækkene paa Stenen ikke vover sikkert at afgjøre, om der har været skrevet **hiwigaʀ** eller **hiligaʀ**, saaledes maa jeg betegne den Tolkning eller rettere de Tolkninger af første Rad, jeg i det følgende foreslaar, som usikre,

hiwigaʀ synes snarest at være et Mandsnavn i Nominativ. Dette Mandsnavn, som jeg ellers ikke kan paavise, synes egentlig at være et Adjectiv afledet ved Suffixet *-ga*[1]). Exempler paa, at Adjectiver uforandrede bruges som Personnavne, har jeg anført i Norg. Indskr. I, 98, 184, 220. Adjectiver, som er dannede ved Suffixet *-ga*, findes ogsaa ellers brugte som Personnavne; saaledes oldtysk *Ôdag*. Et tilsvarende oldnorsk Navn *Auðigr* kan indeholdes i Stedsnavnet *Audigxstadir* (Aslak Bolts Jordebog S. 8 f.).

hiwigaʀ synes snarest afledet af **hīwa*, der er bevaret i oldn. *hý*, endnu i norske Bygdemaal *hy*, neutr. „Dun, Loddenhed, tyndt Skjæg eller Haar". Navnet **hiwigaʀ** skulde altsaa betegne „dunet, som har tyndt Skjæg eller Haar". Fra Betydningens Side kan sammenlignes Tilnavnet *hýnefr* Landn. 3, 1 (Ísl. ss. I, 168) „som har Dun paa Næsen". At *hý*, der nu i Norge ogsaa bruges om Skimmel, er udgaaet fra en urnordisk Form **hīwa*, godtgjøres derved, at det svarer til litau. *szýwas* skimlet (om Heste), kirkeslav. *sivŭ*, askefarvet. Det lange *i* i disse Ord staar i Aflydsforhold til *iē*, som forudsættes af oldind. *çyāva-* brun.

hiwigaʀ kan være afledet af en Stamme *hīwa-* ligesom got. *waurstweigs* „virksom" af *waurstwa-* „Værk" og got. **witodeigs* „lovlig" (der forudsættes af Adverbiet *witodeigo*) af *witoda-* „Lov". Da urnordisk langt *o* i Stavelser med Bitone regelret svarer til got. langt *o* i Stavelser med Bitone, kan andet *i* i **hiwigaʀ** mulig være langt ligesom *i* i de gotiske Adjectiver paa *-eigs*. Det lange *i* foran *g* i de gotiske Adjectiver paa *-eigs* hører oprindelig vistnok hjemme navnlig i Adjectiver, der ved Suffixet *-ga* er afledede af Substantivstammer paa *-i* eller *-ja*, og er derfra ved Analogi overført til Adjectiver, som afledes af Substantivstammer paa *-a*. Den samme Forklaring maa da gjælde for urnord. **hiwigaʀ**, hvis dette er afledet af et til oldn. *hý* svarende Ord og hvis andet *i* i Ordet er langt[2]).

Burg mener, at **h** i Fremlyd i de urnordiske Indskrifter ogsaa foran Vokal er blevet udtalt som tonløs Spirant og han gjengiver det derfor i phonetisk Transscription ved χ. Jeg holder det derimod for sikkert, at **h** i Fremlyd foran Vokal paa Aarstad-Indskriftens Tid blev udtalt som Aandelyden *h*. Dette finder jeg godtgjort bl. a. ved *Arochi*, d. e. *Arothi*, der hos Jordanes er Navn paa den norske Folkestamme, som i historisk Oldnorsk heder *Hǫrðar*.

saralu[3]) indeholder vistnok, som Prof. Rygh først har formodet, det i mange Indskrifter forekommende **alu**. Derfor deler jeg **saralu** i to Ord **sar alu**.

---

1) Et Navn **hiwigaʀ** bør vist ikke opfattes som opstaaet af **hīwawīgaʀ*, i oldn. Form **hývígr* „som dræber en Træl" (jfr. oldn. *hývíg*).

2) Det forekommer mig mindre sandsynligt, at Mandsnavnet **hiwigaʀ** skulde være afledet af et til nysvensk *hy* masc. „Farve, Udseende" eller det synonyme ags. *hîw*, *heó*, northumbr. *hiu*, nyeng. *hue* svarende Ord; jfr. got. *hiwi* (Accus.) *μόρφωσιν*. Endelig kunde man tænke sig Muligheden af, at **hiwigaʀ** var afledet af et til det got. Forled *heiwa-* „Familie" svarende Ord, saaledes at det formelt i det væsentlige stemte overens med lat. *civicus*. For Anvendelsen af Suffixet jfr. oht. *elidiotic* barbarus, oldn. *goðkunnigr*. Hvis man læser **hiligaʀ**, kan jeg ikke forklare denne Form paa nogen rimelig Maade. Thi at et saadant Mandsnavn skulde etymologisk betyde „rimet" ligesom oldn. *hélugr* og være opstaaet af **hihligaʀ* (jfr. Arkiv II, 354 f.), forekommer mig ikke sandsynligt. Sammenhæng med tyske Navne *Hillo, Hilling* o. s. v. var tænkelig.

3) Tidligere (Aarbøger 1871 S. 209) har jeg opfattet **saralu** som et Kvindenavn i Nominativ af en Stamme paa *-ōn*, saa at **u** skulde betegne Udtalens *o*. Men et saadant Kvindenavn

Jeg har udforlig behandlet Ordet **alu** i Norg. Indskr. I, 160—167. Jeg har der søgt at vise, at det er et Substantiv af Intetkjøn, som betyder „Værn", særlig „en Gjenstand, som giver magisk Beskyttelse mod onde Aander og andet Ondt" „noget, som ved sin magiske Beskyttelse frembringer Fredhellighed". Navnlig henviser jeg til Kinneved-Stenens Indskrift **siʀaluh**, d. e. **siʀ aluh** (yngre Analogidannelse for **alu**) „denne (Sten er) et Værn (mod Ondt)". I Lighed hermed formoder jeg, at **alu** paa Aarstad-Stenen betegner enten Runestenen, i hvilken Ordet er indhugget, eller Mindesmærket overhoved som et Værn, der skal værne den Dode mod alt Ondt.

Kinneved-Indskriften **siʀ aluh** „denne (Sten er) et Værn" taler for, at **sar**, som paa Aarstad-Stenen staar umiddelbart foran **alu**, er et demonstrativt Ord[1]).

sar forstaar jeg som et Adverbium, der betyder „her". Det et dannet ved samme Afledningsendelse som oldn. *þar, hvar, hér* o. s. v., af Pronominalstammen *sa-*, som findes i got. Nom. sg. m. *sa*, gr. *ὁ*, oldind. *sa, sas*. Denne Pronominalstamme anvendes ogsaa ellers udenfor Nom. sg. m. og fem. Saaledes i ved. Loc. *sásmin* for *tásmin* og i den oldirske Demonstrativpartikel *so* „her". Urnord. **sar** forholder sig til oldn. *þar* som ved. *sásmin* til *tásmin*.

Formelt nær beslægtet med urnord. **sar** er ohtysk *sār, sā* „straks", mht. *sā*. Hvis urnord. **sar** har kort Vokal ligesom oldn. *þar*, forholder det sig formelt til oht. *sār, sā*, ligesom oldn. *þar* til oht. *dār*, mht. *dā*. I oht. *sār* har Betydningen „straks" udviklet sig af „paa dette Sted" eller „paa samme Sted", jfr. vort paa Stedet, lat. *ilico*.

I Aarstad-Indskriften er **sar** „her" efter min Mening tilfoiet i samme Betydning som *hér* i mange Indskrifter med den kortere Rækkes Runer i Udtryk som „N. N. reiste denne Sten her efter N. N." eller „Denne Sten staar her".

I Aarstad-Indskriften er ikke noget Verbum udtrykkelig sat, men et saadant maa tænkes til. Hvis **hiwigaʀ** er Mandsnavn, maa **alu** være Accus. og Object.

---

maatte, hvis det skulde svare til Mandsnavnet *Sǫrli* (jfr. oht. *Saralo, Sarilo*), have været skrevet ***sarulo**. En oldnorsk Sideform **Sarli* kan man ikke med Brate (Bezzenb. Beitr. XI, 184) slutte deraf, at *Sǫrla* hos Tindr Hallkelsson Ól. s. Tr. Kap. 43, 4 Hkr. danner Helrim med *jarli*; thi *ǫ* danner hos de gamle Skalde Helrim med *a*.

Wimmer har derimod (saaledes endnu Runenschrift 215) forklaret **saralu** som et Kvindenavn i Nominativ af en *ō*-Stamme, hvilket i oldislandsk Form skulde lyde *Sǫrl* eller *Sǫrul*, men han har ikke afgjort, om Runen **u** her betegner Lyden *u* eller *ŏ*. Af *ō*-Stammer kan ikke, som Wimmer mente, paavises en Nom.-Acc. sg. paa **-o** Hvis **saralu** var Nominativ af en *ō*-Stamme, maatte Runen **u** betegne Lyden *u*; jfr. **birgŋgu**, **minu**, **liubu**, **laþu**. Men et Kvindenavn **Sǫrl* eller **Sǫrul* kan hverken paavises eller med nogen Rimelighed etymologisk forklares, heller ikke kan beslægtede Navne paavises. Jeg kan derfor ikke holde Wimmers Opfatning for rigtig.

Wimmer Runenschr. S. 214 sammenligner **hiwigaʀ** — **saralu** paa Aarstad-Stenen med **saligastiʀ** — **fino** paa Berga-Stenen. Ordene paa sidstnævnte Sten angive, som ogsaa Wimmer S. 156 mener, Navnene paa de Døde, til hvis Minde Stenen er reist. Men at **hiwigaʀ** — **saralu** paa Aarstad-Stenen ikke kan angive Navnene paa en Mand og en Kvinde, til hvis Minde Stenen er sat, slutter jeg af tredje Rad: **eŋwinaʀ**, hvori vi maa have den Dødes Navn.

[1]) Herfor taler ogsaa Bracteat-Indskriften **salusalu** (Steph. Nr. 20), hvis jeg har Ret i at forstaa denne som *sa alu*. Runen ᚱ (ikke ᛉ) i **sar** forbyder at oversætte **sar alu** „Dieser (stein ist) schutz" med Noreen Altisl. u. anorw. gramm. [2] S. 266.

(Trykt 21 September 1891.)

Altsaa **hiwigaʀ sar alu** „Hivig (satte) her Værnet (d. e. dette fredhellige Mindesmærke)".

Paa lignende Maade mangler Verbum i Mojebro-Indskriften: **ana hahaisla iniʀ frawaradaʀ** „Over Hahaisl (satte) Ini (og) Frawarad (Stenen)". Ogsaa i sydlandske Indskrifter mangler Verbet ikke sjælden, medens Subject og Object er sat; f. Ex. i græske Æresminder *ὁ δῆμος Σεβαστὸν Καίσαρα* og lign., hvor kun Navnet paa Stifteren i Nomin. og Navnet paa den, som skal æres, i Accus. er sat. Men ogsaa ellers udelades i græske Indskrifter Verbet, hvor Objectet er sat, f. Ex. *ὁ δᾶμος Ἀθαναίᾳ δεκάταν.* Ligesaa i romerske [1]).

Derved, at tredje Rad af Runer er saa langt fjærnet fra forste og anden, viser den sig ikke at staa i nogen syntaktisk Forbindelse med de to overste Raders Indskrift. Tolkningen af tredje Rad fremsætter jeg med det Forbehold, som Trækkenes i det foregaaende paapegede Utydelighed gjor nodvendig.

Efterat Beskrivelsen af 3dje Rads Runer paa Ark 29 S. 230 var trykt, har Prof. Rygh og jeg undersogt dem paany. Jeg finder det nu efter Sporene paa Stenen muligt, at de to forste rette Stave oprindelig har dannet ᚦᛁ **þi**, og jeg finder nu denne Læsning sandsynligere end ᛖ **e** eller enhver anden Læsning, paa hvilken Trækkene kunde bringe os til at tænke. Jeg tror at se, at anden rette Stav aldrig har havt nogen Kvist paa Midten eller nedentil.

Prof. Rygh kan ikke tilhoire for 1ste Stav se noget, som han tor antage for Levning af noget hugget Træk. Han fremhæver med Hensyn til de to forste Stave, at Stenens Overflade her ligger noget hoiere end det Parti, hvorpaa de ovrige Runer i 3dje Linje er hugne; dette har vel i hoiere Grad udsat de forste Runer for Slid og Forvitring end de folgende, og bevirket, at der nu ikke ved dem med Bestemthed kan sees Spor af Kviste; de Fordybninger, som nu sees her, forekomme Prof. Rygh at maatte være fremkomne ved Afspringning og paa lignende Maader, eller ialfald at kunne være fremkomne saaledes.

****ŋwinaʀ** opfatter jeg som Genetiv af et Mandsnavn, hvis Nominativform har været ****ŋwiniʀ**. Jeg forstaar ****ŋwinaʀ** som: „(Dette er) * ngvinis (Mindesmærke, eller Gravsted)". Om Gravskrifter, der indeholde den Dodes Navn i Genetiv, som maa tænkes styret af et Substantiv med Betydning „Sten" „Grav" eller lign., se Norg. Indskr. I, 178. 185. 213.

Jeg vover ikke at afgjore, om det har symbolsk Betydning, at den Afdodes Navn paa Aarstad-Stenen er anbragt saa langt nede, nemlig saaledes at man med Flid har ladet den Dodes Navn være nærmest ved den Muld, hvori han hvilte.

[1]) Den Omstændighed, at de to overste Rader staa nær sammen, medens tredje Rad er anbragt langt fra disse, helt nede ved Stenens Rand, gjør det sandsynligt, at Rad 1 og Rad 2 staar i syntaktisk Forbindelse med hinanden. Jeg tror derfor, at man ikke bør forstaa **alu** som Nominativ og

hiwigaʀ
sar alu

som to Sætninger: 1) „Hivig (satte denne Sten, eller: ridsede Runerne)". 2) „Her (er et) Værn". Desuden kan paa en Gravsten Runeristerens Navn neppe sættes i Nominativ uden Verbum, da den Dodes Navn ofte sættes paa Gravstenen i Nominativ uden Verbum.

Jeg finder det heller ikke sandsynligt, at **hiwigaʀ** er Appellativ og Adjectiv, afledet af *hīwa-* i got. *heiwafrauja* „Husherre", saa at man skulde forstaa **hiwigaʀ** (med Underforstaaelse af *hallaʀ*, Sten) **sar alu** som „den til en Ægtefælle viede (Sten) her (er) et Værn."

Jeg holder det for sikkert, at vi i ****ŋwinaʀ** har Gen. af et med **winiʀ*, Gen. **winaʀ* sammensat Mandsnavn. Tilsvarende Mandsnavne var sædvanlige hos Angelsakser, f. Ex. *Æðelwine*, *Beorhtwine* o. s. v., hos forskjellige tyske Stammer, f. Ex. langobard. *Alboin* = ags. *Ælfwine*, og hos Goter, f. Ex. østgot. *Nandwin* (der i Ulfilas Sprogform vilde hede **Nanþawins*), *Gudwin* o. s. v. Derimod bruges sammensatte Navne paa *-vinr* ikke i historisk Nordisk. Men at Navne paa *-winiʀ* engang har været brugelige i Nordisk, ser man bl. a. af oldn. *Auðunn*, der sandsynlig er samme Navn som ags. *Eádwine*, østgot. *Odoin*, der i Ulfilas Sprogform vilde hede **Audawins*[1]). Jfr. om **eburinu** i Ødemotland-Indskriften i det følgende.

Hvis **þiŋwinaʀ** paa Aarstad-Stenen er den rette Læsning, er dette Gen. af Nom. **Þingwiniʀ*, som har svaret til oldtysk *Dingwin*, der forekommer i Fulda i 9de Aarh. Tyskerne havde adskillige Mandsnavne med *Thing-*, *Dinc-* som Forled. I England brugtes Navnet *Þingfrið*. I Sverige *Þingfastr* Lilj. R.-U. 71, *Þingbjorn* 734, *Þingulfr* Dipl. Sv. I Nr. 847. Derimod var Personnavne paa *Þing-* ikke brugelige hos Nordmænd og Islændinger i historisk Tid. Hvorfor Indskriften ved den nævnte Læsning har **þiŋwinaʀ** , ikke ***þiŋaw-**, vover jeg ei at afgjøre.

Hvis Aarstad-Stenen derimod havde **eŋwinaʀ**, vilde dette svare til det frankiske Navn *Ingoin*, *Inguin* i Irminos Polyptychum. I det angelsaksiske Digt om Beowulf 1044 kaldes den danske Konge *eodor Ingwina*, 1319 *freá Ingwina* „Ingvinernes Herre". Denne Gen. pl. forudsætter en Nom. sg. **Ingwine*. Ingvinerne har vel været en fra Danerne forskjellig Stamme, men som tildels boede i Bygder, hvor senere Danerne boede. Samme Navn, overført i en anden Bøining, findes paa Oldislandsk i Yngl. s. Kap. 20 (Kap. 17 F. J.): *En Yngvi eða Ynguni* (Var. *Yngvin*) *var kallaðr hverr þeira ættmanna alla ævi, en Ynglingar allir saman.*

Guden Frøy kaldes i Lokasenna 43 og i Ól. s. helga (Christiania 1853 S. 2; Fms. IV, 3) *Ingunar-Freyr*. Dette holder P. A. Munch og Noreen (Uppsalastudier 223) for en Forvanskning af **Inguna freyr* = ags. *freá Ingwina*[2]).

* **ŋwinaʀ** giver os det eneste hidtil fundne urnordiske Exempel paa Gen. sg. m. af en *i*-Stamme. Denne Genetivform stemmer overens med den historisk nordiske f. Ex. *vinar* og allerede paa Snoldelev-Stenen *þulaʀ*. Derimod afviger den fra den gotiske, f. Ex. *-fadis*, og fra Formen i de andre germanske Sprog. Man antager[3]), at Hankjønsstammer paa *-i* i Nordisk har laant sin Gen. sg. fra *u*-Stammerne, f. Ex. *þulaʀ* efter *sunaʀ*. Fremdeles antager man, at Hunkjønsstammer paa *-i* har laant sin Gen. sg. fra *o*-Stammerne, f. Ex. *ástar* efter *gjafar*. Dette synes mig tvivlsomt. Medens Aarstad-Indskriften har ****ŋwinaʀ**, skulde man vente, at Gen. sg. af „Søn" i dens Sprogform var **sunoʀ*, ikke **sunaʀ* og at *laþu* dengang i Gen. sg. dannede **laþoʀ*, ikke **laþaʀ*.

Paa Sagens nuværende Trin skal jeg ikke forsøge en positiv Forklaring.

---

1) Wrede, Die Sprache der Ostgoten, S. 83 f.

2) Jfr. *Elliðarvík* (Fms. X, 124; Ungers Konunga s. S. 466; Flat. III, 220) af *Elliðavík*, se Aarbøger 1889 S. 16.

3) Saaledes Brugmann Grundriss II S. 576 § 231 Anm.; Torp Nominallexion S. 89 Anm. 1; Noreen i Pauls Grundriss I, 492 f.

Qvantiteten af a i **ŋwinaʀ lader sig ikke med Sikkerhed bestemme. Den er snarest halvlang eller lang.

Jeg ser ikke fuld Grund til at antage, at tredje Rad er indhuggen af en anden Mand end første og anden.

Jeg læser altsaa Aarstad-Indskriften saaledes (dog med Tvivl om tredje Rune i første Ord og om Rune 1—2 i tredje Ord):

ᚺᛁᚹᛁᚷᚨᛉ
ᛊᚨᚱᚨᛚᚢ

[ᚦᛁ?]ᛜᚹᛁᚾᚨᛦ

hiwigaʀ
sar alu

[þi?]ŋwinaʀ

Dette forstaar jeg saaledes: „Hivig (satte) her Værnet (d. e. det fredhellige Mindesmærke). (Dette er) [Thi]ngvins (Grav).“

Aarstad-Stenen synes fra først af at have været bestemt til at anbringes paa den Plads inde i Gravhaugen, paa hvilken den blev funden. Denne Skik at anbringe inde i en Grav en Sten med Mindeindskrift over den Døde, synes i Norge at have varet saalænge, at den ikke kan hjælpe til nærmere at bestemme Aarstad-Stenens Tid.

Den Omstændighed, at Indskriften indeholder Ordet alu, der bl. a. findes paa mange Bracteater, taler for, at Indskriften snarest er fra Mellemjærnalderen. Men fuldt Bevis har vi ikke heri, thi Ordet alu er sandsynlig langt ældre.

Et bestemtere Tidsmærke har vi deri, at Indskriften først har Formen ᛉ, derpaa ᛦ. Varnum-Indskriften har først 3 Gange ᛦ (deraf 1 Gang i en Binderune for aʀ), derpaa 1 Gang ᛉ. By-Stenen har først 6 Gange ᛉ, derpaa 1 Gang i et forkortet skrevet Ord ᛦ (Norg. Indskr. 114)[1]. Ligesaa bør for Tidsbestemmelsen fremhæves den S. 224 paapegede Lighed mellem Reistad-Stenen og Aarstad-Stenen.

Wimmer (Runenschrift 304) sætter Aarstad-Stenen til c. 600 (625)—675, snarest til den første Del af dette Tidsrum. Jeg er efter et løst Skjøn snarest tilbøielig til at sætte den til Slutningen af 6te Aarhundred.

Professor Rygh meddeler mig velvillig følgende Bemærkninger: „Af Finderens Beretning om Aarstadfundet fremgaar, at Gravkammeret har havt en meget stor Helle til Overligger, hvoraf maa kunne sluttes, at Gravkammeret ikke har hørt til de smaa, men havt omtrent Mandslængde. Dette vilde passe godt til en Grav fra 6te eller 7de Aarhundred. Finderens Meddelelser om Gravens Indhold af

---

[1]) Af Vokalen a i **ŋwinaʀ og af u-Runens Form i alu vover jeg ikke at slutte noget om Indskriftens Tid

Oldsager kunne ikke være paalidelige; navnlig maa fremhæves, at der vel oftere i Grave fra denne Tid er fundet Vaaben i større Antal, som 2—3 Sværd og Skjoldbuler og endnu flere Spydspidser, men ikke „Jernsager i Dyngevis"; ligesom at Økser kun forekomme sjelden i disse Grave, og aldrig i større Mængde"[1]).

16. Bo.

Literatur. Utrykt (i Runearkivet i Christiania). Brev fra G. Kirsebom til S. Bugge, dateret Sogndal 23de Oct. 1865. — Brev fra Sognepræst P. Lund til Directionen for Foreningen til norske Fortidsmind. Bevaring, dateret Sogndals Præstegaard 22de Dec. 1865. — Brev fra G. Kirsebom til S. Bugge, dateret Sogndal 10de Aug. 1866.

Trykt. Nicolaysen, Norske Fornlevninger (1862—1866), S. 785 f., med Bemærkninger af S. Bugge. — S. Bugge i Tidskr. f. Philol. og Pædag. VII (1866—1867), S. 220. 238. 320. — S. Bugge hos Wimmer i Aarbøger f. nord. Oldk. 1867 S. 54 Anm. ****). — Stephens, Runic Monuments, Vol. II (1867—1868), S. 846—857 (S. 847 Tegning af Stenen efter Photographi og Papiraftryk). 939 f. XXVI. — Vol. III (1884), S. 27. 40. 78. 392. 426. — S. Bugge i Tidskr. for Philol. VIII (1868—1869) S. 164. — Wimmer i Aarbøger f. n. O. 1868 S. 306. — Lyngby i Brev af $^{26}/_{9}$ 69 i Tidskr. f. Philol. X, 85 og i Brev af $^{23}/_{5}$ 70 sammesteds X, 98. — S. Bugge i Aarbøger f. n. O. 1870 S. 198. 200. — S. Bugge i Vidensk. Selsk. Forhandl., Christiania 1872, S. 317 f. — Wimmer, Runeskriftens oprind., i Aarbøger f. n. O. 1874 S. 132. 144. — Heinzel, Über die Endsilben d. altnord. Spr. (1877) S. 8 = [348]. 137 = [477]. — S. Bugge i Aarbøger f. n. O. 1884 S. 90. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. [1] (1884) § 5. § 88, 3 anm. 4. § 266 anm. 2 og anm. 3. S. 192 f. Nr. 17 med Bemærkning af S. Bugge. [2] (1892) § 5. § 57, 3. § 291 anm. 1 og anm. 2. S. 257 Nr. 6. — Burg, Die ält. nord. runeninschr. (1885) S. 118. 167. — Wimmer, Die runenschrift (1887) S. 149. 160. 163. 303. — Streitberg i Paul-Braune Beitr. XIV (1889) S. 173. — A. Noreen i Pauls Grundriss I (1891) S. 419. 449. 490. — A. Noreen, Abriss der urgerm. Lautlehre (1894) S. 169. — Stephens, The Runes (1894), S. 36 Nr. 6.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. Rygh og Udgiveren.

Tegninger. Paa S. 238 er trykt en Gjengivelse af Tegningen i Stephens's Værk (laant af det kgl. nordiske Oldskriftselskab i Kjøb.). Paa S. 239 er trykt en Autotypi efter et Photographi af Stenens Runer, som er taget af Photograph Væring.

[1]) Rygh har beskrevet den i Aarstad-Haugen fundne Perle saaledes (Den norske Rigstid): „Perle af Glas, af en noget fladtrykt Kugleform, støbt i Facetter. Glasset er hvidt og gjennemsigtigt og har et blaaligt Skjær ved reflecteret Lys, men ved gjennemfaldende et gulagtigt". Flere Perler med lignende Lysskjær er fundne i norske Jærnaldersfund. Undset (Aarbøger 1880 S. 158) siger med urette, at der blev fundet et Glaskar i Aarstad-Haugen.

Den paa S. 238 afbildede Runesten er fra Gaarden Bo eller, som den officielt skrives, Kirkebo (Matr. Gaards-Nr. 56) i Sogndal Præstegjeld i Stavanger Amt. Den første bestemtere Meddelelse om den var følgende, som blev given af Gaardbruger G. Kirsebom i Brev, dateret Sogndal 23de Oct. 1865: „Paa min Naboes Gaard her paa Bo skal for mange Aar siden være funden en meget lang Steen med Runeskrift paa. Stedet, hvor den fandtes, kaldes Iversknuden. Senere blev denne Steen bragt ned paa Veien, hvor den blev lagt over et Vandløb i Nærheden af Skiftet mellem Gaardene Bø og Froiland, og vor forrige Sognepræst Pastor Aall, der fik vide dette, fik den taget op og bragte den til Præstegaarden, hvor den ligger i Haven som Bænk ved et Steenbord."

Sognepræst P. Lund skriver fra Sogndals Præstegaard 22de Dec. 1865 om Stenen følgende: „Den . . . i Præstegaardens Have beroende Runesten . . . [har] oprindelig . . . ligget paa en nu udgravet Gravhaug paa Gaarden Boes Grund."

Endelig skriver G. Kirsebom fra Sogndal 10de Aug. 1866: „Med Hensyn til den omskrevne Runesten . . . har jeg spurgt alle, som jeg kunde tænke kunde give Oplysning i Sagen. Vor forrige Kirkesanger Nielsens Søn siger, at hans Fader fortalte, at den skal være funden i en Kjæmpehøi. som laa tvers bort fra Veien, hvor den var nedlagt tvers over en Veigroft (hvorom for er skrevet) omtrent et Stenkast fra Veien og altsaa ikke, som jeg før havde skrevet, paa Iversknuden. Hvorledes den har lagt, kan jeg ei faa nogen Oplysning om, da her er ingen, som nu lever, der har været med at flytte den fra Gravhoien, ei heller noget Sagn i saa Henseende."

Stenen blev indsendt til Christiania i April 1866 og er nu reist i Haven bag Universitetet. i hvis Oldsagsamling den har Nr. 3817. Den er af finkornet lys graa Granit. Hvad enten Stenen, da den i nyere Tid først blev funden, laa paa en Gravhaug (hvilket er det sandsynlige) eller i en Gravhaug, maa den efter sin Form og Størrelse nødvendig fra først af have været bestemt til at reises i fri Luft.

Stenen er 1,87 Meter høi over Jorden. Dens største Bredde er 0,60 M. Tykkelsen er ikke betydelig; den er størst i Midtlinjen, hvorimod Kanterne er næsten skarpe, saa at Tværsnittet bliver linseformet.

Stenen er ikke glat tilhugget. Indskriftsiden har en nogenlunde jævnt convex Flade.

Indskriften gaar ovenfra nedad og fra venstre mod hoire. Den har ingen Skilletegn. Heller ikke er Indskriften omgiven af Rammestreger. En horizontal Fure over endel af Runerne fra Rune 5 af er betydningsløs[1]).

Andre Exempler paa, at en med den længere Rækkes Runer skreven Indskrift gaar ovenfra nedad, anføres af Wimmer Runenschrift S. 130. Se ogsaa Norg. Indskr. I, 73 og 176.

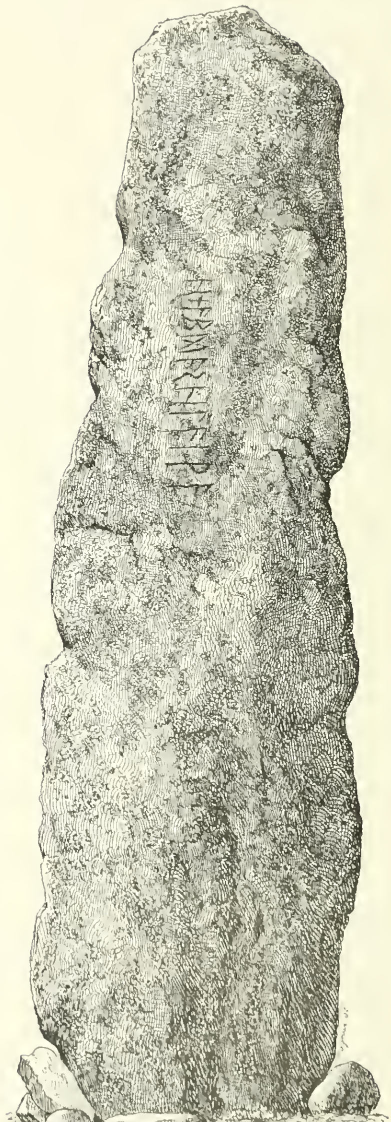
Indskriften bestaar af 13 Runer. Disse, som ialfald nu ikke vise sig meget dybe, er med Undtagelse af Rune 2 og Rune 4 sikre og tydelige:

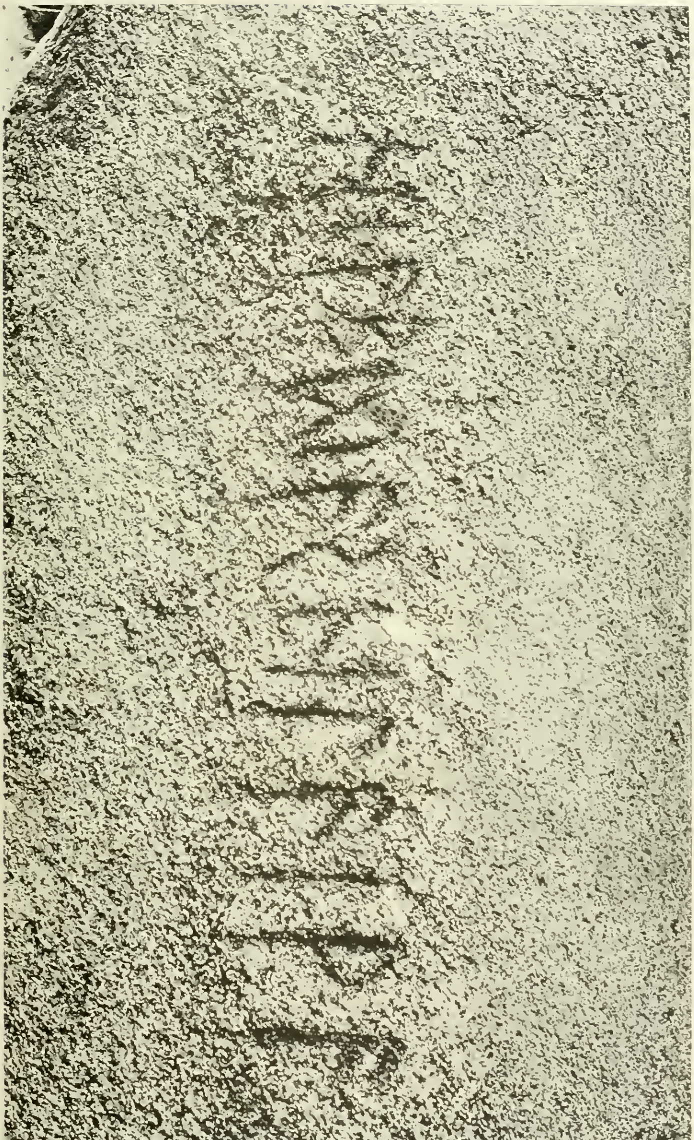
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

ᚺ * ᚨ * ᛞ ᚨ ᛊ ᚺ ᛚ ᚨ ᛁ ᚹ ᚨ

h * a * d a s h l a i w a

[1]) For Indskriftens Vedkommende maa man alene holde sig til Autotypien paa S. 239. Tegningen paa S. 238 gjengiver ikke Indskriften fuldt nøiagtig og er her kun meddelt for at vise Stenens Form og hvor Indskriften er anbragt paa denne.

Rune 5 ᛞ kan ikke læses som **m**. Derimod er Rune 2 og 4 utydelige, Om deres Læsning skal jeg i det følgende tale[1]).

Indskriften er sikkert at afdele i to Ord: **h*a das** og **hlaiwa**.

Det andet Ord **hlaiwa** er Nom. sg. neutr. af en Stamme paa *-a*. Ordet er ved sin Endelse ensartet med Accus. **horna** n. paa Guldhornet, **aʀina** n. paa By-Stenen (Norg. Indskr. I, 108) og med flere Accusativer af Hankjøn, f. Ex. **staina** Tune (Norg. Indskr. I, 29).

hlaiwa betyder „Gravhaug" eller „Grav". Et deraf afledet Verbum **hlaaiwido** eller **hlaiwido** forekommer paa Strand-Stenen; se i det følgende. Et til **hlaiwa** svarende Ord findes i de andre germanske Oldsprog. Got. *hlaiw* neutr. „Grav" (τάφος, μνημεῖον); oht. *hlaeo*, *hlêo* „mausoleum, acervus, tumulus, agger"; mht. *lê*, Gen. *lêwes* „Hügel"; Oldsaks. i Heliand Dat. *hlêwe* „Grav". Ags. *hlâw*, *hlǽw* „Hoi", saavel om en naturlig Forhøining som om en Gravhaug; endnu i ældre Engelsk *low*, skotsk *law*. Urnord. **hlaiwa** er Intetkjønsord ligesom got. *hlaiw*, medens ags. *hlǽw* er Hankjønsord.

Ved Siden af den i **hlaiwa** fremtrædende *a*-Stamme findes ogsaa flere Former (f. Ex. oht. *lêirun* Dat. pl.), der henvise til en *s*-Stamme[2]).

Væsentlig samme Ord som **hlaiwa** er lat. *clīvus* „Hoi" (af **cleivo-s*), som dog i første Stavelse har *ī* af *ei*, medens det germanske Ord forudsætter *oi*.

hlaiwa er dannet ved Suffix *-wa* af samme Rod som den, hvoraf bl. a. isl. *hlein* „Vævstøtte", nynorsk Dial. *lein* f. „Skraaning, Vævstøtte", got. (*hlains*) Gen. pl. *hlaine* „Hoi" er afledet.

I historisk nordisk Sprog kan jeg ikke paavise noget Spor af **hlaiwa**[3]). Dette synes, ligesom Mangelen af **alu** (Norg. Indskr. I, 160—166. 232) i historisk Nordisk, at henvise til, at en gjennemgribende Forandring af de religiøse Forestillinger, som knyttede sig til Graven, er indtraadt i Vikingetiden i Modsætning til den forudgaaende Tidsalder.

Indskriftens første Ord **h*a das** er sikkert Genetiv af et Mandsnavn, som er styret af **hlaiwa**. Indskriften betegner altsaa „H—ds Grav" eller „H—ds Gravhaug".

Stephens (II, 849—857) har hermed sammenlignet mange Steder i oldengelske Diplomer, hvor der som et fremtrædende Punkt i et Landskab og navnlig som Grænsemærke nævnes et Stedsnavn, der bestaar af et Mandsnavn i Genetiv efterfulgt af *hlâw* eller *hlǽw*. F. Ex. *Hydwaldan hlau* (Kemble Cod. dipl. 3, 387, Aar 801); *et Wihtbaldes hlawe* (Kemble 2, 26; Aar 845, Wessex). Det er paa disse Steder en afdød Mands Gravhaug, der anføres som Mærke.

Sammenlign ogsaa Indskriften **igiŋon halaʀ** „Igingas Sten" Norg. Indskr. I, 178 og hvad dertil er bemærket.

1) Nogle Streger over ᛞ **d** er sikkert betydningsløse.

2) Se Kluge Anglia Anzeig. V, 85; H. Møller, Zur ahd. Allitterationspoesie, S. 124.

3) Munch (Hist.-geogr. Beskrivelse over Kong. Norge S. XV) mener, at *hlæ* „Grav, Dybde" = *hlaiw* er bevaret i *Hlæheimr*, et Landskab, der omfattede det Omraade, som nu indtages af Holter, Gjerdrum og Heni Sogne paa Romerike. Dette Navn, som i Diplomer skrives *i Lœm, i Lææm*, kan dog meget vel være dannet af oldn. *hlær* „blid, mild" (om Veir og Vind), forudsat at *hl* her har været den oprindelige Fremlyd.

(Trykt 4 Oktober 1894.)

h-a-das er Genetiv paa *-as* af en *a*-Stamme ligesom godagas i Valsfjord-Indskriften (se i det følgende) og asugisalas paa Kragehul-Spydstagen. Det ældste sikre Exempel paa, at *a* foran Genetivendelsen *-s* er faldt ud, er *hariwulfs* eller *hariþulfs* paa Räfsal-Stenen (Wimmer Runenschr. S. 230). Paa Stentofta-Stenen har jeg troet at læse wel[A]duds og i wks paa Fonnaas-Spænden har jeg formodet *Wakrs* (Norg. Indskr. I, 63 f.). I *airikis* paa Sparlosa-Stenen (Norg. Indskr. I, 213) kan *i* mulig betegne en utydelig Vokal, som har været Levning af *a*.

Baade Rune 2 og Rune 4 i h-a-das er paa Stenen utydelig. Begge har paa den her S. 238 efter Stephens gjengivne Tegning faaet en feilagtig Form.

Rune 2 maa, som jeg nu tror, med overveiende Sandsynlighed ansees for ᚾ n. Kvisten er ikke fuldt tydelig, men det synes dog neppe at kunne betvivles, at Runen har en Kvist, der skjærer den lodrette Stav og skraaner meget stærkt ned mod høire, og som baade nedentil, hvor den er tydeligst, og oventil er nær ved den lodrette Stav. Rune 2 er vistnok ikke ᛁ i og enhver anden Rune er her udelukket[1]).

Rune 4 maa med overveiende Sandsynlighed ansees for ᛒ b og ikke for ᚹ w. Den nederste Trekant til høire paa b er utydelig, men neppe usikker. Sidestavene til hoire paa b er kantede, ikke afrundede. Nederste Sidestav er vistnok bleven utydelig ved en tilfældig Afskalling, men synes dog temmelig sikkert at berøre den lodrette Stav et godt Stykke ovenfor dennes Basis. Dette er ogsaa Tilfældet ved b-Runen paa Fonnaas-Spænden (Rune 9 i Rad 3, se Norg. Indskr. I, 55 og Pl. III). Men endnu maa det ved Rune 4 (b) paa Bø-Stenen mærkes, at der fra den rette Stav gaar ud til venstre en nedad skraanende ret Streg, som synes at maatte være hugget. Den gaar ud fra den lodrette Stav lidt nedenfor det Punkt, hvor nederste Skraastreg af overste Trekant til hoire for den lodrette Stav berører denne. Skraastregen til venstre gaar ikke saa langt ned som til Runernes Basis. Den sees ikke paa Stephens's Tegning. Hvilken Betydning denne Skraastreg har, kan jeg ikke efter dens Form bestemme. Naar jeg betegner denne Skraastreg ved *, saa bliver første Navn altsaa hna͡*bdas eller hnab͡*das.

B u r g (S. 118 f. Anm. 2) bemærker med rette, at en Form hnabdas uden Vokal mellem b og d vilde være uforklarlig. Genetivendelsen -as var nemlig ubetonet, hvilket vi se deraf, at den i historisk Nordisk er bleven til *-s*. En Vokal kan altsaa ikke lydret være bleven synkoperet mellem b og d[2]).

Da man saaledes venter en Vokal mellem b og d og da der paa b (Rune 4) er en Skraastreg, hvis Betydning ikke er paavist, saa ligger den Formodning nær, at denne Skraastreg paa b er et Vokaltegn, i hvilket Tilfælde Rune 4 er en Binderune, eller antyder, at en Vokal mangler mellem b og d.

---

[1]) Prof. R y g h har overbevist mig om, at Rune 2 i k k e kan være ᚱ r, som har Stav tilfælles med ᚺ h. Han udtaler som sin Mening, at der er Mulighed for, at Rune 2 kan være n, og at der efter de levnede Træk ikke kan være Spørgsmaal om at læse andet end enten i eller n.

[2]) Det synes ogsaa uantageligt, at Formen uden Vokal mellem b og d skulde være ved Analogi bleven overført til Genetiv fra Dativ, hvor Vokalen skulde være faldt ud, fordi Dativendelsen -e havde stærk Bitone.

hnab-das synes, som Burg bemærker, at være beslægtet med ags. *Hnæf* (bl. a. i Beowulf), oht. (alemannisk) *Hnabi* (c. 720); jfr. Müllenhoff i Haupts Zeitschr. XI, 282. Man skulde derfor af sproglige Grunde her vente hnabidas.

Men denne Sprogform kan jeg ikke af Trækkene faa frem. Den eneste Rune, som kan have en ned mod venstre skraanende Kvist, er (foruden n, der her vistnok som Rune 2 har en aldeles forskjellig Form, og t) ᛏ ı (se Norg. Indskr. I, 117—148). Men dennes Kvist gaar ud fra Runens Top, og jeg vover ikke at paastaa, at Rune 4 er en Binderune af ᛒ b og ᛏ ı, enten saaledes at nederste Kvist paa ᛏ skulde være forsvunden ved Forvitring eller saaledes at vi her skulde have en Form af Runen uden Kvist nedentil, ligesom en saadan synes at forekomme i Tyskland (Norg. Indskr. I, 141 f.). Heller ikke tør jeg paastaa, at Skraastregen til venstre paa Rune 4 skal angive *íss*-Runen. Formen hnabidas bliver derfor usikker.

Jeg gjengiver altsaa Bø-Stenens Indskrift ved

hnab͡(i?)das hlaiwa

„Hnab(i?)ds Gravhaug".

Jeg tilføier nogle grammatiske Bemærkninger om Indskriften. Den urnord. Genetivform paa -as af *a*-Stammer, af hvilken den historisk nordiske Form paa *-s* regelret er opstaaet, afviger fra den gotiske paa *-is*. Derimod stemmer den overens med oht. *-as*, der findes for *-es* i senere Sprogmindesmærker (fra 9de Aarh. af), især i den baierske Dialekt; oldsaks. *-as* (dog ogsaa *-es*); ags. sjælden *-as* for *-es*, i de ældste Kilder *-æs*. Endelsen *-s* forudsætter førgerm. enten *-so* med Hovedtone paa den forudgaaende Vokal eller *-sso*. For *ss* taler oldn. Gen. *þess*; ogsaa oldslav. *česo* = got. *hwis*, oht. *hwes* (Torp Nominalflexion S. 25).

Hvad enten der skal læses hnabidas eller hnabdas, saa betegner b her, ligesom i halaiban paa Tune-Stenen, den bilabiale tonende Spirant, som i historisk Oldnorsk er gaaet over til en Lyd, der skrives *f*.

Navnet hnab(i?)das synes at være beslægtet med oldn. *hnafa hnóf* Guðr. hv. 12, nynorsk Dial. *nava* Præt. *nava*, kappe af, hugge (Toppen, Hovedet) af; jfr. Aasens og Ross's Ordbøger. Navnet synes at være dannet ligesom de tyske Navne paa *-id*, oht. *-it*, der nævnes af Förstemann under *d* og af Stark Garmania III, 299. F. Ex. *Attid* Wigand Trad. Corb. 241; *Ettid* ibid. 247; *Harid* ibid. p. 100, 455.

hlaiwa har bibeholdt w i Lighed med Gotisk og i Modsætning til historisk Nordisk. Jfr. bl. a. hlewa- Guldhornet, þewaʀ Torsbjærg-Dopsko og Valsfjorden, hlaiwido eller hlaaiwido Strand-Stenen.

Hvis hlaiwa havde holdt sig i historisk Oldnorsk, vilde det der sandsynlig have hedt **hlæ*, **hljá* eller **hljó*. Jfr. oldn. *fræ*, *frjó* — got. *fraiw*; oldn. *sær*, *sjár*, *sjór* — got. *saiws*; oldn. *snær*, *snjár*, *snjór* — got. *snaiws*; oldn. *mjár*, *mjór*, *mæ-* o. s. v. Men et andet Lydforhold viser nyisl. Adv. *ská* „paa skraa", nynorsk Dial. *skâ* „skraa" — lat. *scaevus*, gr. *σκαιός*; oldn. *sál* — got. *saiwala* (Noreen Gramm. [2] § 57, 3). Mulig skulde derfor *hlaiwa* lydret blive til **hlá* (som Noreen formoder),

**hlaiwe* til **hlævi.* Jeg vover dog ikke at søge Ordet i noget af de norske Stedsnavne, som indeholde *lá.*

Om Skrivemaaden hnab(i?)das (ikke *hanabidas*) og hlaiwa (ikke *halaiwa*) se Norg. Indskr. I, 224.

Wimmer (Runenschr. 303) henfører Bo-Stenen til anden Halvdel af 6te Aarh. Jeg har intet herimod at indvende, men jeg tror dog, at Tiden ikke lader sig saa bestemt fastsætte. Jeg forstaar ikke, hvorfor Bo-Stenen af Wimmer sættes til en yngre Tid end Strand-Stenen, som han henfører til første Halvdel af 6te Aarhundred.

17. Ødemotland.

Literatur. Brev fra A. Lorange til S. Bugge, dateret Bergen, 26de Febr. 1886 (i Runearkivet i Christiania). — A. Lorange i Aarsberetning for 1886, S. 60, 2—S. 61, med Tegning efter Originalen Pl. III Fig. 14. — Bemærkninger af I. Undset ved Undersøgelse af Originalen, November 1887 (i Runearkivet i Christiania). — G. Gustafson i Aarsber. for 1889 S. 75. — Stephens, The Runes (1884), S. 67 Nr. 236 og S. 91.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegning i naturlig Størrelse udført efter Originalen af H. Mathiesen under Tilsyn af Prof. Rygh og Udgiveren.

Den Gjenstand, som er afbildet S. 244, indkom 26de Febr. 1886 til Bergens Museum, hvor den nu har Nr. 4384.

A. Lorange skriver om den i Aarsberetn.: „Tilskaaret Benstykke . . ., 0,097 langt, men oprindelig længer, idet den ene Ende er afbrudt og mangler. Bredden ved den bevarede Ende er 0,015, men aftager mod den anden. Det hele Stykke er buet og langs Oversiden tildannet med to Skraaflader, der langs Kanterne har fordybede Dobbeltlinier, mellem hvilke er indridset to Rækker Runetegn, en paa hver Skraaflade . . . . Ved den bredeste Ende er Ryggen skraat afskaaret og Siderne afdelte ved Linier. Ved den smalere afbrudte Ende afsluttes Indskriften ved to, af skjærende Linier dannede spidse Ornamenter (forskjellige). Undersiden er noget hul.

Fundet sammen med brændte Ben i en Urne i en Gravhaug paa Odemotland[1]) i Haa paa Jæderen. Blandt disse brændte Ben fandtes ogsaa Brud-

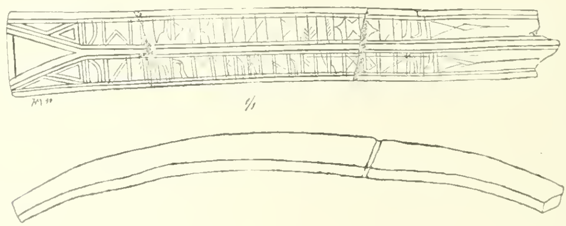
[1]) Matr. Gaards-Nr. 18 Motland øde, Nærbo Sogn, Haa Præstegjeld, Jæderen og Dalenes Fogderi, Stavanger Amt.

stykke af en af de sædvanlige af flere Stykker sammensatte Benkamme, der sammenholdtes ved to forsirede Sideskinner. Indsendt af Guldsmed Hellstrom, Stavanger.

Paa Ødemotland er der en temmelig betydelig Gravplads, paa hvilken der er fundet mange Oldsager, af hvilke flere sikkert er fra den ældre Jærnalder. Meddelelser herom er givne af G. Gustafson i Aarsberetning for 1891 S. 138—140, Nr. 73—80, og i Aarsberetning for 1892 S. 121, Nr. 37.

Prof. Gustav Guldberg har velvillig meddelt mig, at den med Runer beskrevne Gjenstand fra Ødemotland ifølge hans Mening sandsynlig er af, hvad man almindelig kalder Horn af et hjorteartet Dyr, som Elg, Hjort o. s. v. (som i Virkeligheden er et Slags Ben, Udvækst af Pandebenet), medens han dog ikke vil benegte Muligheden af, at det kunde være af Ben i snævrere Forstand (af en Knogle, som har siddet inde i Kroppen). Derimod siger han bestemt, at Stykket ikke kan være af Tand- eller Horn-Substans, det vil sige virkeligt Horn (f. Ex. Oksehorn).

Benstykket viser sig at have været i Ilden og er derved blevet calcineret.

Paa hver Side af de to Skraaflader er der mellem de horizontale Dobbeltlinjer indridset en Række Runer. Foran og efter hver af disse to Rækker er ridset en lodret Dobbeltstreg, ved hvilken Indskriften til Siderne indrammes. Den ene Række Runer maa læses fra venstre mod høire, den anden omvendt. Tegningen vil vise, at Stykket paa to Steder tvært over Indskriften har været brudt. Disse Brud har dog ikke helt ødelagt nogen Rune.

Indskriften har ikke Skilletegn eller anden Ordadskillelse.

Jeg betegner ved a den Række Runer, som er skreven fra venstre mod høire.

a Rune 1 er ᚢ u.

a 2. ᚺ h, med Tværstreg fra den ene Stavs Basis til den andens Top.

a 3. ᚨ a, vendt mod venstre. — a 4. ᚢ u.

a 5. ᚱ r. Sidestaven begynder lidt nedenfor den rette Stavs Top.

a 6. Binderune af ᛖ e og tilsyneladende ᚨ a. Men se herom i det følgende.

a 7. ᛒ b. Sidestavene naa ikke helt til den rette Stavs Top og Basis.

a 8. ᚢ u.

a 9. Har ikke sædvanlig Runeform. Formen taler for, at det er Forvanskning enten af ᚱ r eller af ᛒ b, uagtet Forbindelsesstreger mellem den rette Stav og Sidestavene mangler oventil og nedentil.

a 10. ᛁ i. — a 11. ᚾ n. — a 12. ᚢ u. Her gaar Sidestaven ud fra den rette Stav et godt Stykke nedenfor dennes Top. Forskjellig er u som a 1, a 4 og a 8, samt a 20, ogsaa flere Gange i Rækken b.

a 13. Er paa Tegningen en ret Stav med 3 Skraastreger til hoire; men ovenfor den øverste af disse tre er der paa Originalen en fjerde Skraastreg, som er kortere og mindre tydelig end de andre tre. Runen er ᚨ a, hvis Kviste er skrevne med to Streger hver.

a 14. ᛁ i. — a 15. En sjælden Runeform, som jeg gjengiver ved ji; se herom i det følgende.

a 16. ᛞ d. Hoire Hovedstav har rillige været Stav for den følgende Rune.

a 17. ᚦ þ. Sidestaven er kantet og gaar fra Top til Basis.

a 18. ᛁ i. — a 19. ᚾ n. Tværstregen skraaner ned mod venstre (medens den paa a 11 skraaner ned mod hoire) og gaar fra den følgende Runes Top til den foregaaende Runes Basis.

a 20. ᚢ u. — a 21. Ser omtrent ud som k i den kortere Runerække. Se herom i det følgende.

Række b gaar fra hoire mod venstre. Ved Gjengivelsen vender jeg Runerne mod hoire.

b 1. ᚢ u. Sidestaven krummer sig nedentil lidt indover. — b 2. ᛖ e.

b 3. ᛏ t. Kvisten til hver Side er dannet ved to Streger, der paa venstre Side er længere fra hinanden end paa hoire.

b 4 har ikke rigtig Runeform. Maa være Forvanskning enten af ᚢ u eller (mindre sandsynlig) af ᚱ r, men afviger fra begge disse Runers Former ellers i Indskriften.

b 5. En smal ᚢ u vendt mod hoire. Jfr. herom i det følgende.

b 6. ᚦ þ. — b 7. ᚨ a.

b 8 har ikke rigtig Runeform. Er efter sin Form Forvanskning enten af ᚱ r eller af ᛒ b; jfr. a 9.

b 9. ᛁ i. — b 10. ᚢ u. Sidestaven udgaar fra den rette Stav nedenfor dennes Top. Jfr. a 12.

b 11. ᚺ h, med Tværstreg fra den ene Stavs Top til den andens Basis. Jfr. a 2.

b 12. ᚾ n. Skraastregen gaar fra den foregaaende Runes Top til den følgendes Basis. Jfr. a 19.

b 13. ᚠ f. — b 14. ᚦ þ. — b 15. ᛁ i. Derefter er der oventil en kort lodret Streg, som sandsynlig er betydningsløs.

b 16. ᛏ t med 3 Skraastreger paa hver Side. — b 17. ᛁ i.

b 18 har ikke rigtig Runeform. Bestaar af en ret Stav med 7 Skraastreger til venstre. Synes at maatte være Forvanskning af ᚨ a.

b 19 har ikke rigtig Runeform, synes efter Formen at være Forvanskning enten af ᚱ r eller af ᛒ b, ligesom b 4, der har væsentlig samme Form.

b 20 synes at maatte være ᛞ d, hvis Tværstreger ikke er forlængede til et Kors i Midten [1]).

b 21 har ikke regelret Runeform. Den har væsentlig samme Form som b 19 med Undtagelse af, at Runen er vendt til den anden Side. Jfr. herom i det følgende.

b 22. ᚾ n. Skraastregen begynder ligesaa høit oppe som den rette Stav og gaar helt ned til Rammestregen.

b 23. ᚢ u. — b 24. Ligeledes ᚢ u, men ganske anderledes formet end b 23. I b 24 er Sidestaven kantet og dannet ved to parallele Streger.

I Ødemotland-Indskriften er Runerne ridsede snart med én Streg, snart med flere.

Med Hensyn til den Maade, hvorpaa Hovedstaven er indridset, er der en bestemt Modsætning mellem 1) Række a og de to første Runer af Række b paa den ene Side og 2) de øvrige Runer af Række b paa den anden. I hine (i 1) er Hovedstaven overalt dannet ved to parallele Streger (undtagen i a 9, hvor den er dannet ved 3 Streger). I disse (i 2) er Hovedstaven overalt dannet ved én eneste Streg.

Ogsaa med Hensyn til Kviste (hvorunder jeg indbefatter Sidestave og Tværstave) er der nogen Forskjel mellem 1 og 2, men mindre bestemt. I 1 dannes Kvistene meget ofte ved to Streger; i 2 kun i første Rune (b 3) og sidste (b 24). I a 3, a 6, a 7, a 15, a 16 er Kvistene dannede ved én Streg; jfr. dog i det følgende om a 6. I b 16 er Kvistene dannede ved 3 Streger, hvilket vistnok ogsaa var Meningen i b 18.

Ved at betragte Indskriftens Tegn ser man, at flere af dem har en Form, som ikke med rette tilkommer nogen Rune.

Tegn 9 af Række a ligner r-Runen, men mangler oventil den Forbindelsesstreg mellem den rette Stav og Sidestaven, som r-Runen skal have. Det samme gjælder b 8 og b 19. b 4, b 18, b 21 er ikke rigtige Runer. Heraf synes man at maatte slutte, at Indskriften sandsynligvis ikke er den originale Optegnelse af en Indskrift, som indeholder Runeristerens egne Ord. Vi synes tværtimod i denne Indskrift at maatte have, hvad vi har i mange Bracteat-Indskrifter, bl. a. i Aagedal-Indskriften (Nr. 11), en Kopi af en anden, tabt Indskrift, og denne Kopi synes at maatte være udført uden gjennemgaaende Tanke paa Indskriftens sproglige Betydning og uden tilstrækkelig Omhu for at bibeholde Runernes rette Former, men kun saaledes, at Figurerne omtrentlig blev efterlignede.

Endelig nævnes, at a 3 og b 5 vender til en anden Side end de øvrige Runer. I Bracteat-Indskrifter, som er feilagtige Kopier, vende meget ofte nogle Runer til en, andre til en anden Side.

Uagtet jeg altsaa holder Indskriften fra Ødemotland for en feilagtig Kopi,

[1]) I Valsfjord-Indskriften (som jeg ikke selv har seet) har første d efter K. Ryghs Gjengivelse væsentlig samme Form som b 20 i Ødemotland-Indskriften, medens Undsets Kopi der har en Runeform, som ikke afviger væsentlig fra den sædvanlige.

tror jeg dog, det vil vise sig, i Lighed med Forholdet ved Aagedal-Indskriften, at den er en Kopi paa første Haand og at den har fjærnet sig forholdsvis lidet fra sin Original. Jeg skal i det følgende søge at vise, at det meste af den kan med Sandsynlighed tolkes, og jeg holder det for utvivlsomt, at Odemotland-Indskriften i sin oprindelige rigtige Form har udtrykt en sproglig Mening og har bestaaet af virkelige Ord.

Første Ord er a 1—3 ᚢᚺᚨ uha. uha er Mandsnavn i Nominativ. Jeg har her foran S. 197 nævnt, at uhᛚ paa Aagedal-Bracteaten sandsynlig forudsætter uhᚨ uha, altsaa det samme Mandsnavn. I Mandsnavnet hariuha[1]) paa Bracteat Steph. Nr. 57 (fra Sjælland), d. e. hari-uha, forekommer det som andet Led. uha er samme Mandsnavn som oldtysk *Ûo Uwo* hos Meichelbeck Hist. Frising. 4 Gange i første Halvdel af 9de Aarh.[2]). Dette Navn betyder „Hubror, Bjærgugle" (tysk Uhu, oht. ogsaa *hûwo*). Müllenhoff mener, at dette Fuglenavn er blevet brugt som Mandsnavn, fordi Bjærguglen blev holdt for en Fugl, som forkyndte Døden. Ensbetydende er de oldsvenske Mandsnavne *Ûfr, Ufi*[3]). Jfr. oldn. *úfr* Ugle (bubo), oht. *ûfo* „Uhu", ags. *úf* „bubo". Med Hensyn til dette Ords Anvendelse som Mandsnavn fortjener det ogsaa at mærkes, at Ordet for „Bjærgugle" i nynorske Bygdemaal bruges i sammensatte appellativiske Betegnelser for Mænd med en slem Egenskab. F. Ex. *Iddur* (med langt *u*) „en hidsig, vredladen Person" i Mo, Telemarken (Aasen), derimod i Fyresdal, Telem. *Idduvi* (Ross); *Helur* eller *Heluvi* (langt *u*), en gudsforgaaen, hensynsløs Krabat. Se Ross under *Ur.*

uha er opstaaet af **ūa*[4]), og dette af **ūwa* af urgerm. *ūgwa*[5]).

I uha betegner h ikke den tonløse Spirant χ, maaské heller ikke den deraf opstaaede Aandelyd, men er kanské snarest kun brugt for at adskille de to Stavelsers Vokaler. Runen kunde bruges saaledes, fordi den tonløse Spirant χ (i Tysk betegnet ved *ch*), der engang betegnedes ved h, paa Indskriftens Tid mellem Vokaler var gaaet over til Aandelyden eller endog faldt bort. Jfr. Norg. Indskr. I, 83.

Samme Betydning som i uha har h i frohila (gotisk?) paa en dansk Bracteat, snuhekᴀ Stentofta d. e. oldn. *snú ek*, niuha og niuhᴀ Stentofta d. e. „nyt". Sandsynlig ogsaa i muha paa Kragehul-Spydstagen i Forbindelsen ek erilaʀ asugisalas muha haite. Noreen Altisl. u. altnorw. gr. ² S. 260 henfører muha til oldn. *mór* „brun". Jeg formoder deri en Afledning af **mōjan* „udmatte".

Man tør altsaa ikke med Noreen (Altisl. und altnorw. gram. ² § 55 Anm. 1)

---

1) Saa har Originalen; Stephens's Tegning har feilagtig hauiuha.

2) Se Müllenhoff Zur Runenkunde S. 50.

3) Acc. *uf* Lilj. R.-U. 6 (ikke læst af Dybeck); Gen. *ufs* Runverser 110. Acc. *ufa* Lilj. 1148; *ufaa* Runverser 161, hvor *u* synes at være kort.

4) En Heruler i 6te Aarh. hed Σουαρτούας (Procop. de b. Goth. II, 15; IV, 25). Dette Navn hører tydelig til oldn. *svartr*. Det er neppe at forstaa som *Swartwa*, af Stamme *Swartwan-* dannet ved det i Farve-Adjectiver ofte forekommende Suffix *-wa*; thi et saadant Suffix føiet til *swart-* kan ellers ikke paavises. Snarere er det *Swart-ûa*, sammensat med *ûa* „Hubror".

5) Forholdet mellem oht. *ûfo* og *ûwo* af **ûgwo* forklares af Verners Lov. Til *ûwo* hører oht. *ûwila*, nht. *Eule* „Ugle". Jfr. Singer Paul-Braune Beitr. XII, 212; Noreen Altisl. Gr. ², § 246 anm, 2; § 251, 3, anm.; Noreen Urgerm. Lautl. S. 148, 162. Oldn. *ugla* forklarer Noreen af **uggwilo*. Men kan det ikke være af **ugilo* for **uwilo*?

antage **muha** og **hariuha** for Former med oprindeligt *h*, i hvilke *ūh* senere maatte være blevet til *ōh*, *ó*[1]).

Efter **uha** følger a 4—5 ᚢᚱ **ur** og saa en Binderne a 6, der ser ud som ᛖ **e** i Forbindelse med ᚨ **a**. Men **urea** giver her ingen Mening. I Indskriftens Række a er mange Runekviste ridsede med dobbelt Streg. Derfor ligger det nær at formode, at Binderunen er ment som Forbindelse af ᛖ **e** og ᛏ **t**. Heller ikke **uret** giver her nogen Mening, men **urte** „forarbeidede, gjorde" passer fortræffelig. Derfor læser jeg Binderunen som **te**. **urte** „gjorde, forarbeidede" = **wurte** paa Tjurkö-Bracteaten, **orte** paa By-Stenen (Norges Indskr. I, 102—104), **urti** paa Sölvesborg-Stenen. Jfr. 1. Pers. **worahto** paa Tune-Stenen (Norg. Indskr. I. 19 f.); **wrtX** Bract. Nr. 30 Steph., sandsynlig forvansket af **wrtᛟ**.

Det er sædvanligt, at Runeindskrifter paa løse Gjenstande nævne, hvem der har forarbeidet vedkommende Gjenstand. I en oldengelsk Indskrift paa en Spænde fra Northumberland (Stephens I, 386) bruges herved det til **urte** svarende Verbum: **gudr(e)d mec worh[t]e**. Ligesaa i Indskriften paa Etelhem-Spænden (Norg. Indskr. I, 148): **mk mrla wrta**.

Efter **urte** følger a 7—12 ᛒᚢᚱᛁᚾᚢ **burinu**, neppe **bubinu**, da a 9 er aldeles forskjellig fra a 7. Da ingen af disse to Læsninger giver noget rimeligt Ord, bør vi tage **e** to Gange og læse: **eburinu**. Hvor to Ord staa sammen, af hvilke det første ender i Skrift med samme Rune som den, hvormed det andet skrevet for sig skulde begynde, der skrives ogsaa ellers i Indskrifter, som er affattede i den længere Rækkes Skrift og ikke anvende Ordadskillelse, Runen kun én Gang. Saaledes **sagwmogmeni** Rök for **sagwm mogmeni**; **wel[A]dudsAR** Stentofta for **welAduds sAR**; **salusalu** Bracteat Nr. 20 Steph. d. e. **sa alu, sa alu** (Norg. Indskr. I, 162. 165). Ligesaa i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer[2]).

eburinu er et Kvindenavn i Nominativ. Endelsen **-u** er den samme som i **birgŋgu** og i **minu liubu** paa Opedal-Stenen (se i det følgende), hvortil jeg henviser, **laþu** i flere Bracteat-Indskrifter, = oldn. *lǫð*.

Kvindenavnet **eburinu** svarer til det oldtyske Mandsnavn *Eburin*, der brugtes af Franker og andre vesttyske Stammer[3]). Navnet er dannet af det germanske Ord for „Vildgalt", oht. *ebur*[4]), ags. *eofor* som i de ældste ags. Sprogmindesmærker skrives *ebur*, oldn. *jǫfurr* som fra Betydningen „Hjælm prydet med Billedet af en Vildgalt" er gaaet over til at betyde „Høvding, Konge". Af dette Ord dannes hos de forskjellige germanske Folk mange Personnavne. Paa svenske Runestene forekommer saaledes Navne, som i isl. Form skulde skrives *Jǫfurr*, *Jǫfurbjǫrn*, *Jǫfurfastr* og fl. Disse brugtes ikke hos Nordmænd og Islændinger. Hos dem optræder i den historiske Tid *jǫfurr* ikke i Personnavne. Men til samme Stamme hører sandsynlig Navneledet *Jór-*, der ogsaa er østnordisk. Saaledes *Jórunn*, *Jórulfr*, *Jóreiðr*, *Jóra*.

---

1) Noreen S. 262 gjengiver **hariuha** ved oldisl. *Heriōe*?, men det maatte i oldisl. Form have lydt **Her-ūe* eller **Herjūe*.

2) Derimod paa Aagedal-Bracteaten **tiadeelifi**.

3) Til Exemplerne hos Förstemann føier jeg fra merovingiske Mynter *Epirino* Conbrouse p. 15 Nr. 176; *Eborino* p. 22 Nr. 521.

4) Om det tilsvarende got. Ord jfr. Kögel Gesch. d. deutsch. Lit. I, 36 f.

(Trykt 20 October 1891)

Efter Förstemann (S. 942) indeholder oldtysk *Eburin* Suffixet *-in*. Efter Stark (Kosenamen S. 90 f.) er oldtyske Navne som *Rodini*, *Hardini*, *Heldini* dannede af Deminutiver paa *-in* ved Tilføielse af et nyt Deminutivsuffix *-i*. Men oldtysk *Eburin* synes at kunne være opstaaet af det sædvanlige Navn *Eburwin*, ligesom *-in* ogsaa i andre tyske Navne synes at være opstaaet af *-win*, der maa forklares af *wini* „Ven". Förstemann bemærker selv (S. 1315), at det undertiden er vanskeligt at skjelne Endelse *-in* fra *-uin* og *-oin*. I Begyndelsen af Trad. Wiz. n. 36, a. 713 nævnes *Chrodoinus*, som i Underskriften kalder sig *Rodini*. Samme Person kaldes *Hildwinus* og *Hildinus* (Stark Kosenamen S. 60), *Eburwinus* og *Eburnus* (S. 130). Efter Kossinna (Hochfränk. Sprachdenkm. S. 29) findes i Diplomer fra Fulda i Aarene 750—765 aldrig Navne paa *-in*, kun paa *-uuin*; i 765—841 15 Gange Navne paa *-in* imod 83 paa *-uuin*.

Ligesaa forandres i Angelsaksisk Navne paa *-wine* til *-ine*. Samme Person kaldes *Æþelwine* og *Æþeline* (Hruschka II S. 23).

Jeg tror, at urnord. **eburinu** ligeledes er opstaaet af **Eburwinu*[1]). Om Bortfald af *w* i Indlyd i Oldnorsk se Noreen Gramm.[2] S. 136. Allerede Vatn-Stenen har **rhoAltR** af **Hrōwaldʀ*. Om urnord. Navne paa *-winiʀ* jfr. S. 234.

I historisk Norsk (ikke, som det S. 234 feilagtig er sagt, i Nordisk) er Navne paa *-vinr* ubrugelige. Derimod forekomme saadanne i Dansk og Svensk; f. Ex. *Folkvin*. Jfr. O. Nielsen Olddanske Personnavne S. 117; dog kunde enkelte af de der nævnte Navne være af fremmed Oprindelse, ligesom norsk *Guðin*, *Goðene*, *Goðen*. I danske Navne paa *-vin* er *v* undertiden faldt bort. O. Nielsen har fra Ribe 1436 *Esehinus* = ags. *Æscwine*. Ligesaa forekommer dansk *Alin* = *Alwin*. En Vocativ af dette Navn har vi mulig i det tre Gange gjentagne **alawin** paa Skodborg-Bracteaten (Stephens Nr. 67). Kvindenavnet **eburinu**, **Eburwinu* forudsætter et tilsvarende Mandsnavn **Eburwiniʀ*. I Oldtysk findes Kvindenavne paa *-wina*, f. Ex. *Friduwina*. I Ags. Kvindenavne paa *-wine*, f. Ex. *Wulwine*.

eburinu har **b** foran **u** ligesom **liubu** paa Opedal-Stenen. Naar derimod Vånga-Stenen i Vestergötland har **haukoþuR** af **habukoþuʀ*, maa vel dette forklares deraf, at *u* i **habukoþuʀ* var svagere betonet end i **liubu** og **eburinu**[2]). Kvindenavnet **eburinu**, som jeg har faaet frem ved at læse **e** to Gange, godtgjør, at jeg rigtig har læst det foregaaende Ord **urte** med **e** som sidste Rune.

I Indskriften er først nævnt Fabricantens Navn „Uha forarbeidede (nemlig denne Gjenstand)". Saa kommer Kvindenavnet **eburinu** i Nominativ. Man maa da vente, at hun er nævnt som Eierinde og at Verbet „eier" følger. Saaledes lyder den foran nævnte Indskrift paa en Spænde fra Northumberland (Stephens I, 386) fuldstændig: **gudr(e)d mec worh[t]e ælcfrith mec a[h]** „Gudred gjorde mig, Ælcfrith eier mig"[3]).

---

1) **Eburwinu* behøver ikke at være opstaaet af **Eburawinu*, thi *ebur-* kan engang have været en *r*-Stamme.

2) Jfr. Noreen Altisl. u. altnorw. gram.[2] § 231. Se ogsaa Norg. Indskr. I. 165, Anm. 2.

3) Bracteat-Indskriften Nr. 30 Steph. (Jylland) holder jeg for en forvansket Kopi. Første Ord er enten **wrt** eller **wrtᚷ**, Forvanskning af **wrtᛟ**, d. e. **wurto**, „forarbeidede" (1ste Person). Derpaa følger i ᚹᚢᚠᚷᛖᛚᚨ sandsynlig en Forvanskning af et Mandsnavn, som er Subject for **wrto**. Herefter et Kvindenavn **tatsulo** (?), der er Subject for sidste

Tilsvarende Udtryksmaade findes ogsaa i yngre nordiske Indskrifter. F. Ex. paa et Skjold fra Valle i Sætersdalen: *kunnar girþi mik hlhi* (d. e. *Helgi*) *a mik*.

Det ventede Ord „eier" finder jeg virkelig i det Ord, som følger efter **eburinu**, a 13—16.

Først er skrevet ᚨᛁ **ai** a 13—14. Den derpaa følgende sjældne Rune a 15 betegner efter min Formodning **ji**. Jeg læser altsaa a 13—16 **aijid**. Denne Formodning skal jeg begrunde i det følgende.

Dette **aijid** indeholder **aih** „eier", som forekommer paa Fonnaas-Spænden (se Norg. Indskr. I, 57 f.). Til **aih** er i **aijid** enklitisk føiet en Pronominalform, som betyder „det".

Jeg har sogt at paavise, at Aagedal-Indskriften (Norg. Indskr. I Nr. 11) og Bracteaten Nr. 79 Steph. har **ai** „eier"; se her foran I, 195. Og i Aagedal-Indskriften har jeg paavist **it** „det"; se S. 200. Herefter antager jeg, at **aijid** er opstaaet af **aih** „eier" + **it** „det"[1]. Jeg formoder at *h* i **aihit* ved Indflydelse af det efterfølgende *i* fik en palatal Udtale og derpaa gik over til den tilsvarende tonende Spirant *j*. At Lydbehandlingen var en anden end i **faihido**, som gik over til **fahido** (Norg. Indskr. I, 83 f. 197), forklarer jeg deraf, at **i** i **faihido** var svagere betonet end sidste *i* i **aihit*.

I **aijid** er **-d** opstaaet af Intetkjønsmærke *-t*. **d** betegner her den tonende Spirant *ð* ligesom i **þᴀd** „det", der er skrevet med den længere Rækkes Runer paa Rök-Stenen (se min Afhandling om Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden i Vitterh. Akad. Handl. 1893 S. 43—45) og er opstaaet af **þat**, der allerede forekommer paa By-Stenen (Norg. Indskr. I, 104). Denne Overensstemmelse ved **d** i Ordets Slutning mellem **aijid** og **þᴀd**, gjør det sandsynligt, at Ordformen **þᴀd** paa Rök-Stenen er overført fra de sandsynlig til c. 700 hørende Mindesmærker, fra hvilke Runeristeren har lært den paa nævnte Sten anvendte Form af den længere Rækkes Skrift at kjende.

I historisk Nordisk gaar *t* i Udlyd efter svagt betonet Vokal over til *ð*. F. Ex. oldisl. *við* vi to, *ið* I to o. s. v. Paa Rök-Stenen med den kortere Rækkes Runer *suaþ* = oldisl. *sváð* „saa at". Jfr. Noreen Altisl. u. altnorw. gram. ² § 192.

Ord **ah** „eier". Udtrykket er her altsaa analogt med det, vi finde i Odem.-Indskriften. Bracteat-Indskriften Nr. 30 Steph. har ogsaa i en anden Henseende nogen Lighed med Odemotl.-Indskriften. Den ene Kvist paa anden **t**-Rune er skreven med to Streger, og paa tredje **t**-Rune er begge Kviste skrevne med to Streger. Næstsidste Rune, som jeg har læst **a**, har 3 horizontale Kviste.

[1] Jeg tør ikke forklare **-id** i **aijid** som Verbalendelse ligesom **-iþ** i **bᴀriutiþ** Stentofta 3 Ps. sg. og ligesom *-eth* i middeleng. *oweth* „eier". Thi at der paa Odemotland-Indskriftens Tid skulde ved Siden af *aih* „eier" være opstaaet en dermed ligebetydende Nydannelse *aijid*, savner, saavidt jeg sér, enhver Støtte.

Formelt kunde **-jid** i **aijid** være Neutrum af en Stamme *ji-*. Men en saadan Neutralform kan ingensteds paavises og lader sig ikke støtte ved litau. *jìs jì* „han hun" og tilsvarende slaviske Former. Formelt kunde **-jid** ogsaa være Neutrum af en Stamme *jě-*. Denne findes i oldslav. *jego* „hans". Maaské indeholdes en ved Forbindelse af *je-* med *-na* opstaaet germansk Stamme *jena-* i oht. *jenēr*, oldn. *inn* og (med Laan af *h* fra *hi-* „denne") *hinn*. Men Solmsen i Kuhns Zeitschr. 31, 479 mener, at german. *jena-* er opstaaet ved Sammensmeltning („Contamination") af *ja-* og *ena-*. At forklare **-jid** i **aijid** af en Stamme *je-* synes mig utilraadeligt, fordi den ikke har nogen Støtte i den virkelig paavislige germanske Sprogbrug.

Indskriften fra Odemotland giver os det ældste nu kjendte Exempel paa denne Overgang. Det ældste Exempel paa den analoge Overgang fra *k* til *g* har vi i **hAderAg** paa Björketorp-Stenen „her jeg“.

I **aijid** er den pronominale Intetkjonsform **it** „det“ enklitisk foiet til Verbalformen **aih** „eier“. Oht. *ez*, mht. *het*, som svarer til urnord. **it**, kan ogsaa enklitisk føies til Former af transitive Verber[1]). F. Ex. mht. *ich rûmez niemer hie*; mnl. *ic ne rumet dôr ghene nôt*. Men Betydningen er i disse Exempler forskjellig, thi mht. *ez*, mnl. *het* hentyder her ikke til en bestemt Gjenstand, som **-id** i **aijid**.

En enklitisk Tilføielse af en Intetkjonsform paa *-t* til Verbalformer forekommer ogsaa ellers i Nordisk. Saaledes er det negtende *-at*, som i det ældste norrøne Sprog enklitisk føies til Verbalformer, ifolge A. Kocks Forklaring (Om några atona, Lund 1879, S. 16 ff.) opstaaet af en ældre Form af *eitt*, der var benegtet ved et foran Verbalformen staaende *ne*[2]). Jfr. Kock i Arkiv XI, 124.

id „det“ i **aijid** „e i e r d e t“ faar, som jeg skal søge at vise, sin nærmere Bestemmelse ved den i det følgende indeholdte Angivelse af Gjenstanden, som eies. Denne Brug af det enklitiske **-id** „det“ har Analogi i Angelsaksisk. Thi her kan *hit* „det“ henvise til et følgende Object: *unc hit waldend heht . . . Sodoma and Gomorra . . . fýre gesyllan* Genesis 2504 ff. „Herren bød os to at overgive det, (nemlig) Sodoma og Gomorra, til Ilden“; *eal þû hit geþyldum healdest, mægen mid môdes snyttrum* Beowulf 1705; *uton ôðwendan hit nû monna bearnum, þæt heofonrîce* Genesis 403 f. „Lad os nu fravende Menneskenes Børn det, (nemlig) Himmeriget.“ Ogsaa i Middelengelsk kan *hit* hentyde til og faa sin nærmere Bestemmelse ved et følgende Substantiv. Se Mätzner Wörterbuch II, 446 b nederst og 447 a øverst.

a 17—21 er ᚦᛁᚾᚢᚴ. Rune 21 ligner **k** i den kortere Runerække. Hvis vi læse den som **k**, faa vi **þinuk**. Det synes mig sikkert, at vi i Ordet har som Object for **aijid** og som nærmere Bestemmelse af **-id** en Acc. sg. m., som betyder „d e n n e“ og at første Led i **þinu(k?)** hører sammen med første Led enten i oldn. *þenna* eller i oldn. *þinig*, hid. Se herom i det følgende.

Hvis Læsningen **þinuk** (med **k** som sidste Bogstav) var rigtig, maatte **uk** være samme Ord som oldn. *ok*. Men **uk** kunde da ikke forstaaes som „og“ eller „ogsaa“, men maatte forstaaes som „nemlig“. Got. *auk* har den nær beslægtede Betydning „thi“, og ligesom **-uk** her skulde enklitisk følge efter **þin**, saaledes staar got. *auk* ikke først i Sætningen[3]).

uk maatte da under svag Betoning være opstaaet af *auk*; jfr. Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. ² § 122, 2.

Men jeg skal i det følgende søge at vise, at sidste Rune ikke tør læses som **k**, og jeg gjengiver derfor Ordet foreløbig ved **þinu**-. Ordet betyder ialfald „d e n n e“.

þinu- er at forbinde med b 1—2 ᚢᛖ **ue**, hvormed Indskriften paa Side b begynder. **ue** forstaar jeg som „h e l l i g G j e n s t a n d“. **ue**, der har været udtalt

[1]) Se Grimm Deutsche Gramm. IV, 333—338. Jfr. 363 f.

[2]) Jfr. Noreen Altisl. u. anorw. gr. ² § 57, 4, h.

[3]) I Ynglingatal 1 synes oldn. *ok* at betyde „nemlig“; se Noreen Uppsalastudier S. 194 f. Finnur Jónsson har vistnok Uret i at stryge dette *ok*.

wē. er vel opstaaet af **wēha* (neppe af **wēha*) og dette af **wīha*, der hører til got. *weihs* hellig. Jfr. oldn. *vé* n. Helligdom.

I **ue** er Halvvokalen *w* betegnet ved **u** ligesom i **uiu** og **fauauisa** paa Bracteater (Norg. Run. I S. 127), uagtet den længere Runerække herfor havde et eget Tegn. **ue** giver os det ældste i en nordisk Indskrift bevarede Exempel paa Overgangen fra *īha* til *ēha*. At denne Overgang var indtraadt paa den Tid, fra hvilken Ødemotland-Indskriften er, godtgjøres ogsaa af *Wǽgmund* som Navn paa en geatisk (d. e. jysk) Høvding i Beowulf, hvis *Wǽg-*, som jeg har formodet, er en Gjengivelse af urnord. **Wēha-*[1]). I **ue** af **wēha* har vi et af de ældste hidtil fundne Exempler paa, at *h* er faldt bort mellem to Vokaler. Noreen (i Pauls Grundriss I, 466) siger, at *h* er faldt bort allerede før 800. Ødemotland-Indskriften viser os efter min Mening, at dette har fundet Sted, ialfald tildels, før 700. Og allerede paa Aagedal-Bracteaten forekommer **tiade**, som jeg har forklaret af **tēhōde* (Norg. Indskr. I, 199). Men svarende til *faiþi* paa Skee-Stenen (750—800), se Norg. Indskr. I, 84, har Aagedal-Bracteaten **fahd**.

I **ue** af **wīha* er det udlydende *a* faldt bort ligesom i historisk Nordisk og ligesom allerede i **spidul** paa Fonnaas-Spænden (Norg. Indskr. I, 59). Derimod skrives endnu paa By-Stenen **aʀina**.

þinu viser, at **ue** her er brugt som Hankjønsord, medens historisk Oldnorsk kun har Intetkjønsordet *vé* og Nom. pl. m. *véar* (Hym. sidste Strophe „Guder"; *varfærir véar* Stjörnu-Odda dr. S. 121 om Skibe, hvis Texten er rigtig). Men i Ags. er *weoh, wig, weg* „idolum, fanum, sacrum" Hankjønsord; ligesaa oldsaks. *wih* „Helligdom, Tempel".

Udtrykket **ue** „hellig Gjenstand" synes at vise, at den Gjenstand, paa hvilken Runerne er indridsede, har været bestemt til og betragtet som en Amulet. Se mere herom i det følgende.

Om Ordet **ue** skal jeg tale mere i følgende Excurs.

Med **eburinu aijid þinu ue** „Eburinu eier denne hellige Gjenstand" (egentlig: E. eier det denne h. G.) er en Sætning afsluttet.

Det følgende Ord b 3—7 læser jeg **tuuþa**. Anden Rune er uheldig formet, men er snarere **u** end **r**. Derefter følger sikkert **uþ**[2]). At **tuuþa** med to **u**-er sammen er rigtigt, støttes derved, at Indskriften ender med **uu**. Vokalfordobling til Betegnelse af en lang Vokal er i Runeindskrifter meget sjælden, men findes dog enkelte Gange i gamle Indskrifter med den kortere Rækkes Runer: *paasi* Tryggevælde (Wimmer Runenschr. S. 373); *faaþi* Flemløse (Wimmer S. 347, 352), snarere udtalt som tostavelses end som trestavelses Ord; *ufaa* Pilgård (Runverser Nr. 161); jfr. *kriister* i en sen Klokkeindskrift fra Hvaler i Smaalenene.

I Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer paa en Spænde og paa en Hovel fra Viemose, forekommer to ᚨ-Runer skrevne ved Siden

[1]) Arkiv f. n. F. IV, 134. Prof. Läffler forbinder derimod *Wǽgmund* med Mandsnavnet **wage** (Dativ) Opedal og med svensk *våga*.

[2]) Undset har ment, at man her skulde læse ikke **uþ** men blot Runen þ, hvis Stav skulde have tre Streger. Men den foreliggende Gjenstands Runeformer tilsteder ikke dette.

af hinanden. Men jeg skal her ikke undersøge den sproglige Værdi af denne Skrivemaade. Jfr. i det følgende ved Strand-Indskriften.

tuuþa er ligesom uha Mandsnavn i Nominativ af en Stamme paa *-n*. Jeg formoder, at tuuþa betegner Udtalen **Tunþa* og at dette Navn er det samme som oldsvensk *Tunni* Yngl. s. Kap. 30, gldansk *Tönne*[1]). O. Nielsen anfører flere Steder, hvor dette danske Navn findes. Til dem kan føies Danmarks gl. Folkeviser Nr. 34. Et tilsvarende Kvindenavn er *Tunna*, skrevet tuna Lilj. R.—U. 458, Runverser Nr. 122 og Nr. 158, *Tonna* Scr. r. Dan. III, 435 (necr. Lund.). Et med urnord. **Tunþa*, skrevet tuuþa, dansk-svensk *Tunni* nær beslægtet høitysk Navn er *Zunduco* i Salzburg; se Förstemann[2]).

Navnet **Tunþa*, skrevet tuuþa, dansk-svensk *Tunni* betegner efter min Formodning etymologisk „han med de store Tænder", ligesom det oldn. Tilnavn og Navn *tanni*. Det er afledet af Ordet for „Tand", som i got. heder *tunþus*. Ordet „Tand" er af en consonantisk Stamme og har i Urgermansk havt de to Stammeformer *tanþ-* og *tund-*; se Brugmann Grundriss d. vgl. Gramm. II, 373 og 377. Navnet **Tunþa* har laant sit *þ* (istedenfor *d*) fra Stammeformen *tánþ-*. I Oldind. findes *datin-* i *kárūlatin-* „som har hule Tænder". Oldind. *a* i dette Ord svarer regelret til *un* i **Tunþa*.

tuuþa er skrevet for **tunþa* ligesom skiþa- Skärkind for *skinþa-*. Der findes Exempler paa, at *n* ogsaa foran d og s ikke er udtrykt; jfr. Norg. Indskr. I, 185.

Fordoblingen af Vokalen i tuuþa betegner maaské den nasale Udtale af Vokalen. Thi at uu i tuuþa ikke kan betegne egentlig langt *u*, synes at fremgaa af den historiske Form *Tunni*[3]).

I tuuþa = oldsvensk *Tunni* og skiþa- = oldn. *skinn-* er Lydforbindelsen *nþ* bevaret, medens denne i historisk Nordisk er bleven til *nn* (undtagen foran *ʀ*). Paa samme Maade er *lþ* bevaret i owlþuþewaʀ Torsbjærg, d. e. *Wolþuþewaʀ*, medens *lþ* i historisk Nordisk er blevet til *ll*.

At Lydforbindelsen *nþ* holdt sig i Urnordisk, har Lidén med rette sluttet af svensk-lapp. *skidde* „Skind, Læder", hvilket han forklarer som Laanord af urnord. *skinþa*[4]).

---

1) tuuþa svarer vistnok ikke til ags. *Tuda*, *Tudda*.

2) Feilagtig sammenstiller O. Nielsen dansk *Tunni* med tysk *Tunno* hos Neugart Cod. dipl. Alem., Kausler Wirtemb. Urk. og Meichelbeck Hist. Frising. Thi *t* i *Tunno* svarer til nord. *d*.

3) Staar denne Betegnelse af et nasalt *u* ved uu i Forbindelse med det af Joh. Schmidt (Vocalismus I. bl. a. S. 41 ff.) behandlede sproglige Fænomen, at en Vokal kan blive forlænget ved Indflydelse af en nasal Consonant?

4) Se Wiklund Laut- u. formenlehre d. Lule-lapp. dial. (Stockholm 1891), S. 158 f., 178 f.; Lidén Vermischtes zur Wortkunde und Grammatik (Ups. Univ. Årsskr. 1894), S. 17. Jfr. svensk-lapp. *skïddet*, i Hatfjelddalen *skirret*, *sirret*, i Trondhjems Stift *skirri*, flaa, tysk *schinden*, hos Qvigstad Nordische Lehnwörter im Lapp. (Christ. 1894), S. 294. Qvigstad bemærker med urette, at disse Ord, som *r* viser, ikke kan høre til oldn. *skinn*. Men Qvigstad S. 25 bemærker selv, at svensk-lapp. *d*, i Trondhj. Stift *r* svarer til Finmarken-lapp. *ð*. Derfor er den her foreliggende Forandring af urnord. *skinþ-* regelret. Dette lappiske Ord er vigtigt, fordi det er en af de Kjendsgjærninger, som efter mit Skjøn godtgjør, at Thomsen trods Qvigstads Indvendinger har Ret i at antage, at Lappisk har optaget nogle Laanord fra Nordisk i forhistorisk Form. Det nævnte lappiske Ord er ogsaa en af de Kjendsgjærninger, som efter mit Skjøn godtgjør, at Qvigstad har Uret, naar han (S. 70)

At Lydforbindelserne *nþ*, *lþ* fandtes i det ældste nordiske Runesprog, viser sig ogsaa af de oldn. Præterita *vilti*, *helti*, *nenti* o. s. v. i Modsætning til *feldi*, *kendi* o. s. v. *vilti* er opstaaet af **wilþide* og godtgjør, at *lþ* paa den Tid, da *i* svandt foran *-de*, endnu ikke var blevet til den sædvanlige Lydforbindelse *ll*. Men *i* synes ikke at være blevet synkoperet foran *-de* for i 8de Aarhundred.

Det efter **tuuþa** følgende Tegn er ingen regelret Runeform. Det ligner **r** og **b**, men der mangler Forbindelse mellem Sidestaven og den rette Stav baade oventil og nedentil. Sproglige Hensyn viser, som jeg tror, at Tegnet er ment som ᛒ **b**, ikke som ᚱ **r**.

b 8—9 ᛒᛁ **bi** forstaar jeg som den fra Gotisk og Vestgermansk kjendte Præposition, der betyder „ved, ved Siden af, hos". Denne er i historisk Nordisk afløst af *hjá*. Præpositionen **bi** har baade jeg (i min utrykte Tolkning fra 1877) og Noreen (Altisl. Gr. ² S. 260) søgt i Kragehul-Indskriften[1]. Om **bi** i Indskrifterne fra Ødemotland og Kragehul har kort eller lang Vokal, lader sig ikke bestemme.

Ogsaa af *bi* som Præfix er der Spor i nordiske Sprog. Axel Kock forklarer i „Bidrag till svensk ordforskning" (i Svenska landsmålen X, 3) S. 4 f. gl.svensk *breþa* „betale" af *bi* + *reiða* og som identisk med mnt. *bereden*. Samme Oprindelse har ifølge ham *breda upp* (en säng) „göra en säng i ordning", norsk Dial. *breie upp* = *reida upp*.

I Norg. Indskr. I, 165 har jeg forklaret nygutn. *blöjnä* „bli mildt väder" af *bi* + *hlýna*. Derved er det ikke nødvendigt at forudsætte, at Ordet er oprindelig gotisk. Oldisl. *torugætr* „som er vanskelig at erholde" er sandsynlig samme Ord som ags. *torbigête*; jfr. oldn. *Gjúki* = oht. *Gibicho*.

Det følgende Ord b 10—12 ᚢᚺᚿ **uhn** er graphisk istedetfor **uhan**. Jeg ser deri Dativ af **uha**, Navnet paa den Mand, som har forarbeidet Gjenstanden, paa hvilken Runerne er skrevne. Dativen er styret af **bi**. **uhn**, d. e. *uhan*, er en Dativform som **witadahalaiban** Tune (Norg. Run. I, 18 f.). **uhn** for **Uhan* er en graphisk Forkortning som **eiŋn** Krogsta, **dnlo** Balingen d. e. *Danilo*, *hns* Egaa (Norg. Indskr. I, 129; Wimmer Runenschr. 329 f.). Om *þn* „denne" paa Upsala-Øksen (hvis jeg har læst Ordet rigtig) skal udfyldes *þan* eller *þin*, lader sig ikke bestemme; men det første forekommer mig sandsynligst.

Efter **uhn** følger b 13—15 ᚠᚦᛁ **fþi**. Dette maa være det Verbum, som i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer skrives *faþi* og betyder „skrev". Se Norges Indskr. I, 84 f. I **fþi** er den tonende Spirant *ð* betegnet ved ᚦ **þ** som sædvanlig i den kortere Rækkes Skrift, ikke ved ᛞ **d** som ellers i den længere Rækkes Skrift. Ordet er skrevet forkortet ligesom paa Aagedal-Bracteaten og paa Aasum-Bracteaten, fordi det i Indskrifter forekom saa ofte, at det var let for-

siger: „Die Beziehungen der Schweden zu den Lappen .... reichen wohl nicht viel weiter als bis zum Jahr 1320 zurück".

Jeg griber efter disse Bemærkninger Anledningen til at udtale min Glæde over alle de vigtige Oplysninger, som den nordiske Sproggransker finder i Qvigstads grundige Skrift.

[1] Jeg formoder der: [**unsa**]**li jah agala wiju bi g**.... I Kragehul-Indskriften har **bi** mulig betegnet „ved Hjælp af".

staaeligt, selv om det blev skrevet forkortet. fþi bor vel snarest udfyldes til *fahiþi; jfr. fahd paa Aagedal-Bracteaten. Dog synes det mig muligt, at fþi skal udfyldes til *faiþi. Jfr. ue i det foregaaende af *wīha* og *fᚨiþi* paa Skee-Stenen (Norg. Indskr. I, 84). Men Aagedal-Bracteaten har tiade (af **tehode*) ved Siden af fahd[1]). Da Ødemotland-Indskriften har urte med e, er fþi med i paafaldende. Men Afvigelsen synes forklarlig derved, at **fahiþi* ikke er phonetisk ganske ensartet med urte. Man kan hermed sammenstille det, at Aagedal-Indskriften synes at have rikiþiʀ ved Siden af tiade. Jeg vover ikke at afgjøre, om i i anden Stavelse af **fahiþi* og rikiþiʀ har bevirket, at tredje ikke har e, men i. Deraf, at i i fþi er indtraadt i Udlyd istedenfor e, slutter jeg, at baade dette i og e i urte paa Ødemotland-Indskriftens Tid ikke udtaltes som lang Vokal.

Efter det foregaaende forstaar jeg tuuþa bi uhn fþi som „Tuntha skrev ved Siden af Uha". Ordene udsiger altsaa, at ikke en og samme Mand har indridset alle Indskriftens Runer, men at nogle Runer er indridsede af én Mand, andre af en anden. Nu har jeg foran gjort opmærksom paa, at Indskriften med Hensyn til den Maade, hvorpaa Runernes Hovedstave er indridsede, skiller sig i to forskjellige Dele, idet Hovedstaven i Række a og i de to første Runer af Række b overalt er skreven med to Streger (undtagen i a 9, hvor den er dannet ved 3 Streger), medens Hovedstaven af alle andre Runer i Række b er dannet ved en eneste Streg.

Af denne Omstændighed i Forbindelse med Angivelsen i Indskriften slutter jeg, at uha paa Benstykket, eller — hvis dette er en Kopi — paa dets Original, har skrevet alle Runer i Række a og tillige Runerne ue af Række b, medens tuuþa har skrevet alle andre Runer af Række b.

Begge Runeristere, baade uha og tuuþa, har begyndt med at skrive sit eget Navn.

Hvorfor to Mænd har indridset Runerne, skal jeg lade være usagt. Muligt er det, at ogsaa Tuntha har havt Lyst til at vise sin Færdighed i at skrive eller til at vise Eburinu, som skulde eie Benstykket, en Opmærksomhed.

Efter fþi læser jeg b 16—20 som ᛏᛁᚨᚱᛞ tiard. b 18 a har det vist været Meningen at skrive saa, at hver Kvist fik 3 Streger; men ved en Feil er der blevet sat 7 Streger istedenfor 6. b 19 har ikke regelret Runeform, da Forbindelsesstreger mellem Hovedstav og Sidestave mangle baade oventil og nedentil ligesom ved b 8 og ved a 9. Af sproglige Grunde læser jeg b 19 (ligesom a 9) r, ikke b som b 8. b 20 synes at maatte læses d. Runens Form er deri uregelret, at Tværstregerne ikke forlænges, saa de krydse hinanden. Den sædvanlige Form har vi i a 16.

b 21—25 læser jeg ᚦᛁᚾᚢᚢ þinuu.

Allerede i 1886 var jeg opmærksom paa den paafaldende Lighed mellem Benstykkets to Indskrifter ved Slutningen. Denne Lighed er vistnok tildels til-

[1]) Jeg tror ikke, at fþi i fuldstændig Form har været **fahþi* og at þ i fþi betegner den tonløse Spirant. Herimod taler Skrivemaaden paa Skee-Stenen. Desuden kan vel oldn. *fáði* ikke være opstaaet af **fahþi* med tonløst *h* og tonløst *þ*.

fældig, men grunder sig, som jeg nu tror, for en Del derpaa, at de to Indskrifter her har væsentlig samme Ord. Heri har vi en Veiledning til Læsningen.

b 21 har ikke regelret Runeform. Paa den tilsvarende Plads i Rækken a staar Rune 17 og 18 ᚦᛁ þi. Sammenligne vi nu b 21 med a 17—18, saa se vi, at Tegnene er næsten fuldstændig overensstemmende af Form. Og ligesom der efter a 17—18 þi følger nu, saa følger der efter b 21 ogsaa nu. Jeg formoder derfor, at b 21, som ikke er noget regelret Runetegn, er forvansket af ᚦᛁ. Forandringen bestaar for største Del deri, at de to Skraastreger er blevne en Smule concave og at Spidsen af Sidestaven paa þ-Runen berører den følgende i-Rune (tydeligere end paa Tegningen). þ-Runen synes her ligesom i Række a at have Stav tilfælles med forudgaaende d-Rune[1]). Ogsaa paa Torvik-Stenen b berører Runen þ den følgende Rune ᛁ i.

Jeg læser altsaa b 21—25 som ᚦᛁᚾᚢᚢ þinuu, medens jeg i a foreløbig har læst þinu·. Heraf slutter jeg, at þinuu ligesom þinu· er Accus. sg. masc. og betyder „denne". Om den foreløbig antagne Forskjel mellem þinu og þinuu se i det følgende.

Acc. sg. m. þinuu „denne" maa som Attributiv være føiet til det foregaaende Ord tiard. Dette maa altsaa være et Substantiv i Acc. sg. m. og være Object for fþi „skrev". tiard maa snarest betegne det som er skrevet, altsaa enten Indskriften eller en Del af Indskriften. Dog er der paa Forhaand Mulighed for, at tiard kan betegne Gjenstanden, hvorpaa der er skrevet, da det i Lilj. R.—U. 1071 heder *faþi st(a)in þina*. tiard er opstaaet af en ældre Form **tiarda*, ligesom ue af **wiha* og ligesom spidul paa Fonnaas-Spænden af **spindula*. Saalangt synes Ordets Forklaring at kunne gives med Tryghed. Hvad jeg tilføier om det i det følgende, er et mindre sikkert Forsøg.

tiard minder uvilkaarlig om tiade paa Aagedal-Bracteaten, hvilket jeg har forbundet med mht. *zechen* „anordne, istandbringe" (Norges Indskr. I, 199). Jeg formoder derfor i tiard en Sammensætning **tia-arda*. Første Led **tia-* er efter min Formodning opstaaet af **teha-* og svarer til mht. *zeche, zech* (stærkt og svagt fem.) „ordnung nach einander, reihenfolge, reihe; anordnung, veranstaltung, einrichtung"; ags. *teoh* Gen. *teohhe* „societas, caterva, multitudo".

Andet Led i tiard af **teha-arda* synes at være en Afledning af got. *arjan*, oldn. *erja*, oht. *erian*, mht. *ern*; jfr. lit. *árti*, oldslav. *orati*, irsk *airim*, lat. *arare*, gr. *ἀρόω*. Dette Verbum betyder „pløie" „skjære med Plogjærnet". Men oldn. *erja* betyder ogsaa overhoved „skrabe, kradse, ridse" og lat. *exarare* kan betyde „indridse, gjøre skriftligt Udkast til noget paa Skrivetavlen af Voks". Jeg formoder herefter, at urnord. **ardaʀ* (*arda-ʀ*) har betegnet ikke blot „Pløining", men ogsaa „Indridsning". Jfr. oht. *art* f. *aratio*, mht. *art* „ackerbau sowie dessen erträgniss"; gltris. *raf-erd* „räuberisches abpflügen"; oldnorsk *ǫrð* f. „Avling, Grøde". Men hid hører etymologisk sandsynlig ogsaa oldsaks. *ard* m., ags. *eard* m. Bosted, Hjem.

[1]) Der er i b neppe skjult en Stav ved Bruddet; thi af en Stav vilde man sandsynlig have seet Spor oppe til venstre for Bruddet.

(Trykt 31 December 1894.)

tiard betyder derfor efter min Formodning mulig „Indridsning af en Række (af Tegn)". Men jeg tor ikke benegte Muligheden af, at Ordet kan betegne den Gjenstand, paa hvilken Runerne er ridsede.

þinuu har efter min Formodning været udtalt med dobbelt *n*. Jeg finder i **þin-nuu* en Sammensætning. **þinnuu* er sandsynlig opstaaet af **þennuu* ved Overgang af *e* til *i* foran *nn*. **þennuu* indeholder efter min Formodning som første Led **þen* Acc. sg. masc. af Pronominalstammen *þe-*; jfr. oht. *den*. Den samme Accusativform indeholdes, som det synes, i *þinsi* i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, f. Ex. Lilj. R.—U. 868[1]). Endelsen *-n* i **þen* forholder sig til *-na* i got. *þana* som urnord. þat paa By-Stenen forholder sig til got. *þata*. Jfr. minino paa Strand-Stenen i det følgende. Paa Upsala-Oksen har jeg, skjønt med Tvivl, troet at læse *þn* Acc. sg. m. „denne".

I þinuu betegner uu efter min Formodning ligesom i tuuþa nasalt *u*. At *n* kan nasalere en følgende Vokal, ser man deraf, at enkelte Indskrifter med den kortere Rækkes Runer bruge *óss*-Runen som Tegn for *a* efter *n*; f. Ex. *þiną*, *kristną*, *runąʀ* paa Frösö-Stenen i Jæmteland (Noreen i Arkiv III, 32 f.). I Älfdalsmaalet i Dalarne nasaleres lange Vokaler og Diphthonger efter *n* og *m* (Noreen Arkiv III, 6).

Jeg formoder, at þinuu „denne" indeholder som andet Led en enklitisk Partikel *nu*. I historisk Oldnorsk kan *nú* forekomme med kort Vokal i enklitisk Stilling og i denne gaa over til *no*. I Jómsvík. 291 4to (Hskr. fra anden Halvdel af 13de Aarh.) heder det i Udgaven S. 120 L. 20: *Oc sva er no oc vm nottina.* Jeg tror, at *no* her er rigtigt og at *ernŏ* er opstaaet af *ernŭ*. I den stockholmske Homiliebog i Wiséns Udg. S. 215 L. 35: *Sono ec stend fyr durom.* Her er *Sono*, som gjengiver lat. *ecce*, for *Seno*, der er opstaaet af *Se-nŭ*. *herno* Ágrip (Dahler. Udg.) S. 71 L. 14 af *hér* med enklitisk *nŭ*[2]). Ogsaa i Gotisk forekommer *nu* i enklitisk Stilling: *nunu*, *þannu*. Ligesom *nu* i þinuu er føiet til et demonstrativt Pronomen, saaledes følger got. *nu* meget ofte umiddelbart efter et demonstrativt Pronomen; den græske Text har her oftest *οὖν*. Jfr. Grimm Deutsche Gramm. III, 758 f. Beslægtet er det oldn. *-na*, der efter Noreen (Altisl. u. anorw. gr. [2] S. 72) er opstaaet af *nūh*. Derfor kan oldn. *svána* sammenstilles med got. *swa nu*, oldn. *núna* med got. *nunu*.

Det er fristende at forklare oldn. *þenna* som opstaaet af **þen-nōh*. Men en saadan Forklaring maatte lede til den Opfatning, at *þetta þessa þeima* var Forandringer af **þetna *þessna *þeimna* fremkomne ved Opfatning af *þenna* som *þenn-a*. Anderledes forklares disse Former af Lidén Arkiv IV, 97—114[3]).

Læsningen þinuu i b har jeg fundet ved Sammenligning med a, hvor jeg foreløbig har læst þinu-. Tuntha synes at have tilsigtet at lade Indskriften ende i b overensstemmende med den Maade, hvorpaa den af Uha skrevne Indskrift

[1]) þinuu indeholder neppe det samme **þin* som *þinig* „hid" Helg. Hund. II, 36 og 50, Sigrdr. 3. Thi *þinig* synes at være opstaaet af det ensbetydende *hinig* ved Indflydelse fra *þannig*, *þann*, *þenna* o. s. v.

[2]) Jfr. *munnu* Reyk. M. I L. 4; *gefnu* Stockh. Hom. 50 L. 20.

[3]) I den med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrift fra Ludgo, Södermanland, Baut. 806 = Lilj. R.—U. 870 antager Stephens Run. Mon. II, 748 f. Acc. sg. m. *[þ]inu*, men dette er usandsynligt; se Runverser Nr. 68.

ender i a. Men dette vækker det Spørgsmaal: Er den foreløbig antagne Forskjel mellem þinuu i b og þinu* i a sikker? Er det sikkert, at sidste Rune i a skal læses k?

Betænkelighed ved her at læse ᚴ som k vækker ogsaa den Omstændighed, at dette Tegn for k ellers ikke er fundet i nogen Indskrift, som er skreven med den længere Rækkes Runer. Et oprindeligere Tegn for k ᛦ finde vi bl. a. i følgende Indskrifter, ved hvilke jeg tilføier Tidsbestemmelse efter et omtrentligt Skjøn: Fonnaas (650—675), Stentofta (675—700), Björketorp (700—725). Da Odemotland-Indskriften efter sin Sprogform synes at være ældre end Björketorp-Indskriften, vilde det være paafaldende i hin at finde den mindre oprindelige Form for k ᚴ.

Tegnet ᚴ eller ᚴ for k er tidligst fundet paa følgende Mindesmærker med den kortere Rækkes Runer: Skee-Stenen fra Baahus-Len (750—800), Kallerup-Stenen i Sjælland (800—825), Gimsø-Stenen fra Lofoten (800—850). Mod at læse sidste Rune i Rækken a paa Odemotland-Stykket som k, taler ogsaa den Omstændighed, at den krumme Sidestav berører den rette Stav langt nedenfor Midten.

Medens saaledes Læsningen af a 21 som k vækker stor Betænkelighed, maa vi, da b ender med þinuu, ogsaa i a vente efter þinu at finde u. Og naar vi vende ᚴ om, saa har vi ᚢ, et i Indskriften oftere forekommende Tegn for u.

For at forklare, at Runen er vendt op og ned, tør jeg ikke beraabe mig paa, at i Bracteat-Indskrifter, som gaa rundt om, f. Ex. paa Aagedal-Bracteaten, nogle Runer er vendte op og ned i Forhold til andre. Heller ikke tør jeg beraabe mig paa, at Runer kan være vendte op og ned i svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, som er anbragte i Slyngninger, f. Ex. i Dyb. fol. 232. Heller ikke paa samme Form af *u*-Runen hos Thorsen Runernes Brug S. 64. Men jeg formoder, at sidste u i a er vendt op og ned for derved at antyde, at Sætningen fortsættes i b, hvis Runer er vendte op og ned i Forhold til a. Jfr. den Maade, hvorpaa a i aih er anbragt paa Fonnaas-Spænden; se Norg. Indskr. I, 67. Hvis Runen ved at vendes om ikke fik Lighed med nogen anden Rune, kunde herved ingen Misforstaaelse foraarsages.

Jeg holder altsaa Læsningen af sidste Ord i a som þinuk for urigtig og mener, at sidste Ord baade i a og i b er þinuu „denne". Herved bliver Brugen af -id i aijid þinuu ue fuldstændig overensstemmende med den foran paapegede Brug af ags. *hit.*

Ved tiard þinuu er det demonstrative Pronomen stillet efter det Substantiv, hvortil det hører, medens det ved þinuu ue er stillet foran. Begge Ordstillinger findes i historisk Gammelnordisk, men den første er den sædvanligere. Dog f. Ex. *þina stin* Lilj. R.—U. 9; *þinsa stain* Lilj. 49, o. s. v.

Efter det foregaaende gjengiver jeg her Indskriften paa Benstykket, saaledes som den efter min Formodning oprindelig var ment. Først gjengiver jeg Indskriften med Runer. I min Gjengivelse opløser jeg Binderuner og vender alle Runerne mod høire. Af typographiske Grunde kan jeg her ikke nøiagtig gjengive Runeformerne; disse maa sees af Tegningen. Jeg underprikker de Runer, som

paa Benstykket har en forvansket Form eller en Form, som kunde tillade forskjellige Læsninger.

Under Gjengivelsen af Runerne trykker jeg en Transscription.

a (skrevet fra venstre mod høire):

ᚢᚺᚨᚢᚱᛏᛖᛒᚢᚱᛁᚾᚢᚨᛁᛃᛞᚦᛁᚾᚢᚢ

u h a u r t e b u r i n u a iji d þ i n u u

b (skrevet fra høire mod venstre):

ᚢᛖᛏᚢᚢᚦᚨᛒᛁᚢᚺᚾᚠᚦᛁᛏᛁᚨᚱᛞᚦᛁᚾᚢᚢ

u e t u u þ a b i u h n f þ i t i a r d þ i n u u

Herefter gjengiver jeg Indskriften afdelt i Ord og med Udfyldning af ikke skrevne Runer, saaledes som jeg tænker mig Ordene udtalte[1]).

Ūha urte, Eburinu aijið þinnu wē.

Tunþa bi Ūhan fāhiði tiard þinnu.

Dette oversætter jeg saa:

„Uha forarbeidede, Eburinu eier denne hellige Gjenstand (egentlig: eier det denne hellige Gjenstand). Tuntha skrev ved Siden af Uha Indskriften i denne Række (? egentlig: denne Række-Indridsning?)"[2]).

Jeg har foran S. 246 antaget denne Indskrift for en feilagtig Kopi, bl. a. fordi Runen b som b 8 mangler Forbindelsesstreger oventil og nedentil og fordi Runen r som a 9 og b 19 mangler Forbindelsesstreg oventil. Disse Former af Runerne b og r er vistnok opstaaede derved, at man har ladet de omgivende Rammestreger erstatte Runernes Forbindelsesstreger. Men nu findes i svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer væsentlig samme Form af *b*, tildels ogsaa af *r*, hvilke Former der, uden historisk Sammenhæng med Ødemotl.-Indskr., er opstaaede paa samme Maade, idet man nemlig har ladet Slyngningens Rammestreger erstatte Runernes Forbindelsesstreger. Saaledes Dybeck fol. Nr. 60 (*b* 3 Gange), Dyb. 69 (*b* 1 Gang), Dyb. 116 (*b* 1 Gang, ved Siden deraf *b* af sædvanlig Form 1 Gang), Dyb. 126 (*b* 1 Gang); Dyb. 96 (*r* flere Gange). Det synes derfor muligt, at Ødemotl.-Indskr. er Originalindskrift. Men under Forudsætning af, at den er Kopi, finder jeg intetsomhelst Spor til en Modernisering af Runeformerne paa Kopien i Forhold til den formodede Original. Den Forandring, Skriften har undergaaet i Indskriften, hvis den er Kopi, i Forhold til den formodede Original, synes at have bestaaet i en ikke tilsigtet Forvanskning af nogle Runeformer, hvilken blev foranlediget derved, at den Mand, som kopierede Indskriften, ikke tænkte paa Runernes sproglige Betydning. Alt synes mig at tale for, at den os

---

[1]) Jeg betegner ikke Vokalernes nasale Udtale.

[2]) I Aarsberetn. 1886 S. 60 fremsatte jeg, efter første Gang at have seet en Afskrift af Indskriften, en anden Opfatning, hvilken jeg forlængst har opgivet. Stephens antyder en eiendommelig Tolkning i „The Runes" S. 67, 91.

foreliggende Indskrift, hvis den er Kopi, ikke er meget yngre end dens af mig formodede tabte Original.

I denne Henseende fortjener Omstændigheder ved Fundet Opmærksomhed. Conservator Gustafson meddeler mig velvillig, at han har gravet i Ruinerne af den lave Haug, hvori de paa Stedet boende Folk forklarede, at Runebenet tidligere var fundet. Han fandt derved foruden brændte Ben og et Par smaa Jærnstykker ogsaa nogle smaa, teglrøde Brudstykker af et Lerkar, der paa Grund af Stykkernes Form og Ornamenter maa have været en (Hanke)-Urne som Rygh N. Olds. 361. Han nærer heller ikke nogen Tvivl om, at de sammen med Runebenet fundne Brudstykker af en Kam har været af en ældre Jærnalders Kam.

Herved er altsaa den Mulighed udelukket, at det med Runer forsynede Benstykke fra Odemotland skulde være en i den yngre Jærnalder udført Kopi af en lignende Gjenstand fra den ældre Jærnalder. Det os foreliggende Stykke maa være fra den ældre Jærnalder.

Skriften i Odemotland-Indskriften mangler Ensartethed. Hvis det er rigtigt, hvad jeg i det foregaaende har formodet, at den er en Kopi og ikke Original, saa har dette vistnok tildels bevirket denne Mangel paa Ensartethed. Tildels har denne vistnok tillige sin Grund deri, at Indskriften, som det i den siges, (paa Originalen) er bleven indridset af to forskjellige Mænd. Men hver af disse to Mænd synes allerede paa Originalen at have varieret Formerne af en og samme Rune, og Mangelen paa Ensartethed synes hovedsagelig at skrive sig derfra. Ogsaa i By-Indskriften (Norg. Indskr. I, 113 f.), der staar Odemotland-Indskriften nær i Tid, men vistnok er lidt ældre, er Runernes Former indbyrdes uensartede. Derimod har Fonnaas-Indskriften, som jeg ligeledes henfører til 7de Aarh., en fast Skriftform.

Paa **u**-Runen gaar i Odemotland-Indskriften Sidestaven ud snart fra den rette Stavs Top, snart fra den rette Stav nedenfor Toppen. Dette gjælder baade for den Del af Indskriften, som **uha** har skrevet, og om **tuuþa**'s Skrift. En lignende Variation findes f. Ex. paa den slesvigske Vedelspang-Sten I med Indskrift i yngre Runer (Wimmer Festskrift S. 11). I Odemotland-Indskriften er Sidestaven paa **u**-Runen oftest krum, men i b 24 kantet. Ligeledes er **u**-Runerne i Indskriften indbyrdes meget ulige i Bredde. Som b 4 har **u** en aldeles uregelret Form.

b har i **ebur-** (skrevet af Uha) en anden Form end i **bi** (skrevet af Tuntha). **n**-Runen skrives baade med Tværstregen skraanende fra Skriftens Udgangspunkt (saaledes skrevet af Uha 1 Gang, af Tuntha 2 Gange) og med Tværstregen skraanende i modsat Retning (skrevet af Uha 1 Gang). I a 11 har Tværstregen paa **n**-Runen sædvanlig Længde, men i a 19, b 12, b 22 berører den baade øvre og nedre Rammestreg.

Paa Runen for **þ** gaar Sidestaven tildels ud fra den rette Stavs Top og ned til dens Basis, tildels er Sidestaven mindre. Som b 21 har **þ** en uregelmæssig Form. Der kunde nævnes flere Exempler paa, at en og samme Rune har forskjellige Former i Indskriften. Hertil kommer, at Stave og Kviste dels er ridsede med én Streg, dels med to eller tre Streger, saaledes som jeg foran nærmere har paavist.

En forholdsvis sen Runeform har Ødemotland-Indskriften i ᚺ h med Tværstregen fra anden Stavs Top til første Stavs Basis i uha. Omvendt N i uhn. En væsentlig overensstemmende Form af h-Runen findes én Gang paa Aagedal-Bracteaten; se Norg. Indskr. I, 188 og 200. I Kinneved-Indskriften (Stephens III, 21) gaar Tværstregen paa h fra anden lodrette Stav lidt nedenfor Toppen til første Stav lidt ovenfor Basis. Lignende Form har h-Runen paa Bracteaterne 6 og 25 hos Stephens.

Det er ligeledes et Mærke paa forholdsvis sen Tid, at u i ue betegner Halvvokalen *w* ligesom i nogle Bracteat-Indskrifter. Men Runen ᚹ w forekommer i flere Indskrifter, der er meget yngre end den fra Ødemotland.

I fþi forekommer þ, som det synes, første Gang i de os bekjendte Indskrifter som Tegn for en tonende Spirant *ð*, der oprindeligere betegnedes ved ᛞ. Næste Exempel er waþ[i] paa Sølvesborg-Stenen (750—775). Det, at *ð* betegnes ved þ, synes at forudsætte, at den tonløse Spirant *þ* i Indlyd mellem to Vokaler paa Ødemotland-Indskriftens Tid var gaaet over til *ð*. Men i Ødemotland-Indskriften synes i Udlyd *ð* at være betegnet ved ᛞ d i aijid. Ligesaa har Rök-Indskriften med den længere Rækkes Runer þad, d. e. *það*.

En næsten enestaaende Rune forekommer i ai ᛃd. Dette er dog vel samme Tegn som ᛃ, der forekommer paa Rök-Stenen som Tegn for i i den længere Runerække i Ordene mogmeni, igold (2 Gange), ind, hosli. Se min Afhandling om Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden S. 42, 45—47, 71, 76, 109 f. Den paa Rök-Stenen brugte Form af den længere Rækkes Skrift synes at være Efterligning af en Form, som forekom i Indskrifter fra c. 700.

Den nævnte paa Rök-Stenen forekommende Runeform er efter min Formodning den oprindeligere. Denne har paa Benstykket fra Ødemotland undergaaet væsentlig den samme Forandring som r-Runen i eburinu og tiard samt b-Runen i bi, idet nemlig Forbindelsesstregerne mellem den rette Hovedstav og de krumme Sidestave oventil og nedentil er forsvundne. Men hvis man i Ødemotland-Indskriften vilde læse ᛃ som i ligesom paa Rök-Stenen, da vilde det blive vanskeligt at forklare, hvorfor i her er betegnet ved dette sjældne Tegn, medens vi 4 Gange ellers i Indskriften finde det sædvanlige Runetegn for i, nemlig ᛁ. Det vilde desuden ved den nævnte Opfatning blive vanskeligt at forstaa, hvorfra Tegnet ᛃ har sin Oprindelse. Jeg formoder derfor, at ᛃ i Ødemotland-Indskriften betegner ji. Tegnet synes mig ifølge sin Oprindelse at være en Binderune af ᛃ, som forekommer bl. a. paa Vadstena-Bracteaten, d. e. *j* (se Wimmer Runenschr. S. 121), og af ᛁ i. Paa den Tid, da Ødemotland-Indskriften blev indridset, var vistnok *j* i Fremlyd faldt bort, saa at Runenavnet *jāra* blev udtalt *ār*. Men det forhindrer ikke, at Runen ᛃ fra en ældre Tid kan han have beholdt Betydningen ji, naar man ikke længer havde nogen Bevidsthed om Runens Forhold til Runen *ār*.

Den Betydning, som ᛃ har paa Rök-Stenen, nemlig i, synes at være mindre oprindelig. Runen, som tidligere havde Betydningen ji, synes at have faaet Betydningen i derved, at *ji* i Indlyd i mange Ord gik over til *i*.

At den her omtalte Rune for ji, som senere bruges for i, ikke forekommer

paa Vadstena-Bracteaten, forklares naturlig derved, at den egentlig er en Binderune, der som saadan ikke blev optaget i Runerækken.

Vi har seet, at Odemotland-Indskriften ved sin Skriftform viser sig at tilhøre den senere Del af den Tid, i hvilken den længere Rækkes Runeskrift var den almindelige. Den oprindelige Betegnelse af den tonende Spirant ð i Indlyd ved d er bevaret i de blekingske Indskrifter fra Björketorp og Stentofta, og Stentofta-Indskriften adskiller endnu i Indlyd mellem to Vokaler þ fra d (hAþu- men hederA). Derimod har Ødemotland-Indskriften i fþi den senere Betegnelse af ð ved þ. De blekingske Indskrifter, endog Sølvesborg-Indskriften, har bevaret Betegnelsen af *w* ved ᚹ w, medens Ødemotland-Indskriften betegner w ved ᚢ u.

Omvendt staar Ødem.-Indskr., ligesom By-Indskr., paa et ældre Skrifttrin end de blekingske Indskrifter samt den paa Rök-Stenen efterlignede „urnordiske“ Skrift deri, at den har ᚨ som eneste *a*-Rune. Den vistnok noget senere Indskrift paa Upsala-Oksen stemmer heri overens med Odemotl.-Indskriften, uden forsaavidt som øverste Kvist paa Upsala-Oksen gaar ud fra den rette Stav lidt nedenfor Toppen.

Den Form, e-Runen har to Gange i Odemotl.-Indskr., er oprindeligere end første e i By-Indskriften, som dog to Gange har den oprindeligere Form.

Medens den i Odemotl.-Indskr. forekommende Form for h har, som Runen h sædvanlig i den længere Rækkes Skrift, to rette Stave, saa har Upsala-Oksen ᚼ h. Men ᚺ vedbliver i langt senere Tid at være den sædvanlige Runeform. Ogsaa i Skee-Indskriften synes ᚼ at være h.

Ødemotland-Indskriften bruger endnu ligesom Stenene fra Stentofta og Björketorp Runen ᛞ, medens Vatn-Indskr. (725—750?) og Sølvesborg-Indskriften betegne *d* ved ᛏ t.

Med Hensyn til Sprogformerne mærkes. urte mangler *w* i Fremlyd ligesom orte By og urti Sølvesborg; se Norg. Run. I, 102 f. urte er oprindeligere end orte, der har faaet *o* fra første Person. *h* er faldt bort i Indlyd mellem to Vokaler i ue af *wēha* og i tiard af **tehaarda*(?), *h* er faldt bort mellem r og t i urte.

Stammens udlydende *a* er i Accus. sg. faldt bort i ue og i tiard, ligesom i spidul paa Fonnaas-Spænden. Derimod er det bevaret i hAriwulafa paa Istaby-Stenen samt i niuha og niuhA paa Stentofta-Stenen; ligeledes i aRina paa By-Stenen.

De to Nominativer af *n*-Stammer uha og tuuþa har bevaret a i Udlyd og adskille sig derved fra de historisk nordiske Former paa *-e, -i*. Fonnaas-Spænden har ŋsrbse, som jeg har tolket iŋisarbiske, men da denne Ordform er femstavelses, er den ikke analog med Formerne i Odemotland-Indskriften. fþi har i i Udlyd for ældre *ē*, som derfor maa være forkortet i urte.

Efter alle de Tidsmærker, som jeg i det foregaaende har nævnt, henfører jeg Odemotland-Indskriften og dens formodede ikke meget ældre Original, som skulde have været indridset paa et lignende nu tabt Benstykke, til c. 675—700. Odemotl.-Indskriften synes i Tid ikke at staa fjærnt fra By-Indskr. og fra Aagedal-Indskriften, men maa (trods orte By, urte Odem.) være noget yngre end disse. Jeg har foran (S. 115) henført By-Indskriften til Midten af 7de Aarh. Jeg skulde snarest være tilbøielig til at sætte den til c. 650—675.

Sproget i Odemotland-Indskriften staar i det hele nærmere ved det ældste nu kjendte Runesprog end ved Sproget i de tidligste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. Dette gjælder ikke blot de grammatiske Former, men i endnu høiere Grad Ordforraadet. Saaledes er Navnene **uha** og **eburinu** nærmere beslægtede med oldtyske Navne end med nordiske Navne i den historiske Tid. Ogsaa Ordene **bi**, **tiard** og det enklitiske **-id** har nærmere Slægtninger i oldtysk Sprog end i historisk Nordisk. Vi synes heraf at kunne danne os den Forestilling, at de nordiske Folks ydre Forhold ved Aar 700 var væsentlig de samme som i de foregaaende Aarhundreder. Derimod i 8de Aarhundred maa Sprogforandringen have gaaet for sig raskere og været mere gjennemgribende end i 7de Aarh. Og ved Begyndelsen af 9de Aarh. er den historisk nordiske Sprogform i alt væsentligt fuldt udviklet. Sprogforandringen, som vi kan følge den gjennem Runeindskrifterne, synes at vise, at Nordboerne allerede i første Halvdel af 8de Aarh. blev rykkede op fra sine tidligere Forhold og blev førte ind paa nye Baner. Paa disse udviklede de sin Eiendommelighed i fremtrædende Modsætning til de tyske Stammer.

Benstykket fra Odemotland har, som allerede Lorange har fremhævet, Lighed med Benormen fra Lindholm Mose i Skaane (Stephens III, 33). De to Gjenstandes Runeindskrifter ligne hinanden i flere Henseender. Begge Gjenstande har Indskrift langs efter paa to skraanende Sider. Lindholm-Indskr. har 23 Runer, Odemotland-Indskr. noget over 20 Runer paa hver Side. I Lindholm-Indskr. har Stave og Kviste regelret 3 Streger; Odem.-Indskr. har Stave og Kviste, som er skrevne med 2 og med 3 Streger. I begge Indskrifter mangler Ordafdeling.

I Kragehul-Mose har der c. 1750 været fundet et Benstykke med Runeindskrift paa to Sider, hvilket efter Beskrivelsen har været saa ligt det, som vi kjende fra Lindholm-Mose, at man kunde mistænke dette sidste for at være falskelig udgivet for at være fundet i Skaane og for i Virkeligheden at være det formentlig tabte Stykke fra Kragehul.

Indskriften paa Spydskaftet fra Kragehul (Wimmer Runenschr. S. 124), som aabenbart er samtidig med Lindholm-Indskriften, har ogsaa adskillig Lighed med Ødemotland-Indskriften i den Maade, hvorpaa Runerne er ridsede. Paa Spydstagen har Stavene og Kvistene 4, 3, 2 Streger eller 1 Streg. Flere Gange har 2 Runer én ret Stav tilfælles.

Odemotland-Indskr. kan dog ikke være samtidig med Lindholm- og Kragehul-Indskrifterne. Det sér man deraf, at **h** har i O. én Gang Formen **И**, én Gang **N**; i L. og K. Formen **ᚺ**. Fremdeles og sikrere af Sprogformerne og Skriftformerne **fþi**, **urte**, **ue**, **tiard** i Odemotl.-Indskr.

Jeg tror derfor, at det med Runeindskrift forsynede Benstykke, af hvis Indskrift vi sandsynlig har en Kopi paa Benstykket fra Odemotland, har i Form, Ornamentering og Udstyr med Indskrift, men ikke i selve Indskriftens Indhold været en Efterligning af en ældre dansk Bengjenstand, som har været samtidig med Bengjenstandene fra Lindholm og Kragehul.

Hvis dette forholder sig saa, da kan det ikke med fuld Sikkerhed paastaaes, at Ødemotland-Stykket eller dets formodede, nu tabte Original har været arbeidet i Norge eller at Uha, der i Indskriften nævnes som den, der har arbeidet det, har været en norskfodt Mand. Men sandsynligt er dette dog. Samme Navn uha bar, som jeg har søgt at vise, den Mand, som har arbeidet Aagedal-Bracteaten eller egentlig dennes nu tabte Original (Norg. Indskr. I, 197. 200). Men der er ikke fuld Grund til at antage den i Aagedal-Indskriften nævnte uha for samme Mand som han, der nævnes i Ødemotland-Indskriften. Herimod taler bl. a., at det Verbum, som svarer til oldn. *fáði*, i de to Indskrifter skrives aldeles forskjellig.

At Bengjenstande af den Form, som Ødemotlandstykket har, er blevne efterlignede paa flere Steder i Norge, ser man af følgende. Gustafson anfører i Aarsberetning for 1889 S. 75, at der i Bergens Museum under Nr. 4601 findes brændte Brudstykker af en Bengjenstand, som er prydet med Linjer og Punkter og er af lignende Form som det med Runeindskrift forsynede Benstykke fra Ødemotland. Hine Brudstykker er fundne paa Egeland i Hægebostad sammen med en Broncehank og et Stykke Broncebeslag til et Træspand i en rund, af temmelig store Stene bygget Haug.

Benormen fra Lindholm Mose har vistnok med rette været anseet for en Amulet. Runerne paa dens ene Side har vistnok magisk Betydning. Om Benstykkets specielle Brug vover jeg intet at afgjøre. At Benstykket fra Ødemotland ligeledes er en Amulet, angives, som det synes, ved Ordet ue i Indskriften. Dette Benstykke har ikke magiske Runer. Hvad er det da, som efter de Gamles Tro har gjort det til Amulet? Man maa vel formode, at den overtroiske Forestilling, at Bengjenstande af denne Form havde overnaturlig Virkning, er bleven traditionelt nedarvet og udbredt.

Til at bestemme den Brug, man har gjort af Benstykket fra Ødemotland, har vi nogen Veiledning deri, at Indskriften angiver, at Gjenstanden har været eiet af en Kvinde. Den forekommer Conservator Gustafson nærmest at kunne have været en Haarnaal eller „Haarpil".

Excurs.

Ordet ue.

I Ødemotland-Indskriften har jeg (her foran S. 251 f.) forklaret ue, Subst. af Hankjøn i Accus., som „hellig Gjenstand", saa at derved skulde menes den Bengjenstand, paa hvilken Runerne indridsedes. Paa Bracteaten Nr. 79 Steph. (fra Næsbjærg i Jylland), hvis Indskrift er omtalt her foran S. 195, er den Del af Indskriften, som gaar fra høire mod venstre: liliRaiwui. Her forstaar jeg liliR som Nominativ af et Mandsnavn, der efter sin Oprindelse sandsynlig er et Kjælenavn.

(Trykt 22 Marts 1895.)

ai har jeg i det foregaaende forklaret som „eier", ligesom ai paa Aagedal-Bracteaten. wui er efter min Formodning samme Ord som ue (dog saa, at man ikke kan se, om wui er Hankjøns- eller Intetkjøns-Ord) og at forstaa som „den hellige Gjenstand". Derved menes da Bracteaten. Hvis Forklaringen er rigtig, betegnes altsaa Næsbjærg-Bracteaten i Indskriften som en Amulet. I wui forstaar jeg wu som Tegn for den samme Lyd, som ellers betegnes ved w alene og i ue ved u alene. Paa samme Maade skrives i Angelsaksisk undertiden *wu* for den Lyd, som ellers betegnes ved *w* alene eller ved *u* alene, f. Ex. northumbr. *wuriotto* for *wrioto*. Jfr. ogsaa *Huwateman* Hildebrand Anglos. mynt ² 326 for *Hwateman*.

Guldringen fra Pietroassa i Rumænien har havt følgende gotiske Rune-indskrift (Henning Runendenkmäler Nr. 3):

gutaniowi hailag

I denne er hidtil kun guta- og hailag med Sikkerhed forklaret (Wimmer i Aarbøger 1894 S. 79). Jeg formoder, at første Ord er gutani, en yngre Udtaleform for *Gutanē* Gen. pl. „Goternes". Gotisk *ē* nærmede sig i Udtalen allerede tidlig til *ī*, hvormed *ē* siden smeltede sammen. I gotiske Bibelhaandskrifter finder man derfor ofte skrevet *i* for *e*, f. Ex. *spidistaim*, *birusjos*; ogsaa *ei* for *e*, f. Ex. *teikais* Latinske Forfattere skrive i gotiske Personnavne allerede i 5te Aarhundred meget ofte *-mir* for *-mer*. Se herom bl. a. Bremer i Paul-Br. Beitr. XI, 7 ff.

Jeg formoder, at tilarids i Kovel-Indskriften gjengiver en yngre Udtaleform (med *ī*) af **Tilarēds*, som svarer til ags. *Tīlred*; se Norg. Indskr. I 15[1]).

Andet Ord i Pietroassa-Indskriften er efter min Formodning owi, d. e. *wih*. Dette forstaar jeg her som et Subst. af Intetkjøn med Betydning „hellig Gjenstand". I owi er efter min Formodning ow Tegn for den samme Halvvokal, som ellers betegnes ved w alene. Jfr. de ovenfor anførte Skriftformer wui og ags. *Huwateman*. I senere latinske Haandskrifter skrives *ub* for gotisk *w*, f. Ex. *ubadamirus* (Aar 683), *ubimar* (688) (Henning Runendenkm. S. 113); *ou* for *w* i det longobard. Navn *ouiderat* (Henning S. 143).

owi er = *wih*. *h* er ikke skrevet, vistnok fordi det hørtes svagt, hvorfor man ogsaa i Haandskrifter af den gotiske Bibeloversættelse finder *hwarjo* for *hwarjoh* og lign. (og ikke fordi det følgende Ord begynder med h). Om owi, d. e. *wih*, har havt lang Vokal som got. *weihs* „hellig" eller kort som det dermed beslægtede ags. *weoh* „Afgudsbillede", lader sig ikke bestemme, men det første forekommer mig sandsynligst.

Ligesom owi her er forbundet med hailag, saaledes heder det Hyndl. 1: *vés heilags*. owi betegner Gjenstanden snarest som „indviet", hailag som „ukrænkelig". Jeg forstaar altsaa gutani owi hailag som „Goternes ukrænkelige hellige Gjenstand"[2]).

[1]) Jeg har ikke udtalt den Mening, som Wimmer i Aarb. f. nord. Oldk. 1894 S. 22 Anm. tillægger mig: „at -rids på Kovelspydet betegner udtalen *-rēþs*", ved hvilken Forklaring han finder, „at vejen er åbnet for de største vilkårligheder i behandlingen af disse indskrifter".

[2]) Den her givne Forklaring af Pietroassa-Indskriften har jeg allerede i sin Tid meddelt min i 1871 afdøde Ven Lyngby. Siden har Cosijn og Henning forklaret wi paa samme Maade som jeg forklarer owi.

Paa Fyrunga-Stenen fra Vestergötland, hvis Indskrift jeg har sat til c. 700, har jeg læst wea og tolket dette som Accus. Ental „det indviede Gravminde". Se Arkiv f. n. F. XIII 342. I samme Betydning bruges *ui* neutr. i gamle danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. I Arkiv anf. St. er henvist til disse Indskrifter og Wimmers Forklaring af dem.

Jeg har opfattet ue i Odemotland-Indskriften som Hankjønsord, fordi dertil som Attribut er føiet Akkusativen þinuu, der forekom mig at maatte være en Hankjønsform[1]).

18. Selvig.

Literatur. Utrykt. I Oldsagsamlingens Arkiv i Christiania Brev af 20de Oct. 1846 fra det akademiske Collegium til Oldsagsamlingens Bestyrer Prof. R. Keyser, som deri har nedtegnet et Uddrag af den til Collegiet indkomne Fundberetning. — Sammesteds Meddelelse fra Toldinspektør Schive. — Oldsagsamlingens Hovedkatalog under Nr. 1324—1332. — Trykt. C. J. Thomsen i Annaler f. nord. Oldk. 1855 S. 303, jfr. S. 342. — Nicolaysen Norske Fornlevninger S. 322. — Montelius Från jernåldern II S. 33 Nr. 259 og S. 50 Nr. 358 samt Pl. I Nr. 25. — Worsaae i Aarbøger for nord. Oldk. 1870 S. 390. — Norges Land og Folk. Stavanger Amt (1888), S. 273.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen.

Tegninger. Autotypi af et Photographi, som er taget af Originalen i dennes Størrelse af Photograph Væring. Derhos meddeles Tegning i omtrent firdobbelt Størrelse af Runerne og deres nærmeste Omgivelser, udført af Prof. Rygh.

Paa Gaarden Selvig (Gaards-Nr. 4) i Hole Sogn, Hogsfjord Præstegjeld, Ryfylke Fogderi gjordes i Sommeren 1846 et Fund af Oldsager, som Høsten samme Aar blev indsendte til Universitetets Oldsagsamling i Christiania. Dette Fund, som beskrives hos Montelius Från jernåldern II, S. 33, bestod af:

1. Den her omhandlede Guldbracteat, Nr. 1324 i Universitetets Oldsagsamling.
2. En Bracteat, Nr. 1325, afbildet hos Montelius Pl. III, 1.
3. En Bracteat, Nr. 1326, afbildet hos Montelius Pl. III, 7.

[1]) Det vilde være dristigt at søge i þinuu, *þi-nu* en Intetkjønsform uden *t* som got. *hwa* og derpaa at bygge en Formodning om, at det Ord, jeg med stor Tvivl har læst ᛏᛁᚨᚱᛞ. skulde være en forvansket Kopi af ᚺᚨᛒᛞ, forkortet Skrivemaade for *hab(u)d* „Hoved" saa at den med Runer beskrevne Del af Benstykket skulde kaldes „Hoved", fordi man derved, som ved den tilsvarende Del af Lindholm-Amuletten, tænkte paa et Ormehoved).

4. En Bracteat, Nr. 1327, afbildet i Ant. Atlas Fig. 241 c og omtalt i Ann. f. nord. Oldk. 1855 S. 342.

5. En Bracteat, Nr. 1328, afbildet hos Montelius Pl. III, 9.

6. En Bracteat, Nr. 1329, afbildet hos Montelius Pl. III, 2.

Bracteaterne Nr. 1325—1329 har ikke Runeindskrift.

7. Tre Spiralringe af stærkt sølvblandet Guld, af de sædvanlige Betalingsringe, Nr. 1330—1332, samt 5 Brudstykker af lignende Betalingsringe.

Samtidig blev indsendt Brudstykker af et Par ovale skaalformede Broncespænder, men der foreligger ifølge Prof. Rygh ikke fuld Grund til at antage, at disse er fundne i Forbindelse med det andet.

Guldbracteaterne og Guldringene blev fundne af Ole Pedersen Selvig ved Optagelse af Nyland, efter den officielle Beretning under Roden af et udgaaet Birketræ. Schive meddeler, efter Oplysning af en Mand fra Bygden Osmund Olsen Fossand, at Fundet blev gjort under et Stengjærde i Nærheden af en meget stor Alluvialslette, som nu benyttes til Havnegang, men som i Fortiden øiensynlig har været beboet.

1/1

4/1

Nr. 1324 beskrives i Katalogen saaledes: „En Guld-Bracteat, rund, 1½ T. i Gjennemsnit, omgivet af en tilloddet Rand af perlet Arbeide og forsynet med Hempe, alt af Guld; forestiller et uformeligt Menneskehoved omgivet af en Deel utydelige Zirater og af en flerdobbelt Cirkel med runde Tunger paa den ydre Side. Vægtig 2 Qvintin 38 Æs".

I 1895 blev det først af Stud. G. Morck opdaget, at denne Bracteat har Runer, som man tidligere ikke havde iagttaget og som ikke sees paa Afbildningen hos Montelius. Foran Menneskehovedet med Runernes Nederdel vendt mod dettes Næse sees følgende 3 Runer, som vende mod venstre. Naar de vendes om mod høire, maa de læses:

ᛏᚨᚢ
tau

I disse Runer har Bracteatens Forfærdiger visselig ikke lagt nogen sproglig Mening. De synes at være en forvansket Efterligning, foretagen uden Tanke paa noget sprogligt Indhold, af Indskriften paa en ældre Bracteat, hvis Fremstilling i det hele blev efterlignet. ᛏᚨᚢ synes nærmest at være opstaaet ved Efterligning

af ᛚᚨᚢ og dette igjen af ᚨᛚᚢ. I denne Henseende kan mærkes, at **alu** paa en Bracteat fra Gotland (Stephens Nr. 88) er skrevet fra hoire mod venstre tæt foran Menneskets Næse. Jfr. Norg. Indskr. I, 163.

Selvig-Bracteaten ligner, saaledes som Thomsen S. 363[1]) og Montelius S. 50 har bemærket, meget en Bracteat, som er funden ved Holmetorp i Algutsrum Sogn paa Öland og afbildet i Ant. Atlas Nr. 81, hos Worsaae i Aarbøger f. nord. Oldk. 1870 S. 390 og hos Steenstrup Yak-Lungta-Bract. Tab. II Nr. 7. Dennes Fremstilling beskrives i Ann. f. n. Oldk. 1855 S. 303 paa følgende Maade: „et Brystbilled prydet med en Hjelm, som ender sig i et Fuglehoved; det nederst anbragte Skjold ender sig ligeledes til hver Side i et saadant. Foran Brystbilledet er en nedad- og bagved det en opadgaaende Galt med opstaaende Børster. Den brede Kant er udziret med deels indslaaede og deels graverede Zirater“.

Holmetorp-Bracteaten har den eiendommelige Type bedre bevaret end Selvig-Bracteaten, men hin mangler Runeindskrift.

19. Kjølevig i Strand.

Literatur. S. Bugge i Aarbøger f. n. O. 1884 S. 81—96 (med Tegning). — Stephens Run. Mon. III (1884) S. 453—456 (med Tegning). — Aarsberetning for 1883 fra Foren. t. n. F. Bevar. S. 125. — Noreen Altisl. u. altnorw. Gramm. [1] (1884) S. 192 Nr. 12. — Burg Runeninschr. (1885) S. 71. 118—124. — Wimmer hos Burg S. 156. — Noreen i Nordisk Revy Nr. 28 (31 Mars), Årg. II (1884—85), S. 363. — F. Kluge i Literaturblatt f. germ. u. rom. Philol. 1885, Febr., Nr. 2 S. 59. — F. Kluge i Kölbings Engl. Stud. IX. — Heinzel (1885) i Anzeiger f. deutsch. Alt. 12 (1886) S. 16, 48. — Wimmer, Die Runenschrift (1887) S. 99 Anm., 149 f. (med Tegning efter Tegningen i „Aarbøger“), 160, 163, 222, 224, 303. — Norges Land og Folk, Stavanger Amt (1888), S. 283. — Falk, Oldnorsk Læsebog (1889) S. XXVI (med Tegning efter Tegningen i „Aarbøger“). — Falk i Akad. Afhandl til S. Bugge (1889) S. 16. — Johansson i Bezzenbergers Beiträge XVI (1890) S. 162 f. — F. Kluge i Pauls Grundriss [1] I (1891), S. 355, 102. — Sievers sammesteds S. 413. — Noreen sammesteds S. 319. 503. — van Helten i Paul-Braunes Beitr. XV (1891) S. 479. — A. Kock i Arkiv f. n. Filol. VII (1891) S. 370 f. — Läffler i „Uppsalastudier“ (1892), S. 1. — S. Bugge i Arkiv f. n. F. VIII (1892), S. 4, 27 f. — Noreen Altisl. u. altnorw. Gramm. [2] (1892) S. 83, S. 263 Nr. 235. — Hoffory i Deutsche Literaturzeitung 1893, Febr., Nr. 8 S. 238. — Noreen Abriss der urgerm. Lautlehre (1894) S. 124. — Wimmer i „Aarbøger“ 1894 S. 36. — Stephens, The Runes (1894), S. 61 Nr. 154 og S. 71 f. Nr. 287. — Streitberg, Urgermanische Grammatik (1896), S. 190, 245, 269, 336. — F. Kluge i Pauls Grundriss [2] I (1897) S. 387, 410, 486 f. — Noreen sammesteds S. 520, 556, 623. — Th. v. Grienberger i Arkiv XIV (1897) S. 125.

[1]) Her heder det feilagtig, at Bracteaten er funden „paa Gaarden Kalvig i Holte Sogn“ istedenfor „paa Gaarden Selvig (eller: Sælvig) i Hole Sogn“

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegninger. Den her Side 271 meddelte Tegning er kopieret efter den Tegning, som har været udgivet i Aarbøger 1884 S. 80. Derhos er her S. 270 meddelt Autotypi af et Photographi, taget efter Originalen af Photograph Væring.

Denne Runesten blev opdaget af Amts-Agronom I. Anda i Hosten 1882. Den laa dengang med den beskrevne Side nedad i Taget af en Poteteskjælder paa Gaarden Kjølevig[1]) i Strand Sogn, Ryfylke Fogderi. Stenen havde længe ligget i den Stilling, men Folkene paa Gaarden sagde, at den engang havde staaet i en liden Stendysse i Nærheden, og at en anden, nu forsvunden Sten med Runeindskrift havde staaet tæt derved. Hr. Anda underrettede Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring om sit Fund, og ved hans Medvirkning blev Stenen i Juni 1883 bragt ind til Christiania, hvor den nu er reist i Haven bag Universitets-Bibliotheket ved Siden af Tunestenen og Bo-Stenen. Den har i Universitetets Oldsagsamling Nr. 11706.

Da Stenen fra Kjølevig kom til Christiania, var hverken Oldsagsamlingens Bestyrer Prof. Rygh eller jeg i Staden. Indskriften blev da først undersogt af Assistent ved Samlingen Cand. P. Groth, som læste og tolkede anden og tredje Runerad væsentlig rigtig. Senere har Prof. Rygh og jeg gjentagne Gange sammen gransket Indskriften, og alt, som i det følgende meddeles om Stenen og om Runernes Udseende, er nedskrevet efter Samraad med Prof. Rygh.

Kjølevig-Stenen er 2,70 Meter (10 Fod 4 Tommer) i sin hele Længde, 2,20 Meter (omtr. 7 Fod 7 Tommer) høi over Jorden og 0,23 Meter (omtr. 9 Tommer) tyk; dens største Bredde paa Midten er 0,53 Meter (næsten 21 Tommer). Den er af grovkornet graa Granit. Den i dens ene Side indhuggede Indskrift er en af de udførligste nu bevarede norske Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Runerne gaa i tre indbyrdes ikke forbundne Rader, som ei er omgivne af nogen Ramme, nedenfra opad, saa at Runerne vende mod venstre. Interpunktion eller Ordadskillelse er ikke anvendt. Hver af de tre Rader ender med et fuldstændigt Ord.

Indskriftsiden maa allerede dengang, da Runerne blev indhuggede, have været temmelig ujævn. Indskriften synes i det hele at være udført paa en mindre omhyggelig Maade.

I første Rad (den som begynder længst til høire), hvis Runer gaa ud til Stenens Kant, er den øverste Del af de fleste Runestave nu utydelig, ved enkelte kan den nu slet ikke skjelnes. Dette er for en stor Del foranlediget derved, at en Revne gaar nedenfra opad ved Toppen af Runerne i denne Rad. Disse skal vistnok (naar de her vendes om mod høire) læses:

---

[1]) Gaards-Nr 11, tidligere Matrikel-Nr. 8. Forhen feilagtig skrevet Kylevig, Kyllevig. Udtalt Kjølevikjaa. Den oldnorske Navneform kjendes ikke. Den tør have været *Kjólavík*, d. e. Skibevig, hvilket Navn passer godt, da der er Ankerplads i den Vig, ved hvis Bund Gaarden ligger.

ᚺᚨᛞᚢᛚᚨᛁᚲᚨᛉ
h a d u l a i k a ʀ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Rune 1. Forbindelsesstregen er fuldt horizontal.

Rune 2. Nedre Kvist er delvis bevaret, af øvre er en Rest svagt synlig ovenfor Revnen.

Ved Rune 5 kan Kvisten oventil nu ikke sees, men efter Meningen kan der ikke være Tvivl om, at her skal læses ᛚ l.

Rune 6. Nedre Kvist, som er næsten horizontal, er helt bevaret; af øvre er Enden synlig.

Rune 9. Nedre Kvist er godt synlig, af øvre er der utydelige Spor.

Mellem Rune 9 (a) og 10 (ʀ) er der større Afstand end ellers mellem to Runer i denne Rad. Dette har sin Grund i en med Runestavene nogenlunde parallel, ved tilfældig Afskalling fremkommen Afsats paa Stenens Overflade tæt foran ʀ, som maa have været tilstede, forend Runerne blev indhugne.

Rune 10. Den Del af Staven, som er ovenfor Kvistenes Rod, staar skjævt, ikke lidet til venstre for den nedre Del af Staven.

Paa Tegningen fremtræder en Revne mellem Rune 4 og Rune 5 for stærkt.

Anden Runerad, som begynder meget længere til venstre end første, synes (naar man vender Runerne om mod høire) at maatte læses:

ᛖᚲᚺᚨᚷᚢᛊᛏᚨᛞᚨᛉ
e k h a g u s t a d a ʀ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Runestregerne efter ᚲ k har saadanne Former, at det, naar man ser bort fra den sproglige Mening, kunde stille sig som en Mulighed at læse ikke ᚺ h men ᛉᛁ ʀi, altsaa ekʀiag—. Dette synes dog ikke blot af sproglige Grunde aldeles utilstede-

ligt, men ogsaa paa Grund af Trækkene lidet rimeligt. Det vilde være uregelmæssigt, at venstre Kvist af Runen ᛉ stod lige ind paa Runen ᛁ. De to Skraastreger ved den rette Stav efter k, især Skraastregen til venstre, reise sig ikke paa langt nær saa stærkt opad som ved Runen ᛉ de to Gange, denne sikkert forekommer i Indskriften, og strække sig længere ud til Siden. Desuden er i Runen ᛉ begge Gange den rette Stav ikke tydelig lige dyb fortsat umiddelbart ovenfor det Sted, fra hvilket Kvistene skille sig ud, hvilket derimod er Tilfældet med den rette Stav efter ek. Fra denne Stav gaar der en bestemt og tydelig indhugget Streg skraat opad til høire, hvilken aldeles ikke passer til Runen ᚺ. Hvorledes denne Streg skal forklares, er ikke let at afgjøre. Det synes nødvendigt at antage, at Runeristeren her har hugget feil[1]). Bortseet fra den nævnte Skraastreg har tredje Rune, som her læses h, en anden Form end h i første og tredje Rad. Forbindelsesstregen mellem de to rette Stave skraaner ved Runen i anden Rad opad mod venstre, medens den i de to andre Tilfælde er omtrent horizontal. Tværstregen synes i anden Rad vistnok at gaa helt ind til den venstre rette Stav, men er nærmest ved denne mindre skarpt begrænset. Naar der i Runen efter k, som her læses h, er temmelig bredt Mellemrum mellem de to rette Stave, har dette vistnok sin Grund i den Afskalling, som fra første Rad, hvor den gaar tæt foran ᛉ, fortsætter sig ned i Rad 2, hvor den løber tæt til høire for anden rette Stav af den her som h læste tredje Rune.

Rune 4. Kvistene er omtrent horizontale.

Ogsaa Rune 6 i anden Rad har en

[1]) Wimmer Runenschr. S. 149 formoder, at Runeristeren først havde til Hensigt at indhugge ᚺ med en mod venstre nedad skraanende Mellemstreg; men da han havde hugget ᚠ, viste det sig, at denne Rune vilde komme for nær ved den foregaaende ᚲ eller blive altfor smal. Han forandrede da det tilsigtede ᚺ til ᚺ, men maatte lade den først indhuggede Tværstreg blive staaende. En anden Formodning, som Burg Runeninschr. S. 120 fremsætter, synes mig urimelig.

uregelmæssig Form, men synes dog at maatte læses som **u** og ikke at kunne læses som et bagvendt **r** (hvormed den i Formen har Lighed) eller som **si**. Forste Stav i Runen har en Krumning indad paa Midten, og anden Stav er mere ret end sædvanlig ved **u**. Runen bør derfor vel opfattes som Venderune.

Mellem næstsidste og sidste Rune i anden Rad er en ikke indhugget betydningsløs, her krummet, skraa fordybet Stribe, som fortsættes nedad mod høire gjennem Runer i tredje Rad.

Sidste Rune. Her er kun svage Spor af Staven ovenfor Kvistenes Rod. Den overste Del af Staven synes at have krummet sig lidt til venstre.

Endelig synes tredje Rad, som begynder længere til venstre end anden, at maatte læses enten:

ᚺ͡ᛚ ᚨ ᚨ ᛁ ᚹ ᛁ ᛞ ᛟ ᛗ ᚨ ᚷ ᚢ ᛗ ᛁ ᚾ ᛁ ᚾ ᛟ
h͡l a a i w i d o m a g u m i n i n o
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

eller

ᚺ ᚨ ᚨ ᛁ ᚹ o. s. v.
h a a i w

Rune 1. Forbindelsesstregen er næsten horizontal. Den skraaner ubetydelig nedad mod venstre; men derved er at tage i Betragtning, at Stavene helde lidt til venstre.

Oventil paa anden Stav af første Rune er der en liden Udvidelse mod venstre eller Kvist. Den er meget kortere end de ovrige Kviste i Indskriften og ikke fuldt saa dyb eller bestemt. Prof. Rygh ansér det ikke for umuligt, at den kan være tilfældig. Den synes mig dog snarest at være foiet til Staven med Vilje for at forandre Runen fra **h** til en Binderune **h͡l**. Mere herom i det folgende ved den sproglige Tolkning.

Rune 2 er sikkert og tydelig ᚨ **a** og kan ikke læses som ᛚ **l**. Rune 2 og Rune 3, der heller ikke her synes at kunne læses anderledes end som **a**, har indbyrdes forskjellige Former. Kvistene paa Rune 2 skraane nedad, medens de paa Rune 3 er næsten horizontale.

Paa Rune 15 og Rune 17 (**n**) er Kvisten nu meget utydelig. Den lader ud til at have været næsten horizontal, med en svag Helding nedad mod venstre. Rune 16 er sikkert og tydelig ᛁ **i** og kan ikke læses som **a**.

Jeg gaar nu over til af Indskriften at give en Tolkning, som i alt væsentlig stemmer overens med den, jeg allerede i 1884 har givet.

hadulaikaʀ er et sammensat Mandsnavn i Nominativ. Andet Led er sikkert **-laikaʀ**, der er et i mange Mandsnavne hos de forskjellige germanske Stammer forekommende Slutningsled. Det heder i historisk Oldnorsk *-lákr*, *-lakr* (f. Ex. i *Áslákr*, *Áslakr*) og *-leikr* (f. Ex. *Hugleikr*), i Angelsaksisk *-lâc* (f. Ex. *Hygelâc*), i Oldhoitysk *-leih* (f. Ex. i *Hugileih*). Det er i Oprindelse identisk med Substantivet oldn. *leikr* „Leg", men er i Mandsnavne vel at opfatte personligt „den som leger".

(Trykt 4 Juni 1898.)

I **hadulaikaR** er Stammens udlydende **a** bevaret foran Nominativsmærket, og ligesaa viser f. Ex. den gotiske Acc. plur. *laikans*, at Stammen er *laika-*.

Navnets første Led er med Hensyn til Form og Betydning mindre sikkert. Man kunde tænke sig Muligheden af, at **hadulaikaR** betegnede Udtalen *handulaikaR*. Saaledes er nemlig skrevet **kunimudiu** paa Tjurkö-Bracteaten for *kunimundiu*, **lada** paa Torvik-Stenen A for *landa*, **spidul** paa Fonnaas-Spænden for *spindul*. **hadulaikaR** vilde da som første Led indeholde *handu-* af Ordet for „Haand“, got. *handus*. At tostavelses Stammer paa *-u* med første Stavelse lang som første Sammensætningsled beholde sit *u* i Urnordisk, fremgaar af **woduride** Tune, og af **ginu-** paa Kragehul-Spydskaftet. Ordet „Haand“ forekommer oftere som første Led af oldgermanske Personnavne; Förstemann opfører *Hantbert*, *Hantker*, *Handegis*, *Handoildis*, *Hantwin*, *Handolf*. En Sammensætning **HandulaikaR* kunde fra Betydningens Side være saa meget mere rimelig, som man i Oldnorsk har Udtrykket *leika við sínar hendr*.

Uagtet den i det foregaaende nævnte Forklaring er mulig, synes en anden Forklaring, som jeg før har fremsat, mig dog langt sandsynligere. Jeg antager, at første Led i **hadulaikaR** er Stammen *haþu-* „Kamp“. Denne Stamme forekommer som første Led af et Mandsnavn i tre blekingske Indskrifter, der er skrevne med den længere Rækkes Runer; nemlig i **hAþuwulafR** (Istaby), **hAþuwolAfR** (Stentofta), **hAþuwulAfA** Accus. (Gommor). I den historiske Tids nordiske Sprog er dette Led lidet brugeligt i Navne; det forekommer som *hǫð-* i det sagnhistoriske Navn *Hǫðbroddr*, hvorom se mit Skrift om Helgedigtene, særlig S. 153. Det samme Led er derimod almindeligt i angelsaksiske Navne som *heaðu-*, *heaðo-*, og i oldhøityske som *hadu-*, mindre oprindeligt *hada-*; det findes ogsaa som første Led af galliske Navne i Formen *catu-*.

Hvis sidstnævnte Forklaring er rigtig, da er **hadulaikaR** det samme Mandsnavn som det oldhøityske *Hadaleih*, der er bevaret i Stedsnavnet *Hadaleihinchova* (nu Hadlikon sydøst for Zürich), hvilket allerede forekommer i 8de Aarhundred.

Et tilsvarende Mandsnavn kan ligesaa tidlig paavises hos Angelsakserne. Det skrives i Haandskrifter af Bedas Kirkehistorie *hadulac* (Sweet The Oldest Engl. Texts S. 147), i northumbriske Genealogier fra 9de Aarh. *heaðolac* (Sweet S. 168).

Dette Mandsnavn er i Form identisk med det ags. poetiske Appellativ *heaðolâc* „Kampens Leg“, og med det engelske Sværdnavn *Hatheloke*, *Adeloke* eller *Adyloke* i Digtet „Torrent of Portugal“, som findes i Haandskrift fra 15de Aarh. (Zupitza i Zeitschr. f. d. Alt. XIX 130).

Som Mandsnavn betegner Ordet „en Kamplegens Mand“, „en Stridsmand“.

Noreen Aisl. u. anorw. Gramm. [2] S. 37 forklarer Forskjellen mellem oldisl. *Þorleikr* og *Þorlákr* af forskjellig Betoning. Jeg formoder, at man engang har bøiet Nomin. *Þorlákr* af *-laikaR*, men Dat. *Þorlæike* af *-laikē*.

Skrivemaaden **hadu-** paa Strand-Stenen, med **d**, afviger fra **hAþu-**, med **þ**, paa Stenene fra Istaby, Stentofta og Gommor, og denne sidste stemmer overens med den sædvanlige angelsaksiske og med den oldtyske Form. Jeg har overveiet to Forklaringsmaader for Skrivemaaden **hadulaikaR** med **d**. Den første er følgende. Nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer har ved nogle Ord i Indlyd

mellem to Vokaler **d**, ved andre **þ**. Saaledes skrives der **tawido** (Guldhornet), **faihido** (Einang), **woduride** (Tune) o. s. v., derimod **haukoþuʀ** (Vånga), **iuþingaʀ** (Reistad) o. s. v. Stentofta-Indskriften har **hAþuwolAfʀ** ved Siden af **hederA**. Vi tør da sikkert antage, at **d** og **þ** betegne, ialfald fra først af, forskjellige Lyd, der ogsaa i andre germanske Oldsprog begge forekomme i Indlyd, hint den interdentale stemte (tonende) Spirant, dette den interdentale stemmelose Spirant, medens historisk oldnordisk Sprog for disse to Konsonanter i Indlyd mellem to Vokaler kun har en eneste, nemlig den interdentale stemte Spirant. Man kunde nu formode, at Skrivemaaden **hadulaikaʀ**, ikke **haþulaikaʀ**, var at forklare deraf, at den stemmelose Spirant allerede i den Mands Mund, som ristede Strand-Indskriften, var gaaet over til den stemte Spirant, saaledes som i historisk Oldnordisk, eller at han idetmindste udtalte den saaledes, at den let kunde forveksles med den Lyd, hvis Tegn var **d**. Denne Formodning (som er bleven optagen af Wimmer Runenschrift S. 222) synes mig dog lidet rimelig, fordi tre blekingske Indskrifter, som sikkerlig er mindst et Aarhundred yngre end Strand-Indskriften, har bevaret Skrivemaaden **hAþu**, der paa Stentofta-Stenen forekommer ved Siden af **hederA**.

Den anden Forklaringsmaade af **d** i **hadulaikaʀ** er følgende. Karl Verner har godtgjort, at førgermansk *t* i Indlyd mellem to Vokaler er blevet til germansk *þ*, hvor den umiddelbart forudgaaende Vokal havde Hovedtone, men til *d*, hvor den umiddelbart forudgaaende Vokal ikke havde Hovedtone, og han har herved godtgjort, at de germanske Sprog paa den Tid, da denne Regel fæstede sig, endnu havde bevægelig Betoning som Græsk eller endnu nærmere som Oldindisk. Heraf tør sluttes, at naar f. Ex. Gotisk har *fidurdōgs* med *d*, medens Angelsaksisk har *fyðerféte* med *ð*, saa grunder denne Modsætning mellem *d* og *ð* sig paa oprindelig Forskjel i Betoningen; se Kluge i Paul-Braunes Beiträge VI, 394. I germanske Nominalcomposita har det oprindelig ikke været nodvendigt, at Hovedtonen laa paa første Leds første Stavelse. Betoningsreglerne for sammensatte Ord har i Germansk ligesom i Græsk og Oldindisk været mere complicerede; jfr. Kluge i Paul-Braunes Beiträge VI, 397 f. Antage vi nu, som vi vel tør, at det her omhandlede Ord for „Kamp" i det ældste nordiske Runesprog har hedt **haþuʀ*, saa følger altsaa ikke deraf, at dette Ord som første Led i sammensatte Navne ligeledes har havt Formen med *þ*: *haþu-*. Ved Siden af **haþuʀ* synes tværtimod **hadulaikaʀ** berettiget, fordi Hovedtonen her fra først af kan have ligget paa en anden Stavelse end den første. Naar Stentofta-Indskriften derimod har **hAþuwolAfʀ**, kan *þ* her være fort over fra Stammeordet. Denne Forklaringsmaade, til hvilken Noreen (Abriss d. germ. Lautlehre S. 129) o. a. har sluttet sig, staar for mig som den sandsynligste.

I anden Linje deler jeg **ek hagustadaʀ**, d. e. „jeg" med et Mandsnavn i Nominativ. Navneformen **hagustadaʀ** findes ingensteds ellers og kan ikke tilfredsstillende forklares. Jeg finder deri en unøiagtig eller feilagtig Skrivemaade for **hagustaldaʀ**, saaledes som Navnet er skrevet i Valsfjord-Indskriften, ved hvilken jeg skal tale om Navnets Forekomst andensteds og om dets etymologiske Betydning. Skrivemaaden **hagustadaʀ** for **-staldaʀ** kan sammenlignes med *harats* = *Haralds* paa Søndervissing-Stenen ved Siden af *haraltr* paa Jællinge-Stenen (hvilket

Wimmer Runenschrift S. 224 nævner) og *atra* Liljegren Run-Urk. 1266 (Runverser Nr. 106) d. e. *aldra* = oldn. *allra*. Ligesaa har en Spænde fra Bezenye i Ungarn **godahid** = *Godahild* (Wimmer i Aarbøger 1894 S. 35 f.).

I tredje Linje deler jeg: **hlaaiwido magu minino**.

Jeg antager, at Stenhuggeren først feilagtig har hugget **haaiwido** for **hlaiwido** (ᛩ for ᛚ), men at han derpaa, efter at have opdaget sin Feil, har sat den lille Hage til paa **h** for at forandre dette til **hl**. Herfor synes følgende Omstændigheder at tale: 1) at Udvidelsen oppe paa **h** er saa kort og uregelmæssig; 2) at der i Indskriften ellers ikke er anvendt Binderune, hvortil der i Linjens Begyndelse ikke var nogen Opfordring for Rummets Skyld; 3) at Fordobling af Vokaler er saa sjelden i den længere Rækkes Runeindskrifter[1]).

Jeg vover derfor ikke at slutte mig til en Forklaring, som er mig meddelt af Prof. Noreen, at det dobbelte **a** i **hlaaiwido** antyder et Mellemstadium $\bar{a}i$ i Lydudviklingen fra $\breve{a}i$ til $\bar{a}$[2]).

hlaaiwido, som med Hensyn til Endelse maa sammenstilles med **tawido** paa Guldhornet, **faihido** Einang, **worahto** Tune (Norg. Indskr. I 19—21), er Præter. 1ste Pers. Ental af et Verbum **hlaiwjan*. Dette er regelret afledet af **hlaiwa** paa Bø-Stenen „Gravhaug", got. *hlaiw* „Grav"; se Norg. Indskr. I 240. **hlaaiwido** stemmer baade med Hensyn til Afledningsmaade og til Betydning overens med oldn. *heygja*, som er afledet af *haugr*; det betyder altsaa "(jeg) lagde i Gravhaug", „(jeg) begrov i Haug".

magu er Acc. sing. og betyder „Søn"; den tilsvarende Nominativform maa have været **maguʀ*. Paa Stentofta-Stenen læser jeg i 4de Linje **mAgiu**, Dativ af samme Ord. I Gotisk heder det *magus*, Accus. *magu*, og betyder „Gut" (*παῖς, τέκνον*). I Angelsaksisk betyder *magu*, som bruges i Digtersproget, ung Mand, Søn, Tjener, ogsaa Mand overhoved. I historisk Oldnorsk betegner *mǫgr*, som mest bruges i det poetiske Sprog, Gut, ung Mand, Søn eller Mand overhoved. I Betydning „Søn" er Genetiv *makaʀ* brugt i den versificerede Indskrift paa Bjørneby-Stenen (Degernes, Smaalenene), der er skreven med omtrent samme Slags Runer som Hovedindskriften paa Rök-Stenen.

minino er Accus. Ental Hankjøn og betyder „min". Denne Form er vigtig baade ved andet **i** og ved **o** i Udlyden. Vokalen *i* foran andet *n* findes ogsaa i *sinin* (Acc. sg. m. af „sin"), som er skrevet umiddelbart foran *sunu* paa Qvarntorp-Stenen i Østergøtland, hvis endnu ikke udgivne Indskrift vistnok ikke er ældre end anden Halvdel af 11te Aarhundred, men baade i Runeformer og Sprogformer tildels viser Efterligning af ældre Indskrifter, deriblandt ogsaa af Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Jfr. Norg. Indskr. I 124. Kluge har med urnord. **minino** sammenstillet ags. Accus. sing. masc. *ænne* (af *ân*, én), der forudsætter en

---

[1]) To a'er sammen findes i Indskriften paa Viemose-Spænden: **aadagasu laasauwiηa**.

[2]) Herimod taler mulig ogsaa den Omstændighed, at endnu Fonnaas-Indskriften, som maa være yngre end Strand-Indskriften, skriver **aih** (med Runen ᚨ) = oldn *á* „eier", medens denne Indskrift har en Form af *ār*-Runen for langt *a*. Dog synes Tvelyden at have holdt sig længere i Enstavelsesformen **aih** end i Trestavelsesformer. Se Norg. Indskr. I 57 f.; 197; 250.

urgermansk Form **ainino*. Streitberg sammenstiller hermed ogsaa den northumbr. Accus. *ðene* „den".

De got. Former er *meinana*[1]), *seinana*, *ainana*, o. s. v. Gotisk *-a* i Udlyden synes her at være opstaaet af ældre *-ō*, efter *hwarjanoh* ved Siden af *hwarjana* at domme.

I urnord. *mīnin-ō* synes *-ō* at være en enklitisk Partikel, som forudsætter en indogerm. Form *-ōm* og som mulig er af samme Oprindelse som *-ων* i græsk *ἐγών*[2]).

Formen *mīninō* har jeg tidligere (Aarbøger 1884 S. 91) forklaret saa, at det skulde være opstaaet af **mīnanō*, fordi anden Stavelse var svagest betonet. Saaledes forklares Formen ogsaa af Kluge, som sammenligner got. *þiudinassus* af *þiudans*.

Men det synes (som Johansson formoder) muligt, at *-inō* i *mīninō*, **ainino* (ags. *ænne*) er opstaaet af *-ĕnō*, der maa forudsættes i urgerm. **þenō* (northumbr. *ðene*), og at dette *ĕ* (som *ĕ* regelret) horer hjemme i en Stavelse, som havde Hovedtone paa den Tid, da de germanske Sprog havde fri Betoning.

Den historisk nordiske Form *mínn*, *minn* synes ikke at være udgaaet umiddelbart fra urnord. *mīninō*, men fra en urnordisk Sideform til dette med kort Endevokal[3]). Allerede paa Sölvesborg-Stenen i Bleking (c. 750—775) finde vi i Acc. sg. m. *sunu sin* (Wimmer Runenschr. S. 228). Medens Kluge (i Pauls Grundriss [2] I S. 502) mener, at got. *þana* er opstaaet af **þanōn*, formoder Prof. Torp, at det udlydende *-a* i got. *meinana* er opstaaet af forgermansk *-ō*, derimod *-o* i **minino** af forgermansk *-ōm*.

Den hele Indskrift

hadulaikaʀ
ek hagusta[l]daʀ
hlaiwido magu minino

oversætter jeg:

„Hadulaik (hviler her). Jeg Hagustald hauglagde (eller: begrov i Haug) min Søn".

I **hadulaikaʀ** finder jeg Navnet paa Hagustalds Søn, over hvem Faderen har ladet kaste Haug og reise Mindesten med Runeindskrift.

---

1) *meinna* i Matth. 11, 10, men Haandskriftet har i samme Vers *þeinana*, og *meinana* forekommer oftere ellers. Dog jfr. *ainnohun*.

2) Jfr. herom Hirt i Sievers Beitr. XVIII 299; Streitberg Urgerm. Gramm. S. 269; Mahlow, Die langen Vocale S. 56, 63—68; J. Schmidt Kuhns Z. 26 S. 29; Brugmann Grundriss [1] II 777; Johansson i Bezzenbergers Beitr. XVI 162 f.

3) Heinzel antager, at **o** i **minino** har havt en anden Kvalitet end i **tawido**, **runo** og sandsynligvis været kort **o**, fordi det er faldt bort i historisk Nordisk, men han oplyser ikke dette **-o** nærmere. Kock siger: „*Mīnno* har, oberoende av den vanliga synkoperingsregeln och före dennas tillämpning, öfvergatt till **mīnnō* på grund af likheten hos de två omedelbart efter hvarandra följande stavelserna *-ĭn* .... **Mīnno* utvecklades på vanligt sätt till *minn*". Men hvorfor blev da **mīnnō* ikke til *minna*?

Det er almindeligt i Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer, at den Mand, som rister Runerne, i Indskriften taler i første Person. Se Norg. Indskr. I 7 f. Paa mange Stene med Indskrift i de ældre Runer (f. Ex. Stenene fra Torvik A i Hardanger, Bratsberg i Søndre Trondhjems Amt, Berga i Södermanland, Vånga i Vestergötland) og paa enkelte med forholdsvis gammel Indskrift i den kortere Rækkes Runer (f. Ex. Stenen fra Haverslund, Slesvig) staar alene Navnet paa den Afdøde, til hvis Minde Indskriften er ristet, i Nominativ, saa at et Verbum maa tænkes til. Dette er ogsaa Tilfældet ved hadulaikaʀ i Strand-Indskriften, men her følger en fuldstændig Sætning med forskjelligt Subject. I denne Henseende synes Reistad-Indskriften at være analog; se Norg. Indskr. I 222 f.

Det er ikke Vers vi læse paa Strand-Stenen, men Ordene er dog — og, som jeg tror, med Vilje — sammenstillede saaledes, at de danne Allitteration: *ek hagustaldaʀ hlaiwido magu minino.* Indskriftens Sprog synes mig løftet over den prosaiske Dagligtales Sprog, thi *sunuʀ* (*sunr*) og ikke *maguʀ* (*mǫgr*) har fra den ældste Tid af været det sædvanlige prosaiske Ord for „Søn".

magu synes her valgt for Allitterationens Skyld. Det fortjener ogsaa at mærkes, at Sønnens Navn her, som saa ofte, danner Allitteration med Faderens.

Ved Bestemmelse af Strand-Stenens Tid vil det have Indflydelse, hvilken af de to foran nævnte Forklaringer af d i hadulaikaʀ og af aai i hlaaiwido man holder for den rette.

Strand-Indskriften har af Runerne k, ʀ, a de samme gamle Former som f. Ex. Reistad-Indskriften, men har ek, medens Reistad-Indskriften har ik. Den førstnævnte Indskrift synes mig noget ældre. Efter et Skjøn sætter jeg Strand-Indskriften til Tiden omkring Midten af 6te Aarhundred.

Søndre Bergenhus Amt.

20. Tørviken A.

Literatur. Utrykt. Tegning af Indskriften med Bemærkninger af I. Undset, dateret Bergen October 1887. — Tegning af Indskriften med Bemærkninger af S. Bugge, Bergen Juni 1895. — Bemærkninger om Indskriften af O. Rygh, daterede 6/8 95. Alt i Runearkivet i Christiania.

Trykt. Søndre Bergenhus Folketidende 15de Juli 1880; deri Brev fra Tørvikebygden af 9de Juli, undertegnet S. T. (optaget i Bergensposten 18de Juli 1880). — Bendixen i „Aarsberetning" for 1880 S. 66 f. med Tegning af Indskriften. — Lorange i „Aarsberetning" for 1880 S. 253 f. med Tegning af Indskriften. — Stephens Runic Monuments III (1884) S. 405—407 efter Meddelelser fra Lorange, Bendixen og O. Rygh med Tegning af Stenen og Indskriften. — Burg Runeninschriften (1885) S. 134 med Bemærkninger af Wimmer. — Heinzel i Anzeiger f. d. K. d. deutsch. Alt. 12 (1886) S. 46. — Wimmer, Die Runenschrift (1887), S. 149, 160, 166 f. (med Tegning af Indskriften), 224, 303. — Bendixen i „Aarsberetning" for 1888 S. 20 f. — R. C. Rasmussen „De ældste nordiske Runealfabeter og om Indskrifterne deri" (Kjøb. 1892), S. 7 Anm., S. 8[1]. — Läffler, Uppsalastudier (1892), S. 1. — Noreen Altisl. u. altnorw. Gramm. [2] (1894), S. 259 Nr. 17. — Stephens, The Runes (1894), S. 38 Nr. 41. — Th. v. Grienberger i Arkiv f. n. Filol. XIV (1897) S. 116. — Noreen i Pauls Grundriss [2] I (1897), S. 520.

Grundlag for Behandlingen. De under „utrykt Literatur" nævnte Tegninger og Bemærkninger samt Aftryk og Photographier.

Tegning. Autotypi af Photographier efter Originalen.

Paa Gaarden Tørviken[2]) i Jondals Sogn i Hardanger, paa Fjordens nordre Bred, blev denne Runesten funden i Slutningen af Juni 1880. I det følgende giver jeg et Uddrag af de Meddelelser om Fundet, som findes i de foran under „trykt Literatur" anførte Skrifter.

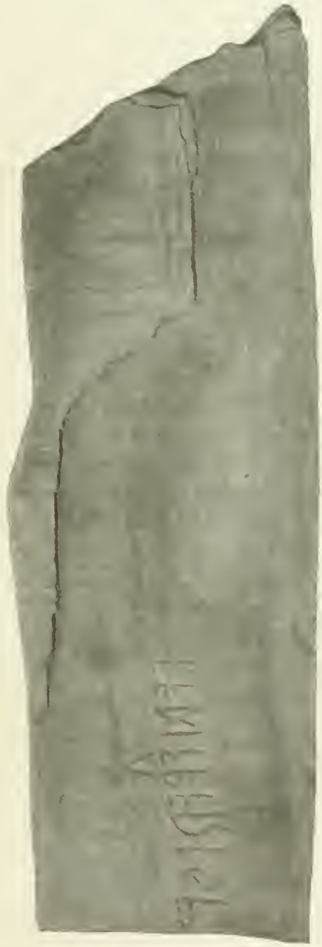
Ved Arbeide, som foretoges i en Have for at bryde denne op og lægge den ud til Agerland, opdagede man midt i Haven en stor Stenrøs, som laa paa

---

¹) Dette Skrift er et tragi-komisk Curiosum. Jeg anfører ikke oftere denne Forfatter.

²) Matr., Gaards-Nr. 45. Navnet udtales *Tørrvika*. Det har ogsaa været skrevet Torvik.

Toppen af en Bakke, hvor der fra umindelige Tider havde staaet Kirsebærtræer. Røsen, som blev ryddet og nærmere undersøgt, havde en Fodring af meget svære Stene. Indenfor disse strakte sig et Lag af Kul og Aske, og paa flere Steder fandtes Samlinger af brændte Ben. Henimod vestre Side fandtes et 5—6 Alen langt og omtrent 1 Alen bredt Gravkammer, som var uden Tagheller og fuldt af Muld, Stene og endel Kul og Aske paa Bunden. Det var sandsynlig udplyndret tidligere, da der ellers intetsomhelst fandtes i det. Derimod fandtes ved en senere Undersøgelse af Skolebestyrer Bendixen liggende udenfor Kammeret et noget brændt Stykke af en urtepotformet Lerurne (af Form som hos Rygh Norske Oldsager Nr. 370—377), Hestetænder, brændte Ben, et spigerformet Jærnstykke og et andet Jærnstykke, maaske Rest af en Kniv. Kammerets Sider var dannede af reiste Stene. Dets ene Gavl var dannet af én Helle, den anden af to; hver af Bredsiderne af to Heller, en større og tykkere og en tyndere og mindre. Alle disse Stene bestod af løs blaalig Skifer, undtagen en, og paa denne var i den ene Ende indhugget en Runeskrift med den længere Rækkes Runer.

Denne Helle, som nu bevares i Bergens Museum, er efter Overlærer Thomassen af Kvartsskifer. Den er nok saa regelmæssig: 2,34 M. lang, 0,70 M. bred, 0,08 Cm. tyk. Indskriften staar paa en naturlig Brudflade. Tegningen viser oppe til venstre en mindre, noget høiere liggende Flade, som er adskilt fra Indskriftsidens øvrige Flade ved en brat Kant. Den Del af Stenen, som paa Tegningen er ovenfor Indskriften, synes aldrig at have været stukket ned i Jorden.

Prof. Rygh meddeler mig følgende: „Jeg har ingen Tvivl om, at Runestensfragmentet fra Tørvik er stillet rigtigt, som det er afbildet her. Baade den her opadvendte Endes Form og Stenens aftagende Bredde imod denne Ende tale bestemt for, at den har været Stenens Topende, ikke dens Rodende [1]).“

[1]) Wimmer Runenschrift S. 160 siger, at Indskriften gaar nedenfra opad.

Runernes Høide er 11—15 Cm. De gaa fra høire mod venstre. Runerne, som ikke er omgivne af Rammestreger, er særdeles smukt og tydelig indhugne. Stenen er brudt eller hugget af midt i Runen længst til venstre. Bruddet er ret og lige, efter Runens lodrette Stav. Om dette Brud er ældre end Stenens Anbringelse som Sidehelle i Gravkammeret, kan ikke bestemmes.

Bendixen formoder, at Stenen først har været anvendt som Mindesten [i fri Luft] og at den siden er bleven anvendt til Sidehelle i Gravkammeret, idet den blev overhugget for at passe ind i dette. Denne Formodning er siden bleven bestyrket derved, at der er fundet en anden Runesten, Tørvik-Stenen B, i samme Gravkammer, thi denne synes at være meget yngre end Tørvik-Stenen A.

Der er paa den sidstnævnte skrevet 11 Runer i Række fra høire mod venstre og desuden et Tegn over denne Række.

Runerne er, naar de vendes om mod hoire:

ᛚ ᚨ ᛞ ᚨ ᚹ ᚨ ᚱ ᛁ ᛜ ᚨ ᛉ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

ᚨ har overalt overste Kvist udgaaende fra den rette Stavs Top; denne Runes Kviste skraane svagt nedad. Paa Rune 2 er nederste Kvist ubetydelig længere end overste; paa Rune 10 er Forholdet omvendt. Rune 5 har afrundet Sidestav. Indskriften skraaner nedad ved Rune 6—8.

Rune 9 gaar ikke saa langt ned som de andre Runer, men næsten lige saa hoit op. Dens to vinkelformede Dele berøre ikke hinanden.

Rune 3 kan kun læses som **d**, ikke som **m**.

Om Betydningen af Rune 9 er der Uenighed. De fleste har opfattet den som **ŋ** (d. e. *ng*). Men efterat jeg i Norg. Indskr. I 31 f. og 37 overensstemmende med Vigfussons Forslag har foreslaaet at opfatte et lignende Tegn paa Tune-Stenen som **j**, har Th. v. Grienberger i Arkiv XIV 114—118 læst Rune 9 paa Tørvik-Stenen A og samme eller et lignende Tegn i mange andre Indskrifter (Müncheberg, Skåång, Viemose-Kam, Stenstad, Beslag fra Torsbjærg) som **j**. Jeg indrømmer, at dette synes conseqvent, og jeg havde naturligvis allerede under Tune-Indskriftens Behandling overveiet, om denne Slutning turde eller burde drages; jfr. Norges Indskr. I 179. Men jeg vover ikke at drage den. Et ***harija** Skåång er betænkeligt, fordi ᛡ i denne Indskrift synes at betegne *ā* og at være oprindelig *j*-Rune. Et ***niwajemariʀ** Torsbjærg vilde ikke være let at forstaa. Og heller ikke ved v. Grienbergers Forslag vinder man tydelig Forskjel mellem **ŋ**-Runen og **j**-Runen.

Jeg forstaar derfor som hidtil Runen i Tørvik-Indskriften A og i alle de andre her nævnte Indskrifter (undtagen paa Tune-Stenen) som **ŋ**.

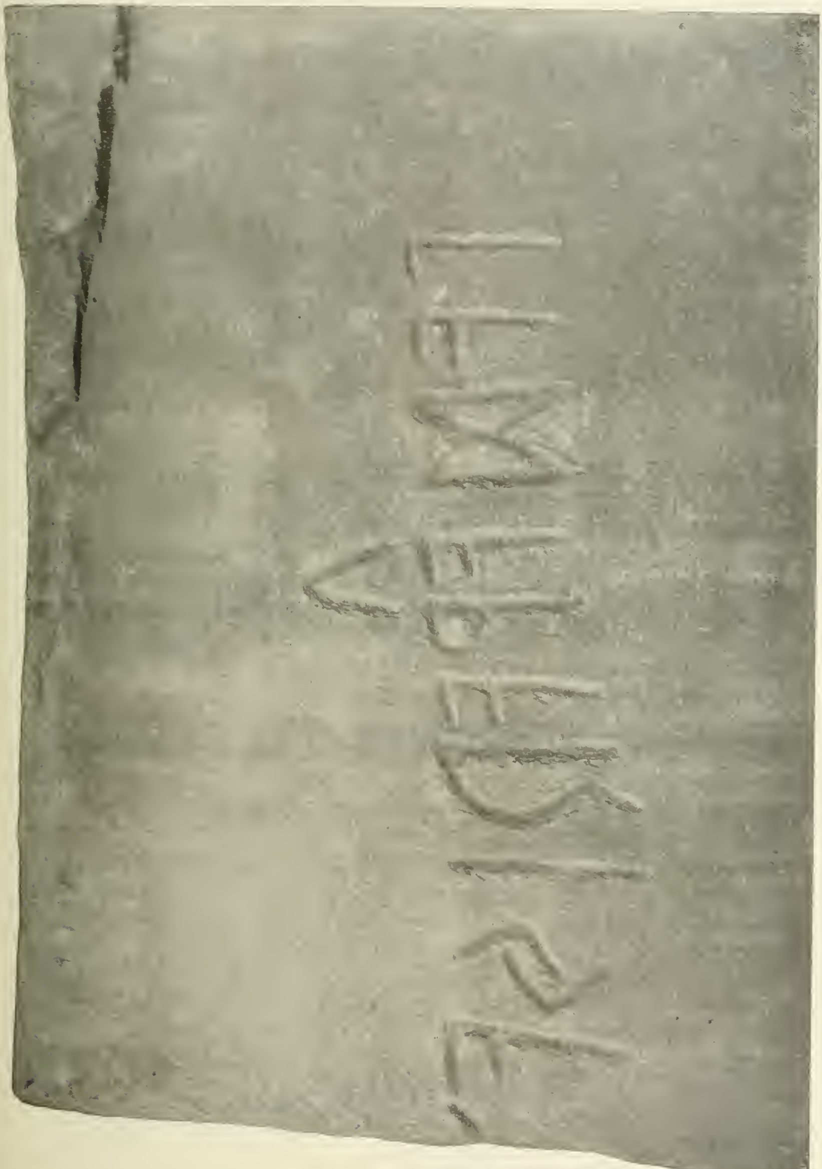
Runerne i Rækken paa Tørvik-Stenen A læser jeg altsaa:

l a d a w a r i ŋ a ʀ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

Stenen har, da den var fuldstændig, vistnok ikke havt flere Runer. Ialfald afslutter Rune 11 ᛉ **ʀ** et fuldstændigt Ord.

Indskriften indeholder alene den Dodes Navn i Nominativ. Ogsaa flere andre Sten-Indskrifter i den længere Rækkes Runer indeholde alene den Dodes Navn i Nominativ. Se Norg. Indskr. I 223 og 277.

(Trykt 7 Juni 1898.)

Det er vanskeligt at afgjøre, om Indskriften skal læses som to Ord:

lada wariŋaʀ

af hvilke det andet staar i Apposition til det første, eller om man skal læse som ét sammensat Navn: **ladawariŋaʀ**.

For den første Opfatning taler den Omstændighed, at alle de Navne paa *-ingaʀ*, *-inga*, *-ingu*, *-ingō*, som hidtil er fundne i de med den længere Rækkes Runer skrevne nordiske Indskrifter, er usammensatte (*Holtingaʀ*, *Iuþingaʀ*, *Haringa*, *Þrawingan*, *Birgingu*, *Igingōn*, *Talingō* og fl.).

I **lada** finder jeg med Wimmer (Runenschr. S. 167) et Mandsnavn, som skal udtales *landa* og som i historisk norsk Form vilde hede *Landi*. Et tilsvarende Mandsnavn *Lando*, *Lanto* forekommer i Tyskland i 8de og 9de Aarhundred. I Norg. Indskr. I 58 og I 185 har jeg givet Exempler paa, at *n* ikke er skrevet foran **d**. Til dem kan nu føies **raginakudo** Fyrunga[1]). Ordet „Land" danner Forledet i enkelte nordiske og flere vestgermanske sammensatte Personnavne. Om Nominativer paa **-a** af Stammer paa *-an* se bl. a. **onla elwa** Norg. Indskr. I 170 f., **uha** I 247, **tuuþa** I 253. Jfr. **niuwila** og **frohila** paa danske Bracteater, o. s. v.

Wimmer (Runenschr. S. 167) siger: „**wariŋaʀ** scheint sicher = altnord. *véringr* zu sein." Dette forekommer mig usandsynligt. For det første er det sandsynligt, at Ordet paa **-iŋaʀ**, der følger efter det egentlige Navn, her skal opfattes ligesom i **hlewagastiʀ holtiŋaʀ** paa Guldhornet, *hurnbura* . . . *suiþks* paa Kallerup-Stenen, altsaa sandsynlig som Patronymicum. For det andet er det ikke sandsynligt, at *Væringr* havde Formen **wāringaʀ* dengang, da Torvik-Indskriften A blev indhugget. Jeg har nemlig fremsat den Formodning at oldn. *væringi* er = ags. *wǽrgenga* „Fremmed", af **wāragangja* (Arkiv II 225), og denne Formodning er tiltraadt af Noreen Altisl. u. altnorw. gr. [2] S. 131 § 233. For det tredje kan **wariŋaʀ** paa Tørvik-Stenen af historiske Grunde ikke have samme Betydning som *væringr* i historisk Tid.

Jeg opfatter derfor **wariŋaʀ** som et Patronymicum, der formelt kan svare til Navnet *Warinc*, som Förstemann anfører fra cod. Lauresham. 8de Aarh., jfr. Kvindenavnet *Weringa* Hontheim hist. Trevir. 9de Aarh. Hvis saa er Tilfældet, har Stammenavnet havt kort *a* og kan høre til **waraʀ* oldn. *varr* „opmærksom, agtsom" eller til **warjan* „at værge", oht. *wari* „Værn".

Tæt over 4de og 5te Rune er indhugget et Tegn, som ganske ligner Runen ᚢ **u**, der vender mod høire. Dog krummer venstre Stav sig oventil lidt mod høire. Tegnets ene Ben er over den rette Stav af Rune 4 (**a**) og dets andet Ben over den rette Stav af Rune 5 (**w**). Tegnet er rent og smukt hugget, saa der efter mit Skjøn er al Grund til at holde det for indhugget af samme Runerister som den øvrige Indskrift og ingen Grund til at holde det for betydningsløst senere Rabbel.

Men hvilken Mening dette Tegn eller denne Rune har, det véd jeg ikke. Det forekommer mig meget usandsynligt, at det sammen med de øvrige Runer

[1]) Vistnok er det formelt muligt, at **lada** kan være dannet af oldn. *hlið*. Men at saa skulde være Tilfældet, holder jeg for usandsynligt, da *hlið* ikke er paavist i Personnavne.

skulde læses som **u**, saa at man enten skulde læse **ladauwariŋaʀ** eller **laduawariŋaʀ**. Herimod taler, foruden Stillingen over Linjen, det at Tegnet er vendt mod høire, og at ialfald den sidstnævnte Sprogform er lidet rimelig. Heller ikke finder jeg det med Läffler Uppsalastudier S. 1 sandsynligt, at **lada** paa denne Maade skulde være blevet rettet til **ladu**. Wimmer (Runenschr. S. 167) tvivler ikke om, at det er et Slags Skilletegn; men man skulde vente, at det da stod nede i Linjen. Burg S. 135 formoder, at det er et Bindetegn, som forbinder to Sammensætningsled.

Snarest skulde jeg tro, at Tegnet virkelig er ment som Runen **u** og at dette **u** er Begyndelsesrunen af et paa Mindestene oftere brugt, men paa de bevarede Runestene ikke paaviseligt, formelmæssigt Udtryk. Da vi ikke har et saadant Udtryk andensteds skrevet fuldt ud, lader **u** sig ikke med Sikkerhed udfylde eller tolke[1]).

Efter Runernes Former synes Torvik-Indskriften A at være en af de ældre norske Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Den er neppe yngre end 6te Aarhundred.

---

21. Torviken B.

Literatur. Utrykt. Tegning af Indskriften efter Originalen med Bemærkninger af I. Undset November 1887, af S. Bugge Juni 1895 og af O. Rygh 6/8 1895; alle i Runearkivet ved Universitetets Oldsagsamling.

Trykt Stephens Runic Monuments III (1884) S. 456—458 (med Tegning), efter Meddelelser fra A. Lorange. — Noreen i Nord. Revy Årg. II (1884—1885), Nr. 28 (31 Mars), S. 361. — Wimmer, Die Runenschrift (1887), S. 149, 160, 163, 212 og Anm. 1, 213 Anm. 1, 222 f., 304. — Bendixen i Aarsberetning fra Foren. t. n Fort. Bevar. for 1888 S. 20 f. — S Bugge i Arkiv f. n. F. VIII (1892) S. 7. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. 2 (1892) S. 259 Nr. 18. — S. Bugge „Rökstenen og Fonnaas-Spænden" (i kgl. Vitt. Akad. handl. 1893), S. 73 f. — Stephens, The Runes (1894) S. 38 Nr. 40.

Grundlag for Behandlingen. Tegninger efter Originalen (se under utrykt Literatur), Aftryk og Photographi

Tegninger. Den her Side 284 meddelte Tegning af Stenen er laant af Oldskriftselskabet i Kjøbenhavn og har tidligere været udgivet af Stephens i Runic Monuments. Den her S. 285 meddelte Gjengivelse af Indskriften i fuld Størrelse er Autotypi af et Papiraftryk, hvis Træk er udfyldte med Blyant. I Gjengivelsen fremtræde Runestregerne stærkere end paa Originalen.

Denne Runesten blev funden i Juni 1883 af Conservator Lorange paa Gaarden Torviken i samme Gravkammer som foregaaende Runesten. I dette Gravkammer havde den ifølge Bendixen været anvendt som Sidesten. Stephens

---

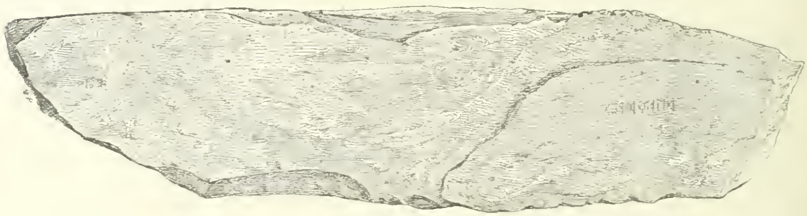
[1]) Har dette Udtryk udsagt „Under (nemlig: denne Sten) hviler"?

meddeler efter Lorange: „This grave-pillar was found in removing the second long side of the olden funeral kist, and doubtless had its long side inwards along the tomb."

Stenen bevares nu i Bergens Museum. Den er en Helle, hvis største Længde er 2,70 M., Bredde 0,68 M., Tykkelse 9 Cm. Den har jævne Brudflader, hvoraf dog tildels Stykkerne er afsprungne. Stenen er efter Overlærer Thomassen af Glimmerskifer. Glimmeren er fint fordelt; Stenen spaltes efter de glimmerrigeste Lag. Den Del af Stenfladen, som er tilhøire og hvorpaa Indskriften staar, er noget høiere end samme Sides venstre Del.

Runerne, hvis Høide er 4—5 Cm., er henimod Hellens ene Ende temmelig grundt indridsede[1]) (ikke hugne) med Kniv eller et lignende Redskab. Indskriften skal læses fra høire mod venstre. Ordadskillelse er i den ikke anvendt.

Indskriften er hidtil ikke paa nogen rimelig Maade forklaret og tør betegnes som en af de vanskeligste af de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter. Dette synes navnlig at have sin Grund i den eiendommelige Maade,

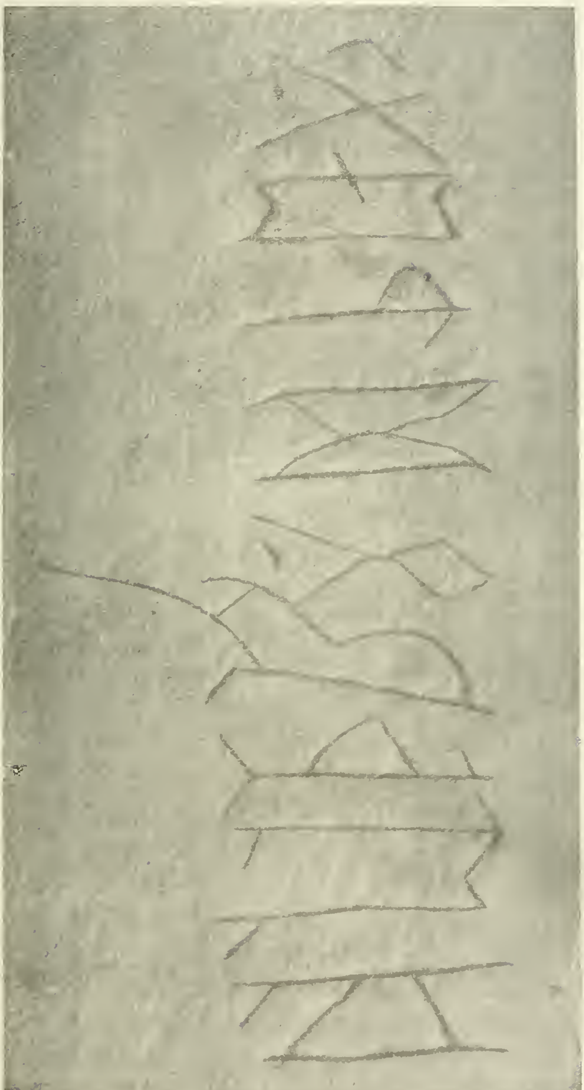
hvorpaa den er skreven. Uagtet heller ikke jeg kan give nogen sikker Forklaring, tror jeg, det kan være nyttigt at drøfte de forskjellige Muligheder.

Indskriften er eiendommelig derved, at 6 eller 7 Runer nedentil og 2 oventil har korte skraa Sidestreger, som ikke tilhøre de regelrette Former af den længere Rækkes Runer, hvorhos der fra én Rune (5te fra høire) gaar ned en tydelig, men temmelig svagt ridset Krumstav, der har Formen af Krumstaven paa u-Runen[2]). Alle, som har undersøgt denne Indskrift, saaledes ogsaa tidligere jeg selv, har ment, at disse Streger ingen sproglig Betydning har. Wimmer (Runenschr. S. 212) siger, at de korte Streger aabenbart er anvendte som Forziring. Det samme mente Stephens og Undset.

Det er ligeledes eiendommeligt for denne Indskrift, at der foran og efter de tydelige Runer i Række med disse er nogle yderst fine utydelige Streger, der ikke paa langt nær er saa dybe som Indskriftens tydelige Runer, uagtet disse er

[1]) Ogsaa Indskriften paa Opedal-Stenen er ridset (ikke hugget) ind.

[2]) Jeg har vistnok baade paa Stenen og paa Aftryk troet at skimte et yderst fint Rids, som danner en lodret Stav under høire Stav af r. Men dette Rids har aabenbart aldrig været udført.

temmelig grunde, men som kun yderst let er ridsede med Spidsen af det skjærende Redskab.

Hvis man ser bort fra de i det foregaaende omtalte korte Skraastreger, fra Krumstaven under Linjen og fra de fine Rids, synes Indskriften, naar man vender Runerne om fra høire til venstre, at maatte læses som:

ᚦᛁᛖᚦᚱᛟᛞᚹᛖ͡ᚾᚷᚲ
þ i e þ r o d w e͡n g k
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

Eller ogsaa maatte man istedenfor Binderunen e͡n læse Rune 9 som to Runer, ᛁ i og ᚾ n, altsaa:

þieþroþwingk[1]).

Wimmer (Runenschrift S. 212 f., 222) har ment, at ngk her har samme Betydning som Runen ŋ i andre Indskrifter, Runerne ng i Reistad-Indskriften. Jeg har (Norg. Indskr. I 223) tidligere ment, at ngk i þieþrodwingk betegner Udtalens *-nk* (med gutturalt *n*).

Men imod Læsningen þieþrodwe͡ngk eller þieþrodwingk tale flere vægtige Grunde: 1) Hvad de ved de to Runers øvre Del forekommende uregelmæssige Skraastreger angaar, er Skraastregen oppe paa Rune 4 ligesaa dyb og bestemt som de sikre Runestave. Anvendelsen af en saadan Streg som Ornament har ingen Analogi, medens Stregen har samme Form og Karakter som en Runebistav eller Runekvist i den kortere Rækkes Skrift. Det samme gjælder den mod høire nedadgaaende Skraastreg oppe paa Rune 8[2]). 2) Opfatningen af den Krumstav, der gaar ned fra Rune 5, som et Ornament har heller ingen Støtte i andre Runeindskrifter. At denne Krumstav (som i Gjengivelsen her er bleven altfor stærk) skulde have ornamental Betydning, er saa meget mindre sandsynligt, som dens Form og Maaden, hvorpaa den er anbragt, fuldstændig afviger fra Forholdet ved de andre formentlig ornamentale Streger i Indskriften. 3) Ved de anførte Læsninger faar man indenfor et og samme Ord en Bogstavforbindelse ngk, som ellers aldrig forekommer i gammelnordisk Skrift, hverken i Runeindskrifter eller andensteds[3]). 4) En Indskrift þieþrodwingk eller þieþrodwe͡ngk lader sig overhoved, saavidt jeg ser, ikke forklare paa nogen rimelig Maade[4]).

Paa den anden Side har vi efter mit Skjøn ingen Ret eller Grund til at forudsætte, at Runeristeren ingen sproglig Mening skulde have lagt i Indskriften.

1) Formen af Rune 10 tilsteder ikke at læse den som n, hvilket Stephens gjør.

2) Antagelsen af de korte Skraastreger nedentil paa Tørvik-Indskriften B som ornamentale kunde finde nogen Støtte i Formerne af Rune (1), 2 og 9 i Rad 4 paa Fonnaas-Spænden; se Norg. Indskr. I 55 f. Pl. III ved S. 64. Dog er det et Spørgsmaal, om ikke Rune 9 her er en Binderune af ↑ t og ↿ ᴇ.

3) Paa det engelske Ruthwell-Kors er skrevet i Accus. *kŭniŋc*.

4) Jeg har gjennem en Række af Aar forsøgt forskjellige Tolkninger. Længst stansede jeg ved følgende Forsøg. Jeg delte þie þrodwingk. Jeg forsøgte at tolke þie som opstaaet af **þîhe* og som Dativ af en til got. *ga-þeihan* hørende Substantivstamme *þîha-* „til Trivsel" „til Lykke". þrodwingk søgte jeg at tolke som Vocativ af et Mandsnavn **Þrōdwingaʀ*, der enten skulde være afledet af en Stamme *þrodu-* eller sammendraget for **Þrōdweningaʀ*, jfr oldtysk *Truodwin*. Men denne Tolkning af Indskriftens formodede to Ord vilde savne tilstrækkelig Støtte i beslægtede Sprog eller i andre Indskrifter, vilde give et usandsynligt Udtryk og i flere Henseender vække Betænkelighed. Enhver mere sandsynlig Opfatning af þieþrodwingk er, saavidt jeg ser, udelukket.

De yderst fine, ikke tydelig udførte Rids ved Indskriftens Begyndelse og Slutning fortjene Opmærksomhed. Prof. Rygh har tænkt sig som en Mulighed, at disse kan høre til et foreløbigt Udkast, som Runeristeren har gjort paa Stenen, inden han tydelig udførte Indskriften. Nu synes Ridsene til venstre efter Indskriften temmelig sikkert at have følgende Form:

Af disse tre Runer synes den til høire, som Prof. Rygh bemærker, ikke at have været bestemt til at udføres i samme Form, fordi den er meget smalere end de analoge Runeformer i den egentlige Indskrift. Jeg læser de tre Runer, der dannes af de fine Rids efter Indskriften, fra høire som ᚺᛁᚢ hiu (med omvendt u).

Nu forekommer i Runeindskrifter med den kortere Rækkes Runer oftere Ordet *hiu*, d. e. indhug, med „Runer" som Object, der utrykkelig er sat eller maa tænkes til. Saaledes f. Ex. Runverser Nr. 6 og 61, Lilj. Run-Urk. 70, 216.

Det forekommer mig ikke sandsynligt, at dette Sammentræf skulde være tilfældigt. Jeg holder det for sandsynligere, at hiu i Ridsene paa Torvik-Stenen B virkelig er ment som Verbet „hug (Runer ind)". Rigtignok er ikke engang den tydelige Indskrift paa Torvik-Stenen B indhugget, men skaaret ind. Dog synes man i formelmæssige Udtryk for at udføre Runetegn i Sten ikke altid at have skjelnet imellem disse to Fremgangsmaader; *rísta rúnar* bruges baade, hvor der er Tale om at hugge og om at skjære Runerne ind.

Hvis hiu i Ridsene paa Torvik-Stenen B virkelig er Verbet „hug", synes deraf med Sandsynlighed at kunne sluttes, at Indskriften paa Stenen ikke er bleven fuldført.

I hiu synes u at være Betegnelse for Udtalens lukte lange *o*, uagtet Runen ᛟ forekommer i Indskriften. Ligesaa synes u i hur paa Fyrunga-Stenen fra Vestergøtland (c. 700), af **Hōru* (Kvindenavn i Nomin.), at være Tegn for Udtalens lange lukte *o*, uagtet denne Indskrift ofte har ᛟ.

Hvis dette er rigtigt, er Torvik-Indskriften B sandsynlig en af de yngste Indskrifter med den længere Rækkes Runer.

Jeg ser ikke, hvorledes Ordet hiu „hug" skal kunne forliges med Læsningen þieþrodwingk (eller -engk), og dette er da et nyt Argument imod denne Læsnings Rigtighed.

Da enhver Udvei synes mig spærret, naar man betragter de foran omtalte korte Skraastreger og Krumstaven under Linjen som sproglig betydningsløse, har jeg endelig forsøgt, om en rimelig Læsning kan faaes frem, naar man opfatter disse Streger og Krumstaven som Runebistave med sproglig Betydning.

Jeg har først forsøgt med Rune 4 og 5. Skraastregen oppe paa Rune 4 þ har ganske samme Form som øverste Skraastreg paa Runen ᚨ. Nu er det at

mærke, at den øvre Del af Sidestaven paa Rune 4 þ er stærkere indridset end den nedre, at den er næsten ret (ikke krummet) og at den er parallel med Skraastregen ovenfor. Dette fører til den Formodning, at vi her har en Binderune af þ og ᚨ, saa at den øverste Del af Sidestaven paa þ tillige er ment som nederste Skraastreg paa ᚨ. Rune 4 er nedentil tokløftet og har der en Skraastreg til hver Side ligesom ᛣ. Dette fører til den Formodning, at Rune 4 er Binderune af 3 Runer þ ᚨ ᛣ þaʀ. Dette gjendrives ikke derved, at der paa Rune 4 ikke gaar en ret Midtstreg helt ned til Runens Basis. I flere Indskrifter af Rök-Indskriftens Typus (med hvilke vi ogsaa ellers her i Indskriften finde Lighedspunkter) er af Runeformen ᛣ kun enten venstre eller høire Skraastreg bleven igjen, medens hele den rette Stav er forsvunden.

Hvis vi nu i Lighed med den forsøgte Læsning af Rune 4 antage Rune 5 for en Binderune, saa faa vi først R r. Derpaa tager jeg den Stav, som krummer sig nedad mod venstre fra høire Stav af r og fra hvis øvre Del der gaar en Skraastreg opad til den nedre Del af r's venstre Stav. Jeg læser denne Krumstav som u. Denne Læsning kan støttes derved, at flere, tildels meget gamle Indskrifter med den kortere Rækkes Runer bruge Krumstaven af u uden den rette Stav oppe i Linjen med Betydning af u. Saaledes efter min Læsning Gimsø-Indskriften (men her ogsaa den fuldstændige Form); en Indskrift (fra 850—900?) fra Caithness i Scotland, sandsynlig en Indskrift fra Melhaug, Sole Sogn, Jæderen, samt endelig Indskrifter med Helsinge-Runer. For *r* finde vi Krumstaven alene paa Gursten-Stenen i Tjust, hvis Indskrift hører til Rök-Typen, og i Helsinge-Runer samt allerede i den med den længere Rækkes Runer skrevne yngre Myklebostad-Indskrift[1]).

I Tørvik-Indskriften B har vi endelig paa Rune 5 en Skraastreg, som gaar fra Basis af den rette Stav paa r ned til høire. Naar denne skal være en Bistav med sproglig Betydning, véd jeg efter dens Form ikke at tænke paa anden Opfatning af den end som n. Derved kan mindes om, at n i mange Indskrifter med den længere Rækkes Runer har Skraastregen gaaende nedad mod Indskriftens Begyndelse, og at i enkelte af disse Indskrifter den ellers sædvanligere Form ogsaa bruges; jfr. Norg. Indskr. I 7. Tillige kan mindes om, at den yngre Form af n ᚿ, hvor Skraastregen ikke krydser den rette Stav, allerede findes blandt den længere Rækkes Runer paa Rök-Stenen.

Efter dette skulde Rune 5 i Tørviken B være Binderune af run. Rune 6 er ᛟ o. Herefter skulde Rune 4—6 læses som þaʀ runo.

Men þaʀ runo „disse Runer" Accus. pl. f. er Ord, som vi kjende vel fra Einang-Stenen. þaʀ = oldn. *þær*, se Norg. Indskr. I 79—81. runo Norg. Indskr. I 77, 81 f. At denne Form paa Einang-Stenen ikke grunder sig paa en Skrivfeil, er nu sikkert, da den ogsaa er funden paa Fyrunga-Stenen, hvor Brate rigtig har forstaaet runo som Acc. pl. f. „Runer" (Arkiv XIV, 332).

Vi har saaledes ved at opfatte de korte Skraastreger paa Rune 4 og 5 som Bistave af Binderuner faaet frem velkjendte Ordformer, som allersnarest kan ventes

[1]) Paa By-Stenen har jeg troet at læse en b-Rune uden den rette Stav. Norg. Indskr. I 105.

(Trykt 21 Juni 1898.)

i Indskriften, medens denne, naar disse Streger tages som ornamentale, er, som det synes, uforstaaelig. Og dette þaʀ runo „disse Runer", som jeg saaledes har faaet frem, maa tillige siges at passe fortræffeligt sammen med det hiu „indhug", som jeg har læst i de fine Rids efter Indskriften. Jeg er derfor tilbøielig til at tro, at det foregaaende er paalideligt og at den rette Nøgel her er funden.

Men naar jeg under denne Forudsætning gjennemgaar den hele Indskrift, vil jeg her udtrykkelig fremhæve, at jeg ikke mener i det følgende at give en paalidelig Tolkning. Jeg vil kun have mine Bemærkninger om denne Indskrift i det følgende betragtede som Forsøg, der mulig kan hjælpe andre Forskere videre frem eller som i Fremtiden ved nye Fund kan enten finde Støtte eller blive gjendrevne. Saaledes opfattede tror jeg mine Bemærkninger vil være nyttigere end Taushed.

Til høire foran Indskriftens Begyndelse sees nogle yderst fine Rids, som det synes 3 rette Stave, hvis nederste Del næsten ganske er forsvunden derved, at Stenens Overflade her er skadet. Ved Midten af midtre Stav er der mulig et eller flere Rids, af hvilke et synes skraat nedadgaaende mod venstre. Men dette er usikkert og yderst utydeligt. Om disse Rids skal jeg siden tale lidt mere.

Indskriften første Rune er ᚦ þ.

Rune 2 er ᛁ i med en mod høire nedadgaaende Skraastreg nedentil. Hvis den foran givne Læsning af Rune 5 er rigtig, synes denne Skraastreg at maatte betegne n; da bliver Rune 2 Binderune af ᛁᚾ in. Runestaven ᛁ berører her Krumstaven af Rune 1 ᚦ. Hermed har Wimmer (Runenschr. 213 Anm.) passende sammenstillet det, at ᛁᚲ ik paa Reistad-Stenen (Norg. Indskr. I 217 f.) er skrevet saa, at Spidsen af ᚲ berører ᛁ.

Rune 3 er ᛖ e. Rygh har troet at se, at de to Mellemstreger ikke fuldstændig berøre hinanden. Jeg troede at se, at den oventil mod høire nedadgaaende Streg svagere og utydeligere er fortsat fra det Punkt, hvor den skjærer den oventil mod venstre nedadgaaende Streg, lige til høire rette Stav af ᛖ. Nedentil er der paa begge de rette Ben af ᛖ en mod høire nedadgaaende Skraastreg. Under de foran nævnte Forudsætninger kunde man derfor læse Rune 3 som Binderune af ᚾ = ᚾ n og ᛖ e, altsaa mulig som n͡e. (Efter Formen kunde den ogsaa læses som nen eller en. Paa Reistad-Stenen staa to n-Runer sammen, paa Rök-Stenen én Gang to s-Runer sammen[1]).

Rune 1—3 þinne kunde forstaaes som historisk oldnorsk *þinne*, Dat. sg. fem. af Eiendomspronomenet „din". Denne Form forudsætter ældre **þīnʀe*, endnu ældre **þīneʀē*. Vi kan tilnærmelsesvis bestemme, naar Formen *þinne* er opstaaet. Endnu Krogsta-Indskriften i Upland, som jeg har henført til c. 650—700, har ainaʀ = oldn. *einn* „én" (Norg. Indskr. I 128—130). Stentofta-Indskriften har Nom. sg. -la[u]saʀ og Björketorp-Indskriften -lausʀ. Paa den anden Side har Indskrifterne fra Kallerup, Snoldelev og Flemløse Nomin. *stain*. En Form þinne synes derfor ikke at kunne være ældre end c. 725.

Rune 4, 5, 6 er allerede læste som ᚦᚨᛦ ᚱᚢᚾᛟ þaʀ runo Acc. pl. fem. „disse Runer".

Rune 7 er ᛞ d. I Tørvik-Indskriften B er Ordadskillelse ikke anvendt. Derfor kan man forstaa runod som runo od. Her skulde da Begyndelsesrunen i det andet af de to ved Siden af hinanden staaende Ord være den samme som første Ords Slutnings-

[1]) En utydelig Streg mellem Toppen af Rune 3 og den øvre Del af Rune 4 er vistnok tilfældig og betydningsløs.

rune, men Runen ifølge den nævnte Tolkning kun være skreven én Gang. Dette er Regel f. Ex. paa Rök-Stenen.

Men her er endnu at mærke, at der nede paa venstre Ben af Rune 6 ᛟ **o** er en Tværstreg, som gaar skraat opad mod høire. Det er dog ikke sikkert, at denne Streg med Hensigt er ridset. En lignende Streg vil vi finde paa Rune 10 ᚷ **g**.

Denne Streg synes, hvis den er tilsigtet, efter sin Form ikke at være en Binderunes Bistav, som skal være Repræsentant for en Rune Da en kort ret Streg i flere af de ældste med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter betegner, at et Ord eller et Afsnit er afsluttet, har jeg tænkt mig som en Mulighed, at Tegnet nede paa Rune 6, hvis det er tilsigtet, skal antyde, at der her er Ordadskillelse. Netop fordi **o** her kun er skrevet én Gang, vilde det her være vanskeligere end andensteds i Indskriften at finde, at to Ord, som forudsat, mødes, og Stregen kunde da være ment som en Veiledning til at finde den rette Ordadskillelse.

od maatte ved den i det foregaaende nævnte Opfatning forstaaes som oldn. *ǫnd* Dat. sg. fem. Foran **d** er *n* i saa Fald her ikke skrevet, ligesom i **kunimudiu** paa Tjurkø-Bracteaten, **lada** paa Tørvik-Stenen A, **wadaradas** Saude Norges Indskr. I 185. Fyrunga-Stenen, der har **runo** ligesom Tørvik B, har **raginakudo**, d. e. efter Brates Forklaring *-kundo*. Ligesaa har svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer ofte ᚿ ᛏ = oldn. *ǫnd*.

Naar **od** forstaaes som *ǫnd*, saa er **o** her Tegn for *ǫ*, den korte å-Lyd, som er opstaaet af *a* ved *u*-Omlyd. ᛟ **o** er Tegn for denne Lyd i **igold** og i **hosli** paa Rök-Stenen.

Formen *ǫnd* er opstaaet af ældre **andu*. Urnordiske Ordformer paa to Stavelser, af hvilken den første er lang og den anden ender paa *u*, forandres i 8de Aarhundred som første Sammensætningsled til enstavelses: Stentofta-Stenen har **ginoronoʀ**, d. e. *ginno-*, men Björketorp-Stenen **ginᴀrunᴀʀ**, og Sølvesborg-Stenen (750—775?) **asmut**[1]. Ved andet Led forekommer Sammendragning til enstavelses Form (med Omlyd) tidligst i Björketorp-Stenens **uþᴀrᴀbᴀspᴀ** og i Rök-Stenens **igold**, medens By-Stenen (c. 650) endnu har **alaifu** (Norg. Indskr. I 108, 198) og Fyrunga-Stenen (c. 700), efter min anden Tolkning af dennes Indskrift, **kinþakuþo** som sidste Ord, d. e. et Kvindenavn *Kinþakunþo* i Accusativ. Derimod har Fyrunga-Stenen inde i Indskriften **hur** foran Conjunctionen **ah** „og", som begynder med Vokal, og deri tør vi finde et Kvindenavn i Nominativ, opstaaet af **Horu*. Dette **hur** er den ældste enstavelses Form, som giver os Analogi for Tørvik-Indskriftens **od** af **andu*.

I Leidener-Runerækken, hvis første Optegnelse jeg har henført til c. 825—850, synes de tostavelses Former *raiþu* = *reið*, *sulu* = *sól* enten at være dialektisk forskjellige eller at være overførte fra ældre Optegnelser af de nordiske Runenavne.

Hvis Forklaringen af **od** i Tørvik-Indskriften B som *ǫnd* er rigtig, synes denne Sprogform at vise, at Indskriften ikke kan være ældre end fra c. 725—750.

Den i det foregaaende nævnte Forstaaelse af **þinne** og **od** forudsætter, at disse to Ord forbindes og at de tilsammen forstaaes som *fyrir þinne ǫnd*. Et tilsvarende Udtryk findes ofte i svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, opfattet i bestemt kristelig Mening. F. Ex *bru þisa karþi fur ǫnt sina* Lilj. Run-Urk. 403. Ogsaa hvor der er Tale om at reise Mindesten og at ridse Minderuner. F. Ex. *ranfastr lit kera mirki þ[i]sun fir sial ikifatar auk kulifs* Dybeck Stockh. 179. I Runverser 5 har jeg formodet:

fyrir ǫnd faðurs
øygu rúnaʀ

Et Eiendomspronomen kan i historisk Oldnorsk i Vers skilles fra det Substantiv,

[1] Her bør ogsaa mærkes det usammensatte **onla** paa Søtvet Bracteaten (fra c. 600), af **Anula*, hvor første Stavelse har været kort.

hvortil det hører, f. Ex. *verðr þinn feigr faðir* Skirn. 25, *mínar eru sorgirnar þungar sem blý* i en Dansevise.

Man vil neppe tilstrækkelig begrunde Adskillelsen af **þinne** fra **od** ved at sige, at Ordene er adskilte for at frembringe Allitterationen *þīnne þār rūnō*. Jeg tror snarere, at den nævnte Læsning og Tolkning af **þinne** og **od** kræver, at Indskriften er versificeret. Hertil skal jeg komme tilbage.

I det historiske Sprog vilde man sige med Tilføielse af Præpositionen *fyrir þinne qnd*. Naar det her skulde hede **þinne od** alene, saa kan dermed sammenlignes, at medens det i Oldnorsk heder *biðja fyrir sál*, har Falstone-Stenen i Northumberland (Stephens I 426): *gebidaed der saule*, Dewsbury-Stenen i Yorkshire (Stephens III 200): *gebiddad daer saule.* I Oldnorsk siger man *ráða landi* og senere i samme Betydning *ráða fyrir landi.* I Gammelsvensk heder det baade *bad honom got huar man* og *bidhiom vi thina miskund for hänne.*

Men en meget vægtig Betænkelighed ved den nævnte Tolkning af Runerne paa Tørvik-Stenen B vil give sig Udtryk i det Spørgsmaal: kan Udtrykket **þinne od** „for din Aand“ være hedensk? Herpaa vover jeg ikke at svare ligetil enten Ja eller Nei. Vi véd for lidet dertil. Jeg finder vistnok intet, som ligefrem forbyder et saadant hedensk Udtryk, og et og andet, som synes at tale derfor.

Det var i Hedendommen Tro, mener man almindelig, at Mennesket efter Legemets Død fortsatte et Liv som personligt Væsen. „Sjælen“ forlod i et Aandepust Legemet. Det var de Efterlevendes hellige Pligt at sørge for alt, som kunde give „Sjælen“ Ro. Se bl. a. Mogk i Pauls Grundriss [2] I 249 ff. Man kunde desuden minde om, at vi ved lat. *anima* og gr. *ψυχή* har samme Betydningsudvikling.

Men jeg maa indrømme, at Udtrykket „for din Aand“ ikke klinger mig hedensk. Er der ikke en anden Mulighed? Tørvik-Indskriften B maatte vel under de foran nævnte Forudsætninger tilhøre første Halvdel af 8de Aarhundred. Paa denne Tid var Nordmænd ved Hardangerfjorden ikke fuldstændig udelukkede fra Samfærsel med andre Lande. Der kom Smykker og Redskaber til Norge fra Lande, i hvilke Kristendom var udbredt. Skulde ikke da et Udtryk som „for din Aand“ og en Gravskik, som knyttede sig dertil, fra kristne Folk kunne have fundet Vei til Hedninger i Norge?

Den Døde tiltales i Indskriften efter den nævnte Tolkning. Det samme er Tilfældet i den danske Nørrenæraa-Indskrift med den kortere Rækkes Runer (Wimmer Runenschrift S. 357), som Wimmer sætter til c. 850:

þurmutʀ
niqut ⁝ kubls

d. e. Tormund, hvil i Fred i Gravhaugen!

Ogsaa i Opedal-Indskriften tiltales sandsynlig den Døde. I romerske Gravskrifter er dette ikke sjælden Tilfældet.

Rune 8 kunde opfattes som Binderune af ᛏᚹ **tw** efter samme Princip som det, efter hvilket Rune 4 er foreslaaet læst. Øverste Del af Sidestaven paa ᚹ **w**, som i Indskriften vender mod venstre, er da tillige ment som venstre Kvist paa ᛏ **t**. Sidestregerne udgaa fra den rette Stav noget nedenfor dennes Top.

Rune 9 har jeg forsøgt at læse som Binderune af ᛖᚾ **en**. I Rune 10 har vi ᚷ **g**. Men i **tweng** vilde jeg ikke kunne finde nogen Mening. Da vi venter at finde Navnet paa den Døde i Indskriften, forsøgte jeg først at læse Rune 8, 9 og 10 sammen som et Navn **tiweng**, saa at **i** ikke skulde have noget særskilt Tegn, men saa at den rette Stav af Rune 8 tillige skulde betegne **i**. **tiweng** kunde da tænkes forstaaet enten som et Kvindenavn af ældre **Tīwingu*, eller som Vocativ af et Mandsnavn **Tīwingaʀ*. Stammeordet vilde i begge Tilfælde være **tīwaʀ*, *Týr*, hvoraf det svenske Kvindenavn *Tifriþer* og flere jæmtlandske Mandsnavne *Tívarr*, *Tíbrandr* o. s. v. er dannede.

Men ved den nævnte Opfatning bliver det uforklaret, hvorfor der er ridset en Forbindelsesstreg mellem de to rette Stave baade oventil og nedentil paa Rune 9.

Man tør neppe heller læse **tweeng** eller **odt** (= oldn. *ǫnd*) **weeng**. Thi det bliver da ikke tilstrækkelig forklaret, hvorfor **n** her ved en Binderune skulde være skrevet ganske anderledes end i det foregaaende.

Jeg har derfor endelig forsøgt at læse Rune 8, 9, 10 som **tweneng**. Derved vilde det blive forklaret, hvorfor Rune 9 har faaet Forbindelsesstreg mellem de to rette Stave baade oventil og nedentil i Modsætning til Rune 3. Dette kunde være gjort, fordi **e** i Binderunen 9 skulde læses to Gange. Ligeledes kunde man da tro at finde en Forklaring af det, at **n** ved Rune 9 ikke er skrevet ligesom det formodede **e** ved Rune 2, 3 og 5, ved hvilke Runer en Skraastreg er anbragt nedentil kun paa høire Side af Staven.

Ved Rune 9 skulde nemlig efter den sidst foreslaaede Læsning **n** læses to Gange, først efter det **e**, som øverste Forbindelsesstreg tilhører, og saa efter det **e**, som har sin Forbindelsesstreg nedentil. Man kunde formode, at dette var Grunden til, at den Streg, som skulde betegne **n**, var sat mellem Runens øvre og nedre Forbindelsesstreg og skreven paa begge Sider af den rette Stav.

Men i **tweneng** lader der sig neppe finde noget ellers paaviseligt Personnavn. Hvad enten man vilde tænke sig et saadant Personnavn udtalt **Twenneng* eller **Twēneng*, maatte det vel i sin etymologiske Betydning være beslægtet med følgende Personnavne: *Tueho* Wigand Trad. Corb. 206 (9de Aarh.); oht. *Zuiso*, som Förstemann forbinder med ags. *twis* geminus; olddansk **Tvinnell*, som synes at indeholdes i *Twinnælstorp*.

Inden jeg fremsætter Spørgsmaalet, om **tweneng** kunde tolkes anderledes end som Personnavn, skal jeg gaa videre i Indskriften.

Forbindelsen oventil mellem Rune 9 og Rune 10 synes tilfældig.

Med Hensyn til Rune 10 **X g** er der endnu at mærke, at der nedentil paa Runens venstre Ben er en Tværstreg, som gaar skraat opad til høire. Det er dog ikke sikkert, at denne Tværstreg med Hensigt er ridset. En lignende Streg paa Rune 6 **ᛟ o** er omtalt i det foregaaende. Jeg nævnte som en Mulighed, at den der kunde angive en Ordadskillelse, som var mindre let at finde.

I Lighed hermed har jeg tænkt mig som en Mulighed, at Tværstregen nede paa Rune 10 **g**, hvis den er tilsigtet, skal antyde, at Rune 11 **> k** hører til et andet Ord end Rune 10 **g**. Under denne Forudsætning maatte Rune 11 **k** forstaaes som „j e g“. Dette Pronomen heder fuldstændig *ek* eller *ik*. Her skulde det som ubetonet have sluttet sig enklitisk til det foregaaende Ord, saaledes at dets Vokal i Udtalen faldt bort. Jfr. oldn. *emk*, *munk*, *vinnk*, *þikk*. **-engk** i **twenengk** maatte tænkes udtalt *-enk* med gutturalt *n*. Enklitisk Tilføielse af „j e g“ forekommer oftere i de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter, se Norg. Indskr. I 8 f. Og i **hAderAg** paa Björketorp-Stenen er det Ord, hvortil „jeg“ enklitisk har sluttet sig, ikke en Verbalform.

-k „j e g“ paa Tørvik-Stenen B maatte da vel forstaaes som Subject for det med de fine Rids efter Indskriften skrevne **hiu** „h u g i n d“.

Jeg har fremhævet to Betænkeligheder ved de forsøgte Tolkninger: at Ordstillingen synes at henvise til Vers, medens dog de i det foregaaende læste Ord ikke giver os rimelige Vers, og at **tweneng** ikke ellers kan paavises som Navn.

Hvis det er saa, at de fine Rids efter Indskriften indeholder et Ord, som skulde høre med til Indskriften, saa er det følgerigtigt at slutte, at det samme gjælder de yderst fine og utydelige, nedentil halvt udslettede Rids til høire foran Indskriften.

Ridsene er tre[1]) rette Stave. Paa Ryghs Tegning gaar lidt nedenfor Midten af den midterste en Skraastreg nedad et Stykke til venstre og op fra dennes Endepunkt en kort lodret Streg. Jeg kan paa Photographi ikke se disse mindre Streger. Det er mulig Synsvildelse, naar jeg paa Photographi tror et se en mod venstre nedadgaaende Skraastreg, som krydser den midterste Stav. Hvad her har været ridset, kan ikke sikkert bestemmes. Men efter det foregaaende er det vel ialfald sandsynligst, at den første af disse fint ridsede Streger har været ment som Runen ᛁ i.

Hvis nu her læses et kort Ord, som begynder med i, saa kan Indskriften have været versificeret, thi dette med i begyndende Ord kan have dannet Allitteration med **od**, *ǫnd*.

Altsaa maa den egentlige Indskrift, hvis det foregaaende er rigtigt, være ufuldstændig baade i Begyndelse og Slutning. Hvad Grunden er til, at den ikke er bleven fuldført, kan vi ikke vide. Det er bedst herom ingen Formodninger at fremsætte. Mange Muligheder kunde tænkes, men ingen Formodning vilde have noget at støtte sig til. Men hvis det er saa, at Indskriftens Begyndelse af ubekjendte Grunde er ufuldført, saa kan Begyndelsesordet ligesaavel have været et for Meningen vigtigt Ord som et uvigtigt.

Naar vi spørge, hvilken Betydning det med de fine Rids foran Indskriften antydede og sandsynligvis med i begyndende Ord har havt eller hvilket Led af Sætningen det har dannet, saa lader dette sig naturligvis ikke sikkert bestemme. Men den Formodning synes dog at ligge nærmest, at det har indeholdt den Dødes Navn. Thi i Indskriften venter man bestemt den Dødes Navn, og jeg har hverken i det formodede **tweneng** eller i noget andet Ord med overveiende Sandsynlighed kunnet finde et saadant.

Exempelvis har jeg tænkt mig, at første Ord skulde have været **ini**. Ridsene kan ingenlunde endog blot tilnærmelsesvis med Sikkerhed læses saaledes; men Trækkene føre dog, som det synes, nærmest hen paa denne Læsning, som altid maa blive aldeles usikker.

Et **ini** kunde med Sandsynlighed opfattes som Vocativ af Mandsnavnet **iniʀ**, der forekommer paa Möjebro-Stenen; jfr. ags. *Ine*[2]). Gotisk har, som bekjendt, for Vocativ en fra Nominativ forskjellig Form, f. Ex *juggalaud*. En Vocativ formoder jeg i **gisa ioŋ** paa Viemose-Høvelen, d. e. unge Gisa!

Hvis den Dødes Navn indeholdes i det Ord, som skulde gaa foran den udførte Indskrifts Begyndelse, saa kan det ikke indeholdes i **tweneng**. Det vilde da vel ligge nærmest at forstaa **tweneng** som Apposition til det foreslaaede **ini** og som Vocativ af en Nominativ **tvenningaʀ*[3]).

---

[1]) Efter Undset fire Rids.

[2]) Jeg finder det ikke sandsynligt, at et **ini** skulde være ment som *inni* = oldn. *inni* (Adv.), got. *inna* og betegne „inde i Gravkammeret". En saadan Forklaring vilde føre til, at man i det formodede **tweneng** ventede den Dødes Navn.

[3]) Man kunde kanské finde det sandsynligt, at Vocativ af en Stamme paa *-inga-* paa den Tid, da Torvik-Indskriften B blev indridset, lød ikke *-eng* (eller *-ing*), men *-enk*, ligesom historisk nordisk *gakk* svarer til got. *gagg*. Men den oppe i Texten foreslaaede Tolkning forudsætter Udtalen *tvennenk*, saa at **g** kan opfattes som etymologisk Skrivemaade.

Efter **hlewagastiʀ holtiŋaʀ** paa Guldhornet, *hurnbura* . . . *suiþks* paa Kallerup-Stenen (Wimmer Runenschrift S. 336 f.), **lada wariŋaʀ** paa Tørvik-Stenen A synes der da at være Grund til at forstaa **tweneng** som Patronymicum af et Navn ***twena**. Dette Navn kan mulig have været udtalt **Twenna* og have betegnet etymologisk „Tvilling". Det maatte da vel være opstaaet af **Twiʀna*, **Twizna*[1]).

Den hele Indskrift, baade den, som er udført, og den, som kun utydelig er antydet ved fine Rids, skulde da efter de i det foregaaende gjorte høist usikre Forslag tænkes ordnet i to Verslinjer saaledes:

Ini! þīnne þāʀ (þæʀ?) rūnō
ǫnd, Twenneng! 'k hiō.

Dette vilde jeg oversætte:

„Ini! for din Sjæl disse Runer, Tvennas Søn! jeg hug".

Runeristeren taler, hvis den anførte Oversættelse er rigtig, som „jeg" i første Person, hvilket er sædvanligt i de Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer. Hvis det er saa, at han ikke nævner sig ved Navn, vil Tørvik-Indskriften B heri stemme overens med Fyrunga-Indskriften fra c. 700, som begynder med **runo fahi raginakudo**, hvilket med Brate (Arkiv f. n. F. XIV, 332) maa forklares som „Runer jeg skriver de som fra de raadende Magter stamme". Det vil ogsaa have et Sidestykke i Björketorp-Indskriften, der vel er fra 1ste Halvdel af 8de Aarhundred.

Hvis de to ovenfor foreslaaede Verslinjer er rigtige, maa de vel metrisk opfattes paa følgende Maade. *Ini* med første Stavelse kort er metrisk Opløsning. Hver Linje har 3 stærkt betonede Stavelser: 1 a opløst i to *Ini*; 1 b *þāʀ*; 1 c *rū-*; 2 a *ǫnd*, 2 b *twenn-*, 2 c *(hi)ō*. Første Linje har 6 Stavelser (*Ini* regnet som 1). Anden har 5 Stavelser, hvis *hio* er tostavelses; 4, hvis *hiō* er enstavelses.

Om seksstavelses Verslinjer og om deres Skifte med firstavelses Verslinjer i svenske Runeindskrifter se Brate Runverser S. 393; Brate Fornnordisk metrik (1898) S. 66, 71.

Hvorvidt Stavelserim er tilsigtet i *Ini þīnne — rūnō — Twenneng*, skal jeg lade være usagt.

Jeg gjentager nu til Slutning med Vægt, at de foran nævnte Forslag til Tolkning kun er meddelte, for at, om muligt, Forstaaelsen af Indskriften i Fremtiden kan blive mere betrygget.

Om Runeformerne paa Stenen skal jeg endnu tilføie nogle Bemærkninger.

Til de Overensstemmelser med Fyrunga-Indskriften, som i det foregaaende er nævnte, kan føies følgende.

I Runen ᛞ d gaar i begge Indskrifter Skraastregerne ikke ned til de rette Staves Basis. Endnu fjærnere er de fra Basis paa Rök-Stenen.

I Tørvik-Indskriften B er sidste Rune ᚢ u (som kun er yderst fint ridset) vendt op og ned. I Fyrunga-Indskriften er to Runer vendte op og ned. Binderuner forekommer ogsaa paa Fyrunga-Stenen.

Torvik-Indskriften B har ogsaa særlige Overensstemmelser med andre af de seneste Indskrifter med den længere Rækkes Runer ligesom med nogle af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer.

I Ødemotland-Indskriftens første Række er sidste Rune ᚢ u vendt op og ned (Norg. Indskr. I 258).

[1]) Mindre sandsynligt vilde det efter mit Skjøn være at forstaa **tweneng** som Appellativ „Tvillingbroder"! Jfr gammeldansk *twynnynghe* pl., d. e. *trinninghe* „Tvillinger".

De to Runer n og g er her i Tørvik-Indskriften B, som det synes, brugte for at udtrykke den Lyd, som ellers udtrykkes ved den ene Rune ŋ. Det samme findes allerede i Reistad-Indskriften.

Den yngre Form af R med Kvistene nedad findes i mange Indskrifter med den længere Rækkes Runer, tidligst i en Binderune paa Kragehul-Spydskaftet.

Torvik-Indskriften B synes at give os det yngste nu kjendte Exempel paa Brugen af den ældre Form, uden ret Stav, af k-Runen. Dog findes denne i en Binderune paa Fyrunga-Stenen, som ellers har den yngre. Paa Torvik-Stenen B vender < Aabningen mod Indskriftens Begyndelse, ligesom paa Bracteaten Nr. 39 hos Stephens og paa Fyrungastenen. I ældre Indskrifter vender derimod Aabningen bort fra Indskriftens Begyndelse.

Yngre Runeformer i Torvik-Indskriften B vise sig ogsaa deri, at flere Runer, navnlig r og w, har Krumstaven udgaaende fra den rette Stav lidt nedenfor Toppen.

Efter alt det foregaaende er jeg mest tilboielig til at sætte Torvik-Stenen B til første Halvdel af 8de Aarhundred, snarest til Tiden omkring 725. Wimmer (Runenschrift 304) sætter den derimod til Tiden c. 600 (625)—675.

Der er, som foran (S. 279) nævnt, udenfor det Gravkammer paa Torviken, hvori de to Runestene stod, fundet et Stykke af en urtepotformet Lerurne. Lerurner af denne Form hører efter Prof. O. Rygh væsentlig hjemme i Mellemjærnalderen, Perioden umiddelbart forud for Vikingetiden. Der er altsaa heller ikke fra denne Side noget til Hinder for at sætte Torvik-Stenen B saa sent som til c. 725.

22. Opedal.

Literatur. Utrykt. Kopi af Breve fra Cand. theol. Johs. Brochmann paa Lofthus i Ullensvang til Prof. Moltke Moe, daterede 30/10 1890 og 11/11 1890. — Breve fra Cand. Brochmann til S. Bugge, daterede 29/1 91 og 17/3 91. — Breve fra Skolebestyrer Bendixen i Bergen til S. Bugge, det første udateret, de andre daterede 21/1 91, 24/2 91 og 23/3 91. — Brev fra Overlærer Thomassen i Bergen til Skolebestyrer Bendixen, dateret 22/2 91. — Bemærkninger om Indskriften af S. Bugge, nedskrevne i Bergen Juni 1895. — Bemærkninger om Indskriften af O. Rygh, nedskrevne i Bergen 7/8 1895. — Alt i Runearkivet i Christiania.

Trykt. Bergens Aftenblad Fredag Aften 28de November 1890. — S. Bugge i Arkiv f. nord. Filol. VIII (1892) S. 1—33 (med Tegning af Stenen og en af Runerne). — Tegning af Stenen og af dens Runer, bestemt for Stephens Runic Mon. IV (uudgivet; i Runearkivet i Christiania). — Noreen Altisl. u. altnorw. Gramm. [2] (1892), S. 156, 165, 184, 261 Nr. 25. — Streitberg Zur germ. Sprachgeschichte (1892), S. 108 f. — Burg i Zeitschr. f. deutsch. Alt. XXXVIII (1894) S. 170. — Stephens The Runes (1894), S. 37 Nr. 27 og S. 91. — Hirt i Sievers Beiträge XVIII (1894) S. 275. — Streitberg Urgerm.

Gramm. (1896), S. 51, 72, 124, 148, 186, 205, 236, 250. — Noreen i Pauls Grundriss [2] I (1897) S. 520, 555, 559, 609, 615 f., 618. — Th. v. Grienberger Arkiv f. n. Filol. XIV (1897), S. 117. — Brate sammesteds (1898), S. 335.

Grundlag for Behandlingen. De under utrykt Literatur nævnte Opteguelser samt Photographier og Papiraftryk.

Tegninger. S. 297 meddeles Autotypi af et Photographi efter Originalen. Stenen fremstilles her uden det frakløvede Stykke. S. 298 meddeles en Tegning af Stenen, som tidligere har været udgiven i „Arkiv" VIII og som velvillig er laant af Prof. A. Kock i Lund. I denne er det frakløvede Stykke føiet til det øvrige. Endelig meddeles S. 300 Autotypi af Runerne i halv Størrelse, efter Papiraftryk, hvis Træk er blevne udfyldte med Blyant.

Gaarden Opedal[1]) i Ullensvang Præstegjeld har været og er en af de største i Hardanger. Den har Havn. Husene ligger i en tæt Klynge, 70 til 80 sammen. Heromkring har der været flere Grupper af Gravroser. Se Bendixen i Aarsberetning fra Foren. t. n. Fort. Bevar. for 1889 S. 39—41. I Syd og SV. for Husklyngen, noget høiere end den og skilt fra den ved en liden Dal og en Bæk, ligger Sletten Alvavoll[2]). Gaar man fra Gaarden op paa denne, har man straks til høire, paa Voldens yderste Rand, en gammel, forlængst udgravet Gravros, dækket af Torv, 12½ M. i Tv., omkr. 1½ M. høi. Mange store Stene fylde dens tragtformede Overflade.

I Vest er der paa en høi Knaus, ret op for Fjorden, 5 store Roser i Rad. Lidt nede i Bakken, omtrent 50 Skridt fra hin mindre Ros og nærmere denne end den inderste af de 5 store Røser blev i September 1890 ved Rydningsarbeide fundet en Sten, der er forsynet med den Indskrift, som her skal behandles. De første Meddelelser om dette Fund skyldes Cand. theol. Johannes Brochmann, som boede i Nærheden. Han skaffede siden med utrættelig Velvilje tilveie Aftryk, Photographier og Tegninger, ligesom alle andre nodvendige Oplysninger om den fundne Runesten og dens Omgivelser. Ogsaa Skolebestyrer Bendixen har om Stenen givet mange værdifulde Oplysninger, som i det følgende er benyttede.

Den Del af Stenen, hvorpaa Runerne findes, laa næsten en Fod nede i Jorden, men den mest uregelmæssige Del af den, som nu er kløvet fra det ovrige, stak op over Jordskorpen. Saaledes havde den sandsynlig ligget i lange Tider. Paa det Sted i Bakkeskraaningen, hvor Stenen blev funden, viste Jordoverfladen ikke Formen af en Gravhaug, men der var kun en Ophobning af Stene. For Indskriften var opdaget, sprængte Eieren et stort Stykke af Stenen i den Hensigt at benytte Resten til at bygge med; men Skriften er derved ikke bleven skadet.

---

[1]) Matr. Gaards-Nr. 74. Navnet udtales med aabent *o*. Det skrives i Middelalderen *opudalr, aupudalr, oppudalr* og er dannet af et Elvenavn **Opa*, nu *Opo* (med aabent *o* i første, lukket *o* i anden Stavelse). Dette Elvenavn hører til *opa* eller *hopa* „vige tilbage, gaa baglængs".

[2]) Navnet synes at betegne „Alvernes Slette".

(Trykt 6 Juli 1898.)

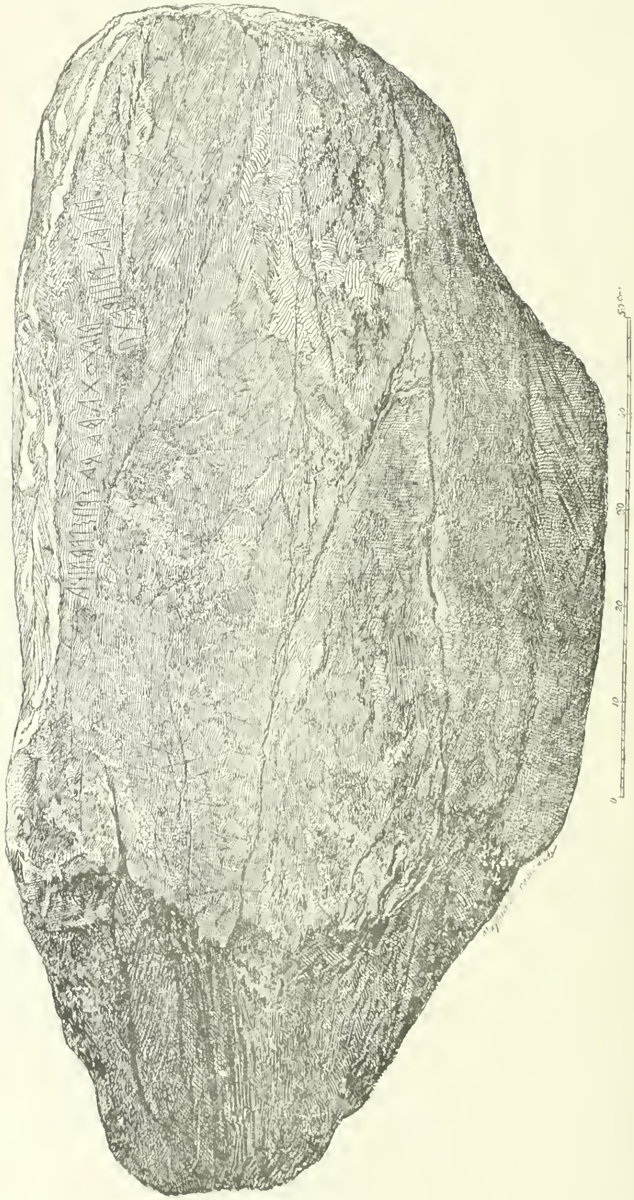
Da Stenen var bleven løftet op, og man ryddede Jorden omkring den en Fod dybt, fandt man en Mængde Kul, Aske og brændt Næver. Eieren Knut Isaksson Opedal skjænkede Stenen til Bergens Museum, hvor den nu findes.

Det fraspængte Stykke er omtrent en Tredjedel af den hele Sten. Dets Længde er 1,20 M.; største Bredde 0,89 M.; største Tykkelse 0,30 M. Hoveddelen er 1,32 M. lang, 0,53 til 0,77 M. bred paa den bredeste, ikke beskrevne Side; 0,95 M. lang. 0,39 M. bred paa Forsiden.

Stenen er efter Overlærer Th. C. Thomassen af chloritholdig Lerglimmerskifer. Denne Stenart forekommer under Navnet „Blaasten" hyppig der i Bygden. Skiferen er i Stenen temmelig stærkt isprængt med Kvarts. Denne ligger dels i mindre Lameller og Lag parallelt med Skiferfladerne, hvilket er det fremherskende, dels gjennemsætter den Skiferfladerne som Aarer eller Baand. Skiferen er dog ikke mere isprængt med Kvarts, end at den let lader sig klove. Stenarten er meget blød, og en Skifer som denne maa antages for at være særlig udsat for hurtig Forvitring.

Stenen har kun to Flader, som kunde egne sig til Anbringelse af Indskrift, og langs den Kant, hvor disse skjære hinanden i en omtrent ret Vinkel, staar Indskriften paa den ene Flade. Paa den ikke beskrevne Side er der flere Striber og Fordybninger som er gjorte med Menneskehaand, men som ikke ser ud til at betyde

nogetsomhelst. Indskriftfladen er efter et gammelt Brud, men ikke glattet ved Kunst.

Runerne er aabenbart ridsede med en Kniv eller et lignende Redskab i den bløde Sten, ikke indhuggede. Bendixen bemærker: „Uregelmæssighederne i Linjerækken og tildels i enkelte Bogstavers Form synes at hidrøre fra saadanne haarde Knuder, som Kniven ikke har kunnet faa Tag i; den har gledet ud eller Risteren har maattet vige og søge Plads udenfor den rette Linje langs Kanten for sine Tegn. Selv den lette Eftergaaen af Tegnene med Blyant eller Pennekniv har tildels sat Mærker i den bløde Skifer, og det er tydeligt, at en saadan Sten ikke kan have staaet udsat for Veirliget, uden at Overfladen er bleven helt forvitret, i hvilket Tilfælde Runerne vilde være forsvundne. Den maa derfor have været lagt eller opstillet inde i en Haug, som flere af den ældre Jærnalders Runestene. Dens Form . . . . danner en langagtig Tærning.“ Bendixen formoder, at Stenen snarest har været reist, saa at Indskriften gik ovenfra nedad. Men hvis Stenen, som jeg med Bendixen formoder, fra først af har havt sin Plads inde i en Gravhaug, synes det muligt, at den der har været anbragt i liggende Stilling saaledes, at Runeindskriften var horizontal og Runernes Toppe opadvendte[1])

Ogsaa Runernes ringe Størrelse synes at tale mod, at Stenen skulde have været bestemt til at reises i fri Luft.

Indskriften danner to Rader af den længere Rækkes Runer, som er skrevne langs efter Stenen, fra høire mod venstre[2]). Runerne er ikke indfattede i nogen Ramme. De skifte mellem en Høide af $2^1/_2$ og 3 Cm. og er i det hele tydelige. Den Rad, som skal læses først og som er længst (28 Cm.), er nærmest Stenens ene Kant. Anden Rad, som er $15^1/_2$ Cm. lang, begynder længer til høire end første. Toppene i anden Rad er nærmest ved Basis af Runerne i første.

Fra første Rune i anden Rad (l i liubu) er der til Stenens Endekant mod høire 20 Cm., til Fladens øverste Kant 2—4 Cm. Fra sidste Rune i første Rad (u i minu) til Stenens Endekant mod venstre omtr. 30 Cm., til Fladens nederste Kant 33 Cm. Denne Rune (u) er kun 1—2 Cm. fra Fladens nærmeste Kant.

Første Rad danner en svag Krumning, saa at dens sidste Rune er nærmere ved Fladens øverste Kant end dens første Rune. De 8 første Runer i anden Rad staa nogenlunde lige med svag Sænkning, saa at de sidste af disse Runer staa lidt lavere end de første. Men Rune 9 i denne Rad er anbragt meget lavere end de foregaaende Runer i samme Rad, og Rune 10 igjen meget lavere end Rune 9. Dette er gjort, fordi anden Rads Runer ellers vilde støde sammen med første Rads Runer. Rune 10, 11, 12 af anden Rad lude stærkere forover end de foregaaende Runer i samme Rad. De staa nogenlunde lige under de første Runer af første Rad.

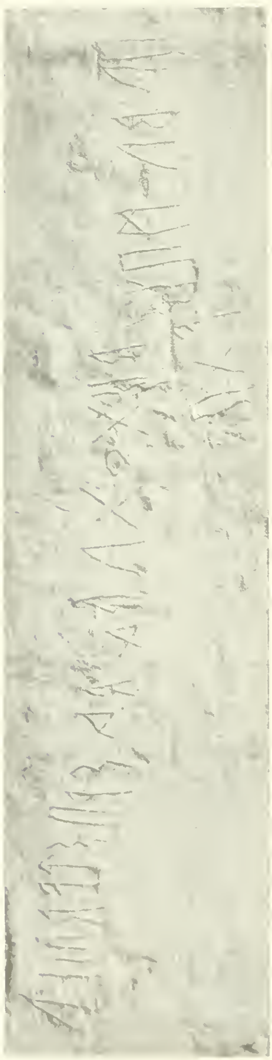
Med Hensyn til den Maade, paa hvilken Indskriften er anbragt paa Stenen, har Opedal-Stenen nogen Lighed med Strand-Stenen fra Ryfylke. Paa begge disse Stene gaar Indskriften i flere ikke forbundne Rader, som ikke er indesluttede af

---

1) Jfr. om By-Stenen Norg. Indskr. I 115 f.

2) I den Stilling, hvori Stenen blev funden, men som ikke har været dens oprindelige, vendte Runernes Toppe ned.

nogen Ramme, fra hoire mod venstre. Overste Rad er paa begge Stene nær ved Kanten. Paa Opedal-Stenen begynder anden Rad længer til høire end første, paa Strand-Stenen første Rad længer til hoire end anden. Men Strand-Indskriften staar i Modsætning til Opedal-Indskriften deri, at Runerne i den førstnævnte er storre og dybere, og deri, at de er huggede, ikke skaarne ind. I Runernes Former er der heller ingen særlig Lighed mellem de to Indskrifter Derimod stemmer Opedal-Stenen overens med Torvik-Stenen B deri, at Runerne er skaarne, ikke huggede ind. Begge de sidstnævnte Stene synes fra først af at have været anbragte inde i en Gravhaug.

Paa Opedal-Stenen er Ordadskillelse enten ved Skilletegn eller ved Mellemrum ikke anvendt.

Ordet **liubu** er vistnok skilt fra Ordet **meʀ** ved storre Mellemrum[1]), men dette har sin Grund deri, at der her er en næsten oval Kvartsknude, som staar frem paa Overfladen.

Ved den følgende Gjennemgaaelse af de enkelte Runer vendes Tegnene her om mod hoire.

Første Rad (a).

Rune 1 ᛒ **b**. Ved **b**-Runen gaa Sidestavene her og i det følgende ikke ind til den rette Stav paa Midten. — Rune 2 ᛁ **i**. — R. 3 ᚱ **r**. Hovedstaven krummer sig paa Midten temmelig stærkt ind til venstre. Sidestaven er oventil kantet. Runen har nedentil paa Grund af en Ujævnhed i Stenen faaet en uregelret Form og Retning. — Rune 4 ᚷ **g**. — Rune 5 er ŋ. Runen gaar ikke saa hoit op eller saa langt ned som de omstaaende Runer. Runen dannes af to mod hinanden vendte, snarere afrundede end kantede Vinkler, som slutte sig sammen, saa at de tilsammen danne tilnærmelsesvis en Oval. Skraastregen af venstre Vinkel fortsættes nedenfor det Punkt, hvor de to Vinkler nedentil modes, i en kort og nedad mod hoire svagt skraanende Streg. Hvorvidt der til venstre er en kort Streg nedenfor det Punkt, hvor de to Vinkler modes, er lidt usikkert.

Rune 6 ᚷ **g**. — R. 7 ᚢ **u**. Den rette Stav fortsættes lidt ovenfor Sidestavens Begyndelse.

Rune 8 er nedentil bleven lidt utydelig

[1]) Mellem venstre Stav af **m** og hoire Stav af **e** er der nedentil 1 Cm., men mellem venstre Stav af andet **u** og hoire Stav af **m** nedentil 1,4 Cm.

ved en tilfældig Indhuling. Runen skal efter min Opfatning sikkert være ᛒ b, men den adskiller sig fra den regelrette Form af b ved en Vinkel udenfor (til venstre for) Sidestavens Midte. Det er muligt, at b-Runen har faaet denne Form, fordi Runeristeren, efterat han havde begyndt paa Sidestaven, fandt, at dennes øvre Del gik for langt ned og fjærnede sig for meget fra Hovedstaven og derfor vilde rette paa dette. Men jeg troede ved Undersøgelse af Originalen at se, at Runeristeren først havde begyndt paa ᚱ r og derpaa rettet denne Rune til ᛒ b. Rune 8 kan ikke læses som Binderune af ᛒ b og ᚹ w.

Tegn 9 er hidtil ikke fundet i nogen anden Indskrift. Det har utvivlsomt samme Betydning som Tegn 11. Tegnet bestaar begge Gange, det forekommer, af et Skraakors, som er lukket til høire ved en lodret Streg. Den Korsarm, som skraaner nedad i Retning mod følgende Rune, er paa det første af disse Tegn ret, paa det andet krum. Det første af disse Tegn naar ned til den foranstaaende Runes Basis, men ikke op til dennes Top; det andet naar op til den foranstaaende Runes Top, men ikke ned til dennes Basis. Paa begge Tegn stikker den rette Stav lidt op over Skraastregen og lidt ned under denne.

Om Betydningen af dette Tegn skal jeg i det følgende tale.

Rune 10 ᚱ r. Den øverste Del af Sidestaven er snarest afrundet. — Tegn 11. Se ved Tegn 9. — Rune 12 ᛊ s. Runen har Form af to forenede Vinkler, den ene over den anden. Denne Runeform forekommer ellers paa Spydstagen fra Kragehul og paa Skjoldbulen fra Torsbjærg samt paa Skärkind-Stenen fra Ostergøtland, hvor dog Vinklernes Aabning er vendt mod Indskriftens Begyndelse. — Rune 13 ᚹ w. Sidestaven er afrundet.

Rune 14 ᛖ e. Her ligesom paa Rune 29 og 34 forbinder en ret horizontal Streg oventil de to rette Stave. Paa Rune 14 bøier venstre Stav sig oventil lidt til høire. Alle tre e-Tegn, og navnlig Rune 14, er temmelig smale i Forhold til Høiden.

Denne Form af e med ret Forbindelsesstreg oventil findes ogsaa paa Dopskoen fra Torsbjærg og paa Diademet fra Straarup. Samme Runeform forekommer én Gang paa Krogsta-Stenen i Upland, hvor jeg (Norg. Indskr. I 128 — 130) har læst den som e. Paa e-Runen i Valsfjord-Indskriften er ifølge Overlærer K. Rygh den tydelige Forbindelsesstreg oventil retlinjet paa Midten og for største Del, men gaar paa begge Sider skraat ned fra den lodrette Stavs Top. Ved disse Kjendsgjærninger er det godtgjort, at Wimmer havde Uret, naar han mente (Runenschrift S. 103), at s har faaet denne Form udelukkende derved, at Indskrifterne fra Torsbjærg og fra Straarup er paa Metal. Paa den anden Side tør jeg ikke nu, som i Arkiv VIII 31, bruge denne Form som Støtte for Indskriftens Ælde.

Rune 15 ᛊ s har Formen af 3 forenede Vinkler, den ene over den anden. En lignende Form har Runen i den danske Himlingøie-Indskrift. Paa Fonnaas-Spænden har s-Runen Formen dels af to, dels af flere sammenføiede Vinkler, men den er der kortere end de andre Runer.

Rune 16, 17, 18 ᛏᚨᚱ tar. Øverste Del af Sidestaven paa ᚱ er kantet.

Rune 19 er ᛗ m. Runen er meget smalere end m som Rune 28. Paa Rune 19 er den Skraastreg, som fra anden Stav lidt nedenfor dennes Top skraaner

nedad til første Stav, meget utydelig; men baade Skolebestyrer Bendixen og jeg har bestemt troet at se denne Streg, medens Prof. Rygh ikke har kunnet finde nogen saadan Forbindelsesstreg.

Rune 20 ᛁ i. — Rune 21 ᚾ (paa Stenen ᚾ) n. Skraastregen er paa høire Side af den rette Stav ganske kort og meget utydelig; Prof. Rygh kunde ikke se Spor af Kvist til høire for Staven.

Rune 22 ᚢ u.

Anden Rad (b).

Rune 23—27 (b 1—5) ᛚᛁᚢᛒᚢ liubu. Paa Rune 25 gaar Sidestaven ikke saa langt ned som Hovedstaven.

Rune 28—30 (b 6—8) ᛗᛖᛉ meʀ. Venstre Kvist paa Rune 30 gaar ud fra Staven høiere oppe end høire Kvist.

Rune 31 (b 9) ᚹ w. Sidestaven er mere kantet end paa Rune 12, hvor den er krum. Paa Rune 31 er Hovedstaven bleven lidt kort og lidt skjæv ved at støde sammen med en Afsats i Stenen.

Rune 32—33 (b 10—11) ᚨᚷ ag.

Rune 34 (b 12) ᛖ e. De to Stave er ikke fuldstændig rette og er nedentil nærmere hinanden end oventil.

Idet jeg forelobig gjengiver Tegn 9 og Tegn 11 ved en Stjærne, transscriberer jeg den hele Indskrift saaledes:

b	i	r	g	ŋ	g	u	b	*	r	*	s	w	e	s	t	a	r	m	i	n	u
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22

l	i	u	b	u	m	e	ʀ	w	a	g	e
23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34

At det første Ord i Indskriften er et Kvindenavn i Nominativ, bevises ved de i Apposition dertil staaende Ord swestar minu (Rune 12—22) „Søster min" i det følgende. Man bør, saaledes som Prof. Torp først har foreslaaet, udskille et Kvindenavn i Nominativ birgŋgu som første Ord.

Da Runen ŋ her staar mellem to g-Runer, maa den her have været udtalt som en Stavelse, og da som Stavelsen *iŋ*. Dette har sin Forklaring deri, at Runens Navn, som paa Angelsaksisk er *Ing*, begyndte med *iŋ*. Brugen af dette Runetegn som Stavelsetegn findes ogsaa i harŋa paa Kammen fra Viemose (= hariŋa paa Skåång-Stenen). Ligesaa i ranŋa d. e. *Raninga* paa Spydspidsen fra Müncheberg. Stephens (Run. Mon. I, 306) anfører, at en Mynt af Beornwulf (Konge af Mercia 821—823 har *monnŋ* (de 4 første Bogstaver er latinske, den 5te er Runen *Ing*). Jfr. Chadwick i Streitbergs Anzeiger IX 62.

Ellers findes ikke, saaledes som i birgŋgu, en Forbindelse af Runen ŋ og g i samme Ord som Betegnelse for den Lyd, der sædvanlig betegnes ved ŋ alene og paa Reistad-Stenen ved Runerne ng. Om Endelsen -u skal jeg i det følgende tale.

Kvindenavnet birgŋgu er af Stammen *Birgingō-*, der er dannet ved samme Suffix som oldnord. *drótning*, *kerling*. I urnordiske Indskrifter forekomme tilsvarende Hankjønsformer paa iŋaʀ dels som egentlige Navne, dels som Patrony-

mica. Ogsaa ved det beslægtede Suffix *-ingōn-* dannes urnordiske Kvindenavne: **taliŋo** paa Viemose-Høvelen, Genetiv **igiŋon** Stenstad.

Kvindenavnet **birgŋgu** staar sandsynlig i Forbindelse med oldn. *bjǫrg* fem. „Hjælp", skjønt Stammeordet fra Formens Side kunde svare til oldn. *bjarg* eller *berg* neutr. „Bjærg". Navnet er beslægtet med det norsk-islandske Kvindenavn *Bjǫrg* og med det norsk-islandske Mandsnavn *Bergr*, vistnok tillige med Mandsnavnet *Birgir*, som forekommer tidligere i Sverige end i Norge. Sammensatte Kvindenavne paa *-bjǫrg* har havt en større Anvendelse end det usammensatte Kvindenavn *Bjǫrg* og er vistnok ældre end dette. Hos Frankerne forekommer i latinske Documenter en Række af sammensatte Kvindenavne paa *-berga*, de tidligste i 6te Aarhundred, medens det usammensatte *Berga* derimod er yderst sjældent. Hos Burgunderne kan sammensatte Kvindenavne paa *-berga* allerede paavises i 5te Aarhundred. I latinske Documenter fra 8de Aarh. nævnes mange langobardiske Kvinder, som bære sammensatte Navne, der ende paa *-perga* eller *-berga*. En Kvinde af den østgotiske Kongeæt i 6te Aarh. hed *Amalaberga*. Hos Alemanner forekomme sammensatte Kvindenavne paa *-pirc* eller *-birg*. I Bedas Kirkehistorie forekommer det angelsaksiske Kvindenavn *Aeðilberg*.

birgŋgu er sandsynlig afledet af et sammensat Kvindenavn, hvis andet Led har svaret til oldn. *-bjǫrg* (f. Ex. oldn. *Herbjǫrg* jfr. oht. *Heripirc*), i urnord. Form *-*bergu*. En lignende Forkortning er indtraadt i Kjælenavne, som ved Tilføielse af et Suffix er dannede af sammensatte Navne. Saaledes nordtysk *Giso*, Navn paa en Mand, som ogsaa kaldes *Wartgis*, i 10de Aarh.; sydtysk *Grimizo* = *Theudgrim* i 11te Aarh. (Stark Kosenamen S. 13 f.); nyisl. *Fríða* af *Hólmfríðr*, *Lauga* af *Guðlaug*, *Leifi* af *Þorleifr* o. s. v. (Vigfusson Icel.-Engl. Dict. XXXIV b).

I **birgŋgu** er første **i** i lukket Stavelse opstaaet af *ĕ* ved Indflydelse af det efter det palatale *g* følgende *i* i Afledningsendelsen *-ingō-*.

Om denne *i*-Omlyd se bl. a. Noreen Abriss d. urgerm. Lautl. S. 14 f. og min Udvikling i Arkiv VIII 9 f., jfr. Norg. Indskr. I 101.

I **birgŋgu** blev det første g dengang, da Indskriften blev ridset, sikkert udtalt som Spirant og sandsynlig som palatal Spirant. Om det andet g dengang blev udtalt som Spirant eller som guttural Explosivlyd, lader sig for Tiden neppe bestemme.

De efter **birgŋgu** følgende 4 Tegn (8—11) **b∗r∗** er de Tegn, som det er vanskeligst at tolke i Indskriften. Jeg gjæmmer derfor Behandlingen af dem, indtil de øvrige Ord er gjennemgaaede.

Rune 12—18 danner Ordet **swestar** „Søster", Nominativ i Ental. Formen er ligelydende med oldsaks. *swestar* og staar ganske nær ved got. *swistar* og oldhøitysk *swester*.

Forholdet mellem den urnordiske Form **swestar** og den historiske Tids nordiske Form *syster*, *systir* er af Vigtighed for Sproghistorien. Hvad første Stavelses Vokal angaar, skulde **swestar** lydret blive til **suestir* i Nomin. Ental, men den lydrette oldnord. Form for Nomin. Flertal skulde være **suistr*. Fra den sidstnævnte Form og fra andre Casusformer, i hvilke *swest-* ved *i*-Omlyd gik over til **swist-*,

udbredte Vokalen *i* sig til alle Former af Ordet. Paa lignende Maade skulde oldn. *vist* Gen. *vistar* tidligere have havt Gen. **vestar*. Siden blev **swist-* ved Indflydelse af et følgende *u* (eller *o*) til *syst-*, saaledes som Hoffory først har paavist (Nord. Tidskr. f. Filol. N. R., III S. 296); altsaa Gen. sg. *systur*, Dativ pl. *systrum*. Endelig udbredte *syst-* sig ved Analogi til alle Former af Ordet. Mulig er der af dette Ord bevaret en anden nordisk Form, som er oprindeligere end den sædvanlige. I Bergens Museum findes et Fragment af en Runesten med den kortere Rækkes Runer, sandsynlig fra Jæderen (med ᚽ for *ą* og ᛁ for *s*). Det har følgende Indskrift:

| * : *þiną : iftatla : kus* | (L. 1)

| * : *siins : auk : suis*u* | (L. 2)

Linje 1. Første Rune (til venstre for de første to Prikker) har mulig været *n*. Linje 2. De to Prikker til venstre har Prof. Rygh ikke seet. — *siins*, neppe *sitns*. — Næstsidste Rune (foran *u*) har været *i* eller *t*. I begge Rækker mangler meget til venstre; noget kan mangle til høire. Indskriften har sandsynlig begyndt omtrent saaledes: *[N. N. raisþi stai]n : þiną : ift atla : kus . . . :* Om der i *kus* stikker Tilnavnet *kussa* (Accus.), skal jeg lade være usagt. — Med *siins* kan jævnføres *siin* i Distington-Indskriften paa Man (Cumming Nr. 12). — *suis*u* tør mulig udfyldes til *suistur*.

Ogsaa Vokalen **a** i **swestar** er vigtig. I Lighed med denne Form formoder jeg som urnord. Nominativformer **fadar*, **mōdar*, **brōþar*. Streitberg Urgerm. Gramm. S. 25 har efter min Mening Uret, naar han antager, at **a** i **swestar** er opstaaet af indogerm. *ō* i **swésōr* og naar han stiller **swestar** med Hensyn til Endelsens Vokal i Modsætning til Rök-Stenens *faþiʀ*, hvis *i* er opstaaet of indogerm. *ē*. Denne Modsætning kan jeg ikke erkjende, fordi **swestar** tilhører et ganske andet Sprogtrin end *faþiʀ*. Den historisk nordiske Form *systir* bør ikke uden Nødvendighed skilles fra urnord. **swestar** og altsaa heller ikke fra got. *swistar*. Jeg forklarer **-ar** i **swestar** af indogerm. *-ēr*, der hører hjemme i „Fader“ og „Moder“ og derfra er overført til „Broder“ og „Søster“. Urnord. **-ar** i **swestar** forholder sig til *-er*, *-ir* i *systir*, ligesom urnord. **-a** i Nomin. af *-n*-Stammer forholder til historisk nordisk *-e*, *-i*. Jfr. Arkiv f. nord. Filol. VIII 17—20, Norg. Indskr. I 65 f.

swestar har bibeholdt det oprindelige **r**, som betegnes ved Runen ᚱ. En mindre oprindelig Consonant, betegnet ved en Form af *ýr*-Runen (ᛦ ʀ), finde vi i analoge Former, som er skrevne med den kortere Rækkes Runer, f. Ex. *faþiʀ* paa Rök-Stenen, *sustiʀ* Tryggevælde, *tutiʀ* Björkö. I disse Former er *ʀ* kommet ind istedetfor *r* ved Analogi fra andre Nominativer, i hvilke det var Casusendelse og ikke hørte til Stammen.

minu er, ligesom det følgende Ord **liubu**, Nomin. Ental Hunkjøn. Disse to Former er af stor Vigtighed, fordi de giver os to sikre Exempler paa, at tostavelses Hunkjønsstammer paa *-ō-*, hvis første Stavelse er lang, i det urnordiske Runesprog dannede sin Nominativ Ental paa **-u**. Denne samme Endelse har vi i **birgŋgu** ved en trestavelses Stamme. Läffler har allerede (Ant. tskr. f. Sverige VI, H. 2, S. 14) forklaret **gibu** paa en Bracteat, der er funden i Sjælland (Stephens Nr. 57), som en Nominativform = oldn. *gjǫf* af en tostavelses Stamme paa *-ō-*, hvis første Stavelse

(Trykt 12 Aug. 1898.)

var kort[1]). Et andet Exempel giver Ordet **laþu**, der forekommer paa en Bracteat fra Darum i Jylland samt foran andre Runeforbindelser paa Bracteaterne Nr. 19 hos Stephens (hvor jeg ikke med Wimmer Runenschrift S. 76 læser **lawu**) og Nr. 24. Jeg tror, at dette **laþu** formelt svarer til oldn. *lǫð* „Indbydelse", men at det er at forstaa som „Tegn paa Velvilje", „Kjærlighedsgave"; jfr. got. *laþaleiko* ἥδιστα (meget gjærne), *laþons* παράκλησις, λύτρωσις (Trøst og Forløsning).

Denne Endelse **-u** var ubetonet i urnord. tostavelses Ordformer, hvis første Stavelse var lang. Endelsen **-u** forudsætter urgerm. *-ō* og synes at svare til *-ā* i andre indogerm. Sprog.

Flere saadanne urnordiske Hunkjønsformer paa *-u* er blevne bevarede i finske Laanord, se Thomsen „Den gotiske sprogklasses indflydelse" S. 78 f.; f. Ex. *panku* „fibula" af urnord. **spangu*, hvoraf oldn. *spǫng*[2]).

Tilsvarende danske Former paa *-u* findes endnu i Runerækken fra Leiden, hvis første Optegnelse jeg har henført til c. 825—850. Her er skrevet **reidu soulu** ᚱᚼᛁᚦᚢ ᚺᚢᛚᚢ
Se mine Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie S. 19; v. Grienberger i Arkiv XIV, 102 f.

I den historiske Tids nordiske Sprog faldt Endelsen *-u* (*-o*) bort, men virkede omlydende paa den foregaaende Vokal, forsaavidt denne var modtagelig for Omlyd; f. Ex. oldn. *lǫð* = urnord. **laþu**.

Ved **swestar minu** „Søster min" staar, ligesom ved **magu minino** paa Strand-Stenen, Eiendomspronomenet efter det Substantiv, hvortil det hører.

liubu er Nomin. Ental Hunkjøn af samme Adjectiv som oldn. *ljúfr* „kjær", got. *liufs* (Stamme *liuba-*), oht. *liob*, nht. *lieb*, ags. *léof*. I **liubu** betegner **b** den tonende bilabiale Spirant, som hørtes allerede i dette Ords fællesgermanske Form.

Den tilsvarende Hankjønsform **leubaʀ** findes i Navnet **skiþaleubaʀ** paa Skärkind-Stenen i Östergötland, der i historisk Form vilde hede **Skinnliúfr*.

I **liubu** er Diphthongen **eu** bleven til **iu**, fordi anden Stavelse har Vokalen **u**; jfr. Norg. Indskr. I 219. Dette kan sammenlignes med det Forhold i Oldfrankisk, at fællesgermansk *eu* er blevet til *eo*, naar den følgende Stavelses Vokal er *a*, *e* eller *o*, men i alle andre Tilfælde til *iu* (Braune Althochdeutsche Gramm. [1] § 47). Dette er forsaavidt overensstemmende med Forholdet i Urnordisk, som *eu* i begge Sprog er blevet til *iu*, naar den følgende Stavelses Vokal er *u* eller *i* (oht.

---

[1]) Dog er denne Opfatning af **gibu** tvivlsom, da det følgende Ord **auna** neppe er sikkert forklaret.

[2]) De finske Ord paa *-a*, som er laante fra germanske Hunkjønsord med Stamme paa *-ō-*, er laante fra Gotisk, ikke fra Nordisk; f. Ex. *nickla* Naal fra got. *nēþla*, *multa* Støv fra got. *mulda*, *kansa* Folk, Selskab fra got. *hansa* (paa en Tid, da dette blev udtalt *χansa*). Finske Ord som *runo* „Digt, Rune", *sakko* „Pengebod, Sag", *kauto* „Overlæder paa Sko" opfatter Noreen (Pauls Grundriss [2] I 609) som Laanord fra urgermanske Former paa *-ō*, der er ældre end de nordiske Former paa **-u**. Men de kan være laante fra nordiske Former paa **-o**, som er ensartede med Fyrunga-Stenens **kinþakuþo** (Kvindenavn i Accus.), hvilket i en af de ældste Indskrifter vilde have hedt **kinþaku(n)þu*; jfr. **gino-** Stentofta = **ginu-** Kragehul. Jeg holder det for ubevist, hvad Wimmer (Runenschr. S. 215) mener, at de ældre Indskrifter med den længere Rækkes Runer skulde have **-o** i Hunkjønsord, hvor de yngre havde **-u**.

biutu, biutis), medens denne Overgang ikke er indtraadt, naar den følgende Stavelses Vokal er *a* eller *o*.

Næstsidste Ord er **meʀ** = oldn. *mér* Dat. „mig". Det lader sig ikke afgjøre, om Vokalen i **meʀ** er lang, som sædvanlig i oldn. *mér*, eller kort, som i got. *mis*[1]).

Dativendelsen i Ental af de personlige kjønsløse Pronomener betegnes endnu i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer ved Runen *ýr*. Saaledes *saʀ* Hällestad (Wimmer hist. Runemind. S. 85), *sąʀ* Jællinge (Wimmer S. 28).

Sidste Ord **wage** er Dativ af et Mandsnavn, som i Nominativ snarest har hedt **Wagaʀ*. Andre Exempler paa Dativformer i Ental paa -e af Stammer paa *-a-* har jeg nævnt Norg. Indskr. I, 14. **meʀ wage** forbinder jeg nu, ligesom Noreen, syntaktisk med **liubu**: „kjær for mig Vag".

Et Mandsnavn **Wagaʀ*, Dat. **wage** kan jeg ellers ikke paavise. Dets etymologiske Betydning kan jeg ikke sikkert bestemme, ligesom jeg ikke med Tryghed tør afgjøre, om det i første Stavelse har kort eller langt *a*. I Tyskland, især i det nordvestlige, men ogsaa i det sydlige, forekommer, navnlig i 9de Aarh., et Mandsnavn *Wago*, der maaské, ligesom det angelsaks. Navn *Waga* (se Searle), er nær beslægtet med urnord. **wage** (Dat.). Muligt efter Formen kunde det være, at det urnord. Navn er **Wāgaʀ* af Verbet *wegan*, jfr. oldn. *lágr* af *liggja* og *mágr*, og at den etymologiske Betydning af dette **Wāgaʀ* har været „han som løfter"[2]). Men sandsynligt forekommer dette mig ikke.

En anden Formodning kunde vækkes ved Tanken paa den Overensstemmelse, som er paavist mellem adskillige germanske og galliske Navne[3]). **Wăgaʀ*, oprindelig med Tonen paa sidste Stavelse, kunde være samme Navn som det galliske *Vacus* (Glück, Die bei Caesar vorkommenden keltischen Namen, S. 161), og oldtysk *Wago*, ags. *Waga* kunde være samme Navn som det galliske *Vaco*. De nævnte galliske Navne kunde mulig høre til glirsk *faig* sagde, *iar-faigim* jeg spørger, *r-air-facht* spurgte, oht. *giwahinnen giwuog* „erwähnen", *giwaht* „Omtale, Berømmelse". Det sidstnævnte Ord kunde da pege paa Navnets etymologiske Betydning. Til samme Rod hører vel oldn. *váttr* Vidne.

I **wage** blev g sandsynlig udtalt som palatal Spirant.

Da den Person, som indridser Minderunerne eller sætter Mindestenen, i de med den længere Rækkes Runer skrevne Mindeindskrifter regelret taler i første Person, antager jeg nu med Noreen (Altisl. u. altnorw. Gramm. ² S. 261), i Modsætning til min tidligere Opfatning, at **wage** er Navnet paa den Mand, som har ridset Mindeindskriften, og at **birgŋgu** er Navnet paa hans afdøde Søster, efter hvem Runerne ridses.

---

1) Noreen i Pauls Grundriss ² I S. 555 og S. 618 mener, at **meʀ** har langt *e* og er opstaaet af **min*. Jeg savner Begrundelsen heraf.

2) Prof. Läffler vil forbinde **wage** med ags. *Wǣgmund*, som i Beowulf-Digtet er Navn paa en geatisk (d. e. jydsk) Høvding. Jeg har i det sidstnævnte Navn seet en ags. Gjengivelse af nord. **Wēhmunđʀ*, en ældre Form af *Vémundr*. **wage** tør ikke umiddelbart forbindes med tysk *wagen* „vove", mht. *wâgen*, da dette Verbum, som er afledet af mht. *wâge* „Vægt", endnu ikke i Oldhøitysk har Betydningen „vove".

3) Kluge i Pauls Grundriss ² I 320; jfr. Norg. Indskr. I 79.

Heraf følger, at Runerne mellem **birgŋgu** og **swestar** maa tolkes anderledes, end jeg før har tolket dem.

Det staar nu tilbage at tolke disse efter **birgŋgu** nærmest følgende 4 Tegn. Intet af de øvrige Ord i Indskriften er et Verbum, men i en saavidt udførlig Indskrift som den fra Opedal venter man dog et Verbum. Derfor søger jeg i disse fire Tegn et Verbum, til hvilket den Dødes Navn **birgŋgu** er Subject, med Tilbehør til Verbet.

For at finde den rette Læsning og Tolkning er det nødvendigt at bestemme Betydningen af Tegn 9 og 11, som ikke forefindes i nogen anden urnordisk Indskrift. Jeg har før taget dette Tegn for et Forkortningstegn (Arkiv VIII S. 10—16). Jeg nævnte, at hvis fuldstændig Lydbetegnelse i Skrift her var anvendt, maatte dette Tegn nødvendig være et Vokaltegn, og jeg gjorde opmærksom paa, at **o** ellers ikke forekommer i Indskriften. Men jeg vovede ved min første Behandling af Indskriften ikke at læse dette Tegn som **o**, dels fordi **o** ellers har en ganske anden Form og dels, fordi jeg ved at læse Tegnet som **o** (altsaa **boro**) ikke fandt noget Ord, som kunde passe i Sammenhængen. Noreen (Altisl. u. altnorw. Gr. [2] S. 261) læser Tegnet som **o**. Ogsaa jeg holder nu Tegnet for et Vokaltegn[1]).

Jeg er i Tvivl, om ⋈ er en Form af **o**-Runen ᛟ og betegner Udtalens *ō* eller om Tegnet betegner Diphthongen *ōu*. I første Tilfælde er Tegnet ⋈ sandsynlig opstaaet derved, at man har kantret ᛟ om, saaledes at Runen kom til at vende Benene mod venstre. Noget lignende er det, at ‹ andensteds vendes om til ^. Den øverste Vinkel af ᛟ maa i dette Tilfælde være bleven til en ret Streg. Dette kunde sammenlignes med det, at Opedal-Indskriften har ⊓ for ᛗ.

Men imod denne Opfatning af ⋈ som **o** kan indvendes, at det da er besynderligt, at dette Tegn, som da maatte være mindre oprindeligt end ᛟ, ikke forekommer andensteds.

Hvis derimod ⋈ betegner Diphthongen *ōu*, maa man antage, at Tegnet er dannet (men ikke først af den Mand, som har ridset Opedal-Indskriften) ved Forbindelse af ᛟᚢ, saaledes at man af ᛟ har kastet bort den øverste Vinkel og af ᚢ kun har beholdt den lodrette Stav, som blev føiet til det af ᛟ beholdte Kors. Ved denne Opfatning bliver det forklaret, at Tegnet ⋈ ikke ellers forekommer. Ved sidstnævnte Opfatning er ⋈ opstaaet af en Binderune ved Skrivning af Runerne fra venstre mod høire og derfra overført til Indskrifter, der, som Opedal-Indskriften, gaa fra høire mod venstre. Det kan til Sammenligning nævnes, at man i Middelalderens islandske Runeskrift dannede et eneste Tegn for Tvelyden *ey*; se Den tredje og fjerde gramm. Afh. i Snorres Edda udg. af Bj. Ólsen S. 48 (Sn. Edda ed. AM. II 78).

Saavidt jeg ser, kan man efter de Runeindskrifter, vi nu har tilbage, ikke med fuld Sikkerhed vælge mellem disse to Opfatninger af Tegnet ⋈ paa Opedal-Stenen, hvilke begge for Indskriftens Mening føre til det samme.

Efter **birgŋgu** læser jeg altsaa nu enten **boro** eller **bo^u^ro^u^**. Jeg har allerede

[1]) Noreens Tolkning kan jeg ikke holde for rigtig. Han synes at læse som ét Navn **birg[i]ŋgubo?ro?** Men et saadant Navn vilde i sin Dannelse være besynderligt. Heller ikke vilde **u** i dette Navn tilstrækkelig kunne forsvares ved *kuþumut* paa Helnæs-Stenen.

nævnt, at man heri venter et Verbum, hvortil den Dødes Navn **birgŋgu** er Subject, med en nærmere Bestemmelse til Verbet.

Paa Norrenæraa-Stenen fra Fyn c. 850 (Wimmer Runenschrift S. 357) tiltales den Døde:

þurmutʀ
nịut : kubls

Efter den Dødes Navn følger her en Imperativ. Det samme venter man da paa Opedal-Stenen. Derfor tolker jeg nu **bo** eller **boᵘ** som Imperativ = oldnorsk *bú*, østnord. *bo*.

Om Skiftet af *ō* og *ū* i denne og analoge Ordstammer se navnlig Noreen Abriss der urgerm. Lautl. S. 32—35 og v. Grienberger i Sievers Beitr. XXI 216 f.[1]). Sidstnævnte Forfatter mener, at got. *bauan* har været udtalt *bōu-an*. Dette Verbum hører sammen med kirkeslav. *za-bāvā* „Ophold". Hertil vil det passe godt, at man paa Opedal-Stenen læser **boᵘ**.

Paa den anden Side kunde en Form **bo** som norsk og endog som vestnorsk støttes ved følgende Former. Oldnorsk har *bóndi*, *bœndr*, *ból*; Maalet i Hjørundfjord paa Søndmør nu efter Ross *bo* (ved Siden af *tru*); Maalet i østre Mandals Fogderi efter Ross (S. 942) *bodde* (men *bu*, *bur*). Ligeledes har Dialekten i Brekken (Kapelsogn til Røros) *bodde* ved Siden af *bu* efter Noreen Abriss d. urgerm. Lautl. S. 33. Der hvor *Bua* (1-stavelses Tonehold) falder i Gaula, ligger efter Prof. Rygh Gaarden Bones.

Vokalen **o** (ikke **u**) i Imperativen **bo** kunde mulig forklares deraf, at her ingen Vokal følger.

Med Hensyn til Betydningen kan Brugen af **bo** eller **boᵘ** her i Opedal-Indskriften sammenlignes med *bý ek fyr jǫrð neðan* Alvíssm. 3 og med kristelige Udtryk som det glsvenske *mæn han næ i hymmerike bo*. Betegnelsen for det Sted, paa eller i hvilket man bor, behøver ikke at være tilføiet; jfr. glsv. i Konunga Styrilse *got är i fridh boa*.

Hvis jeg rigtig har læst **bo** eller **boᵘ** som et eget Ord, saa maa det følgende Ord være **ro** eller **roᵘ**[2]). Dette kan efter Formen være instrumental Dativ = oldn. *ró*. Hvis denne Forklaring er rigtig, maa **ro** eller **roᵘ** være sammendraget for **rōwu*. Indskriften har *u* i Udlyden af de tostavelses Former **liubu**, **minu**, som har lang første Stavelse. Men ved Siden af disse kan den sammendragne Form **ro** eller **roᵘ** have været brugt, ligesom oldn. *klóm* ved Siden af *hófum*. At en Grundform **rōwu* maa forudsættes i instrumental Dat. sg. af oldn. *ró*, godtgjøres for Stammens Vedkommende af oht. *ruowa*, ags. *rów*. For Endelsens Vedkommende af *u*-Omlyden i oldn. *gjǫf* o. s. v. og af oht. Dativformer som *gebu*. **rōwu* er da mulig gjennem et Mellemled **rōu* (tostavelses) blevet først til *rou* (enstavelses) og siden til *ro*. Dog følger af **ro** eller **roᵘ** neppe, at *w* paa Opedal-Indskriftens

[1]) Jfr. Torp og Falk Dansk-Norskens Lydhistorie S. 152 f.

[2]) Formen af Rune 8 forklarer jeg saa, at Runeristeren først feilagtig har begyndt paa **r**, men derpaa rettet denne Rune til **b**. Dette taler for, at der med Rune 10 **r** begynder et nyt Ord. Thi i modsat Fald bliver det uforklarligt, at Runeristeren først feilagtig har begyndt at skrive **r** som Rune 8.

Tid var faldt bort i Indlyd foran *u* i alle Lydstillinger. De tidligste Exempler paa Bortfald af *w* i Nordisk foran *o* og *u*, som hidtil er kjendte, er **orte** By (Norg. Indskr. I 102 f.), **urte** Ødemotland (I 248). Disse Indskrifter synes at være meget yngre end Opedal-Indskriften. Derimod er **w** bevaret foran **u** eller **o** i sammensatte Navne, hvis sidste Led er „Ulv", endnu paa Stenene fra Istaby, Stentofta og Gommor i Bleking, ja endog paa Räfsal-Stenen, hvis der skal læses **hAriwulfs**. Men disse Ordformer er ikke analoge med **ro** eller **rou** af **rōwu* paa Opedal-Stenen. Constructionen **bo ro** eller **bou rou** „bo med Ro" eller „bo i Ro" er neppe utilstedelig.

I historisk Oldnorsk vilde man sige *með ró* eller *í ró*. Men i det ældre Sprog har man visselig kunnet bruge den instrumentale Dativ uden Præposition for at udtrykke samme Forhold; jfr. Delbrück Vgl. Syntax I S. 238—240.

Dog er en anden Opfatning mulig. Man vil kanské finde Udtrykket naturligere, naar **ro** eller **rou** forstaaes som Nomin. i Ental Hunkjøn (opstaaet af **rōwu*) af det Adjectiv, som i historisk Oldnorsk heder *rór* „rolig, fredsommelig", f. Ex. *gefi hann os hagt ok rótt líf*, Oversættelse af *quietam et tranquillam vitam*.

Dog kan for den første og imod den anden Opfatning anføres, at Substantivet *ró* (oht. *ruowa*, gr. *ἐρωή*) synes at være ældre end Adjectivet *rór*[1]).

Ligesom den Døde her tiltales med Ønsket **bo ro** (eller **bou rou**) „bo i Ro!" eller „hvil i Fred", saaledes indeholde flere latinske Indskrifter allerede fra hedensk Tid Ønsket „Gid dine Ben maa hvile i Ro".

Appositionen **swestar minu** er adskilt fra **birgŋgu**, hvortil den hører, ved flere mellemkommende Ord. Lignende Ordstilling findes ofte ved Apposition i historisk Oldnorsk, f. Ex. i Oddernes-Indskriften: *ayintr karþi kirkiu þesa kosunr olafs hins hala aoþali sinu.*

Jeg gjengiver Opedal-Indskriften inddelt i Ord saaledes:

birgŋgu bo ro (eller **bou rou**) **swestar minu liubu meR wage**

Dette oversætter jeg:

„Birging, bo i Ro (hvil i Fred), Søster min, kjær for mig Vag![2])

Indskriften synes ikke at være affattet i egentlige Vers, men Ordene er vistnok med Flid valgte saaledes, at de danner Allitteration og rythmiske Led: ***Birgingu** | bō rō || swestar minu | liubu mēR Wage* |.

Vi tør kanské formode, at *rō* eller *rōu*, fordi det var opstaaet ved Sammen-

---

[1]) Ags. Adj. *rów* „gentle, mild" forekommer én Gang (brugt om Kloe).

[2]) Paa Stenens Indskriftside findes foran og efter Indskriften nogle svage indridsede Streger, som sikkerlig ikke har nogen sproglig Betydning. Saaledes skimtes lidt til høire for **l** i **liubu**, men noget lavere et svagt ridset, mod høire vendt Tegn, som ligner **P** (en **w**-Rune men med en større Krumstav end sædvanlig) eller en **þ**-Rune med en Krumstav, som udgaar fra den rette Stavs Top. Oppe til venstre for **liubu** er paa selve Kanten ridset 3 Tegn: til høire **X**, til venstre for denne Rune en ret Stav, fra hvis Midte der synes at skraa nedad mod venstre en Kvist, som nedentil deler sig i to, og længst til venstre en kort ret Stav, som staar paa samme Basis som de to foregaaende Tegn, men som kun er halvt saa høi.

dragning af *rōwu*, dengang endnu havde Circumflex-Betoning og lang Vokal paa 3 morae.

Ordet **liubu** „kjær" i Forbindelsen „Søster min, kjær for mig Vag" fortjener at mærkes. I ingen anden urnordisk Indskrift er noget tilsvarende fundet, heller ikke i nordiske Mindeindskrifter paa reiste Stene fra Hedendommens Slutning. Men i den kristne Tids Begyndelse forekommer det, omend meget sjælden, at et Følelses-Forhold, som har knyttet den Afdøde til den Gjenlevende, der lader Indskriften udføre, saaledes er udtrykt. I Lilj. 650 siges det, at Runerne er indridsede bl. a. *iftiʀ isikat bruþur keran*, og Lilj. 230 har en Person ladet gjøre *at irmunt sun sin kaera*, hvis Afskriften er rigtig. Herved er tillige at mærke, at Adjectivet „kjær" er af fremmed Oprindelse. I romerske Indskrifter er saadanne Udtryk, som nu falder os saa naturlige, derimod ganske almindelige.

Opedal-Indskriftens Tid tror jeg nu ikke at burde sætte saa langt tilbage som tidligere. Torvik-Stenen B, der ligesom Opedal-Stenen er fra Hardanger, synes ligesom denne fra først af at have havt sin Plads inde i en Gravhaug, og begge Stene har en Indskrift, som er ridset, ikke hugget ind og som uden Ordadskillelse gaar fra høire mod venstre. I begge Indskrifter synes den Døde at tiltales. Torvik-Indskriften B har jeg sat til omkring 725. Uagtet denne Indskrift aabenbart er meget yngre end Opedal-Indskriften, maa dog de nævnte Overensstemmelser advare os imod at sætte Opedal-Indskriften længer tilbage end f. Ex. Einang-Indskriften. Formen af **e**-Runen paa Opedal-Stenen kan ikke godtgjøre Indskriftens høie Ælde, da væsentlig samme Form er funden paa Krogsta-Stenen i Upland, hvis Indskrift jeg har sat til 650—700.

Rune 9 og 11 har jeg nu opfattet enten som **o** eller som Tegn for Tvelyden *ōu*. Hvis dette hidtil ikke i nogen anden Indskrift fundne Tegn er en **o**-Rune, da er denne Form mindre oprindelig end den ellers forekommende. Runeforbindelsen **ŋg** forekommer ellers ikke.

Den lukkede Form af Rune 5 **ŋ** stemmer nærmest overens med Runens Form paa Vadstena-Bracteaten, hvor den ligeledes er lukket.

Forøvrigt er Runeformerne paa Opedal-Stenen ensartede med Former, som findes i de ældste nordiske Indskrifter.

Opedal-Indskriftens Sprogformer er i det hele ensartede med de, vi finde i de ældste nordiske Indskrifter. En Sprogform som **swestar** tilhører et langt ældre Sprogtrin end *sustiʀ* paa Tryggevælde-Stenen. Men hvis jeg rigtig har læst Rune 10—11 som **ro** eller som enstavelses *rōu* og tolket dette som opstaaet af **rowu*, maa ogsaa denne Sprogform advare os imod at sætte Opedal-Indskriften længer tilbage end f. Ex. Einang-Indskriften. Dog vilde Formerne *bōu* og *rōu* vise tilbage til ældre Tid end *bō* og *rō*.

Efter alt formoder jeg nu, at Opedal-Indskriften ikke er ældre end 6te Aarhundred, men indenfor dette Aarhundred vover jeg ikke nærmere at bestemme dens Tid. Efter et løst Skjøn er jeg tilbøielig til at sætte den ikke tidligere end til Aarhundredets Midte.

Nordre Bergenhus Amt.

23. Sogndal.

Literatur. Utrykt. Photographier af Originalen og dens Runer, med tilføiet Bemærkning af Toldkasserer Christie i Runearkivet i Christiania. — Bemærkninger af I. Undset, daterede Bergen November 1887, sammesteds.

Trykt. Stephens Runic Monuments II (1867—68) S. 546 Nr. 41 b, med en Tegning, som efter Undset ei er korrekt. — Montelius, Från jernåldern, andra häftet (1869) S. 32 Nr. 255. — Worsaae i Aarbøger f. nord. Oldk. 1870 S. 406 Anm. *), med samme Tegning som hos Stephens Tavle 17 Fig. 9. — Lorange, Samlingen af norske Oldsager i Bergens Museum (1876) S. 94. — Japetus Steenstrup Yak-Lungta-Bracteaterne (1893), S. 57 (365) og Tab. IV Nr. 2. — B. Salin i Ant. tidskr. f. Sver. XIV, 2 (1895), S. 105.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen og Photographi.

Tegning. Autotypi af et i 1894 taget Photographi i tredobbelt Størrelse.

Den her afbildede Guldbracteat blev i April 1861 funden paa en Gaard i Sogndal[1]) i Sogn. Den bevares i Bergens Museum, hvor den har Nr. 1885. Prof. Rygh beskriver den saaledes: „Tvermaal med Randen ubetydelig over 2 cm. Har Indfatningsrand rundtom, perlet undtaget nærmest Hempen, som er fæstet i den og er forholdsvis stor. Forestillingen er et menneskeligt Hoved med vanlig Haaropsætning over et firføddet Dyr, vendt til høire. Dyret har korte, spidse Øren (ikke Horn) og lang, udrakt Tunge, krummet indad og endende med en liden rund Klump. Det har Hale som en Hest; enkelt Forben og Bagben sees."

Under Dyrets Bagben sees 5 runelignende Tegn, som dog kun tildels har virkelige Runers rette Form, og til høire for dem 4 lodrette Streger. Tegn 3 fra venstre ligner ᚠ; Tegn 4 ligner ᚼ.

Disse 5 Tegn kan ingen sproglig Betydning have. De er sandsynlig fremkomne ved Efterligning af Runer paa en ældre Braeteat.

Man tor ikke slutte, at de her forekommende Tegn, der ligne Runer, som ᚠ og ᚼ, samtidig brugtes som virkelige Runeformer i Indskrifter med sprogligt Indhold.

24. Førde.

Literatur. Utrykt. Brev fra Conservator A. Lorange i Bergen til S. Bugge, dateret 15de September 1874, nu i Runearkivet i Christiania. — Bemærkning af I. Undset sammesteds. — Trykt. Lorange i Aarsberetn. fra Foren. t. norske Fort. Bevar. for 1874 S. 83. — S. Bugge sammesteds S. 175—179, med Tegning pl. VII Nr. 33 — Lorange, Samlingen af Norske Oldsager i Bergens Museum (1875) S. 102. — S. Bugge og O. Rygh i Aarbøger f. nord. Oldk. 1878 S. 68. — Stephens Runic Monuments III (1884) S. 106—108 (med Tegning), 261, 362, 427. — Burg Runeninschriften (1885) S. 136 f. — Wimmer Runenschrift (1887) S. 151, 304 Anm. — S. Bugge „Rökstenen og Fonnaasspænden" i Kgl. Vitt. Hist. och Ant. Akad. Handl., 31 delen, Ny följd 11te delen, Stockh. 1893, S. 99. — Stephens, The Runes (1894) S. 49 Nr. 8.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. Rygh og Udgiveren samt Photographier.

Tegninger. S. 313 Autotypier i halv Størrelse af Photographier efter Originalen og S. 314 Gjengivelse af en hos Stephens Runic Mon. udgiven Tegning i fuld Størrelse, som er overladt til Benyttelse af Oldskriftselskabet i Kjøbenhavn.

Den her fremstillede Gjenstand blev funden i 1874 „paa Førde i Søndfjord ved Oprydning af en ny Ager omtr. 200 Alen over Førde Elv." Den blev af Postaabner N. Hafstad skjænket til Bergens Museum, hvor den har Nr. 2929.

[1]) Efter Lorange „etsteds i Stedje S., Sogndals Pgd."

(Trykt 24 August 1898.)

Gjenstanden er et langagtigt, firkantet Kleberstenstykke, tilskaaret i Kanterne, med afrundede Hjørner, 12 Cm. langt, 5 Cm. bredt, $1^1/_2$—2 Cm. tykt.

Det har et Indhak i hver Smalende og ved hver Ende et gjennemboret Hul. I hvert af disse Huller har vistnok en Snor været fæstet.

Det er blevet meddelt, at der sammen med denne Sten blev fundet en vel tilhuggen oval, noget fladtrykt Graasten, 4 Tommer lang og 3 Tommer bred, med to indhakkede Furer, en langsefter og en paatværs (Berg. Mus. 2928), men forøvrigt intet.

Professor Rygh har meddelt mig følgende Oplysninger med Hensyn til Kleberstenstykkets antagelige Bestemmelse[1]): „Det har Udseende af at have været brugt som Sænkesten paa et Fiskesnøre, som allerede formodet af Lorange (Saml. af Norske Olds. i Berg. Mus. S. 102). Universitetets Samling har et ganske lignende Stykke (No. 5032), ligeledes af Klebersten, der er fundet paa Nordsiden af Øen Fedje i Lindaas Pgd. i Nordhordland, liggende paa Bunden i en ca. 3 Alen dyb Torvmyr, ved Siden af et lignende, nu forkommet Stykke. Stykket fra Fedje er svagt krummet efter Længden og sodet paa den ene Side, saa at det ser ud til at være tildannet af et Fragment af et brugt Kogekar af Klebersten. I Universitetets Samling findes desuden flere Stykker af Sten, der, om end mere eller mindre forskjellige i Form forøvrigt, have det tilfælles med de to foran omtalte, at de er forsynede med Huller i begge Ender, og vistnok maa have tjent til samme Brug; enkelte af disse Stykker tilhøre Gravfund fra yngre Jernalder. — Det Stykke, som ved Indsendelsen af Runestykket til Berg. Mus. opgaves at være fundet sammen med det og nu har No. 2928 i Museet, er af samme Slags som de meget hyppigt forekommende Stene af Form som „Norske Oldsager" No. 477. Disse Stene, der med nogen Grund antages at have været Bismerlodder, ere oftere trufne i Gravfund fra yngre Jernalder, en enkelt Gang ogsaa i en Gravhaug, der indeholdt Oldsager fra ældre Jernalder. Der bør forøvrigt vistnok ikke lægges synderlig Vægt paa Opgaven om, at de to Stykker ere fundne „sammen"; der behøver ikke

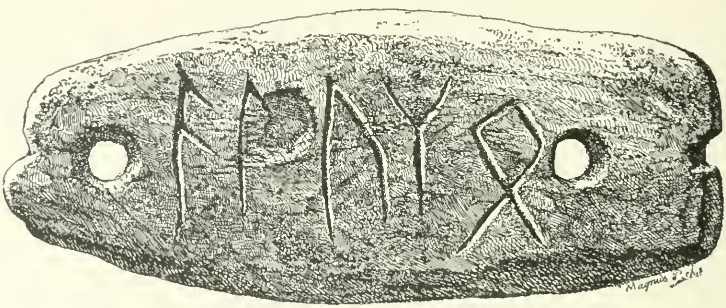
[1]) Stephens saa deri et Hundehalsbaand.

at ligge andet til Grund derfor, end at de ere fundne i samme Ager, og deraf vilde ikke kunne uddrages noget Bevis for, at de ere samtidige."

Mellem Kleberstenens to Huller er paa den ene Side indskaaret med Kniv følgende 5 Runer, som maa læses fra venstre mod høire:

ᚨᛚᚢᛉᛟ
a l u k o
1 2 3 4 5

Alle Runer er sikre og tydelige. Paa Rune 4 hæver sig en lodret Stav fra høire Kvist langt til høire og naar saa høit op som Kvistens øverste Ende. Runen kan ikke læses ᛉ. Den rette Hovedstav er ikke og har aldrig været forlænget oventil midt imellem de to Skraastave.

Paa Stenens Bagside er et af dybt indskaarne rette Streger bestaaende Ornament.

Ordet aluko har jeg i Norg. Indskr. I 164 f. sat i Forbindelse med de paa mange Gjenstande indridsede Runer alu (se om disse Norg. Indskr. I S. 161—166); alu har efter min Formodning betegnet „Værn" og ofte været brugt om en Amulet eller en anden Gjenstand, som tænktes at holde Ondt eller onde Aander borte. aluko skulde da være et af alu afledet Deminutiv enten af Intetkjøn eller Hunkjøn, og Klæberstenstykket fra Førde skulde da ved Indskriften aluko være betegnet som „et lidet Værn", d. e. som en mindre Gjenstand, der har magisk Kraft til at bringe Lykke og holde Ondt borte.

Denne Tolkning synes mig dog nu mindre rimelig. aluko kan efter sin Form være et Kvindenavn i Nominativ af en Stamme *Alukōn-*, dannet ved Afledningsendelsen *-kōn-*. Denne sidste Opfatning støttes derved, at *Aluco* findes som nedertysk Mandsnavn (fra Abbediet Werden) i 9de Aarhundred (M. Heyne Altniederdeutsche Eigennamen), og at *Aluca* forekommer som northumbrisk Mandsnavn i 9de Aarhundred (Liber Vitae hos Sweet The oldest Engl. Texts S. 161 L. 285). Hvis aluko er Navn, saa er den deri forekommende Stamme *alu-* vel den samme som *ǫl-* i de norske Navne *Ǫlbjǫrn* og *Ǫlmóðr* fra historisk Tid, ags. *ealu-* i *Ealuburh (Aloburg)*, *Ealubeorht* o. fl.

aluko er sandsynlig en Kortform eller Kjæleform af et sammensat Navn, som begyndte med *alu-*. I andre germanske Sprog findes mange Personnavne, som er dannede ved Deminutivsuffixet *-kan-* masc., *-kōn-* fem. I nyere Islandsk bruges *Valka* som Kjæleform for *Valgerðr*, *Ranka* for *Ragneiðr* og *Ragnhildr*, *Jóka* for *Jóhanna* (Vigfusson Icel. Dict. p. XXXIV).

Nominativendelsen **-o** af Stammer paa *-ōn-* forekommer ved Kvindenavne i svenske og danske Indskrifter med den længere Rækkes Runer (**fino**, **hariso**, **leþro**, **taliŋo**). Ogsaa Gotisk har *-ō* i Nominativ af Hunkjønsstammer paa *-ōn-*, ligesom finske Laanord fra Germansk (f. Ex. *kaltio*, Kilde) forudsætte den samme Endelse.

Efter denne Tolkning af **aluko** har dette vel været Navnet paa Klebersten-stykkets og det dertil hørende Fiskesnøres Eierinde.

Indskriften har for **k** ikke den ældre Form **<**, men den senere Form **ᛉ**. Væsentlig samme Form for **k** forekommer paa Fonnaas-Spænden, paa Stentofta-Stenen, Björketorp-Stenen, Varnum-Stenen (her med mere afrundede Kviste) og i flere Bracteat-Indskrifter. Efter denne Runeform at dømme er Indskriften snarest fra Tiden 650—700.

Romsdals Amt.

25. Veblungsnes.

Literatur. Utrykt. Haandskrevne Bemærkninger om Indskriften med Afskrift af Runerne fra omkring 1700, i Runearkivet i Christiania. — Samme Afskrift ligger til Grund for en Betænkning om Indskriften af Stiftsprovst (senere Biskop) Chr. Spidberg i Christiansand til den daværende Statholder i Norge Grev Chr. Rantzau af 1734, i det trondhjemske Videnskabernes Selskabs Haandskriftsamling Nr. 196, 4to. — Sammesteds en Betænkning af M. Tyrholm, Præst i Vanse, om denne Indskrift og om Framvaren-Indskriften. (Schøning i sin Reise anfører en haandskreven Beretning om Veblungsnes-Indskriften af Tyrholm til Grev Rantzau paa det Kongelige Bibliothek i Kjøbenhavn.) — „Een kort Beskrivelse over De 3de Nordreste Præstegield udi Romsdals-Fogderie .... af Hans Peter Schnitler Kongelig Mayts Holtzforster i Romsdalen“, Hskr. Nr. 305 4to. paa Univ. Bibl. i Chria. (fra 1769). — Afskrift af Indskriften i et Brev til Schøning fra Præst A. Meyer? Molde 1773, i Gl. kgl. Samling 987 fol. i det store kgl. Bibl. i Kjøbenhavn (ifølge I. Undset). — Bemærkninger om Indskriften og Afskrift i Indberetning til Directionen for det Bergenske Museum (om en Reise i 1847) af Toldinspecteur Christie og Toldkasserer Christie, i Bergens Museums Arkiv (Afskrift i Runearkivet i Christiania). — Afskrift af Indskriften i et Brev til Prof. R. Keyser fra Sognepræst Kraft, dateret Lesje Præstegaard den 8de Sept. 1857. Dette Brev findes, ligesom alle de følgende haandskrevne Optegnelser om Indskriften, i Runearkivet i Christiania. — Breve fra Rector A. Brinchmann til S. Bugge, daterede Molde 10 Sept. 1869 og 4 Oct. 1869. — Breve fra Skolebestyrer Bendixen til S. Bugge, daterede Kristiansund 12te Sept. 1870, 21 Aug. 1871, 14 Sept. 1871, 7 Okt. 1871. — Brev fra Harald Evensen til S. Bugge, dateret Veblungsnes 5/9 87. — Haandskrevne Bemærkninger om Indskriften af Prof. Gustav Storm, efter Optegnelser i Molde 5te og 6te Juli 1895, oplæste 7de Juli for Stiftsarkivar Koren, som i alt var enig. — Brev fra Arkivar Kristian Koren til S. Bugge, dateret Trondhjem 14 Oktober 1895.

Trykt. G. Schøning, Reise giennem en Deel af Norge 1773—1775, Kjøb. 1778, 4to, andet Hefte S. 135—139 (med Schønings egen Afskrift af Runerne og med Oplysninger om Stedet af Præsten i Sognet, Hr. Schanche). — Kraft Beskriv. over Kongeriget Norge V (1832) S. 206. — Liljegren Run-Urkunder (1833) Nr. 2042. — Finn Magnusen i Det kgl. danske Vidensk. Selsk. hist. og phil. Afh. VI, Kjøb. 1841, S. 504—508 (med Schønings Afskrift). — Nicolaysen norske Fornlevninger S. 539 f. — Stephens Runic Monuments I (1866) S. 274 f. (med Schønings Afskrift), XXXI. — Rector A. Brinchmann i Romsdals Budstikke 1869, Nr. 2, 7de Januar. — S. Bugge i Aarbøger f. nord. Oldk.

1871 S. 221—224 efter Meddelelser fra Rector Brinchmann og Skolebestyrer Bendixen. — Bendixen i „Aarbøger" 1872 S. 185—191 med ny Afskrift og Oplysninger om Stedet. — S. Bugge sammesteds S. 192—196. — S. Bugge i Vidensk. Selsk. Forhandl. i Chria. 1872 S. 319. — Wimmer i „Aarbøger" 1874 S. 132. — Undset i „Aarsberetning" for 1875 S. 94. — Leffler i Tidskr. for Filol. N. R. II (1875—1876), S. 276, 316. — Heinzel „Endsilben" (1877) S. 6, 28. — S. Bugge i Ant. Tidsk. f. Sver. V (1878) S. 92 f. — Verner i Anzeiger f. d. Alt. VII (1881) S. 13. — Noreen i Arkiv f. n. Filol. I (1883) S. 155. — Fr. Sander „Hvem var Sigurd Fafnersbane?" (1883) S. 243 (uvidenskabelige Bemærkninger). — Noreen Altisl. und altnorw. gramm. [1] (1884) S. 192 Nr. 16. — Burg „Runeninschriften" (1885) S. 133 f., 137 f. — Stephens Runic Monum. III (1884) S. 74, 90—94, med Tegninger af Klippen og Runerne efter Meddelelser fra Bendixen. — Bremer i Paul-Braune Beitr. XI (1886) S. 39. — Brate i Bezzenb. Beitr. XI (1886) S. 183. — Wimmer Runenschrift (1887) S. 149, 160, 163, 303. — Streitberg i Paul-Braune Beitr. XIV (1889) S. 219. — A. Kock i Skandinavisches Archiv I (1891) S. 17—19. — [Bastian Dahl] Molde og Romsdalen, en reisehåndbog, Kristiania 1892, S. 49, 51, 148 f. (heri Meddelelse af 1891 fra S. Bugge). — V. Michels i Anzeiger f. idg. Sprach- u. Alt. 1 (1892) S. 32. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. [2] (1892) S. 145, 156, 176, 266 Nr. 47. — S. Bugge i „Arkiv" VIII (1892) S. 9. — S. Bugge „Rökstenen og Fonnaas-Spænden" (1893) S. 73. — Noreen Abriss der urgerm. Lautlehre (1894) S. 20. — Stephens The Runes (1894) S. 39 Nr. 48. — Gustav Storm, En Runeundersøgelse med „Bolsø", i Aftenposten, Kristiania, 21de Juli 1895, Nr. 452. — Arkivar Kristian Koren, Mere om Runebjerget ved Veblungsnes, i Aftenposten 27de Okt. 1895, Nr. 683. — Streitberg, Urgerm. Gramm. (1896) S. 191, 253. — Noreen i Pauls Grundriss [2] I (1897) S. 520.

Grundlag for Behandlingen. Gibsafstøbning af Aftryk i Ler af Indskriften, tagne af Stiftsarkivar Kristian Koren, samt Afskrift med Bemærkninger af Skolebestyrer Bendixen og Meddelelser om Indskriften af Prof. Gustav Storm. Selv har jeg ikke seet Indskriften.

Tegninger. Side 318 meddeles Autotypi af et Photographi af Runeberget, taget af Arkivar Koren. Naar man fra hver af de to Stjærner ved denne Tegning drager en ret Linje, vil man finde Indskriftens Plads, hvor disse Linjer skjære hinanden. — S. 320 meddeles Autotypi af en Gibsafstøbning efter Aftryk af Runerne paa Lerplader, tagne af Arkivar Koren.

Vestenfor Veblungsnes i Grytten Præstegjeld i Romsdalen gaar Fjeldrækken paa søndre Side af Romsdalsfjorden i en lang Strækning brat ned i Fjorden. Fjeldsiden er gjennemfuret af Bække og Smaaelve. Omtrent en halv norsk Mil vestenfor Veblungsneset skyder østenfor Elven Skjolaa et andet mindre Nes frem. Paa dette ligger den vestligste Gaard i Grytten Præstegjeld, Indholmen, den eneste Gaard mellem Indfjordens Bygdelag i Sydvest og Veblungsneset i Øst. To til tre Kilometer østenfor Indholmen falder en liden Elv Ystelven[1]) ud. Østenfor denne er der i Fjeldet Hundsloisa nede ved Fjorden flere Fjeldhamre, som kaldes Lirhol-Hamrene (d. e. Lyrhol-Hamrene). Den vestligste af disse Hamre, som er nogle Favne østenfor Ystelven og som er indenfor Indholmens Enemærker, kaldes Runeberget. Denne Hammer, som er langt borte fra bebygget

[1]) D. e. den yderste Elv, kaldet saa i Modsætning til en liden Elv længer i Øst, som heder Instelven. Ystelven er forskjellig fra Skjølaa.

Land, gaar lige ned i Søen. Den er lodret og ubestigelig, men ikke høiere end omtrent 3 Favne og ikke for øvrigt iøinefaldende. I denne Hammers glatte Væg er Runer indhuggede omtrent 2 Favne eller imellem 11 og 12 Fod over høieste Vandstand. Det lodrette Klippestykke, hvorpaa Runerne er indhuggede, ender omtr. 2 Meter over Vandfladen med et Brud. Tilhøire for Runerne udvider Klippestykket sig nedad, men det nederste Stykke her synes nær ved at falde ned. Overhoved synes Klippestykket brudt nedentil ved Vandets Magt, saa at store Stykker er faldne ud i Fjorden.

Udenfor Runeberget ligger i Vandet en stor flad Stenhelle, som tydelig kan sees, naar Havet er stille, især ved lavt Vand. Den er ifølge Præsten Schanches Meddelelse til Schøning 8½ Alen lang og 5 Alen bred, hvor den er bredest. Den er aflang, tynd ved Kanterne undtagen paa den Side, som vender mod Fjeldhammeren, hvor den er tyk og tvært afbrudt. Denne Helle, som skraaner lidt udad, ligger to Alen fra Hammeren og ved laveste Vand ikke mere end ½ Alen under Vandet paa den vestre Side, hvor Vandet udenfor er 3 Alen dybt, 1 Alen under Vandet paa den østre Side, hvor Vandet udenfor er 5½ Alen dybt. Mellem Stenhellen og Hammeren er Vandet 2¾ Alen dybt. Hellen er paa sin vestre Side nu overgroet med Tare.

Lige under Runeberget er der ligesom en liden Vig paa omtr. 10—12 Alens Længde, idet Fjeldet baade østenfor og vestenfor Runeberget gaar lidt længere ud i Fjorden. Denne Vig, som mod Nord begrænses af den nævnte Stenhelle, synes at have dannet sig derved, at Søen der har undergravet Fjeldet, saa at den nedre og ydre Del af Runeberget efterhaanden er styrtet ud i Vandet. De nedstyrtede Dele har optaarnet sig paa Bunden og dannet en Banke, hvis øverste Del er den foran nævnte Stenhelle.

Indskriften kan ikke være indhugget fra Is, thi Fjorden er her aldrig islagt. Runerne er saa høit oppe, at de ikke ved vor Tids Vandstand kunde være indhuggede fra Baad eller Skib. Det har ikke været muligt at komme til Stedet ovenfra og at indhugge Runerne ovenfra. Flere har derfor holdt det for sandsynligt, at Havets Niveau dengang, da Indskriften blev indhugget, var forskjelligt fra nu, eller at Landet har hævet sig, efterat Indskriften er bleven indhugget. Men Prof. G. Storm og Arkivar Koren er enige om, at Runeristeren umulig kan have staaet i Baad, naar han har hugget Runerne saa sikkert, som disse er indhuggede. Prof. Storm mener at den nedre og ydre Del af Runeberget, som var undergravet af Vand, er faldt ud, efterat Runeindskriften er indhugget, og at Runeristeren i sin Tid har kunnet staa paa fast Klippe for at udføre Hugningen.

Naar man kommer hen til Runeberget med Baad, sees Runerne lidet tydelig uden ved særlig heldig Belysning, naar der falder Solstreif fra Øst. Men naar man slaar Vand paa Fjeldvæggen, træde de fleste Runer tydelig frem. Runernes Fordybninger er nu for en Del overgroede med Lav og Mose.

Denne Indskrift har længe tildraget sig megen Opmærksomhed. I Nutiden har de omboende Bønder om dens Betydning meddelt flere indbyrdes afvigende Fortællinger, som alle er grundløse Gjætninger. Om Runerne findes mange Optegnelser, den ældste næsten 200 Aar gammel. Men alle ældre Afskrifter forvanske nogle Runer og er tilhøire ufuldstændige. Alle ældre Tolkninger er aldeles forfeilede.

Første Ord (de 7 første Runer) blev af Rector Brinchmann afskrevet saavidt rigtig, at jeg i 1869 efter denne Afskrift kunde tolke det. Skolebestyrer (daværende Adjunkt) Bendixen, som i 1870 fra Baad tog en ny Afskrift, undersøgte 20de August 1871 første Gang Indskriften i umiddelbar Nærhed. En Stige, som nedentil fæstedes i en af Stenhellens Sprækker, blev reist mod Fjeldvæggen

og paa den steg Bendixen op til Runerækken. Han tog en nøiagtig Afskrift. De 12 første Runer er i denne rigtig gjengivne.

Rune 13 læste Bendixen som ᚦ. Jeg fattede snart Formodning om, at Runen maatte være ᚨ, og jeg henvendte mig til flere Mænd for at faa besvaret det Spørgsmaal, om Runen kunde læses saaledes. En Undersøgelse af Hollænderen Dr. Boer førte ikke til noget sikkert Resultat. I Brev fra Veblungsnes 5/9 1887 underrettede Hr. Harald Evensen mig om, at han og Candidat Moen havde undersøgt Runerækken nærved, staaende paa Stige. For de 12 første Runers Vedkommende bestyrkede han Bendixens Læsning, men Rune 13 havde efter ham ogsaa en mindre dyb Tværstreg, som udgik fra den rette Stavs Top. Den var ikke parallel med nedre Tværstreg, men skraanede stærkere nedad end denne. Evensen troede at se omtrent ᚹ, Moen omtrent ᚨ. Efter Modtagelsen af dette Brev havde jeg kun liden Tvivl om, at Rune 13 maatte læses som ᚨ a.

Endelig kom Professor Gustav Storm og Arkivar Kr. Koren paa et af Statsraad Astrup overladt Dampskib med Hr. Onsums Storbaad og med Stige den 5te Juli 1895 til Runeberget. De fik første Gang sikkert læst den hele Indskrift.

Den 24de Juli 1895 roede Arkivar Koren paany ud til Stedet med Candidat Rando Wolff. Koren medbragte Pottemagerler. De fik taget Aftryk af Indskriften i Lerplader, af Slutningen i to forskjellige Lerplader. Koren har siden ladet disse Lerplader afstøbe i Gibs og Afstøbningerne sætte sammen i en Træramme. Tillige fik Arkivar Koren taget Photographier af Runeberget.

Runerne danner en horizontal Række. De fleste af dem er bredt og skarpt indhuggede og deres Former er, undtagen ved sidste Rune, tydelige. De maa læses fra venstre mod hoire saaledes:

ᛖ	ᛁ	ᚱ	ᛁ	ᛚ	ᚨ	ᛉ	ᚹ	ᛁ	ᚹ	ᛁ	ᛚ	ᚨ
e	i	r	i	l	a	ʀ	w	i	w	i	l	a
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

De første 5 Runer er omtrent 16 Cm. høie, men Rune 8, 10 og 13 er 17 Cm. høie. Storm formoder, at de sidste Runer er blevne lidt høiere, fordi Runeristeren har flyttet sig. Afstanden fra venstre Stav af Rune 1 til Staven i Rune 13 er 120 Cm. Heraf fremgaar det, at Runeristeren har maattet flytte Plads, medens han

(Trykt 25 August 1898.)

hugg Runerne. Efter Gibsafstøbningen er der ikke lige stor Afstand mellem de forskjellige Runer; mellem Rune 10 og 11: 10,9 Cm.; mellem 7 og 8: 9,3 Cm.; mellem 5 og 6: 9,2; mellem 6 og 7: 8,7; mellem 9 og 10: 8,0; mellem 8 og 9: 7,6 Cm.

Arkivar Koren anforer som en Feil ved Afstobningen, at Mellemrummet mellem Rune 3 og 4 er blevet for lidet derved, at Gibsmageren har skaaret bort noget af de fremspringende Kanter af de to Lerplader (Rune 3 og 4 var aftrykte paa to forskjellige Plader), saa de ved Sammensætningen er komne for nær hinanden.

Rune 1. Den Skraastreg, som fra venstre Stav skraaner nedad mod høire, er forlænget lige til høire Stav. Derimod er den Skraastreg, som fra høire Stav lidt nedenfor dennes Top skraaner ned mod venstre, ikke forlænget videre end til det Punkt, hvor den stoder sammen med den anden Skraastreg.

Rune 3. Sidestaven begynder lidt nedenfor den rette Stavs Top og gaar paa Midten ikke ind til den rette Stav. Rune 6 er nedentil lidt krummet mod hoire.

Prof. Storm bemærker, at der efter Rune 7 ikke er nogen Deling mellem Ordene.

Rune 8 og Rune 10 er begge ᚹ w med krum Sidestav, men denne gaar paa Rune 10 lidt længer ud til hoire.

Rune 13 har med Hensyn til Læsningen voldt storst Vanskelighed. Langstaven er dybt indhugget. Ligesaa nederste Kvist. Fra Stavens Top udgaar der ligeledes til høire en nedad skraanende Tværstreg, men nærmest ved Staven er denne meget svag, derimod længer ude tydeligere. Den ovre Tværstreg skraaner stærkere nedad end den nedre.

Til høire for Rune 13 er der tydelig en lodret Stav, som ingen for Storm og Koren har iagttaget. Den er ganske tynd, meget tyndere end Runerne 2, 4, 9 og 11. Prof. Storm tror derfor, og vist med rette, at Staven ikke kan være ment som Runen i, men at Staven betegner Indskriftens Afslutning[1]).

Forste Ord i Veblungsnes-Indskriften **eirilaʀ** er ogsaa forste Ord i By-Indskriften. Se Norg. Indskr. I 93, 94, 100. Overensstemmelserne mellem de to Indskrifter er her, naar man ser dem under ét og ikke enkeltvis, ganske mærkelige. Runerne er i begge skrevne i en horizontal Række fra venstre mod hoire. I begge har det nævnte forste Ord den samme Form, medens der i Indskrifterne fra Varnum, Lindholm og Kragehul er skrevet **erilaʀ**. Runen **e** har paa Runeberget ved Veblungsnes og i By-Indskriften i dette Ord samme sjældne senere Form, og det uagtet **e** som Rune 18 og Rune 23 paa By-Stenen har en sædvanligere og ældre Form. Jfr. Norg. Indskr. I 113. Endelig er der Overensstemmelse mellem de to Indskrifter deri, at der i dem begge uden Skilletegn imellem efter **eirilaʀ** folger et Ord i Nominativ som efter sin Form kan være Mandsnavn.

Heraf maa ialfald sluttes, at **eirilaʀ** i Veblungsnes-Indskriften har samme Betydning, som i By-Indskriften. Nu folger efter **eirilaʀ** By **hroʀaʀ**, som maa

[1]) Rune 1 kan ikke læses som ᛗ **m**. Rune 5 har de fleste ældre Afskrifter feilagtig som þ eller lignende. Rune 8 kan ikke læses som þ; en stor Moseplet lige i Runens Top har tidligere fremkaldt denne Læsning.

være det egentlige Navn, fordi det er fulgt af det tilsvarende Patronymicum **hroʀeʀ** „Hrors Søn“. Derfor kan **eirilaʀ** By ikke være Navn, og det samme maa altsaa gjælde om **eirilaʀ** i Veblungsnes-Indskriften. Jeg har i Norg. Indskr. I 100 f. opfattet det som „Jarlen“ d. e. „Krigerhøvdingen“.

Ligesom **hroʀaʀ**, der paa By-Stenen følger efter **eirilaʀ**, er det egentlige Navn, saaledes maa **wiwila**, som paa Runeberget ved Veblungsnes følger efter **eirilaʀ**, være det egentlige Navn[1]).

Om den nærmere Forklaring af **eirilaʀ** fra Formens og Betydningens Side henviser jeg til Norg. Indskr. I 100—102[2]), jfr. I 195 f.

Jeg oversætter altsaa nu, ligesom Burg og Noreen, **eirilaʀ wiwila** „Jarlen Wiwila“, d. e. Krigerhøvdingen Wiwila.

Navnet **wiwila** er en Deminutivdannelse af det paa Tune-Stenen forekommende Mandsnavn **wiwaʀ**. **wiwila** er Nominativ af en Stamme *Wiwilan-*. Om andre Nominativer paa -a af Hankjønsstammer paa *-an-* se Norg. Indskr. I 170 f., 197, 247.

Andre Mandsnavne paa **-ila** er **frohila** (er dette en gotisk Sprogform snarere end en nordisk?), **niuwila**, **niujil[a]** paa danske Bracteater. Jfr. **onla** Norg. Indskr. I 171, **mrla** I 152. En stor Mængde Mandsnavne paa *-ila* forekommer hos Goterne: *Ansila*, *Baduila*, *Totila* o. s. v., især i vestgotiske Concilieacter fra 7de Aarhundred. I historisk Nordisk er en tilsvarende Navnedannelse ikke længer productiv.

Om **wiwaʀ**, det Navn, hvoraf **wiwila** er afledet, se Norg. Indskr. I 11[3]).

Veblungsnes-Indskriften afsluttes, som i det foregaaende nævnt, ved en lodret Stav. Hermed kan nærmest sammenlignes det, at Skååug-Indskriften i Södermanland afsluttes ved en lodret Stav, som oventil har en Knap eller Udbugning.

Da Mindestene med Indskrift i den længere Rækkes Runeskrift ikke sjælden bære den Dødes Navn i Nominativ uden Tilføielse af et Verbum, kan man ikke benegte Muligheden af, at Indskriften **eirilaʀ wiwila** indeholder Navnet paa en Mand, som er død ved Stedet, og at den er indhugget af en anden Mand til Minde om

---

[1]) Man tør derfor ikke, som jeg i Aarbøger 1872 S. 194 foreslog, forstaa **wiwila** som Tilnavn til **eirilaʀ** (i Lighed med *Baduila qui et Totila*, *Brunhill cognomento Teťla*) og heller ikke med Bendixen (sammesteds S. 190) oversætte: „Eirilar Søn (eller Ætling) af Wiwar“.

[2]) Henvisningen til oldsvensk *karilʀ* S. 100 maa stryges, ligesom den S. 111 nedentil meddelte Læsning af vedkommende Indskrift, thi denne Læsning er falsk. Noreen Abriss der urgerm. Lautl. S. 20 opfatter **eirilaʀ** som „Compromisskrivemaade“ af *erilaʀ* og **irilaʀ*, men herimod taler den Omstændighed, at tre ældre Indskrifter har **erilaʀ**, medens **irilaʀ* ingensteds kan paavises.

[3]) Sievers Beitr. XVIII, 413 sammenstiller *-uio*, andet Led i northumbr. Navne (*osuio*, *ecguio*, *ceoluio* og fl.) i Liber Vitae med **wiwaʀ**.

Stark „Keltische Forschungen“ i Sitzungsberichte d. kais. Akad. d. Wiss. philos.-hist. Cl., LXII Bd., 1. Heft (Wien 1869, April) S. 79—83 betragter som keltiske bl. a. følgende Navne: *Vivulus* Patav. ep. a. 760, *Vivilus* Var. *Virilo* i et Brev fra Gregor III Aar 739, *Wivila* f. saec. 8 Cod. Lauresh. n. 2155. De af Stark anførte Navne har neppe noget med urnord. **wiwaʀ**, **wiwila** at gjøre. Jeg skal her ikke undersøge, om de alle indbyrdes høre sammen eller om Starks Forklaring af cymr *gwiw* (dignus), irsk *fiu* er rigtig. Stokes Urkelt. Sprachschatz S. 277 forbinder cymr. *gwiw*, ir. *fiu* med gall. *vesus* i *Bellovesus* o. s. v. og under Tvivl med *Visu-rix*.

„Krigerhøvdingen Vivila"[1]). Men jeg holder det for langt sandsynligere, at det er Vivila selv, som har indhugget Indskriften paa dette for de Forbiroende iøinefaldende Sted, for saaledes at faa sit Navn bevaret. Herfor taler navnlig et ensartet Forhold ved en anden Indskrift. Paa Bergvæggen ved Valsfjorden i Fosen er indridset med den længere Rækkes Runer: **ek hagustalda(?)ʀ þewaʀ godagas**. Se i det følgende.

Derimod er en Indskrift med den kortere Rækkes Runer paa en Bergvæg ved Indsøen Framvaren, ikke langt fra Farsund, en Mindeindskrift. Thi den lyder efter Undset:

rist : ainriþi :
at : ustæn :

„Einride ristede (neppe: Jeg Einride rister) (dette) efter Oistein (eller: Ystein)". Se Aarsberetning fra Foren. til norske Fort. Bevar. for 1875 S. 94—110. (Her bør vel snarere læses *æinriþi*.)

Det, som navnlig maa hjælpe os til at bestemme Veblungsnes-Indskriftens Tid nærmere, er den senere Form af e-Runen og den senere Navneform **eirilaʀ**. Begge Former har den tilfælles med By-Indskriften. Jeg formoder, at Veblungsnes-Indskriften er noget ældre end By-Indskriften, og at hin er indhugget lidt før Midten af 7de Aarhundred eller deromkring.

Ret op for (syd for) Veblungsnes har ligget Gaarden Veblungen, som nu er gaaet ind under Veblungsnes. Bendixen (Aarboger 1872 S. 190 Anm. 2) bemærker: „Det ligger fristende nær at sætte Gaardsnavnet Veblungen i Forbindelse med **wiwila**". G. Storm slutter sig (i Aftenposten) til denne Formodning.

Navnet Veblungen skrives ifolge Prof. O. Rygh *Weflling* 1633, *Webling* 1632. Hvis den gammelnorske Form har været **Viflingr*, kunde dette forudsætte en urnordisk Form **Wibilingaʀ* eller **Wifilingaʀ*, men ikke **Wiwilingaʀ*. Urnord. **wiwila** skulde, som Noreen bemærker, i historisk Oldnorsk være blevet til **Ýle*, altsaa et **Wiwilingaʀ* til **Ýlingr*, thi *i* maatte svinde foran *l* og *w* svinde foran en Consonant. Der kan altsaa, saavidt jeg skjønner, ikke være nogen Forbindelse mellem Navnene **wiwila** og Veblungen[2]).

---

[1]) Dette formoder Prof. G. Storm i Aftenposten 21de Juli 1895. Jeg kan ikke slutte mig til en anden sammesteds af Storm udtalt Formodning, at Indskriften tilligemed en Bautasten ikke er andet end et Grænsemærke og skal afgrænse Vivilas Enemærker. Arkivar Koren har i Aftenposten 27de Oct. 1895 vist, at den Bautasten, som er bleven sat i Forbindelse med Indskriften, findes over 300 Alen vestenfor Ystelven, 300—400 Fod over Havet, hvorfor den ikke kan have noget med Indskriften at gjøre.

Bendixen formoder Aarbøger 1872 S. 191, at Indskriften er indhugget for at hædre den Mand, hvis Navn den indeholder.

[2]) Af Stedsnavne, som ligne Veblungen, meddeler Prof. O. Rygh mig bl. a. følgende: Vevlingen, udtalt *Vevlingjen*, Ø nord for Skorpa, Kinn; Vevlungerne, Holmer i Nord for Ona yderst i Romsdalen. Jeg skal ikke afgjøre, om disse Stedsnavne er at forklare af norsk Dial. *vevlung* eller *vevling* „Pulsvante, et Slags brede Strimler til at vikle omkring Haandledene".

26. Myklebostad A.

Literatur. Utrykt. Brev fra Sognepræst Kraft til Prof. R. Keyser, dateret Lesje Præstegaard 8 Sept. 1857, i Runearkivet i Christiania. — Brev fra A. Sølsnes, dateret Vistdal pr. Molde 27/9 1888, i Arkiv for Foren. til norske Fortids-M. Bevar., Christiania (Afskrift i Runearkivet). Bemærkninger om Stenen og Indskriften af I. Undset og O. Rygh i Runearkivet i Christiania.

Trykt. O. Rygh i Aarsberetn. fra Foren. t. n. Fort. Bevar. for 1888 S. 155 Nr. 291. — [B. Dahl] „Molde og Romsdalen" (1892) S. 51. — S. Bugge i Arkiv f. nord. Filol. VIII (1892) S. 11. — Stephens The Runes (1894) S. 37 Nr. 22.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen ved Prof. O. Rygh og Udgiveren.

Tegninger. S. 325 Autotypi af et Photographi af Originalen, taget af Photograph Væring i Christiania.

Den her afbildede Runesten er funden i Jorden ved Opdyrkningsarbeide den 7de Sept. 1888 paa Myklebostad (Matr. Gaards-Nr. 39) i Vistdalen Sogn, Nesset Præstegjeld, Eresfjord og Vistdalen Herred, i Romsdalen. I Nærheden findes flere „Kjæmperoser" ud paa Brinken af en hoi Bakkekant, som stoder til Søen. I den foreliggende Beretning tales ikke om, at Stenen blev funden i en Gravhaug.

Den blev af Finderen og Eieren Gaardbruger Knud Aslaksen Myklebostad skjænket til Universitetets Oldsagsamling, hvortil den indkom i Nov. 1888 og hvor den bevares som Nr. 14436.

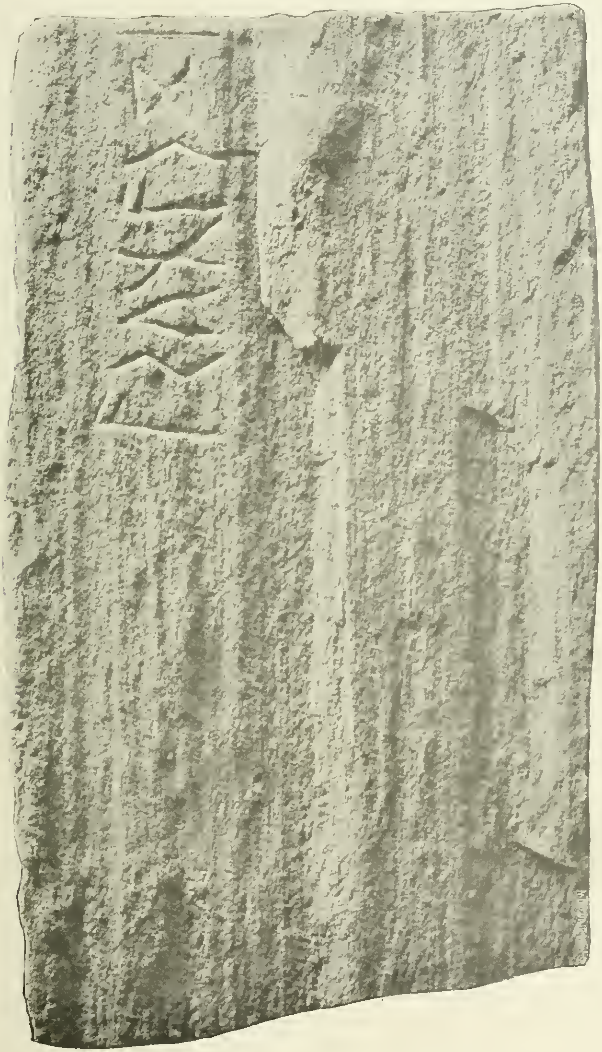
Sognepræst Kraft skriver om Nr. 27, Myklebostad-Stenen B (se under denne), i sit Brev af 1857: „Man vidste [i 1852], at den for nogle Decennier siden havde staaet paa en ved Gaarden værende Bakke. . . . . Den skulde have havt en Søster ved Siden af sig, der nu skal ligge begravet dybt nede i Ageren". Det er sandsynligt, at den her omtalte Sten, som i 1852 laa begravet dybt nede i Ageren, er den samme som Myklebostad-Stenen A, der blev funden ved Opdyrkningsarbeide den 7de Sept. 1888, eller ialfald, at sidstnævnte er et Stykke af hin.

Den her afbildede Sten er ifolge Prof. Helland af en stærkt skifrig Hornblendegneis, som meget hyppig forekommer i Romsdalens Gneisformation.

Den er langagtig firkantet, 79 Cm. lang i den ene Længdekant og 75 Cm. i den anden; 44,5 Cm. bred, 12 Cm. tyk. At den er afbrudt i den ene Ende, viser Indskriften.

I den anden Ende er ogsaa Brud; det gaar noget skraat, saa Længden er bleven ulige i de to Kanter.

Indskriften gaar i en horizontal Række langs den længste af de to Længdekanter og begynder 17 Cm. fra den ene Ende; den afbrydes ved Bruddet i den

anden Ende. Runerne er dybt hugne og meget tydelige, uagtet Stenens Overflade er temmelig ujævn. Indskriftens Runer er ikke begrænsede af Rammelinjer. Runernes Høide er 8—10 Cm. De gaa fra venstre mod høire.

De 6 første Runer er

ᚨᛊᚢᚷᚨᛊ
a s u g a s

Rune 4 maa læses **g**, ikke **n**. Rune 6 er i sin Form forskjellig fra Rune 2. Nederste Streg af Rune 6 er næsten lodret med en svag Skraaning mod høire. Denne Rune gaar længere ned end de øvrige Runer.

O. Rygh har vistnok med rette forstaaet **asugas** som Genetiv af et Mandsnavn. Andre Genetiver i Ental paa **-as** af Stammer paa *-a-* er **godagas** Valsfjorden, **hnab(u?)das** eller **hnab(i?)das** Bø (Norg. Indskr. I 241 f.), **asugisalas** paa Kragehul-Spydstagen. **asugas** staar sikkert i Forbindelse med Stammen *ansu-*, oldn. *óss*, *áss*, Flertal *æ̇sir*, med hvilken Stamme Mandsnavnet **asugisalas** (Gen.) paa Kragehul-Spydstagen er sammensat. **asugas** har kanské snarest været udtalt med kort nasalt $a + n + s$. Da Runen **ansuʀ*, *óss* paa Skåäng-Stenen betegner kort *a*, medens **ara*-Runen der betegner langt *a*, kunde man deri finde et Argument for, at **asugas** ikke har været udtalt med langt nasalt $a + s$. Men dette Argument er ikke bindende, bl. a. fordi Myklebostad-Indskriften A kan være ældre end Skåäng-Indskriften.

Hvis **as-** i **asugas** har været udtalt med kort nasalt $a + n + s$, maa Skrivemaaden sammenlignes med **lada** Tørvik A, d. e. *Landa*, og lign.

Navnestammen *ansuga-* kan efter Formen at dømme være afledet af *ansu-* ved Suffixet *-ga-* (Kluge Nominale stammbildungslehre § 207). Men jeg kan ikke paavise nogen Anvendelse af dette Suffix, som i logisk Henseende er ensartet. Har **Ansugaʀ* etymologisk betegnet „han som har Æsernes Eiendommelighed“ eller lign.? Jeg har Betænkelighed ved at opfatte **asugas** som graphisk Betegnelse for en Udtaleform **Ansungas*.

7de Tegn er et Skraakors, oventil og nedentil lukket ved en horizontal Streg. Det er kun halvt saa høit som de andre Tegn. Dette Tegn, som ellers ingensteds hidtil er paavist, har Rygh vistnok med rette opfattet som et Skilletegn. Nærmest beslægtet er ⁙, det Skilletegn, som findes paa Möjebro-Stenen i Upland. Dette bestaar af et Skraakors, mellem hvis Stave der oventil og nedentil er en Prik, og det er ikke saa høit som Indskriftens Runer.

8de Tegn er ᛁ **i**. Nær indtil dette er til høire Bruddet. Ved Bruddet sees paa Originalen noget nedenfor Runeradens Midthøide lige i Kanten en mod venstre skraat opad gaaende ved Bruddet noget udvidet Fordybning, der synes at være gammel. Baade Prof. Rygh og jeg er nu mest tilbøielige til at holde denne for tilfældig eller betydningsløs.

asugas er vistnok den Dødes Navn i Genetiv. Mange Sten-Indskrifter med den længere Rækkes Runer indeholde den Dødes Navn. Dels alene: **keþan** Belland, sandsynlig **wadaradas** Saude (Norg. Indskr. I 187). Dels styret af et Substantiv, som betyder Sten (f. Ex. **halaʀ** Sten) eller Gravhaug (f. Ex. **hlaiwa** Bø) eller lignende.

8de Tegn ᛁ **i** synes at have været første Rune af et Ord, som nu ikke kan

udfyldes. Dette Ord kan enten have staaet i Nominativ og styret asugas eller staaet i Genetiv som Apposition til asugas. Om Indskriften har indeholdt flere Ord end det andet, det som har begyndt med i, lader sig heller ikke nu bestemme.

Hvis Fordybningen lige i Kanten ved Bruddet derimod ikke var tilfældig, men var Del af en Rune, maatte denne Rune have været ᛇ. Saaledes har jeg tidligere (Norges Indskr. I 123 f.) opfattet Fordybningen. Men et Ord kunde neppe begynde med ᛁᛇ, og det vilde være betænkeligt at antage 7de Tegn for Runen ŋ, udtalt *iŋ*, for derved at faa ᛁᛇ i Indlyd.

Indskriftens 6 første Runer synes i sine Former at være ensartede med de, som findes i de ældste norske Indskrifter. Der synes ikke være noget til Hinder for at sætte Indskriften til 6te Aarhundred, men dens Tid lader sig ikke nøiere bestemme.

Hvis den behandlede Runesten er en Del af den, som i 1852 laa begravet dybt nede i Ageren, har den ifølge Sognepræst Krafts foran trykte Meddelelse tidligere været reist paa en ved Gaarden værende Bakke ved Siden af følgende Runesten Nr. 27. Indskriften har da vel gaaet nedenfra opad.

27. Myklebostad B.

Literatur. Utrykt. Brev fra Sognepræst Kraft til Prof. R. Keyser, dateret Lesje Præstegaard 8 Sept. 1857. — Brev fra daværende Adjunkt Bendixen til Prof. Rygh, Kristiansund i Slutningen af August 1870. — Breve fra Bendixen til S. Bugge, Kristiansund 12 Sept. 1870 og 21 Aug. 1871. — Bemærkninger af Antikvar N. Nicolaysen 12/9 1885. — Bemærkninger af Prof. O. Rygh. Alt i Runearkivet i Christiania. — O. Rygh i Katalog over det norske Universitets Samling af nord. Oldsager ved Nr. 17792.

Trykt. Nicolaysen Norske Fornlevninger (1862—1866) S. 541 f. — „Aarsberetning" for 1864 S. 37. — Bendixen i „Aarsberetning" for 1877 S. 230 og i „Aarsberetning" for 1878 S. 75 f. — [B. Dahl] „Molde og Romsdalen" (1892) S. 51. Noreen Altisl. u. altnorw. Gramm. 2 (1892) S. 156, efter Meddelelse fra S. Bugge. — O. Rygh i „Aarsberetning" for 1894 S. 130 Nr. 70. — Stephens, The Runes (1893) S. 37 Nr. 23.

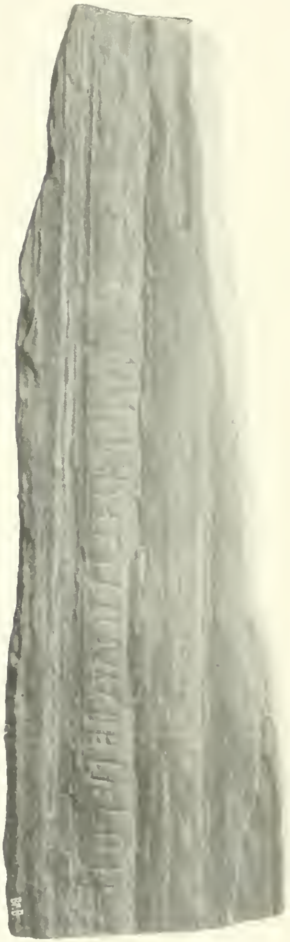
Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen og af Aftryk ved Prof. O. Rygh, Prof. Alf Torp og Udgiveren.

Tegninger. S. 328 er trykt Autotypi af et Photographi af Stenen, taget af Photograph Væring. S. 330 er trykt Autotypi af et Papiraftryk, hvorpaa Stregerne er blevne udfyldte med Blyant af S. Bugge. I den autotypiske Gjengivelse har det paa Grund af nærværende Udgaves Format været nødvendigt at bryde Indskriftens ene Linje i to.

Den her afbildede Runesten er funden paa samme Gaard Myklebostad i Vistdalen Sogn i Romsdalen som den her nærmest foran behandlede Sten Nr. 26. Myklebostad-Stenen B blev i 1864 overdraget til Foreningen for norske Fortidsmindesmærkers Bevaring og indbragt til Aalesunds lærde Skole.

I 1885 blev Stenen af Skolens Forstanderskab ved Rektor V. Voss overdraget til Universitetets Oldsagsamling i Christiania, hvor den bevares som Nr. 17792.

Det er sandsynlig den samme Sten, om hvilken Sognepræst Kraft i Brev til Prof. R. Keyser, dateret Lesje Præstegaard 8/9 1857, skriver følgende: „Paa en Reise i Nessets Prestegjeld i Aaret 1852 fandt jeg en Runesten, der saavidt jeg veed, ikke før har været bekjendt. Jeg fandt den som Trappesteen hos en af Gaardbrugerne paa Myklebust i Visdals Annexsogn. Paa Anmodning forærede Eieren mig Stenen, men da man begyndte at løfte den, fandtes den saa svær, at den vilde udgjøre mere end dobbelt Ladning for den lille Treroing, hvorpaa jeg foer. Man vidste, at den for nogle Decennier siden havde staaet paa en ved Gaarden værende Bakke, ved hvis Opryddelse til Ager den blev taget i sin nuværende Tjeneste. — Den skulde have havt en Søster ved Siden af sig, der nu skal ligge begravet dybt nede i Ageren. Stenen kan vel ellers ikke være af nogen synderlig Interesse, da Inscriptionen ved dens mangeaarige Benyttelse til Trappesteen er saa udslidt, at kun enkelte Runer endnu staae tydelige og klare. Jeg lod Stenen overskylle i Haab om at faa den dechifreret, men det vilde ikke lykkes. Ordene, der vare 6, vare tydeligt adskilte ved det sædvanlige ⨯. Jeg maatte af Nødvendighed opgive min Eiendomsret, men modtog Løfte om at Stenen skulde blive ombyttet med en anden".

Krafts Ord, at Indskriften ved Stenens „mangeaarige Benyttelse til Trappesteen er saa udslidt, at kun enkelte Runer endnu staae tydelige og klare" passe fortræffelig paa den her afbildede Sten. Rigtignok gjælder det ikke om dennes Indskrift, at „Ordene vare 6" og heller ikke, at „Ordene vare tydeligt adskilte ved det sædvanlige ⨯". Men disse Angivelser kan grunde sig paa en let forklarlig feilagtig Opfattelse af Kraft. Mere paafaldende er det, hvad denne fortæller om den Sten, som han saa, at den „fandtes saa svær, at den vilde udgjøre mere end dobbelt Ladning for den lille Treroing", hvorpaa han for. Alligevel synes der at være overveiende Grunde til at antage den Sten, som Kraft har seet, for identisk med den her afbildede.

(Trykt 30 August 1898.)

Daværende Adjunkt Bendixen horte i 1870 paa Myklebostad, at den Sten, som kom til Aalesund, var udtaget af en Stensætning, som bestod af 6 Stene, der stod sammen omtrent saaledes:

Den midterste af de tre Stene, som stod i nederste Række, var den her behandlede Sten.

Paa Myklebostad har der foruden de to her behandlede Runestene Nr. 26 og 27 været endnu en Runesten. Daværende Adjunkt Bendixen skrev til Prof. Rygh i August 1870: „I Vistdal, hvorfra den Runesten er kommen, som er opstillet ved Aalesund Skole, findes endnu 1 liggende, men indmuret i en Fjøsvæg paa Myklebostad. Eieren Erik Larsen Myklebostad, som har et rent Liebhaberi for store og vakre Stene . . ., fortalte, at den nævnte Runesten er vel 1 Alen høi og stod i den ene Ende af en Røs; den var af lysere Let med en graa Rand paa den ene Side og midt over Stenen: i denne stod Runerne, som var tydeligere end paa den i Aalesund. Stenen var saaledes indmuret i Fjøsvæggen, at den ikke kunde sees“.

Bendixen skriver 21 August 1871: „Stedet, hvor den er indmuret, kan ikke . . . længere paavises. Eieren var ikke tilstede ved Arbeidet, og de 3 Mænd, som udførte det, er alle døde . . . . For Resten fik jeg en ny Bekræftelse paa, at det virkelig var en Runesten, da Konen paa Gaarden fortalte, at det var samme Slags Skrivt paa denne, som paa den i Aalesund, og hun endog kunde erindre og aftegne enkelte Runer fra den sidstnævnte Sten: ᚼᛆᛚ“.

Hvis den sidste Angivelse er rigtig, har den i Fjøsvæggen indmurede og senere ikke fremkomne Sten havt Indskrift med den kortere Rækkes Runer.

Den her afbildede Runesten er 1,50 M. høi; nedentil 45 Cm. bred, i Toppen 20 Cm. bred; 11—14 Cm. tyk (tykkere op mod den smale Ende). Runernes Hoide er ca. 8 Cm.

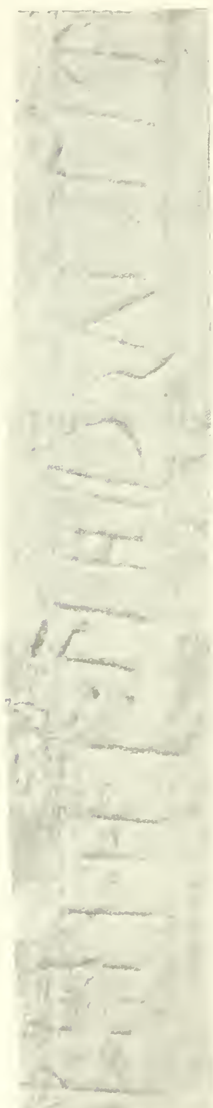
Stenen er efter Professor Amund Helland af Hornblendegneis, meget rig paa Hornblende. Denne Bergart forekommer meget hyppig i Romsdalens Gneisformation.

Det Parti, hvorpaa Runerne staa, sænker sig over og under Runerne, saa der er fremkommet to Furer langsefter Stenen, som efter Prof. O. Rygh utvivlsomt skyldes en Forvitring af blødere Lag i Stenen. Disse Furer danne ligesom Rammelinjer om Indskriften. Denne Forvitring har ifolge Prof. Rygh været adskillig fremskreden, inden Indskriften blev indhugget.

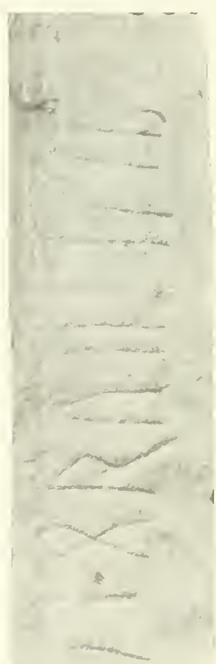
Stenen har Bautastenform. Indskriften, som danner en eneste Rad Runer fra venstre mod høire, begynder lige ved Stenens venstre eller nedre Endekant. Stenens nedre Ende er tvært og ganske jævnt afskaaret, dog efter Prof. Helland ikke ved Menneskehaand.

Ifolge Sognepræst Krafts og Skolebestyrer Bendixens foran aftrykte Meddelelser og efter Stenens Form maa den antages engang at have været reist i fri Luft, saa at Indskriften har gaaet nedenfra opad. Men hvis Stenen havde været reist i sin nuværende Form, maatte Indskriftens Begyndelse have været skjult af

Jorden. Det maa derfor antages, at noget er blevet slaaet af Stenen i nedre Ende til venstre for Indskriftens Begyndelse og at dette er gjort, efterat Indskriften er bleven indhugget, mulig dengang, da Stenen blev flyttet fra Bakken ved Gaarden for at benyttes som Trappesten.

Indskriften har, som den nu er, overhoved lidt særdeles meget, og de fleste Runer er nu meget utydelige. Bortseet fra det, som Indskriften har lidt ved Forvitring, er den bleven i høi Grad skadet derved, at Stenen længe har været brugt som Trappesten. Derved er mange Streger blevne udslidte og derved er ogsaa mange Afskallinger, som det ikke er let at adskille fra hugne Streger, fremkomne. Navnlig er Kvistene oventil paa mange Runer blevne ukjendelige. Af Runerne fremtræde kun Rune 21, 22, 23 ᛟᚱᚢ ved første Øiekast tydelige og sikre. Rune 7—12 er af de bedre bevarede Runer, men ogsaa disse har lidt meget og er tildels usikre.

Professor Alf Torp er enig i de Bemærkninger om Stenens Runer, som i det følgende efter Samraad med ham meddeles. Derimod tror Prof. O. Rygh, at hvad der er levnet af denne Indskrift, ikke berettiger til at give nogen Tolkning af den.

Rune 1 er meget utydelig, men har dog sikkert været ᚹ w med krum Sidestav. Af Sidestaven sees, som det synes, den nederste Bue, mulig ogsaa en Antydning af øvre Del.

Rune 2 har, som det synes, sikkert været ᚱ r, uagtet ogsaa denne Rune er meget utydelig. Sidestaven sees vistnok ikke fuldstændig, navnlig ikke paa Midten og oventil, men dog er saa meget deraf (navnlig af dens nedre Del) bevaret, at det synes sikkert, at der ikke kan læses ᚢ u.

Rune 3 synes kun at have bestaaet af en ret Stav. Den læses derfor her som ᛁ i, men denne Læsning

er ikke sikker. Efter Rune 3 er der lidt over Runens Midte en Indhuling. Men den synes at være tilfældig.

Af Rune 4 sees sikkert kun en ret Stav. Oventil er der Afskallinger. Runen synes at have været ↑ t, skjønt dette ikke er sikkert. Af Kvistene synes man navnlig at kunne skimte nedre Ende til hoire; af venstre Kvist sees ikke sikre Spor. Til hoire for Rune 4 er der lidt nedenfor Runens Midte en Indhuling; men om denne har været hugget og skal forstaaes som en Prik, er ikke sikkert.

De Streger, som her regnes for Rune 5, bestaar af 2 lodrette Stave. Disse staa nærmere hinanden, end nogen af dem staar de omstaaende Runer. Afstanden fra Rune 4 til venstre Stav af Rune 5 er 3,1 Cm.; fra hoire Stav af Rune 5 til Rune 6 er der 4 Cm. Derimod er der mellem venstre og hoire Stav af Rune 5 kun 2,2 Cm. Rune 5 synes ikke at kunne have været h, thi Tværstregerne mellem de to Stave ved disses Midte er altfor uregelrette til, at de kan have dannet Forbindelsesstregen paa ᚺ h. Derimod synes Runen godt at kunne have været **e**, neppe **m**. Formen af Forbindelsesstregen kan oventil, hvor meget er afskallet, ikke sikkert sees, men Runen synes snarest at have havt Formen ᛗ. Den Kvist, som gaar ned til hoire, synes at skimtes; mulig ogsaa en Del af den Kvist, som har gaaet skraat nedad mod venstre lige ned til venstre Stav. Dog er den nævnte Opfatning ikke sikker.

Af Rune 6 sees sikkert kun en ret Stav. Oventil er meget afskallet. Der har sandsynlig været Kviste oventil. Af den store Afstand fra Rune 5 tør man slutte, at der oventil har været en Kvist til venstre. En til venstre skraat opadgaaende Kvist synes ogsaa at kunne spores ved sin Udgang fra den lodrette Stav. Om der tillige er Spor af en opadgaaende Skraastreg til hoire, er mere usikkert. Runen synes neppe at kunne læses som ᛉ, thi man synes at kunne se, at den lodrette Stav er fortsat ovenfor det Punkt, hvor en Kvist, som det synes, gaar skraat opad mod venstre. Det, som er levnet af Rune 6, synes at passe til ᛉ ʀ. Dog er efter Sporene ogsaa andre Runer med Kvist eller Kviste oventil mulige.

Efter Rune 6 er der to sikre og tydelige Prikker.

Hvad her tælles som Rune 7 og 8, har jeg tidligere læst sammen som den ene Rune **e**. Men denne har aldrig den her forekommende Form. Rune 7 bestaar af en ret Stav, fra hvilken der gaar nedad mod hoire en Skraastreg, der synes at danne ligesom et Knæ. Denne Form har ingen regelret Rune. Men man synes at burde antage, at den mindre dybe, uregelmæssige Del af Skraastregen, som er nedenfor Knæet, er en betydningslos Udvidelse, og at den mindre dybe, uregelmæssige Forbindelsesstreg, som gaar skraat opad til Staven af Rune 8, er tilfældig. Hvis dette er rigtigt, tor Rune 7 opfattes som ᚨ a. Der er ovenfor den foran nævnte Skraastreg en Indhuling eller Skraastreg, som er parallel med hin og synes at være hugget. Mellem de to formentlige Kviste synes Staven utydelig at kunne sees. Som ᛚ l kan Runen neppe læses, thi derved vilde overste Tværstreg blive uforklaret. Denne l-Rune vilde desuden blive for kort. Hvis de Streger, der her tælles som Rune 7, ikke hore sammen med Staven til hoire, maa denne tages som Rune 8 ᛁ i.

Rune 9 synes sikkert at være ᚺ h. En mod hoire nedad skraanende For-

bindelsesstreg mellem de to rette Stave ved disses Midte synes sikkert at være hugget. En utydelig Forbindelsesstreg høiere oppe er visnok tilfældig.

Rune 10 synes at være et mod venstre vendt **u**. Den Stav, der her opfattes som venstre Stav (Sidestaven), kan i sin øvre Del paa Grund af Afskalling ikke overalt tydelig følges. Den synes oventil at krumme sig ind imod Hovedstaven og at have stødt til Hovedstaven kun lidet nedenfor dennes Top.

Rune 11 bestaar af en Bue. Dennes Midtparti er dybt og tydeligt, medens Enderne er meget slidte. Buens Aabning vender mod venstre. Denne Bue synes at være ligesaa høi som den rette Stav af Rune 10 (**u**), men gaar ialfald nu hverken oventil eller nedentil helt ind til denne og har sandsynlig aldrig gaaet ind til denne. Man kunde efter Formen finde det muligt, at Rune 11 skal læses som **k**, thi denne Rune er paa Belland-Stenen ligesaa høi som de andre Runer og vender paa Tørvik-Stenen B sin Aabning mod Indskriftens Begyndelse. Det er dog sandsynligt, at Rune 11 skal læses som **þ**, saa at Rune 10 og 11 tilsammen har samme rette Stav. Herfor taler den Omstændighed, at Rune 11 er krum, ikke kantet, og at Rune 10 er vendt mod venstre.

Den noksaa tydelige, bugtede Rune 12 naar ialfald nu ikke saa høit op som de omstaaende Runer. Efter Formen skulde man tage den for **s**. Men **s** synes her, som i det følgende skal nærmere paapeges, sproglig uforklarligt. Da Runen har Formen af Krumstaven paa ᚱ **r**, læser jeg den som **r**, uagtet denne Rune som Rune 2 og som Rune 22 har den sædvanlige, aldeles forskjellige Form. Se herom mere i det følgende.

Rune 13 er ᛟ **o**. Af øverste Del kan kun lidet sees, men dog, navnlig oppe til venstre, nok til at det tør paastaaes, at Runen ikke er ᚷ **g**. Runen gaar mulig høiere op end de omstaaende Runer.

Rune 14. Af denne oventil yderst utydelige Rune sees en lodret Stav, fra hvilken der oventil synes at gaa en Skraastreg opad til høire. Runen synes efter Sporene at have været ᚹ **w** med kantet Sidestav. Ogsaa af den øverste Del af Sidestaven synes man at kunne se Spor. Runen synes derfor ikke at kunne have været ᛉ **R**.

Tilhøire for Rune 14 sees en langagtig Streg eller Indhuling, som nedentil krummer sig lidt mod venstre. Denne Streg synes ikke at være et Skilletegn, men den nedre Del af en Runestav og tælles her som Rune 15. Rummet mellem Rune 14 og den Rune, der her tælles som Rune 16, er saa bredt, at deri nødvendig maa have været skrevet noget. Men hvilken Rune her har staaet, kan man efter Sporene ikke afgjøre.

Rune 16 har været enten ᛚ **l** eller snarere ᚨ **a**. En nedad mod høire skraanende Tværstreg, som gaar ud fra en lodret Stav, er tydelig og sikker. Længer oppe er der usikre Spor af en anden, med hin parallel Kvist.

Af Rune 17 er kun en ret Stav tydelig. Oventil er der til høire stor Afskalling, og her har der mulig været en Kvist eller Kviste.

Rune 18 synes at have været ᛏ **t**, men Kvistene er ikke sikre. Paa Tegningen er ᛏ noget for bestemt angivet.

Rune 19 er en ret Stav, som oventil ikke er fuldstændig bevaret, og synes snarest at burde læses som ᛁ i.

Af Rune 20 sees tydelig kun det nederste af en ret Stav og straks til høire for denne en rund Prik, som er lidt under de fleste Runers halve Høide. Det lader sig efter Formen ikke bestemme, hvilken Rune her skal læses. Oventil synes der at have været Kvist eller Kviste.

Rune 21 er sikkert og tydelig ᛟ o. En Del af Runens øverste Del til venstre kan ikke sikkert følges.

Rune 22 er sikkert og tydelig ᚱ r, med kantet Sidestav.

Rune 23 er sikkert og tydelig ᚢ u.

Rune 24 bestaar af 2 lodrette Stave, af hvilke den høire oventil krummer sig lidt mod venstre. De to Staves ringe Afstand fra hinanden viser sikkert, at de høre til samme Rune. Oventil, hvor det meste af Runen er bortslidt, synes der at have været Forbindelse mellem de to lodrette Stave, uden at denne Forbindelses Form klart kan sees. Jeg tror, at Runen har været ᛗ m (eller en nær beslægtet Form af m) og ikke ᛖ e, fordi der synes at have været Forbindelse mellem de to Stave nedenfor Runens Top. Ogsaa sproglige Grunde tale herfor.

Alle de følgende Runer 25—30 er yderst utydelige. Sporene af Rune 25 er yderst svage og utydelige. Men man synes dog at kunne skimte ᚨ a, baade Dele af en svag Stav og to Kviste.

Rune 26 synes at kunne have været ᛚ l, men dette er meget usikkert.

Rune 27 synes at kunne have været ᚨ a, men dette er meget usikkert.

Rune 28 synes at have været ᛁ i.

Rune 29 maa, uagtet den nu er meget ufuldstændig og utydelig, have været ᛒ b, thi der øines ikke blot en lodret Stav, men ogsaa nede til høire for denne en Krumstav, som kun kan tilhøre b. Herefter synes der endnu at have været en Rune, Rune 30. Over Runernes halve Høide sees her en horizontal Indhuling. Hvis denne ikke er tilfældig, synes den at være nederste Kvist af ᚨ a. Denne Læsning er dog meget usikker.

Til flere Runer er der ikke Spor. Rune 30 synes at have været sidste Rune til høire.

I det følgende gjengives Indskriften saaledes, som man snarest synes at maatte læse den efter Sporene paa Stenen. Hvor to forskjellige Læsninger efter Trækkene synes at være omtrent lige sandsynlige, anføres begge, den ene under den anden. De mere usikre Bogstaver underprikkes. Endnu større Tvivl er angivet ved at sætte de underprikkede Runer i skarpe Klammer. De usikreste Bogstaver er kun angivne ved en Stjærne.

w r ị ṭ ẹ ʀ̣ : ạ ị h ụ þ s o ẉ * ạ * ṭ ị * . o r u ṃ [ạ ḷ ạ] ị ḅ *
k r
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30

Indskriften har efter min Formodning sandsynlig bestaaet af følgende 4 Led: 1. Verbum; 2. Navn som Subject; 3. Præposition; 4. Navn styret af Præposition. Indskriftens første Ord foran de to tydelige Prikker begynder med **wr** og synes snarest at kunne læses: **writeʀ**. Jeg holder det sikkert for en Form af *wrītan* „ridse", og heri er Prof. Torp enig. Andre Former af samme Verbum er **waritu** Varnum, **warAit** Istaby. Af dette Verbum er **wraita** Reistad afledet. Indskriften paa Myklebostad-Stenen B begynder med Verbum. I historisk Oldnorsk begynder Sætningen ofte med Verbet. Dette er Tilfældet baade i Prosa, under visse Betingelser, og i Poesi. I de med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter forekommer denne Ordstilling ikke sjælden, hvor Udtrykket er poetisk. Saaledes bl. a.:

kiarþi sun hans
sikuiþr runa

Runverser 9.

ristu merki
at man metan
sunir alkoþir
at sin faþur sterkar

Runverser 30.

kauþu kuml snaliʀ
suniʀ hulmlaukaʀ

Runverser 99.

raiþ þiaurikʀ
hin þurmuþi o. s. v.

Rök-Stenen. Men ogsaa i Prosa. Framvaren-Indskriften lyder: *rist : ainriþi :* og i følgende Linje: *at : ustæn :* (se S. 323).

Denne Ordstilling findes allerede i Overgangsindskriften paa Sølvesborg-Stenen:

urti waþ[i]
[aft] asmut sunu sin

Mulig er den med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrift paa Tjurkö-Bracteaten at læse: **wurte runoʀ an walhakurne heldaʀ kunimudiu**, da der foran **wurte** staar 3 Prikker, men foran **heldaʀ** kun to.

Jeg har tidligere tænkt paa, at der paa Myklebostad-Stenen B skulde læses **writek**, med ᛉ **k** som sidste Rune, „ridser jeg", af **wrītu ek*. Men Sporene synes ikke at tilstede denne Læsning og derimod at tale for, at Ordets sidste Rune er ᛉ, saa at der skal læses **writeʀ**.

writeʀ synes, hvis det er rigtig læst, at maatte forstaaes som Præs. Indic. Ental 3. Person „ridser" = urnord. **wrītiþ*, historisk nordisk *(v)rītr*.

Den oprindelige Personendelse for Præs. Indic. Ental 3. Pers. er bevaret i **bAriutiþ** Stentofta, medens Björketorp-Indskriften i det tilsvarende Ord **bAriutʀ** = oldn. *brytr* har den historisk nordiske Form af Endelsen. **writeʀ** er, hvis Læsningen og Tolkningen er rigtig, en oprindeligere Form end **bAriutʀ** derved, at Formen er tostavelses. **writeʀ** forudsætter en oprindeligere Form **wrītīʀ*. Anden Stavelses

korte og ubetonede *i* er, inden det faldt bort, gaaet over til *e* eller til en Vokal, som er udtrykt ved e. Hermed kan sammenstilles, at det korte ubetonede u, som vi har i ginu- Kragehul, er, inden det faldt bort, gaaet over til o i gino- Stentofta. writeʀ gjendrives ikke ved det i det følgende paa samme Sten formodede aftiʀ, thi dette i, som beholdes i historisk Nordisk, har ikke været ubetonet[1]).

Hvis writeʀ er rigtigt, staar Verbet her i Præsens. Vi har i de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter ellers ikke noget Exempel paa, at Runeristeren eller den, som har sat Mindesmærket, taler i Præsens. Ogsaa i de med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter er Præsens i dette Tilfælde ulige sjældnere end Præteritum. Men der forekommer dog flere sikre Exempler paa Præsens: *kiulin ristiʀ runą þas* Runverser 12. *skuli auk folki lata reisa þinsa stein* Runverser 19. *ulfr auk þurmontr auk kamal lata reisa* o. s. v. Runverser 30. *kaiʀuatr anutr auk utamr rita stain* Runverser 81. *lata* ogsaa Lilj. Run-Urk. 430, 452, 460, 586.

I olditaliske Indskrifter forekommer i tilsvarende Udtryk ligeledes Præteritum ulige oftere end Præsens, men ogsaa her findes der sikre Exempler paa Præsens.

Indskriftens andet Ord synes at maatte være Navnet paa Runeristeren i Nominativ. Dette Navn synes at maatte være sammensat. Første Led synes efter Trækkene snarest at være aihu-. Andet Led læser jeg þrow*. En Læsning þsow* synes at være udelukket ved Lydforbindelsen þs. En Læsning ksow* ikke at tilstede nogen rimelig Tolkning, og k er efter Trækkene mindre sandsynligt.

Det hele Navn bliver altsaa aihuþrow*, hvilket jeg udfylder aihuþrow[ʀ][2]): Sporene paa Stenen strider ikke imod ʀ.

Andet Led -þrow[ʀ] synes, om rigtigt, at være opstaaet af **þrowaʀ* og at høre sammen med oldn. *þróask* „tiltage i Omfang eller Størrelse“, jfr. ags. *þrôwian* „lide“, oht. *druoen* „lide“, nu i Türingen *drohen, drôen* „vokse, trives“. þrowʀ synes i Form at være identisk med oldn. poet. *Þrór*, Navn paa en Dværg og paa Odin; ogsaa som andet Sammensætningsled f. Ex. i *Duraþrór*, Navn paa en Hjort. Til *þróask* hører f. Ex. Navnet *Þrándr* (for **Þróandr*) eller *Þróndr*, oldtysk *Throand, Droant*. Til samme Stamme hører oldtysk *Troolf*, frankisk *Droildis*.

I aihuþrow[ʀ] af *-þrowaʀ* er sidste Stavelses korte *a* faldt ud, medens sidste Stavelses korte *i* er bevaret som e i writeʀ. Sammenlign hermed paa Stentofta-Stenen bᴀriutiþ, men hᴀþuwolᴀfʀ, hᴀriwolᴀfʀ, wel[ᴀ]duds (dog herᴀmᴀlᴀsᴀʀ).

Medens w er bevaret i aihuþrow[ʀ], er det faldt bort i rikiþiʀ Aagedal, hvis jeg Norg. Indskr. I 194 rigtig har læst dette og tolket det som opstaaet af **Rīkīþewaʀ*.

Hvis det første Led rigtig er læst som aihu-, véd jeg ikke at forklare aihu- paa anden Maade end som opstaaet af **aiu-*. Jfr. niuhᴀ, niuha „nyt“, snuhekᴀ Stentofta „vender jeg“, frohila paa en dansk Bracteat og flere andre Former, hvor

[1]) Jeg behøver her ikke at gaa ind paa Forklaringen af -ʀ som Endelse for Præs. Indic. 3 Ps. Ental, hvorom Axel Kock senest har talt i Arkiv XIV 230—232.

[2]) Tidligere har jeg læst ehuþrow* og identificeret første Led med oldsaks. *ehu-*. Men Trækkene paa Stenen synes mig nu ikke at tilstede denne Læsning.

et uoprindeligt h adskiller to Stavelser. aihu- af *aiu synes at høre til ags. *ǽ*, *ǽw* f. (Stamme *aiwi-) Lov, Ægteskab, oldsaks. *êo* m. Lov, oht. *êwa* f. (Stamme *aiwiō-) Lov, Ægteskab, nht. *ehe*. Denne Stamme forekommer i flere oldtyske Navne, f. Ex. *Eopirin*, *Eoperht*, *Eoliup*, o. fl. Ogsaa det vestgotiske Navn, som i lat. Form skrives *Euarix*, hører vel hid. Sammensætningsformen aihu- forholder sig vel til *aiwa-, som *hari-* til *harja-*.

Det følgende yderst utydelige Ord, som efter Trækkene synes snarest at maatte læses a*ti*, er efter Prof. Torps og min Formodning Præposition med Betydning „efter“. Jeg formoder ᚨᚠᛏᛁᛉ aftiʀ, hvilken Form ofte forekommer i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. En Form, som ender paa *ýr*-Runen, afatʀ findes allerede paa Istaby-Stenen, og paa Bagsiden af Tune-Stenen har jeg formodet [afte]ʀ, se Norg. Indskr. I S. 13 og 29. Dog maa aftiʀ Myklebostad B paa Grund af Trækkenes Utydelighed blive meget usikkert.

Hvis fjerde Ord rigtig er læst som ᛟᚱᚢᛗᚨᛚᚨᛁᛒᚨ orumalaiba, forstaar jeg dette som et sammensat Mandsnavn i Accusativ, der i historisk oldnorsk Form vilde hede i Nomin. **Ormleifr*. Jeg antager det for den Dødes Navn og formoder, at det er styret af det foranstaaende Ord a[f]t[iʀ] „efter“. Sporene paa Stenen synes ikke at tillade Læsningen: *woruma.

orumalaiba er opstaaet af en ældre Form **Wormalaiba*. I hin Form er *w* faldt bort i Fremlyd foran *o* som i orte By, se Norg. Indskr. I 101 ff., hvor jeg nærmere har talt om denne Lydforandring, og som foran u i urte i Odemotland-Indskriften (Norg. Indskr. I 248). I det her omhandlede Ord er det næstældste Exempel paa Bortfald af *w Urm*, der i Einhardi Annales for Aar 811 (p. 62 Pertz) opføres som Navn paa en dansk Mand.

Første Led oruma- viser, om det er rigtig læst, den samme Stammeform som oldn. *ormr*, Flertal *ormar*, og afviger fra ags. *wyrm* af **wurmiz*.

Begge de i orumalaiba, Nomin. **Wormalaibaʀ* forekommende Navneled findes ellers i germanske Personnavne. „Orm“ i Nordisk ikke blot i *Ormr*, men ogsaa, skjønt sjælden, som første Led i sammensatte Navne: *Ormarr*, *Ormgeirr*, *Ormhildr*. I England f. Ex. i *Wyrmhere*, *Wurmbeald*, *Wurmbeorht* og med Svarabhakti-Vokal *Wurimgerus*; se Searle. I Tyskland i alemannisk *Vurumger* hos Goldast med *u* foran *m* som oruma-; *Wurmhart*; alemann. *Wurmhari* og med *u* foran *m*: *Vurumhar*, *Vurumher*, ogsaa *Wuramheri* hos Neugart.

Det andet Led Accus. -laiba, Nom. *-*laibaʀ* er saa vel kjendt, at jeg her ikke behøver nærmere at omtale det. Jeg henviser kun til det tilsvarende Led i Kvindenavnet alaifu Accus. paa By-Stenen Norg. Indskr. I 108 f. og 198. Navneledet *-laibaʀ* kan endnu i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer skrives med *b*. Saaledes *oalib* Lexberg i Vestergötland, d. e. *Olaib* (Runverser S. 366); *alaib* (i Afskriften *aliib*) paa en forsvunden Sten fra øvre Tanberg, Ringerike; kanské *ulaab* eller *ulab*(?) Melhaug Jæderen; *þorlaibr* og *þurlabr* i Indskrifter paa Man (hvor dog ogsaa *ulb* forekommer).

u i oruma- er Svarabhakti-Vokal, som f. Ex. første i i elifi paa Aagedal-Bracteaten (Norg. Indskr. I 191). At denne Vokal er bleven u, har sin Grund i

(Trykt 16 September 1898.)

det følgende m og tillige i det foregaaende o af *wo*[1]). Analoge Former i den oldhøityske Benedictinerregel er *wurum, duruft* (Braune Ahd. gramm. [1] § 69 b).

Efter det foregaaende er jeg mest tilbøielig til at læse og udfylde Myklebostad-Indskriften B paa følgende Maade:

w r i t e ʀ : a i h u þ r o w [ʀ] a [f] t i [ʀ] . o r u m a l a i b [a]

Dette vilde jeg oversætte:

Aihuthrow ridser (dette) efter Ormalaib.

Men jeg har i det foregaaende fremhævet, hvor usikkert dette i mange Stykker er. Overveiende sandsynligt er efter mit Skjøn oruma-. Ogsaa det hele Navn orumalaiba synes rimeligt. Ligeledes synes man at turde stole nogenlunde paa, at Indskriften begynder med writ-.

Det øvrige synes mig, om end usikkert, dog at stemme vel overens med Sporene paa Stenen og med det, som vi andenstedsfra véd om hin Tids Skrift og Sprog.

Indskriften er sandsynlig affattet i Prosa.

Utydeligheden og Usikkerheden af saa mange Runer i Myklebostad-Indskriften B gjør det vanskeligt med Sikkerhed efter Runeformer og Sprogformer at bestemme denne Indskrifts Alder. Af de Kriterier, efter hvilke jeg i det følgende vil søge at bestemme Alderen, er ikke alle paalidelige; men jeg skal fremhæve nogle, paa hvilke vi efter mit Skjøn tør stole.

Andet Ord har jeg læst aihuþrow[ʀ]. Læsningen uþr er ikke sikker, men dog efter mit Skjøn sandsynlig. Hvis denne Læsning er rigtig, har vi deri Tidsmærker. u synes at have været vendt mod venstre; u og þ synes at have havt samme Hovedstav. Den meget store Krumstav af þ synes ikke at have sluttet ind til Hovedstaven. Hvis disse Eiendommeligheder har været tilstede, maa deraf sluttes, at Indskriften er fra forholdsvis sen Tid. Paa By-Stenen synes Rune 39 at være en Binderune af et mod venstre vendt u, hvis Sidestav støder til Hovedstaven et Stykke nedenfor dennes Top, og af f; se Norg. Indskr. I S. 97, 107 f. og 198. Paa Varnum-Stenen er ah skrevet som Binderune, saa at a vender sine Kviste mod venstre, uagtet denne Runes Kviste i Indskriften ellers er vendte mod høire.

Den Rune, jeg i aihuþrow[ʀ] har læst som r, er aldeles forskjellig fra r-Runen i første og i sidste Ord. Den ligner en s-Rune af den længere Række. Hvis jeg rigtig har læst Runen som r, godtgjør den, at Indskriften er forholdsvis sen og at den efter al Sandsynlighed ikke kan være ældre end 650.

Af r-Runen er her kun beholdt Krumstaven, og den rette Hovedstav er her faldt bort. Ligesaa har Gursten-Indskriften (Runverser 164), der hører til Rök-Typen, i Ordet *uifriþaʀ* et mod venstre vendt *r* uden ret Hovedstav. En meget gammel Indskrift fra Caithness med den kortere Rækkes Runer har *u*-Runen uden den rette Stav. Ligesaa, som det synes, en Indskrift med de yngre Runer fra

[1]) Holtzmann Altdeutsche Gramm. 191 slutter af den ags. Skrivemaade *weormum* = *wyrmum* en Form **worum*.

Melhaug paa Jæderen. I Helsingerunerne for r, u og ʀ er den rette Stav falden bort. Jfr. mine Bemærkninger om Rune 33 paa By-Stenen (Norg. Indskr. I 96 og 105 f.), om u-Runen paa Tørvik-Stenen B (Norg. Indskr. I 288) og paa Gimsø-Stenen i det følgende.

Ligesom Myklebostad-Stenen B har den regelrette Form af r ved Siden af den stavløse, saaledes har Gimsø-Stenen den stavløse Form af u ved Siden af den regelrette. By-Indskriften har flere Gange forskjellige Former af en og samme Rune.

Jeg har i det foregaaende formodet, at vi i Rune 6, 15 og 20, som dog alle er meget utydelige og usikre, har den ældre Form af ʀ ᛉ med Kvistene opad. Denne Form forekommer ogsaa i andre sene Indskrifter, f. Ex. i By-Indskriften (ved Siden af ᛦ).

Jeg har læst ᚨ a i aihu-, aftiʀ, orumalaiba, men Runen er overalt utydelig. Indskriften har ingen anden *a*-Rune. Ogsaa flere andre af de seneste Indskrifter med den længere Rækkes Runer har ᚨ a som eneste *a*-Rune.

Bedømmelsen af den Alder, til hvilken den her behandlede Indskrifts Sprogformer henvise, er ligeledes paa Grund af Runernes Utydelighed vanskelig.

Hvis writeʀ rigtig er læst og tolket som Præs. Indic. 3 Ps. Ental = urgerm. og urnord. **wrītiþ*, har vi deri en forholdsvis sen Form, yngre end Stentofta-Stenens bᴀriutiþ, men oprindeligere end Björketorp-Stenens bᴀrutʀ. Denne Sprogform synes at henvise Indskriften til omkring 700.

I aihuþrow[ʀ] er *a* faldt bort foran -ʀ ligesom bl. a. i hᴀþuwulafʀ Istaby, hᴀþuwolᴀfʀ og hᴀriwolᴀfʀ Stentofta, medens -a synes at være bevaret i Accus. orumalaiba, ligesom i hᴀriwulafa Istaby, niuha og niuhᴀ Stentofta.

Ogsaa Anvendelsen af h i aihu- henviser mulig til senere Tid. Formen aftiʀ, som er meget usikker, er hidtil ikke funden i nogen Indskrift med den længere Rækkes Runer, men derimod i mange Indskrifter med den kortere Rækkes Runer.

Læsningen af de 3 første Runer i orumalaiba er aldeles sikker, af 4de Rune temmelig sikker. Ligeledes synes det sikkert, at der her ikke har været skrevet *woruma. Navnets første Led synes ikke at kunne tolkes anderledes end som oldn. *Orm-*, urnord. **Worma-*. Her har vi da et paalideligt Exempel paa, at *w* er faldt bort i Fremlyd foran *o*. Dette viser sikkert hen til forholdsvis sen Tid. Tune-Stenen har wodu- og worahto, Tjurkö-Bracteaten wurte, en Torsbjærg-Indskrift owlþu- d. e. wolþu-, som andet Led Istaby-Stenen -wulafa, -wulafʀ, -wulafiʀ, Gommor-Stenen -wolᴀfᴀ, Stentofta-Stenen -wolᴀfʀ, mulig Räfsal-Stenen -wulfs. Derimod finde vi orte By, urte Ødemotland, *urti* Sölvesborg. Vi synes derfor i orum[a]- af *worma-* at have et sikkert Bevis for, at Myklebostad-Indskriften B ikke er ældre end c. 650.

Ogsaa Svarabhakti-Vokalen u i orum[a]- af **worma-* synes snarest at henvise til en forholdsvis sen Tid, skjønt dette ikke med Sikkerhed kan siges.

Naar jeg sammenfatter alle Eiendommeligheder, tror jeg, at Myklebostad-Stenen B bør henføres til Tiden henimod 700 eller omkring 675—700.

Efter de Oplysninger, som i det foregaaende er meddelte, har Myklebostad-Stenen B været reist som Mindesten i fri Luft, sandsynlig ved det Sted, hvor den Mand, om hvem dens Indskrift skulde minde, har været begravet.

Wimmer (Runenschr. S. 307) bemærker, at vi i Norge i det lange Tidsrum fra omkring 625 til langt ned i den kristne Tid ikke kjender en eneste Runesten, som er reist paa Graven. S. 308 siger han om 7de, 8de og 9de Aarh. med Hensyn til Norge „in welcher periode man . . . allmählich ganz damit aufgehört hat, runensteine auf den gräbern zu errichten." Og videre: „In Norwegen scheint dieser brauch [runensteine auf den gräbern zu errichten] bereits im 7 jhdt. fast ganz erloschen zu sein". S. 309 siger han, at Skikken i Norge er bleven fortrængt i Begyndelsen af 7de Aarh.

Denne Fremstilling synes mig ikke tilfulde at støttes af Kjendsgjærningerne. I 7de, 8de og 9de Aarh. har Skikken at reise Runesten i fri Luft paa eller ved den Dødes Grav, saavidt vi kan sé, været lidet brugt i Norge, men den har ikke været aldeles fortrængt.

Herom har vi et Vidnesbyrd først i Myklebostad-Stenen B, som efter mit Skjøn sikkert ikke er ældre end 650, men snarere noget yngre.

En anden norsk med Runeindskrift forsynet Mindesten fra hedensk Tid, som har været reist i fri Luft, er Gimsø-Stenen, som jeg holder for over hundred Aar yngre end Myklebostad-Stenen B. Det tredje Vidnesbyrd mod Wimmer har vi i Bjørneby-Stenen fra Smaalenene med Indskrift af Rök-Stenens Typus. Den henfører jeg til Tiden omkring 900.

Ogsaa Stenene fra Räfsal og Hoga i Bohuslen tale mod Wimmers Mening.

(Trykt 6 Oktober 1898.)

Søndre Trondhjems Amt.

28[1]. Valsfjorden.

Literatur. Utrykt. Brev fra nuværende Overlærer K. Rygh til S. Bugge, dateret Trondhjem 22/5 72. — Kalkering af Indskriften tagen af K. Rygh Sommeren 1872, med Bemærkninger i et Brev fra K. Rygh til S. Bugge, Trondhjem 20/8 72, og til O. Rygh fra samme Sommer. — Profil af Fjeldvæggen over det Parti, hvori Runeindskriften er indridset, af Ingvald Undset. — Brev fra Major O. Krefting til K. Rygh, med Tegning; dateret Trondhjem 17 Aug. 1873. — Meddelelse fra K. Rygh Juli 1883 (i Afskrift). — Valsfjordindskriften, Notater fra Sommeren 1896 af K. Rygh til S. Bugge. Trondhjem 14/6 1897. — Afskrift af Indskriften ved Professor O. Rygh 15/8 1898, derhos tre Blade med Bemærkninger om Indskriften, nedskrevne af O. Rygh efter indbyrdes kontrollerende Iagttagelser af K. Rygh og O. Rygh paa Stedet 15/8 98. — Alt i Runearkivet i Christiania.

Trykt. S. Bugge "To nyfundne norske Rune-Indskrifter fra den ældre Jærnalder" i Videnskabs-Selskabets Forhandlinger, Christiania 1872, S. 311—320, 330 f. (Særtryk S. 4—13, 23 f.) med Gjengivelse af K. Rygh's Kalkering og Undsets Afskrift. — K. Rygh i „Aarsberetning“ for 1873, S. 32 f. — Wimmer i Aarbøger f. n. Oldk. 1874 S. 132. — Ingvald Undset „Runebjerget ved Valsfjorden“ i Ny Illustreret Tidende, Christiania 31te Januar 1875 (med Tegning af Klippen) og 7de Febr. 1875 (med Tegning af Indskriften). — S. Bugge i Aarbøger f. n. O. 1884 S. 86 f., 92, 95. — Stephens Run. Mon. III (1884) S. 73—77 (med Tegninger af Bergvæggen og af Indskriften), 121, 372, 390, 458. — Noreen, Altisl. u. altnorw. Gramm. (1884) S. 190 Nr. 4. — Burg Runeninschriften (1885) S. 140 f. — Wimmer hos Burg S. 154, 158. — Heinzel (1885) i Anzeiger f. deutsch. Alt. 12 (1886) S. 46. — Wimmer, Die Runenschrift (1887) S. 103, 151, 160, 163, 224, 303. — Falk i Akad. Afhandl. til S. Bugge (1889) S. 16. — Noreen i Pauls Grundriss I [1] (1891) S. 419. — S. Bugge i Arkiv f. n. F. VIII (1892) S. 5. — Noreen Altisl. u. altnorw. Gramm.[2] (1892); se Register under *ek*, *Godagas*, *Hagustaldaʀ*, *þewaʀ*; navnlig S. 265 Nr. 44. — Brugmann Grundriss d. vgl. Gramm. II (1892) S. 585. — Hoffory i Deutsche Literaturzeit. 1893, Febr., Nr. 8 S. 238. — Noreen Abriss der urgerm. Lautl. (1894) S. 178. — Stephens, The Runes (1894) S. 39 Nr. 51. — Streitberg, Urgerm. Gramm. (1896), se Register under *ek*, *godagas*, *hagustaldaʀ*, *þewaʀ*. — Noreen i Pauls Grundriss [2] I (1897) S. 520, 609.

---

[1]) Paa dette Sted forbigaaes en Sten med runelignende Tegn fra *Lysøen* i Aafjorden.

Grundlag for Behandlingen. De under Literatur meddelte Optegnelser og Afskrifter samt de under Tegninger anførte Photographier. Selv har jeg ikke seet Indskriften.

Tegninger. S. 342 gjengives Photographi af Partiet ved Valsfjorden, hvor Runeberget er. Indskriften kan her ikke sees, men er i den mørke Stribe i Fjældet ligeover den Person, som er længst til høire. S. 343 gjengives Photographi af Runeberget med Indskriften. Begge Photographier er tagne af Photograph *E. Olsen* i Trondhjem. S. 344 meddeles Autotypi af en Tegning, udført af Professor O. Rygh, der om den bemærker: „Denne Kopi kan ikke gjøre Fordring paa at være meget nøiagtig, den er istandbragt i Løbet af c. 1 Time. Særlig bemærkes, at Afstanden mellem R. 12 og 13 i Kopien er bleven adskillig for stor". Endelig meddeles efter Stephens Run. Mon. III 75 Overlærer Karl Ryghs anden Kalkering af Indskriften[1]) og Undsets Tegning.

Nordlig i Bjugns Præstegjæld i Fosens Fogderi gaar Valsfjorden ind; den er ved et paa det smaleste 250 Alen bredt Eid, hvorover Baade ofte drages, Valseidet kaldet, adskilt fra Fjorden Koet, som gaar ind fra Nord paa Østsiden af Jossundshalvøen. Ved en Vig, som gaar ind mod Syd straks udenfor Valseidet, Oksvoldvaagen, findes den Indskrift, som her skal behandles. Den blev først opdaget af Eieren Daniel Oksvold, og ingen uden han vidste om den, da han i Pinsen 1872 paaviste den for Adjunkt, nu Overlærer Karl Rygh, som først har undersøgt og aftegnet den og gjort den almindelig kjendt.

Overlærer K. Rygh undersøgte og gjorde Optegnelser om Indskriften i Pinsen 1872 og senere paa Sommeren samme Aar; Juli 1883; Sommeren 1896, og endelig sammen med Prof. O. Rygh 15de Aug. 1898. Derhos er Indskriften bleven aftegnet af I. Undset og i Midten af August 1873 af Major O. Krefting.

Det, som jeg i det følgende meddeler om Indskriften forud for Tolkningen, skylder jeg Overlærer Karl Rygh og Professor O. Rygh, undtagen der hvor jeg udtrykkelig anfører en anden Hjemmelsmand.

Indskriften findes i en Bergvæg paa Østsiden af den omtalte Vaag. Bergvæggen staar noget fra Vaagen i Høiden adskilt fra Vaagens Bred ved en græsgroet Li. Den er paa det nærmeste lodret, 8—10 Alen høi, strygende omtrent fra SO. til NV. Bergarten i denne Væg er af Prof. Helland efter Undersøgelse af Prøver, tagne paa Stedet af Prof. O. Rygh 1898, erklæret for at være „stribet Granit af middels Korn". I Fjeldet er Nyrer og smale Gange af Kvarts; Kvartsgangene gaa skraat over Indskriftlinjen. Stedet ligger i Nes Sogn, Bjugn Herred, paa Gaarden Oksvolds Grund (i Matrikelen Gaards-Nr. 4). Ovenpaa er Fjeldet

---

[1]) Overlærer Rygh bemærker, at en Kalkering altid vil give mere ubestemte Konturer, end de træde frem for Synet, paa Grund af den ujævne Fjeldflade. Professor Rygh tilføier, at Indskriftens Konservationstilstand ogsaa bidrager til at give Trækkene ubestemte Omrids; de kan nu saagodtsom alene skjelnes ved Hjælp af den forskjellige Farve, og denne er ujævnt bevaret. Man har ingen Grund til deraf at slutte, at Runerne fra først af have været klodset og plumpt ridsede.

for det meste nøgent, med Lyngtorv i Fordybningerne. Nederste Rune er neppe mere end 20 Fod over høieste Vandstand og ikke fuldt 100 Alen fra Søbredden.

Hovedindskriften, om hvilken alene jeg for det første taler, er skreven i en lodret Linje paa Væggen og skal læses nedenfra opad, fra høire mod venstre. Runelinjens Længde er 1,30 M. Væggen, hvorpaa Indskriften staar, har en

horizontalt gaaende rund Udbuling omtrent midt paa Indskriftlinjens Længde. Som Følge deraf helder Fjeldet noget indover baade i Linjens øvre Del og i dens nedre.

Runerne er ikke hugne, men synes paa en eller anden Maade at være indgnedne eller skrabede ind i det haarde Berg.

Der er ingen Grund til at antage, at Vandet dengang, da Runerne blev ridsede, gik saa høit op, at de kan have været ridsede fra Skib eller Baad. Den, som har ridset Runerne, kan da han ridsede de nederste Runer have staaet paa en Afsats, som springer frem under Indskriften; men hvis Forholdene ved Berget dengang var de samme som nu, kan han kun ved at staa paa en Stige have naaet til at ridse de øverste Runer.

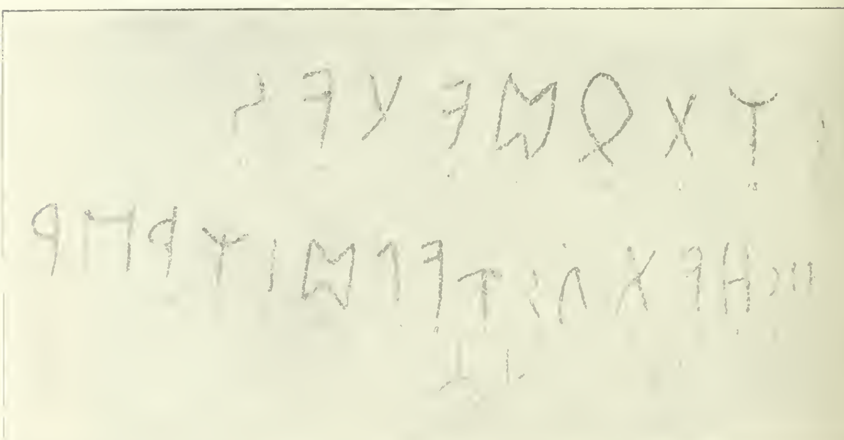

Den øverste Afsats under Indskriften, som er 45 Cm. under Indskriftens Begyndelse, er kun 30—40 Cm. bred og skraa, saa at man ikke kan staa paa den. 60—70 Cm. under den er der en noget bredere Afsats, hvorpaa man kan staa, og hvortil der kan klavres op fra den et Par Alen dybere liggende Jord-

bund. Da Overlærer Rygh stod paa denne Afsats, kunde han med Fingeren naa op til Rune 15[1]).

Indskriften findes i en bred brunlig Stribe paa det ellers for det meste lyse Berg. Den brune Farve er utvivlsomt fremkaldt ved jærnholdigt Vand, som har sivet eller rislet ned ad Berget fra dets øvre Kant. Endnu da Indskriften blev opdaget i 1872, randt der jævnlig Vand ned over Indskriften, naar ikke Veiret var meget tort. I senere Tid maa Vandtilgangen være aftaget. Overlærer Rygh, som først undersøgte Indskriften i 1872, fik i 1898 bestemt Indtryk af, at den var bleven mindre tydelig siden 1872, ja endog siden han sidst undersøgte den i 1896. Folk paa Stedet, som havde kjendt Indskriften i længere Tid, var af samme Mening.

Indskriftens aftagende Tydelighed i senere Tid maa vistnok forklares deraf, at den brune Farve er bleven afsvækket ved Luftens Indvirkning, efter at Vandtilgangen er formindsket. Runetrækkene er ialfald nu kun paa enkelte Steder hist og her svagt fordybede; almindelig blive de kun synlige derved, at de udhæve

sig ved lysere Farve paa den brune Bund. Om Runerne er ridsede før eller efter at Omgivelserne antog den brune Farve, maa lades uafgjort; ligesaa hvorledes det er gaaet til, at Trækkene, uagtet de er saa yderst grunde, har kunnet undgaa at faa brun Farve i Tidens Løb. Hist og her er dog ogsaa de blevne mere eller mindre brunede. Da de desuden er frembragte paa en Maade, som ikke kunde give ret skarpe Konturer og da de mange hvidagtige Korn, Nyrer og Aarer af Kvarts har megen Lighed med Runernes Farve, staa Runerne nu med forviskede og utydelige Konturlinjer. Der gives dog efter Prof. O. Rygh neppe en eneste Rune i Hovedindskriften, om hvis Læsning der kan være Tvivl.

[1]) Tegningen hos Stephens giver ikke en correct Fremstilling af disse Forhold.

(Trykt 18de Juli 1899.)

Med Hensyn til de enkelte Runer bemærkes.

Rune 1 er e, som sædvanlig har Formen ᛗ. Af Forbindelseslinjen er kun svage Spor levnede. Overlærer Rygh har i 1896 angivet Tværstregen med samme Form som paa Rune 15.

R. 2 er utvivlsomt k, som i Indskrifter skrevne fra høire sædvanlig har Formen >. Runen er her nærmest af buet Form, dog med Tilnærmelse til Vinkel.

Rune 1 og 2 er kun 3 Cm. høie. Gjengivelserne viser, at de langt fra ikke naa saa langt ned som de følgende Runer og heller ikke fuldt saa høit op. For Pladsens Skyld kunde der ikke være Grund til at gjøre Rune 1 og 2 kortere. Overlærer Rygh bemærker i 1896, at der under de to første Runer i noget større Afstand sees en Bue med lysere Farve, som han antager for en Levning af en Indfatningslinje. Jævnfør herom Bemærkningerne i det følgende ved Omtalen af Biindskriften.

Runerne efter Rune 2 er alle høiere end R. 1 og 2, men dog indbyrdes af meget forskjellig Størrelse, fra 6,4 Cm. til 11 Cm.; de sidste gjennemsnitlig noget høiere end de første. De laveste er Rune 6: 6,4 Cm.; R. 7: 6,5 Cm.; R. 8: 6,7 Cm. Den høieste er R. 18, som synes at være 11 Cm.; R. 20, 21 og 24 er 10 Cm.

Om enkelte af disse Runer bemærkes følgende:

R. 6 u. De formodede to Prikker over Runen er antagelig ikke tilsigtede. Overlærer Rygh skriver i 1896, at Prikkerne eller Stregerne oventil er utvivlsomme; men at det er sikkert, at de ikke naa ned til Runen.

Rune 11 er d, som sædvanlig har Formen ᛞ. Runen synes ialfald nu ikke at have nogen Mellemstreg, som forbinder den øvre Tværstreg med den nedre.

Om R. 12 bemærker Prof. Rygh (i sine efter Samraad med Overlærer Rygh nedskrevne Notater): „Af Kviste intet Spor at finde, og det er meget usandsynligt, at der har været saadanne, fordi Afstanden fra den følgende Rune isaafald vilde have været meget mindre, end den ellers er mellem 2 Runer i denne Indskrift, naar den ene har Kviste, som vende mod Mellemrummet. Den maa derfor være ᛁ“. Ogsaa Undset og Krefting har læst Runen som ᛁ. Ligesaa Overlærer Rygh i sin første Afskrift. Da jeg skriftlig spurgte ham, om Runen ikke kunde læses som ᚨ a, erklærede han den efter fornyet Eftersyn for en sikker ᛁ. Derimod skrev han til mig i Juli 1883: „Ligeledes tror jeg, at det slet ikke er sikkert, at den næstsidste rune i det første navn er ᛁ og ikke snarere ᚨ; af den nederste kvist var nu tydelige mærker“. Hans Kalkering viser to korte Udbugninger oventil paa venstre Side af Staven. Jfr. i det følgende.

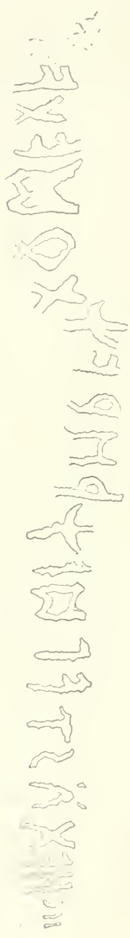
Rune 15 er e. K. Rygh bemærker i 1896: „Tverstreget oventil er tydeligt, det er retlinjet i midten og gaar paa begge sider skraat ned fra stavenes toppe“ [1]).

Rune 14—18 staa paa Udbulingen i Bergfladen og har lidt mest ved Afslidning. De er dog alle utvivlsomme.

---

[1]) Afvigelsen fra den sædvanlige Form ᛗ er ikke med Wimmer (Runenschr. 103) at forklare af de vanskelige Forhold, hvorunder Runeristeren har arbeidet.

R. 17 a er i sin Helhed utydelig. Navnlig er nederste Kvist utydelig eller usynlig.

R. 21 d. Heller ikke her er der noget sikkert Spor af en Mellemstreg, som i Midten forbinder øvre og nedre Tværstreg.

Om R. 25 bemærker Prof. O. Rygh: „Der synes at være sikre Spor af ᛊ, men vanskelige at forfølge paa Grund af Striber og Nyrer af hvidere Sten". Overlærer Rygh tegner i 1896 Runen krummet.

Det kan visselig med fuld Bestemthed siges, at Hovedindskriften ikke har været fortsat længere opad end til og med Rune 25. Den hele Hovedindskrift er, naar Runerne vendes om mod høire:

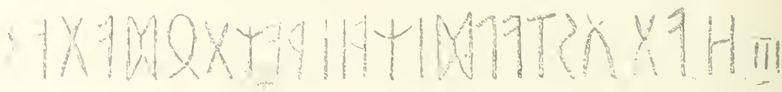
ᛖᚲᚺᚨᚷᚢᛊᛏᚨᛚᛞᛁᛉᚦᛖᚹᚨᛉᚷᛟᛞᚨᚷᚨᛊ
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25

e k h a g u s t a l d i R þ e w a R g o d a g a s
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25

Indskriften indeholder 4 Ord, som ikke er adskilte fra hverandre ved Skilletegn eller tomt Mellemrum.

Det første Ord er ek „jeg". Se om dette Ord Norg. Indskr. I 7—10.

Andet Ord, som er læst hagustaldiR, er et Mandsnavn i Nominativ. Samme Mandsnavn forekommer paa Strand-Stenen, hvor det feilagtig er skrevet hagustadaR istedenfor hagustaldaR (Norg. Indskr. I 274 f.)[1]. Samme Mandsnavn brugtes hos tyske Stammer i 8de og 9de Aarhundred, se Förstemann; det forekommer saaledes som *Hagustalt* i Meichelbecks Hist. Frising. Nr. 85 fra 8de Aarh. At et tilsvarende Mandsnavn blev brugt hos Angelsakserne, tør sluttes af *Hægstealdeshâm*, den gamle Form af Stedsnavnet *Hexham*. Som Appellativ er samme Ord vidt udbredt i de vestgermanske Sprog. I oldhøityske Glosser har det Formerne *hagustalt*, *hagastalt* og forklares „caelebs, juvenis, tiro, famulus, mercenarius, agricola". Oldsaks. *hagustald* (cod. Monach.), *hagastold* (cod. Cotton.) i Heliand betyder „Yngling, Tjener"; i Angelsaks. *hagusteald*, *hægsteald* „juvenis, tiro, caelebs". I Oht. og Ags. bruges

[1] Om hag paa Bracteaten Nr. 68 Steph. (fra Jylland) graphisk er forkortet af hagustaldaR eller af *haguna = oldn. *Høgni*, lader sig ikke afgjøre.

Ordet ogsaa adjektivisk. I mnt. *hagestolt*, *hagenstolt* „ugift Mand" og i nht. *hagestolz* „Pebersvend", der allerede fremtræder i 13de Aarh., er Formen uregelret. Man mener, at Ordet fra først af har betegnet en yngre Søn som Eier af et lidet indhegnet Grundstykke i Modsætning til den ældste Søn, som eiede den egentlige Gaard. — Oht. *hagustalt* skal efter denne Forklaring være en Sammensætning, hvis første Led *hagu-* skal være enstydigt og nær beslægtet med nht. *hag* Gen. *hages* (jfr. oldn. *hagi*) og have betegnet „Indhegning" eller „indhegnet Jordstykke". Andet Led staar i Forbindelse med got. *gastaldan* „besidde", *gastalds* i *aglaitgastalds* *αἰσχροκερδής* og med ags. *gesteald* n. statio, domicilium, possessio. Dette Appellativ forekommer aldrig i den gamle norsk-islandske prosaiske Litteratur, men det bruges nu i norske og svenske Dialekter: i øvre Telemarken *hògstall* (aabent *o*), *haugstall*, *haugstadd'e* „Enkemand", i Hallingd. *haugstallar*. i Søndhordl. *haukstadl*, *haustadl* (dette ogsaa i Ryf.), *håstadl* „Pebersvend", i Bohusl., Verml. og Dalsl. *hogstall* „Enkemand". I alle disse ny-norsk-svenske Former er det oprindelige *ld* gaaet over til *ll* (kanské først i Genetiv sg.). Desuden bruges Ordet i det gamle norsk-islandske Digtersprog i Gen. pl. *haukstalda* i Betydning „Hirdmændenes". Kongen kaldes i Sigurð. skamma 31 *gramr haukstalda*, i Oddr. 6 *vinr haukstalda*, i et Vers af Tjodolv Arnorsson, Magnus den godes Skald (Snorra Edda I 462) *konr haukstalda*, hvor ét Haandskrift har *haukstalla*. I en senere versificeret Opregning af Kongers Navne (Sn. E. II 469, 651), som indledes ved Ordene *man ek haukstalda heiti segja*, er Betydningen af dette Ord, som Forfatteren kun har kjendt fra ældre Skaldedigte, misforstaaet.

At den oldnorske Form *haukstaldr* med *au* ikke er fremkommen under Indflydelse af *haukr* „en Helt"[1], synes at godtgjøres af de nu brugelige Former *haugstall*, *haukstadl*. Diphthongen *au* maa vel her forklares som f. Ex. i oldn. *auðlingr* ved Siden af *ǫðlingr*.

Det her omtalte Ord er sikkert en *a*-Stamme. Dette godtgjøres 1) af vestgermanske Former: oldsaks. *hagastoldos* Heliand Cott. 2548, ags. *hægstealdas*, jfr. got. *aglaitgastaldans*; 2) af **hagustadaʀ** Strand. Som *i*-Stamme findes Ordet ingensteds bøiet. Derfor er Formen **hagustaldiʀ** i Valsfjord-Indskriften meget paafaldende og synes at skyldes en Feil enten ved Indridsningen eller ved Læsningen.

Tredje Ord i Indskriften er **þewaʀ**. Dette Ord forekommer ogsaa i det sammensatte Navn **owlþuþewaʀ** paa Dopskoen fra Torsbjærg, udtalt **wolþuþewar**. **þewaʀ** er = got. *þius* Træl, ags. *þéow*, oht. *deo* (kun i Navne). I Oldnorsk har Ordet holdt sig i den regelret tilsvarende Form *þér* som sidste Led af Navne, f. Ex. *Eggþér*, *Hjálmþér*, *Sigþér* (ogsaa forandret til *-ðir*: *Sigðir* og fl.). Derhos sandsynlig som første Led i *þebornum* Gul. 115 (Ng. gl. Love I S. 61); se Hertzbergs Glossarium. **þewaʀ** er, bortseet fra Nominativsmærkets Form, en oprindeligere Form end got. *þius*. Den fællesgermanske Form har været **þewa-z*. Om Ordets Betydning i Valsfjord-Indskriften skal jeg i det følgende tale.

---

[1]) Dette er formodet af mig i „To nyfundne norske Rune-Indskrifter" S. 7 og af Falk Akad. Afh. til S. Bugge S. 16.

Sidste Ord **godagas** er Genetiv af et Mandsnavn, hvis Stamme er **godaga-**. Samme Genetivendelse forekommer i **hnab(i?)das** eller **hnab(u?)das** Bo (Norg. Indskr. I 241), **asugisalas** paa Kragehul-Spydstagen, sandsynlig i **wadaradas** Saude (Norg. Indskr. I 183—185), **asugas** Myklebostad A (Norg. Indskr. I 325 f.).

godagas forudsætter en Nominativ ***godagaʀ**. Dette Mandsnavn er vistnok opstaaet af **Gōda-dagaʀ*. Første Led er Adjectivstammen *gōda-* „god“. Andet Led er identisk med oldnorsk *Dagr*, hvilket jeg allerede har læst paa Einang-Stenen som Mandsnavnet **dagaʀ** (Norg. Indskr. I 78 f.). Samme Ord forekommer som andet Led i adskillige oldtyske Navne, f. Ex. *Halegdag*, *Heridag*, *Hodag*, *Liopdag*; ogsaa i angelsaksiske Navne. Denne Opfatning af **godagas**, som jeg i min første Udgave af Valsfjord-Indskriften har betegnet som den sandsynligste, tør nu siges at være evident rigtig, thi et til urnord. **Gōda-dagaʀ* svarende Navn findes virkelig i England. Som Myntmester hos Æthelred II forekommer *Godæg*, *Godeg*, *Godieg* i Stanford hos Hildebrand Anglosachs. mynt 178 f., *Godæg* hos Searle efter Grueber Cat. of the Engl. coins. Dette Navn skrives efter Stephens Run. Monum. III 372 ogsaa *Goddæg*.

Man udtalte vel **Goða-ðagaʀ* med to Spiranter (hvoraf ikke følger, at man samtidig udtalte *ðagaʀ* med Spirant i Fremlyd). Ved Dissimilation gik **Gōðaðagaʀ* over til **Gōðagaʀ*, ligesom lat. *semimodius* til *semodius*, **trucicidare* til *trucidare*, glsvensk *attundel* for *attundedel*, o. s. v. Stephens har opfattet **godagas** som **Gōddagas*, men da er Overgangen fra **gōda-* til **gōd-* ikke tilstrækkelig begrundet[1]).

Hagustald, som har ridset sit Navn paa Fjeldvæggen ved Valsfjorden, betegner sig altsaa som Godags **þewaʀ**. Hvad betyder dette? Got. *þius* og ags. *þeow* betyder kun „Træl“; den samme Betydning forudsættes af oldn. *þéborinn* og af det tilsvarende Femininum *þý*. Jeg har derfor i min første Udgave oversat **þewaʀ godagas** ved „Godags Træl“, men jeg finder dette nu med Wimmer, Stephens og Undset betænkeligt. Ordet **þewaʀ**, *þius*, *deo* forekommer som andet Led af mange Navne paa fri, høiættede Mænd. I det oldtyske Navn *Gotesthiu* kunde vistnok *thiu* tages i Betydningen „Træl“, men i mangfoldige andre Navne med samme Efterled synes dette ikke vel muligt. Tværtimod synes disse Navne at godtgjøre, at *þewaʀ* engang har været brugt ogsaa om en fri Mand. Det har vel betegnet en Mand, som er i en andens Tjeneste, ligesom *þegn* og gr. *θεράπων*. Hvis *þewaʀ* er opstaaet af **þegwaʀ* og beslægtet med *þegn*, saa taler ogsaa dette for, at Ordet i ældre Tider kan have været brugt om en fri Mand. Lignende Skifte i Betydningen kan paavises ved tysk *knecht* i Forhold til eng. *cnight*, ved *sveinn*, Svend, og ved got. *skalks*.

Jeg oversætter derfor nu **þewaʀ godagas** ved „Godags Mand“ (eller Tjener). Ligesaa forstaar Wimmer **þewaʀ** her i væsentlig samme Betydning som *heimþegi* i Indskrifter med yngre Runer og forklarer det ved „hausgenosse (ein vornehmer mann in seiner umgebung oder seinem gefolge)“.

[1]) Som en mindre sandsynlig Opfatning nævnte jeg i min første Udgave, at *godaga-* egentlig kunde være en Adjectivstamme, afledet af *goda-* som *hailaga-* af *haila-*, og være brugt som Navn ligesom oht. *ôtag*, d. e. rig. Denne Opfatning har Wimmer og Burg afgjort foretrukket for den anden; men det engelske Navn taler afgjørende for den i Texten nævnte.

Den hele Indskrift bliver altsaa at forstaa saaledes:

ek hagustaldiʀ þewaʀ godagas

„Jeg Hagustald, Godags Mand (eller Tjener) (indridsede disse Runer).“

Prof. Rygh bemærker, at man paa Grund af de to første Runers ringe Høide i Forhold til de følgende maaské kunde gjette, at de er tilføiede bagefter, da der ikke for Pladsens Skyld kunde være Grund til at gjøre dem kortere.

Betydningen af **ek** „jeg“ synes mig dog at gjøre det sandsynligt, at de to første Runer er skrevne af samme Mand som de øvrige. For **e** som Rune 1 og som Rune 15 synes at være tilsigtet samme særegne Form. Maaské har Runeristeren, efterat han havde indridset **ek**, fundet, at disse to Runer var for smaa til at tage sig rigtig ud, og derfor gjort de følgende Runer større, og det saaledes, at han har gjort de sidste af disse i det hele større end de første.

Runeformer og Sprogformer i Indskriften synes at vise, at denne er en af de ældre norske Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer.

Det kan saaledes mærkes, at vi her ikke finde de yngre Former af følgende Runer: **e**, **k**, **a**, **ʀ**. Jfr. om den her forekommende Form af **e** Norg. Indskr. I 301 og 310. Af Sprogformerne fortjener **þewaʀ** at fremhæves, fordi denne Form stemmer overens med sidste Led af **owlþuþewaʀ** i Torsbjærg-Indskriften. Den sammendragne Form **godagas** af **Gōðaðagas* kan ikke bruges som Tidsmærke, da vi ikke véd naar denne Sammendragning i Udtalen er indtraadt.

Efter alle Mærker synes Indskriften ikke at være yngre end 6te Aarhundred, medens den vel kan være noget ældre.

Paa Valseidet er 15 Hauger og en Stenkreds, hvilke alle efter Undsets Mening, forsaavidt der ved Gravning er fundet noget i dem, har vist sig at være fra den ældre Jærnalder. Blandt de her opgravne Oldsager er to Broceringe i en Haug, en Ring af Electrum i en anden. Undset skrev om Indskriften i 1875: „efter dens Karakter at dømme og at slutte fra en paa det nære Valseid liggende Gravplads, som jeg har undersøgt, og som viste sig at tilhøre en tidligere Del af den ældre Jernalder, maa dens Alder sættes til omkring 1400 Aar“. Men det fra Gravpladsen hentede Argument beviser intet for Indskriften.

Wimmer (Runenschrift S. 303) har henført Valsfjord-Indskriften til c. 500—600.

Valsfjord-Indskriften har Værd for den rigtige Opfatning af Torsbjærg-Indskriften. Rudolf Much bemærker i Zeitschr. f. deutsch. Alt. XXXV, 207, at de danske og slesvigske Runeindskrifter ikke kan være urnordiske, hvis de er saa gamle som fra 4de Aarh.; at deres Sprog ikke afgjør, om de er nordiske eller ei, og at ᛉ i Udlyden ialfald ikke længer kan bruges som Kriterium for, at de er nordiske. Jeg skal andensteds søge at vise, at Runen ᛉ i vestgermansk Skrift aldrig har havt Betydningen **z** eller **ʀ** og at Torsbjærg-Indskriften derfor maa være nordisk og ikke kan være vestgermansk. Men ogsaa Overensstemmelsen

mellem Torsbjærg-Indskriften og Valsfjord-Indskriften i Formen þewar taler stærkt for, at Torsbjærg-Indskriften er nordisk.

Til venstre for Hovedindskriften er der en anden, meget utydelig Række med Runer, som først blev iagttaget af Kaptein Krefting i 1873. Om denne Indskrift bemærker Prof. O. Rygh i 1898: „Den synes at have begyndt længere nede og ender opad ret for Mellemrummet mellem 8de og 9de Rune i Indskriften til høire. Runerne i denne Linie ere endel kortere end den anden Linies og vende til modsat Kant, saaledes at Fødderne af Stavene i begge Linier vende mod hinanden. Forøvrigt synes ogsaa her Runerne at have været at læse nedenfra opad, men altsaa fra Venstre mod Høire. Af dem kunde jeg blot læse de to sidste. Den sidste Rune, der altsaa staar mellem Rune 8 og 9 i Hovedlinien, er utvivlsomt ᛉ. Den er fra Stavens Fod til Linien mellem Kvistenes Toppe 5,6 cm. høi . . . Næstsidste Rune, mellem 7 og 8 i Hovedlinien, viser nu kun ᛚ; men da Staven er adskillig kortere end ᛉ, synes den ikke at kunne være fuldstændig. Det kan derfor være Rimelighed for, at her oprindelig har staaet ᚨ; dog kan neppe noget sikkert Spor siges at være levnet af øvre Kvist og Staven ovenfor nedre Kvist. — Af denne Linies foregaaende Runer kan jeg ingen læse; jeg tror med Sikkerhed at kunne sige, at de formodningsvis tidligere gjorte Forsøg paa at læse enkelte af dem ikke have tilstrækkelig Hjemmel i de nu bevarede Rester af dem. Efter Skjøn har denne Linie indeholdt 9—10 Runer.“ Overlærer Rygh siger i 1896, at der ikke kan have været mere end ca. 8 Runer; han har ligeledes læst de to sidste Runer i Bilinjen som ᛚ ᛉ.

Om Bilinjen skriver Krefting, efter at han har været ved Indskriften i Midten af August 1873: „Hvad der denne Gang forundrede mig, var, at jeg saa en anden Rad med Runer strax ved den forrige, som jeg ikke saa ifjor . . . . Disse Runer forekom mig at danne et Navn, der tydeligt og klart endte med ᛚ ᛉ, men synes at være ridsede fra en anden Kant. Omkring disse 2 Rader var sat Prikker, maaske for at antyde, at de hørte sammen“.

Hvorvidt disse Prikker virkelig har været tilsigtede, vover jeg ikke at afgjøre. Med de nævnte Ord af Krefting kan sammenstilles Overlærer Ryghs Bemærkning fra Sommeren 1896, at der under Stavene af ek i Hovedindskriften „sees i noget større afstand en bue med lysere farve, som jeg antager for en rest af en indfatningsramme“.

Krefting fortsætter: „Skrifttegnene have aldeles samme Karakter som de forrige, men ere med Undtagelse af de nævnte 2 mere utydelige“.

Kreftings Tegning af Runerne i Bilinjen meddeles her i Phototypi.

Denne Kreftings Afskrift fortjener efter min Mening al Opmærksomhed. For det første er det at mærke, at Krefting ikke var Runeforsker, saa at hans Gjengivelse ikke kan være paavirket af noget, som han har villet se. Dernæst, at han saa Runerne „i ualmindelig heldig Belysning“.

Fremdeles, at hans Nøiagtighed og skarpe Syn godtgjøres derved, at han først fandt Bilinjen, som Overlærer Rygh og Undset ikke havde seet. Nu siger vistnok Prof. Rygh i 1898, uden at have Kreftings Læsning for sig: „jeg tror med Sikkerhed at kunne sige at de formodningsvis tidligere gjorte Forsøg paa at læse enkelte af [Runerne i Bilinjen foran de to sidste] ikke have tilstrækkelig Hjemmel i de nu bevarede Rester af dem".

Men trods dette beviser efter min Mening Photographien, at Kreftings Læsning af de fleste Runer i Bilinjen har god Hjemmel i de levnede Spor. Han maa have seet Runerne i bedre Belysning end Prof. Rygh, og de kan den Gang, da han saa dem, have været tydeligere end nu.

Jeg skal i det følgende meddele, hvad jeg af Bilinjen tror at se paa Photographien ved Solskin (naar jeg stiller den saaledes, at Hovedindskriften danner en horizontal Linje med Runernes Toppe nedad). Jeg kan se, at Bilinjen begynder over ᚺ i Hovedlinjen.

Rune 1 er, som jeg tror at se, sikkert ᛖ e, som hos Krefting. Den begynder ganske lidet til venstre for ᚺ i Hovedlinjen.

Rune 2 har hos Krefting Formen af s. Jeg tror at se en lys Stribe af væsentlig samme Form. Men da denne begynder meget høiere oppe end Rune 1, kan dens øverste Del neppe være en tilsigtet Del af Runen. Jeg formoder, at vi skal se bort fra denne øverste Del, saa at Runen skal tages for et krummet > k, hvis Aabning vender mod Indskriftens Begyndelse. Om denne Form se Norg. Indskr. I 295

Rune 3 har hos Krefting Formen af et u, hvis Top vender nedad og hvis Hovedstav er til venstre. Denne Rune kan jeg slet ikke skimte paa Photographien.

Rune 4 er hos Krefting ᛚ l. Jeg tror usikkert at skimte samme Rune paa Photographien.

Rune 5 er hos Krefting ᚦ þ. Jeg tror usikkert at skimte samme Rune paa Photographien.

Rune 6 er hos Krefting ᛖ e, dog med to utydelige Tværstreger oventil. Jeg tror paa Photographien temmelig sikkert at se, at Runen har været ᛖ e, om jeg end ikke sikkert kan bestemme Tværstregens Form.

Rune 7 er hos Krefting ᛚ, som jeg ogsaa ser paa Photographien. At denne Rune oprindelig vel har været ᚨ a, havde jeg allerede tidligere, efter at have seet Kreftings Tegning, udtalt til Prof. Rygh, og dette synes mig nu evident, efter at Rygh har seet, at Staven paa denne Rune er adskillig kortere end følgende Rune. Paa Photographien ser jeg et Stykke over Kvisten en liden lys Plet. Denne er mulig en Levning af øverste Kvist paa ᚨ.

Rune 8 er efter Alles Vidnesbyrd ᛉ ʀ. Paa Photographien ser jeg tydelig kun venstre Del af denne Rune.

Efter det forudgaaende skulde Bilinjen læses:

ᛖ>ᚢᛚᚦᛖᚨᛉ (neppe ᛖᛊᚢᛚᚦᛖᚨᛉ)
e k u l þ e a ʀ (neppe e s u l þ e a ʀ)
1 2 3 4 5 6 7 8 1 2 3 4 5 6 7 8

Af det foregaaende vil det fremgaa, at Læsningen af Rune 2 og 3 er meget usikker og at Læsningen af Rune 4 og 5 er tvivlsom. Derimod synes Rune 6 og 7 mig at være temmelig sikre, Rune 1 og 8 sikre. Vi tør da stole paa, at ogsaa denne Linje er skreven med den længere Rækkes Runer og at vi her har et Navn, som ender paa ᚨᛉ -**aʀ**.

Jeg tror, at sproglige Grunde støtte den ovenfor nævnte Læsning **ek-**. Vi faa ved den ogsaa i Bilinjen **ek** „jeg" foran et Mandsnavn i Nominativ.

Hvis dette Navn er rigtig læst, maa det være sammensat **ul-þeaʀ**. Andet Led, hvis Læsning har bedst Hjemmel, maa være det samme som **þewaʀ**, der forekommer som andet Led i **owlþu-þewaʀ** (Torsbjærg) og i senere Form i *Eggþér*, *Sigþér*, *Hamðir* og fl., samt i det af mig formodede **rikiþiʀ** paa Aagedal-Bracteaten. Se Norg. Indskr. I 194. Som andet Led skulde altsaa -*þĕwaʀ* med kort Vokal i første Stavelse her (i Modsætning til den for **rikiþiʀ** formodede Lydforandring) være blevet til -*þēaʀ*, inden det blev til -*þēr*. Hvis jeg paa Myklebostad-Stenen B rigtig har læst **aihuþrow[ʀ]**, viser denne Form, at i Nominativ paa -*waʀ* efter lang Vokal *a* faldt bort for *w*. Se Norg. Indskr. I 335.

Hvis Læsningen **ulþeaʀ** er rigtig, hvilket navnlig med Hensyn til første Led er meget usikkert, vil jeg holde dette Navn for at være i sin Helhed det samme som **owlþuþewaʀ** paa Torsbjærg-Dopskoen, d. e. *Wolþu-þĕwaʀ*[1]).

ulþeaʀ vil da ved Dissimilation være opstaaet af **Ulþuþeaʀ*, ligesom **godagas** af **Gōðaðagas*. Foran **u** i **ulþeaʀ** vil da *w* være svundet i Udtalen. Jfr. **orte** By (Norg. Indskr. I 101 ff.), **urte** Ødemotland (I 248), **oruma-** Myklebostad B (I 336).

Hvis Læsningen og Tolkningen af **ek ulþeaʀ** er rigtig, maa denne Linje være skrevet meget lang Tid efter Hovedlinjen, snarest i Slutningen af 7de Aarhundred.

Hvis ᛚ som Rune 3 virkelig har været skrevet med Toppen nedad, passer dette godt hertil. Thi i flere sene Indskrifter med den længere Rækkes Runer finde vi enkelte Runer skrevne med Toppene nedad. Saaledes i Indskrifterne fra Fyrunga (Arkiv f. n. F. XIII 326, 353), Ødemotland (Norg. Indskr. I 258), Torviken B (Norg. Indskr. I 287).

Jeg har troet, med Tanken paa mulige Indskriftfund i Fremtiden, ikke at burde undertrykke Kreftings Læsning af Bilinjen og mine Bemærkninger til denne, men en tilstrækkelig Advarsel imod at stole trygt og bygge videre paa den nævnte Læsning og Tolkning vil man have i Prof. Ryghs ovenfor trykte Ord om Bilinjen.

[1]) A. Kock i Sievers Beitr. XXIII 512 mener, at **owlþuþewaʀ** kan betegne Udtalen *Wulþu-þewaʀ*. Dette holder jeg af følgende Grunde for usandsynligt: 1) At **o** her skulde betegne Lyden *w*, tør jeg ikke antage, da Lyden *w* i samme Indskrift er betegnet ved **w** i **þewaʀ**. 2) At **w** her skulde betegne Lyden *u*, tør jeg ikke antage, da Lyden *u* i næste Stavelse er betegnet ved **u** og da **w** for Lyden *u* ellers ikke kan paavises før end i meget sene Indskrifter med den længere Rækkes Runer. 3) At **owlþu-** er graphisk Omsætning for **wolþu-**, støttes ved **niwaŋe** = **inwaŋe** først i den tilsvarende Linje.

(Trykt 5 September 1899.)

29. Vatn.

Literatur. Utrykt. Brev (med Tegning) fra I. Undset til S. Bugge, dateret Selven ved Agdenes 18 Juli 1874. — Bemærkninger om Indskriften af I Undset, Christiania 7/5 87. — Tegning af Indskriften med Bemærkninger af Professor O. Rygh, Trondhjem 8/7 96. — Bemærkninger om Indskriften, nedskrevne af S. Bugge, tildels i Forbindelse med Prof. O. Rygh, Trondhjem 23 og 24 Juli 1898. Alt i Runearkivet i Christiania.

Trykt. Aarsberetning f. Foren. f. norske Fortidsmind. Bevaring f. 1874 S. 55 f. — Wimmer i Aarbøger 1874 S. 268 f. — Ingvald Undset: „Indberetning til direktionen for det kgl. norske videnskabers-selskab om en . . . antikvarisk undersøgelsesreise i sommeren 1874", i Kgl. Vidsk.-Selsk. Skr. i 19de Aarh. VIII S. 24—30 (1875). — I. Undset i „Aarsberetn." f. 1875 S. 7—10. — Wimmer i Udsigt over det philol.-histor. samfunds virksomhed i 1876—8, S. 19. — S. Bugge i Aarbøger f. nord. Oldk. 1878 S. 69, 72. — K. Rygh i Det kgl. norske Vidensk.-Selsk. Skr. 1879, Trondhjem, S. 31. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. [1] (1884) S. 107 § 266 Anm. 1. — Stephens Runic Monuments Vol. III (1884), S. 115 f. (med Tegning), 396, 427. — Burg Runeninschriften (1885) S. 139 f. — Wimmer hos Burg S. 155 f. — Heinzel i Anzeiger f. deutsch. Alt. XII S. 46 f. — Wimmer Runenschrift (1887) S. 225—227 (med Tegning S. 226), 304, 307. — Noreen i Arkiv f. n. F. VI (1890) S. 315. — Noreen i Pauls Grundriss I [1] (1891) S. 420; I [2] (1897) S. 521. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. [2] s. 266 nr. 46 og paa de i Registeret under *Rhoaltʀ* nævnte Steder. — Stephens The Runes (1894) S. 44 Nr. 166.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen i Forbindelse med Prof. O. Rygh, samt Papiraftryk, Photographi og de under Literatur nævnte Meddelelser.

Tegninger. S. 354 gjengives den hos Stephens Run. Mon. III 115 udgivne Tegning af Runestenen, laant af det kgl. nord. Oldskriftselskab i Kjøbenhavn. S. 355 meddeles Indskriften i Autotypi af et Papiraftryk, hvis Træk af Udgiveren er udfyldte med Blyant.

Runestenen er funden paa Gaarden Vatn (Matr. Gaards-Nr. 6), Værnes Sogn, Ørlandets Præstegjeld. Oplysning om den blev først erholdt paa Gaarden den 17de Juli 1874 af Ingvald Undset, hvem Finderen Jon Larssen Vatn gav fuld Besked paa de nærmere Omstændigheder ved Fundet. Nede mod Vandet er der under en Berghaus „Bengtsberget" paa Gaardens Gjorder en Samling Gravhauger ei synderlig store; 4 lange og 1 rund. De 4 lange ligger i en Række efter hverandre fra øst mod vest. Syd for dem ligger den runde. I den næstvestligste af disse Langhauger blev Runestenen funden i 1871 om Hosten. Denne Haug var 24 Fod lang, 9 Fod bred, 2—3 Fod hoi. Jon havde begyndt at grave fra den vestlige Ende. Da han var kommen omtrent 5 Fod indover, stodte han paa Runestenen. Den stod stillet paa Kant i Haugen, med den Side, hvorpaa Runerne er indridsede, vendende ind mod Midten. Han bemærkede straks, at der

var indridset Tegn i Stenen, og tog den derfor med op til Gaarden. Ved Optagelsen af Haugen spaltedes Stenen i to omtrent lige tykke Dele; den ubeskrevne Halvdel lod Jon ligge, efter at have forvisset sig om, at der paa den ei fandtes Spor af Tegn. I Haugen fandt Undset i 1875 over dens Midte et Lag af større Stene, men forøvrigt intet af arkæologisk Interesse.

Stenen blev af Jon Larssen Vatn skjænket til det Trondhjemske Videnskabs-Selskabs Oldsamling, hvor den har Nr. 1397.

Den er en Helle af blød blaagraa Lerskifer. Den er af uregelmæssigt Omrids, indtil 81 Cm. lang, indtil 36 Cm. bred; nu kun 4—5 Cm. tyk, men forend, som anfort, Underdelen spaltedes fra, var den vel omtrent dobbelt saa tyk.

Paa Grund af, at Stene af denne Art let kloves, er flere Stykker paa Indskriftsiden skallede af, hvorved flere af Runerne er blevne mindre tydelige.

Stenen har ifølge Undset visselig ikke været større; alene i Kanten oventil og til høire er efter ham et Stykke slaaet af, men han mener, at vi har Indskriften fuldstændig (se herom i det følgende).

I Hovedindskriften (*a*) er Runernes Høide 10—12 Cm. De har efter Prof. Rygh været indridsede med en Meisel, som har havt en smal Ende, eller med et lignende Redskab. De har oprindelig været tydelig og skarpt indridsede, saaledes som man kan se det ved de Runer, som er bedst bevarede.

Denne Indskrift *a* bestaar af 7 Runer, skrevne fra venstre mod høire.

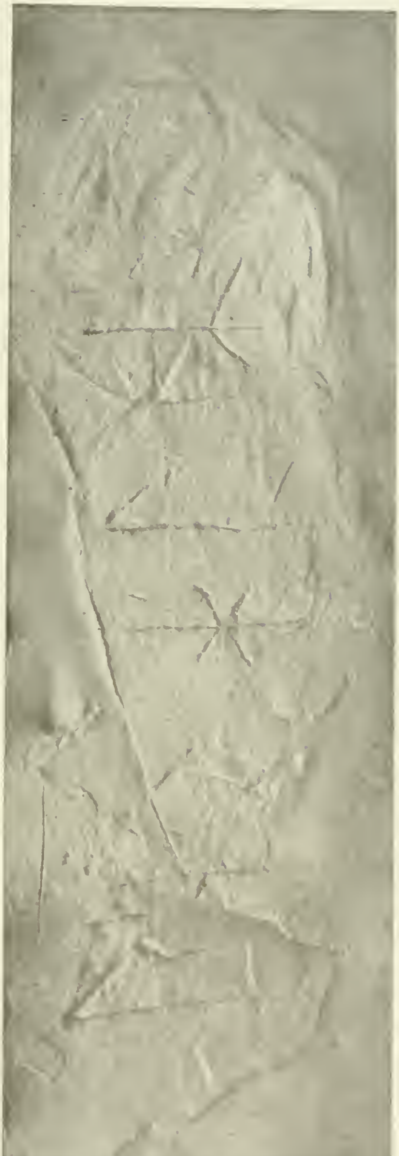
Oventil er en Rammelinje, som dog ikke følger Indskriften helt til venstre, og som til høire

snart forsvinder, fordi et Stykke her er brudt ud af Stenen. Nedentil er ingen Rammelinje.

Rune 1 er sikkert og tydelig ᚱ r.

Af Rune 2 sees to nogenlunde lodrette og parallele Stave. Paa Grund af Afskalling er venstre Stav ikke fuldstændig bevaret, navnlig er den paa Midten utydelig. Hoire Stav er fuldstændig sikker, omend ei overalt tydelig, navnlig ikke oventil. Den overste bevarede Del af denne Stav har en svag Krumning til venstre. Venstre Stav gaar nu meget længere ned end hoire. Undset har antaget en Tværstreg, skraanende ned til hoire, mellem de to Stave paa Midten. Han bemærker 1887: „Af Tværstregen spores paa Midten tydelig Træk; ikke saa klar som paa Stephens's Tegning". Men Rygh siger: „Nogen Tværstreg mellem disse to Stave findes ikke; hvad man har taget derfor, er en ved Afspringning fremkommen Afsats". Jeg fandt det muligt, at der her har været en mod hoire nedad skraanende Tværstreg, men efter Trækkene syntes mig det modsatte ligesaa muligt.

Undset har læst Rune 2 som ᚺ h[1]), hvilket efter Trækkene synes mig tilstedeligt og af sproglige Grunde rigtigt. Rygh er tilboielig til at læse Rune 2 som ᚢ u. Runen vilde som u være usædvanlig smal i Forhold til sin Hoide.

[1]) Undset skriver 18 Juli 1874, Dagen efter Runestenens Fremkomst: „2den rune anser jeg ogsaa som sikker; den venstre stav er dog noget dunkel paa midten, da der er afskallet et stykke; det samme gjælder om tværstregens venstre ende og dens forbindelse med denne stav".

Rune 3 har I. Undset 1874 og 1887 læst som ᛟ o. Han erklærer 1887 for sikkert Partiet straks ovenfor og nedenfor de to Staves Skjæringspunkt og Midtpartiet af venstre Stav. Om den kantede høire Stav siger han, at den „er ganske vist Kanten af Afskallingsparti, men Afskallingens Grænser er bestemt ved Trækket der og mærkes i Kanten“[1]). Prof. Rygh bemærker: „Jeg tror ikke paa den formentlige Rune 3 (ᛟ). Der er noget, der ser ud som høire Halvdel af denne Rune, men jeg kunde med bedste Vilje ikke taxere det for andet end en Afsats. Det eneste, som her bliver levnet til Støtte for ᛟ, bliver altsaa Muligheden af, at Afspringningen har faaet en Kant af dette Omrids, fordi denne Rune var hugget her. Det maa dog bemærkes, at hvis her har staaet ᛟ, vilde Runens Top have staaet paafaldende lavt i Forhold til de andre Runer“. Jeg holder det med Undset for sikkert, at her har været ridset ᛟ o. Runen er ikke lavere end følgende Rune. Jeg troede sikkert at se svage Spor af venstre Stavs Midte og lidt af venstre Stav straks nedenfor de to Staves Krydsningspunkt. Det nederste af begge Ben er fuldstændig forsvundet. At ingen Rune her skulde have være ridset, synes mig uantageligt ogsaa af den Grund, at den efter Rune 2 følgende Rune da blev adskilt fra hin ved altfor stort Mellemrum. Og denne Indvending kan ikke fjærnes ved den Antagelse, at Rummet nærmest efter Rune 2 dengang, da Indskriften blev ridset, var ved Afskallinger blevet gjort uskikket til der at ridse en Rune. Thi Afskallingerne ved Rune 6 og andensteds paa Indskriftfladen vise sig at være yngre end Indridsningen. Og hvis et saa bredt Rum her havde været uskikket til der at ridse en Rune, vilde man vistnok overhoved ikke have valgt Stenen til Runesten. Endelig tale sproglige Grunde, som jeg i det følgende skal søge at vise, imod den Antagelse, at her ikke skulde have været ridset en Rune.

Rune 4 adskilles fra foregaaende ved et noget større Mellemrum end det, som ellers adskiller Runerne paa Stenen. Grunden hertil er vel den, at det mellemliggende Parti, som er noget ophøiet, ikke har frembudt bekvem Flade til Indridsning. Ingen Rune synes her at være udslettet ved Afskalling[2]). Rune 4 er sikkert og tydelig ᛡ A. Rune 5 er ligeledes ganske tydelig ᛚ I.

Af Rune 6 ser man nedentil tydelig en ret Stav; jeg kan følge denne opad til lidt ovenfor nederste Spids af Kvisten paa Rune 5. Staven staar paafaldende nær ind til Rune 7 og er lidt krummet mod høire nedentil. Om Runen har havt Kviste oventil, kan nu ikke sees, da flere Stykker her er afskallede.

Rune 7 er aldeles tydelig ᛦ R.

Den hele Indskrift *a* læser jeg altsaa med Undset og Wimmer ᚱᚺᛟᛡᛚ*ᛦ. Rune 6 har Undset og Wimmer udfyldt ᛏ t. Dette holder jeg for rigtigt. Man tør ikke tænke paa, at Runen har været ᚠ f, thi Staven af Rune 6 staar for nær Rune 7 til, at Rune 6 kan have været ᚠ.

---

[1]) Undset skriver 18 Juli 1874: „3die rune er den, som jeg med størst spænding og nøiagtighed har undersøgt, da den har lidt mest. Aldeles sikker er kun vinkelen til høire; det samme tør jeg og tro om topvinkelen nedentil. Øverste og venstre del er derimod ganske afskallet; nogle antydninger af trækkene tror jeg dog at kunne skimte“.

[2]) Jeg vover ikke at formode, at Runen ᚹ w her oprindelig skulde have været ridset, men være forsvunden ved Afskalling.

Indskrift *a* har altsaa, som jeg med Undset og Wimmer antager, været

ᚱᚺᛟᚼᛚᛏᛦ

r h o ᴀ l t ʀ,

d. e. det oldnorske Mandsnavn *Hróaldʀ* i Nominativ[1]).

Vatn-Indskriften *a* er i palæographisk Henseende vigtig derved, at den kan betegnes som en Overgangs- eller Blandings-Indskrift. Den har den for den længere Række særegne Rune for o, der er opgivet i den kortere Række.

Paa den anden Side har Vatn-Indskriften *a* en Eiendommelighed, ved hvilken den bestemt adskiller sig fra de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter og slutter sig til den kortere Rækkes Skrift. Mandsnavnet *Hróaldʀ* kan her nemlig ikke have været skrevet med Runen d, uagtet denne brugtes i den længere Rækkes Skrift, men maa have været skrevet med Runen t, der i den kortere Rækkes Skrift regelret bruges til Betegnelse af Explosivlyden *d*. Paa et lignende Overgangstrin staar Indskriften paa Sølvesborg-Stenen i Bleking. Denne har Runen ᚹ w, som hører til den længere Række, ᚼ ᴀ, men ᛏ som Tegn for Udtalens *d*.

Fremdeles kan fremhæves, at Runen h paa Vatn-Stenen endnu har 2 rette Stave (der staa temmelig tæt ved hinanden). Denne Runeform (som maa forudsættes for Sølvesborg-Stenens Skriftform) holdt sig ogsaa i Danmark og i Sverige i den kortere Runerække ind i Begyndelsen af 9de Aarhundred. Indskriften paa den norske Gimsø-Sten, der er skreven med den kortere Rækkes Runer og som vel kan være fra omkring Aar 800 eller lidt senere, har for h baade Formen med 2 rette Stave og Formen med 1 ret Stav. Formen for h med to rette Stave findes fremdeles (i Accus. *hruą*) i den med den kortere Rækkes Runer skrevne Kirkebø-Indskrift fra Færøerne, som har ᛦ for ʀ og ᚬ for *ą* (Wimmer Runenschrift S. 311 f.).

Om ᚼ ᴀ paa Vatn-Stenen skal i det følgendes tales.

Paa Vatn-Stenen har ʀ ikke den ældre Form ᛉ med Kvistene opad, men den senere ᛦ med Kvistene nedad. Om Forekomsten af denne Form i Indskrifter med den længere Rækkes Runer se Norg. Indskr. I 54, 235, 288. Sammenlign i det følgende Tveito-Indskriften fra Dal Sogn, Tinn Pgd.

I den norske Form af den kortere Rækkes Skrift bliver ᛦ i Betydning *ʀ* tidlig ubrugelig. I norske Indskrifter fra den kristne Middelalder betyder ᛦ *y*. ᛦ *ʀ* findes endnu paa Valby-Stenen fra Tjølling, Larviks Fogderi (Norg. Indskr. I 84). Sandsynlig (om end ikke sikkert) paa Gimsø-Stenen. En Form for *ʀ*, som

---

[1]) Prof. O. Rygh er tilbøielig til at læse: *ruᴀl[t]ʀ*. Denne Læsning kan jeg ikke tiltræde, dels fordi den, som i det foregaaende sagt, ikke synes mig at stemme overens med Sporene paa Stenen, dels af palaeographiske og sproglige Grunde. Det synes mig ikke antageligt, at en Indskrift fra Orlandet, der har ᚼ og ᚬ (se i det følgende) som *a* Runer og ᛦ som *ʀ*-Rune, skulde kunne have Navnet *Hróaldr* skrevet med *ru*-. Thi saa langt tilbage i Tiden kan *hr*- i Fremlyd her ikke i Udtalen være faldt sammen med *r*. Vi har *hr*- i langt senere norske Indskrifter, af hvilke en endog fra Østlandet: *hrikariki* paa Alvstad-Stenen paa Toten; *hrabisun* paa Skaalevold-Stenen fra Vanse, Lister og Mandals Amt.

er opstaaet af ᛦ ved Forkortning, forekommer paa Bjorneby-Stenen fra Degernes i Smaalenene, som har Indskrift af Røk-Indskriftens Typus.

Jeg fremhæver endnu, at Navnet paa Vatn-Stenen i Nominativ er skrevet med Runen *ýr*, ikke med *reið*, uagtet Lyden *d*, betegnet ved Runen **t**, gaar foran. Ligeledes er paa den vel omtrent samtidige Tveito-Sten fra Dal Sogn, Tinn Pgd., skrevet **taitʀ**, d. e. Mandsnavnet *Teitr* (se i det følgende). Paa Bjorneby-Stenen fra Smaalenene, paa Flemløse-Stenen, Fyn, og paa Örja-Stenen, Skaane, *stąʀ* „staar"; i Runverser Nr. 76 (Södermanland) *austʀ*. Men i de fleste danske og svenske Indskrifter fra omkring c. 900 og senere er ᛦ efter Dentaler gaaet over til **R**. Bjorneby-Stenen har *alkątr* (med *reið*-Runen), d. e. *alkændr*, efter *stątʀ*.

Paa Vatn-Stenen er skrevet **rhoAltʀ** med **rh**. Paa gamle danske Runestene med den kortere Rækkes Runer forekommer ligeledes *rh* i Fremlyden: *rhuulfʀ* Helnæs, *rhafnuka* Læborg; jfr. *ruhalts* Snoldelev. Da Navnet paa den i Helnæs-Indskriften nævnte Person er paa Flemløse-Stenen skrevet i Accus. *ruulf*, og da det i Læborg-Indskriften nævnte Personnavn er skrevet *rafnuka* paa Bække-Stenen a, synes det rimeligt, som Wimmer (Runenschrift 339) formoder, at **rh** betegner en Lyd, der historisk ligger imellem den urgermanske Lydforbindelse *hr* og det senere *r*, nemlig det stemmeløse *r* (enten alene eller fulgt af et stemt *r*), saaledes som dette nu høres i Islændingernes Udtale, hvor de skrive *hr*.

Navnet *Hróaldr*, **rhoAltʀ** maa i urnordisk Form tidligst have lydt **hrō-þuwaldaʀ* d. e. den lovpriste Hersker. Denne Form gik over til **hrōðwaldʀ*; denne igjen til **hrōwaldʀ*. Foran Vokal i Indlyd blev endelig regelret *ōw* til *ō* som i oldn. *frændir* af **frōendiʀ*, jfr. ags. Dat. plur. *frōwendum*. Saaledes opstod Formen *Hróaldr*. Paa tilsvarende Maade er *Hrólfr*, *Hróulfʀ* opstaaet af **hrōþuwolfaʀ*. Hvor tostavelses Former paa *-u-* med lang første Stavelse forekom som forste Sammensætningsled, er *u* blevet synkoperet i første Halvdel af 8de Aarhundred. Se mine Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie S. 16 f.

Det maa mærkes, at Indskriften har **rhoAltʀ**, ikke **-aldaʀ**. Stammens udlydende *a* er faldt bort foran Nominativsmærket **ʀ**. Dette *a* er endnu bevaret i **eirilaʀ hroʀaʀ** By (c. 650), men er faldt bort i **haþuwulafʀ** Istaby, **haþuwolAfʀ** og **hAriwolAfʀ** Stentofta; som det synes, ogsaa i **ŋlsklʀ** (d. e. *Angilaskalkʀ*?) og **huiŋʀ** (d. e. *husingʀ*?) Fonnaas (Norg. Indskr. I 62—64, 68 f.) og i **aihuþrowʀ**? Myklebostad B (Norg. Indskr. I 335). Fremdeles i **taitʀ** paa Tveito-Stenen i Dal Sogn, Tinn Pgd. (fra c. 750?). Paa Upsala-Oksen har jeg læst Navnet **isarn** i Nominativ (Norg. Indskr. I 174); denne Form maa være opstaaet af **īsarnʀ*, **īsurnaʀ*.

Til høire for Hovedindskriften, som ender med ᛦ, er der paa Vatn-Stenen flere Runer, som er meget svagere, grundere og utydeligere end de foregaaende og som allerede fra Begyndelsen af maa have været dette. Denne Del af Indskriften, hvilken jeg betegner som *b*, blev i 1874 slet ikke iagttaget af Undset,

medens han om disse Streger i 1887 skriver: „Vel uden Betydning“[1]). Jeg blev opmærksom paa dem allerede, da jeg første Gang saa Stenen. Den Tegning, som jeg har omtalt Norg. Indskr. I, 84 øverst og Anm. 1, er af disse Runer paa Vatn-Stenen (og ikke, som jeg dengang troede at mindes, af Indskriften paa en Sten i et svensk Museum).

Den 23de Juli 1898 blev disse Runer undersøgte af Prof. O. Rygh og mig i Forening. Den følgende Beskrivelse er nedskreven efter Samraad med ham.

Første Rune er sikkert ᚠ f. Runestaven begynder næsten ligesaa høit oppe som ᛦ (*a* Rune 7). Staven af ᚠ gaar ned til høire Kvist af ᛦ, som den berører; Staven synes ikke at have været fortsat nedenfor denne Kvist.

Anden lodrette Stav (*b* Rune 2) begynder ligesaa høit oppe som første, men gaar meget længere ned end ᛦ. Stavens nederste Del krummer sig mod høire. Paa Midten er megen Afskalling, hvorfor Staven der er usynlig. Paa Midten er ingen sikre Kviste. Runen har ikke været ᛡ, som i min Tegning Norg. Indskr. I 84. Men til høire oventil er der, som det ser ud til, to nær ved hinanden staaende, nedad skraanende Kviste, af hvilke den øverste synes at udgaa fra den rette Stav lidt nedenfor Toppen. Derfor synes *b* R. 2 at maatte læses som ᚨ a.

Tredje Stav er oventil meget svag. Den synes dog at have begyndt omtrent ligesaa høit oppe som anden Stav. Den gaar endnu længere ned end anden Stav, lige til Stenens nedre Kant. Dens allernederste Del er krummet mod høire.

Fra tredje Stav gaar et godt Stykke ovenfor Midten (omtrent i Linje med Udgangspunktet for nederste Kvist paa ᚠ) en Streg eller Indhuling ud, som skraaner nedad mod høire. Men denne Streg ser snarest ud til at være tilfældig. Hvis dette er rigtigt, skulde *b* Rune 3 være ᛁ i.

Fjærde Stav er kun synlig i sin nederste Del. Hvor langt den har gaaet op, kan ikke sees. Sandsynlig har den ikke strakt sig saa langt op som den foregaaende Stav, fordi Stenen nedentil og oventil smalner af til høire. Nedre Ende rækker ialfald nu ikke saa langt ned som den foregaaende Stav, da Stenens nedre Kant ved 4de Stav er høiere oppe.

Til høire for Staven er der en Skraastreg. Denne Skraastreg synes at være ridset. Prof. Rygh antager, det maa benegtes, at den har været fortsat indtil 5te Stav. Han bemærker, at som Resterne af *b* Rune 4 nu ser ud, kunde man antage den for ᚿ n, hvis Skraastreg ikke, ialfald nu, har efterladt noget Spor af Fortsættelse til venstre for Staven. Ogsaa jeg antager efter Trækkene paa Stenen dette for muligt; men jeg holder paa den anden Side ogsaa andre Læsninger for mulige. Ved Betragtning af Papiraftryk synes det mig overveiende sandsynligt, at 4de og 5te Stav har dannet Runen ᚢ u.

Af femte Stav sees kun Spor, mest ved Midten.

---

[1]) Disse Runer omtales ikke af Wimmer.

Til høire for femte Stav kan der have staaet én Stav til. Prof. Rygh tror, at der ikke kan have staaet flere Stave end én, forudsat at Stenen ikke i denne Ende har lidt en større Beskadigelse, efter at denne Del af Indskriften blev indridset. Jeg finder det mindre sandsynligt, at Stenen til høire har lidt nogen større Beskadigelse, efterat Indskriften er bleven indridset.

Hermed er den efter Samraad med Prof. O. Rygh nedskrevne Beskrivelse af Indskrift *b* afsluttet.

Indskrift *b* synes altsaa at være: ᚠᚨᛁ-[1]) fai-, medens det er usikkert, hvorledes det følgende skal læses. I fai- har vi vel sikkert en Form af det i Indskrifter hyppig forekommende Verbum, som har betydet „skrive" og som i historisk Oldnorsk heder *fá*. Dets Præteritum heder i 1ste Ps. sg. Indic. faihido paa Stenene fra Einang og Sandve (se i det følgende). Den gamle Form *faih-* tør jeg ikke forudsætte paa Vatn-Stenen. Nærmest ved dennes Form staar *faiþi* (med ᚨ for *a*) paa Skee-Stenen fra Bohuslen (I, 84).

Først blev *ai* foran *h* til *ā*: fah-. Derpaa faldt *h*, der udtaltes som Aandelyd, ud mellem de to Vokaler *ā* og *i*. Hvilken Form af dette Verbum vi har paa Vatn-Stenen, er uvist. Se i det følgende.

Jeg finder det overveiende sandsynligt, at Indskriften *b* er indridset af samme Person som den dybere indridsede Indskrift *a* til venstre, hvad enten det har været samtidigt eller ikke. Det synes mig rimeligst, at Runeristeren ikke fra først af har havt til Hensigt at indridse ᚠ og de derefter til høire følgende Runer. Herfor taler den Omstændighed, at der er levnet saa knapt Rum til Indskrift *b* og at ᚠ er ridset ind paa ᛦ.

Ogsaa paa Tørvik-Stenen B er endel af Runerne (her dels foran, dels efter de andre) ridset langt finere og grundere end de tydelige Runer, men, som jeg har formodet, af samme Person som disse. Se I 284—287, 289, 292—294.

I fai- er *h* faldt bort mellem to Vokaler. Dette henviser til forholdsvis sen Tid. Endnu paa Aagedal-Bracteaten, som jeg har sat til c. 675, findes sandsynlig fahd d. e. *fahide* og uha; paa Fyrunga-Stenen fra c. 675—700 fahi. Ødemotland-Indskriften fra c. 675—700 har uha og uhn, d. e. *uhan*. Men ved Siden deraf har Aagedal-Indskriften tiade, som efter min Formodning er opstaaet af **tehode*; Ødemotland-Indskriften ue d. e. *wē*, af *wīha*; Fyrunga-Indskriften efter min Læsning og Tolkning wea (Arkiv XIII 342, 357); Bjørketorp-Stenen spA = oldn. *spá* af *spāhu*.

Det næstældste Exempel, hvori *h* er faldt bort mellem to Vokaler i Verbet *fá*, er *f*ᚨ*iþi* paa Skee-Stenen.

Medens det korte *a* i rhoAltR er betegnet ved ✱ A (*ár*-Runen), er det lange *a* i fai- betegnet ved ᚨ a (*óss*- eller *ansuR*-Runen). Denne Adskillelse forekommer i ingen anden Indskrift. Paa modsat Maade adskilles de to Runer paa Skääng-Stenen og paa Fonnaas-Spænden (Norg. Indskr. I 64, 70 f.), hvor *ár*-Runen betegnet langt *a*. Dette er den ældre Brug, som Runernes Navne vise. Paa

[1]) Herved berigtiges min tidligere, S. 84 meddelte Afskrift ᚠ✱ᚺᛁ.

[Trykt 16 September 1899.]

Istaby-Stenen betegner *ár*-Runen et fuldt *a*, *ansuʀ*-Runen et reduceret *a*. Her er altsaa *ár*-Runen gaaet over til at blive den egentlige *a*-Rune. Det samme er i endnu høiere Grad Tilfældet paa Stentofta-Stenen, hvor *ansuʀ*-Runen kun er brugt en eneste Gang, i Ordet **niuhᚨ** i Linje 2, hvilket i Linje 1 er skrevet **niuh✱**. Vatn-Stenens Skrivebrug staar paa et oprindeligere Trin end Istaby-Stenens, forsaavidt som *ansuʀ*-Runen her (som endnu paa Skee-Stenen) i **fai-** er brugt som Tegn for et fuldt *a*.

Oprindeligere end Skriftbrugen paa Stenene fra Istaby og Stentofta er ogsaa den, som vi finde paa Fyrunga-Stenen, hvor ᚨ er den regelrette a-Rune (i **fahi** for langt *a*), men hvor ✱ **A** findes én Gang brugt for langt *a*, i Ordet **toA** (Arkiv XV 143, 145).

Paa Bjørketorp-Stenen forekommer slet ikke Runen *ansuʀ* eller *óss*, medens ✱ **A** her er den eneste *a*-Rune (brugt baade for *ā*, *ă* og for Halvlyd af *a*). Endelig blandt den længere Rækkes Runer paa Rok-Stenen betegner, ligesom i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, *ansuʀ* eller *óss* nasalt *a*, medens *ár* betegner ikke nasalt *a*; se min Afhandling om Rok-Stenen og Fonnaas-Spænden S. 100—102. I Norge finde vi Formen ✱ **A** ogsaa paa Tveito-Stenen; se i det følgende.

Vatn-Stenen er, som saa mange andre Indskrift-Stene med den længere Rækkes Runer, fundet stillet inde i en Gravhaug, og jeg sér ikke tilstrækkelig Grund til at betvivle, at dette var dens oprindelige Bestemmelse. Efter sin Form og Størrelse synes den ikke at kunne være en Mindesten, bestemt til at reises i fri Luft.

Stenen var stillet saaledes, at Indskriften vendte nedad. Ligeledes var Aarstad-Stenen stillet saaledes, at Indskriften vendte indad mod Gravkammeret (Norg. Indskr. I 228). Elgesem-Stenen blev funden i en Gravhaug liggende med Indskriftsiden nedad.

Saalænge man paa Vatn-Stenen læste alene Mandsnavnet **rhoAltʀ** i Nominativ, maatte man finde det naturligt, at dette var Navnet paa den døde Mand, hvis Grav den deri satte Runesten skulde mærke. Om Indskrifter, som alene indeholder et Person-Navn i Nominativ, hvilket har været opfattet som den Dødes Navn, se Norg. Indskr. I 223, 277, 280. Berga-Stenen i Sødermanland har to Navne i Nominativ, skrevne adskilt fra hinanden. Disse synes at maatte være Navnene paa de to Døde, som har hvilet under Stenen.

Men nu har vi seet, at Vatn-Stenen efter **rhoAltʀ**, som har været skrevet med tydelige Runer, har med langt finere og utydeligere Træk flere Runer, af hvilke de første er **fai-**. Hvad er Meningen af disse utydelige Runer? Man kunde tænke sig Muligheden af, at den Dødes Navn **rhoAltʀ**, hvori Runerne har været tydelige, er skrevet først og at Runeristeren derpaa i de til høire fint indridsede Runer har nævnt sig selv som den, der har skrevet Navnet **rhoAltʀ**. Ved denne Opfatning er der dog den Betænkelighed, at det da er vanskeligt at paavise Runeristerens Navn. Jeg nærer Betænkelighed ved at forstaa **fai** som Præs. Indic. 1ste Ps. sg. „jeg skriver" (jfr. **fahi** Fyrunga, se Arkiv f. nord. Filol. XV 143) og ved at søge Runeristerens Navn i de følgende Runestave.

Hvis derimod de med finere Træk skrevne Runer kun indeholder en Form af et Verbum for „skrive", da kan rhoAltʀ ikke være den Dødes Navn, men maa være Runeristerens Navn. Da vil den Dødes Navn slet ikke findes paa Stenen. Dette er Tilfældet paa Einang-Stenen (Norg. Indskr. I 84 f.), der dog ikke, som Vatn-Stenen, er sat inde i Graven, men reist i fri Luft paa Graven. Den Dødes Navn synes ogsaa at mangle i Indskriften paa Valby-Stenen, som er funden inde i en Gravhaug og som har Indskrift med en gammel Form af den kortere Rækkes Runer (Norg. Indskr. I 84, 87). Det er herved at mærke, at alle tre her nævnte Indskrifter har en Form af Verbet *fá* „skrive".

Jeg holder den sidst nævnte Opfatning for den rette og tror, at Vatn-Indskriften i sin Helhed bør læses

ᚱᚺᛟᛅᛚᛏᛦ ᚠᚨᛁᚢ

r h o A l t ʀ f a i u

„jeg Roald skriver (dette)".

Ogsaa Prof. Alf Torp tror paa Papiraftryk at se, at sidste Rune har været ᚢ u. Med Hensyn til Brugen af Præsens kan sammenlignes fahi paa Fyrunga-Stenen og Norg. Indskr. I 334 f. Ligesom i Einang-Indskriften er „jeg" her ikke udtrykt ved et særskilt Ord. Formen faiu er ved sit u ensartet med wiju Kragehul „jeg vier" og er derved oprindeligere end fahi; jfr. Arkiv XV 144. faiu har enten været udtalt som trestavelses **fai[j]u* eller som tostavelses *faju*. Urnordisk stemmer her ved sit -u i Præs. Indic. 1 Ps. Ental overens med Oldhøitysk (f. Ex. *wâniu*) og Oldsaksisk (f. Ex. *hebbiu*) i Modsætning til *-a* i Gotisk (f. Ex. *sōkja*). Det samme Vokalforhold viser sig i Nominativ af Hunkjønsstammer paa *-ō*, se minu liubu Opedal.

Runeristeren har vel bagefter tilføiet Ordet „jeg skriver" (hvad der fra først af ikke synes at have været hans Hensigt), for at Navnet ikke skulde misforstaaes som den Dødes Navn.

Wimmer (Runenschrift 304) henfører Vatn-Stenen til c. 700 (725).

Paa Grund af, at Indskriften sandsynlig har havt ᛏ for Udtalens *d*, samt paa Grund af Sprogformerne rhoAltʀ (af **Hrōþuwaldaʀ*) og fai- (af *faihi-*) kunde den mulig endog sættes saa sent som til c. 725—750, omend det af mig formodede faiu ved sit -u er oprindeligere end Fyrunga-Stenens fahi.

Vatn-Stenen er vigtig, fordi den er fra en Overgangstid, fra hvilken vi har meget faa Minder om Skrift og Sprog bevarede.

Undset undersøgte i 1875 de øvrige Hauger paa Vatn og slutter deraf, at der i den ene af dem fandtes Klinknagler, at denne var fra den yngre Jærnalder (Aarsber. for 1875 S. 7—10).

30. Bratsberg.

Literatur. Utrykt. Kopi af Indskriften udført af K. F. Arendt 2 Mai 1806 i Oldn. Mus. Arkiv i Kjøb. — Brev fra Provst I. H. Darre, dateret Klæbu Præstegaard 17 Dec. 1810, i Oldnordisk Museums Arkiv i Kjøbenhavn; en ikke ordret Gjengivelse deraf ved O. Rygh i Univers. Oldsamlings Hovedarkiv i Christiania. — Optegnelse af Prof. O. Rygh Sommeren 1864, i Afskrift hos Udgiveren.

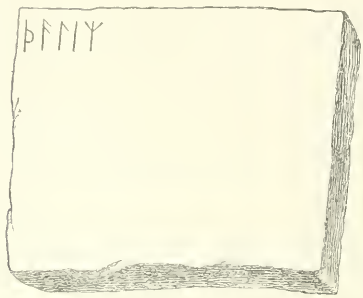
Trykt. Klüwer Norske Mindesmærker Christiania 1823 (med Forklaring af F. Magnusen) S. 44—46 og Tavle 10 Lit. C. — Geijer Svea rikes häfder I (1825) S. 156 Anm. 2. — F. Magnusen i Ant. Annaler IV (1827) S. 365 Anm. **). — Kraft Beskriv. [1] V (1832) S. 678 f. — Liljegren Run.-Urk. (1833) Nr. 2067. — F. Magnusen i Kgl. danske Vid. Selsk. hist. og phil. Afh. IV (1841) S. 497 f., Tab. VII Fig. B. — Rafn i Ant. Tskr. 1852—1854 S. 264. — N. Nicolaysen i Aarsber. fra Foren. t. norske Fort. Bevar. for 1857 S. 27. — Nicolaysen Norske Fornlevn. (1862—1866) S. 595. — Stephens Run. Mon. I—II (1866—1868) S. 267 f., 841, XXVI; III (1884) S. 100, 426. — S. Bugge i Tidskr. f. Phil. og Pæd. VII (1866—67) S. 246; VIII (1868—69) S. 166 f. — Wimmer i Aarbøger 1867 S. 27, 54; 1868 S. 72. — Wimmer Navneord. (1868) S. 68. — Lyngby (1869) i Tskr. f. Phil. og Pæd. X S. 84. — O. Rygh i Aarbøger 1869 S. 169 f. — Wimmer i Aarbøger 1874 S. 132, 137. — Heinzel Endsilben (1877) S. 352. — K. Rygh i Det kgl. n. Vid.-Selsk. Skr. 1879, Trondhjem, S. 99 f. — S. Bugge i Aarbøger 1884 S. 92. — Noreen Altisl. u. altnorw. gramm. [1] (1884) § 299 Anm.; [2] (1892) § 320 Anm. og S. 257 Nr. 4. — Burg Runeninschr. (1885) S. 138 f. — Wimmer Runenschrift (1887) S. 149, 156 Anm., 163, 303. — Stephens The Runes (1891) S. 36 Nr. 8.

Grundlag for Behandlingen. De under Literatur og i Texten nævnte Meddelelser af Arendt, Klüwer og Darre.

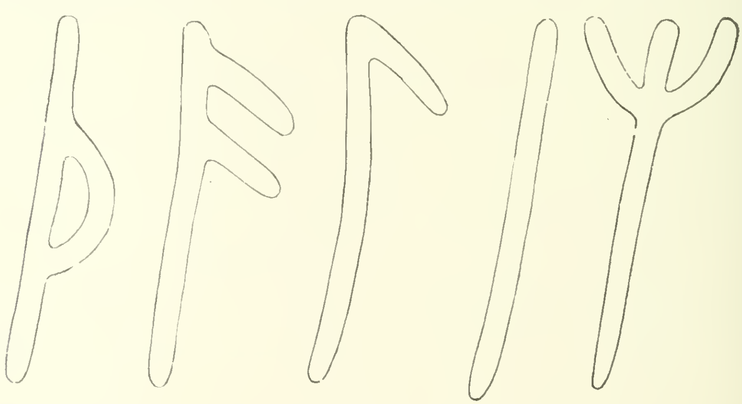
Tegninger. S. 364 meddeles Klüwers Tegning og Arendts Kopi af Indskriften.

Om Fundet af denne Runesten giver Klüwer „Norske Mindesmærker" S. 44—46 følgende Oplysninger: „Ved Bratsbergs Annexkirke [paa Opstrinden] findes en betydelig Mængde Kæmpehouge, for det meste steenlagte. Udi een af disse, tæt ved Gaarden Bratsberg [Matr. Gaards-Nr. 119], fandtes i Aaret 1810 en halvanden Alen lang og bred Graasteenshelle, i hvis ene Hjørne er indhugget 5 Runebogstaver . . . . Denne Helle blev fundet omtrent midt i Hougen over et muret Hul, hvori fandtes Stykker af en Urne, et Spyd og enkelte Dele af et Sværd. Hougen, der var omtrent 14 à 16 Al. i Diameter, bestod af svære Kampestene med Jordfyldning imellem". Stenen er afbildet hos Klüwer paa 10de Tavle lit. c, hvilken Tegning her gjengives øverst paa følgende Side.

Blandt M. F. Arendts efterladte Samlinger findes et her nedenfor gjengivet Aftryk af Runerne med tegnede Omrids og denne Overskrift: „Øvre Bradsberg ved Trondhjem 1806 [sic!] Mai 2“. Runerne sees af dette Aftryk at have været 2½ Tomme høie. Arendts Overskrift viser, at 1810 hos Klüver feilagtig er nævnt som det Aar, hvori Stenen blev funden. Dette fremgaar ogsaa af Darres Brev.

Darre skriver 17 Dec. 1810[1]): Da Jon Hansen Bratsberg for nogle Aar siden flyttede sin Gaard op paa en temmelig høi Banke, fandt han ved Planering af Tomten og Gravning af Grundmuren en Mængde Sten, hvoriblandt flere ordentlig sammenlagte Stenhobe. Især forekom i Bankens Udkant mod O. og NO. to meget mærkelige Grave, hvis Periferier stødte næsten sammen. Den ene indeholdt et underjordisk Rum af 3 Al. Længde og vel 2 Al. Dybde og Bredde. I Grunden Aur, hvoraf hele Haugens Bund lod til at

bestaa. Gravens Indre var besat med Bergsten, omtr. 2 Al. Udvidde i Kvadrat og Stenens Kanter saa nøiagtig afhugne, at de sluttede til hinanden, hvorved især Gravens indvendige Sider vare som afglattede Murvægge. Taget bestod af 2 svære Stene, hver Læs nok for 3 Heste. Over dette hang en Bedækning af tæt satte Kuppelstene i en Runding af 20 til 30 Al. Tværmaal, Høiden i Midten c. 3 Al., foruden den øvre Fylding af Grus og Jord.

I denne Grav blev intet fundet.

„Den anden Gravhøy, hvis Omkreds stødte til denne, var besat med idel Kuppelstene. Den havde ingen egentlig indvendig Grav, eller Hule, men i dens

[1]) Begyndelsen er her meddelt efter O. Rygh; Slutningen, som er trykt mellem Anførselstegn, efter Stephens.

Centrum en horizontal Aabning, bedækket med store Stene. Denne Høy var noget større end hiin, og dens Gjennemsnit i det Ringeste 30 Alne. Her fandtes et Spyd, omtrent 10 Tommer langt. Fæstet for Spydstagen er næsten fortæret. Spydets Dannelse ligner en almindelig Kaardeklinge, dog noget tykkere og mere ophøyet paa dets Flade. Just saadanne Spyd bruge endnu Finlapperne. I Høyens østre Kant stod en fiirkantet Sten, hver Linje omtrent 22 og Tykkelsen 3 til 4 Tommer. Et Par Haandbred af samme ragede frem over Jorden. Paa bemeldte Deel fandtes følgende Runer indgravede — ᛦᛁᛚᛚᚴ — omtrent af 3 Tommers Længde. Spydet og Stenen ere opbevarede hos Finderen Joen Hansen Bradsberg".

Professor O. Rygh skriver Sommeren 1864: „Denne Sten er, efter hvad der blev mig fortalt paa Gaarden selv, for mange Aar siden bleven indmuret i et af Gaardens Huse; Stedet, hvor den var bleven anbragt, kunde naturligvis Ingen paavise. En gammel Mand paa Gaarden, som sagde sig at have seet Stenen, mente at erindre, at den for eller ved Indmuringen var bleven sønderslaaet".

Paa Bratsberg-Stenen var skrevet

ᚦᚨᛚᛁᛉ

þ a l i ʀ.

Dette er et Mandsnavn i Nominativ, og enten Navnet paa den døde Mand, i hvis Grav Stenen har været sat, eller Runeristerens Navn. Om ensartet Udtryksmaade i andre Indskrifter se Norg. Indskr I 223, 277, 280, 361 f. og i det følgende under Tanem-Indskriften.

Den etymologiske Forklaring af **þaliʀ** er tvivlsom, da dette Navn ellers ikke er paavist og da dets Form lader sig opfatte paa flere forskjellige Maader.

Stammer paa *-i-* dannede i Urnord. Nomin. Ental paa *-iʀ*, f. Ex. **hlewagastiʀ**. Substantivstammer paa *-ia-* med forudgaaende lang Stavelse dannede sandsynlig sin Nomin. Ental paa *-iʀ* med oprindelig langt *ī*: **hAeruwulafiʀ** Istaby „Heruwulfs Søn"[1]. Efter Skrivemaaden kunde **þaliʀ** være Nominativ af følgende Stammer: *păli-*; *pāli-*; *palli-*; *pālia-*; *pallia-*.

Fra nordisk Standpunkt synes det at ligge nærmest at forstaa **þaliʀ** som Nominativ af en Stamme *pallia-*, saaledes at en tilsvarende Form i historisk Oldnorsk skulde hede **þellir*. Jfr. **halaʀ** Stenstad d. e. *hallaʀ*. Hvis dette er rigtigt, da er Navnet afledet af urnord. **þallu* = oldn. *þoll* „Furu" eller af en tilsvarende Hankjønsform **þalluʀ* = Dalmaalets *toll* masc. Paa samme Maade er flere Betegnelser for Træer og Buske afledede: oldn. *þyrnir* ved Siden af *þorn*, oldn. *røynir* ved Siden af norsk Dial. *raun*, *einir*, *viðir*, *elrir* og andre. **þellir* vilde forholde sig til *þelli* n., Collectiv af *þoll*, som *þyrnir* til *þyrni* n. Trænavne af Hankjøn bruges oftere som Mandsnavne. Saaledes *Þyrnir*, *Heggr*, *Askr* (som dog kan være udgaaet fra *askr* i Betydning „Lanse"), Navne paa *-viðr*, urnord. *ïhaʀ* (Norg. Indskr. I 111).

[1]) Sievers „Über german. Nominalbild. auf *-aya-*, *-ēja-*" forklarer derimod **-iʀ** i dette Ord som opstaaet af *-ēʀ*.

Hvis den her givne Forklaring er rigtig, maa vi antage, at i i þaliʀ oprindelig har været langt, ligesom Endestavelsens Vokal i got. *hairdeis*, Nomin. af Stamme *hairdia-*, medens jeg ikke vover at afgjøre, hvorvidt i i þaliʀ endnu var langt paa den Tid, da Bratsberg-Indskriften blev ridset.

Bratsberg-Stenen synes snarest, som ogsaa Wimmer antager, at være fra 6te Aarhundred. Formen af Runerne a og ʀ taler for, at dens Indskrift hører til de ældre norske Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Den forstnævnte af de to paa Bratsberg udgravede Hauger synes efter Gravkammerets Eiendommelighed ikke at have været ældre end 6te Aarhundred.

31. Tanem.

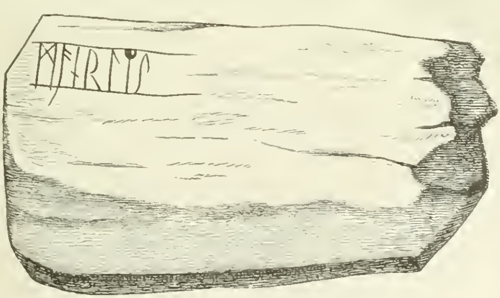
Literatur. Utrykt. Brev fra Provst J. H. Darre dateret 17 Dec. 1810 (se under Nr. 30). — O. Rygh i Catalog over det norske Universitets Samling af nordiske Oldsager, ved Nr. 3613.

Trykt[1]. Klüwer Norske Mindesm. (1823) S. 45 f. (Forklaring af F. Magnusen), 102 f.; Tegning Nr. 29 b. — Kraft Beskriv. [1] V (1832) S. 680. — Liljegren Run-Urk. (1833) Nr. 2066. — F. Magnusen i Kgl. danske Vid. Selsk. phil. og hist. Afh. VI (1841) S. 499 og Tab. VII Fig. 4. — Nicolaysen Norske Fornlevn. (1864—1866) S. 589, 830. — O. Rygh i Den norske Rigstidende Nr. 199 8de Dec. 1865, „Oversigt over den Tilvæxt o. s. v." Nr. 14. — Stephens Runic Mon. Vol. I—II (1866—1868) S. 195, 269 f. (med Klüwers Tegning og med selvstændig Tegning efter Aftryk), 848, XXVI, LIV. Vol. III (1884) S. 40, 116, 427. — S. Bugge i Tidskr. f. Phil. og Pæd. VIII (1868—69) S. 166. — Stephens i Aarbøger 1867 S. 218 f. — Wimmer i Aarbøger 1868 S. 68. — O. Rygh i Aarbøger 1869 S. 169. — K. Rygh i Det kgl. n. Vid.-Selsk. Skrifter (1879), Trondhjem, S. 93 f. — Burg Runeninschriften (1885) S. 138. — Wimmer Runenschrift (1887) S. 149, 169 f. (S. 170 selvstændig Tegning efter Aftryk), 304. — Stephens The Runes (1894) S. 73 Nr. 311.

Grundlag for Behandlingen. Klüwers Tegning samt Undersøgelse af Originalen og af Papiraftryk.

Tegninger. S. 367 meddeles Klüwers Tegning, S. 368 Tegningen hos Stephens, laant af Oldskriftselskabet i Kjøbenhavn; S. 369 Autotypi af Photographi af et Papiraftryk, hvis Træk af Udgiveren er udfyldte med Blyant.

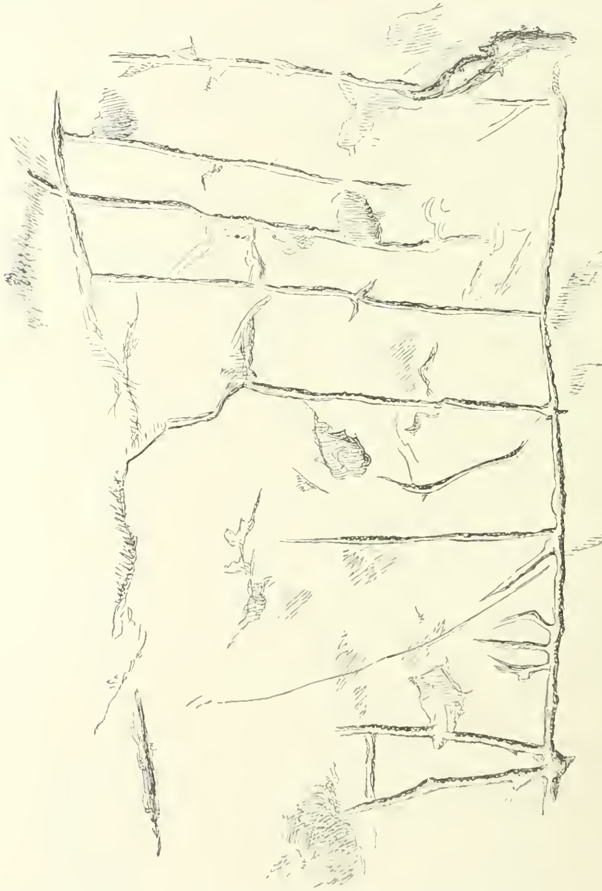
Om Fundet af denne Runesten skriver Klüwer (1823): „Klæbo. Paa Gaarden Vest-Tanem findes ved Foden af et hoit Bjerg adskillige Kæmpehouge. Tvende af disse lod Eieren af Gaarden opkaste 1813 og fandt i den ene, som var 14 à 16 Alen i Diameter, et Spyd og en Metal-Urne, i den ostre Ende deraf, og

[1]) Her forbigaaes flere mindre vigtige Henvisninger, som er nævnte ved Nr. 30.

omtrent i Midten, en halvanden Alens lang og ujævn Graasten, hvorpaa var indhugget, som Tegningen viser (Nr. 29 b). — Udi den anden Houg, som var noget mindre, fandtes en muret Grav, hvori var endeel Aske og brændte Been".

De to Gravhauger omtales allerede i Darres Brev af 1810[1]) saaledes: Nordenfor Tanem en isoleret Klippe (Bjergknoll), der mod Syd har en næsten ligedannet Skraaning V.—Ø. Ved hver Ende af denne en Gravhaug, i indbyrdes

Afstand c. 600 Skridt. Den østlige helt udgravet i afvigte Sommer. Den havde megen Lighed med den paa Bratsberg, dog med den Forskjel, at det indre her var besat med Bergsten, det ydre med Kuppelsten, cirkelrundt, det hele Tværmaal 30 Al. Under to fladagtige Stene fandtes en Urne og et lidet Spyd, der bevares

1) Det følgende efter Prof. O. Ryghs Gjengivelse.

(Trykt 3 Octoberr 1899.)

hos Bardo Arentsen Tanem. Urnen var i Bunden af stobt Jern, 5″ Diam., lignende en liden Gryde. Spydet 9″ langt, oprindelig vel 12″; Bladet 6″, tveegget, af oval Dannelse, paa Midten 1½″ bredt; en temmelig ophoiet Rand paa begge Sider af Bladet.

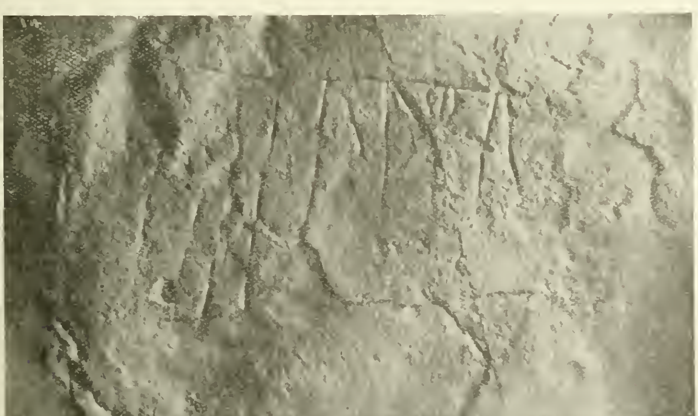
Den anden Haug er saavidt undersøgt, at den sees at være af samme Beskaffenhed som den første. Dens fuldstændige Udgravning blev standset ved Hostarbeidet, men agtes fortsat til Sommeren.

Den her af Darre sidst nævnte Gravhaug maa være den, hvori Runestenen siden blev funden.

I Sommeren 1864 fandt Prof. O. Rygh denne Sten endnu paa Gaarden Vestre Tanem (Matr. Gaards-Nr. 39, udtalt Tanemmen) i Klæbu Sogn og Præstegjeld. Den havde da i mange Aar ligget som Trin udenfor en af Gaardens Udbygninger med Indskriften opad, saa at Runerne nu er halvt udslettede.

I Mai 1865 kom Stenen til Christiania og blev indlemmet i Universitetets Oldsamling, hvor den har Nr. 3613. Den er af Lerglimmerskifer. Prof. O. Rygh beskriver den saaledes: „En tyk, utilhuggen Helle, der danner en noget uregelmæssig Firkant, c. 39″ lang, 28″ bred og 6″ tyk. Runerne staa i et Hjørne paa Bredsiden mellem to parallele Linjer, 3½″ hoie.. . . De er nu meget grunde og tildels udslettede. Stenen har i de sidste Decennier ligget med Indskriften opad som Dortrin udenfor et Fjos paa Gaarden Vestre Tanem. . . .“

Ogsaa enkelte andre Indskrifter, som er skrevne med den længere Rækkes Runer, er omgivne af Rammelinjer. Herom kan henvises til Wimmer Runenschrift 169 f. og til mine Bemærkninger i Arkiv f. nord. Filol. XIII 349 f. Rammelinjer findes ikke ved de ældste Runeindskrifter.

Runerne paa Tanem-Stenen er at læse fra venstre.

Rune 1 er hos Klüwer sikkert ᛗ **m**, og dermed stemme de nu levnede Spor overens.

Rune 2 har sikkert været ᚨ **a**. Overste Kvist synes at have begyndt ganske lidt nedenfor den rette Stavs Top. Staven er noget over Midten lidt udbuget mod høire.

Rune 3 er hos Klüwer ᚾ **n**. Nu sees en meget fin nedad skraanende Streg til høire for den lodrette Stav noget nedenfor dennes Midte, men den gaar ikke helt ind til den lodrette Stav. Hvorvidt denne Skraastreg har været fortsat opad til venstre for Staven, er paa Grund af en Afskalling tvivlsomt. Ialfald har den ikke paa langt nær strakt sig saa vidt til venstre for Staven som til høire for denne. Klüwers Tegning synes her at maatte være unøiagtig. Det synes meget uvist, om Skraastregen har nogen Betydning, da den er saa fin og da den til høire nu ikke naar ind til den lodrette Stav. Den korte Skraastreg, som paa Stephens's Tegning krydser Staven over dennes Midte og som ikke er identisk med Skraastregen paa Klüwers Tegning, er sikkert en betydningsløs Afskalling. Stephens læser Runen som **n**, Wimmer som **i**. Det sidste forekommer mig efter de nu levnede Træk sandsynligst.

Rune 4 er paa Klüwers Tegning ᚱ **r**, og dermed stemme de nu levnede Træk overens. Stephens læser ᛁᛊ **is**, men derimod tale Trækkene. Runen har neppe været ᚹ **w**.

Rune 5 er hos Klüwer og endnu et tydeligt ᛚ **l**. Runen kan ikke have været ᚨ **a**.

Rune 6 har en Form, som ellers ikke kan paavises i den længere Rækkes Skrift. Den bestaar af en lodret Stav, som er fuldstændig paa Klüwers Tegning, men hvoraf den Del, som har været under Kvistene, nu er forsvunden. Paa hver Side af Staven er oventil en kantet Kvist, som naar Rammelinjen oventil i nogen Afstand fra Midtstaven. Runen har altsaa en Form, som ligner ⌽ eller Φ, der i danske og svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer bruges som Tegn for **m**. Naar P. G. Thorsen (Den Sondervissingske Runesten, Kjøb. 1839, S. 23) siger, at Φ **m** en enkelt Gang forekommer paa en norsk Runesten, saa har han vistnok tænkt paa Tanem-Stenen [1]). Men Runen paa Tanem-Stenen kan sikkerlig ikke læses som **m**, dels fordi Indskriften begynder med ᛗ **m**, dels fordi Læsningen af Rune 5 som **m** vilde, som det synes, gjøre Indskriften uforklarlig. Det ligger derfor nær at antage med Stephens og Wimmer Rune 5 for ligebetydende med den længere Runerækkes ᛉ. De første 5 Runer skulde altsaa være **mairlʀ** eller **manrlʀ** og deri maatte vi med Wimmer se Nominativ af et Mandsnavn [2]). **manrlʀ** er fra Trækkenes Side mindre sandsynligt, og jeg kunde ikke forklare et saadant Navn,

[1]) Jeg spurgte Prof. Thorsen engang mundtlig herom. Han sagde, at han skulde eftersé Sagen, men jeg fik senere intet Svar.

[2]) Trækkene tilsteder ikke den Læsning **maiwaʀ**, hvorpaa Wimmer tidligere tænkte, men som han selv senere har opgivet. Jeg tænkte tidligere paa **manislʀ** af **Mangislaʀ* (jfr. **hahaisla** og oldtysk *Mangis*), men vi har ikke Ret til at læse Rune 4 som **is**.

thi jeg vilde nære Betænkelighed ved deri at søge en forkortet Skrivemaade af et Navn **Mann-erilaʀ.*

Wimmer siger (Runenschr. S. 170): „die inschrift [scheint] ᛗᚨᛁᚱᛚᛉ mairlʀ wiedergegeben werden zu müssen, worin ich am meisten geneigt bin, verkürzte schreibung (wie auf der Etelhemer spange) eines mannesnamens zu sehen". I Etelhem-Indskriften er Navnet **Mārila* forkortet skrevet **mrla**. Men i **mairlʀ** kunde man neppe søge nogen dermed ensartet forkortet Skrivemaade, da **ai** er skrevet i første Stavelse i Tanem-Indskriften.

Hvis **mairlʀ** var den rette Læsemaade, maatte man vel deri søge en yngre Form af et Navn **Mārilaʀ*, dannet af urnord. **mariʀ** ved samme Suffix som f. Ex. oldn. *Mævill.* Men dette forekommer mig ikke sandsynligt. Først fordi der ellers ikke er Spor af et saadant Navn. Dernæst fordi *i* maatte være bibeholdt i Udtalen foran *l*. Og at et i Udtalen bibeholdt *i* skulde være udeladt i Skrift, er ikke rimeligt, da Navnets Begyndelse er skrevet **mair-**.

Et Navn **mairlʀ** vilde derfor være uforklarligt. Den nævnte Læsning af Rune 6 som **ʀ** er heller ikke sikker, da **ʀ** aldrig ellers har denne Form.

Hos Goterne forekommer Navnet *Mērila*, paa Etelhem-Spænden **mrla** (Norg. Indskr. I 148 ff.), der i urnord. Form skulde hede **Mārila.* Dette Navn maatte i historisk Oldnorsk, hvis det der brugtes, hede **Mǽrle.*

Herefter tor man kanské formode, at Rune 6 paa Tanem-Stenen skal læses **e**, saa at vi her har Navnet **mairle**, yngre Form af **Mārila.*

Med Hensyn til Runens Form kan ᛖ senere være blevet til ᛦ, ligesom ᛗ i den yngre Rækkes Skrift er blevet til ᛦ, ᛘ.

Navnet **mairle** paa Tanem-Stenen synes at maatte være enten Runeristerens Navn eller Navnet paa den Døde, i hvis Grav Stenen har været anbragt. Jfr. bl. a. Norg. Indskr. I 361 f.

At *i*-Omlyd har gjort sig gjældende ved kort *a* mod Slutningen af den Tid, da man skrev med den længere Rækkes Runer, fremgaar af **gestumʀ** Stentofta, **elifi** Aagedal og flere Former; se Norg. Indskr. I 106 f., 198. Formen **gestumʀ** forudsætte *gestʀ* af *gastiʀ.* Den Formodning, at *ā*, som findes i **Mārila*, er i Tanem-Indskriften omlydt ved Indflydelse af det *i*, som her er faldt bort mellem *r* og *l*, har altsaa god Analogi. Det synes heller ikke paafaldende, at det af *i* omlydte *ā* er betegnet ved **ai**[1]).

mairle med **-e** for ældre **-a** støttes ved **dᴀude** Bjørketorp, **mwsᴇ** Krogsta (Norg. Indskr. I 128 f.)og ved **ŋsrbse** Fonnaas, hvis jeg (Norg. Indskr. I 65) rigtig har forklaret dette som *Ingisarbiske.*

Tanem-Indskriften har endnu et 7de Tegn længst til høire, hvilket paa Klüwers Tegning, hvor dets Form er mindre rigtig gjengivet, ikke er fuldstændigere end nu. Wimmer (Runenschrift S. 169 f.) tror sikkert, at dette Tegn skal opfattes, ligesom det 11te Tegn paa Etelhem-Spænden (se Norg. Indskr. I 152), enten som

---

[1]) I Indskrifter med den kortere Rækkes Runer betegnes *i*-Omlyd af kort *a* ofte ved *ai*. Og i islandske Haandskrifter skrives for *æ* (*i*-Omlyden af *á*) ikke sjælden *æi*, f. Ex. *landa mæiri* = *landamæri* (Gíslason, Um frumparta, S. 36).

en Forbindelsesstreg mellem Rammestregerne eller som et Skilletegn ved Enden af Indskriften.

Jeg holder dette for meget uvist[1]). Uagtet de 6 første Runer paa Klüwers Tid var fuldstændig bevarede, synes det muligt, at 7de Tegn allerede dengang havde tabt endel ved Afskalling. Efter Sporene paa Stenen tror jeg snarest, at Tegnet har været (ikke ᚢ u som Stephens læser, men) ᚱ r, uagtet Rune 4 er anderledes formet. Jeg tror efter Tegn 7 endnu at skimte Spor af et Par Runestave. Isaafald maa et Ord have begyndt med Rune 7 r.

Men jeg fremhæver til Slutning, at Opfatningen af Tegn 7 paa Tanem-Stenen synes mig aldeles usikker.

Hvis jeg har Ret i paa Tanem-Stenen at læse **mairle**, maa Indskriften være forholdsvis sen. Dette fremgaar af 1) Omlydsvokalen **ai**; 2) Mangelen af *i* mellem **r** og **l**; 3) Vokalen **e** i Nominativ af en *-n*-Stamme. Efter disse Eiendommeligheder synes Indskriften ikke at kunne være ældre end c. 650, men vel at kunne være noget senere. Formen af Rune 6, som jeg har læst **e**, synes endog at vise, at Indskriften ikke er ældre end første Halvdel af 8de Aarhundred.

Wimmer Runenschr. S. 304 sætter derimod Tanem-Indskriften til c. 500—600, snarest nærmere sidstnævnte Aarstal.

---

[1] At Tegnet blot skulde være en Forbindelsesstreg mellem Rammestregerne, synes ikke rimeligt, thi derved vilde Kvisten eller Staven til høire ikke forklares.

Nordre Trondhjems Amt.

32. Hammeren.

Literatur. Utrykt. Brev fra Overlærer K. Lossius til Prof. O. Rygh, dateret 27 Juli 1897; med et Gnidebillede af Indskriften. — Brev fra K. Lossius til S. Bugge, dateret Trondhjem 26 Aug. 1897. — Bemærkninger om Indskriften af Prof. O. Rygh samt Tegning med Bemærkninger af S. Bugge, nedskrevne paa Stedet 26de Juli 1898. Papiraftryk tagne samtidig af O. Rygh. Alt i Runearkivet i Kristiania.

Trykt. K. Lossius „Arkæologiske Undersøgelser i 1897“ S. 4 f., i Det kgl. norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1897, Trondhjem (med Tegning).

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelser af Originalen i Forbindelse med Prof. O. Rygh og Overlærer K. Rygh; Gnidebilleder og Papiraftryk samt de under „Literatur“ nævnte Meddelelser.

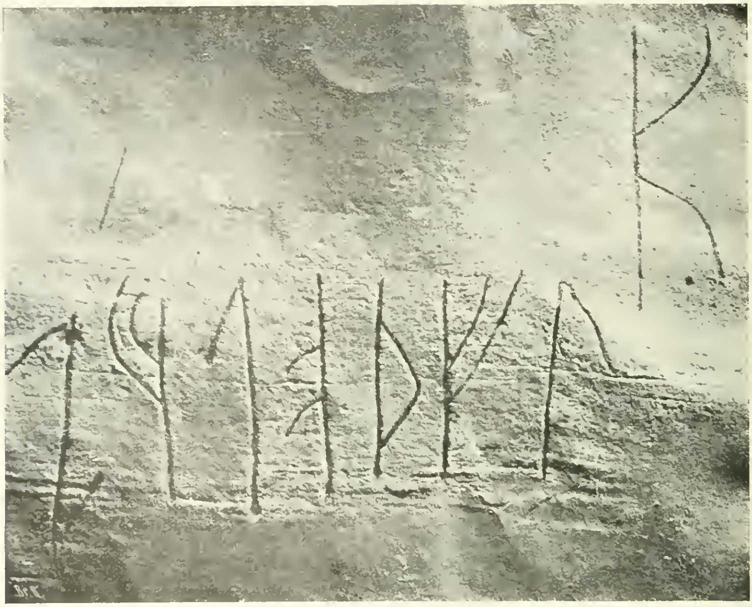
Tegning. S. 374 meddeles Indskriften i halv Størrelse i Autotypi efter Photographi af et Papiraftryk, hvis Træk er udfyldte med Blyant af Udgiveren.

Denne Indskrift, som her skal behandles, er indridset paa en svagt skraanende 48 Cm. bred og omtrent lige hoi Flade i en Fjeldvæg paa Opsiden af Veien langs Stranden mellem Hammerens Meieri og Viset, ca. 100 Alen ost for Grinden mellem de Eiendomme, som tilhore Hammeren (Matr. Gaards-Nr. 120) og Viset (Gaards-Nr. 119), paa den førstnævnte Gaards Grund, i Solberg Sogn, Beitstadens Pgd., 8—9 Km. NV. for Stenkjær. Stedet vender mod SSO. Indskriften findes 1,83 M. fra Veien og staar lidt over Mandshøide, saa at man netop kan række op i den med Haanden. Veien, som ikke er meget gammel, gaar her lige ved Fjordbredden (ca. 2 M. over Fjæren).

Indskriften blev opdaget Sommeren 1897 af Kaptein Herdal, som blev opmærksom paa nogle Streger i Fjeldet, idet han kjørte forbi. Den blev først nærmere undersogt i Juli 1897 af Overlærer K. Lossius, Kaptein Herdal og Stud. philol. Th. Petersen i Forening, og derpaa 26de Juli 1898 af Prof. O. Rygh, Overlærer K. Rygh og S. Bugge.

Berget er af temmelig blød Skifer, hvori der er mange smale Kvartsgange.

Runerækken løber nogenlunde horizontalt fra V. til O. og er 22 Cm. lang mellem de yderste Spidser af Kvistene i begge Ender. Runerne er ikke indhuggede, men ifølge Prof. O. Rygh sandsynlig skaarne med et skarpt Kvartsstykke; ved Forsøg frembragtes med et saadant stykke let ganske lignende Træk andensteds paa Berget.

Runetrækkene er smale (af 3 Mm's Bredde) og ikke meget dybe; de danne rene, i Bunden glatte Furer.

Indskriften bestaar af 7 Runer i samme Række samt af én Rune oppe over den Rune, som er længst til høire i Rækken. Alle Runer er tydelige, undtagen en Skraastreg nede paa Runen længst til venstre (se i det følgende).

De 7 førstnævnte Runestaves Høide skifter fra 8,2 Cm. (Staven yderst til venstre) til 6 Cm. (Staven yderst til høire). Jeg tæller Runerne i det følgende fra venstre til høire.

Rune 1 er en lodret Stav, fra hvis Top der gaar en skraa Streg ned mod venstre. Til høire Side af den lodrette Stav sees nedentil en Skraastreg. Den begynder 1,2 Cm. til høire for Staven, et godt Stykke nedenfor dennes Midte, og gaar nedad mod venstre henimod den lodrette Stavs Basis. Denne Skraastreg er svagere end ellers Runekvistene i Indskriften og navnlig i sin nedre Del, nærmest ved den lodrette Stav er den utydelig. Hvorvidt den nedentil naar helt ind til den lodrette Stav lidt ovenfor dennes Basis, er ikke ganske sikkert.

Denne Skraastreg har Overlærer Lossius og de, der sammen med ham undersøgte Indskriften, antaget for ridset, og de har læst Rune 1 som ᛏ. Prof. O. Rygh opfattede derimod Rune 1 som ᛏ. Han havde, før han saa Indskriften og da han kun kjendte den af Lossius's Tegning, dannet sig den Mening, at der er en tilsigtet Parallelisme mellem ᚠᛚ til høire og de to Runer længst til venstre, af hvilke han læste Rune 1 som ᛏ [1]). Efter at have seet Indskriften erklærede han, at Skraastregen nede til hoire ikke er ridset.

Uagtet Skraastregen paa høire Side af første Runes lodrette Stav er, som foran nævnt, noget svagere end Indskriftens øvrige Streger og uagtet den nedentil er meget utydelig, kunde jeg ikke se andet end at Skraastregen var ridset, navnlig syntes dette mig tydeligt ved dens øvre Del[2]). Jeg er derfor efter Trækkene tilbøielig til at læse Rune 1 som ᛏ.

Her gjengives Runen i fuld Størrelse i Autotypi efter Photographi af et Papiraftryk, hvis Træk ikke er blevne paa kunstig Maade fremhævede.

At min Læsning stemmer vel overens med andre Eiendommeligheder ved Indskriften, skal jeg i det følgende søge at vise.

Rune 1 gaar meget længere ned end de følgende Runer, under hvilke Fjeldvæggen buger sig ud.

Rune 2, som er vendt mod venstre, afviger fra den sædvanlige Form af f derved, at Kvistene er meget krumme. Kvisten længst til venstre gaar høiere op end den indre Kvist og høiere op end Staven.

Rune 3 er ᛏ, d. e. efter min Mening l vendt mod venstre.

Rune 4 er ᚬ a. Kvistene er lidt krumme. Øverste Kvist gaar ud fra den lodrette Stav langt nedenfor dennes Top.

Rune 5 er ᚦ þ med kantet Sidestav, som danner en Trekant.

Rune 6 ᚠ f af sædvanlig Form, vendt mod høire. Kvistene har en ganske anden Form end paa Rune 2.

Rune 7 ᛚ l vendt mod høire.

[1]) At der skulde være tilsigtet en Parallelisme mellem Rune 1—2 og Rune 6—7 forekommer mig usandsynligt allerede af den Grund, at Rune 2 er ganske anderledes formet end Rune 6, og det aabenbart med Vilje.

[2]) Skraastregens Utydelighed i dens nedre Del er vistnok tildels bevirket ved nogle betydningsløse horizontale Striber, som her er i Fjeldet.

Oppe til høire paa skraa over Rune 7 er indridset et Tegn, som ligner en latinsk K, men med krumme Sidestreger, som ikke slutte sig sammen. Dette Tegn er 9 Cm. høit. Der er en Afstand af 2,8 Cm. mellem Basis af dette Tegns Stav og Toppen af Staven paa Rune 7, hvilken Top rager lidt høiere op. En Prik eller liden Grube mellem Hovedstavens og Sidestavens Basis i Tegnet oppe til høire syntes baade Prof. Rygh og mig tilfældig.

Oppe over Rune 1 sees en Streg, som begynder 3,3 Cm. fra Toppen af Rune 1 og gaar opad svagt skraanende mod høire. Denne Skraastreg, som er mere uren end de andre Rids, betegnes af Lossius som „muligens naturlig“ og antoges af O. Rygh for betydningsløs. Ogsaa jeg finder dette sandsynligst. Nogle smaa Fordybninger eller Prikker i Nærheden af denne Skraastreg er vist ikke tilsigtede.

I Nærheden af Indskriften er der flere andre Fordybninger og Rifter, som ligeledes maa ansees for betydningsløse.

Det gjælder nu først at bestemme, om Indskriften er skreven med den kortere eller med den længere Rækkes Runer; om den er fra den kristne Middelalder eller om den er fra den hedenske Tid.

Runeformerne synes mig at vise, at Hammeren-Indskriften ikke, som Prof. O. Rygh mente, kan være fra Middelalderen.

Rune 5 har en aldeles tydelig og sikker Form, nemlig ᚦ med Sidestav, som danner en Trekant. Denne Runeform er ikke brugelig i de med den kortere Rækkes Runer skrevne norske Indskrifter, som regelmæssig har þ med afrundet Sidestav[1]).

I den med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrift paa Forsa-Ringen i Helsingland findes vistnok en lignende Form af þ-Runen ved Siden af afvigende Former. Men herved er at mærke dels, at Formen der tildels er bestemt ved det, at Runerne er indslaaede i en Jærnring; dels, at Forsa-Ringens Runeformer i mange Henseender afvige fra de Runer, som brugtes i Norge i den kristne Middelalder. Derimod er ᚦ, den Form af þ, der stemmer overens med den, som findes paa Fjeldet ved Hammeren, sædvanlig i Indskrifter, som er skrevne i Norge og andensteds med den længere Rækkes Runer. Væsentlig samme Form af þ-Runen som i Hammeren-Indskriften findes saaledes i Indskrifterne fra Belland, Reistad, Aagedal (her sandsynlig 2 Gange), By (1 Gang; Runen er anden Gang paa denne Sten lidt afvigende); Ødemotland (3 Gange)[2]).

[1]) Afskrifter af en Indskrift, som fandtes under Prædikestolen i Neslands Kirke i Telemarken, har þ med kantet Sidestav; men disse Afskrifter kan være unøiagtige.

I enkelte andre Indskrifter, som er skrevne med den kortere Rækkes Runer, synes þ-Runen tildels at være kantet, men dog ikke, som her i Hammeren-Indskriften. Saaledes ifølge en Afskrift paa en Kljaasten fra Berg i Værdalen.

[2]) Fremdeles findes ᚦ med kantet Sidestav i Danmark i Indskrifterne fra Straarup, Torsbjærg (paa en Dopsko), paa flere Bracteater, f. Ex. Nr. 59 hos Stephens; jfr. Rune 3 paa Valby-Amuletten.

ᚦ med kantet Sidestav i Sverige i Indskrifterne fra Vånga, Skärkind. Endelig i Indskrifter med den længere Rækkes Runer fra England, paa Bracteat Nr. 8 fra Hannover. Paa den større Nordendorf-Spænde; paa Spænden fra Charnay.

Ogsaa i enkelte meget gamle Optegnelser med den kortere Rækkes Runer findes undertiden denne Form af ᚦ Runen; saaledes i Abecedarium Nordm.

(Trykt 16 October 1899.)

Runeformen ᚦ beviser altsaa efter min Mening, at Indskriften paa Fjeldet ved Hammeren ikke er fra den kristne Middelalder, men er ældre.

Herfor taler ogsaa Rune 4. Vistnok kan man ikke efter nærværende Indskrift paa Forhaand bestemme, hvorvidt *óss*- eller **ansuʀ*-Runen paaUneristerens Tid normalt havde Kvistene vendte mod hoire eller venstre, da Rune 3 er vendt mod venstre, Rune 5 mod hoire. Men Rune 4 har lidt krummede Kviste, hvilket ikke forekommer ved *óss*-Runen i norske Indskrifter fra Middelalderen. Det samme er derimod Tilfældet ved *óss*-Runen i Indskriften med den længere Rækkes Runer fra Kinneved i Vestergötland (Stephens III, 21).

Jeg tror derfor, at Indskriften ved Hammeren er ældre end norske Indskrifter med den sædvanlige Form af den kortere Rækkes Runeskrift.

Dette stemmer fuldstændig overens med Læsningen af Rune 1 som ᛐ, der efter Trækkene synes mig den rette. Hvis Rune 1 er ᛐ, maa Indskriften være skreven med den længere Rækkes Runer eller være en Overgangsindskrift fra den nærmest følgende Tid.

Ganske den samme Form, som Rune 2 har, véd jeg ellers ikke at have seet. En saadan enestaaende Runeform er mindre paafaldende i en Indskrift fra den førhistoriske Tid end i en Indskrift fra den kristne Middelalder. Desuden er at mærke, at bl. a. Gimsø-Indskriften, som er en Overgangsindskrift fra tidlig i 9de Aarh., har Runen *f* med krumme Kviste.

Endelig taler Brugen af Venderuner[1]) ved Siden af Runer, som er vendte mod hoire, vistnok ikke afgjørende, men dog snarest for, at Indskriften er en Overgangsindskrift eller en Indskrift fra Slutningen af den Tid, da man brugte den længere Rækkes Runer. Thi netop i flere af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer forekomme Venderuner.

Gimsø-Indskriften er skreven med den kortere Rækkes Runer, men kan kaldes en Overgangs-Indskrift, da den har enkelte Runeformer, som sædvanlig kun findes i Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Den maa læses fra venstre mod hoire, men har dog flere enkelte Runer, som er vendte mod venstre. Saaledes bl. a. i Ordet *aft* ᛚ for *t* og to Gange *u*-Runen med Krumstaven vendt mod venstre (første *u* i *kunstu* og *u* i *pausa*).

Skee-Stenen fra Bohuslen, hvis Indskrift jeg opfatter som en Overgangs-Indskrift og henforer til anden Halvdel af 8de Aarh., har paa to Sider Indskrift som skal læses fra venstre, paa én Side Indskrift som skal læses fra hoire, og paa den fjærde Side 3 Linjer hvis Forhold til hverandre paa Stenen jeg her ikke skal angive:

ᚠᛏᛁᚿᚢᚿ

ᛦᛁᚿᚢᚠᚬᛁᚦ

ᛁᚦ

(Runen længst til hoire i anden Linje er tvivlsom og skal maaské stryges). Dette læser jeg:

uniʀ faiþi ft inun.

[1]) Om Venderuner jfr. Liljegren Run-Lära S. 30.

Af Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, som ved Siden af gammeldags Eiendommeligheder har Venderuner, kan fremdeles exempelvis nævnes en Indskrift fra Caithness i Skotland; Indskriften paa Flatdal-Stenen, Telemarken; en efter min Mening meget gammel Indskrift paa et Træstykke fra Sorengen, Oslo.

Vi har ingen Grund til paa Forhaand at antage Indskriften paa Fjeldet ved Hammeren for meningsløst Rabbel; men naar vi skal søge at læse og tolke den, møder os straks den Vanskelighed, at Indskriften ikke kan være ligefremt og fuldstændigt Udtryk for en sproglig Mening. Dette se vi bl. a. af Rune 5—7 hvad enten vi læse disse fra venstre þfl eller fra høire lfþ.

At Runeristeren ved forskjellige Afvigelser fra ligefrem Skrivemaade har villet vanskeliggjøre Forstaaelsen af Indskriften, maa sluttes baade af den nævnte Sammenstilling af Rune 5—7 og deraf, at nogle Runer er vendte mod høire, andre mod venstre; fremdeles deraf, at Tegnet over Rune 7 ikke er nogen sædvanlig enkelt Rune. Den Tolkning, som jeg i det følgende giver, er ikke mere end en Formodning.

En Nøgle til Læsning og Tolkning finder jeg i R. 4, 5, 6. Jeg tror, at vi tør læse disse fra høire, uagtet R. 5, 6 er vendte mod høire. Et ensartet Forhold har vi ved *uniʀ* paa Skee-Stenen; se ovenfor S. 377. Jeg læser Rune 4, 5, 6 som fþa. Det ligger nær at tolke dette som en forkortet Skrivemaade af en til oldn. *fáða* „(jeg) s k r e v“ svarende Form. Thi man venter netop et Ord af denne Betydning her, hvis Indskriften overhoved har nogen sproglig Mening. Og den nævnte Tolkning støttes derved, at vi andensteds finder en tilsvarende forkortet Skrivemaade. I Ødemotland-Indskriften betyder fþi, som jeg har udfyldt f(ahi)þi eller f(ai)þi, d. s. s. oldn. *fáði* (Norg. Indskr. I 255).

Her kan ogsaa nævnes den hos Stephens Run Mon. I 208—23 udgivne Indskrift paa en Træstav fra Konghell.

Denne Stav er ifølge Rigsantikvar Hans Hildebrand, hvis Kopi af Indskriften her vedføies, en Ten (slända).

Dennes Indskrift er i ethvert Fald bleven feilagtig tolket af Stephens.

Jeg formoder, at det er en Indskrift med den kortere Rækkes Runer, men temmelig gammel, kanské fra c. 900. De to indbyrdes overensstemmende Tegn længst til venstre og til høire, som bestaar af to lodrette Stave, mellem hvilke der er to korte Skraastreger, holder jeg for Ornamenter, som angiver Indskriftens Begyndelse og Slutning. Da alle Indskriftens Runer er vendte mod venstre, skal den vistnok læses fra høire, ligesom jeg læser Hammeren-Indskriften fra høire. Begge Indskrifter har forkortet Skrivemaade.

De 4 første Runer i Konghell-Indskriften er *mkfþ*, hvilket jeg tolker *m(i)k f(a)þ(i)* „mig skrev“. Ogsaa i Etelhem-Indskriften er „mig“ skrevet mk. Det

er paa Konghell-Staven altsaa Indskriften, som er ment ved „mig“. Dette støtter min Tolkning af Hammeren-Indskriften.

Slutningen af Konghell-Indskriften kan jeg ikke sikkert læse eller tolke; man maa deri søge et Navn i Nominativ, Subjekt for *f(a)þ(i)*. Der synes at være skrevet: *k*k*f*, men 2den og 4de Rune i dette Navn har en Form, som ellers ikke kjendes. Det synes at være Binderuner. Tør man gjætte paa *kaunkulf* og forstaa dette som et Mandsnavn *Gǫngulf(R)*?

Jeg gaar nu tilbage til Hammeren-Indskriften.

Jeg slutter af Læsningen fþa, at Indskriften skal for de Runers Vedkommende, som staar i samme Række, læses fra høire mod venstre. fþa kræver et Navn i Nominativ som Subject. For at finde dette vender jeg mig først til Tegnet over Rækken til høire.

Dette Tegn, som ikke i Form stemmer overens med nogen enkelt sædvanlig Rune, synes at være dannet ved Forening af to u-Runer, hvis Krumstave er adskilte fra hinanden; nederst ᚢ u i sin regelrette Stilling, øverst ᚢ vendt op og ned. Jeg skal i det følgende søge at vise, hvorfor Runeristeren har skrevet Tegnet saaledes.

Af det foregaaende slutter jeg, at vi i Indskriften, som skal læses fra høire, maa begynde med Tegnet over Rune 7: u og derefter læse Rune 7 og saa 6, 5, 4, o. s. v. Vi faar altsaa: ulfþa. Dette læser jeg som ulf(f)þa og forstaar det som *UlfR fáða* „jeg Ulv skrev“.

Rune 6 f skal læses to Gange, først som f i første Ord og derpaa som Begyndelsesbogstav i andet Ord. Jeg antager ikke, at Nominativsmærket R var faldt ud i Udtalen mellem de to f'er (jfr. *úlfgi* Lok. 39 for *úlfr-gi*) Men jeg formoder, at Mangelen af R er at forklare af den forkortede Skrivemaade, saa at Runeristeren udelod R, fordi det af Sammenhængen let kunde udfyldes. For denne sidste Opfatning taler Konghell-Indskriften, i hvilken man til Slutning synes at maatte tænke Nominativsmærket *-R* til.

For den forkortede Skrivemaade jfr. ogsaa *tualraubaR* paa Røk-Stenen a L. 3, hvilket synes at maatte forstaaes som *tua(R ua)lraubaR*. Paa Bække-Stenen i Jylland, som gjennemgaaende har forkortet Skrivemaade, er skrevet *mþu* for *muþur*. I Runverser Nr. 157 (Nerike) er skrevet *uaþ*: *tuþ*: for *uarþ*: *tuþr*:; i Nr. 158 (Østergotl.) *man*: *mist*: *uniþik*: for *mana*: *mistr*: *uniþikr*:

fþa viser baade ved Brugen af dette Verbum og ved Valget af første Person hen til en Tid, som ligger bagenfor den kristne Middelalder. Det er snarest at udfylde enten *f(ai)þa* eller *f(a)þa* og er opstaaet af faihido. Se om dette Verbum Norg. Indskr. I. S. 82—85, 197, 254 f., 360, 362.

Et *a* opstaaet af *ō* i Stavelse, som ikke har Hovedtone, forekommer bl. a. allerede i runAR Istaby. Jfr. tiade Aagedal (Norg. Indskr. I, 199).

Da Formen af Rune 5 og flere andre Eiendommeligheder i Hammeren-Indskriften har vist os, at den ikke kan være fra den kristne Middelalder men maa være ældre, stemmer det hermed vel overens, at vi i Indskriften, som jeg i det foregaaende har antaget, har Runen ᛚ. Om denne Runes Brug i andre norske og fremmede Indskrifter se Norg. Indskr. I S. 111 f., 117—148. Den findes ellers

i flere sene Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Saaledes paa By-Stenen, som jeg har henført til Midten af 7de Aarh.; paa Krogsta-Stenen i Upland fra omtrent samme Tid (I 128—130); paa den lille danske Valby-Sten (I 130—132), hvis Indskrift snarest er fra 8de Aarh., og paa Qvarntorp-Stenen i Østergøtl., hvis Indskrift, som jeg sætter til anden Halvdel af 11te Aarh., efterligner bl. a. sene Indskrifter med den længere Rækkes Runer.

Runen ᛇ er et Vokaltegn, som synes at have betegnet snart en *i*-Vokal, snart en *e*-Vokal, nemlig den Vokal, hvormed Runens Navn (**īwaʀ*, **īhaʀ*, **ēʀ*) begyndte. I Hammeren-Indskriften gjengiver jeg ᛇ ved *ı*.

Rune 4 læser jeg ligesom Rune 6 dobbelt, først som Enderune i **fþa**, derpaa som første Rune i følgende Ord. Vi faar altsaa: **alfı**.

Men endnu er der ét Tegn i Indskriften, som jeg ikke fuldstændig har gjort Rede for, nemlig Tegnet over Rune 7. Jeg har læst den **u**-Rune, der danner Tegnets nedre Del, som Indskriftens første Bogstav **u**. Men Tegnet bestaar af to **u**-Runer, af hvilke den øverste **u**-Rune er vendt op og ned. Denne sidste synes ikke at kunne komme til Anvendelse uden som Indskriftens sidste Bogstav. Jeg læser derfor efter **fþ**, d. e. **f(a)þ(a)**, følgende Runer, som jeg i Gjengivelsen vender mod høire: ᚨᛚᚠᛇᚢ **alfıu**. Indskriften kan da opfattes som en Ring, hvis to Ender slutte sig sammen i Tegnet over Rune 7.

Dermed, at sidste **u**-Rune i Hammeren-Indskriften er vendt op og ned, kan sammenlignes, at Runen ᚢ sidst i Ødemotland-Indskriftens Række a er vendt op og ned, efter min Formodning for at antyde, at Indskriften fortsættes i Række b, hvis Runer er vendte op og ned i Forhold til a (Norg. Indskr. I 258). Jfr. ogsaa den Maade, hvorpaa Runen ᚨ er anbragt for sig paa Fonnaas-Spænden (I 67). Mærk tillige den **u**-Rune i Tørviken B, som er vendt op og ned (I 287, 294).

ᚨᛚᚠᛇᚢ læser jeg **alfıu**. Her forekommer ᚨ endnu i Betydningen **a**, ikke, som regelret i den kortere Rækkes Skrift, i Betydning af nasalt *ą*. Ligesaa har ᚨ bevaret den ældre Betydning paa Vatn-Stenen (i Ordet **faiu**); fremdeles paa Upsala-Oksen (Norg. Indskr. I 177); paa Skee-Stenen (i Ordet *faiþi*), og undertiden endnu senere.

Ogsaa denne Brug af *óss*-Runen støtter den Mening, at Hammeren-Indskriften er ældre end den kristne Middelalder.

alfıu tolker jeg som oldn. **Elfi*, Dat. sg. af Kvindenavnet *Elfr*. Dette forekommer oftere som andet Led af sammensatte Kvindenavne: *Þórelfr* o. s. v. (Norg. Indskr. I 198). Det usammensatte Kvindenavn *Elfr* har O. Rygh med Sandsynlighed formodet i Gaardnavne; se Norske Gaardnavne paa de i Registeret under *Elfr* anførte Steder. Usammensatte beslægtede Personnavne er ags. *Ælf* m., oldtysk *Albi*, *Albo* m., *Albe* f.

elifi paa Aagedal-Bracteaten er efter min Tolkning (I 198 f.) samme Ord i Accus., men brugt som Appellativ i Betydning „Alvekvinde“.

Dativendelsen *-iu* i **alfıu** svarer til oldn. *-i*, got. *-jai*. Nærmest staar den oht. Endelse *-iu* (i *suntiu*, *minniu*, *diubiu* og fl.). At **u** er bevaret i Udlyden endnu i en saa sen Indskrift som den paa Fjeldet ved Hammeren, synes ikke meget paafaldende, da vi paa Vatn-Stenen har fundet 1ste Ps. Indic. **faiu** „jeg skriver“.

f i alfıu er opstaaet af tonende *b*; jfr. mht. *elbe*[1]). Ensartet er *f* i elifi Aagedal og i alaifu By (I 198). Jfr. Norg. Indskr. I 131. Da *i*-Omlyden allerede er udtrykt i elifi paa Aagedal-Bracteaten, er det sandsynligt, at a i alfıu ikke blev udtalt som rent *a*, men som en af *a* ved Indflydelse af det følgende *i* opstaaet *æ*-Vokal, for hvilken man ikke havde noget eget Tegn.

Den hele Indskrift læser jeg altsaa:

ᚢᛚᚠᚦᚨᛚᚠ ᛇᚢ

u l f þ a l f ı u,

d. e. *Ulfʀ fāða* (eller: *fāiða*) *Alfiu* „Ulv skrev (disse Runer) for Elv“·

En lignende Brug af Dativ findes paa Tjurkø-Bracteaten: wurte runoʀ . . heldaʀ kunimudiu „Held gjorde Runerne for Kunimund“. (Eller er kunimudiu her Dativ af et Kvindenavn med Stamme paa *-iō-*, ligesom alfıu?).

Af de 7 Runer, som i Hammeren-Indskriften er i samme Række, er alle de, som høre til Mandens Navn, vendte mod høire, uagtet de skal læses fra høire; alle Runer, som høre til Kvindens Navn, vendte mod venstre. Dette er vistnok gjort med Hensigt.

Vi maa nu slutte, at a-Runen normalt havde Kvistene til høire: ᚨ.

I hvad Forhold Runeristeren Ulv har staaet til den Kvinde Elv (Dat. alfıu), for hvem han siger sig at have skrevet Runerne, kan ikke sikkert bestemmes. Snarest kommer man til at tænke paa, at det har været en Pige han elskede, hvis Navn han saaledes har villet hædre. Han kan da med Flid have sammenslynget sidste Rune i hendes Navn med første Rune i sit eget.

Tidsmærker i Skriften, som viser Ælde, er Brugen af Runen ᛇ; Runeformen ᚦ; sandsynlig *óss*-Runen med lidt krumme Kviste; mulig ᚠ med krumme Kviste. Fremdeles ᚨ som a-Rune.

Sproglige Tidsmærker, som viser Ælde, er Brugen af Verbet *fá*. Fremdeles den Omstændighed, at Runeristeren taler i første Person. Fremfor alt Dativformen paa -iu, hvis min Læsning og Tolkning af alfıu er rigtig.

Sproglige Tidsmærker, som viser, at Indskriften ikke er ældre end fra den sidste Tid, da man brugte den længere Rækkes Runer, er ulf uden *w* i Fremlyden[2]).

---

[1]) Det er fristende at opfatte ᚠ i ᚨᛚᚠᛇᚢ som opstaaet derved, at Kvisteno paa ᚠ er blevne krummede ved Efterligning af B, og at forstaa Runen som Tegn for det tonende b i Modsætning til ᚠ i ulf med ikke krummede Kviste, som Tegn for det tonløse f; jfr. tysk *wolf* i Modsætning til *elbe* og *ulf* paa Kärnbo-Stenen i Modsætning til *sialbʀ*. Men denne Tolkning er uden anden Støtte vel dristig.

[2]) Jeg finder det af flere Grunde utilraadeligt at læse Indskriftens Begyndelse som uulf, d. e. *Wulf-*, og dens Slutning som alfı, d. e. Dativ af Mandsnavnet *Alfr*.

Fremdeles **a** (ikke **o**) i **fþa**; **f** i **alfiu** (dersom tredje Rune i Navnet ikke skal læses som Spiranten **b**). Kanské tør ogsaa den i Skrift forkortede Form **ulf**, (ikke **ulfaʀ**) og **fþa** (ikke **faihi-** eller **fahi-**) her anføres.

Vidnesbyrd om yngre Skriftbrug er **þ** (ikke **d**) i **fþa** og ᛬ med øverste Kvist langt nedenfor den lodrette Stavs Top.

Efter alle Tidsmærker henfører jeg Hammeren-Indskriften til Tiden omkring Aar 750. Den er, hvis dette er rigtigt, fra en Tidsalder, fra hvilken vi har meget faa Indskrifter bevarede. Den eneste Indskrift, som jeg vover at henføre til anden Halvdel af 8de Aarhundred, er den paa Skee-Stenen fra Bohus-Len.

Nord for Søndre Trondhjems Amt er hidtil ikke paavist nogen Indskrift, hvori den længere Runerækkes Skrift og det forhistoriske Runesprog findes i sin ældste nu kjendte Form.

Nordlands Amt.

33. Gimsø.

Literatur. Utrykt. Brev fra E. A. Colban „Sognepræst til Waagen i Nordlandene", dateret Kirkevaag 19 Sept. 1810, i Antikvarisk-Topographisk Arkiv ved Oldsamlingen i Kjøbenhavn, Mappe VI: Norge, Nordland og Finmarken. — Brev fra Nannestad til Toldinspektør Christie, dateret Bitterstad [i Hadsel Præstegjeld] 17 Aug. 1828, i Omslaget „Materialier til endel Opsatser for den antiqvariske Forenings Blad, Urda" i Arkiv ved Bergens Museums Oldsamling. — Optegnelser af nuværende Prof. Yngvar Nielsen nedskrevne i Gimsø 1863; nu i Runearkivet i Christiania, ligesom de i det følgende nævnte Haandskrifter. — Tegninger af Indskriften med Bemærkninger af I. Undset, Bergen Okt.—Nov. 1887. — Bemærkninger om Indskriften nedskrevne til S. Bugge af Prof. O. Rygh $^{18}/_{9}$ 94. — Bemærkninger om Indskriften nedskrevne til forskjellige Tider af S. Bugge. — Tegning udført af S. Bugge, Bergen Juni 1895. — Tegning af Indskriftens nederste Linje med Bemærkninger dertil af Prof. O Rygh, Bergen 8—9 Aug. 1895.

Trykt. Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1864 S. 36. — Nicolaysen Norske Fornlevninger (1862—1866), S. 689 f. (efter Yngvar Nielsen). — „Aarsberetning" for 1867 S. 117. — O. Nicolaissen i „Aarsberetning" for 1884 S. 5 f — Stephens Runic Mon. III (1884) S. 338. — Heinzel i Anzeiger f. d. Alt. XII S. 45. — S. Bugge „Om Runeindskrifterne paa Røk-Stenen . . . og Fonnaas-Spænden" (1888) S. 77. — Noreen (efter S. Bugge) i Pauls Grundriss I [1] (1891) S. 421; I [2] (1897) S. 522. — S. Bugge i Bidrag til den ældste Skaldedigtnings Historie (1894) S. 20. — S. Bugge i Arkiv f. nord. Filol. XIII (1897) S. 334, 357.

Grundlag for Behandlingen. Flere Ganges Undersøgelse af Originalen og af Papiraftryk, Gibsafstøbninger og Photographi, samt Gjennemgaaelse af de under „Literatur" nævnte Hjælpemidler.

Tegninger. Først meddeles Autotypi efter Photographi taget af Photograph M. Selmer i Bergen. Derpaa Autotypier efter Photographier af Papiraftryk, hvis Træk er udfyldte med Blyant af Udgiveren.

Denne Indskrift, som her skal behandles, er ikke skreven med den længere, men med den kortere Rækkes Runer, og den er altsaa ikke ensartet med de øvrige i denne Samling indtagne Indskrifter[1]). Naar jeg alligevel optager den her, er det, fordi den indeholder enkelte Runeformer, som ellers mere tilhøre de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter.

Den Sten, hvorpaa Indskriften findes, har været paa Kleivan under Gaarden Sande (Matr. Gaards-Nr. 3, Brugs-Nr. 2) i Gimsø Sogn, Vaagan Præstegjeld i Lofoten. Det er den nordligste Runesten, som hidtil sikkert er kjendt i Norge.

Runestenen omtales første Gang af E. A. Colban, Sognepræst til Vaagan i Nordland, i et Brev dateret 19 Sept. 1810. I dette Brev findes en Kopi af Indskriften (særlig dennes nederste Linje) med følgende Oplysninger om Stenen:

„Ved Annexet Gimsøen findes paa den almindelige Vej fra Søen til Kirken, hvor den forhen stoed, thi nu er denne og fløttet for 12 aar siden, og af nye opbygget — 2 aflange Granitsteene omtrent 3 al. lange, og tilhugne i Fiirkant — den eene staaer oprejst, og den anden ligger paa den anden Side af Vejen, begroet med Moss. Paa den oprejste Steen sees intet Tegn til Bogstaver, men paa den liggende staaer paa den ene Side følgende Chiffre, som jeg har afskrevet, saa godt jeg har kunnet see Trækkene. Bogstaverne staae i een Længde efter Steenen, og dechiffrerede fra den tykke til den spidse Ende [Tegning].

Om disse Steene veed Ingen af Menigheden noget Sagn at fortælle, uden at fra umindelige Tider den ene har staaet oprejst, og den anden været liggende".

Følgende Underretning om Runestenen blev i 1863 paa Stedet nedskreven af nuværende Professor Yngvar Nielsen. Stenen er omtrent 3 Alen høi og staar paa Sande ved Stranden, som er meget udfjæret, tilligemed en anden lidt høiere, men tyndere uden Indskrift. Har tidligere ligget. Lige ved har der været en Haug, hvori for 9 Aar siden et Par Skattegravere fandt en Urne. Almindelig Graasten. Paa Sletten flere Gravhøie, hvoraf flere udgravne og jævnede. Fundet (men forsvundet) et Sværd og flere Jærnstykker, Ben. Høiene ere af Sand, Sten og Skjæl hvor Bunden bestaar af Muld. En af dem er en „Dansarhaug". Nogle langagtige; ingen har nogen særdeles Høide. Stenen staar omtrent midt imellem Kirkens gamle og nuværende Plads. Yderst paa Nordpynten udenfor Kleivan, hvor Stenene staa, og Vinje findes Gaarden Hov. (Jfr. „Aarsberetning" for 1884 S. 5 f.)

Stenen kom i 1868 til Bergens Museum, og den er nu reist i Haven ved Museet[2]).

Gimsø-Stenen er ifølge Overlærer Thomassen af Hornblændegneis. Det er en Bautasten af en svær firkantet Blok, med aftagende Længde og Tykkelse opad. Den er 1,70 M. lang; 40 Cm. bred ved Indskriftens Begyndelse, 22 Cm. ved dens Slutning; 53—27 Cm. tyk.

Indskriften begynder 47 Cm. fra Stenens Fod. Runerne skal læses nedenfra opad, fra venstre mod høire. De danne to Rader, af hvilke den nederste skal

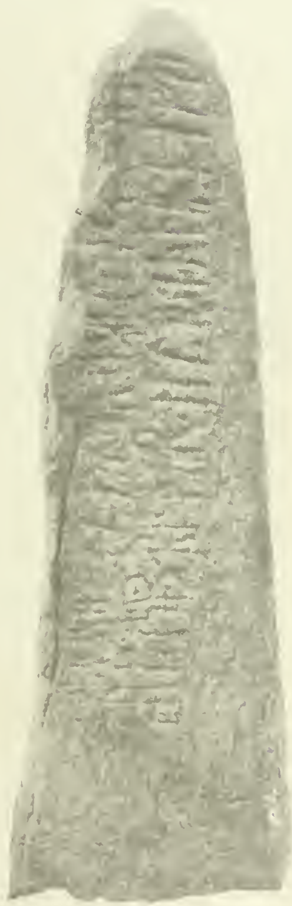
[1]) Jeg trykker derfor Gimsø-Stenens Runer med Cursiv, ikke med fede Typer.

[2]) Det er denne Runesten, som i et Brev fra A. Lorange af 19/11 1882 (i Runearkivet) feilagtig siges at være „fra etsteds i Stavanger Amt" og hos Stephens III 338 at være funden nær ved Stavanger.

(Trykt 13 November 1899.)

læses først. En betydningsløs Stribe begynder ved Stenens Fod og skjærer Indskriftens nedre Rad, indtil den store Rune ᛒ. Denne Stribe ligger ikke overalt i samme Linje.

Runerne har oprindelig i det hele vistnok været dybt indhuggede, og endnu træde flere Runer i nederste Rad tydelig frem. Men undersøger man Runerne i det enkelte, saa fremkommer der overmaade mange Tvivlsmaal, og man ser, at mange Runer har lidt meget i Tidens Løb. Overhoved er Runerne i øverste Rad utydeligere end de i nederste. Længst til høire er der i første (nederste) Rad nedentil slaaet lidt af Runerne 4, 3, 2 fra Enden. I øverste Rad er der oventil slaaet noget af Runerne til høire, navnlig de tre sidste. Ogsaa Forvitring har virket endel, men ujævnt.

Runerne i nederste Rad er høiere end de i øverste og har været omhyggeligere indhuggede. Rune 2 i nederste Rad er 12 Cm. høi; Rune 2 i øverste Rad ikke fuldt 7 Cm. Lidt over Runerne i øverste Rad er der en Rammestreg, som kan sees til Rune 17 i denne Rad.

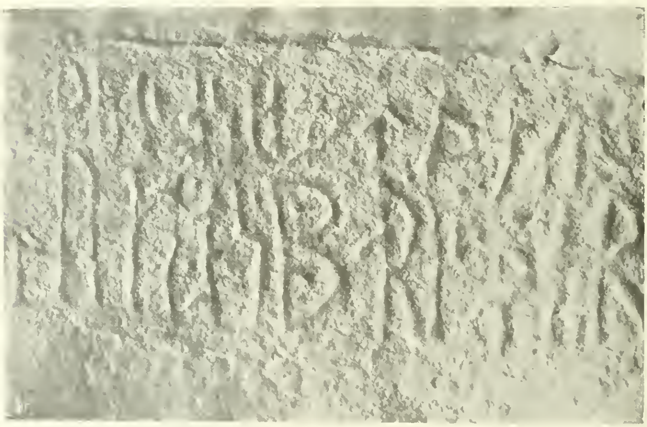
De ældre Tegninger af Indskriften, som er tagne, før Stenen kom til Bergen, er ubrugbare.

Gimsø-Indskriften har jeg undersøgt mange Gange til forskjellige Tider dels paa Originalen, dels paa Gibsafstøbninger og Aftryk. Derhos har jeg havt god Hjælp af en Tegning med Bemærkninger af I. Undset og af en Tegning af Runerne i nederste Rad med Bemærkninger af Prof. O. Rygh, samt af Bemærkninger af ham om enkelte Runer i øverste Rad.

Gimsø-Indskriften har hidtil ikke været tolket. Den Læsning og Tolkning, som Stephens III 338 har meddelt og som efter hans Sigende grunder sig paa mere end 14 Dages Arbeide, er saa feilagtig, at man har vanskeligt for i den at kjende den virkelige Indskrift igjen. Den burde aldrig have været offentlig-

gjort[1]), og til den tager jeg i det følgende intet Hensyn. Dog maa det indrømmes, at Indskriften er meget vanskelig at læse og tolke. Dette har for en Del sin Grund i Runernes Utydelighed. Men det grunder sig efter min Mening for en stor Del tillige paa den Omstændighed, at Skriftbrugen, Runernes Former og Betydning samt Sprogformerne og Udtryksmaaden i Gimsø-Indskriften i mange Henseender afviger fra, hvad vi finder i norske Indskrifter baade fra den ældste kristne Tid og fra den senere Middelalder.

Naar man første Gang faar se Indskriften, træder i nederste Rad straks det punkterede ᛔ stort og tydeligt frem. Dette Runetegn bruges i norske Indskrifter fra 13de og 14de Aarhundred som Tegn for *p*. Man vil derfor gaa til Undersøgelse af Indskriften med den forudfattede Mening, at den er fra 13de eller

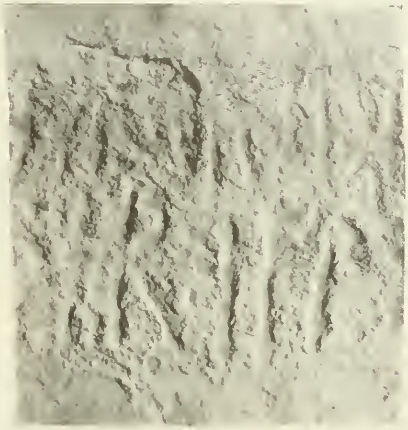
Nr. 1.

14de Aarhundred. Men allerede det efter den nævnte Rune følgende Ord viser, at dette ikke kan være saa. En Undersøgelse af den hele Indskrift og en alsidig Overveielse af alle dens Eiendommeligheder maa gjøre det til en utvivlsom Kjendsgjærning, at den er langt ældre. Der er vistnok meget i den, som efter en grundig Undersøgelse fremdeles bliver uvist og underkastet Tvivl. Men jeg nærer ingen Tvivl om, at Gimsø-Indskriften er ældre end Norges Runeindskrifter fra kristelig Tid. Ja jeg tror, at den, skjønt i sin Helhed skreven med den kortere Rækkes Runer, dog med Hensyn til enkelte Runeformer maa betegnes som en Overgangsindskrift mellem den ældre og yngre Runerækkes Indskrifter.

[1] Heinzel har i Anzeiger 12 S. 45 gjengivet denne Afskrift.

Til Forklaring af de her meddelte Gjengivelser af Indskriften efter Papiraftryk bemærkes følgende. Runerne i nederste Rad betegner jeg ved „a"; Runerne til høire i øverste Rad ved „b"; Runerne til venstre i øverste Rad ved „c". Tegning Nr. 1 begynder til venstre nedentil med Rune a 1[1]), oventil med to Prikker og Rune c 1. Den ender til høire nedentil i a 14 (Runen *r*), oventil med c 14 (*s*), saa at man til høire derfor endnu ser Kvisten af c 15 (*t*).

Tegning Nr. 2 begynder til venstre nedentil i *þ* af Binderunen a 11, oventil med c 11 (Binderunen *ak*). Den ender til høire nedentil i a 18 (Binderunen *ut*), oventil efter c 20 (*i*).

Nr. 2.

Tegning Nr. 3 begynder til venstre nedentil med Venderunen a 17 (*t*, der har Formen af en *l*-Rune), saa at man til venstre for den ser noget af yderste Kvist af a 16 (*f*). Oventil begynder Tegning Nr. 3 med c 17 (*s*). Til høire ender den nedentil og oventil med Indskriftens Slutning. Det vil heraf sees, at Tegning Nr. 1 har lidt af Indskriften tilfælles med Nr. 2, og Nr. 2 ligesaa med Nr. 3.

Nr. 3.

Jeg gjennemgaar herefter de enkelte Runer og begynder med nederste Rad, som jeg kalder „a".

[1]) Runernes Tal henvise til Gjennemgaaelsen i det følgende

a 1 har sikkert været ᚿ *n*. Staven er ovenfor Kvisten overhoved meget svag og kan nærmest ovenfor Kvisten ikke overalt sikkert følges. Staven krydses straks nedenfor Kvistens Spidse af en nogenlunde horizontal betydningsløs Streg eller Revne (omtalt ovenfor S. 385, L. 1 ff.), som fortsættes langt baade til venstre og til høire.

a 2 ᚢ *u*. Runen er usædvanlig smal i Forhold til sin Høide; Krumstaven skraaner nedentil mindre mod høire, end det ellers er sædvanligt.

a 3 har efter min Mening sikkert været ᚴ *k*. Kvisten synes mig utvivlsom, uagtet den er bleven noget utydelig ved en Afskalling under den.

a 4 har efter min Mening sikkert været ᛁ *i*. Staven rækker ligesaa høit op som paa a 3 og har noget under Midten krummet sig lidt mod venstre. Lidt under Toppen er Staven bleven utydelig ved en Afskalling, som strækker sig fra a 3. En nedad mod høire skraanende Streg eller Rift, som krydser Staven lidt under Toppen, holder jeg for betydningsløs.

Til høire for a 4 er to Prikker, den øverste lige saa høit oppe som Toppen af a 5; den nederste mellem de to Kviste paa a 5, lidt nærmere den nederste.

a 5 er efter min Mening en Binderune, som indeholder ꟼ *q* med Kviste til venstre. Ved øverste Kvist er der paa høire Side af Staven tilfældig Afskalling. Nederste Kvist, som er længere nede end sædvanlig i andre Indskrifter, synes at være lidt krum. Til venstre for Staven er der ved denne Kvist Afskalling.

Omtrent midt imellem de to Kviste er der paa høire Side af Staven en aflang Udbugning. Denne synes mig paa Grund af sine glatte Omrids og sin rene Bund at være ridset og ikke at være tilfældig. Hvis denne Udbugning ikke er tilfældig, maa Runen være en Binderune. Jeg tror, at denne Udbugning snarest er Prikken paa ᛌ *s*, og jeg læser a 5 helst som Binderune af ꟼᛌ *qs*. Lidet sandsynligt forekommer det mig, at vi her skulde have en Binderune af *q* og *h*. Jfr. herom i det følgende.

a 6 er i sin Form tydelig ᛋ. Tværstregen er kort og skraaner svagt nedad mod høire[1]). Runen ligner en Form, som *s* har i den kortere Runerækkes Skrift. Men at Runen paa Gimsø-Stenen ikke kan være *s*, som Nicolaysen i Norske Fornlevn. S. 690 mener, godtgjøres navnlig ved den samme Runes Forekomst med uvæsentlig afvigende Form som c 2 og c 6. Jeg skal i det følgende godtgjøre, at Runen her betegner *a* og er en Form af *ár*-Runen.

Til høire for a 6 lidt under dens Top er der en Prik.

a 7 er tydelig ᛔ, d. e. *b* med to krumme Sidestave og med en Prik indenfor hver af disse[2]). Denne Runeform forekommer i norske sene Middelalders-

[1]) En rundagtig Fordybning, som er paa Staven navnlig ved dennes venstre Side et Stykke under Runens Tværstreg, er vel foranlediget ved en betydningsløs horizontal Stribe, som forbinder denne Rune med den følgende, og er vel ikke ment som den nederste af to Prikker.

[2]) En Afskalling, som fra nederste Punkt skraaner opover til Runens rette Stav, har vistnok ikke sproglig Betydning, ligesaa lidet som den horizontale Streg, der straks nedenfor denne og i Forbindelse med den strækker sig til foregaaende Rune.

Indskrifter (fra 13de og 14de Aarh.) med Betydning af *p*. Men Gimsø-Indskriften er efter hele sin Karakter adskillige Aarhundreder ældre end de norske Indskrifter, hvori en Rune af denne Form for *p* kan paavises. Jeg holder Prikkerne her for Skilletegn. Da det følgende Ord, som vi skal se, er *raisþa*, maa Skilletegnet i saa Fald læses efter *b*. At Prikkerne alligevel er sat til venstre for Krumstavene af *b*, kan sammenlignes med det, at Indskriften, som vi skal se, oftere bruger Runekviste og krumme Runestave, som vende mod venstre, medens de regelret skulde vende mod hoire. Jfr. ogsaa Skilletegnet mellem c 10 og c 11.

a 8 er en Binderune af R *r* og ᛅ *a*. Krumstavene paa *r* synes at gaa ind til den lodrette Stav lidt under Midten. Kvisten af *a* er ganske lidt krummet. En Indhuling under den lodrette Stav synes at være betydningsløs. Da denne Rune vel sikkert er Begyndelsesrunen i Ordet *raisþa*, læser jeg den som *ra* (ikke som *ar*, hvilket efter Runeformen var muligt).

a 9 ǀ *i*. Er svagere oventil end nedentil. Stavens øverste Del bøier sig lidt mod venstre.

a 10 ᛌ *s*. Runen gaar ikke fuldt saa langt ned som til de omstaaende Runers Midte. Den lodrette Halvstav udvider sig nedentil i en dybere ridset Prik.

Til hoire for a 10 ovenfor dennes nederste Ende er der en utydelig Prik eller Indhuling, som vel er betydningsløs og som ikke synes at staa i Forbindelse med følgende Rune.

a 11 er Binderune af þ *þ* og ᛅ *a*; jeg læser den *þa*. Kvisten af *a* er krummet. Den Del af den lodrette Stav, som er over Krumstaven, er svag. Kvisten af *a* gaar ud fra den lodrette Stav ligesaa langt nede som nederste Krumstav af *þ*.

Til høire for a 11 er der to Prikker; den øverste i Linje med Runens Top, den nederste med dens Basis.

a 12 er en ret Stav, som paa Midten krydses af en kort, ikke skarpt begrænset Tværstreg, der skraaner en Smule nedad mod venstre. Denne Tværstreg synes at være lidt længere til venstre for den lodrette Stav end til høire. En rundagtig Udbugning paa hoire Side af den lodrette Stav noget nedenfor Tværstregen synes mig betydningsløs. Mellem Tværstregen og denne Udbugning er Staven meget svag og grund. Jeg læser Runen som *h*, ikke som *a*; jfr. i det følgende.

Nær til høire for den nederste Del af a 12 er der en lodret, temmelig dyb Streg, hvis Basis er i Linje med de omstaaende Runestaves Basis. Den naar op til et Stykke nedenfor Udbugningen paa a 12, og øverst oppe krummer den sig kanskė lidt mod venstre. Høiere oppe og, som det synes, lidt adskilt fra denne Streg, strækker sig en svag og mulig betydningslos, nogenlunde lodret Indhuling op til omtrent i Linje med Midten af de omstaaende Runer. Her har aldrig været en fuldstændig Stav, saa hoi som de omstaaende Runestave. Den nævnte Streg kan neppe opfattes som et Skilletegn, thi Skilletegn af nøiagtig samme Form bruges ikke paa Gimso-Stenen. Jeg vover heller ikke her at læse ǀ *i*. Stregen har samme Form som *ýʀ*- eller *éʀ*-Runen i flere Indskrifter af Røk-Typen med Betydning *ʀ*. Jeg læser her en egen Rune a 13 og holder denne

snarest for *éʀ (ýr)*. Men Runen maa, hvis dette er rigtigt, betegne *é*, ikke *ʀ*, og jeg gjengiver den ved *ᴇ*. Jfr. i det følgende.

a 14 er ᚱ *r*. Ogsaa her gaar, ligesom paa a 8, Krumstavene ind til den lodrette Stav paa Midten. Dog er Forbindelsesstregen ved Runens Midte mellem den lodrette Stav og Sidestavene ikke saa dyb som de andre Streger af Runen.

En Indhuling under høire Stav af *r*, lidt til venstre, synes at være betydningsløs.

Efter a 14 er der to Prikker; den øverste, som er svag, til høire for Midten af den øvre Krumstreg af ᚱ; den nederste ikke langt under Kvisten af følgende Rune, skraat til venstre for Spidsen af Kvisten.

a 15 er ᛆ *a*. Kvisten, som ved Afskalling er bleven lidt utydelig, synes at have været nogenlunde horizontal og temmelig kort.

a 16 ᚠ *f*. Begge Kviste er krumme, især den yderste. Den lodrette Stav er nederst nede dybere og bredere.

a 17 har Formen af ᛚ *l*, men Tolkningen vil vise, at den er ment som Venderune for ᛏ *t*.

Til høire for a 17 er der, kun lidet høiere end Stavens Basis, en dyb og tydelig Prik. Høiere oppe kan ikke iagttages nogen sikker Prik; men der er en utydelig Indhuling tæt under Kvisten paa a 17.

De til høire følgende to Stave tæller jeg som en eneste Rune, a 18. Denne, som har en ellers ikke paaviselig Form, opfatter jeg som Binderune af *u* og *t*. Kvisten paa ᛏ *t* er oventil føiet til Krumstaven af *u*. Fra det Sted, hvor Kvisten af *t* slutter sig til Krumstaven af *u*, synes der at gaa opover en kort Streg, som er lodret og parallel med *u*-Runens Hovedstav, der i det følgende beskrives. Krumstaven er et Stykke nedenfor Midten utydelig og danner et lidet Stykke ovenfor Basis en prikformet Udbugning. Den lodrette, venstre, Stav af *u* er oventil ikke forenet med Runens Krumstav, men adskilt fra denne ved et langt Mellemrum. Fra den lodrette Stavs Top gaar skraat ned mod venstre en ganske kort Streg. Anden *u*-Rune i Ordet *kunstu* i c har heller ikke Runens lodrette Stav forenet med dens Krumstav. Jeg læser a 18 som *ut*.

Til høire for Basis af høire Stav af a 18 er der en liden rundagtig Indhuling eller Prik, og længere nede en noget større Prik et godt Stykke under Basis. Det er tvivlsomt, om disse Prikker har sproglig Betydning; men dette synes dog rimeligt.

a 19 er ᛌ *s*. Toppen af Runen rækker ikke saa høit op som de omstaaende Runer, men er et Stykke under Spidsen af Kvisten paa følgende Rune. Nedentil udvider Runen sig til en rund Prik.

a 20 er ᛏ *t*. Kvisten er lidt krum. Der er vist ingen Forbindelse mellem a 19 og a 20 tilsigtet, uagtet der er svage Indhulinger mellem nederste Ende af Kvisten paa *t* og Toppen af *s*.

a 21 er Binderune af ᛆ *a* og ᚦ *þ*. Kvisten af *a* gaar ud fra den lodrette Stav lidt lavere end øverste Krumstreg af *þ*. Hin Kvist skraaner stærkt og er nedentil lidt krum. Om Binderunen skal læses som *aþ* eller som *þa*, maa Tolkningen vise. Se herom i det følgende.

Til høire for a 21 er to Prikker; den overste i Linje med Runens Top, den nederste med dens Basis.

a 22 snarest ᚿ *n*. Kvisten gaar ud fra den lodrette Stav usædvanlig høit oppe og er i sin nederste Del en Smule krummet. Runen er neppe *þ*; der er kun nogle betydningsløse Indhulinger under Kvisten.

a 23 ᛁ *i*. Paa høire Side er der stærk Afskalling; men Runen kan her ikke have havt nogen Kvist, da den staar for nær ved den folgende Runestav til, at dette skulde kunne antages.

a 24 er paa Midten til høire ved stærk Afskalling bleven meget utydelig. Den maa have været enten ᚿ *n* eller ᚦ *þ*. Den ligner nu mere ᚿ; men den ovre Rand af Afskallingen er nu skarpere og strækker sig i en Spids længere mod hoire end den oprindelige Sidestav. Jeg læser Runen hellere som ᚦ, baade fordi jeg tror at skimte det nederste af Krumstaven paa *þ*, og af sproglige Grunde.

Til høire for a 24 er to Prikker; den øverste lidt lavere end nævnte Runes Top, den nederste i Linje med dens Basis.

a 25 ᚿ *n*. Kvisten er meget længere nede end paa a 22 og er ikke krum.

a 26 ᛅ *a*. Kvisten er lidt krum. Den er paa Tegningen mindre tydelig. Derimod fremtræder paa denne den tilfældige Streg, der fra Stavens Top skraaner nedad mod høire, altfor tydelig.

a 27 ᚠ *f*. Begge Kviste er lidt krumme.

a 28 bestaar af en nogenlunde lodret Stav, som i sin ovre Del krummer sig nedad lidt mod venstre. Nedentil er der slaaet bort et lidet Stykke af Runen. Jeg tror, at Runen snarere har været ᛦ med smaa Kviste end ᛁ *i*, thi jeg tror nedentil at kunne skimte, at Runen her har været trekløftet. Sikkert er dette dog ikke. Om a 28, hvis Runen rigtig er læst som ᛦ eller *ýʀ*-Runen, betegner ʀ eller ᴇ, det maa Tolkningen afgjore. Se herom i det følgende.

a 29 ᛌ *s*. Runestaven udvider sig lidt i sin nedre Ende.

Efter Linjen (Raden) a skal, som jeg tror, Runestavene længst til hoire i overste Linje læses. Disse Runestave er adskilte fra Runerne længere til venstre i øverste Linje ved et tomt Rum, 4½ Cm. bredt, hvori der aldrig har været skrevet noget. Jeg betegner Runerne længst til høire i overste Linje ved „b". Ingen af disse Runestave er fuldstændig oventil.

Længst til venstre i b er en oventil ufuldstændig, næsten lodret Stav.

Anden Stav har nederst nede en liden Krumning mod hoire. Denne Krumstav er bleven utydelig ved en betydningsløs Rift eller Stribe, som krydser den i dens ovre Del. Jeg formoder, at forste og anden Stav tilsammen har dannet en *u*-Rune ᚢ; men sikkert er dette ikke.

Tredje Stav i b er en lodret Stav, som til hoire synes at have havt en næsten horizontal Kvist paa Midten. Denne Kvist er ved en tilfældig Tværstribe bleven utydelig. Jeg læser her ᚿ *n*.

Til hoire for tredje Stav i b er der i Linje med dens Basis en langagtig Prik[1]). Til høire for denne har jeg ikke fundet Spor af nogen Rune. En Indhuling

[1]) Høiere oppe kan have været en anden, nu ved Afskalling forsvunden Prik.

paa tværs, oppe til høire for Prikken, synes sikkert at være en betydningsløs Afskalling.

Ogsaa Conservator Schetelig erklærer, at han holder det for usandsynligt, at der ovenfor b 2 har været flere Runer[1]).

Herefter læser jeg fra venstre mod hoire de Runer i øverste Linje, som begynde yderst til venstre, og betegner dem ved „c“.

Længst til venstre i Linje c over a 1 er der to Prikker. En Indhuling over disse og i Linje med Toppen af c 1 er sandsynlig betydningsløs.

c 1 er ᚦ *þ*. Krumstaven synes at gaa ud fra den rette Stav lige nedenfor Toppen.

c 2, som er temmelig utydelig, synes mig dog sikkert at være ᛆ *a*. Under Tværstregen, som skraaner lidt opad mod høire, er der en anden, snarest betydningsløs, Tværstreg. Øverste (venstre) Del af den lodrette Stav fortsættes nedenfor Tværstregen tildels i en svag og sikkerlig betydningsløs lodret Streg.

c 3 (se Tegningen) er en Stav, som nederst nede udvider sig. I sin øverste Del er den lidt krummet fra høire nedad mod venstre. Runen synes at burde læses som ᛁ *i* og ikke som den mod venstre vendte Krumstav af *u* (uden Tilføielse af den lodrette Stav). Den kan ikke læses som *t*.

c 4 er ᛌ *s*. Halvstaven ender nedentil ikke i en Prik.

c 5 ᚴ *q*. Begge Kviste er lidt krumme. Den nederste, som er meget længere end den øverste, begynder langt nede paa den lodrette Stav, og Kvistens Ende strækker sig lige til Runernes Basis.

Til høire for Basis af c 5 er der en ruudagtig Prik.

c 6 ᛆ *a*. Øverste (venstre) Del af den lodrette Stav er kortere end den nederste, som nederst udvider sig. Tværstregen, som er lidt utydelig, men sikker, skraaner lidt opad mod høire.

c 7 ᚺ *h*. Tværstregen skraaner lidt nedad mod venstre. Paa venstre lodrette Stav er der nederst nede en Udbugning til høire og paa hoire lodrette Stav lidt ovenfor Basis en Udbugning til venstre. Disse Udbugninger er vist betydningsløse.

c 8 er nu meget utydelig. Jeg holder Runen for en Binderune af ᚦ *þ* og ᚴ *q*. Øverste Kvist af ᚴ er især meget utydelig og usikker. Men nederste Kvist gaar ud fra den rette Stav langt nede (ligesom ved c 5), hvor den nederste Krumstreg af *þ* støder til Staven, og strækker sig lige til Runernes Basis. Derved, at denne Kvist er saa langt nede, forudsætter den en Kvist ovenfor. Jeg læser c 8 som *þq*.

Til høire for c 8 er der to smaa og ikke meget tydelig fremtrædende Prikker; den nederste i Linje med Runernes Basis, den øverste tæt ovenfor.

c 9 er ligeledes meget utydelig. Jeg holder den sikkert for en Binderune.

[1]) Hr. Schetelig bemærker, at den nuværende Topflade sandsynlig er den oprindelige; den er 12 Cm. høi og nederst 14 Cm. bred. Paa denne Flade er der nu ikke Spor af Runer, og Hr Schetelig finder det sandsynligt, at der her aldrig har været Runer, ligesom ogsaa jeg i min Tolkning har forudsat, at der her ikke har været Runer.

(Trykt 25. November 1902.)

hvis Bestanddel til venstre er ᚫ *a*. Dens Bestanddel til høire synes mig at være ᚿ *n* (ikke *l* og heller ikke *þ*). Jeg læser c 9 som *an*.

Til høire nedenfor Enden af Kvisten paa c 9 synes der at være en Prik eller Indhuling, men den er snarest tilfældig. Under denne Prik lidt længere til venstre er der en anden liden Prik, som er i Linje med Basis af c 9, og en tredje Prik er tæt under den anden.

c 10 er sikkert ᚦ *þ*. Jeg tror ikke, at den til venstre har nogen Kvist. Hvor Krumstaven oventil støder til Hovedstaven, er denne udbuget til venstre.

Til høire for c 10 i Linje med Runens Basis, men nærmere ved c 11 er der en Prik. En rund Indhuling til venstre for denne Prik og lidt lavere er snarest betydningsløs. En anden Prik høiere oppe til høire for c 10 er i Linje med Krumstavens Begyndelse. Skilletegnet læser jeg efter det *a*, som indeholdes i følgende Rune. Jfr. det, som ovenfor er sagt om det Skilletegn, der skal læses efter a 7 *(b)*.

c 11 holder jeg for en Binderune af ᚫ *a* og ᚴ *k*. Jeg læser den *ak*. Kvisten af *a* er paa Grund af Afskalling mindre tydelig adskilt fra c 10. Sidestaven paa *k* strækker sig ikke fuldt saa høit op som Hovedstaven. Kvisten til venstre begynder lidt længere nede end den til høire. Runens Stav er nedentil krummet lidt mod venstre.

c 12 er et *u* med Krumstaven vendt mod venstre. Den lodrette Stav synes ikke at slutte helt til Krumstaven, hvis øverste Del er ovenover den lodrette Stav.

c 13 læser jeg som *n*. Af den sædvanlige *n*-Rune har den Form, som her er brugt, kun beholdt Kvisten og en fra denne opad mod venstre skraanende Streg, medens Staven, og særlig den Del af Staven, som ellers er under Kvisten, fuldstændig mangler. Baade ovenfor og nedenfor den venstre Del af denne Kvist, som danner *n*, er der en horizontal Indhuling; den øverste lidt ovenfor Toppen af c 12, den nederste lidt ovenfor Basis af c 12. Begge Indhulinger er mulig betydningsløse. (Eller skal to Prikker læses efter *kun*?)

c 14 ˈ *s*. Halvstaven, som er smal, udvider sig nedentil næsten ikke.

c 15 ↑ eller snarere ᛏ *t*. Kvisten til venstre synes sikker; mulig gaar der ogsaa ned til høire en Skraastreg fra Stavens Top. Den nederste Del af Staven er tydelig; men den øverste Del af Staven har lidt meget ved Afskalling. Denne Rune og de følgende strække sig lidt høiere op end de foregaaende.

c 16 ᚢ *u*. Den rette Stav slutter ikke til den krumme, men er ved et stort Mellemrum skilt fra denne.

Efter c 16 *u*, lidt høiere end Runens Midte, er der en utydelig Prik.

c 17 ˈ *s*. Lige under Halvstaven, men, som det synes, adskilt fra denne er der en rundagtig Indhuling (det nederste Interpunctionstegn?).

c 18 ᛏ *t*.

c 19 ᚫ *a*. Staven har en stærk Bøining nedad mod høire, tæt hen til følgende Rune.

c 20 ᛁ *i*. Runen, der ikke strækker sig saa langt ned som den fore-

gaaende, er fra Midten indtil lidt ovenfor Basis flydt sammen med den foregaaende Rune paa Grund af en Afskalling.

c 21 ᚿ *n*. Kvisten er temmelig kort; den er ikke fortsat længere for ikke at støde ned mod Kvisten af følgende Rune.

c 22 ᛆ *a*.

Til høire for c 22 er to Prikker: den øverste tæt ovenfor, den nederste tæt nedenfor følgende Runes Kvist.

c 23 synes temmelig sikkert at være Binderune af ᛆ *a* og ᚦ *þ*; hvis dette er rigtigt, maa den læses $\overset{\frown}{þa}$. Af Hovedstaven er der ovenfor Krumstaven kun lidet at se. Den formentlige Kvist er dog ikke fuldt sikker.

Til høire for c 23 er der en Halvstav, som staar paa samme Basis som de omstaaende Runer og naar op til i Linje med nederste Del af Krumstaven paa c 23. Straks ovenfor denne Halvstav, men, som det synes, skilt fra den ved et lidet Mellemrum og ridset en Smule længere til høire er en anden Halvstav, som nu naar lidt høiere op end de omstaaende Runers Toppe. Det synes rimeligt, at disse to Halvstave tilsammen danne én uheldig Rune (c 24) ᛁ *i*. Jeg vover her ikke at læse ı' *ʀ* (*ýʀ*-Runen) og *s*. Jfr. *ʀ* a 13.

c 25 ᛌ *s*. Halvstaven udvider sig nedentil i en Prik. En liden Indhuling langt nede under Runen, til venstre, er mulig ikke tilsigtet. En endnu mindre Indhuling lidt høiere oppe er vel betydningsløs.

c 26 ᛆ *a*. Meget af Staven over Kvisten er slaaet bort. Under Kvisten gjør Staven en liden Bøining skraat ned mod høire.

Herefter gjengiver jeg med latinske Bogstaver den hele Indskrift, som jeg foreløbig har læst den, uden endnu overalt at have begrundet min Læsning. Hver Binderune tælles kun som én Rune. De to Bogstaver, ved hvilke en Binderune gjengives, forbinder jeg oventil ved en Krumstreg, ligesaa Runen a 7 *(b)* med de følgende Prikker, som paa Stenen er anbragte inde i Runen. De utydeligste Runer er her underprikkede. Saaledes a 5; a 13; a 24; a 28; b 1—2; c 3; c 8; c 9; c 23; c 24. Ved a 21, a 24, a 28, hvor man efter Trækkene kan holde flere forskjellige Læsninger for mulige, har jeg sat den ene under den anden.

a.

n u k i : q͡s a · b͡ : r͡a i s þ͡a : h ʀ r : a f t : u͡t : s t a͡þ : n i þ : n a f ʀ s

(a 5 *s* og a 13 *ʀ* underprikkede; under a 20–21 *a͡þ*: *þa*; under a 24 *þ*: *n*, underprikket; under a 28 *ʀ*: *ʀ*, *i*, underprikket)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29

b.

u n . (b 1 og b 2 underprikkede)

1 2

c.

: þ a i s q . a h þ͡q : a͡n : þ a͡:k u n s t u : s t a i n a : þ͡a i s a

(c 3, c 8, c 9, c 23 og c 24 underprikkede; ? mellem c 16 og c 17)

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 ? 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26

Jeg forsøger herefter Tolkningen af disse Runer.

a 1—4 ᚿᚢᚴᛁ: *nuki:* er vel sikkert et Mandsnavn i Nominativ, og, som vi skal se, Navnet paa den, som har reist Mindestenen.

Samme Mandsnavn findes sandsynlig paa svenske Runestene. Lilj. Run-Urk. 774 = Dybeck fol. 277 (i Vestmanlands län) har Accus. *nuka*[1]). Dybeck (fol. 105 Upland) har Accus. *nuka* (Lilj. 719 læser her vel med urette *nuki*).

Lector M. Lundgren har godhedsfuldt meddelt mig følgende Sted, paa hvilket Navnet ellers kan paavises i Sverige: Abernus *Nokkæson* Dipl. Sv. V 239 (1344). Fremdeles i følgende Stedsnavn: *Nokkaby*, nu *Nockeby*, Upland, Dipl. Sv. ny Serie I 75 m. m., *Nukkaby* II 781.

Herefter synes *nuki* paa Gimso-Stenen snarest at have været udtalt *Nokki* (eller *Nokke*).

Det er neppe sandsynligt, at dette Navn er forskjelligt fra de gammelnorske Navne *Nǫkkvi* (= oldhøitysk *Nahho*) og *Nøkkvir* (*Nækker*). Se om disse Oplysningerne hos O. Rygh, Gamle Personnavne i norske Stedsnavne S. 186 f.[2]). Jfr. oldisl. *søkki* = *søkkvi* „Fiende". Hvis Mandsnavnet *Nokki* er forskjelligt fra *Nǫkkvi*, vover jeg ikke at afgjøre, hvorfra *Nokki* har sin Oprindelse.

a 5—7 læser jeg snarest som *q͡sa·b:*, uagtet jeg ikke kan paavise noget andet Exempel paa, at den korte *s*-Rune er forenet med en anden Rune til en Binderune[3]). Hvis Læsningen er rigtig, maa *q͡sa* forstaaes som Genetiv af et Mandsnavn. Dette Mandsnavn forekommer i ældre Tid oftere i Sverige, bl. a. i Upland og Ostergötland; se Dieterich, Runen-Sprach-Schatz S. 249 og Lundgren. Mandsnavnet *Áse* (= oldtysk *Anso*) er ogsaa gammeldansk, se O. Nielsen. Derimod har dette Navn ikke været sædvanligt i Norge. I Landnámabók efter Hauksbók S. 23^{3} (C. 56) (F. Jónssons Udg.) omtales en *Ási hersir*, sandsynlig fra Hallingdal, og S. 36^{36} (C. 83) forekommer ogsaa Navnet *Ási*. Sturlubók har dog her paa begge Steder *Ali* (S. 146^{19}, S. 157^{19}). Uddraget af Ól. Tryggv. Saga · har Navneformen *Ási* (S. 269^{6})[4]).

Prikken til hoire for den øverste Del af *a* (a 6) holder jeg snarest for Skilletegn.

Skrivemaaden *qsa* med nasalt *a* i første Stavelse er regelret i ældre Indskrifter. Det er at mærke, at Navnet i Genetiv her, hvis Læsningen er rigtig, har *a* i Endelsen, hvilket *a* er det sædvanlige i Casus obliqui af Hankjønsstammer paa -*n* i historisk Nordisk. Om den Tid, fra hvilken man forst finder et ikke nasaleret *a* i disse Former, se Arkiv f. n. F. XVIII, 7 f. Skrivemaaden *qsa* med ikke nasalt *a* i Endelsen stemmer overens med Formerne *þa* og *staina* Accus. Plur.

---

[1]) Men Stephens Run. Mon. I 240 læser her efter Bure: *at* × *irlauka*.

[2]) I Røde Bog S. 277 fra Toten *Nokkarud*, der efter Rygh mulig er samme Gaard som *Nikkerud*, Ø. Toten Gaards-Nr. 47. I Røde Bog S. 378 anføres *j Nokka rudi* under Berofjarðardals Kirke i Raanrike.

[3]) Tidligere forsøgte jeg Læsningen *q͡ha·b:*; men denne holder jeg nu af følgende Grunde for urigtig: 1) Prikken paa a 5 afviger i sin Form bestemt fra Tværstregen paa *h* i a 12. 2) Imod Læsningen *q͡ha·b:* taler Prikken tilhøire for den øverste Del af a 6. 3) En Læsning *q͡ha·b:* synes ikke at give nogen brugbar Mening.

[4]) Gaardnavnet *Ásaruð* er ikke bevisende for Mandsnavnet *Ási*; se O. Rygh, Gamle Personnavne, S. 14 f. og Norske Gaardnavne I, S. 323.

i Linje c, i hvilke Former et *n* ligeledes er faldt bort efter *a*. Derimod har *nafᴇsun* (a 25—b 2) bevaret *n* i Endelsen; se i det følgende.

a 7 *b*: holder jeg, hvis *ąsa* er rigtig læst og tydet, for en graphisk Forkortning af *bruþir*, Nomin. „Broder". Ogsaa ellers forkortes de ofte forekommende Slægtskabsord af og til i Runeskrift. Se Norg. Indskr. I 109 f. Saaledes betegner dʀ i Slutningen af en Linje i den med ældre Runer skrevne Indskrift paa By-Stenen fra Sigdal „Datter" i Accus. Af Indskrifter med yngre Runer kan anføres: *bru* Dyb. fol. 261 for *bruþur*; *d* i den sene Indskrift fra Brattahlíð paa Grønland for *dóttir*; *mr* paa Skafsaa-Stenen i Øvre Telemarken efter en Formodning af O. Rygh = *móður*.

nuki, den Mand, som har reist Stenen, betegner sig altsaa selv, hvis den givne Læsning og Tolkning er rigtig, som „Aases Broder". Om Grunden til, at dette Slægtskabsforhold anføres, skal jeg i det følgende tale.

Herefter følger a 8—11 ᚱᛆᛁᛌᚦᛆ: *r͡aisþ͡a*: Dette, som har været udtalt *ræisþa*, er Præt. 1 Ps. sg. Ind. „reiste".

Præteritum af dette Verbum, der saa ofte forekommer i de med den kortere Rækkes Runer skrevne Indskrifter, skrives i norske Indskrifter sædvanlig (som altid i norske og islandske Haandskrifter) med *t* efter *s*. Dog ogsaa i den ældste Indskrift paa Alstad-Stenen paa Toten med *þ* (*raisþi* 3dje Person). Granevold-Stenen paa Hadeland har 3. Pers. Flertal *risþtu*. I svenske Indskrifter er derimod Formen med *sþ* sædvanlig, f. Ex. *raisþi* Runverser 66 og 165 (Sødermanl.). Ligesaa i Danmark, f. Ex. *raisþi* paa Stenalt-Stenen og den store Gunderup-Sten[1]). I Skrivemaaden *raisþa* med *þ* har vi altsaa et Vidnesbyrd om Gimsø-Indskriftens Ælde.

Herom vidner ogsaa Brugen af første Person (ikke tredje). At den Mand, som har indridset en Indskrift eller reist et Mindesmærke, taler i første Person, er det sædvanlige i Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Det forekommer efter min Tolkning endnu ikke alene paa Vatn-Stenen og paa Fjeldet ved Hammeren, samt paa Skee-Stenen fra Bohuslen, men ogsaa paa den hedenske Kärnbo-Sten i Sødermanland, som har Indskrift med væsentlig samme Form af den kortere Rækkes Runer som Røk-Stenen. Jfr. Norg. Indskr. I 22 f., 362, 381.

Gimsø-Indskriften er kanské overhoved den ældste nordiske Indskrift, hvori Ordet „reise" hidtil er fundet.

a 12—14 snarest *hᴇr*: udtalt *hér*, „her" d. e. paa dette Sted.

Anden Rune er efter min Formodning snarest en Form af Runen *ᴇʀ* eller *yʀ*. Wimmer (Runenschrift S. 244—49) har paavist, at den Rune, hvis sædvanlige Navn er *ýr*, kan betegne en *e*-Lyd. Saaledes ikke blot den korte *e*-Lyd i Ord som *þegn*, *eftir* o. s. v., men ogsaa den lange *e*-Lyd i *félaga* og *lét*. Denne Brug af Runen som Tegn for en *e*-Lyd findes af og til i svenske og danske Indskrifter fra Slutningen af 10de og fra 11te Aarh. Oftest findes Runen saaledes brugt paa Stene i Vestergötland.

[1]) Skulde de i svenske Runeindskrifter forekommende Former *arisa* (= *raisa*), *aristi* (= *raisti*) og lign. være fremkaldte ved en Skrivemaade af Ordet, som paa Gimsø-Stenen, med en Binderune for *ra*, der kunde (men ikke skulde) læses som *ar*?

Jeg har i Norg. Indskr. I 134 f. formodet, at den nævnte Brug af Runen er at forklare deraf, at dens Navn ikke blot har havt Formen *ýʀ*, men ogsaa engang Formen *éʀ*.

Den Form, som Runen a 13 her har, er væsentlig den samme som Runen *ýʀ* har i svenske Indskrifter af Røk-Stens-Typen, men i disse med Betydning af *ʀ*. Se min første Afhandling om Røk-Stenen S. 109[1]).

Efter Formen af Runen a 13 finder jeg det mindre sandsynligt, at der skal læses *hir*, udtalt *hér*.

Adverbiet „her" findes i lignende Forbindelse i flere svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. F. Ex. *þiʀ kariþu iar þikstaþ* Runverser 29, Upland, d. e. *garðu hiar þingstað; þaiʀ situ stin suniʀ þurkitils auk fulku hiar* Runverser 147 Sødermanl.

a 15—17 ᛅᚠᛚ: med sidste Rune som Venderune, d. e. ᛅᚠᛐ: *aft:* Præposition „efter", sandsynlig udtalt *aft*. Denne Form findes i Norge ellers kun i Indskrifter fra Jæderen, hvis Type er beslægtet med Røk-Stenens. Fremdeles paa Man i Indskrifter af samme Type. I Sverige paa Røk-Stenen og i flere med den beslægtede Indskrifter. I Danmark i flere af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. Se min første Tolkning af Røk-Stenens Indskrift S. 5 f., 116 f., 124. Denne Form *aft* vidner om Gimsø-Indskriftens Ælde.

a 18—21 ligger det, som det synes, nærmest at læse ᚢᛐ:ᛌᛐᛅᚦ: *ut:staþ:* Jeg tænkte først paa heri at søge den Dødes Navn. Men denne Opfatning kan jeg af vægtige Grunde ikke fastholde[2]).

Jeg har senere tænkt paa den Mulighed, at Binderunen a 21 skulde opløses *þa* ligesom a 11, saa at a 18—21 blev at læse *utstþa*, uagtet Runeforbindelsen *tstþ* kunde synes at tale imod denne Læsning. Hvis Læsningen var rigtig, maatte dette *utstþa* vel opfattes som oldn. *œðsta, œzta* Acc. sg. m. „den ypperste", Adjectiv til det følgende Substantiv. For Skrivemaaden kunde sammenlignes *rispþu* paa Granevold-Stenen = oldn. *reistu* og *ristþi* paa Hällestad-Stenen II i Skaane, hvor den ældre og den yngre Betegnelse for Lyden er sat ved Siden af hinanden. Mærk tillige *sþ* i svenske Indskrifter for *st*: *sþin. heþinfasþ* (Runverser S. 164). Disse Exempler er vistnok ikke ganske analoge, men herved kunde den formodede uheldige Skrivemaade *utstþa* blive nogenlunde forklarlig.

Superlativen i bestemt Form vilde da her staa foran det Substantiv, hvortil

---

[1]) I Norge betegner Runeformen ᛦ i Middelalderen regelret Vokalen *y*. Kun i nogle faa af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer har ᛦ Betydningen af *ʀ*: I Overgangs-Indskriften paa Tveito-Stenen i Vestfjorddalen, Telemarken, og paa Valby-Stenen fra Tjølling i Larviks Fogderi. Paa Bjørneby-Stenen fra Smaalenene, hvis Indskrift er beslægtet med Røk-Typen, har *ʀ* væsentlig samme Form som *ʀ* a 13 i *hiʀ* paa Gimsø-Stenen.

[2]) Hvis *utstaþ* var Navn, maatte vel et saadant Navn lyde **Útstaðʀ* eller **Oddstaðʀ*, men til intet af disse Navne er der Spor og intet af dem har tilstrækkelig Analogi i andre Navne (kan neppe f. Ex. støttes ved de oldtyske Navne *Deostet, Liestet*).

den attributivt hørte. Dette forekommer ofte i Vers: *æzta unað* Sólarljóð 71: *hasti buti* Runverser 42 (Upland)[1].

Om Læsningen *utstþa* og om den deraf givne Forklaring nærer jeg dog nu stærk Tvivl. Imod den taler ikke blot den forudsatte Skrivemaade med *stþ*, men ogsaa de to Prikker efter *ut*. Jeg er derfor nu tilbøielig til at holde *ut:staþ* for det rette, og jeg skal i det følgende forsøge en Tolkning af dette.

a 22—24 læser jeg ᚾᛁᚦ: *niþ:*[2], udtalt *nið*. Af *niðr* (ældre Stamme *niþja-*) „Slægtning" (ofte i ret nedadgaaende eller opadgaaende Linje). Dette Ord *niþʀ* forekommer, som det synes, paa Røk-Stenen e. L. 1—2 i Betydning „Ætling". Men navnlig maa fremhæves, at Ordet er brugt i Hávamál 72 i en Forbindelse, som mærkelig svarer til den, hvori det findes paa Gimsø-Stenen:

sjaldan bautarsteinar
standa brautu nær,
nema reisi niðr at nið.

Paa begge Steder er Tale om at reise (*reisa*) Mindesten efter (*aft* Gimsø-Stenen, *at* Hávam.) en Slægtning (*nið*).

Jeg har allerede i det foregaaende sagt, at det, som det synes, ligger nærmest at læse a 18—21 som *ut:staþ:* Det synes mig sandsynligt, at dette *ut:staþ:* er den rette Læsning og skal forklares saaledes, at vi her antage et sammensat *útstað-nið*. *Staðr* kan betegne „fast Opholdssted". Derfor synes et sammensat *útstaðr* med Betydning „fast Opholdssted ude", „fast Opholdssted i fremmed Land" naturligt, nagtet jeg ikke kan paavise denne Sammensætning. Jfr. for Betydningen af *út* i denne Sammensætning om et Forhold paa Stedet *útbeit*, *útbúð* og lignende. *aft utstaþ-niþ* vilde herefter betyde „efter min Slægtning, som havde fæstet Bo udenfor Hjemmet (i fremmed Land)". Jeg vilde heri se et poetisk Udtryk.

I det følgende skal jeg søge at vise, at Gimsø-Indskriften har mange særlige Overensstemmelser med svenske Indskrifter. Det synes derfor muligt, at Stenen er reist og Indskriften ridset af en svensk Mand til Minde om en svensk Frænde, som er død i Haalogaland. Herved vilde da *utstaþ-niþ* „Slægtning, som havde fæstet Bo i fremmed Land" finde sin Forklaring. *aft : ut : staþ : niþ* skulde altsaa være at forstaa saaledes: „efter (min) Slægtning, som havde fæstet Bo ude". Paa Stenen er „min" ikke udtrykt ved dette, som jeg tror, poetiske Udtryk. Ligesaa er i den med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrift (Side *a*) paa Tune-Stenen „min" ikke udtrykt; se Norg. Indskr. I 21. Ogsaa der synes Udtrykket at være poetisk. Der forekommer i flere andre Indskrifter Exempel paa, at „sin" ved et Slægtskabsord ikke er udtrykt; se Norg. Indskr. I 110.

Runerne a 25 til og med b 2 har jeg til forskjellige Tider opfattet paa to væsentlig forskjellige Maader.

Jeg læste tidligere *nafʀsun.* og opfattede dette som forkortet Skrivemaade for *naf(a)ʀsun*, hvilket jeg forstod som *Nafar sun* „Sønnen Navar". Men denne Læsning og Tolkning har jeg nu forladt, navnlig paa Grund af det første Ord i c.

[1]) I Prosa kun i visse faste Udtryk, f. Ex. *í fyrsta lagi*.

[2]) Trækkene tillader efter min Mening ikke her at læse *þin* og at forstaa dette som *þegn*. En Læsning *nin* vilde ingen Mening give.

Dette Ord skal jeg først behandle, inden jeg fremsætter den Læsning og Tolkning af a 25—b 2, som jeg nu holder for den rette.

Efter de to Runer i b sees en Prik og har der sandsynlig været to Prikker. Herved synes at være antydet, at Indskriften ikke er afsluttet med det Ord, som ender paa *-un*.

Herefter gaar jeg over til en Tolkning af c 1—5, d. e. første Ord i den Del af Indskriften, som er til venstre i øverste Linje.

Foran c 1 er der to Prikker. Herved antydes sandsynlig, at c danner en Fortsættelse, og at Indskriften ikke begynder med c 1. Indskriften i sin Helhed hverken begynder eller afsluttes med Prikker.

c 1—5 :ᚦᛅᛁᛍᚬ. *þaisq*. er, hvis Læsningen er rigtig, Acc. sg. f. „denne“, sandsynlig udtalt *þæssq* (thi paa Grund af de omstaaende Ord kan det ikke være Acc. pl. m.).

Med Hensyn til Skrivemaaden med *ai* (udtalt *æ*) i første Stavelse jfr. sidste Ord paa Gimsø-Stenen *þaisa*, Accus. pl. m., hvis denne Læsning er rigtig. Fremdeles Accus. sg. f. *haili þaisi* Lilj. 1091 (Østergøtl.), d. e. *hælli þæssi*, Acc. pl. n. *kuml þaisi* Lilj. 912 (Sødermanl.).

Med Hensyn til *q* i Ordets Slutning kan sammenlignes Accus. sg. m. *þinsq* Lilj. 187 (Upland), *sisq* Runverser 161 (Gotland), i hvilket Ord *q* ikke er sikkert. Men i Accus. Ental Hunkjøn skulde man vente *-a* i Endelsen, ikke *-q*, da *a* i oldn. *þessa* maa forklares ligesom *-a* i Adjectivbøiningen (*góða*). Er derfor *-q* i *þaisq* paa Gimsø-Stenen overført fra Accus. Ental Hankjøn?

Jeg vover ikke at holde nederste Kvist paa a 5 for betydningsløs og at læse *þaisa*.

þaisq „denne“, som maa være Object for *raisþa*, synes med Nødvendighed at forudsætte et Substantiv i Hunkjøn Ental, hvortil det kan høre. Et saadant Substantiv synes paa Grund af det følgende „og saa desuden disse meget kjendelige Stene“ at maatte betyde „Gravhaug“ ell. lign. Et saadant Substantiv følger, som sagt, ikke efter *þaisq*.

Heller ikke tør man tænke paa, at der umiddelbart efter Runerne *un.* i b skulde være faldt bort flere Runer, som havde indeholdt et saadant Substantiv.

At der i Indskriften fra først af skulde have manglet et Substantiv i Hunkjøn Ental, som maatte underforstaaes og hvortil *þaisq* skulde høre, kan ikke antages. Vi tvinges derfor næsten med Nødvendighed til at søge et saadant Substantiv i Hunkjøn Ental, hvortil *þaisq* kan høre, i et af de Ord, som gaa forud for *þaisq*. Jeg kan ikke finde dette Ord i den Runegruppe, som staar mellem *nuki* og *raisþa*. Jeg er derfor bleven uvilkaarlig dreven til at søge dette Substantiv i Runerne a 25—b 2, som maa læses umiddelbart foran *þaisq*. Ogsaa Sammenligningen med det Udtryk, hvormed Indskriften ender, *staina : þaisa* „disse Stene“, taler afgjørende for, at det Substantiv, hvortil det demonstrative Pronomen *þaisq* hører, gaar umiddelbart foran dette. I Henhold hertil har jeg maattet opgive den her foran nævnte Læsning og Tolkning *nafʀ sun* „Sønnen Navar“, og jeg vover nu følgende Forklaring.

Jeg formoder nu, at Runen a 28 (Runen *ýʀ* eller *éʀ*) skal læses som *ᴇ*, ligesom a 13, der ligeledes synes at være Runen *ýʀ* eller *éʀ*, men af en sjældnere Form. a 25—b 2 bliver da at læse *nafᴇsun*. Dette tænker jeg mig udtalt *ná-vesun* (eller *-son*). Heri søger jeg et Substantiv i Accus. Hunkjøn Ental med Betydning „Opholdssted for den døde Mand", d. e. Gravhaug. Første Led er da *nár* „død Mand, Lig". Andet Led er *vesun*, Accus. til *vesa*, den ældre Form af Hunkjønsordet oldn. *vera*, „Ophold, Opholdssted", glsvensk *væra*, *vara*[1]). Dette sammensatte Substantiv *nafᴇsun* støttes kanské ved Gotisk. Her har vi Verbet *ga-nawistrōn* „begrave", som forudsætter **nawistr* „Grav". Dette hører til *naus* = nord. *nár*, Stamme *nawi-*. Af flere Sprogforskere (se f. Ex. Brugmann Grundriss[2] I 863) er **nawistr* forklaret som opstaaet ved Haplologi af **nawi-wistr*. Jfr. Forbindelsen af oldn. *nár* med Verbet *vesa* i Alvíssm. 2: *vartu* (ældre *vast*) *í nótt með ná?* Men *-str* i **nawistr* kan ogsaa forklares anderledes.

Endelsen *-un* i *nafᴇsun* er oprindeligere end den historisk-nordiske *-u* eller *-o*. Samme Endelse har jeg paavist i *inun*, Accus. af et Kvindenavn, paa Skee-Stenen fra Bohuslen, hvis Indskrift jeg sætter til Tiden mellem 775 og 800; se Arkiv f. n. F. XVIII S. 7 f. Modsætningen mellem *nafᴇsun* med bevaret *n* paa den ene Side og paa den anden Side *ąsa* og i det følgende *staina* med bortfaldt *n* i Udlyd forklarer jeg deraf, at første Stavelse i *-fᴇsun* er kort, i *ąsa* og *staina* derimod lang. Jeg vover ikke med Sikkerhed at afgjøre, om *-un* i *nafᴇsun* har været udtalt som Vokalen *u* + Consonanten *n* eller som det nasale *u*.

Med Skrivemaaden *nafᴇsun* (med *f* for Lyden *v*) kan sammenlignes, at Lyden *v* i flere svenske Runeindskrifter fra 11te Aarh. af betegnes ved *f* i Indlyd og derefter ogsaa i Fremlyd, f. Ex. *fita×faþum* Lilj. 118 = Dyb. fol. I 271, d. e. *hvíta-váðum*; *faʀ* Lilj. 1272 = Runverser Nr. 108, d. e. *vaʀ*; *finfiþir* Lilj. 1970, d. e. *Finnviðer*. Jfr. Runverser S. 246, Anm. 2. Skrivemaaden *nafᴇsun* med *f* beviser, at man i dette Ord udtalte *v*, ikke Halvvokalen *w*.

Med Hensyn til den formodede Brug af Runen *ýʀ* eller *éʀ* som Tegn for den korte *e*-Lyd i *nafᴇsun* kan henvises til Bemærkningerne til a 13 i *hᴇʀ*[2]).

Udtrykket **ná-vesun* „Opholdssted for den døde Mand" bliver da at opfatte som et poetisk og sandsynlig fra en ældre Tid bevaret Udtryk for „Gravhaug". Efter Y. Nielsens foran (S. 384) anførte Meddelelse var der tidligere lige ved Runestenen en Haug, vistnok en Gravhaug.

Verbet i Indskriften er *raisþa* „reiste". Dettes sædvanlige Object i Runeindskrifter er „denne Sten". Saaledes er ogsaa her i Indskriften Verbets sidste Object „disse Stene". Men hvis Gravhaugen her er betegnet som „Opholdssted for den døde Mand", tør vi antage, at dette Ord, **ná-vesun*, her er sat som første Object for Verbet „reiste", ligesom *reisa* kan have *búðir*, *bústað*, *hús* og lign. til Object.

[1]) Ligheden mellem *nafᴇsun* „den døde Mands Opholdssted, Gravhaug" og det tyske *Nobis* i Udtryk for Helvede er visselig tilfældig.

[2]) I Ordet *nafᴇsun* er Runen ᛣ ikke sikker. Hvis der skulde læses *nafisun*, vilde vi alligevel kunne bibeholde Forklaringen **návesun*.

(Trykt 27. November 1902.)

I Runeindskrifter følger sædvanlig efter Verbet „reiste“ „satte“ ell. lign. umiddelbart Objectet, som indeholder en Betegnelse for Stenen eller Mindesmærket. I Gimsø-Indskriften er Objectet adskilt fra det forudgaaende *raisþa* ved de mellemkommende Ord *hᴇʀ aft utstaþ-niþ*. Denne mindre sædvanlige Ordstilling er her foranlediget derved, at Objectet i den poetiske Fremstilling dannes af et udførligt Udtryk, som indeholder mange Ord. Exempelvis anfører jeg her nogle andre Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, i hvilke Objectet ikke følger umiddelbart efter Verbet: Runverser Nr. 40, 109, 138, 143.

Som jeg allerede i det foregaaende har anført, er det den Omstændighed, at *þaisą* kræver et Substantiv i Accus. Hunkjøn Ental, hvortil det kan høre, der synes med Nødvendighed at føre til Opfatningen af *nafᴇsun* som Substantiv i Hunkjøn Ental. Ved denne Forklaring slippe vi ogsaa flere Betænkeligheder ved Forklaringen „Sønnen Navar“, af hvilke hver for sig havde liden Vægt, men som sammenlagte ikke veiede saa lidet[1]).

Naar vi forstaa *nafᴇsun þaisą* som „denne Gravhaug“, da bliver *nuki: ąsa · b : raisþa : hᴇʀ : aft : ut : staþ : niþ:* „Jeg Nokke, Aases Broder, reiste her efter Slægtning, som havde fæstet Bo ude“ at forstaa saaledes, at Broderen Aase netop er den døde Slægtning, til Minde om hvem Gravhaugen er opført og Stenene reiste. I den gamle Digtning bruges *niðr* ogsaa om en Broder.

Efter *þaisą* følger paa Gimsø-Stenen c 6—7 ᛅᚼ *ah*, hvilket jeg forklarer som en Conjunction „og“. Til venstre for *a* i *ah* er der, som for sagt, ved Runens Basis, en rundagtig Prik; *ah* er derimod ikke ved et større Mellemrum adskilt fra det foregaaende Ord, men *a* i *ah* staar meget nær ved dettes Slutningsrune.

Samme Form *ah* forekommer efter min Tolkning i Linje 2 paa Fyrunga-Stenen (c. 700) fra Vestergötland, se Arkiv XIII 334 f., 344, XV 146. (Anderledes Brate, Arkiv XIV 337 f.) Fællesgermansk *j* er i historisk Nordisk regelret faldt bort i Fremlyd, og saaledes er *ah* opstaaet af jah, hvilken Form forekommer paa Kragebul-Spydskaftet og (skrevet iah) paa Varnum-Stenen, samt i gotisk *jah*. Dog ja „og“ 2 Gange endnu i den sene Martebo-Indskrift med ældre Runer fra Gotland; for Bevarelsen af j i denne Indskrift jfr. Lidén i Arkiv III 235 ff.

Jeg finder det rimeligt, at Ordet *ah* „og“ er overført til Gimsø-Indskriften fra ældre Indskrifter, og at *auk* allerede paa den Tid, da Gimsø-Stenen blev reist, paa Scandinaviens Fastland var et sædvanligt Ord for „og“. Dog vise flere sproglige Kjendsgjærninger, at Spiranten *h* efter Vokal fandtes i Norsk (og overhoved i Nordisk) endnu paa Gimsø-Indskriftens Tid.

I Ormulum findes *þohh* = oldn. *þó*, og denne Form godtgjør, at *h* hørtes i Udlyd i dette Ord, saaledes som det udtaltes i Dansk paa den Tid, da det blev optaget i Engelsk. I Udlyd og Indlyd findes *h* i flere med den længere Rækkes Runer eller med en Overgangsform skrevne Indskrifter, som synes at være lidt

[1]) Ved Forklaringen *nafʀ* = *Nafar*, Mangelen af andet *a* og ʀ (ikke *r*) i Endelsen. Fremdeles Mangelen af Skilletegn foran *s*. Endelig synes det paafaldende, at Runeristeren skulde have anbragt Runen *s* sidst i Linjen a og ikke først i Linjen b, naar den begyndte Ordet *sun*.

yngre end Fyrunga-Indskriften. Saaledes **ah** d. e. oldn. *á* „eier“ paa Upsala-Øksen (Norg. Indskr. I 177); **fAlAhAk** paa Bjørketorp-Stenen. I Indlyd foran *t* er *h* endnu bevaret paa Alstad-Stenen, Toten (som har Indskrift med den kortere Rækkes Runer), i Ordet *ahti* = oldn. *átti* „eiede“.

c 8 ᚦᛆ: *þą*: Adverbium, = oldn. *þá* „da, derpaa, saa“. Vokaltegnet gjengiver her Udtalens lange nasale *á*. Denne Vokal forklares deraf, at Ordets oprindeligere Form har været *þan*, saaledes som det lyder i Gotisk. Ogsaa i de danske Runeindskrifter paa den store Aarhus-Sten (II) og paa Hedeby-Stenen er Ordet skrevet *þą*, samt, som det synes, paa en Sten fra Nerike (Runverser 157). Endnu udtales *dà* i Elfdalen i Dalarne med Nasalvokal.

c 9 ᛆᚿ: *ąn*: tænker jeg mig udtalt *ænn*. Jeg tolker det = oldn. *enn* „endnu“. Dette Ord, hvori *e* (*æ*) synes opstaaet af *a* ved *i*-Omlyd, skrives i gammelsvenske og gammeldanske Haandskrifter ofte *æn*. Oldnord. *en* „men“ skrives i Runeindskrifter ikke alene *in*, men ogsaa *an* (Sjørup-Stenen i Skaane). *ah þą : ąn :* altsaa „og derpaa endnu“, „og saa desuden“.

c 10—22 ᚦᛆ:ᚴᚢᚿᛌᛐᚢ:ᛌᛐᛆᛁᚿᛆ: *þa : kunstu : staina :* Her er *þa* = oldn. *þá*, Artikelen i Acc. pl. m. „de“. Denne Ordform, som svarer til got. *þans*, maa engang have været udtalt med nasalt *a*, og paa Gimsø-Stenen er Adverbiet *þą* skrevet med nasalt *a*, ligesom vi finde dette i *þaisą*. Naar alligevel Pronomenet *þa* er skrevet med det ikke nasale *a*, forklarer jeg dette af dets tonløse proklitiske Stilling, i hvilken Ordets Vokal i Udtalen har tabt den nasale Udtale. Indskriften har i det følgende *staina* (af urgerm. **stainans*), ikke **stainą*.

kunstu, sandsynlig udtalt *kynnstu* (eller *kynnsto*), Superlativ i Accus. plur. masc. i den bestemte Form af Adjectivet *kuðr, kunnr*, som sædvanlig betyder „bekjendt“. Den Superlativform **kynnstr*, som jeg her antager, er dannet ligesom *þynnstr* af *þuðr, þunnr*. Den ellers forekommende Superlativform er *kunnastr*. Men der er flere Exempler paa, at et Adjectiv har Superlativ baade paa *-str*, saavidt muligt, med *i*-Omlyd (ældre Stamme *-ista-*) og paa *-astr*: *dýpstr* og *djúpastr*, *sælstr* og *sælastr, ríkstr* og *ríkastr, seinstr* og *seinastr* og flere.

Gimsø-Stenens *kunstu* er vel det ældste nu bevarede Exempel paa en Form af Adjectivernes bestemte Flertalsboining i Nordisk.

staina: blev saaledes først læst af Prof. O. Rygh, Acc. pl. m. „Stene“.

Sidste Ord er *þaisa* (*ai* ikke fuldstændig sikkert). Gjengiver sandsynlig Udtalen *þæssa*. Jfr. i det foregaaende *þaisą* Accus. sg. f.

þa kunstu staina þaisa betyder ordret „disse Stene de kjendeligste“, d. e. disse saa kjendelige Stene, som træde tydeligere frem for Synet end alle andre Stene i Nærheden.

Adjectivet *kunnr, kuðr* er her fra Betydningen „kjendt“ gaaet over til at betegne „kjendelig“; jfr. *sjá* (*ríta*) *kunnliga* „se (skrive) tydelig“ og *ein-kunn* „særligt Mærke“.

Et lignende Epitheton tillægges i andre versificerede Indskrifter en Mindesten: *stąin stątʀ alkątʀ* (d. e. *alkændr*) Bjørneby-Stenen, Degernes, Smaalenene, hvis Skrift er nær beslægtet med Rok-Stenens; *ræisþu þæiʀ svæinaʀ æftiʀ sinn*

faður kumbl kennïligt Runverser 109 (Smaaland); *karmannum þet* | *aʀ* [*merk*]*e kunn* Runverser 126 (Gotland).

Exempler paa Brugen af *sá, sú, þat* som Artikel foran Adjectivets bestemte Form findes i oldnorske Ordbøger, hos Vigfusson S. 516 b, Fritzner under *sá* 3) S. 154 b—155 a, Egilsson 677 b. Om Svensk se Rydqvist II S. 501 f. Denne Sprogbrug findes allerede i *kitils þis nuruna* paa Egaa-Stenen i Jylland fra Begyndelsen af 11te Aarh. Se Wimmer De danske Runemindesmærker II 220. Den forekommer paa Skærn-Stenen I i Jylland fra omkr. Aar 1000 (Wimmer II 175). Samme Sprogbrug gjenfindes i Gotisk og Vestgermansk.

I Indskriften siger *nuki* til Slutning, at han har reist *þa kunstu staina þaisa* (disse kjendelige Stene). Endnu staar der tæt ved det Sted, hvor Runestenen tidligere laa, en Sten uden Runer, som er lidt høiere end hin; se her foran S. 384[1]).

I svenske Runeindskrifter med den kortere Rækkes Runer siges det oftere, at flere Stene har været reiste, og i nogle Indskrifter siges det, at én Mand har reist flere Stene til Minde om én og samme Person. Saaledes i Lilj. 875: Øyar lod gjore begge Mindesmærker efter sin Søn Ingulv. Lilj. 991: Folkvid reiste alle disse Stene efter sin Søn Hidin. Jfr. Liljegren Run-Lära 118, Stephens Run. Mon. III 41.

Efter det foregaaende skulde Gimsø-Stenens Indskrift snarest læses paa følgende Maade:

nuki : q͡sa · b͡ : r͡aisþ͡a : hʀr : aft : u͡t : staþ͡ : niþ : nafʀsun [:]
: þaisq . ahþ͡q : a͡n : þa͡ : kunstu : staina : þaisa

Dette skulde da tænkes udtalt omtrent paa følgende Maade:

Nokki Ąsa bróðir ræisþa hér
æft útstað-nið
návesun þæssq,
ah þq' ænn þá kynnstu
stæina þæssa.

Meningen heraf kunde gjengives saaledes:

„Jeg Nokke, Aases Broder, reiste her efter Slægtning, som havde fæstet Bo ude, dette Opholdssted for den døde Mand, og saa desuden disse meget kjendelige Stene.“

Gimsø-Indskriften begynder, som allerede i det foregaaende sagt, med nederste Rad (eller Linje), hvis Runer gjennemgaaende er høiere end Runerne i øverste Rad. Ogsaa i andre Runeindskrifter forekommer det, at øverste Linje skal læses efter den Linje med Runer, som er indridset under hin. Jfr. Runverser S. 166. Saaledes f. Ex. paa Stangeland-Stenen i Stavanger Amt, hvis Indskrift er beslægtet med Røk-Typen. En Runesten fra Klep, Jæderen, hvis Indskrift

¹) Gimsø-Stenen nævnes ogsaa af O. Rygh, Faste Fornlevninger i Tromsø Stift, Tromsø 1901, S. 100; her opgives den anden Sten uden Runer at være 1.54 M. høi.

begynder med *þurir : harþar : sunr :*, har to rette Rader, af hvilke den nederste skal læses først. Exempelvis kan fremdeles nævnes, at Frerslev-Stenen i Sjælland (Wimmer II 321) har en Indskrift paa tre Linjer, af hvilke man forst skal læse den mellemste, derpaa den nederste og tilsidst den øverste.

Runerne *un* (b), som skal læses umiddelbart efter nederste Rad, er skrevne for sig selv længst til hoire i øverste Rad. Derefter skal man læse Runerne til venstre i øverste Rad (c). Med denne Anordning kan sammenlignes Anordningen paa den slesvigske Vedelspang-Sten I (Wimmer I 51). Her begynder Indskriften paa Forsiden i Linjen til venstre, som lober over Toppen og dreier om paa Kanten til det dermed forbundne Ord *þaun* (Wimmer S. 55). Her er altsaa *þaun* skrevet for sig ligesom Runerne *un* paa Gimsø-Stenen. Jfr. ogsaa Anbringelsen af Ordene *sunaʀ* og *kuna* paa Sønder-Vissing-Stenen I (Wimmer I 74).

Gimsø-Indskriften har regelret to Prikker som Skilletegn efter hvert Ord. Ligesaa efter *ut*, som er første Led i det sammensatte Ord *utstaþ*. Efter b kan nu kun sees én Prik, men der kan have været to. Foran c 1 er der to Prikker. (Efter *kunstu*, som er Adjectiv til folgende Ord, er to usikre Prikker.) Efter *ąsa*, efter *þaisą* og mulig efter *aft* er der kun én Prik. Om Anbringelsen af Skilletegnet ved *h* (a 7) og efter Ordet *þa* se foran.

Det er i Indskriften ofte vanskeligt at adskille tilfældige Indhulinger fra Prikker, der skal opfattes som Skilletegn.

Gimsø-Indskriften er, naar vi se bort fra to Runeformer, som i det følgende skal fremhæves, skreven med den kortere Rækkes Runer, og dens Sprog staar, naar vi se bort fra nogle Enkeltheder, som jeg ligeledes i det folgende skal fremhæve, nærmere ved den historiske Tids Sprogform (den ved Hedendommens Slutning gjældende Sprogform) end ved Sprogformen i de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter. Dette godtgjøres for Skriftens Vedkommende bl. a. ved følgende i den forekommende Runeformer: ᚿ *n*, ᚴ *k*, ᛁ og ᛌ *s*, ᛆ *a*, ᚽ *h* (med en Tværstreg paa Midten), ᛐ *t*, endelig den usikre korte Halvstav (a 13), som synes at betegne *é*, i *hᴇʀ*.

Fremdeles ved følgende Lydbetegnelse: ᴇ i *hᴇʀ* og i *nafᴇsun* (?). *f* for Lyden *v* i *nafᴇsun*. *óss*-Runen ᚭ med Betydning af *ą*, det nasale *a*. *ai* i *þaisą* og *þaisa* som Tegn for Lyden *æ*.

Om de enkelte Runer mærkes følgende:

De rette Stave skraane ofte nedad lidt mod venstre og vide sig i sin nederste Ende ofte ud.

ᚠ *f* har baade som a 16 og a 27 krumme Kviste.

ᚢ *u* er som a 2 usædvanlig smal i Forhold til Hoiden. Krumstaven boier sig nedentil lidet ud til hoire, og den storste Del af den er næsten lodret. I a 18 slutter Toppen af den rette Stav, fra hvilken der gaar en ganske kort Skraastreg ned til venstre, ikke sammen med Krumstaven. Ogsaa i c 16 er Toppen af den rette Stav ved et bredt Mellemrum skilt fra Krumstaven. Som c 12 er Runen vendt mod venstre; heller ikke her synes den krumme Stav at være helt sammenfoiet med den rette Stav.

ᚦ *þ* med afrundet, ofte temmelig stor Sidestav.

ᚭ *q* med Kvistene mod venstre. Den øverste udgaar fra den lodrette Stav langt nedenfor dennes Top og er paa c 5 krum. Nederste Kvist sidder meget langt nede og er krum.

ᚱ *r*. Sidestavene synes ved en kort Forbindelsesstreg at være forbundne med den rette Stav paa Midten.

ᚴ *k*. Kvisten er meget høit oppe.

Om *h* se i det følgende.

ᚿ *n*. Kvisten er snart lidt høiere oppe, snart anbragt længere nede. Som c 13 bestaar *n* (der her følger efter en ret Stav) kun af Kvisten, fra hvilken der skraaner opad mod venstre en Streg; Runeristeren har her slet ikke givet Runen Stav.

ᛁ *i*. Om c 3 og c 24 se i det foregaaende.

ᛆ *a*. Kvisten er ofte lidt krum. Om en væsentlig afvigende Form af *a* se i det følgende.

ᛌ *s*. Halvstaven ender nedentil tildels i en Prik, tildels ikke.

ᛐ *t*. Kvisten er i a 20 lidt krum. Som a 17 har Runen Kvisten vendt mod høire: ᛚ.

ᛒ *b* har som a 7 meget store Krumstave.

ᛦ synes med Betydning ʀ at forekomme som a 28 med meget smaa Kviste. Runen er dog her ikke sikker. Som a 13 har denne Rune ligeledes Betydningen ʀ, men Formen af en oventil lidt krummet Halvstav, der staar paa samme Basis som de omstaaende Runer. Men heller ikke denne Rune er sikker.

Indskriften har følgende Binderuner: *qs* a 5. *ra* i *raisþa*. *þa* i *raisþa*. *ut* og *aþ* i *utstaþ*. *þq*. *an*. *ak* i *þa : kunstu*. *þa* i *þaisa*. Ved ingen af disse Binderuner finder jeg noget Mærke ved Runens Form, som angiver, hvilken af de to Runer der skal læses forst. Ved Binderunen for *ak* c 11, som staar til høire for to Prikker, maa *a* læses foran Skilletegnet.

Gimsø-Indskriften er skreven fra venstre mod høire. Alligevel er flere Runer og Runekviste, som ved denne Skrivemaade regelret skulde vende mod høire, her vendte mod venstre, og omvendt. Med andre Ord: her er i flere Tilfælde skrevet Venderuner. Disse skal jeg her opregne:

a 17 ᛚ skal ikke læses *l*, men *t*; det er altsaa Venderune for ᛐ.

Første *u* i *kunstu* i c.

Som Venderune bør vistnok ogsaa betragtes den her brugte Form af *q* ᚭ i *q͡sa*, *þaisq* og *þ͡q* (i det førstnævnte og det sidstnævnte Ord i en Binderune). Thi af Runeskriftens Historie maa sluttes, at denne Rune (*óss*, **ansuʀ*) paa Gimsø-Indskriftens Tid og med Betydning *q* regelret havde Kvistene til høire.

Endelig staar det vistnok i Forbindelse med den her forekommende Brug af Venderuner, at Ordadskillelse efter *b* : (a 7) er betegnet ved to Prikker, som er sat ikke til høire for ᛒ, men inde i ᛒ, til venstre for denne Runes Krumstave.

Af de nævnte Binderuner er Formen ᚭ lidet paafaldende. Allerede paa Varnum-Stenen har *óss*-Runen Kvistene til venstre i en Binderune for ah, uagtet Runen paa denne Sten regelret har Kvistene til høire. Og i senere Former af den kortere Rækkes Runeskrift faar *óss*-Runen regelret Kvistene til venstre.

Ogsaa ellers findes Venderuner indsprængte (navnlig mellem Runer, som er skrevne fra venstre mod høire) netop i gamle og gammeldags Indskrifter med den kortere Rækkes Runer:

f med Kvistene mod venstre i Qvarntorp-Indskriften, som efterligner ældre Skriftformer.

u éngang (i en Binderune) med Krumstaven mod venstre (men éngang med Krumstaven mod høire) i en Indskrift fra Caithness. I denne er ogsaa *l*-Runen skrevet med Kvisten mod venstre.

run er i en gammel Indskrift paa Træ fra Sørengen ved Christiania skrevet med en Binderune af *r*, som har Krumstaven til venstre, og af *u*, samt med ┤ (Venderune for ├).

Paa Flatdal-Stenen (der ogsaa ved en gammel afvigende Form af *a*-Runen har et Berøringspunkt med Gimsø-Indskriften) er *t* i *okmote, ræist* og *stæin* betegnet ved en Venderune af væsentlig samme Form som *t* i *aft* paa Gimsø-Stenen. Ligeledes er paa Flatdal-Stenen *l* i *likr* betegnet ved Venderune. Se Tegningen hos Wimmer, Døbefonten i Akirkeby Kirke S. 54.

Mærkeligst i Gimsø-Indskriftens Skriftform er to Runeformer, som den har tilfælles med den længere Rækkes Skrift.

h har i *hᴇr* i nederste Rad Formen af en ret Stav med en Tværstreg paa Midten. Men som 7de Rune i øverste Rad forekommer ᚺ *h*. Formen med to lodrette Stave er den regelrette i Indskrifter med den længere Rækkes Runer, men er tillige bevaret i nogle af de ældste Indskrifter med den kortere Rækkes Runer: paa Stenene fra Kallerup, Snoldelev, Helnæs i Danmark, Kirkebø paa Færøerne (Wimmer Runenschrift S. 203 f., 312). Paa Grund af denne Runeform er det sandsynligt, at Gimsø-Indskriften er ældre end Aar 900.

a har paa Gimsø-Stenen regelret Formen ┤ (5 Gange i nederste Rad og 5 Gange i øverste Rad). Men i begge Rader har *a*, hvor den først forekommer, en oprindeligere Form ᛡ (dog smalere i Forhold til Høiden end den her trykte Form), nemlig som Rune 6 (i *ąsa*) i nederste Rad og som Rune 2 og 6 i øverste Rad (i *þaisą ah*).

Denne Form af *ár*-Runen staar meget nær ved den Form af samme Rune ᛡ, som med Betydningen ᴀ forekommer paa Istaby-Stenen (c. 675—700) og med den oprindeligere Betydning j paa Kragehul-Spydskaftet. Væsentlig samme Runeform (dog meget bredere) forekommer i Overgangsindskriften fra Skee i Bohuslen, som jeg sætter til Tiden om 775—800.

Deraf, at *a* i begge Rader først betegnes ved ᛡ, siden ved ┤, slutter jeg, at Runeristeren selv har havt Bevidsthed om, at ᛡ er den ældre, mere monumentale Form, medens ┤ er en deraf opstaaet cursiv Form. Paa lignende Maade er paa Dynna-Stenen *t* først betegnet ved ᛏ, siden ved ᛐ, og *a* først ved ᛅ, siden ved ┤. Ogsaa fra flere andre Indskrifter kunde Analogier anføres.

Naar vi paa Gimsø-Stenen finde baade ᛡ og ┤ som Tegn for *a*, synes deraf snarest at maatte sluttes, at Runeformen ┤ ikke overalt i Norden gjennem ᛅ er opstaaet af Runeformen ᚼ, men at ┤ tildels umiddelbart er opstaaet af Formen ᛡ med Betydning af *a*. Og naar vi paa Gimsø-Stenen finde baade ᚺ og en

Stav med en kort Tværstreg paa Midten som Tegn for *h*, saa er det en rimelig Slutning, at sidstnævnte Form tildels er umiddelbart opstaaet af ᛡ og ikke overalt nærmest af ᛡ.

Ellers er der i norske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer bevaret Former af *ár*-Runen, som afvige fra den sædvanlige og synes at være beslægtede med ᛡ paa Gimsø-Stenen. Den Indskrift paa en Stav fra Vinje Kirke, som indeholder Stropher i *dróttkvætt*, har regelret ᛅ for *a*, men i Begyndelsen, i begge Stavelser af Navnet *haluarþr*, ᛅ for *a*. Flatdal-Indskriften har ligeledes regelret ᛅ for *a*, men dog i *sal* „Sjæl" ᛅ for *a* (der her neppe er at opfatte som en Form af *óss*-Runen).

Ogsaa ved et Par Sprogformer slutter Gimsø-Indskriften sig nærmest til den længere Runerækkes Indskrifter. Ordet *ah* er nemlig hidtil ikke paavist i det historiske Sprog, hverken i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer eller i Litteraturen. Men den findes foruden her paa Gimsø-Stenen ogsaa paa Fyrunga-Stenen, som har Indskrift med den længere Rækkes Runer (fra c. 700).

Da Ordet *ah* stemmer overens med Sproget i Indskrifter fra Tiden før Vikingetiden, og da dette Ord paa Gimsø-Stenen er skrevet med to Runer, som har Former, der nærmest tilhøre den længere Rækkes Runeskrift, saa synes Ordet *ah* paa Gimsø-Stenen ikke at være optaget fra Samtidens levende Talesprog, men at være overført, saaledes som det her er skrevet, fra ældre Mindesmærker.

Ordformen *nafɛsun* (Accus. i Ental Hunkjøn) stemmer ved sin Endelse *-un* overens med *inun* i Overgangsindskriften fra Skee i Bohuslen og ved sit *-n* med **igiŋon** (Genetiv i Ental Hunkjøn) i Stenstad-Indskriften, som er skreven med den længere Rækkes Runer. Den gotlandske Martebo-Sten med en sen Form af de urnordiske Runer har Præter. 3. Pers. Flert. paa **-þun**.

Gimsø-Indskriftens Skriftform har enkelte Ligheder med en vidt udbredt Runeskrifttype, hvis mest kjendte Repræsentant er Røk-Indskriften.

h har i Ordet *hɛr* paa Gimsø-Stenen Formen af en lodret Stav, som paa Midten krydses af en til venstre nedad skraanende kort Streg. Samme Form, kun med en kort horizontal Streg, ᚽ findes i flere Indskrifter af Røk-Typen (Typen med Kortkvistruner). Se min første Afhandling om Røk-Indskriften S. 107 f

Runen *n* c 13 i *kunstu* mangler den rette Stav, ligesom *n* blandt Helsinge-Runerne, der er udgaaede fra en Form af Røk-Typen.

Paa Slægtskab med Røk-Stens-Typen tyder det ogsaa, at en saa gammel Sten som Gimsø-Stenen har ᛐ *t*, ikke ᛏ; ᚿ *n*, ikke ᚾ; ᛅ *a*, ikke ᛆ (dog ved Siden af ᛅ ogsaa ᛡ); ˈ eller ˌ *s*, ikke ᛋ. Ogsaa kan i denne Forbindelse gjentages, at Gimsø-Indskriften har to Runeformer, som ellers forekommer i den længere Rækkes Skrift. Røk-Stenen har efter sin Hovedindskrift ogsaa Indskrift med den længere Rækkes Skrift, og Ingelstad-Indskriften har en Rune af den længere Række.

Formen *aft* forekommer ogsaa paa Røk-Stenen, foruden i flere Indskrifter af en beslægtet Type.

Gimsø-Indskriften har den Eiendommelighed, at han, som har reist Mindesmærket, taler i første Person, tilfælles ikke blot med Indskrifter med den længere

Rækkes Runer, men ogsaa med Kärnbo-Indskriften, som hører til samme Type som Røk-Indskriften.

Gimsø-Indskriften begynder med følgende Ord i prosaisk Form: *Nokki Ása bróðir ræisþa hér,* men den fortsættes efter min Opfatning med to Par Verslinjer:

æft útstað-nið
ná-vesun þæssq
ah þq' ænn þá kynnstu
stæina þæssa.

Der er paa svenske Runestene mange Exempler paa, at én og samme Indskrift dels er i prosaisk Form og dels indeholder Verslinjer; se Runverser. I svenske Runeindskrifter har vi ogsaa, ligesom paa Gimsø-Stenen, Exempler paa, at Prosa skifter med Vers i én og samme Sætning; se f. Ex. Runverser Nr. 14 og Nr. 138.

Det er at mærke, at i første Verslinje paa Gimsø-Stenen *n* i andet Sammensætningsled af *útstað-nið* danner Allitterationen. Tredje Verslinje har *ah* som Optakt; jfr. Brate, Runverser S. 387, Sievers, Altgermanische Metrik S. 66.

I fjerde Verslinje danner *þ* i Fremlyden af anden betonede Stavelse Allitterationen. Exempler paa en tilsvarende Anbringelse af Allitterationen i Verslinjer forekommer i svenske Runeindskrifter; se Brate, Runverser S. 374.

Udtrykket *ná-vesun* og sandsynlig *útstað-nið* viser ligeledes, at der her maa antages Vers.

Gimsø-Stenen og dens Indskrift har mange Berøringspunkter navnlig med svenske Forhold og svenske Runeindskrifter, bl. a., som for sagt, med svenske Runeindskrifter, hvis Skrift er beslægtet med Røk-Stenens.

Med Hensyn til Runeformerne fremgaar dette af det, som i det foregaaende er bemærket om Runerne *h* i *hER*, *E* i *hER* (?) og *n* i *kunstu*. Formen af *a* i *qsa*, *þaisq* og *ah* stemmer nærmest overens med Formen af *a* paa Istaby-Stenen fra Bleking, som har Indskrift med den længere Rækkes Runer.

At der paa Gimsø-Stenen af *h* og *a* findes Former, som nærmest høre hjemme i den længere Rækkes Skrift, ved Siden af den kortere Rækkes Runeformer, kan sammenlignes med Brugen af to forskjellige Skriftformer paa Røk-Stenen.

I Ordene *hER* og *nafEsun* forekommer maaské *ýr*-Runen som Betegnelse for en *e*-Lyd. Dette findes ofte i svenske Indskrifter, men er hidtil ikke paavist i norske.

I *nafEsun* betegner Runen *f* Lyden *v* (i Indlyd). Denne Skrivemaade forekommer i Sverige oftere fra 11te Aarh. af, men har i Norge kun Analogi i meget senere Tider: *fas : firþulhs*, d. e. *várs virðulegs*, i Rauland-Indskriften i Telemarken, som er indridset den 31te Juli 1325.

Formerne *þaisq* og *þaisa* har nærmere Tilknytning til svenske end til norske Former.

Formen *ah* „og" er hidtil kun fundet paa Fyrunga-Stenen i Vestergötland, som har Indskrift med den længere Rækkes Runer.

(Trykt 6. December 1903.)

Navnet *Ási* har oftere været brugt i Sverige, men sjælden eller aldrig i Norge. Ogsaa Navneformen *nuki (Nokki)* synes at have været mere svensk end norsk og findes i gamle svenske Runeindskrifter skreven paa samme Maade.

Den poetiske Betegnelse af Stenene som *þá kynnstu* „de meget kjendelige" har Analogi i flere svenske Indskrifters Vers, samt i Vers paa en Sten fra Bjørneby i Degernes. Men dennes Indskrift er meget nær beslægtet med Røk-Stenens Type og er derfor sandsynlig overført fra Sverige til det norske Landskab, som ligger ikke meget langt fra den svenske Grænse.

Adverbiet „her" er i Forbindelser, som svare til den, hvori det findes paa Gimsø-Stenen, hidtil ikke fundet i norske Runeindskrifter, men oftere i svenske.

Gimsø-Indskriften begynder med Prosa, men fortsættes i samme Sætning med Verslinjer. Denne Blanding af Prosa og Vers har mange Sidestykker i svenske Mindeindskrifter. Den norske Indskrift fra Dynna, Hadeland, begynder med Prosa, men afsluttes med en Sætning i Vers.

Den Mand, som har reist Mindesmærket, taler paa Gimsø-Stenen i første Person. Dette findes ikke paa nogen reist norsk Mindesten, som har Indskrift udelukkende med den kortere Rækkes Runer, men gjenfindes paa Kärnbo-Stenen i Södermanland.

Ogsaa den Omstændighed, at Gimsø-Stenen, hvis Indskrift snarest synes at være fra 1ste Halvdel af 9de Aarh., har været reist som Mindesten over en død Mand i fri Luft, fortjener her at fremhæves. Jeg har i det foregaaende (Norg. Indskr. I 339) anført Wimmers Udtalelse, at der i Norge i det lange Tidsrum fra omkring 625 til langt ned i den kristne Tid ikke kjendes en eneste Runesten, som er reist paa Graven, hvoraf han slutter, at man allerede i 7de Aarh. i Norge næsten ganske ophørte med at reise Runesten paa Graven, og at denne Skik i 8de og 9de Aarh. blev fuldstændig ubrugelig. Denne Mening er ogsaa tiltraadt af Finnur Jónsson i hans Litteraturhistorie (II S. 247), hvor han betegner Wimmers Resultat som overordentlig vigtigt.

Jeg har med Hensyn hertil i det foregaaende henvist til følgende norske Mindestene, som er forsynede med Runeindskrift og som har været reiste i fri Luft paa eller ved en Gravhaug: Runestenen B fra Myklebostad i Vistdalen Sogn i Romsdalen, som jeg har sat til Tiden mellem 675 og 700. For det andet Gimsø-Stenen, som jeg sætter til første Halvdel af 9de Aarh. For det tredje en Sten fra Bjørneby i Degernes Annex til Rakkestad i Smaalenene, som jeg henfører til Tiden omkring 900. Endelig har jeg kortelig henvist til to reiste Runestene fra Bohuslen.

Jeg har heraf sluttet, at i anden Halvdel af 7de, samt i 8de og 9de Aarh. Skikken at reise Runesten i fri Luft paa eller ved den Dødes Grav har været lidet brugt i Norge, men ikke aldeles fortrængt.

Nu tror jeg imidlertid at kunne nærme mig mere til Wimmers Opfatning. Thi da Bjørneby-Stenen har en Indskrift, som med Hensyn til Runeformer, Sprogformer og Lydbetegnelse, samt i sin hele Eiendommelighed er nær beslægtet med svenske Indskrifter af Rok-Indskriftens Type, saa synes denne Indskrift at vise

Paavirkning fra et nærliggende svensk Landskab. Derfor kan ogsaa den Omstændighed, at den med en Runeindskrift forsynede Bjørneby-Sten har været reist i fri Luft, skyldes svensk Indflydelse.

Og naar vi nu i Gimsø-Indskriften finde en lang Række af Berøringspunkter med svenske Indskrifter, saa kan den Omstændighed, at Runestenen i Gimsø har været reist i fri Luft, ligeledes henvise til svensk, ikke norsk, Skik.

I Forbindelse hermed fremhæver jeg endnu den Forklaring af *utstaþ-niþ*, som jeg i det foregaaende har foreslaaet. Efter denne skulde Indskriften udsige: „Nokke, Aases Broder, reiste her efter Slægtning, som havde bosat sig ude (i fremmed Land), dette Opholdssted for den døde Mand og saa desuden disse meget kjendelige Stene."

Efter alt det, som i det foregaaende er fremført, formoder jeg, at Gimsø-Stenen, skjønt den har været reist paa norsk Grund, har været sat af en svensk Mand til Minde om hans Broder, som havde bosat sig udenfor Hjemmet. Jeg vover ikke at bestemme, fra hvilket Landskab den svenske Mand har været, men holder det dog for sandsynligst, at han har været fra Mellem-Sverige.

Vi kan ikke vide, hvorledes, ad hvilken Vei eller paa Grund af hvilke Forhold disse to svenske Mænd er komne til Haalogaland. Men det fortjener at nævnes, at der i den hedenske Tid ogsaa ellers er Spor til Forbindelser mellem Haalogaland og Mellem-Sverige. Jeg skal her ikke gaa nærmere ind paa dette Forhold, men kun i Korthed nævne følgende.

Ynglinga Saga fortæller om fiendtlige Sammenstød og fredelige Forbindelser mellem haaløygske og svenske Konger. Saaledes sendte Upsala-Kongen Adils en Hest som Foræring til Kong Godgest i Haalogaland (Yngl. s. Cap. 33 U., Cap. 29 F. J.).

Det er af flere Grunde vanskeligt at bestemme, fra hvilken Tid Gimsø-Stenen og dens Indskrift er. For det første har Spørgsmaalet, om Stenen er reist og Indskriften ridset af en norsk eller (som jeg snarere tror) af en svensk Mand, nogen Forbindelse med Spørgsmaalet om Mindesmærkets Tid. Men navnlig er Tidsbestemmelsen vanskelig, fordi Runemesteren vistnok i Runeformer, Sprogformer og Anvendelse af Ord tildels har efterlignet Indskrifter, som har været fra en meget ældre Tid end hans egen.

Saaledes kan det paa Gimsø-Stenen forekommende Ord *ah* „og" ellers i denne Form ikke paavises uden paa Fyrunga-Stenen fra Vestergötland, som jeg har henført til 675—700. Runeformen ᚺ findes paa Gimsø-Stenen brugt med Betydning af *a* 3 Gange ved Siden af den yngre Form ᛆ i samme Betydning. Hin Form af *a*-Runen findes ellers paa Istaby-Stenen fra Bleking, hvis Skriftform synes at henvise til anden Halvdel af 7de Aarh.

Til den anden Side kan det nævnes, at *f* paa Gimsø-Stenen i *nafʀsun* synes at betegne Lyden *v*, hvilken Lydbetegnelse jeg ellers ikke kan paavise

før end i svenske Indskrifter fra 11te Aarh. Fremdeles, at Runen *éʀ* eller *ýʀ* i *hᴇʀ* og i *nafᴇsun* (i hvilke Ord Runen dog ikke er sikker) betegner Lyden *e*, hvilken Lydbetegnelse jeg ellers ikke kan paavise før end i svenske og danske Indskrifter fra Slutningen af 10de Aarh.

For Bestemmelsen af Gimsø-Stenens Tid kan ogsaa fremhæves Brugen af *óss*-Runen som Tegn for det nasale *a* og følgende Sprogformer: *ąsa* med det nasale *a* i første, men ikke i anden Stavelse; *raisþa* med *þ*; *aft*, sandsynlig udtalt *æft*; *nafᴇsun*, d. e. *ná-vesun* med *s* og med *n* bevaret i Endelsen *-un*; *þaisą*, Adverbiet *þą* med det nasale *a*; *kunstu*, udtalt *kynnstu*, i Modsætning til den ellers forekommende Superlativform *kunnastr*. Endelig Brugen af de poetiske Ord *útstað-nið* og *ná-vesun*, samt det, at den Mand, som har reist Stenen, taler i første Person.

Naar jeg sammenfatter alle Tidsmærker, tror jeg at maatte henføre Gimsø-Stenen til 9de Aarhundred. Snarest er jeg tilbøielig til at sætte den til Tiden omkring 825.

Hvis det er rigtigt, at Gimsø-Stenen er reist af en Mand fra Mellem-Sverige, giver den os et Vidnesbyrd, som slutter sig til mange andre, om at noget Kjendskab til de førhistoriske Mindesmærkers Skrift og Sprog holdt sig længere i Sverige end i de andre nordiske Lande.

Derved, at Gimsø-Stenens Skrift har ikke faa Berøringspunkter med Røk-Typens Skrift, synes vi i hint Mindesmærke at maatte erkjende Indflydelse fra en Bevægelse, der kan betragtes som et af de første Spor til den Strømning, der førte en eiendommelig Form af den kortere Rækkes Skrift fra Gotlands og Østergøtlands Havne til de skotske og irske Farvande og derfra igjen til Jæderens Strand. Jfr. herom Hønen-Runerne S. 20[1]).

[1]) *Efterskrift.* Vi beklage, at Clichéen til Tegning Nr. 3 af Gimsø-Indskriften (S. 387) har, ved i længere Tid at henligge ubenyttet, lidt nogen Skade nederst til høire (mellem Rune a 28 og a 29), saa at nogle sorte Prikker her er fremkomne, uden at dog Runetrækkene har lidt noget væsentligt. De nævnte Runer (a 28 og a 29) sees tydelig paa Tegningen af den hele Sten S. 385.

Senere fundne Indskrifter.[1]

Kristians Amt.

34. Øvre Stabu.

Literatur. Utrykt. Tegning af Indskriften af G. Mørck (i Runearkivet i Christiania).

Trykt. O. Rygh i Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1894, S. 124—128 (særlig S. 126). — H. Schetelig i „Aarsberetning“ for 1900, S. 55.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen.

Tegninger. Autotypier efter Photographier, tagne af Photograph Væring (Tegning Nr. 1 og 2). Autotypi af en Tegning af Indskriften af G. Mørck (Nr. 3).

Den Spydspids med Runeindskrift, som er afbildet paa hosstaaende Tegning, tilhører det bekjendte Fund fra den ældre Jærnalder, som omkring 1890 blev gjort paa Gaarden Øvre Stabu (Matr. Gaards-Nr. 167) i Hof Sogn, Østre Toten Præstegjæld.

Fundet blev gjort i en lav, men meget vid rund Gravhaug, der laa nær Husene paa Øvre Stabu, og er foræret til Universitetets Samling af nordiske Oldsager af Gaardens Eier, Gaardbruger Nils Nilsen Stabu. Efter O. Rygh (Aarsberetning for 1894, S. 124—128) hidsætte vi følgende: „Fundet er gjort for nogle Aar siden af en Husmand paa Gaarden; Oplysninger om det ere velvillig samlede af Eierens Søn Hans Nilsen, hvorhos Samlingens Bestyrer [O. Rygh] havde Anledning til at se Findestedet i August 1894. Efter hvad der saaledes har kunnet

[1]) Sophus Bugge, som hidtil har været Eneudgiver, har tidligere i Aftryk læst flere af de Indskrifter, som i det følgende udgives (Tveito, Vetteland, Eidsvaag) og flygtig seet enkelte andre i Original, men kan nu, da Indskrifterne skal udgives, paa Grund af Øiensvækkelse hverken læse eller skrive. Magnus Olsen er derfor fra nu af (Midten af September 1902) indtraadt som Medudgiver og overtager Originalernes Beskrivelse og Bestemmelsen af, hvilke Runer og Runeformer disse har, samt Oplysningerne om Fundet af Indskrifterne og Tilsynet med Gjengivelsen af Originalerne og af deres Runer. Den øvrige Behandling (Tolkning o. s. v.) udarbeides af S. B. med Hjælp af M. O. og føres i Pennen af M. O., som tillige overtager Korrekturen.

erfares — hvilket efter Omstændighederne ikke kan ansees for i alle Enkeltheder at være fuldt paalideligt — er der i denne Haug fundet 4 Grave, hvoraf de to i Udkanterne af Haugen. Paa det ene af disse Steder fandtes kun brændte Ben og en liden Broncespænde", der er afbildet i Aarsber. 1894, S. 128 som Fig. 8. Denne Grav var dækket med en meget stor Sten. Paa et andet Sted i Udkanten fandtes „4 halvsmeltede Broncestykker, hvoraf 1 sikkert synes at kunne henføres til Overdelen af en Broncespænde, der for denne Dels Vedkommende har lignet den i samme Haug fundne [ovenfor omtalte] . . . Spænde". „Længere inde i Haugen fandtes to Grave, eller ialfald to Samlinger af Oldsager, ganske tæt ved hinanden blandt brændte Ben, Kul og Aske, dækkede med en og samme Sten, en meget svær Helle." Under denne laa paa det ene Sted følgende Gjenstande:

Nr. 1.

a) Et tveegget Sværd af Jærn af ældre Jærnalders Form med damasceret Klinge; afb. Aarsber. 1894, S. 124, Fig. 6. Paa Klingens ene Side er med Bronce i Jærnet indlagt en Figur (afb. Aarsber. 1894, S. 125, Fig. 7), der aabenbart skal forestille Victoria i almindelig romersk Fremstilling, bevinget, holdende en Krans i den høire Haand og en Palmegren i den venstre. Figuren, der staar paa en bred Broncestribe, vender Hovedet mod Sværdets Od. Under Fødderne er anbragt Bogstaverne S F. Vi har i denne Figur snarere at se en barbarisk Efterligning af et romersk Arbeide end et daarligt romersk Arbeide. De store Mangler ved Udførelsen synes at tale herfor: de slette Proportioner, den ufuldkomne Gjengivelse af Kransen, og at Palmegrenen ikke er anbragt i venstre Haand, men stikker aldeles umotiveret frem bag Vingen, medens den venstre Haand holder Gevandtet oppe.

b) Levninger af et tveegget, i sammenrullet Tilstand nedlagt Sværd af Jærn fra ældre Jærnalder.

c) Skjoldbule af Jærn af Formen Rygh, Norske Oldsager Nr. 217[1]). Randen er kantet med en fin omboiet Jærnstrimmel.

Paa det andet Sted under ovennævnte Helle fandtes følgende Oldsager:

d) Tveegget Sværd af Jærn, af almindelig ældre Jærnalders Form, sammenrullet. Tangen har i Enden en liden Bronceknap.

e) Tveegget Spydspids af Jærn, i Form antagelig lig NO. 207, men beskadiget i Eggene ved Forrustning.

[1]) I det følgende anvendes Forkortelsen NO. for Norske Oldsager.

f) Tveegget Spydspids af Jærn, lig NO. 208, men med endnu bredere Blad, beskadiget paa flere Steder.

g) Den nedenfor omtalte, med Runeindskrift forsynede tveeggede Spydspids af Jærn.

h) Spydspids af Jærn med Hager, af Form som NO. 202 eller „Vimosefundet“ Pl. 14 Fig. 15, ualmindelig smuk og vel arbeidet. Er ligesom det anførte Exemplar af Vimose-Fundet prydet med indstemplede Cirkler med et Punkt i Midten, der vel oprindelig har været udfyldte med andet Slags Metal.

i) Skjoldbule af Jærn, af Form væsentlig som NO. 219, men i Toppen forsynet med en paanaglet Knop af samme Hovedform som NO. 216.

k) Beslag af Jærn til et Skjoldhaandtag, af Formen NO. 222, brudt over og ufuldstændigt.

l) En liden Sværddopsko af Bronce af simpelt gjennembrudt Arbeide, meget beskadiget.

m) En liden Knap af Jærn, af Form som en ganske lav Kegle, 2 Cm. i Tværmaal og 0,7 Cm. høi, fæstet med en Nagle, hvis ene Ende gaar gjennem Keglens Top, fastholdt der med en liden Knop, medens den anden bærer en liden firkantet Klinkplade.

n) 4 Brudstykker af en meget liden, men temmelig tyk Lerurne, der vel har havt samme Form som NO. 364, men ikke synes at have havt Hank. Nedenfor Halsen har den været tæt besat med smaa Knotter.

o) Den ene Halvdel af en ringformet Beltehage af Bronce af Form som Aarsber. 1897 Fig. 6; jfr. Texten dertil S. 50 og Aarsber. 1888 S. 117 Nr. 28 c. Det synes at have været en Krog, ikke en Malle.

p) Et større Knivblad af Jærn; synes at have havt buet Ryg.

De i Haugen fundne Oldsager, der er væsentlig samtidige, tyde paa, at Stabu-Fundet fra arkæologisk Standpunkt senest maa sættes til det 4de Aarh.

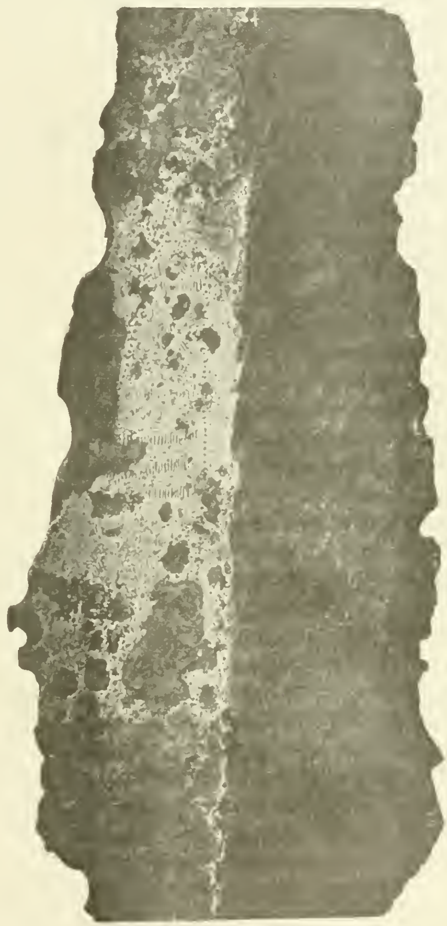
Paa den Spydspids (g), som nu i Universitetets Samling af nordiske Oldsager har Nr. 17770, opdagedes i April 1900 en Runeindskrift af nuværende Conservator H. Schetelig.

Denne Gjenstand beskrives af O. Rygh (Aarsber. 1894, S. 126) saaledes: „Tveegget *Spydspids* af *Jern*, . . . stærkt beskadiget; har ialfald i den nederste Del af Bladet lignet NO. 205 og 206. Paa Bladets bredere Del Spor af indstemplede eller graverede Ornamenter, der maaske oprindelig have været udfyldte med Sølv eller Bronce[1]), — bestaaende ialfald for en Del af Rader af Punkter og af Baand, dannede af 2 Rader af Skraastreger, som gaa i forskjellige Retninger og i Baandets Midtlinie støde sammen i Vinkler. Disse Baand gaa fra Bladets Midtryg paa skraa ud mod Eggen, parallele med hinanden.“ Hertil Anmærkning: „Ornamentbaand af samme Slags findes blandt de, der forekomme paa den i „Vimosefundet“ pl. 14 Fig. 4 afbildede Spydspids.“

Spydspidsen, der nu er 28 Cm. lang, er, som ovenfor sagt, stærkt beskadiget. Den har ligesom de øvrige Vaaben, sammen med hvilke den er funden, været med

[1]) Hertil er der dog nu, da mere af Ornamenterne efter Glødskallens delvise Fjærnelse er synligt end i 1894, ikke nogetsomhelst Spor. — Udg.'s Anm.

paa Ligbaalet og er som de fleste af disse bleven forsætlig ødelagt derved, at dens Blad er blevet noget bøiet. Da Indskriften opdagedes, var kun de sidste Runer synlige. Efter ihærdigt Arbeide lykkedes det imidlertid Assistent i Oldsagsamlingen G. Mørck at fjærne Glødskallen over hele Indskriften, saaledes at hver Rune traadte tydelig frem. Skjønt Spydbladets Overflade er fuld af Huller og Gruber, er dog intet Runetegn saa stærkt beskadiget, at der kan være Tvivl om dets Læsning.

Nr. 2.

Indskriften er anbragt langs Spydbladets Midtlinje med Runetoppene vendte udover. Den er skreven fra venstre mod høire, begynder nærmere Bladets Rod og fortsættes udover mod Odden. Den er omgiven af to punkterede Rammelinjer, som mod Indskriftens Slutning nærme sig hinanden, idet Runerne her blive lavere. Sandsynlig har Rammelinjerne været fortsatte, indtil de har mødt hinanden. Til høire for sidste ᚦ-Rune forbindes Rammelinjerne af en buet, som det synes, punkteret Linje. Derved synes at antydes, at Indskriften her er afsluttet. Nederste Rammelinje kan nu kun følges til et Stykke forbi sidste Rune.

Runerne er, hvad Anbringelse og Udstyr angaar, fuldstændig ensartede med Spydbladets Ornamentbaand. Runernes Stave og Kviste er dannede af indgraverede, indbyrdes parallele Smaastreger, der løbe paa tværs af Runetrækkenes Retning. Disse Smaastreger er dog i Indskriften kortere og anbragte tættere sammen end i de ornamentale Baandlinjer. Heraf følger, at de verticale Baandlinjer foran første Rune ᚱ ikke kan være Runestave, da Stregerne, hvoraf de bestaa, baade er længere og er anbragte i større Afstand fra hinanden, end Tilfældet er i selve Indskriften. Derimod sees der til høire for den buede Linje, hvormed

Indskriftens Afslutning synes at antydes, en kort vertical Baandlinje af samme Karakter som Runetrækkene. Denne Linje tilhører ikke Indskriften, men er vel, ligesom nogle punkterede Linjer længere til høire, kun anbragt for at fylde det tomme Rum mellem sidste Rune ᚨ og Rammelinjernes formodede Skjæringspunkt.

Hvad Runernes Høide angaar, kan exempelvis anføres, at Rune 3 ᚢ, hvis Hovedstav kan følges i hele sin Længde, er 1 Cm. høi.

Nr. 3.

Rune 1 ᚱ r med skarpe Vinkler. Sidestaven gaar ikke ind til Hovedstaven paa Midten.

Rune 2 ᚨ a. Hovedstaven er ved nederste Kvist noget udbuget mod høire. Hverken her eller paa a-Runen Nr. 7 er Kvistene parallele, idet overste Kvist skraaner stærkere nedad end nederste, dog ikke saa stærkt paa Rune 7 som paa Rune 2. Ligesom paa Rune 7 er øverste Kvist noget længere end nederste. Nederste Del af Hovedstaven paa Rune 2 er utydelig paa Grund af en Fordybning i Jærnet.

Rune 3 ᚢ u. Runen er forholdsvis smal og har krum Sidestav.

Rune 4 ᚾ n. Staven er paa Midten lidt udbuget mod venstre, hvad der ikke tydelig sees paa Mørcks Tegning, hvor Kvisten ogsaa er bleven lidt for lang.

Rune 5 ᛁ i.

Rune 6 ᛜ. Om Runens Betydning se i det følgende. Rune 6, som hverken staar paa de omstaaende Runers Basis eller naar op til i Linje med disses Toppe, er dannet af to mod hinanden vendte Vinkler, den ene over den anden. De to Vinkler berøre hinanden ikke. Den øverste Vinkel er længst til venstre. Paa Mørcks Tegning nærme Vinklerne, især den nederste, sig altfor meget den rette Vinkels Form; begge Vinkler er dog tydelig stumpe.

Rune 7 ᚨ a. Jfr. hvad der er bemærket under Rune 2.

Indskriften synes at maatte gjengives:

ᚱᚨᚢᚾᛁᛜᚨ

rauniŋa

Næstsidste Rune synes at betegne ŋ, saaledes som en lignende Runeform er læst i mange andre Indskrifter, f. Ex. Torviken A, paa Guldhornet fra Gallehus, paa Tanum-Stenen fra Bohuslen, o. s. v. Se herom bl. a. S. 179, 280 og Wimmer, Runenschrift S. 115 f. og Sønderjyllands Runemindesmærker (Særtryk af „Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie“) S. 12—14.

rauniŋa er vistnok Nominativ af et Mandsnavn, hvis Stamme har været **Rauningan-*. Mandsnavne dannede ved samme Afledningsendelse har man fundet

(Trykt 6. December 1909.)

i følgende Navneformer: Nominativ hariŋa Skåäng; harŋa paa en Kam fra Vimose; ranŋa paa Müncheberg-Spydspidsen[1]). Maaské er paa Vimose-Spænden uwiŋa at udskille som eget Navn i Nominativ; se S. 426. Genetiv þrawiŋan paa Tanum-Stenen; sandsynlig eiŋn paa Krogsta-Stenen, forkortet Skrivemaade for *eiŋan (se her foran S. 129). Tilsvarende Kvindenavn: Nominativ taliŋo paa Vimose-Høvelen.

I de germanske Sprog er der ikke ellers paavist noget Personnavn, der, saaledes som rauniŋa, begynder med en Rodstavelse *Raun-*. Efter Formen kunde Stammeordet til rauniŋa søges i oldn. *raun* fem. „Prøvelse". Dette kunde ogsaa efter sin Betydning synes egnet til at blive brugt i Personnavne, da det ligesom *mannraun* bruges om en vanskelig Stilling, et farefuldt Forhold. og da Kunstskaldene kan betegne Kampen ved Omskrivninger som *rítar raun* „Skjoldets Prøve". Men da *raun* fem. „Prøve" ikke er paavist som Led af Personnavne, er den nævnte Opfatning af rauniŋa ikke meget sandsynlig.

En anden Opfatning synes fra Betydningens Side at have mere for sig. rauniŋa synes at kunne være opstaaet af **Rauðninga*. Saaledes synes Trænavnet nynorsk i Bygdemaalene *raun*. oldn. *reynir* „Rognetræ" at være opstaaet af **rauðn-* og Træet at være kaldt saa paa Grund af sine røde Bær. Jfr. *Skánøy* af **Skaðnøy*, *Heinir* af **Heiðnir*, *ljónar* af **ljóðnar*, *grein*, Gen. *greinar*. af **greiðin*, Gen. **greiðnar*. At rauniŋa allerede i saa gammel Tid skulde være opstaaet af **Rauðninga*, synes ikke urimeligt, fordi Navnet er dannet ved en saa vægtig Afledningsendelse og vistnok har været udtalt enten med stærk Bitone eller med Hovedtone paa anden Stavelse.

Stammeordet til rauniŋa vilde i dette Tilfælde være det Adjectiv, som betyder „rød", oldn. *rauðr*. Heraf dannes i de germanske Sprog Personnavne. Saaledes nordisk *Rauðr* og *Rauðulfr*. Saxo kalder en Viking *Røtho*, jfr. oldn. *rauðavíkingr*. I oldtyske, navnlig vestfrankiske, Navne forekommer ogsaa Stammen *Raud-*, se Förstemann. Saaledes *Rauding*, *Rautbald*, *Raud(i)pert*, *Raodold*.

Hvis rauniŋa er opstaaet af **Rauðninga*. synes det nærmest afledet af et Mandsnavn *rauda, Stamme *Raud(a)n-*. Förstemann opfører flere Navne, som ved Afledningsendelsen *-ing* er dannede af en tostavelses Stamme paa *-n*; f. Ex. *Bertening*, *Heimining*, *Leodening*.

Mindre sandsynligt vilde det være at tænke sig Forbindelsen mellem Adjectivet *rauðr* „rød" og Navnet rauniŋa saaledes, at dette nærmest forudsatte et Stammeord **Rauðnaʀ*; jfr. Trænavnet nynorsk Dial. *raun* og Adjectivet oldn. *gránn* ved Siden af *grár*. Men det er kun som en usikker Formodning. vi nævne, at rauniŋa skulde være opstaaet af **Rauðninga*.

Som en tredje Mulighed tør kanské nævnes følgende: rauniŋa kunde kanské være opstaaet af **Raumninga* og være afledet af oldn. *Raumar*, Stamme *Rauman-*, Navnet paa Indbyggerne af det norske *Raumaríki*, som allerede nævnes hos Jordanes.

---

[1]) ranŋa har Wimmer og S. Bugge forhængst uafhængig af hinanden tolket som Nominativ i Ental. Henning vakler mellem Nominativ i Flertal, Genetiv i Flertal og Dativ i Ental af en Stamme paa *-a*. Men alle disse tre Opfatninger er vistnok forfeilede.

Da vilde det blive lettere forklarligt, at Personnavne paa *Raun-* ellers ikke er paaviste i de germanske Sprog. Vistnok er Assimilationen af *mn* til *nn* ikke regelret, men den er dog under visse Forhold sikkert indtraadt. Den synes bl. a. at have fundet Sted i oldn. *málfinni* ved Siden af *málfimi* og i *vélfinni* ved Siden af *vélfimi*, her i en Stavelse, som ikke havde Hovedtone. Jfr. Noreen i Arkiv f. n. F. VIII 147 f. og Abriss der urgerm. Lautlehre S. 158; Kock i Arkiv f. n. F. XIII 187. Oldn. *senn* „samtidig, paa én Gang", *seðr*, *sennr* (skrevet *j senner* Dipl. Norv. V Nr. 210, Aar 1349), glsvensk *sænder*, af **semnʀ*, **samniz*. (Jfr. for Betydningen angelsaks. *semninga*, *samnunga* „med én Gang, pludselig". Oldn. *senn* er vist ikke, som Aasen og Rydqvist har ment, beslægtet med *sinn* „Gang".) Tysk *nennen* af *namnjan*, som Ordet heder i Gotisk. Her er Assimilationen af *mn* til *nn* fremkaldt ved Indflydelse af *n* i Fremlyden. Hvis **rauniŋa** er opstaaet af **Raumninga*, maa vi forudsætte, at Assimilationen her er bleven hjulpen frem ved Indflydelse af det følgende *ng* og maaské af *n* i Enden af den obliqve Casusform **Rauningan*, samt derved, at anden Stavelse var stærkt betonet.

Opfatningen af **rauniŋa** som opstaaet af **Raumninga* forekommer os at være den sandsynligste af de her nævnte Muligheder.

rauniŋa er sandsynlig Navnet paa Spydets Eier. Saaledes finde vi ogsaa ellers et Navn, der vel er Navnet paa et Spyds Eier, anbragt med Runer paa Spydbladet. Et Spydblad fra Kowel i Volhynien har med Runer Indskriften **tilarids** (Tegning hos Stephens, Run. Mon. III 266, Wimmer, Runenschrift S. 61 og Henning Tafel I.). Dette er et gotisk Mandsnavn i Nominativ. Et Spydblad, som er fundet ved Müncheberg i Mark Brandenburg, har med Runer Indskriften **ranŋa**, der ligeledes er et Mandsnavn i Nominativ. (Tegning hos Stephens, Run. Mon. II 880 og hos Wimmer og Henning anf. St.) Ogsaa Wimmer har i de to sidstnævnte Navne seet Navnene paa Spydenes Eiere. Hos Romerne synes det fra Augustus's Tid af at have været Skik, at Soldaterne mærkede sine Vaaben med sit eget og Hærafdelingens Navn. Saadanne Vaabenindskrifter er navnlig fundne paa Skjoldbuler. Ogsaa et endnu bevaret romersk Sværd har en saadan Indskrift (jfr. Hübner i Handbuch der klass. Altertums-Wissenschaft² I 700).

Ved den i det foregaaende foreslaaede Opfatning af **rauniŋa** som Navnet paa Spydets Eier i Nominativ er der dog ikke blot den Vanskelighed, at en Navnestamme *Raun-* ikke ellers er paavist, men ogsaa en anden Betænkelighed, som vi ikke fuldstændig kan fjærne.

Stabu-Indskriften **rauniŋa** og Müncheberg-Indskriften **ranŋa** er begge anbragte paa Spydblade, der synes at være fra omtrent samme Tid (Henning S. 137 sætter Müncheberg-Spydspidsen til Begyndelsen af 4de Aarh.). Hvis vi nu i begge disse Indskrifter søger Eiernes Navne, har vi det besynderlige Tilfældets Spil, at disse to Navne har samme Afledningsendelse *-inga* og er dannede af to Stammer *Raun-* og *Ran-*, som indbyrdes har stor Lydlighed, uagtet hverken de to Navne eller de to Personer, som har baaret disse Navne, kan have været identiske[1]).

[1]) Vi vover ikke i **rauniŋa** og **ranŋa** at formode Fabrikanternes Navne. Og selv om man antog dette, vilde ikke de to Navne med nogen Sandsynlighed kunne betragtes som to forskjellige Skrivemaader af én og samme Persons Navn.

Vi tror alligevel at burde holde fast ved den i det foregaaende fremsatte Tolkning.[1])

Det er her tidligere sagt, at Stabu-Fundet viser flere særlige Ligheder med Gjenstande fra Vimose, og at det af arkæologiske Grunde senest synes at maatte sættes til 4de Aarh. Indskriftens Runeformer og Sprogform synes heller ikke at stride herimod.

Hvis Navnet rauniŋa er opstaaet af **Raumninga*, er det sandsynligt, at Indskriften er bleven til i de norske Oplande. Hvis Navnet rauniŋa derimod har en anden Oprindelse, lader det sig ikke ved sproglige Grunde godtgjore, om Indskriften er bleven til i Norge eller i et andet nordisk Land. Den vilde i sidstnævnte Tilfælde ogsaa kunne være gotisk.

35. Nedre Hov.

Literatur. Utrykt. Tegning af Indskrifterne paa begge Sider af Kamstykket af O. Rygh (I Runearkivet i Christiania).

Trykt. O. Rygh i Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1868 S. 110—112 (særlig S. 111 f.). — N. Nicolaysen i „Aarsberetning" for 1868 S. 135—137. — I. Undset i Aarbøger f. nord. Oldk. 1880 S. 100 f., 122.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen tilligemed Benyttelse af O. Ryghs (under Literatur nævnte) Tegning.

Tegninger. Autotypier efter Photographier, tagne af Photograph Væring.

Sommeren 1868 undersogte Antikvar Nicolaysen paa Gaarden Nedre Hov (Matr. Gaards-Nr. 262) i Grans Sogn og Præstegjæld paa Hadeland en Del Gravhauger, som skrive sig dels fra den ældre og dels fra den yngre Jærnalder. I en af disse Hauger fandtes det Brudstykke af en Kam af Ben, hvis Indskrift i det følgende skal behandles.

[1]) Næstsidste Rune i Müncheberg-Indskriften er, ligesom en lignende Runeform i flere andre Indskrifter, af von Grienberger bleven læst som j; se Arkiv f. n. F. XIV S. 115—118 og Zeitschr. f. deutsche Philologie XXXII S. 289 f. Vi tro med Wimmer, at palæographiske Grunde tale mod denne Læsning. Vi tør heller ikke paa Stabu-Spydet læse *raunija eller forstaa dette som „prov Spydet !" *raunī-j-ā*, Imperativ af et til oldn. *røyna* svarende Verbum med en enklitisk tilføiet Interjection *ā*, som i middelhøitysk *hær-ā* og lign.). Til det, som i Norg. Indskr. og hos Wimmer paa de anførte Steder er bemærket om Runerne ŋ og j, kan føies følgende: Paa Vimose-Høvelen er Læsningen ŋ (ikke j) sikret derved, at Runetegnet her staar umiddelbart foran et Skilletegn, hvorefter w følger. Paa Opedal-Stenen er Læsningen ŋ (ikke j) i birgŋgu sikret derved, at Runen g følger derpaa. Paa Aarstad-Stenen er tredje Linje (S. 234) læst þiŋwinaʀ. Her kan Runen foran w ikke læses j, fordi en Lydforbindelse jw vilde være utilstedelig. Om den gotlandske Martebo-Indskrift, hvori begge Runer (j og ŋ) sandsynlig findes, skal her ikke tales.

Om disse Gravhaugers Beliggenhed skriver Nicolaysen (Aarsber. 1868 S. 135 ff.): „Paa Nedre Hov er der nogle hundrede alen nordenfor husene og ved nordøstre side af vejen (den gamle postvej) en forhøjning, som kaldes Trettenlykken, fordi der, som det heder, engang skal have ligget 13 gravhauger; i 1868 var der kun 6 tilbage, alle runde og paa en nær urørte; ved den udgravning, som jeg lod foretage, viste det sig, at de var uden gravkammer.“ „Paa fladen nogle hundrede alen i nordvest for husene ved sydvestre side af vejen og omtrent ligeoverfor den ovennævnte Trettenlykken laa 7 runde hauger, der samtidig blev udgravne og heller ikke fremviste spor af gravkammer.“

I en af de sidstnævnte Hauger (Nr. 7 hos Nicolaysen) var det, at det med Runeindskrift forsynede Brudstykke af en Kam blev fundet. Denne Haug, som laa c. 4 Alen sydvest for den gamle Postvei, var c. 3 Alen høi, 26 Alen i Tværmaal og bestod mest af Sten, hvoraf de største laa i Bundens Midte; imellem og under disse blev truffet Benstykker, samt følgende Oldsager, som indlemmedes i Universitetets Samling af nordiske Oldsager (Nr. 4450—60):

1. Brudstykker af to stærkt bugede Lerurner, nærmest af Form som Norske Oldsager Nr. 361. Tildels stærkt skadede af Ild.

2. En halvmaaneformet Kam af Jærn, afbildet Aarbøger 1880 S. 105 Fig. 24 og NO. 160.

3. Et Knivblad af Jærn med stærkt bøiet Ryg, afb. Aarb. 1880 S. 101 Fig. 16 og NO. 146.

4. En Nogle af Jærn, afb. Aarb. 1880 S. 101 Fig. 18 og NO. 161.

5. En Nøgle af Jærn (lig NO. 162).

6. To Naale (Haarnaale?) af Jærn, af hvilke den ene er afbildet NO. 274; den anden er meget lig denne.

7. En Mængde Stykker flade Beslag af Jærn, der ser ud til at have tilhørt et Skrin.

8. Et Redskab af Jærn, bestaaende af et smalt, fladt, nedentil tilspidset Jærnstykke, oventil forsynet med en bevægelig Ring og med en Springfjær.

9. Et Redskab af Jærn af enestaaende Form, dannet ved Ombøining af en tynd Jærnplade.

10. En liden, i begge Ender afbrudt rund Stav af Ben, prydet med Linjezirater (lig NO. 277).

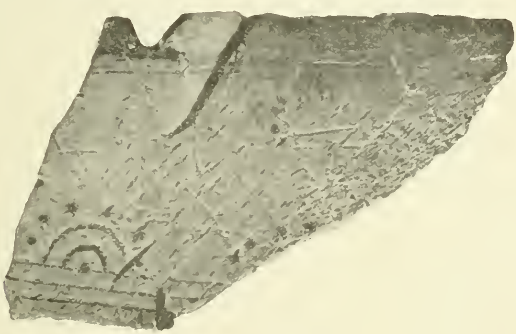
11. Et lidet Brudstykke af Haandtaget af en halvmaaneformet Kam af Ben, med Zirater af Streger, Halvcirkler og Punkter (Nr. 4459). Rester af en Runeindskrift opdagedes i 1897.

De opregnede Oldsager tyde paa, at Graven har været en Kvindegrav.

De 6 Gravhauger fra den ældre Jærnalder, som Nicolaysen i 1868 udgravede paa Gaarden Hov, gjør ved sit ensartede Gravudstyr Indtryk af at være væsentlig samtidige. De vise sig alle tydelig at være Brandgrave og maa paa Grund af Oldsagerne henføres til den første Del af den Periode inden den ældre Jærnalder, som almindelig benævnes Mosefundstiden eller Folkevandringstiden. Denne Periode sætter O. Rygh til c. 300—500 e. Chr. (3dje—5te Aarh. Sophus Müller; c. 200—400 Montelius).

Selve det med Runeskrift forsynede Kamstykke viser ved sin Form, at det ikke kan tilhøre en senere Tid end Mosefundstiden. Efter O. Rygh (Norske Oldsager II, S. 6[1] under Nr. 146) har nemlig Kammen oprindelig været halvmaaneformet og havt væsentlig samme Form som NO. 159. De halvmaaneformede Kamme tilhøre Mosefundstiden og den forudgaaende Periode, den romerske Tid.

Sammenligningen af Kamstykket med fuldstændig bevarede Kamme af samme Form viser, at der af hint er slaaet bort noget over Halvdelen. Intet af den oprindelige Kant er bevaret. Dog synes det af Brudstykkets Form at fremgaa, at kun ganske lidet mangler langs den buede Overkant. Stykket er nu c. 3,4 Cm. langt ved Runernes Toppe paa Side *b*[1]) og c. 2,6 Cm. bredt ved Tværbruddet. Overfladen er, i Særdeleshed paa Side *b*, opfyldt af smaa, fine Revner, der sandsynlig er fremkomne ved Indvirkning af Ild, ligesom ogsaa en dyb Sprække fra Stykkets nedre Del[2]) (hvor Tænderne har været anbragte) skjærer sig næsten helt ind til dettes Midte.

Side *a*.

I April 1897 opdagedes det under Arbeide i Oldsagsamlingen, at der paa begge Sider af Kamstykket har været anbragt Runer. Ogsaa ellers kjendes i Norden Kamme med Runeindskrift. Saaledes er der i Vimose fundet en Kam af væsentlig samme Form som den her behandlede, hvilken har en Indskrift med de ældre Runer, der indeholder et Mandsnavn i Nominativ (Tegning hos Stephens, Run. Mon. I 305).

Paa Side *b* paa Kammen fra Hov sees 4 Runer tydelig indridsede, om hvis Læsning der trods de mange Revner i Kammen, med hvilke Runetrækkene paa flere Steder er faldt sammen, ikke kan herske den mindste Tvivl.

Paa Side *a* har der sikkert været anbragt Runer langs Kamstykkets buede Kant med Toppene vendte indover. Disse Runer, der synes at være grundere ridsede og med et mindre skarpt Instrument end Runerne paa Side *b*, er dog nu omtrent fuldstændig udviskede. Der sees sikre Spor til Runestave i de 6—7 ind-

[1]) Ved Bogstaverne *a* og *b* betegne vi Kammens to Sider; se Tegningerne.

[2]) Af Hensyn til Indskriften er paa Tegningerne Kammen vendt op og ned.

byrdes omtrent parallele Streger, der ved sin mørkere Bund skille sig ud fra de mange tilfældige Streger, der har en lysere Farve. Heri har man nogen Hjælp ved Bestemmelsen af, hvad der er ridset, og hvad der er tilfældigt og betydningsløst.

Til venstre paa Side *a* (til høire for den yderste af de to ornamentale concentriske Halvcirkler) sees to parallele Stave, der er anbragte meget nær sammen. De synes begge at have naaet ned til Ornamentlinjerne under Halvcirklerne, skjønt ingen af dem uafbrudt kan følges længere end til en Forbindelsesstreg mellem dem, som skraaner opad mod høire. Kun Staven til hoire fremtræder tydelig i sin nederste Del (nærmest Ornamentlinjerne). Den nævnte Forbindelsesstreg er meget lysere og dybere end Stavene. Af samme Karakter som denne og ved sin lyse Bund forskjellig fra de to Stave er ogsaa en Skraastreg, der udgaar fra venstre Stav lidt nedenfor Toppen og strækker sig nedover mod høire et godt Stykke forbi hoire Stav. Hvorvidt der gjennem Stavenes Toppe gaar en med denne Skraastreg parallel Streg, hvortil der i stærk Belysning synes at være Spor, kan ikke sikkert afgjøres. De to parallele Stave med den skraa Forbindelsesstreg kunde, hvis denne sidste ikke var tilfældig, opfattes som en ᚺ-Rune af usædvanlig smal Form. Da Stavene er anbragte meget nær hinanden, kunde man dog ogsaa antage, at en enkelt Hovedstav her var ridset dobbelt. Det er saaledes mange Muligheder, som kan komme i Betragtning ved Læsningen af disse Tegn.

Til høire for de to ovennævnte Runestave sees paa Afbildningen et Tegn, der kan opfattes som en ᚢ-Rune, der ikke naar saa høit op som foregaaende Runetegn. Krumstaven har den samme mørke Bund som Hovedstaven. Fra det Sted, hvor høire Stav begynder at krumme sig opad mod venstre, gaar en mørk Stribe, der er parallel med venstre Stav, opover til i Høide med dennes Top. Den kunde maaské være at opfatte som en Fortsættelse af høire Stav. Der kan saaledes være en Mulighed for, at der her skal læses ᛗ *m*.

Herpaa følger en tydelig ridset Stav, hvis Top naar op til den ovenfor omtalte dybe Sprække. Fra denne Stavs Top gaar nedad mod venstre en Streg, som er dybere og tydeligere end Hovedstaven. Dens Bund er lysere end Stavens Bund, hvorfor den maaské kunde ansees for en Fortsættelse af den betydningsløse, noget krumme Streg ovenfor Sprækken.

Efter denne Stav sees sikkert én Runestav (maaské to). Til Kviste er der ikke sikre Spor.

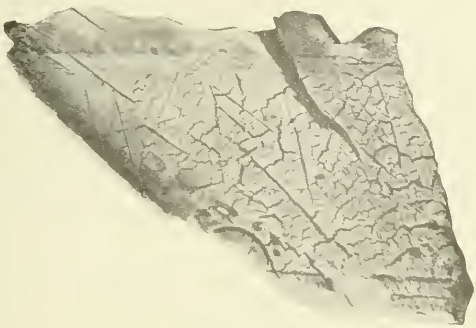
Efter hvad vi her har bemærket om Runerne paa Side *a*, vove vi ikke at udtale os om Læsningen af Indskriften paa denne Side. Dog forekommer det os sandsynligt, at Runerne skulde læses fra venstre mod hoire.

Det lader sig ikke afgjøre, om Runerne paa Side *a* tilhører én og samme Indskrift som Runerne paa Side *b*. Paa Grund af Runetrækkenes forskjellige Karakter i de to Indskrifter er dette mindre sandsynligt. I denne Forbindelse fortjener det ogsaa at nævnes, at medens Runerne paa Side *b* er anbragte langs efter den Del af Kammens Haandtag, som er nærmest Tænderne, saaledes at Toppene vende indover mod disse, er Indskriften paa Side *a* indridset langs Kam-

stykkets buede Rand med Runernes Toppe vendte indover skraat imod Tændernes Retning.

Vi gaa derpaa over til Indskriften paa Side *b*, som skal læses fra venstre mod høire. Stavene paa Rune 1, 3 og 4, hvis Høide er c. 1 Cm., lude lidt mod venstre.

Rune 1 ᛖ e. Venstre Stav er nu nedentil noget kortere end høire. Runen er temmelig smal i Forhold til Hoiden og har en horizontal ret Forbindelsesstreg mellem de to Stave. Om Runeformen se i det følgende.

Side *b*.

Til venstre for **e**-Runen kan der ikke have været nogen Rune. For det første er Afstanden fra **e**-Runens Top til Kanten omtrent dobbelt saa stor som Afstanden mellem de enkelte Runer, og endvidere taler Kammens Halvmaaneform imod, at der kunde have været Runer indridsede foran Rune 1.

Rune 2 < **k**.

Rune 3 ᚨ **a**. Overste Kvist er betydelig længere end nederste. Nederste Del af Hovedstaven er paa Grund af flere Revner i Kammen mindre tydelig; men Staven kan dog sikkert folges i hele sin Længde.

Rune 4 ᛞ **d**. Nederst til venstre naar Forbindelsesstregen ikke helt ind til Hovedstaven. Øverst til venstre skjære Staven og den skraa Forbindelsesstreg hinanden. De to Forbindelsesstreger kan ikke følges i hele sin Længde, idet de delvis falde sammen med Revner i Kammen.

Efter Rune 4 er der i Linje med Runernes Basis helt ude ved Bruddet sikkert Spor til det nederste af en Stav. Der sees her en tydelig ridset vertical liden Streg, der paa Midten er afbrudt ved en fin Revne. Straks ovenfor denne Streg er Brudkanten et ganske kort Stykke noget renere end ellers.

Af den Form, som Kammen oprindelig har havt, tør man slutte, at der paa Side *b* efter Rune 4 kan have været Plads til mindst 6—7 Runestave.

De to første Runer, som ikke ved Skilletegn eller ved større Mellemrum er adskilte fra 3dje Rune, danner et Ord for sig ᛖ < **ek** „jeg“; se om dette Ord S. 7—10, 274, 346, 352; jfr. **ik** S. 220.

Rune 3—4 ᚨᛞ **ad-** danner sikkert Begyndelsen af et Personnavn i Nominativ. Dette kunde muligens udfyldes til et Mandsnavn **ad[a]** (Nominativ af en Stamme **adan-*). Med denne Udfyldning stemmer det overens, at der af 5te Rune nedentil er bevaret en kort, vertical Streg. Hvis her har været skrevet et Navn **ad[a]**, har vi deri sandsynlig samme Navn som det, der er bevaret i det norske Gaardnavn *i Adœstadhom* Røde Bog S. 426, nu *Aastad*, Matr. Gaards-Nr. 143 i Ullensaker. Se O. Rygh i Norske Gaardnavne II 323 og Personnavne i norske Stedsnavne S. 1. Skrivemaaden *Adœ-* (med *œ*) sammenholdt med den nuværende Udtale synes at vise, at *a* i første Stavelse har været lang. Samme Navn er vel glsvensk *Adhi* („*Ade*, borgmästare i Söderköping, S[v.] R[iks-Archivets] P[ergamentsbref 1351—1400] n. 785 (1367). Namnet ingår möjligen i ortnamn, sådana som *Adhelef*, nu Adelöf, s. Sm., Styffe Sk[andinavien under Unionstiden] 175, *Adhastadha*, „k. Arestad i Eds s. Sm.“ ock *Adatompta* „tr. Altomta i Tensta s. Uppl.“, de båda sista i SRP. Förkortning af namn på *Adh-*.“ Lundgren). Gldansk *Adœ* (15de Aarh.) hos O. Nielsen er vel samme Navn som det her nævnte svenske. Förstemann har et oldtysk Mandsnavn *Ado*, hoitysk *Ato* (og et Kvindenavn *Ada*, *Ata*). Enkelte Gange er skrevet *Aato* (og *Aata*). Jfr. Mandsnavnet *Ada* hos Searle, Onomasticon Anglo-Saxonicum.

Dette Personnavn kunde se ud som et Kortnavn (Kjælenavn), men om dets Oprindelse vove vi intet sikkert at afgjøre. Det staar vel neppe i Aflydsforhold til det tyske Heltesagns Kvindenavn *Uote*.

Jfr. endelig Bemærkningen om Runerne **ad** i Frøhov-Indskriften S. 49 Anm. 5.

En anden Formodning om det Personnavn, som paa Hov-Kammen har begyndt med **ad-**, vækkes ved Indskriften paa en Spænde fra Vimose, af hvilken Afbildning findes hos Wimmer, Runenschrift S. 147.

Wimmer læser Indskriften saaledes:

laasauwiŋa
nseᵷepee.

Han bemærker: „Am wahrscheinlichsten dünkt es mir, dass die ganze inschrift (vielleicht mit ausnahme von **wiŋa**, das ein name sein könnte, entsprechend dem altnord. *Vingi*) runen ohne wirkliche sprachliche bedeutung enthält.“

Det forekommer os mindre sandsynligt, at denne Vimose-Indskrift ikke skulde have sproglig Betydning. For, at den indeholder virkelige Ord, taler 1) den Omstændighed, at den ikke indeholder Bogstavforbindelser, som ei kan udtales. 2) Det at den ene Linje ender paa **-iŋa**. Thi vi har i de med den længere Rækkes Runer skrevne Indskrifter mange Exempler paa Personnavne med den samme Endelse: **rauniŋa** Stabu, se foregaaende Indskrift S. 416 ff.; **ranŋa**; **hariŋa**. **harŋa**; Gen. **þrawiŋan**; o. s. v. Denne Omstændighed taler ogsaa imod at sammenligne oldn. *Vingi*, der heller ikke vides at have været brugt i Norden som Navn, thi dette tør ikke sluttes deraf, at det forekommer i Sagnet om Gjukungerne.

(Trykt 18. December 1902.)

Vi foreslaar at læse Vimose-Indskriften inddelt i Ord saaledes:

aadagasulaa sa uwiŋa

I det første Ord finde vi et Mandsnavn i Nominativ af en Stamme paa *-an*, udtalt med langt *a* i første Stavelse og i tredje Stavelse med *an* eller nasalt *a* foran *s*. Fordoblingen af Runen **a** i første og sidste Stavelse af Navnet er snarest rent graphisk og anvendt for at fremhæve Navnets Begyndelse og Slutning og det første Vokaltegn i hver af de to Linjer. Sammenlign hermed Fordoblingen af **s**-Runen i Navnet **ssigadur** paa Guldmedaljonen fra Svarteborg.[1])

I **aada-gasulaa** finde vi et sammensat Mandsnavn. **gasulaa**, d. e. **gansula*, er et Appellativ, der er dannet ligesom got. *magula* „liden Gut". I Gotisk og Gammeltysk findes flere hundred Navne, der er afledede ved det samme Deminutivsuffix, se Förstemann² I 989—91. Ogsaa i urnordiske Indskrifter forekommer ellers saadanne Navne: **wiwila** og flere; se S. 152, 171, 322, 371. **gasulaa**, **gansula*, er efter vor Formodning dannet af en til oldn. *gás*, angelsaks. *gôs*, tysk *gans* f. „Gaas" svarende Hankjønsstamme. At en Hankjønsstamme med samme Betydning som det ved Suffixet *-si* afledede oldn. *gassi* engang har været brugt, tør for det første sluttes deraf, at Oldindisk har *haṃsá-s* masc. ved Siden af *haṃsî* fem., og at gr. *χήν* baade er Hankjønsord og Hunkjønsord. For det andet (hvad her har mere at betyde) er Ordet endnu ifølge Rietz i de mest gammeldags svenske Dialekter Hankjønsord. S. 187 b opfører han *gas* masc. fra Gotland og *gås*, plur. *gäsär*, masc. „Gaas" fra Alfdalen, medens Noreen, Ordlista S. 70 opfører Alfdals-Ordet som Hunkjønsord. Med Hensyn til Skrivemaaden **gas-**, hvori Næselyden ikke er betegnet, jfr. **asugisalas** Kragehul, **asugas** Myklebostad A (S. 326).

Fuglenavnets oprindelige Stamme er *gans-*. Naar vi her har **ga(n)su-la*, da er dette saaledes at forklare. I Gotisk er flere consonantiske Stammer gaaet over i *u*-Stammernes Bøining: *tunþus*, *fôtus*. Den samme Overgang viser sig i Nordisk, f. Ex. i *ǫrn*, *bjǫrn* og enkelte andre Ord. Paa samme Maade er det da at forklare, at der af Stammen *gans-* masc. ved Indflydelse fra *u*-Stammerne er dannet et Deminutiv *ga(n)sula*. Derved var Trangen til at undgaa en Form **gansla* med tre Consonanter sammen medvirkende.

Første Sammensætningsled i **aada-gasulaa** er *ada-*. Vi formode heri en til oldn. *æðr* fem. „Edderfugl" svarende Hankjønsform, som har betegnet Edderfugl-Hannen. *æðr* fem. forholder sig efter vor Formodning til *āda-* væsentlig som oldn. *merr* fem. til *marr* masc., *ylgr* til *ulfr*, *gyltr* til *gǫltr* o. s. v. Rietz 837 b opfører *ad* fem. „honan af ejdergåsen: Anas mollissima" fra Vesterbotten, Södermanland, Finland; *ad* fem. Gotland (*ada* f. Södermanl.). Disse Former er enten af Stammer paa *ō* eller, ligesom glnorsk Gen. sg. *marar* fem., at forklare af Stammer paa *-i* (jfr. maaske oldind. *ātí-* ved Siden af *ātī-*, en Vandfugl).

Herefter synes Navnet **aadagasulaa**, **Adagansula* etymologisk at betyde „Edderfugl-Gjæsling".

---

[1]) Fordoblingen af **a**-Runen betegner neppe Vokalens Længde. Thi **uwiŋa**, som ligeledes er Nominativ af en *-an*-Stamme, er skrevet med én **a**-Rune, og **a** i Endelsen synes her at være kort; se S. 65 f. Desuden synes **sa**, som er skrevet med en eneste **a**-Rune, at have langt *a*; se i det følgende.

Edderfuglen ruger ogsaa ved Ostersøens Kyster, saa at den og dens Dun fra gammel Tid af maatte være kjendt af Folkene om disse Kyster.

Det her forklarede Navn har fra Betydningens Side mange Sidestykker blandt de gamle Germaners Navne. Gamle norske Personnavne er *Gási* og *Gassi*; jfr. O. Rygh, Personnavne i Stedsnavne S. 80. Graff (IV 220) opfører *Gansalin* som Mandsnavn. Det hos Tacitus (Ann. II 88) forekommende Navn paa en chattisk Fyrste *Gandestrius*(?) forklares som „Gasse“; jfr. Much, Zeitschr. f. deutsches Alterthum XXXV 365 f. Fuglenavne af Hankjøn brugtes overhoved ofte som Mandsnavne.

Det kan ikke være betænkeligt, at Afledningsendelsen (*-la*) er føiet til et sammensat Ord; jfr. Dannelser som oldn. *Armmøðlingar*, ags. *Wonrêding* og lign. Vi finde det mindre sandsynligt, at **aada** skulde være det egentlige Navn og **gasulaa** Mandens Tilnavn, thi da forklares Fordoblingen af **a** i **gasulaa** ikke saa let.

I **sa** finde vi Artikelen, got. *sa*, angelsaks. *se*. Denne har S. Bugge fundet i Lindholm-Indskriften **ek erilaʀ sa wilagaʀ hateka**. Ligesaa i Fonnaas-Indskriften i Formen **SA**, hvor Skrivemaaden med **A** synes at angive Vokalens Længde; se S. 64 f.

I Vimose-Indskriften staar **sa** foran et Substantiv, ligesom got. *sa* og ags. *se*. Saaledes f. Ex. got. *Iohannis sa daupjands* „Johannes Døberen“, *sa andastaua* „Modstanderen“; ags. *Saul se cyning, se steorra*.

I **uwiŋa** se vi et Substantiv, som angiver, af hvis Æt vedkommende Mand er. Vi oversætte det „Uwa's (eller: Uha's) Ætling“. Stammeordet findes i det oldhøityske Navn *Ûo, Ûwo*, som etymologisk betyder „Hubror, Bjærgugle“. Samme Navn findes i Odemotland-Indskriften som **uha**, Dativ **uhn** og sandsynlig i Aagedal-Indskriften, hvor **uhᚴ** synes at være en Forvanskning af **uha**. Efterledet i Navnet **hariuha** paa Bracteaten Stephens Nr. 57 er samme Ord. Svenske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer har Navnene *Ufi* og *Ufʀ*. Bjærguglen heder i Oldnorsk *úfr*. Se herom S. 197, 247.

I Consonantforholdet mellem **uha** paa den ene Side og **uwiŋa** paa den anden har vi det samme Forhold som f. Ex. mellem got. *saihwan* „at se“ og angelsaks. *sâwon* „de saa“; mellem got. *ahwa* „Vand“ og *Scadin-avia*, o. s. v.

Det er neppe tilfældigt, at baade **Adagansula* og den Mand, hvis Ætling han er, har et Fuglenavn som Navn[1]).

Efter Navnet **aadagasulaa** paa Vimose-Spænden bliver det usikkert, om Navnet paa Hov-Kammen skal udfyldes til **ad|a'** eller til et længere Navn. Men

[1]) Den ovenfor meddelte Tolkning af Indskriften paa Vimose-Spænden var nedskreven, inden vi læste O. Bremers Bemærkninger om denne Indskrift i Ethnographie der germanischen Stämme (Pauls Grundriss[2] III S. 836) og Modbemærkningerne dertil af Wimmer i Sønderjyllands Runemindesmærker S. 32 ff. og af G. Schütte i Zeitschr. f. deutsches Altertum XLV S. 16. Bremer finder i Indskriften følgende Ord: **Aadag asulaas Auwiŋa**. Vi er med Bremer (mod Wimmer) enige i, at Indskriften indeholder virkelige Ord og blandt disse et Navn, som ender paa Afledningsendelsen *-inga*. Bremer holder Indskriften for vestgermansk, særlig „anglo-frisisk“, og finder dette godtgjort ved Navneformerne **Aadag**, med *aa* af *au*, og **Auwiŋa**, ikke *Auj-*. Herimod udtaler Wimmer sig med Styrke, hvori vi give ham fuld Ret. Vi holde det i saa Henseende for tilstrækkeligt at henvise til den ovenfor meddelte Tolkning.

ogsaa en Navneform **ad[a]** kunde, ligesom **aadagasulaa**, være afledet af Edderfuglens Navn.

Den Grav paa Gaarden Nedre Hov, hvori Kammen er funden, synes, som i det foregaaende sagt, at have været en Kvindegrav. Derfor har vel ogsaa Kammen været brugt af en Kvinde. Men den Person, som med Runer har indridset sit eget Navn paa Kammen („Jeg Ad-“), har neppe været en Kvinde. Det paa Kammen indridsede Navn synes snarest at være Navnet paa den Mand, som har arbeidet Kammen. Dette støttes derved, at en i Lincoln i England funden Kam (Stephens, Run. Mon. I 223) har en dansk Indskrift med de yngre Runer, som nævner den Mand, der har gjort Kammen.

Det lader sig ikke bestemme, om Navnet **ad-** har staaet uden Verbum saaledes som det efter **ek** følgende Navn i Valsfjord-Indskriften, eller om Navnet har været Subject for et tilføiet Verbum. Hvis et Verbum har været tilføiet, har vel dette enten betydet „gjorde“ eller „skrev“.

Gaarden *Hov*, hvor Kammen er funden, maa efter sit Navn have været en gammel Gaard, hvor der har været et Sæde for den hedenske Gudsdyrkelse. I det foregaaende er allerede sagt, at Kammen og det Fund, hvortil den hører, er fra den ældre Mosefundstid. I Forbindelse hermed bør det fremhæves, at Formen for **e**, som her findes, ogsaa forekommer i Dopsko-Indskriften fra Torsbjærg Mose og i Indskriften paa Diademet fra Straarup. Om andre Indskrifter, i hvilke denne Runeform forekommer, se S. 301.

Det lader sig ikke bestemme, om Indskriften paa Kammen er indridset i Nærheden af det Sted, hvor Kammen er funden, eller i en langt derfra liggende nordisk Bygd.

Jarlsberg og Larviks Amt.

36. Bjørnerud.

Literatur. O. Rygh i Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1895 S. 62 f.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen.

Tegning. Autotypi efter Photographi, taget af Photograph Væring.

Paa en Guldbracteat, som i 1895 erhvervedes af Universitetets Samling af nordiske Oldsager (Nr. 17955), er 3 Runer anbragte. Denne Gjenstand opgives at være funden paa Pladsen Bjørnerud i Sande Sogn og Præstegjæld, lige ved Grænsen mod Skoger Sogn, c. 1½ Kilometers Vei fra Skoger Jærnbanestation ved Veien, som fra denne fører i sydvestlig Retning; nærmere Oplysninger savnes.

Bracteaten er 2,2 Cm. i Tværmaal og veier 3,1 Gr. Hempen er borte, men to af de under denne tilloddede Korn er bevarede. Præget forestiller et menneskeligt Hoved over et firfoddet Dyr. Baade Menneskehovedet og Dyret er vendt mod venstre. Foran Ansigtet er en Fugl, der er vendt mod høire. Af det firfoddede Dyr er meget lidet at se, og dette kan ikke tydelig adskilles fra Fremstillingen af Fuglen. Udenfor Figurerne sees inderst en ophøiet Perlerad, saa en ophøiet Cirkellinje og endelig, nærmest indenfor den Perlering, der som vanlig er loddet til Bracteatens Rand, en Rad fordybede, dobbelte spidse Vinkler.

Mellem Ansigtet og Fuglen er fra høire mod venstre anbragt Runerne

ᚢᛚᚨ

d. e. **alu.** ᛚ-Runens Kvist berører ᚢ-Runens krumme Stav. Paa ᚢ-Runen dannes den rette Stav af en Fuglefiguren tilhørende Conturlinje. Denne Runes krumme Stav vender mod høire, medens de to foregaaende Runer vende mod venstre. I Forhold til de andre Runer bliver ᚢ-Runen altsaa en Venderune.

Med Runer findes **alu** ogsaa skrevet paa flere andre Bracteater, som er nævnte S. 161 f.; jfr. S. 267 f. Af disse er den, som har en Fremstilling, der er nærmest beslægtet med Bjørnerud-Bracteatens, Stephens Nr. 68 fra Olst ved Randers, Jylland. Her sees meget tydelig et menneskeligt Hoved over et hornet Dyr, begge vendte mod venstre, og foran Ansigtet er en mod høire vendt Fugl. Men **alu** er her, afvigende fra Forholdet paa Bracteaten fra Bjornerud, anbragt under Dyrets Forben. Stephens Nr. 68 har ogsaa en anden Indskrift, **hag**. Et Par andre Bracteater med Indskriften **alu** (Stephens Nr. 15 fra Slangerup, Sjælland, Nr. 88 fra Gotland og Nr. 103 fra Darum, Jylland) har ligeledes en Fremstilling, som viser et menneskeligt Hoved over en Dyrefigur. Ogsaa paa andre Gjenstande end Bracteater findes **alu** skrevet med Runer, dels alene dels sammen med andre Ord. Se herom S. 161 f., 232. Jfr. ogsaa S. 314 f.

Runerne **alu** er S. 163 f. tolkede som et Substantiv i Intetkjon Ental (af en consonantisk Stamme *aluh-*), der betyder „Værn", „en Gjenstand, som beskytter", særlig „en Gjenstand, som giver magisk Beskyttelse mod onde Aander og andet Ondt". Efter denne Tolkning skulde **aluh** paa Kinneved-Stenen i Vestergötland være en fuldstændigere Form (hvis **h** skulde være overført fra andre Casusformer), og Ordet skulde være beslægtet med got. *alhs* „Tempel", angelsaks. *ealh* „Tempel" (i Navne *aluch-*), *ealgian* „forsvare", gr. *ἀλκή* og (Dativ) *ἀλκί* (af Stamme *ἀλκ-*) „Styrke, Værn".

Mod denne Forklaring indvender v. Grienberger i Zeitschr. f. deutsche Philologie XXXII S. 292 folgende: „Die grundbedeutung des germ. *alhs* ist aber ohne zweifel nach altlitt. *elkas* „hain" die von „zaun, hag" und die bedeutung von ags. *ealgian* „to defend" beruht auf dem begriffe des zäunens und gestattet keinen zwingenden rückschluss, dass dem germ. *alhs* neben der gewöhnlichen concreten bedeutung „gehegtes grundstück" auch die abstracte „schutz" zugekommen wäre." Han forklarer **alu** som Hunkjonsord (med samme Endelse som **minu liubu** paa Opedal-Stenen) af en Stamme *alō-*, afledet af Verbet *alan*, oldn. *ala* „nære". Ordets Betydning skal være: „incrementum, gedeihen".

Men derved bliver, som v. Grienberger selv fremhæver, Formen **aluh** paa Kinneved-Stenen uforklaret. Da oldn. *ala*, ligesom lat. *alere*, betyder „nære", skulde man vente, at et deraf afledet Hunkjonsord **alu* betydede „Næring". Hverken af denne Betydning eller af Betydningen „Trivsel" vil man let kunne forklare Ordets Brug paa Aarstad-Stenen:

hiwigaʀ
sar alu.

hvorefter i en ved et bredt Mellemrum adskilt Linje følger den Dødes Navn i Genetiv. Her er **alu** (S. 232) forklaret som Betegnelse for det fredhellige Mindesmærke.

Heller ikke vilde Kinneved-Stenens **siʀ aluh** passende kunne tolkes som „denne (er) Næring (eller: Trivsel)“.

Vi kan derfor ikke holde v. Grienbergers Forklaring for sandsynlig.

Maaské har det med got. *alhs*, ags. *ealh* sammenhørende urnordiske **aluh**, **alu** betegnet „et omhegnet, fredet, helligt Sted“, men ogsaa „en omhegnet, fredet, hellig Gjenstand“. Ordet **wīha*, oldnord. *vi*, *vé* synes ligeledes at have havt begge disse Betydninger og at have været brugt ikke blot om et Tempel og et Gravsted, men ogsaa om en rørlig hellig Gjenstand, f. Ex. en Bracteat. Se. S. 251 f., 264—66.

Om den her behandlede Bracteat-Indskrifts Alder ved vi ikke at anføre andet end det, som kan sluttes af Tiden for Guldbracteaterne overhoved og af andre Gjenstande, som har Indskriften **alu**. Jfr. navnlig S. 45, 166 f., 235 f., samt S. 169, 187, 204.

Bratsberg Amt.

37. Tveito.

Literatur. Utrykt. Tegning af Indskriften med Bemærkninger af O. Rygh, Tveito 1 Aug. 1897. — Brev (med Rids af Runestenen) fra Kirkesanger G. Ingolfsland til M. Olsen, Vestfjorddalen 20 Oct. 1902. (Alt i Runearkivet i Christiania.)

Trykt. Halvor Flaten i „Varden" (Skien) 5 Juni 1896, Nr. 131 og derefter i „Landsbladet" 8 Juni 1896, Nr. 130. — O. Rygh i Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1896 S. 71 (jfr. ogsaa S. 68—71). — S. Bugge i Forhandl. i Vid.-Selsk. i Christiania. Oversigt over Vid.-Selsk.'s Møder S. 21. — S. Bugge i Arkiv f. nord. Filol. XVIII (1901) S. 4, 12. — S. Bugge i O. Rygh, Gamle Personnavne i norske Stedsnavne (1901) S. 246 Anm. 1.

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Indskriften i Papiraftryk, samt Benyttelse af O. Ryghs (under Literatur nævnte) Tegning og Bemærkninger.

Tegning. Autotypi af Indskriften efter Papiraftryk, hvori Runetrækkene og andre Fordybninger er udfyldte med Blyant.

Den Runesten, som her skal behandles, fremkom Sommeren 1896 paa Gaarden Tveito (Matr. Gaards-Nr. 123) i Dal Sogn, Tinn Præstegjæld, Telemarken, under Udgravningen af to Roser, i hvilke der gjordes et større Gravfund fra den ældre Jærnalder.

De to Grave, i hvilke der fandtes brændte Ben, viser i Oldsager flere saa specielle Overensstemmelser, at de sikkert tør antages at være væsentlig samtidige. I begge forekom der saaledes en Spænde af Typen Norske Oldsager (NO.) 243, og i begge Grave fandtes et Par Pilespidser af Jærn af en Form, der ikke ellers er paavist fra den ældre Jærnalder, men som væsentlig er den samme som Typen NO. 540 fra den yngre Jærnalder. At disse Pilespidser desuagtet tilhøre det oprindelige Gravgods og er samtidige med de andre Oldsager, bestyrkes ved deres Udseende: de har samme Slags Overflade som de Gjenstande, sammen med hvilke de blev fundne. Jfr. O. Rygh, Aarsber. 1896 S. 69 f.

De to Røser, som blot er 4 M. fjærnede fra hinanden, tilhøre forskjellige Parter af Gaarden Tveito. Ovenpaa den Røs, som er beliggende paa Parten Bjørkhaug, laa en svær Sten, der, da den blev væltet om, viste sig at have en kort Runeindskrift.

Arkæologiske Grunde taler afgjørende for, at de to Grave, over hvilke Røserne er opkastede, neppe kan sættes til meget senere Tid end Aar 500, saaledes som O. Rygh (Aarsber. 1896 S. 71) bemærker; jfr. i Særdeleshed de ovenfor omtalte to Spænder af Typen NO. 243. Som vi senere skal se, kan Tveito-Indskriften vistnok ikke være ældre end 8de Aarh. Den synes derfor ikke at kunne være ridset over den Mand, hvis Gravudstyr blev fundet inde i den Røs, ovenpaa hvilken Runestenen laa. Det er vel derfor en Tilfældighed, naar netop den Røs, paa hvilken Tveito-Stenen, hvis Indskrift synes at være fra 8de Aarh., blev fundet, indeholdt enkelte Oldsager, som i Norge udenfor Gravfundet fra Tveito intet tilsvarende har inden den ældre Jærnalder, men som viser stor Lighed med Gjenstande fra den yngre Jærnalder.

De Oldsager, som fandtes i de to Røser paa Tveito, er indlemmede i Universitetets Samling af nordiske Oldsager. Runestenen tilhører ligeledes Universitetets Oldsagsamling, men bevares foreløbig ved Findestedet. Den er anbragt ved Laaveväggen paa Gaardparten Bjørkhaug og er forsaavidt under Tag.

Stenen og dens Omgivelser blev undersøgte af O. Rygh Sommeren 1897. Han nedskrev de Oplysninger og fik taget de Aftryk, som her er benyttede. Photographi eller Tegning af Stenen og dens nærmeste Omgivelser har vi ikke hidtil kunnet erholde. Men Mangelen heraf synes mindre væsentlig, da nøiagtige Oplysninger om det meste, som staar i Forbindelse med Indskriften, er forhaanden.

Runestenen fra Tveito er af blaa Klæbersten, hvilken Stenart optræder i ikke saa liden Mængde i Omegnen. „Stenen er en forøvrigt temmelig uregelmæssig Blok, som paa den ene Side har en jevn Flade (Brudflade). Denne Flades Længde er 1,07 m., Bredden temmelig jevnt 70 cm., undtagen ved det ene Hjørne (foran Indskriftens Begyndelse), hvor et Stykke er afslaaet ved Udgravningen af den Røs, hvorpaa Stenen laa. Paa Kanten nedenfor Indskriften en jevn Afskraaning af c. 20 cm. Bredde; den er gammel. Stenens Tykkelse er c. 60 cm." (O. Rygh)[1]).

Paa den nævnte Brudflade er Indskriften, som er at læse fra venstre mod høire, anbragt langs efter Stenen, saaledes at dens Begyndelse er nærmere den Ende af Stenen, som er smalest. Runelinjens Længde er 15 Cm. Runerne, hvis Høide er 13—15 Cm., er i det hele tydelige, uagtet de er grundt ridsede og Trækkene smale (c. 3 Mm.). De kan ikke forveksles med enkelte grundere Linjer, der er tilfældige eller ialfald betydningsløse (se Tegningen).

Runerne er noget uregelmæssig indridsede, idet Stavene hverken er ganske parallele eller af samme Høide. Kvistene skraane paa anden ᛏ-Rune stærkere end paa første. Paa Rune 4 gaar Kvisten til høire ud fra Hovedstaven et Stykke

[1]) Hele Stenens Længde er 1,15 M., Bredden i den ene Ende 85 Cm., i den anden 50 Cm. Stenens Tykkelse er i den bredeste Ende 35—50 Cm., i den smaleste Ende kun c. 1 Cm. Dens Bagside har en ujævnt convex Overflade. (Meddelelse af Kirkesanger G. Ingolfsland.)

(Trykt 8. Februar 1908.)

nedenfor dennes Top. Paa ᛦ-Runen er høire Kvist, som gaar ud fra Hovedstaven lidt høiere oppe end venstre Kvist, fortsat til langt nedenfor Runens Basis.

Tveito-Indskriften indeholder ingen Rune, som udelukkende tilhører den længere Rækkes Skrift; men da dens Runer i det væsentlige stemmer overens med Vatn-Indskriftens, og da derfor Tveito-Indskriften neppe er meget yngre end Vatn-Indskriften, meddeles den her. Indskriften

ᛏᚼᛁᛏᛦ

maa læses **taitR** og er at forstaa som Mandsnavnet *Tæitʀ* „Teit“ i Nominativ. Om dette Navn, som har sin Oprindelse fra Adjectivet *teitr* „glad“, meddeles Oplysninger, som i det følgende er benyttede, af O. Rygh i Gamle Personnavne i norske Stedsnavne S. 246.

Navnet *Teitr* var i Middelalderen sædvanligt paa Island og forekommer der allerede som Navn paa Sønner af Landnaamsmænd. Derimod brugtes Navnet i Middelalderen almindelig ikke i Norge. Det forekommer der kun nogle Gange som Navn paa Geistlige. Det synes muligt, at disse har været af islandsk Slægt. Men at Navnet tidligere har været brugt i Norge, godtgjøres af flere Stedsnavne. Saaledes sikkert *Tysvær* i Ryfylke (*i Teizfyrdi* Dipl. Norv. II Nr. 147 S. 127), udtalt *tyss vør*. Sandsynlig ogsaa *Teigset*, Matr. Gaards-Nr. 53 i Nesset, Romsdalen; *Teistad*, Matr. Gaards-Nr. 52 i Herø, Nordland. I Telemarken er Navnet ellers ikke fundet. Forekomsten af **taitR** i Runeindskriften tyder derfor paa Indskriftens Ælde. Efter Ordformen tilsvarende er det oldengelske Navn *Tât* og det oldhøityske *Zeiz*.

At Indskriften er ældre end Middelalderen, fremgaar tydelig af Runetegnene.

Formen af **t** med to Kviste er i Norge i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer sjælden, men er dog bevaret i enkelte gamle Indskrifter; f. Ex. i den ældste Indskrift paa Alstad-Stenen paa Toten.

Anden Rune er *ár*-Runen i Formen ᚼ. Samme Form findes som Tegn for kort *a* i Norge paa Vatn-Stenen, hvis Indskrift kan betegnes som en Overgangsindskrift, der har lidt af den længere og lidt af den kortere Rækkes Skrifts Eiendommeligheder og som er sat til Tiden om 725—750. Se S. 353—362.

Formen ᚼ som Tegn for en *a*-Lyd forekommer i følgende Indskrifter med den længere Rækkes Runer: Björketorp, Gommor og Stentofta i Bleking, Skåång i Södermanland. Fyrunga i Vestergötland. Samme Tegn af *ár*-Runen maa ogsaa læses i Overgangsindskriften paa Sölvesborg-Stenen i Bleking.

ᚼ som *a*-Rune forekommer ogsaa i flere af de alderældste danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. Se Wimmer, Runenschrift S. 203. Tildels forekommer i de samme Indskrifter ᚺ som Tegn for *h*. Snoldelev-Stenen i Sjælland har først 2 Gange ᚼ for *a*, derpaa 5 Gange den senere Form ᛆ. Ogsaa Flemløse-Stenen har begge Former.

Sidste Rune i Tveito-Indskriften er ᛦ **R**. Denne Form, som optræder allerede i flere nordiske Indskrifter med den længere Rækkes Runer, dog ikke i de ældste, er endnu med samme Betydning sædvanlig i svenske og danske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer. Anderledes forholder det sig i Norge. I norske

Indskrifter fra Middelalderen med den kortere Rækkes Runer betegner ⅄ sædvanlig *y*; saaledes allerede i Indskrifter fra 11te Aarh. I flere af de ældre norske Indskrifter med den kortere Rækkes Runer forekommer *ýr*-Runen overhoved ikke, idet *reið*-Runen bruges for *r* i alle Ordformer og Lyden *y* betegnes ved *úr*-Runen.

I Norge forekommer ⅄ med Betydning *ʀ* i Overgangsindskriften fra Vatn, og her, ligesom paa Tveito-Stenen, efter en Dental; se S. 357 f. ⅄ *ʀ* forekommer to Gange paa en Sten, som er funden inde i en Gravhaug paa Valby i Tjølling Sogn, Larviks Fogderi; den ene Gang efter *þ*. Denne Indskrift, som synes at være fra 9de Aarh., har ᚴ for *a* (jfr. S. 84).

Navneformen **taitʀ** slutter sig til Sprogformen i de yngre Indskrifter med den længere Rækkes Runer og til den historiske Tids Sprogform derved, at Stammens udlydende *a* er faldt bort foran Nominativsmærket. Ogsaa heri staar Tveito-Indskriften paa samme Trin som Vatn-Indskriften.

Da Indskriften er saa kort, lader dens Tid sig neppe med Nøiagtighed bestemme. Men efter alt det, som i det foregaaende er anført, synes den snarest at burde henføres til Tiden om 725—775.

Af det, som er sagt i det foregaaende, fremgaar det, at Tveito-Indskriften ikke paa den Tid, da Røserne blev opførte, kan være indridset til Minde om den Person, over hvis Gravrøs den fandtes lagt, da Gravgodset i Røsen er fra en meget ældre Tid end Indskriften.

Hvis dette er rigtigt, synes det ikke muligt at bestemme, hvorledes den Sten, paa hvilken Runerne findes, fra først af har været anbragt. Det bliver derfor ogsaa mindre sikkert, i hvilken Hensigt Indskriften er indridset. Vi vover ikke at afgjøre, om Indskriften (som flere andre Indskrifter, der blot indeholder et Mandsnavn i Nominativ) har været bestemt til Mindeindskrift over en Afdød, i hvilket Tilfælde Stenen kunde tænkes at have været anbragt inde i en Gravhaug. Mindre sandsynligt er det vistnok, at det er en levende Mand, som her har ridset sit eget Navn[1]).

[1]) O. Rygh (Aarsberetn. 1896 S. 71) bemærker følgende: „Der er . . . ingen Nødvendighed for at antage, at Runestenen, der vel engang har været reist paa eller ved Stedet, oprindelig har staaet paa denne Grav eller er samtidig med denne."

38. Nordgaarden.

Literatur. O. Rygh i Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1898 S. 94—97 (særlig S. 96). — H. Schetelig i „Aarsberetning“ for 1900 S. 62.

Paa Gaarden Nordgaarden (Matr. Gaards-Nr. 41), Seljord Sogn og Præstegjæld, Telemarken, blev der Sommeren 1898 i en stor Haug gjort et rigt Gravfund fra den tidligere Del af Mellemjærnalderen. To af de Gjenstande, som fandtes i denne Haug, synes at være forsynede med Runeindskrift.

Af denne Haugs Gravgods, som fandtes under den naturlige Jordflade, dækket med et Lag af Sten, og som tydelig viser, at Graven har været en Skeletgrav, bør følgende Gjenstande fremhæves: Stykker af et broncebeslaaet Træspand (som NO. 381 eller 382); et Glasbæger uden Fod og Smaastykker af et tykt Glaskar af gjennemsigtigt Glas med gult Skjær; Stykker af 6 Lerurner, af hvilke én urtepotteformet; en vævskyttelformet Sten af graa Kvartsit (Beltesten); Stykker af en Saks; to Spydspidser, den ene med Modhager, den anden fireegget (som NO. 209); Stykker af en Skjoldbule af Formen NO. 221. Videre bør nævnes: Stykker af et i Skeden nedlagt tveegget Sværd, hvis Skede sees at have været af Træ, indvendig klædt med Skind, som har vendt Haarene indad; nogle Stykker af Sølv, der sandsynlig har tilhørt en Sværddopsko af samme Type som NO. 197. Endelig to firkantede Smykkeplader af Sølv, paa hvilke enkelte Runer synes at være anbragte.

Disse to Smykkeplader, der ligesom de øvrige Oldsager fra Nordgaarden tilhører Universitetets Samling af nordiske Oldsager i Christiania (Nr. 19278), har formodentlig oprindelig været anbragte paa Sværdskeden som Mundingsbeslag; der er paa Bagsiden Spor til, at de har været fæstede til denne ved Lodning. De er af forskjellig Størrelse, idet Maalene henholdsvis er 5,2 × 3,8 Cm. og 4,5 × 3,6 Cm. Begge Plader er nu brudte i flere Stykker, men intet mangler. Tykkelsen er 2 Mm., men da Ornamenterne er i stærkt Relief, bliver den meget ringere paa de mest fordybede Steder. For Ornamenterne henvises til ovenstaaende Afbildninger (som meddeles efter Aarsberetn. for 1898 S. 96 Fig. 10 a og b). De stærkest

ophøiede Dele har overalt været indlagte med Niello. Paa Trekanterne og Firkanterne i det større Beslag har der været helt Niellobelæg; i de 8 runde Partier i det mindre Beslag har derimod været indlagt en Dobbeltring af Niello med et Punkt i Centrum, medens Resten af Overfladen har været glat, uforgyldt Sølv. Grundmotivet i dette Beslags Ornamenter er, som det vil sees, Hagekorset.

Angaaende de Runer, som synes at være indridsede paa disse Plader, hidsætte vi følgende efter O. Rygh (i Oldsagsamlingens Catalog): Paa den større Plades Bagside (indre Side) „er der ganske løst og, som det synes, uden Sammenhæng ridset enkelte Runetegn, foruden endel tilfældige Streger hist og her. Ogsaa paa det andet Stykkes Bagside er der endel lignende Streger, hvoraf dog maaske ingen tør opfattes som noget bestemt Runetegn."

Paa de to Sølvplader fra Nordgaarden kan ingen Rune med Sikkerhed læses. Det lader sig derfor ikke afgjøre, om der her foreligger Indskrifter med sproglig Mening, eller om disse Runer, som har været anbragte paa den indre (mod selve Sværdskeden vendende) Side af Beslagstykkerne, har været Tegn uden sproglig Betydning. Vi indskrænker os til at opføre de her nævnte, med Runer forsynede Gjenstande fra Nordgaarden blandt Indskrifter med de ældre Runer, men vover ikke at give nogen Læsning af Runerne, ligesom vi heller ikke ser os istand til at meddele nogen Tegning af disse meget utydelige Indskrifter.

Stavanger Amt.

39. Vetteland.

Literatur. Utrykt. Brev fra Professor G. Gustafson til S. Bugge, Bergen 10 Mai 1899. — Brev fra Conservator T. Helliesen til S. Bugge, Stavanger 12 Mai 1899 (med Tegning af Indskriften). — Brev fra Proprietær Johan Hiorth til Halvdan Koht, Ogne 27 Oct. 1899. — Brev fra Prof. Gustafson til S. Bugge, Bergen 15 Nov. 1899. — Brev fra Conservator T. Helliesen til S. Bugge, Stavanger 12 Sept. 1900. (Alt i Runearkivet i Christiania.)

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Indskriften i Aftryk og Photographi, samt Benyttelse af de under Literatur nævnte Breve.

Tegninger. Først meddeles Autotypi af Runestenen efter Photographi, taget af Photograph Jacobsen, Stavanger; derpaa Autotypier (S. 441 Indskriftens 1ste og 2den Linje, S. 442 3dje Linje) efter et Papiraftryk, paa hvilket Runetrækkene og de naturlige Furer, der tjene som Rammelinjer, er udfyldte med Blyant af M. Olsen.

Om denne Runesten, som i 1896 (sandsynlig om Høsten) fandtes paa Gaarden Vetteland[1]) (Matr. Gaards-Nr. 33), Ogne Sogn, Egersund Præstegjæld, Jæderen, meddeles følgende efter Oplysninger, indhentede ved Findestedet af Professor Gustafson og Proprietær Johan Hiorth[2]):

Gaarden Vetteland ligger c. 2 Km. i NO for Bruvandet, et mærkeligt lidet Vand, der adskilles fra Søen kun ved en smal Sandstrimmel, og rundt om hvilket der er fundet mange Minder om gammel Bebyggelse, lige fra Stenalderen. I 1—2 Bøsseskuds Afstand SV for Gaarden, paa venstre Side af Landeveien og nær denne, stikker der op nogle lave Fjeldknauser. I nogle Meters Afstand fra den høieste af disse Knauser, paa den Side, hvor denne danner en c. 2 M.

¹) Side 360 er Stenen fra Vetteland efter en tidligere Meddelelse feilagtig omtalt som Stenen fra Sandve. Sandve er Matr. Gaards-Nr. 26 i Ogne Sogn.

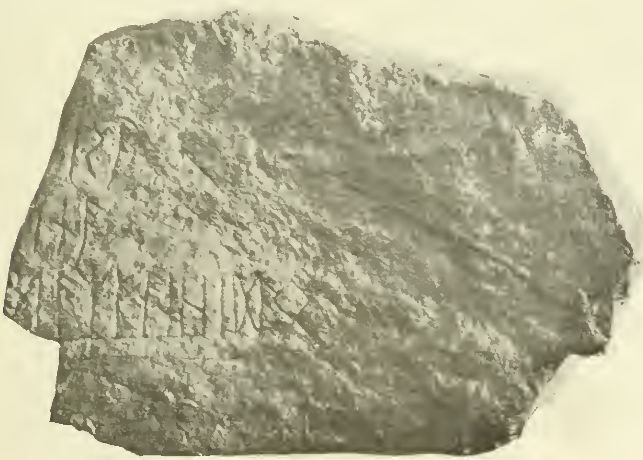
²) Saavel Meddelelserne om selve Fundet som om det (i det følgende omtalte) tabte Brudstykke af Runestenen grunde sig paa de ovenfor under Literatur anførte Breve.

høi lodret Væg op fra det omgivende Jordsmon, blev under Pløining Stenen funden i liggende Stilling, c. 20 Cm. under Jordoverfladen. Stenen kom under Arbeidet i Veien for Plogen og blev derfor opbrudt.

Professor Gustafson skriver i Brev af 15/11 1899: „Beliggenheden er saadan, at stenen ikke gjerne kan tænkes at have været reist på selve findestedet, men på en af knauserne ovenfor vilde den have havt en fortrinlig plads[1]). På den ene af disse lå der en liden lav haug, der blev undersøgt af mig[2]). I midten fandtes tæt under sten- og jord-dækket *brændte ben* og *kul*, samt nogle få stumper af et lerkar, hvis form ikke kan bestemmes, men som må være ældre end vikingetidens begyndelse. På denne lille haug kunde runestenen godt tænkes at have stået."

Medens Stenen efter at være opbrudt endnu stod lige ved Findestedet, støttet op mod en lav lodret Fjeldvæg, blev en Skolelærer opmærksom paa, at der var anbragt Runer paa den, og underrettede Stavanger Museum derom. I October 1896 blev Stenen flyttet til Stavanger Museum og indlemmet i dette.

Stenen fra Vetteland er kun et Fragment af en Runesten. Skjønt det manglende Brudstykke gjentagne Gange har været eftersøgt paa og omkring Findestedet, har det hidtil ikke lykkets at skaffe det tilveie[3]).

---

1) Lige under en flere Mandshøider høi Fjeldknaus vilde være en ligesaa uheldig Plads for en Runesten, som der vilde være en fortrinlig Plads oppe paa selve Knausen. (Prof. Gustafson.)

2) I denne Haug havde der tidligere været gravet. (Prof. Gustafson.)

3) Hvad der i det følgende meddeles af Oplysninger om det tabte Brudstykke, er, som man let vil forstaa af disse Meddelelsers Art, tildels temmelig upaalideligt. Vi har dog troet ikke at burde udelade det, da det muligens kan være til nogen Veiledning ved fremtidige Eftersøgninger af det manglende Brudstykke.

Det blev opgivet for Proprietær Hiorth af Gaarden Vettelands Eier (som dengang ikke boede paa Gaarden, men lod den bestyre ved Forpagter), Landhandler Johannes

Det bevarede Stykke af Vetteland-Stenen har sandsynlig været Runestenens Topende. Dette synes at fremgaa deraf, at Brudstykket smalner af udover mod den ene Ende (den Ende, som ikke er beskreven med Runer). Det er 111 Cm. langt, 76 Cm. bredt og 18 Cm. tykt. Stenarten, der er lyserød Granit, synes at være den samme, som forekommer i de ovenfor omtalte Fjeldknauser lige over Findestedet og paa flere andre Steder i Omegnen. Det fortjener her at mærkes, at ogsaa Tune-Stenen fra Smaalenene og Varnum-Stenen fra Vermland er af rødlig Granit; se S. 5, 39.

Det levnede Brudstykke af Runestenen viser Slutningen af tre rette Linjer, skrevne fra venstre mod høire. Stenen synes at have været reist saaledes, at Skriften gik nedenfra opad. Den Linje, som, da Stenen var reist, har været længst til høire, kalde vi i det følgende nederste Linje; Linjen længst til venstre kalde vi øverste Linje. Nederste Linje strækker sig meget længere mod høire end øverste Linje og Midtlinjen.

Runerne er overmaade smukt og tydelig indhugne. Med Hensyn til Runernes smukke og klare Former er Vetteland-Indskriften tilligemed Indskriften *a* paa Tune-Stenen af de mest udmærkede blandt de bevarede norske Indskrifter med den længere Rækkes Runer paa faste Mindesmærker. Alle Vetteland-Stenens Runer er endnu saa tydelige, at der paa intet Punkt kan være Tvivl om Læsningen. (Om første ᛞ-Rune i nederste Linje se i det følgende.) Runerne er i øverste Linje høiere end i de to andre Linjer, c. 12—12⅓ Cm. høie. I Midtlinjen og i nederste Linje er Runernes Høide c. 10½—11½ Cm.

Parallelt med Indskriften gaar flere naturlige Furer i Stenen. Langs en af disse er de 7 første Runer i nederste Linje anbragte, saaledes at Furen er under Runernes Basis.

Af øverste Linje er bevaret Runerne ᛁᛊᛏ **ist**.

Fra Midten af **i**-Runens Stav gaar skraat opad mod høire en kort, temmelig dyb Fure. Denne holde vi paa Grund af dens urene Bund for betydningsløs.

Sandve, at man Sommeren 1896 ved Ombygning af en Del af en Ladebygning paa Vetteland blev opmærksom paa „en Sten, der efter Beskrivelsen maatte passe til den [senere] fundne Runesten og som var bedækket med Skrifttegn". Der blev imidlertid ikke taget vare paa Stenen; efter Sigende blev den anvendt paa et andet Stod i Ladens Mur, men man kunde ikke erindre hvor. I 1897 foretog Proprietær Hiorth, da Laden blev tom, en Eftersøgning af Stenen, men uden Resultat, idet Arbeidsfolkene kom til den Overbevisning, at den maatte være anbragt under Laavegulvet, midt i Laden. Da en paatænkt Ombygning af Laden ikke fandt Sted, blev der en foreløbig Stans i Eftersøgningen af Runestenen.

Høsten 1899 besøgte Prof. Gustafson Findestedet. Jorden rundt om dette op til Fjeldknauserne undersøgtes med Jærnstang; man stødte paa flere Stene, men alle var uden Indskrift. I og rundt om den ovennævnte lille Haug søgtes ligeledes forgjæves. Desuden gjennemsøgtes de omgivende Stengjærder og Murene i nogle Udhusbygninger paa Gaarden, forsaavidt disse var tilgjængelige. Det fortaltes Prof. Gustafson, at den forrige Forpagter paa Gaarden skulde have seet nogle „Figurer" paa en Sten i en af Fjøsmurene.

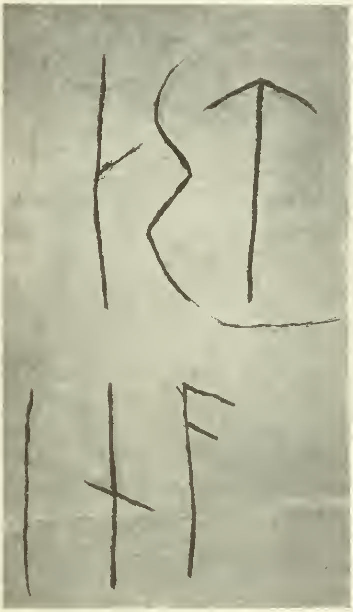
Den følgende Sommer lod Conservator Helliesen Grundmuren nedrive paa den ovenfor omtalte Ladebygning og undersøgte hver eneste Sten, ligesom ogsaa Laavebroen blev brudt op og Grunden undersøgt, men uden Resultat. Ogsaa en Undersøgelse, som blev foretaget af Grundmurene paa alle Husebygninger i Nabolaget og af alle Stengjærder i den nærmeste Omegn, viste sig at være frugtesløs.

Skjønt ogsaa Folkene paa Gaarden har havt sin Opmærksomhed rettet paa det tabte Brudstykke af Vetteland-Stenen, har det dog hidtil ikke lykkets at opspore dette.

(Trykt 6. Februar 1903.)

Til venstre for i-Runen og i Hoide med dennes overste Del sees en grund ᛊ-formet Fordybning. Den er sikkert ikke hugget.

Bruddet til venstre for i-Runens Stav gaar skraat imod dennes Retning, saaledes at Afstanden fra Bruddet til i-Runens Basis er 5 Cm., til samme Runes Top 2,5 Cm. Afstanden fra i-Runen til s-Runens Basis og fra s-Runens Basis til t er derimod kun henholdsvis 3,9 og 2,9 Cm. Efter dette er det sandsynligt, at den Rune, som har gaaet forud for i, har havt Kvist eller Kviste oppe til hoire og altsaa vel har været en af følgende Runer: ᚨ, ᛚ, ᛏ, ᛉ, ᚹ, ᚠ.

ᛊ-Runen har Form af to forenede Vinkler, den ene over den anden. Samme Form (med Vinklernes Aabning vendt fra Indskriftens Begyndelse) forekommer paa Kragehul-Spydstagen, paa Opedal-Stenen (S. 300) og paa Berga-Stenen. Væsentlig samme Form findes i Indskrifterne fra Tanum og Skärkind, hvor dog Vinklernes Aabning vender mod Indskriftens Begyndelse. Saude-Indskriften synes at have havt Runeformen ᛊ med Aabningen vendt fra Indskriftens Begyndelse; se S. 183 f.

Midtlinjen bestaar af de tre Runer ᛁᚾᚨ ina.

Længste Afstand fra ᛁ-Runen til Bruddet til venstre er 3,6 Cm. og Afstanden til følgende Rune 4,6 Cm. Man kan altsaa heraf ikke slutte noget om den Rune, som har gaaet forud for i.

ᚾ-Runens Tværstreg skraaner, ligesom Forbindelsesstregen paa ᚺ-Runen i nederste Linje, nedad fra venstre mod høire.

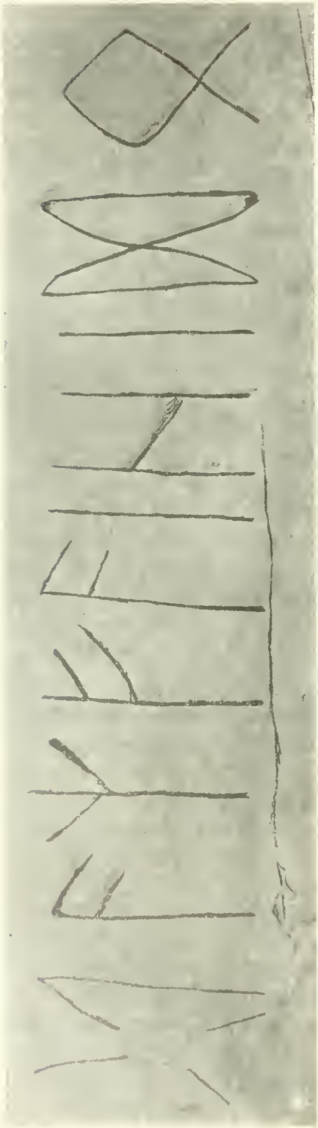
Paa ᚨ-Runen er nederste Kvist lidt kortere end overste. Den samme Eiendommelighed gjenfindes paa de to andre Steder, hvor ᚨ i denne Indskrift forekommer; dog er ved første a-Rune i nederste Linje Forskjellen mellem de to Kvistes Længde ubetydelig. Jfr. a-Runen i Indskrifterne fra Øvre Stabu og Nedre Hov (S. 416, 423).

Nederste Linje bestaar af følgende Runer:

Rune 1 ᛞ d. Runen, som staar lige i Bruddet, er nu ufuldstændig, idet venstre lodrette Stav er slaaet bort. Istedenfor to hinanden krydsende Forbindelsesstreger har den havt to mod hinanden vendte buede Linjer. Det kan nu ikke afgjøres, om disse Linjer har berørt hinanden, da et Stykke af Stenen har sprunget ud ved Buelinjernes Midte, saaledes at disse ikke sikkert kan følges i hele sin Længde. d-Runen Nr. 9 har væsentlig samme Form, men er noget smalere i Forhold til Hoiden: de to buede Linjer stode her ind til hinanden.

Rune 2 ᚨ a. Jfr. hvad der er bemærket til a-Runen i Midtlinjen.

Rune 3 ᛉ R. Venstre Kvist gaar ud fra Hovedstaven lidt høiere oppe end høire Kvist. Kvistene naar ikke op til i Høide med Stavens Top.

Rune 4 ᚠ f.

Rune 5 ᚨ a. Jfr. Bemærkningen til a-Runen i Midtlinjen.

Rune 6—10 ᛁᚺᛁᛞᛟ ihido.

Uagtet nederste Linje vistnok ikke skal læses først, synes det dog hensigtsmæssigt at begynde Tolkningen med denne. Thi denne Linje er den eneste, som nu sikkert indeholder et fuldstændigt Ord, og vi har derfor i den et trygt Holdepunkt, hvorfra vi kan gaa videre.

Dette fuldstændige Ord er ᚠᚨᛁᚺᛁᛞᛟ faihido. Vi kjende det allerede fra Einang-Stenen, hvor det ligeledes forekommer. Se S. 82—85. faihido er Verbum i 1ste Person Ental Præter. Indic. = *fáða*, og betyder „(jeg) malede“ eller „(jeg) skrev“. Andre Former af dette Verbum er nævnte S. 197, 200, 254 f., 259, 360—362, 377—379. Heraf maa sluttes for det første, at denne Verbalform har været formelmæssig fast brugt i Indskrifter med den længere Rækkes Runer. Da faihido er den ældste forekommende Form, som senere gjennemgaar flere Forandringer, indtil der ved Begyndelsen af den historiske Tid med samme Betydning skrives *faþa*, saa maa vi for det andet slutte, at Indskriften fra Vetteland har hort til de allerældste i Norge bevarede Runeindskrifter og har været omtrent samtidig med Einang-Indskriften.

Umiddelbart forud for faihido „(jeg) skrev“ er Runerne ᛞᚨᛉ. Heri har vi Slutningen af et Ord, hvis Begyndelse nu er tabt. Dette Ord har vistnok været et Mandsnavn i Nominativ (af en Stamme paa *-da-*), Subject for Verbet faihido[1]. Lidet sandsynligt er det, at vi i -daR skulde have Slutningen af et Appellativ i Nominativ, som havde staaet i Apposition til Subjectet.

[1] Vistnok har vi i Aarstad-Indskriften en Genetiv paa -aR, men det er ikke sandsynligt, at Vetteland-Indskriften forud for „(jeg) skrev“ skulde have en Genetiv af et Mandsnavn i Forbindelsen „N. N.'s Søn“ eller lignende.

Men hvorledes det Mandsnavn, hvoraf Slutningen **-daʀ** er bevaret, skal udfyldes, lader sig ikke bestemme. Der er mange Muligheder, af hvilke her skal nævnes nogle: **hagustaldaʀ** eller et sammensat Navn, hvis sidste Led har været enten ***wardaʀ** eller ***waldaʀ** eller **-radaʀ** eller **-ridaʀ**, o. s. v., o. s. v.

Nederste Linje viser, at Indskriften ikke har anvendt Ordadskillelse. Det samme er Tilfældet i Indskrifterne fra Einang og Strand og i flere andre af de ældste Indskrifter. Til venstre for Mandsnavnet kan endnu have staaet **ek** „jeg". Hvis nederste Linje ikke har indeholdt mere end den Sætning, hvis Verbum er **faihido**, mangler der til venstre for **-daʀ** neppe mere end omkring 10 Runer, men meget mulig færre Runer.

Den Sætning, hvormed Indskriften i nederste Linje ender, synes altsaa at have indeholdt først mulig **ek** „jeg", derpaa sikkert Runeristerens Navn i Nominativ og endelig Verbet **faihido** „skrev" uden Object. Hermed kan sammenstilles, at Helnæs-Indskriften fra Fyn slutter med Sætningen *quaiʀ fa*þ*i*, som er skrevet i én Linje (se Wimmer, Runenschrift S. 343) Et tilsvarende Forhold har fundet Sted paa den med Helnæs-Stenen nær beslægtede Flemløse-Sten (se Wimmer, Runenschrift S. 347 ff.).

Herefter gaa vi over til Midtlinjen.

I denne er kun **ina** bevaret. Da der er et bredt tomt Rum til høire for disse Runer, er det sandsynligt, at et Ord er afsluttet med **-ina**. Disse Runer kan ikke med Sikkerhed tolkes, thi da saa lidet er bevaret af den oprindelige Text, er det muligt at udfylde det manglende paa flere Maader. Men efter det sædvanlige Udtryk i de med Runer skrevne Mindeindskrifter synes ingen Udfyldning af **-ina** at ligge saa nær som **[sta]ina**, Accus. i Ental af Ordet for „Sten". Navneformen **staina** forekommer i Tune-Indskriften *b*.

Hvis denne Udfyldning er rigtig, kunde det ligge nær at formode, at Indskriften havde havt en Sætning af omtrent følgende Bygning: „N. N. reiste (eller: satte) denne Sten efter N. N." Jfr. f. Ex. Helnæs-Indskriften. Men herimod synes det, som er bevaret af øverste Linjes Runer, at stride.

I øverste Linje læses **ist**. Paa Grund af det brede tomme Rum til høire for **ist** er det sandsynligt, at et Ord har været afsluttet med **ist**.

I **-ist** vil man neppe kunne finde nogen anden Ordform, der ellers er kjendt som nordisk og som vil kunne passe i en Runeindskrift, end en til oldn. *reist* „ridsede" svarende Form. Afstanden fra **ist** til Bruddet til venstre passer ogsaa, som foran (S. 441) bemærket, godt til den Formodning, at Runen foran **ist** har været ᚨ **a**. Vi formode derfor, at der her skal udfyldes **[ra]ist**.[1]) Hvis dette er rigtigt, da har vi her det ældste bevarede Exempel paa en Form af oldn. *rísta* „ridse".

Det synes efter de tre Linjers indbyrdes Rækkefølge paa Stenen naturligt, at øverste Linje skal læses først, derpaa Midtlinjen og endelig nederste Linje. Herfor taler ogsaa den Omstændighed, at Runerne i øverste Linje er høiere end

---

[1]) Vi udfylde **[ra]ist**, ikke ***[wra]ist**, fordi Allitterationen i gamle Vers overalt henviser til Formen *rísta* med *r* i Fremlyd, ingensteds til et **vrísta*.

i de to andre. Endelig taler det, at Runerne i nederste Linje strække sig meget længere til høire end Runerne i de to andre Linjer, for, at nederste Linje skal læses sidst.

Men hvis det er rigtigt, at Indskriften i første Linje har havt Verbet „ridsede“ *raist, da kan i anden Linje ikke have fulgt en Sætning som følgende: „N. N. satte efter N. N. denne Sten“. Thi denne Rækkefølge af de to Verber vilde i sig selv være upassende og bliver endnu mere upassende derved. at „malede“ eller „skrev“ (faihido) følger i tredje Linje.

Vi skjonner ikke, at Verbet „ridsede“ (*raist) i første Linje kan faa nogen passende Anvendelse og Stilling, uden under følgende Forudsætning: Vi formoder. at første og anden Linje (øverste Linje og Midtlinjen) har indeholdt en Sætning af omtrent følgende Bygning og Indhold: „Efter N. N. N. N. (Subject) ridsede (*raist) Runer paa denne Sten (*staina)“. Eller „N. N. (Subject) efter N. N. ridsede Runer paa denne Sten“.

Hvis denne Formodning er rigtig, har Accusativen [sta]ina „Sten“ i Midtlinjen været styret af Præpositionen an „paa“. Om Brugen af Accusativ (ikke Dativ) i denne Forbindelse kan henvises til det S. 200 formodede an it paa Aagedal-Bracteaten og det der anforte nyisl. *draga líkneski á skjöld.* Sammenlign ogsaa *hiuku · runiʀ · arikan · strink* (Runverser Nr. 139), d. e. *hiuggu rúniʀ á ríkan* (?) *streng.*

Hvis de i det foregaaende nævnte Formodninger er grundede, saa har Indskriften forst nævnt én Person som den, der indridsede (*raist i 3dje Person) Runerne; derpaa en anden Person, som om sig selv siger, at han malede (faihido) (Runerne). Dette skulde synes egentlig at kunne forstaaes saaledes, at én Person har aftegnet Runernes Former paa Stenen, inden de blev indhuggede, og at derpaa en anden Person har foretaget Indhugningen efter de i Forveien opdragne Former. Men det er vel Runemesteren, om hvem Udtrykket faihido er brugt, medens [ra]ist synes at have været brugt om den Person, som har ladet Mindesmærket opfore og udstyre med Runer.

I den mythiske Fremstilling i Hávamál 142 har *fáþi*, hvis Object er „Runer“, et andet Subject end *reist* (Se S. 85). Rök-Indskriften har i Linje 2 *faþi faþiʀ* om den Person, som har ladet Runerne skrive, men nævner siden en anden Person som Runemester.

Efter det foregaaende er de levnede Brudstykker af Vetteland-Indskriften:

ᛁᛊᛏ
-i s t
ᛁᚾᚨ
-i n a
ᛞᚨᛉᚠᚨᛁᚺᛁᛞᛟ
-d a ʀ f a i h i d o

Dette kan mulig forstaaes saaledes:

. . . . [ra]ist
. . . . [sta]ina
. . . . -daʀ faihido

„[N. N. efter N. N.] ridsede [Runer paa denne] Sten. Jeg —d malede."

Som allerede i det foregaaende sagt, maa Vetteland-Indskriften være en af de ældste norske Indskrifter. Herfor taler navnlig den Omstændighed, at Ordformen **faihido** med Tvelyden *ai*, med bevaret *h* og med bevaret *i* ligeledes findes paa Einang-Stenen, som S. 88 er henført til Tiden omkring 400. Ogsaa Runernes Former og Anvendelse i det hele paa Vetteland-Stenen taler for Indskriftens Ælde. Saaledes det, at Runen ᚨ her er den eneste **a**-Rune og at øverste Kvist her er lidt længere end nederste og overalt gaar ud fra den rette Stavs Top. Fremdeles Formen af Runen for **s**. Vel ogsaa Formen af **d**. Formen af **R** med Kvistene opad.

Da denne Indskrift, af hvilken et lidet Brudstykke er bevaret, har været saa gammel, maa det i høi Grad beklages, at Runestenens manglende Stykke ikke er blevet gjenfundet.

Det bevarede Brudstykke af Runestenen er dog meget vigtigt, navnlig ved dets eneste fuldstændige Ordform **faihido** „jeg skrev".

Vi ved, at der i Mindeindskrifterne ogsaa med Hensyn til saadanne enkelte Udtryk gjør sig gjældende en fast Skik og Brug, som er eiendommelig for én Tidsalder i Modsætning til en anden. Det her forekommende Verbum bruges aldrig i norske Indskrifter fra den kristne Middelalder, i hvilke det derimod heder *ræist* „ridsede". Og i Mindeindskrifter med den længere Rækkes Runer er det sædvanlige Udtryk: „jeg skrev" i 1ste Person, medens Runeristeren i de norske Mindeindskrifter fra den kristne Middelalder saa godt som altid taler i 3dje Person.

Naar vi nu gjenfinde den paa Vetteland-Stenen forekommende Ordform **faihido** skreven paa samme Maade paa Einang-Stenen, saa forudsætter dette en enten middelbar eller umiddelbar historisk Sammenhæng mellem de to Mindeindskrifter.

Fremdeles skal her fremhæves, at de ældste norske Mindestene med den længere Rækkes Runer oftest forekommer i Kysteguene, fremfor alt i det sydvestlige Norge. Naar der nu er en Overensstemmelse, som forudsætter historisk Sammenhæng mellem Mindeindskriftens Udtryk paa Einang-Stenen i Slidre i Valdres og paa Vetteland-Stenen paa Jæderen, saa tør deraf sluttes for det første, som alt foran er sagt, at begge Mindestene hore til omtrent samme Tid. For det andet tør vi (hvadenten Vetteland-Stenen eller Einang-Stenen er ældst) slutte, at den Skik at reise en med Indskrift forsynet Mindesten er bleven udbredt til Valdres, hvor Einang-Stenen nu intet Sidestykke har, fra det sydvestlige Norges Kystegne, kanské snarest fra Jæderen. Thi i de sydvestlige Kystegne har den nævnte Skik, som vi har Grund til at tro, været mere almindelig. En Bevægelse i væsentlig samme Retning kan vi iagttage omkring Aar 1000 ved de saakaldte Kortkvist-Runers Udbredelse i Norge; se S. Bugge, Hønen-Runerne.

40. Mauland.

Literatur. T. Helliesen i Stavanger Museums Aarsberetning for 1899. S. 82 (med Tegning).

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Originalen.

Tegninger. Autotypier efter Photographier, tagne af Photograph Væring.

I 1899 indkom til Stavanger Museum en Guldmedaljon, paa hvis ene Side der mellem latinske Bogstaver og Tegn, som ikke viser Overensstemmelse med nogen Skrift, er indblandet enkelte Runer (Stav. Mus. Nr. 2245). Denne Gjenstand opgaves at være funden ved Pløining i en Ager paa Gaarden Mauland (Matr. Gaards-Nr. 63) i Time Sogn, Lye Præstegjæld, Jæderen.

Guldmedaljonen fra Mauland. som bærer Spor af stærk Slid, er 2,4 Cm. i Tværmaal. Oprindelig har den vistnok været noget større, idet der synes at være skaaret bort en Strimmel langs dens Kant. Herfor taler den Omstændighed, at kun nederste (inderste) Del af de bogstavlignende Tegn, som har skullet forestille Reversens Omskrift, nu er bevaret, ligesom ogsaa det, at de yderste Conturlinjer mangle paa Fremstillingen af den Kvinde, der paa Reversen sees foran Rytteren. Medaljonen, der har været baaren som Smykke, er forsynet med en cylinderformet Hempe, men mangler den Perlerand, som stadig ellers forekommer paa Gjenstande af samme Art.

Medaljonen fra Mauland er en barbarisk Efterligning af en romersk Guldmynt fra det 4de Aarh. Lignende barbariske Efterligninger af romerske Guld-

mynter er i Norge fundne i et ganske lidet Antal (i alt 6). De synes alle at have havt til Forbillede romerske Mynter og Medaljoner fra det 4de Aarh. (særlig fra Tidsrummet 350—375). Jfr. O. Rygh i Videnskabsselsk. Forhandl. 1872 S. 349—352 og i Norske Oldsager under Nr. 286; Undset i Aarbøger f. nord. Oldk. 1880 S. 153; K. Rygh i Aarsberetn. fra Foren. til norske Fortidsm. Bevaring for 1897 S. 93. Ogsaa Medaljonen fra Mauland viser stor Lighed med romerske Mynter fra Constantinernes og de nærmest følgende Keiseres Tid, skjønt det ikke kan sikkert afgjøres, efter hvilket Forbillede den har været forarbeidet. Det bør nævnes, at Advers-Præget minder meget om Fremstillinger af Keiser Valens (375—378); jfr. Cohen, Déscription hist. des monnaies frappées sous l'empire romain VI pl. 14.

Fremstillingerne paa Mauland-Medaljonen synes, i Modsætning til Omskriften, at være forholdsvis mindre udartede, end det ofte er Tilfældet med de barbariske Efterligninger af romerske Mynter.

Medaljonens Forside fremviser foruden Omskriften Brystbilledet af en af de romerske Keisere. Diademet er tydelig fremstillet. Derimod er Kappens Flige, som i barbariske Efterligninger kan omdannes paa forskjellig Maade, f. Ex. til Fuglehoveder, her forvansket til to Spiraler, og over den ene af disse Spiraler stikker aldeles umotiveret en udstrakt Haand frem.

Reversen fremstiller en Rytter, som i den ene Haand, der er rakt frem, holder en Krans, medens den anden Haand er strakt bagud. Foran Rytteren sees en Kvinde, som i sin høire Haand holder en Gjenstand, der snarest turde være at opfatte som en Fakkel. Langs Medaljonens Rand sees nu kun det nederste (inderste) af endel bogstavlignende Tegn, idet Medaljonen, som ovenfor nævnt, oprindelig synes at have været noget større i Tværmaal.

Af de i Norge fundne Efterligninger af romerske Mynter viser Mauland-Medaljonen størst Lighed med den Medaljon, som i 1827 fandtes paa Gaarden Midt-Mjelde i Haus Præstegjæld i Nordhordland, og som synes at være en Efterligning af en Mynt af Valentinian I (364—375); afbildet i Antiqvarisk Atlas Pl. I Nr. 15. Denne Medaljons Revers fremstiller ogsaa en Rytter, som i den ene Haand holder frem en Krans (?), medens han med den anden griber om Tøilerne. Ogsaa paa en anden af de i Norge fundne Guldmedaljoner, som er Efterligninger af romerske Mynter, er en Rytter fremstillet, nemlig paa Medaljonen fra Hove, Vik Præstegjæld i Sogn (afb. Atlas Nr. 14). Ligesom paa Medaljonen fra Mauland strækker her Rytteren den ene Haand frem, den anden bagud, men han holder, forskjelligt fra Mauland-Medaljonens Fremstilling, i den fremstrakte venstre Haand et Spyd, i høire Haand et draget Sværd.

Som i det foregaaende nævnt, er der paa Medaljonen fra Mauland som Omskrift paa Adversen ikke blot anbragt latinske Bogstaver, men ogsaa enkelte Runer og endel andre Tegn. Af disse sidste bør nævnes det Tegn, der er det 2det Tegn til venstre for Hempen, en Cirkel, hvori sees to rette Linjer, som skjære hinanden i en ret Vinkel, og hvis Skjæringspunkt falder noget til venstre for Cirkelens Centrum. Til høire for Hempen er efter 4 sikre Runer et tydeligt Hagekors anbragt.

Følgende Tegn paa Mauland-Medaljonens Adversside synes sikkert at være Runer:

Til venstre for det ovenfor omtalte cirkelformede Tegn ʃᛚ. ᛚ-Runens Stav har ved Basis en liden Udvidelse til venstre, hvad der kunde tyde paa, at her oprindelig havde staaet ʃ.

Under Hempen sees til venstre en vertical Streg. Fra denne gaar lige under Hempen en noget krum Streg nedad mod høire, dog ikke saa langt, at den naar ned til den verticale Stregs Basis. Da en Del af dette Tegn synes at være skjult af Hempen, kan det ikke afgjøres, om Tegnet er en Rune (ᚢ?) eller et andet Tegn. Hverken dette Tegn eller de to foregaaende træder tydelig frem paa Afbildningen.

Omtrent midt under Hempen stikker nederste Del af et latinsk S eller en ᛊ-Rune frem. Til høire herfor følger saa, som det synes, Runerne ʃ ʃ ᛊ ᛞ. Det tredje af disse Tegn er snarest en s-Rune. Det latinske Bogstav S har nemlig, hvor det i Omskriften forekommer, en noget afvigende Form. d-Runens Forbindelsesstreger gaar ud fra Stavene et Stykke nedenfor disses Toppe og ovenfor deres Basis. Denne Rune har saaledes væsentlig samme Form som paa Rök-Stenen og som i angelsaksisk Runeskrift. Om den her forekommende Afvigelse fra den ældre Form af d-Runen er tilsigtet eller skyldes Ubehjælpsomhed, lader sig neppe sikkert afgjøre.

Da de barbariske Efterligninger af romerske Guldmynter er fundne i et ganske lidet Antal i Norge, har Undset (Aarbøger 1880 S. 153 f.) udtalt den Formodning, at disse Efterligninger er indførte fra Vest-Europa, hvor de er langt sædvanligere. Det har for dette Spørgsmaal neppe nogen Betydning, at en Form af d-Runen, der ligner den paa Medaljonen forekommende, hidtil ikke er funden i Vest-Europa paa Fastlandet, men i England, dog kun i Indskrifter, som er meget yngre end nærværende Medaljon. Se Wimmer, Runenschrift S. 109; S. Bugge, Rök-Stenen og Fonnaas-Spænden S. 75.

Det, at to ʃ-Runer staa sammen, viser, hvad allerede af andre Grunde maatte formodes, at Runerne paa Medaljonen ikke danne nogen Indskrift med sproglig Betydning.

Undset henfører flere Fund, hvori Medaljoner, der er Efterligninger af romerske Guldmynter, forekomme, til Tiden omkring Aar 500. Da alle de her omtalte Medaljoner, som viser Efterligning af romerske Mynter, synes at henvise til Tiden omkring 350—375, turde der vel være Mulighed for, at idetmindste enkelte af disse Medaljoner kunde tilhøre en noget tidligere Tid.

(Trykt 7. Februar 1903.)

Søndre Bergenhus Amt.

41. Eidsvaag.

Literatur. Utrykt. Brev fra Conservator H. Schetelig til S. Bugge, Bergen 17 April 1901. — Brev fra H. Schetelig til S. Bugge, Bergen 30 April 1901 (med Afskrift af Indberetningen om Undersøgelsen af Findestedet). — To Breve fra H. Schetelig til M. Olsen, Bergen 8 Oct. og 20 Oct. 1902. (Alt i Runearkivet i Christiania.)

Trykt. Bergens Aftenblad, 16 April 1901, Nr. 7615. — H. Schetelig i Bergens Museums Aarbog 1901, No. 12, S. 8—10 (med Tegninger af Indskriften og af den Stenkreds, i hvilken Runestenen blev funden).

Grundlag for Behandlingen. Undersøgelse af Indskriften i Gibsafstøbning, Papiraftryk og Photographi, samt Benyttelse af de under Literatur nævnte Breve.

Tegninger. Autotypi af photographisk Gjengivelse af Runestenen (Nr. 1). Tegning af Stenkredsen, i hvilken Stenen blev funden, meddelt efter Bergens Museums Aarbog 1901, No. 12, Fig. 5, S. 9 (Nr. 2). Selve Indskriften i Autotypi efter Photographi (Nr. 3). Tegning af Rune 3 efter kalkeret Rids ved Conservator H. Schetelig (Nr. 4).

Under Oprydning af en Mark paa Gaarden Eidsvaag (Matr. Gaards-Nr. 116), Aasene Sogn, Hammer Præstegjæld (c. 1/2 Mil nordenfor Bergen) stodte man den 12 April 1901 paa den Runesten, som omstaaende Tegning viser. Fundet blev gjort af Gaardsbestyrer R. Øren. Runestenen er af Fabrikeier Christian Pettersen skjænket til Bergens Museum (1901, Nr. 70).

Findestedet blev kort Tid efter Stenens Fremkomst undersøgt af Conservator H. Schetelig, paa hvis (under Literatur nævnte) Meddelelser de følgende Oplysninger om Fundomstændighederne grunde sig.

Runestenen fandtes paa det nederste, temmelig bløde og flade Engstykke af „Vallabakkanne“ ved den sydlige Ende af den midterste lille Vig i Eidsvaagens Bund, lige indenfor det nuværende Badehus. Grunden ligger under Gaarden Eidsvaag og tilhører Eidsvaags Klædefabriker. Stenen blev funden 33 M. fra Stranden

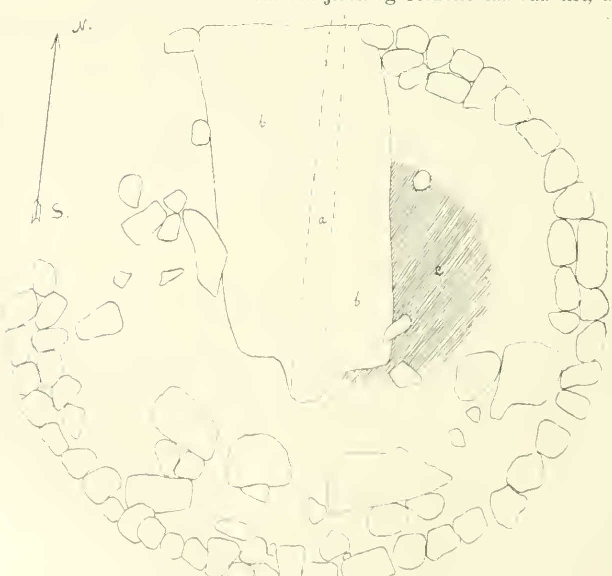

Nr. 1.

og c. 4 M. over Havet ved almindelig Vandstand, i liggende Stilling med Indskriften nedad. Den var helt dækket af Jord, naar undtages et lidet Hjorne af Stenens Fodende, som i de sidste Aar var skudt op over Jordoverfladen. Stenen kunde, før den i sin Helhed kom i Dagen, spores som en svag Forhøining.

Ved Undersogelsen af Findestedet viste det sig, at Runestenen har været omgiven af en Stenkreds, 4,50—4,80 M. i Tværmaal. Kredsen var fuldstændig og sammenhængende bevaret i omtrent 3/4 af den hele Omkreds. I Nord var den et kort Stykke afbrudt ved Finderens Gravning. Ved det nordvestre Hjørne laa endnu en Sten paa sin Plads; forøvrigt var Kredsen i Nordvest fuldstændig afbrudt. Da Stedet her som ellers var dækket af fast, gammel Græsbund, maa dette Brud antagelig skrive sig fra gammel Tid. Runestenen fandtes liggende saaledes, at dens Top vendte mod Nord ud fra Kredsens Centrum og dens Topende strakte sig et lidet Stykke udenfor Stenkredsen. (Jfr. Tegning Nr. 2.)

Den nævnte Kreds var omhyggelig sammenlagt af udsøgte Rullestene, der var 30—40 Cm. i Tværmaal. Kredsens Udside var saa jævn og Stenene laa saa tæt, at der kun

Nr. 2.

a Runestenen; *b* den Del af Kredsen, som udgravedes af Finderen; *c* Kullaget.

paa 3 Steder saaes Mellemrum paa 3—4 Cm. Paa enkelte Steder var Kredsen dobbelt, idet en indre Rad af samme Slags Sten var lagt tæt op til den ydre. Det Lag af Græstorv og Jord, som dækkede Stensætningen, var ingensteds mere end 10 Cm. tykt; enkelte Stene stak næsten helt op til Overfladen. Inde i Kredsen laa uden mærkbar Orden spredt omkring endel Rullestene og Kampestene, der var af forskjellig Størrelse og laa i noget forskjellig Dybde.

De Stene, hvoraf Kredsen bestod, var lagte paa den naturlige Grusbund (gammel Strandgrus), og hele den kredsrunde Plads havde derfor, ligesom Marken omkring, en svag Hældning mod Søen.

C. 1 M. indenfor Stensætningens Østside begyndte et Kullag, som strakte sig indover mod Kredsens Centrum og som var af 10 Cm.'s Tykkelse. Ikke fuldt Halvparten af dette var bevaret, da det meste var blevet bortskaaret ved Finderens Gravning. Laget bestod af sort Jord, Løv og lign., med enkelte større Trækulstykker iblandt. Der fandtes ikke Spor af Ben eller Oldsager, og Gruslaget syntes urørt. Desuagtet ligger det paa Grund af det nævnte Kullag nær at antage, at der indenfor Stenkredsen har været en Brandgrav.

Af hvad der i det foregaaende er anført om den Stilling, i hvilken Stenen blev funden, fremgaar det, at den har været reist i fri Luft midt i Stenkredsen. Den var kun faldt om, da man stødte paa den; endnu laa Stenens Fodende paa sin oprindelige Plads ved Kredsens Centrum. Af norske Runestene, som har Indskrift med de ældre Runer, synes Einang-Stenen at være den eneste, som endnu staar paa sin oprindelige Plads (S. 75, 87).

Ogsaa ellers er der paa Gaarden Eidsvaag gjort Fund fra den ældre Jærnalder. I en Haug, som blev udgravet i 1836, traf man i 1 Fods Dybde en Grav fra den yngre Jærnalder. Men i 3 Fods Dybde stødte man paa et større Gravkammer, som paa Grund af de deri fundne Oldsager, af hvilke bør fremhæves en urtepotteformet Lerurne og en Boilespænde af Typen NO. 243, maa henføres til Mosefundstidens senere Del. Jfr. Nicolaysen, Norske Fornlevn. S. 406; O. Rygh i Aarbøger f. nord. Oldk. 1869 S. 177 f.

Runestenen fra Eidsvaag er af trekantet Tværsnit, 3,20 M. lang, 0,50 M. bred og 0,23 M. tyk. Stenarten er ifølge Conservator Kolderup en finkornet granitisk Bergart, som vistnok er mere finkornet end den almindelig findes i Eidsvaag, men som dog meget godt kan være derfra; efter sin hele Structur skriver den sig sandsynlig fra en Forekomst i den nærmeste Omegn.

Stenen viser ikke Spor af Tilhugning. 1,60 M. fra Toppen begynder en Indskrift paa 7 Runer, som strækker sig 27 Cm. nedover Stenen og er at læse fra venstre mod høire. Runernes Høide er c. 6—9 Cm. Lavest er de to første Runer, kun c. 6 Cm. høie. Alle Runer er tydelig og sikkert indhugne og udmærket bevarede, med Undtagelse af sidste Rune, som er lidt slidt øverst, men dog sikker. Runerne har en lysere Farve end den uberørte Stenoverflade omkring, og paa Originalen fremtræder saaledes sidste Rune ved sin lysere Farve ganske tydelig.

Rune 1 ᚺ h med Forbindelsesstregen skraanende nedad fra venstre mod høire.

Nr 3.

Rune 2 ᚨ a. Overste Kvist paa ᚨ gaar i denne Indskrift overalt ud fra Stavens Top. Kvistene skraane noget mindre nedad end sædvanlig paa denne Rune.

Rune 3. For denne Runes Form henvise vi til hosstaaende Rids. Som ovenfor bemærket, er Runetrækkene af en lysere Farve end den øvrige Stenoverflade. Heri har vi en god Hjælp ved Bestemmelsen af denne Runes Form. Hosstaaende Rids er taget derved, at man har fulgt Randen af det lysere Parti, altsaa Conturerne af den virkelig hugne Linje. Forbindelsen oventil paa Rune 3 er fuldt sikker, men ikke meget dybt hugget. Ved venstre Stavs Indbøining er der paa Indsiden en naturlig Fordybning i Stenen. Denne Fordybning, som paa et Photographi kaster stærk Skygge, ser paa Tegning Nr. 3 ud som en Del af Runestaven. Da den dog ikke har samme lyse Farve som Runetrækkene, kan den, som Conservator Schetelig bemærker, ikke være indhugget. — Om Betydningen af Rune 3 se i det følgende.

Rune 4 ᚨ a.

Rune 5 ᛉ R. Denne Rune naar høiere op end de omstaaende Runer. Ligeledes naar R-Runen Nr. 7 høiere op end den foregaaende Rune.

Rune 6—7 ᚨᛉ **aʀ**. Afstanden mellem disse Runer (c. 6 Cm.) er næsten dobbelt saa stor som mellem de nærmest foregaaende Runer af væsentlig samme Høide (fra R. 4 til R. 5 og fra R. 5 til R. 6 c. 3,1—3,2 Cm.).

Som allerede sagt, skal Indskriften læses ovenfra nedad og fra venstre mod høire. Ogsaa flere andre Indskrifter med de ældre Runer, som er indridsede paa Mindestene, skal læses ovenfra nedad. Saaledes f. Ex. Indskrifterne paa Bø-Stenen (S. 238) og paa Skåång-Stenen i Södermanland (Stephens II 888), i hvilke Runerne skal læses fra venstre mod høire. Flere andre Indskrifter med de ældre Runer gaar ovenfra nedad, men fra høire mod venstre, f. Ex. paa Einang-Stenen og paa Krogsta-Stenen i Upland.

Nr. 4.

Læsningen af alle Runer er let og sikker med Undtagelse af Rune 3. Denne Rune, der, som ovenfor sagt, oventil har sikker Forbindelse mellem de to Stave, skulde nærmest synes at maatte læses som ᚱ **r**. Men herimod taler det, at vi ved Læsningen **r** faar en Venderune, hvilket i en saa kort Indskrift paa en reist Mindesten vækker Betænkelighed, og at den høire Stav ikke er ret, men buet. Mod Læsningen **r** taler ogsaa den Omstændighed, at et Navn **haraʀaʀ** ikke, som det synes, vilde svare til noget ellers kjendt germansk Navn og heller ikke vilde lade sig paa nogen indlysende Maade etymologisk forklare. Se i det følgende.

Vi er derfor mere tilbøielige til at læse 3dje Rune som **o**, uagtet vi ikke ellers har fundet nogen **o**-Rune af samme Form. Runen for **o** har ellers den lukkede Form ᛟ. Men det synes ikke meget paafaldende at finde en Form, i hvilken Stavene ikke gaa sammen omtrent paa Midten. Thi **b**-Runen har snart den Form, at de to Sidestave gaar ind til den rette Stav paa Midten; snart den, at der er et aabent Rum mellem de to Sidestaves Forbindelsespunkt og den rette Stav. Det sidste er Tilfældet f. Ex. paa Opedal-Stenen og i sidste Ord i Tune-Indskriften ᛒ. Sammenlign ogsaa den aabne Runeform for ᚱ med den latinske Bogstavform R [1]).

Vi formode herefter, at Indskriften snarest skal læses

ᚺᚨᛟᚨᛉᚨᛉ
haoaʀaʀ

[1]) S. Bugge har i et Foredrag ved 5te nordiske Filologmøde (i Christiania) søgt, i Modsætning til Wimmer (Runenschrift bl. a. S. 107, 111 f. Anm.), at vise, at den gotiske Mand (eller de Goter), som har dannet Runeskriften, har kjendt ikke blot den latinske Skrift, men ogsaa de græske Bogstaver og deres Navne. Fremdeles, at Runen ᛟ **o** er dannet ikke af det latinske Bogstavtegn, men af det græske Tegn for Omega. Disse Meninger skal han her ikke begrunde. Han vover dog ikke i 3dje Rune paa Eidsvaag-Stenen at finde en Støtte for denne Opfatning af **o**-Runens Oprindelse, da den ældre Runeform synes at maatte være den lukkede: ᛟ.

I denne Indskrift forekommer Runen ᛉ **R** inde i Ordet mellem to Vokaler. Dette findes ogsaa undertiden ellers; se **hroRaR hroReR** paa By-Stenen og hvad derom er bemærket S. 98.

haoaRaR indeholder sandsynligst et Mandsnavn i Nominativ. Dette maa da være Navnet paa den Mand, paa eller ved hvis Grav Stenen har staaet.

Der kjendes mange Exempler paa, at Mindeindskrifter baade med den kortere, og især med den længere Rækkes Runer kun indeholde den Dødes Navn i Nominativ. Se herom S. 223, 227, 280, 365.

Vi formoder, at **haoaRaR** er samme Navn som det oldisl. *Hávarr* Dropl. saga (Gislason's Udg.) S. 6; Landn. (Ísl. s. I 1843) S. 49; glsvensk *Harar*, se Lundgren. **haoaRaR** synes os da opstaaet af en ældre Form **Hauha-gaiʀaʀ*, fællesgermansk **Hauha-gaiza-z*. Samme Navn er da oldtysk *Hôgêr*, se Förstemann[2] I S. 801.

Den her forekommende Navneform gjør det nødvendigt nærmere at se paa, hvorledes Lydforbindelsen *auh* behandles i nordiske Sprog. Läffler (Arkiv f. n. F. I S. 266—287) har godtgjort. at fællesgerm. *auh* i visse Tilfælde er blevet til *ó* i historisk Nordisk. Saaledes i Udlyd: oldn. *þó* = got. *þauh*; Præter. *fló* af **flauh*; Præter. *ló*, *smó*, *só*. Fremdeles foran en Consonant: *flótt* af **flauht*. Endvidere, hvor der efter *auh* har fulgt Vokalen *u*; jfr. Läffler i Arkiv f. n. F. VII 257 ff. Saaledes *ló* fem. i norske Stedsnavne af **lauhu*, = ags. *léah* fem.; jfr. oht. *lôh*. S. Bugge antager, at *ló* har, ligesom ags. *léah*, betydet „Mark, Eng“, ikke „Skov“. Fremdeles oldn. *fló* fem. „Loppe“ af urnord. **flauhu*; jfr. ags. *fléah*, oht. *flôh*. Derimod synes Läffler ikke at have godtgjort, at urnord. eller fællesgerm. *auh* foran alle Vokaler er blevet til *ó* i historisk Nordisk. Flere Former af Adjectivet „høi“ synes ikke hidtil at være tilfredsstillende forklarede hverken af Läffler eller af Falk og Torp i „Etym. Ordbog“.

Vi antager, at fællesgerm. *auhō* er blevet i Oldnorsk til *ǫ́va*, senere *áva*; f. Ex. Nom. plur. fem. *hávar* af **hauhōʀ*. Ligeledes er fællesgerm. *auhă* i Oldnorsk blevet til *ǫ́va*, senere *áva*, hvor *ă* er bevaret; men til *ǫ́*, senere *á* foran Consonant. F. Ex. Accus. sing. masc. *hávan* af **hauhana*; Nom. sing. masc. *hár* af **hauhaz*; Nom. og Accus. sing. neutr. *hátt* af **hauhata*. Ligeledes blev et oprindeligt *auh* foran et af *ai* opstaaet urnord. *ē* til oldn. *áv-*, f. Ex. Nom. plur. masc. *hávir* af urnord. **hauhēʀ*, fællesgerm. **hauhai*. Vi formoder, at Nom. og Accus. **hauhiþu* „Høide“ lydret er blevet til *hæð*, jfr. nynorsk Dial. *hø* fem. „Forhøining“; derimod Gen. **hauhiþōʀ* til oldn. *hæðar*. Man har vel ligeledes engang bøiet *hærre* „høiere“. Dat. plur. **hærrom* og *hæstr* „høiest“ Dat. **hæstom*.

I Gen. sing. og Nom. Accus. plur. *lóar* formode vi en Analogidannelse efter Nom. Acc. Dat. sg. *ló*; ligesaa i Gen. sing. *flóar* en Analogidannelse efter *fló*.

Efter det foregaaende synes **haoaRaR** at være opstaaet af **Hauha-gaiʀaʀ*. I **haoaRaR** har vel *ao* været udtalt enstavelses med lang *a*. Nærmest maa forudsættes en ældre Form **HaohaʀaR*. Her er altsaa *h* faldt bort i Indlyd mellem to Vokaler. Det samme har S. Bugge tidligere formodet i flere Ordformer, som forekommer i flere, forholdsvis sene Indskrifter med den længere Rækkes Runer: **tiade** af **tehode* paa Aagedal-Bracteaten, hvis Indskrift synes at være fra c. 650—675 (S. 199); **ue** af **wīha* i Odemotland-Indskriften fra omtrent samme Tid (S. 252);

wui af **wīha* paa Bracteaten Stephens Nr. 79 fra Jylland (S. 195, 265); wea af **wīha* paa Fyrunga-Stenen i Vestergøtland fra omkring 700 (Arkiv f. n. F. XIII 357).

Paa aldeles forskjellig Maade er Runeforbindelsen **ao** i **gaoar** paa Røk-Stenen at opfatte: men vi skal her ikke gaa ind paa Forklaringen af denne Ordform.

haoaʀaʀ er opstaaet af **Hauha-gaiʀaʀ*. Den samme Forandring af **gaiʀaʀ* som andet Sammensætningsled foreligger i *Hróarr*. som i islandske Kilder er Navn paa den danske Konge, som paa Angelsaksisk kaldes *Hróðgār*. Oldn. *nafarr* „Bor" synes at være opstaaet af **naba-gaiʀaʀ*. jfr. det ensbetydende oht. *napakêr* og det finske Laaneord *napakaira*. I Indlyd er *g* ogsaa faldt bort i *quaiʀ* paa Helnæs-Stenen, gutnisk *Awair* af **Awugaiʀaʀ*; men her er *ai* bevaret. Jfr. Noreen, Altisl. Grammatik² S. 131. At *g* i disse Ord er trængt ud, forudsætter vel spirantisk Udtale og at den af *g* indledede Stavelse var svagt betonet.¹)

Eidsvaag-Indskriften er for kort til, at dens Tid med nogen Sikkerhed kan bestemmes. Det tydeligste Tidsmærke synes at være det, at *h* i Indlyd er faldt bort i **haoaʀaʀ** af **Hauha-gaiʀaʀ*. De norske Indskrifter, hvori dette ellers forekommer, synes ikke at være ældre end Midten af 7de Aarh. Naar Forandringen af *-gaiʀaʀ* til *-aʀaʀ* er opstaaet, mangle vi Midler til sikkert at bestemme. Men naar den danske Konge *Hróarr* i Angelsaksisk kaldes *Hrōðgār*, synes dette at vise, at den nævnte Lydforandring ikke var indtraadt i Kong Roars Levetid omkring Aar 500. Det, at ᚨ er den eneste a-Rune, samt Endelsen **-aʀ** og Runeformen ᛉ viser, at Indskriften ikke hører til de yngste med den længere Rækkes Runer. Da den her forekommende Form af o-Runen er enestaaende, kan den ikke bruges som Tidsmærke. Vi formoder, at Eidsvaag-Indskriften er fra 6te eller 7de Aarh., kanské snarest fra første Halvdel af 7de Aarh. Det kan her nævnes, hvad ovenfor S. 451 er oplyst, at der paa Gaarden Eidsvaag er gjort et Fund fra den senere Mosefundstid eller senest fra omkring 500. Men dette beviser ikke noget om Runestenens Tid.

¹) Tidligere, da vi forudsatte Læsningen **haraʀaʀ**, tænkte vi paa flere forskjellige etymologiske Forklaringer af denne Navneform. Disse har vi nu samtlige opgivet, men skal dog i al Korthed nævne nogle af dem her for at vise, at Læsningen **haoaʀaʀ** tilsteder en langt naturligere Forklaring.

1) **haraʀaʀ** af **Hraʀaʀ* i Aflydsforhold til ags. *hrōr*, hvoraf Navnet **hroʀaʀ** paa By-Stenen S. 98 er forklaret. 2) af **Harʀaʀ* maaské beslægtet med norsk og svensk *harr* „thymallus vulgaris", i Gudbrandsdalen *horr*, af oldn. **hǫrr*, fællesgerm. **harzu-z*; Fisken har Navn af sin blaagraa Farve, jfr. litau. *kirszlys* „Harr", *kérszas* „sort- og hvidflekket" (Falk og Torp, Etym. Ordbog). 3) Eller **harʀaʀ* beslægtet med nynorsk Dial. *herr* masc. „Styrke Elasticitet", *herren* „stiv, strid, haard," jfr. t. *harren* (Bezzenberger's Beiträge III 103). 4) **haraʀaʀ** af **Haira-haʀaʀ* „Graahare". 5) **hāraʀaʀ** vilde ikke kunne forklares af **Haira-hāʀaʀ* „graahaaret", fordi den uomlydte Vokal i norsk-isl. *hár* neutr. „Haar" synes at vise, at Grundformen er **hēra*.

Ukjendt Sted i Norge.

42. Bracteat Nr. 48 hos Stephens.

Literatur. C. J. Thomsen i Annaler for nordisk Oldkyndighed 1855 S. 319. — Atlas for nordisk Oldkyndighed (1857) Tab. VII Nr. 141 (Tegning). — V. Boye, Fortegnelse over Gjenstande i det Kgl. Museum i Kjøbenhavn I (1859) S. 81, Nr. 456. — F. Dietrich i Zeitschrift für deutsches Alterthum XIII N. F. I (1866) S. 43 § 35. — Stephens, Run. Mon. II (1867—68) S. 549 No. 48 (med Tegning). — O. Montelius, Från Jernåldern II (1869) S. 31. — I. Undset, Norske Oldsager i fremmede Museer (1878) S. 26 (med Tegning).

Grundlag for Behandlingen. Meddelelser fra Directør Sophus Müller, samt Undersøgelse af Photographi og tidligere af Originalen.

Tegning. Autotypi efter Photographi i tredobbelt Størrelse.

Denne Guldbracteat har tidligere tilhørt Det Kgl. danske Myntkabinet, som havde erhvervet den ved Bytning, men findes nu i den oldnordiske Samling i Nationalmuseet i Kjøbenhavn som Nr. 8677. Om dens Fund er ingen anden Oplysning meddelt end at den er fra Norge.

Bracteaten er 2,7 Cm. i Tværmaal og veier 3,76 Gr. Fremstillingen er temmelig raa, et mod venstre vendt Hoved mellem, som det synes, to oprakte Arme (eller Lemmerne af et firfoddet Dyr?). Indfatningen, som er forholdsvis bred og smukt udført, bestaar af flere concentriske ophoiede Cirkellinjer, mellem hvilke et bredt Baand, dannet af to hinanden skjærende Zikzaklinjer, er anbragt. Bracteaten er forsynet med Perlerand og Hempe. Bag Hovedet, mellem dette og den oprakte Arm til hoire, er i Retning nedenfra opad 5 Runer anbragte, saaledes at deres Toppe vende udover.

Indskriften, som er utydelig, skal læses fra hoire mod venstre. Forste Rune ᚨ er paa Grund af Pladsen betydelig lavere end de andre Runer. Sidste Rune er en Binderune, hvilken her synes at være anvendt for Pladsens Skyld.

(Trykt 9. februar 1908.)

Den bestaar af en **n**-Rune og en **a**-Rune. Efter Meddelelse fra Directør Sophus Müller bemærkes om Binderunens Form følgende: Den lodrette Stav har (som paa Tegningen i Atlas 141) en liden krum Udbugning mod høire. Oventil paa denne Stav er der to Kviste, som skraaue ned mod venstre. Den øverste af disse Kviste begynder (som hos Stephens) ganske lidet nedenfor Hovedstavens Top; nederste Kvist skjærer (som hos Stephens) ikke Hovedstaven. Længere nede (lidt under Midten af den Del af Hovedstaven, som er under næstoverste Kvist) krydses Hovedstaven af en Kvist, der (som hos Stephens) skraaner lidt ned mod høire.

Naar Runerne vendes om mod høire og naar sidste Rune opløses i de to Runer, hvoraf Binderunen bestaar, bliver Indskriften at læse saaledes:

ᚨᚾᛟᚨᚾᚨ
a n o a n a[1]).

Paa begge **n**-Runer skraaner Kvisten nedad mod Indskriftens Begyndelse. Om denne Form se S. 7.

anoana er vistnok et Mandsnavn i Nominativ, af en Stamme paa *-an*, ligesom flere andre Bracteat-Indskrifter indeholder et Mandsnavn i Nominativ uden nogen Tilføielse. **anoana** har sandsynlig været udtalt **Anwāna*. Væsentlig samme Mandsnavn er vel det oldtyske *Anawan*, som forekommer et Par Gange, tidligst i 8de Aarh. i Salzburg; se Förstemann. Den urnordiske Navneform **anoana** forholder sig til den oldtyske *Anawan* med Hensyn til det sammensatte Navns Stamme, ligesom f. Ex. oldn. *andrani* „manglende" til det ensbetydende *andvanr*. Der findes mange andre sammensatte oldtyske Navne, som ende paa *-wan*, f. Ex. *Altwan*,

[1]) Dietrichs Læsning **anola** mangler Grundlag.

Engilwan, *Radwan*; de fleste af disse forekomme dog sjælden. Andet Led i **anoana**, oldtysk *Anawan* kan være enten det got. *wans*, oldn. *vanr*, oht. *wan* „manglende“ eller oldn. *vanr* „vant (til)“. Første Led er vel snarest oht. *ano*, nht. *Ahn* „Stammefader, Bedstefader“, hvortil bl. a. det nordiske Navn *Áli*, *Óli*, paa Søtvet-Bracteaten **onla** (S. 171 f.), hører og hvilket sandsynlig danner første Led i det nordiske Mandsnavn *Áleifr*, *Óláfr* og i Kvindenavnet *Álof*, *Óluf*, paa By-Stenen **alaifu** (S. 198, jfr. S. 107—109).

Hvis denne Forklaring er rigtig, synes **anoana**, **Anwana* at maatte være opstaaet af **Ana-wana*. Det samme Vokaludfald forudsættes af **alaifu** for **Anlaifu*, **Analaibu*. Det efter *n* følgende *a* maa da have været ubetonet, inden det faldt ud; jfr. S. 171 f. Efter Formen kunde første Led i **anoana** ogsaa være Præpositionen **an**, oldn. *á* (se S. 200), ligesom i oldn. *ávanr* „blottet for“; men af denne Præposition kan Mandsnavnet *Áli* vistnok ikke forklares.

I **anoana** svarer **o** til et fællesgerm. *w*, som her sandsynlig har været bevaret i Udtalen. Ligesaa skrives med den længere Rækkes Runer paa Røk-Stenen **hoaR** = oldn. *hverr*; jfr. sammesteds **gaoaR**. Noget forskjelligt er Forholdet ved **haoaRaR** i Eidsvaag-Indskriften, se S. 453 f.

Af denne Brug af **o** i **anoana** tør man neppe med Sikkerhed slutte, at Indskriften skulde høre til de seneste Bracteat-Indskrifter. Bibeholdelsen af det første *n* i Modsætning til **alaifu** taler for Ælde. Ligesaa Brugen af ᚨ som **a**-Rune i alle 3 Stavelser. Den lidet oprindelige Fremstilling kunde snarest tale for en forholdsvis sen Tid. Med Sikkerhed lader Bracteatens Alder sig neppe bestemme. Vi er mest tilbøielige til at sætte den til omkring Aar 600.

(Trykt 13. Februar 1903.)